חסידות · ספרי חסידות נוספים

קדושת יום טוב חלק א

רבי חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

קדושת יום טוב חלק א

רבי חנניה יום טוב ליפא טייטלבוים

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/קדושת-יום-טוב-חלק-א/
הקובץ נוצר ב־22 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 4
בראשית 4
נח 12
לך 22
וירא 36
חיי 52
דרוש לחינוך בית הכנסת בעיר טעטש
בש"ק פ' תולדות 62
ויצא 82
וישלח 89
וישב 99
מקץ 109
ויגש 118
שמות 135
וארא 144
בא 152
בשלח 168
יתרו 188
משפטים 201
תרומה 210
תצוה 219
תשא 226
ויקהל 239
פקודי 243
ויקרא 249
צו 251
שמיני 256
תזריע 265
מצורע 270
אחרי 275
קדשים 285
אמר 289
בהר 299
בחקתי 305
במדבר 311
נשא 317
בהעלתך 322
שלח 334
קרח 348
חקת 354
בלק 363
פנחס 370
מטות דרוש לחינוך בהכנ"ס בק"ק אוהעל
בשק פ' מטות 375
מסעי 385
ואתחנן 392
עקב 404
ראה 408
שופטים 420
תצא 425
תבוא 426
נצבים 428
וילך 432
האזינו 435
ברכה 437
השמטות לפ' נח 438
לפ' לך 440
לפ' וירא 443
לפרשת תולדות 444
לפ' ויצא 447

הקדמה

ישתבח הבורא ויתברך השוכן ערבות. אשר זיכנו לקיים מילי דאבות. כ"ק אבינו רועינו. מורינו ורבינו. מאלופינו ומדריכינו. הרב הגאון הגדול. מבצר עוז ומגדל. אור הבהיר. קדוש וטהור. צפירת חמדת עם סגולה. ראש הגולה. כקש"ת מרן חנני' יום טוב **ליפא טייטלבוים** זצוקללה"ה אב"ד דפה ק"ק סיגוט והגלילות [מילא מקום אביו זקינינו הגאון הקדוש שר התורה, עמוד אש ואורה, מאור הגולה. מרן ייט"ב זצוקללה"ה] משנת תרמ"ג עד ערב ראש חדש אדר שנת תרס"ד וצוה לנו בצוואתו. קודם הסתלקותו, אשר אחרי עלותו השמימה, נוציא לאור חידושי תורותיו תעלומות חכמה, ומבקש מכל אוהביו, להנות בדבריו. ולומר בשמו מאמריו. ויהי' לתועלת נפשותם. על דגלם לאותותם ומעמקי לבבינו. נודה לאלהי אבותינו. שוכן מעונה. אשר הביאנו עד הנה. לראות בתפארת זיו החיבור כליל כהדרו, יפיו ופארו, קראנוהו בשם קדושת יום טוב שמו הנאה לו, על שם קודש מחברו ופועלו. ובכן יגילו האוהבים ויתנחמו הידידים. בראותם דברים נחמדים. אמרת טהורות. בדרכי עבודה אמורות, יוצאים מעמקי לב אוהב ורועה ישראל, ראש גולת אריאל, הוא הגבר אשר בכל כחו הקים עולה של תורה. והרים דגל הקדושה וטהרה. והתאמץ לזכות בני ישראל, ברב פעלים מקבציאל. והן הן הדברים העומדים ברומו של עולם, פרי קודש הלולים. להמשיך לבות בנים לאביהם שבשמים, ובהמאמרים הקדושים אשר לפנינו, נעלה על לוח לבבינו עת מלך ביפיו חזו עינינו, ולאשר אחז"ל גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. ובקבר דובבת שפתותיהם, וידוע גודל אהבת ישראל מאמ"ו זצוקללה"ה שמסר נפשו עליהם לצאת ולבא לפניהם, להטיב עמהם, בנפשם ומאדם, לסוכך בעדם, ולהגדיל כבודם, נקוה שכן ימליץ בעדינו גם בגנזי מרומים, לעורר עלינו ישועה ורחמים, ולהשפיע עלינו ישועות טובות, מה' אלהי צבאות. ויתרומם קרן התורה, למעלה למעלה, ונזכה לביאת משית צדקינו. במהרה בימינו. דברי בני המחבר הגאה"ק זצוקללה"ה

בראשית

בראשית ברא אלקים וגו'. נ"ל לקשר בסיום התורה ולא קם עוד נביא בישראל כמשה וגו' אשר ידעו ה' פנים אל פנים וגו' ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. בהקדם מש"כ אאמ"ו זללה"ה בספרו ייטב פנים (בסוף מאמר לליל ב' דסוכות) לפרש הכ' שפכו כמים לבך נוכח פני ה' עפי"מ שפי' (במאמר אבני זכרון) טעם על שנוהגין לילך לנהר לומר ותשליך במצולות ים כל חטאתם שהיא מרמז על הענין דאיתא במד"ר

שהמים התחתונים היו בוכים על שנתרחקו משמי מרום וניחם ה' אותם ליקח מהם מלח לקרבנות וניסוך המים בחג וזה ענין גלי הים שמתנשאים שרצונם לשוב למעלה למקומם ומזה יקח האדם מוסר השכל איך ירד אחורנית להתרחק מאת ה' וישוב לישא נפשו אל ה' להתדבק בו ואם מים התחתונים היו בוכים אנן בעינן למיהוי קמי' מלכא איך יבכה אדם שיש בו נשמת רוח חיים וזה שהולכין למים לישא ק"ו האמור והיינו דכתיב שפכו כמים דייקא לבך נוכח פני ה' ר"ל כמו שמים בוכים שרוצים להיות נוכח פני ה' כ"כ גם האדם ישפוך לבו נוכח פני ה' להיות דבוק בו כ"ע ובכל רגע כסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה כ"כ ישא עיניו ולבו למעלה וכאלו היא יושב בשמים עכ"ד ודפח"ח. והנה באמת לאו כל אדם זוכה שירצה באמת בכל לבבו ונפשו להיות דבוק בו ית' כמו בחי' המים שבוכים ע"ז אכן משה רעיא מהימנא ע"ה שלא קם עוד בישראל כמשה נביא ומביט את תמונתו ית' וזכה לבחי' זו להיות דבוק בה' ית' וכאלו היא יושב בשמים בבחי' המים. וזה הנאמר אצל משה ותקרא את שמו משה כי מן המים משיתהו ור"ל שנתגדל כ"כ במדריגה עד שזכה לבחי' המים להיות מתאוה ומשתוקק לדביקות ה' ית' כמו שבכו המים ולא הסיח דעת מדביקת ה' ית'. ואך באמת כי הלא זה האיש משה צדקות ה' עשה ומשפטיו עם ישראל ואם הי' תמיד דבוק בה' ית' איך הי' באפשרי ללמד גם את בנ"י הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשו לכן מהכרח הצטרך לפעמים לנטות קצת מדרכו ולהשפיל עצמו קצת כדי להתחבר עם כל ישראל וללמדם דרכי ה' תורה ומצות וזה לא הי' באפשרי רק ע"י שליח נאמן ועבד ה' שבלעדו מי יעלה לבו השמימה להורידה משם ועבור זה הצטרך זה האיש משה רבע"ה להקטין עצמו קצת לפעמים כדי שיוכל להתחבר עמנו ולמסור לנו את התורה ובזה עיקר כוונת ותכלית הבריאה שנברא העולם בשביל התורה ובשביל ישראל כמו שפירש"י ז"ל וזהו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' אשר ידעו ה' פנים אל פנים ר"ל במה שהגדיל בדביקות ה' ית' עד כבחי' המים שבוכים על שרוצים להיות נוכח פני ה' אלקים והדר אמר גם ולכל היד החזקה וגו' אשר עשה משה לעיני כל ישראל ושמא תאמר למה השפיל עצמו ממדריגתו ליפסק מדביקות ה' ית' ולהתחבר עם ישראל לעשות בפניהם אותות ומופתים עז"א בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ כדי להשלים תכלית הבריאה שהי' רק עבור התורה ועבור ישראל ע"כ הוכרח להשפיל א"ע ממדריגתו קצת ולהתחבר עם חברים כל ישראל לעשות בפניהם אותות ומופתים ולמסור להם את התורה הקדושה והבן:

א"י דהנה רש"י ז"ל פי' שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדה"ר ושתפה למדה"ד והיינו דכתיב ביום עשות ה' אלקים וגו'.

והמפורשים עמדו ע"ז דהלא אצל ית"ש לא שייך שינוי רצון והאיך נאמר דמתחלה עלה כך ולבסוף חזר בו ח"ו ונ"ל דבאמת שניהם צדקו יחדיו דהשי"ת מתנהג במדה"ד ובמדה"ר עפ"י מה שאמרו רז"ל עמ"ש דהע"ה מזמור לאסף וגו' קינה לאסף מיבעי' לי' ומשני שלכך אמר מזמור על מה ששפך חמתו על עצים ואבנים וא"כ עם העצים ואבנים הי' מתנהג השי"ת במדה"ד אבל לא כן עם בני אדם הי' מתנהג במדה"ר ועפי"ז י"ל הטעם מה שמשה רבינו ע"ה שבר את הלוחות והסכים השי"ת לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת כמו דאיתא בגמ' שבת דף ע"ז ולפי הנ"ל יש לומר הטעם לפי שראה משה מה שעשו ישראל וירא לנפשו שלא יהי' ח"ו שולט בהם המדה"ד ע"כ שפך חמתו על הלוחות ושבר אותם שמדת הדין יהי' על הלוחות ועם ישראל יתנהג השי"ת באדה"ר ע"כ הסכים הקב"ה על ידו לפי שכוונתו הי' לטובת ישראל וכמו שעשה השי"ת בעצמו בעת חורבן בהמ"ק ששפך חמתו על עצים ואבנים ועפי"ז מובן הסיום התורה מקושר להתחלה שרש"י פי' אשר עשה משה לעיני כל ישראל שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם והסכימה דעת הקב"ה לדעתו וכו' והטעם כמו שכתבתי כדי לשפוך חמתו על הלוחות וישאר מדה"ר על בנ"י והמדה"ד חלף הלך לו על הלוחות ע"כ כתיב בראשית ברא אלקים ואח"כ כתיב ביום עשות ה' אלקים כמו שפירש"י בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ואח"כ הקדים מדה"ר ושניהם אמת ולא הי' שום שינוי רצון ח"ו כי כן עלה במחשבה תחלה והבן:

בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ והארץ היתה תוהו ובהו וגו' ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור. ביאור מקראי קודש הללו נ"ל דהנה ידוע להבאים בסוד ה' כי בליל א' דפסח נתעלו ונכנסו המוחין דגדלות בדרך מדלג על ההרים ובליל ב' דפסח חזרו לבחי' קטנות המוחין עד שיכנסו פעם אחר פעם עד אשר יגיע עת דודים חג השבועות זמן מתן תורתינו אז באים לבחינת הגדלות גבוה מעל גבוה. והנה בימים הנוראים אשר עברו עלינו לטובה אז כלנו כאחד היינו במעלה גדולה עד למאד. ולאחר עבור ימי החג נשארנו במעט מעט ממדרגות הללו ונתרקנו ממעלות הגדלות אשר הי' בנו אכן העיקר היא שאף בימים הבאים לטובה מכאן ולהלאה נבוא לחזרה למעלות הגדלות שתהי' תקוע ונשרש בנו כיתד שלא תמוט וצריכין אנו לעבוד העבודה ככל כוחתינו ולהשתדל לחזור ולבוא למדרגות הגדלות כמאז ומקדם. והמעלה הזאת תציץ ותפרח בנו להבא כי הנפילה לא היתה רק לצורך עלי' כדי שהמעלות הללו ישרשו בנו לעולמי עד לטובה וזה פי' הכתובים הללו והנרמז בהם. בראשית ברא אלקים את השמים. היינו המדריגה הגדולה בחי' שמים לרום ממעל מעלות הגדלות ואת הארץ הוא בחי' מדרגות הקטנות

והארץ היתה תוהו ובהו כי מוכרח הוא לעזוב את משמרתו הראשונה בחי' שמים ושיהי' רק ע"ד בחי' הארץ תוהו ובהו ע"י נפילה ממדרגות ונתפשט צורת השמים ממנו ולאחר כך בא יבא הזמן ויאמר אלקים יהי אור אורו של עולם להאיר על הארץ שנעלה אח"כ ונבוא בחזרה למעלות השמים. באור פני מלך חיים לבוא למדריגה הגדולה והרוממה עוד יותר ממה שהיתה בראשונה ואז יהי' ויהי אור לעולם שהעיקר הזה תהי' לנו דבר נצחי שתעמוד לעדי עד וזה היא הדרך אשר בו נלך לאור באור החיים חיים נצחים:

בראשית ברא אלקים וגו' במסורה איתא ג'. בראשית ברא אלקים אשר ברא אלקים לעשות. אשר ברא אלקים אדם על הארץ. ונ"ל ביאורו בהקדם דברי רש"י ז"ל בראשית ברא אלקים ולא אמר ברא ה' שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת הרחמים וכו'. ולכאורה יפלא האיך יצוייר אצל הבורא ית' איזה השתנות רצון או מחשבה ממה שהיתה כי זה לא יתואר רק אצל בשר ודם ולא לפני ממ"ה הקב"ה ובודאי הי' גלוי וידוע לפניו עוד קודם הבריאה שאין העולם יכול להתקיים במדה"ד ומה זה כוון בהאומר שעלה במחשבתו תחלה לברוא במדה"ד. והנראה לדעתי לומר בכוונת והבנת הדברים עפ"י מה שפי' המדרש בפ' בשלח] אז ישיר וגו' הה"ד ואני אשיר עוזך בים וארנן לבקר חסדיך זה בקר של מתן תורה. דבעת אשר היא שליטת מדה"ד בעולם ח"ו אז עיקר ההמתקה היא ע"י מה שלוקחים העוז ותקיפתא דדינא לקיים מצות השי"ת לאשרה ולקיימה בכל תוקף ועוז ועי"ז ימתקו הדינים בשורשם ובמקורם ויתהפכו לרחמים גדולים על כל ישראל כי מטבע הטוב להיטיב שולח הדין עליהם כדי שעי"כ יחזקו עצמם בתורת ה' כראוי ונכון לפניו וע"ד שפי' ז"ל מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפנה דידוע דמדה"ד אין חוזר ברקני' והצדיקים ממתיקין את הדין מעליהם ע"י קיום התורה בכל תוקף ועוז א"כ ממילא חוזר הדין על אוה"ע וז"ש מושל בגבורתו עולם אז עיניו בגוים תצפנה כי הדין יחזור עליהם. והנה במעמד בני ישראל אצל הים הי' חופף עליהם מדה"ד כמ"ש מה נשתנו אלו מאלו וכו' והי' אז בסכנה עצומה הים סוער והשונא רודף באותו זמן התחכמו בנ"י עצמם ולקחו תקיפתא דדינא עוז ותעצומות לקבל ציווי השי"ת במה שאמר דבר אל בנ"י ויסעו וקפצו לתוך הים במס"נ ולא השגיחו בשום דבר כלל בזכות זה נמתק הדין מעליהם ונעשה להם הנסים. וזה שאמרו ואני אשיר עוזך. אשירה ואשמחה בעוזך אשר הראית בים ובמה. וארנן לבקר חסדיך זה היא בקר של מתן תורה שלקחנו אז תקיפתא של מדה"ד לקיים מצות תורת ה' והיא שעמדה לנו להציל אותנו מכל רעה וחזר הדין על פרעה ועל מצרים ובזה נראה לי לפרש המסורה הנ"ל שעיקר בריאת מדה"ד בעולם הוא רק בשביל שיקחו את תקיפתא וגבורתא דדינא

לקיים מצות ה' בעוז ותעצומות וז"ש בראשית ברא אלקים שעלה במחשבה לברוא את מדה"ד בשביל אשר ברא אלקים מדה"ד] לעשות כדי שהאדם ילמד ויקח לעצמו מזה דרך טוב האיך לעבוד את ה' במס"נ בכל כחו ומאודו ויתגבר עצמו שאל ישגיח בשום דבר המונע מלקיים המצוה וע"ד שפי' ז"ל ששואלין את האדם קבעת עתים לתורה היינו אם גזלת את העת ע"ד וקבע קובעיהם שהאדם צריך להיות גזלן וחמסן על עצמו הן בדברים הנוגעים אל הגוף הן בדברים הנוגעין אל הממון שאל ישגיח על כל אלה בעת שרוצה לקיים מצות הבורא ועי"ז ימתקו כל הדינים כי עיקר אשר ברא אלקים [מדה"ד] הי' רק לעשות שהאדם יקח ויעשה אותו לעצמו. ואח"כ אמר אשר ברא אלקים אדם על הארץ. דידוע דעיקר בריאת האדם תכליתו וחיותו הוא רק לעוה"ב ובעוה"ז היא רק כגר וכאורח עובר ממקום למקום גיורא בארעא ויציבא בשמי שמיא. אכן אוה"ע המניחים חי' העולם ועוסקים בחי' שעה למלאות תאותם בעוה"ז והמה יציבא בארעא כי מקורם וחייתם היא רק בעת היותם על הארץ בעולם הזה וע"כ נקראים בשם אדם על הארץ שכל חיותם אינו תלוי רק בארץ בחי' ארציות. וז"ש אשר ברא אלקים מדה"ד] הוא רק להאדם אשר הוא על הארץ שמדה"ד יחזור על עכו"ם שהמה נקראים אדם על הארץ וממילא ישאר שלום וברכה על ישראל:

א"י להבין המסורה הנ"ל בהקדם לפרש מה שאמרה תורה תדשא הארץ דשא וגו' עץ פרי וגו' ופירש"י ז"ל שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושי פרי ולא העץ פרי עיי"ש ולכאורה יש להבין הכוונה שאמר **הקב"ה** עץ פרי טעם העץ כטעם הפרי דוקא.

ונ"ל שתכלית הכוונה לרמז בא מה דגרסינן בב"ר (בראשית מ"ט) זבולן לחוף ימים ישכון קדם זבולן לישששכר והרי הי' ישששכר גדול מזבולן שכן היא מיחסן ישששכר וזבולן אלא לפי שהי' ישששכר עוסק בתורה וזבולן עוסק בפרקמטיא ובא ומאכילו לפיכך קדמו הכתיב שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה עיי"ש הרי מי שמחזיק בידי לומדי התורה מעלה עליו הכ' כאלו בעצמו הי' לומד ועוסק בתורה והמצוה נקראת על שניהן שע"י העוסק בפרקמטיא ומחזיק בידי הלומד יש ביכולתו לעשות תורתו לאומנתו מאין ביטול ומונע לחפוש למצוא טרפו. וא"כ הוי כשנים שעשאוה וחלק אחד להם זה כזה:

וז"ש תדשא הארץ וגו' עץ פרי טעם העץ היינו המחזיק בידי הלומד דוגמה דהעץ שמחזיק הפרי. ופרי'. היינו הלומד התורה וממית עצמו עלי'. שוין שיש חלק אחד להם בהמצוה כי תורתו של זה היא ע"י שחבירו מתעסק בפרקמטיא ומחזיק בו. אמנם הארץ לא עשתה כן וקלקלה שאין העץ והפרי שוין כמו שאנו רואים בעו"ה בדורינו הזה שהאדם אשר

נלקח מהאדמה אינו שם על לבו להיות מחזיק בלומדי התורה וע"י שאין למי שנפשו חשקה בתורה מחזיק וסעד מוכרח הוא בעצמו לרדוף אחר פרנסתו וכל או"א מוטרד בהבלי עוה"ז והתורה מונח בקרן זווית וע"כ חובה על האדם אשר יסודו מעפר וסופו לעפר לתקן את פגם הזה ולתקן את פגם האדמה ולהיות מתומכי דאורייתא והתמיכה יהי' נחשב לו ללימוד ממש ושניהם חולקין בשוה וזאת תורת המסורה בראשית ברא אלקים היינו בשביל תורה שנקראת ראשית ובשביל ישראל שנקראים ראשית לקבל התורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות אמנם מאין יקחו טרף לביתם אם לא יתעסקו בפרקמטיא לכן אמר אשר ברא אלקים לעשות היינו לעשות ולעסוק בפרקמטיא ולהיות מחזיק בידי הלומד דע"י שמחזיק בו נחשב לו כאלו בעצמו למד וחלקי אחד להם. וזהו אשר ברא אלקים אדם על הארץ ר"ל בזה צריך האדם להיות מעלה מן הארץ ולתקן את פגמה על אשר שלא עשתה כן ויהי' מחזיק בידי הלומד תורה וע"י שיהי' מחזיק בו יקח חלק בהמצוה וטוב לו בזה ובבא והבן:

א"י דהנה רש"י ז"ל הקשה לשאול על דכתיב ברא אלקים ולא ברא ה' ותי' שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדה"ד וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדה"ר עיי"ש. אמנם לפי"ז יקשה שח"ו הי' בזה שנוי רצון. לכן נראה לי עפ"י אמרם ז"ל בפרקי אבות הוי עז כנמר וכו' וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים וכוונתם לזרז את האדם ביותר במצות הצריכים התגברות כארי לקיימם כי אם האדם לא יתאמץ זרועותיו כעמוד ברזל להיות קל כנשר במצות החמורות וכבדים עליו לעשותם וצריכים טרחה יתירה אז היצה"ר יבטלו גם ממצות אשר בניקל יוכל לעשותם ויצייר כל מצוה לפניו לטורח גדול ולמשא כבידה עד שאין לפי כחו. וע"כ אמרו איזהו גבור ר"ל דאם גבור היא במצות הצריכים גבורה לקיימם אזי כובש את יצרו שאין ביכולת היצר לדחותו משום מצוה שבעולם. ואפשר שזהו כוונת המסורה בראשית ברא אלקים וקשה קושי' רש"י ז"ל למה אמר ברא א' ולא אמר ברא ה' ע"ז אמר אשר ברא א' לעשות ר"ל שלכן אמר א' היינו מדת הדין שמרמז על חמורות וקשות כלומר שצריך האדם להיות קשה ועז במצות הצריכים גבורה להתגבר כארי לקיימם מפני חומרה וטרחה של עשייתה ולא די במה שרודף אחר מצות אשר בניקל יוכל לקיימם וכ"ז צריך לאשר ברא אלקים אדם על הארץ. ועל הארץ היצה"ר מכביד לפניו כל מצוה לטורח ולמשא וא"כ לא יקיים אח"כ שום מצוה שבעולם משא"כ אם זהיר היא במצוה החמורה לעשות אז כובש את יצרו ואין בכח לדחותו משום מצוה שבעולם כהנ"ל:

א"י דאיתא בתיקוני זוהר בראשית היינו ברא שית והקשו ע"ז הכי שית ברא אלקים ולא שביעי הכא גם שביעי ברא ה'. ולפי"ז י"ל המסורה הנ"ל בראשית ברא א' היינו שברא שית וא"כ קשה וכי שית ברא הלא שביעי ג"כ ברא א'. ע"ז אמר ברא אלקים לעשות היינו ע"ד ששת ימים תעבוד ועשית וכו', ור"ל לעשות מלאכתו ולעבוד עבודתו שית דוקא ולא שביעי כי ביום השביעי תשבות ברא כתי' ומחויב לנוח בו מכל מלאכה ולתרץ למה ברא הקב"ה שית ימים למלאכה אמר אשר ברא א' אדם על הארץ והיינו משום שהאדם על הארץ בעולם עשי' לעשות ולעבוד עבודתו ע"כ ברא לו שית למלאכתו והבן:

ואמר אלקים תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו ובמדרש הה"ד ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב עכ"ל והיא פליאה (הובא בישמח משה לאא"ז זצוקלה"ה מספר נחלת עזריאל) ונלענ"ד לבאר דהנה ידוע פירש"י ברא ז"ל עץ פרי שיהי' טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כך אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי דלכאורה יפלא מאד מאין בא זה שתחטא הארץ נגד יוצרה וקונה ית'. אך הרמז לזה נראה מה שצוה הקב"ה שיהא טעם העץ כטעם הפרי שרצה הקב"ה שיהא נחשב לפניו הכנה למצוה כמו המצוה ממש כמו גבי עץ שתכליתו להיות עושה פירות וגוף העץ היא הכנה על הפירות ע"כ צוה שיהא טעם העץ כטעם הפרי. וז"ש הכתוב כי האדם עץ השדה כמו גבי עץ השדה צוה הקב"ה שיהא טעם העץ כטעם הפרי והכוונה לפרי כמו הפרי כן האדם כל מה שיעשה בעניני גשמיות כגון אכילה ושתי' ומו"מ וכדומה יעשה לש"ש שיהא לו כח לעבוד את השי"ת ולגדל בניו לתורה ולעשות צדקה ומעש"ט וזה הכנה למצוה יהא נחשב כמצוה ממש. אך לאו כל אדם זוכה לכך ואדם הוא בעל שכחה וכיון שבא לאויר העולם וגו' ע"כ הארץ לא עשתה כן רק ותוצא הארץ עץ עושה פרי כי גוף המצוה קיי"ל מצוה א"צ כוונה וכן היא בזוה"ק זכאה מאן דעביד פקודא דמארי' אע"ג דלא מכוין כדקא יאות אמנם העיקר הכנה אשר למצוה בעת שעוסק בעניני גשמיות עוה"ז אכילה ושתי' ומו"מ ובנין בתים וחצרות הכוונה מוכרחת לשם מצוה כדי לגדל בניו לתורה ולהשיא בנותיו לת"ח ובונה בתים לקיים בהם הכנסת אורחים ע"כ מחויב כל אדם לתקן זאת להרגיל עצמו בכך שיהי' כל מעשיו לש"ש וכתי' בכל דרכיך דעהו שיהא כל מעשיך רק הכנה למצוה והוא נחשב כמצוה ממש כמו שצוה הקב"ה שיהי' טעם העץ כטעם הפרי ודבר זה היא מקרא מפורש ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש והקשה הגמ' וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא כל האוכל בתשיעי כאלו התענה תשיעי ועשירי הן אמת שיש בזה סודות הרבה עכ"ז אין המקרא יוצא מידי פשוטו דהשי"ת צוה לנו לאכול בתשיעי מחמת שצוה להתענות בעשירי ואולי אם

לא נאכל בתשיעי לא יהי' בכחינו להתענות בעשירי ע"כ צוה לאכול בתשיעי ואכילה ושתי' של תשיעי נחשב כאלו התענה תשיעי ועשירי מזה נראה להדי' דהכנה של מצוה כמצוה. ובזה יתבאר היטב המדרש ויאמר אלקים וגו' עץ פרי עץ עושה פרי. ופירש"י שצוה הקב"ה שיהא טעם העץ כטעם הפרי ולפימ"ש שרצונו הי' שהכנה למצוה יהי' נחשב כמצוה הה"ד ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש ומשם מוכח שהכנה למצוה כמצוה:

ויאמר א' תדשא הארץ דשא וגו' במדרש כשאמר הקב"ה תדשא הארץ דשא וגו' נזדזעו שמים וארץ מיד העמיד רגלי יוסף כנגדם ופלא:

מחומר הנושא נ"ל לפרשו קצת עפי"מ דאיתא הרמז מה שצוה הקב"ה להיות טעם עצו ופרי' שוין שבא לרמז על עבודת השי"ת שהיא דוגמת הפרי שבאילן שכל נטיעת האילן וענפיו ועצו והעלין שלו לא נתהוו רק משום תכלית הפרי שעתיד לצמוח האילן וכ"כ היא בעבודת השי"ת שכל עניני עוה"ז כמו אכילה ושתי' וכדומה אינם אלא לצורך עבודת השי"ת שזהו תכלית האמיתי שבשביל זה נברא כל העולם וע"ז מרמז שצורכי העוה"ז כמו אכילה ושתי' שהיא דוגמת העץ שבאילן צריך להיות טעמו שוה עם עבודת השי"ת שהוא דוגמת הפרי שבאילן דהיינו שגם בצורכי עוה"ז יהי' כוונתו לש"ש כמו בעבודת השי"ת. ול"נ לומר עוד בזה הכוונה בדרך אחר עפי"מ שאנו מתפללים בר"ה ויוהכ"פ וישמעו רחוקים ויבואו ויתנו לך כתר מלוכה דהיינו שהעיקר היא שגם הרחוקים מאת השי"ת יתקרבו ויתקשרו בעבודת השי"ת כי לא נברא העולם רק עבור יחידי סגולה שבכל דור ודור אלא צריך להתקרב להשי"ת גם פשוטי המוני עם והנה אותן הצדיקים שבכל דור ודור הם דוגמת הפרי שבאילן שזהו תכלית כללי ושאר פשוטי עם הם רק דוגמת העץ שבאילן שלא נתהוו רק בשביל צורך הפרי וזהו מרמז שצריך טעם עצו היינו הרחוקים מאת השי"ת עם פרי' היינו הצדיקים להיות טעמם שוה והנה הארץ שיחתה בזה ונתבטל זה הרמז והנה אצל יוסף מצינו שתיקן קצת בעבודה זו להתקרב הכל אל הקדושה אף כל המאורעות שנתהוו מהקליפה ח"ו כמו שאמרו חז"ל ויבוא הביתה לעשות מלאכתו דהיינו לעשות צרכיו ורק נראה לו דמות דיוקנו של אביו ועי"ז ניצל מלחטוא והנה ע"י שנתגבר עליו כ"כ היצר ר"ל עד שכמעט שלא יכול לו ואח"כ התגבר גם ע"ז בודאי שזכה עי"ז למדריגה היותר גדולה וכענין נסיון שמנסה הקב"ה את האדם כידוע זה בסה"ק. וא"כ לפי"ז התקרב גם מאורעות הקליפה ר"ל יותר אל הקדושה וזהו ג"כ כמו ענין טעם עצו ופרי' שוין שבא לרמז על שצריך להתקרב הכל אל הקדושה אף הרחוקים מאת השי"ת ואף גם מאורעות הקליפה ר"ל שהם ג"כ כמו דוגמת העץ אל

הפרי ועפי"ז שפיר שייך מה שנרמז בכאן האי מעשה דיוסף עפי"מ שכתב האור המאיר עה"פ בנאות דשא ירביצנו (דש"א) נוטריקון דמו"ת דיוקנ"ו ש"ל אבי"ו. ולפ"ז יש לומר שנרמז גם זה בכאן חדש"א הארץ דש"א שהוא נוטריקון דמות דיוקנו של אביו ושייך הרמז לכאן כפי המבואר שהיא תיקן קצת ענין טעם עצו ופרי' שוין. להתקרב הכל אל הקדושה וע"כ צוה הקב"ה תדשא הארץ דשא ועץ עושה פרי שיהי' טעם עצו ופרי' שוין. וז"ש כשאמר הקב"ה תדשא הארץ דש"א ועץ עושה פרי וגו' דהיינו שצריך להיות טעם עצו ופרי' שוין ומרמז על שצריך להיות הרחוקים מאת השי"ת ג"כ בהתקרבות כנ"ל והארץ לא עשתה כן ותוצא רק עץ עושה פרי וכיון שמתחלה בריאות העולם הי' באופן להתקרב גם הרחוקים וא"כ עבור שלא כן הי' נזדזעו שמים וארץ מיד העמיד רגלי יוסף כנגדם ונתפייסו בזה שהיא תיקן ענין הנ"ל בטעם עצו ופריו שוין וע"ז מרמז הכ' באמרו דש"א שהוא נוטריקון דמות דיוקנו של אביו והבן:

ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה' והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל רבים תמהו מה נשתנה זמ"ז כיון שכ"א הביא משלו ממה שעסק בו ועוד דהי' די לומר והבל הביא מבכורות צאנו ושני תיבות גם הי"א אך למותר לכאורה. ונ"ל עפ"י משכ"ס מהרש"א עה"פ כי בחר ה' בציון אוה למושב לו וגו' כי יד על כס יה כביכול אין שמו וכסאו שלם כי נעלם א' מכסא ו"ה משם הוי' וז"ש כי בחר ה' בציון אז אותיות או"ה למושב לו שיהי' כסאו שלם ושמו שלם כי ישוב א' לכסא ושם הוי' ב"ה תתמלא תיבתו באותיות ו"ה וע"ד זה פירוש מוזצוקלה"ה ונהפוך הוא כי יתהפך הוא לתיבות או"ה למושב לו אז אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם. ואיתא בגמ' עה"פ לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם וגו' חושקנו בכם שאפי' בשעה שאני נותן לכם גדולה אתם ממעטים עצמיכם ופי' המפורשים שאין כוונתם לכבוד עצמיכם רק להרבות כבוד שמים. וידוע דבכל מקום שנאמר אך היא מיעוט ותיבת גם הוא רובי וזשה"כ והבל הביא גם הוא ור"ל שכל כוונתו לא הי' רק בשביל הוא אותיות או"ה יהא כסאו שלם ושמו שלם אפי' בשעה שהי' לו בחי' גם היינו כבוד ורביי. לא הי' כונתו לעצמו רק להרבות כבוד שמים:

נח

מה כתיב למעלה ונח מצא חן בעיני ה' אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורתיו את האלקים התהלך נח. וברש"י להלן בפ' כי אתך ראיתי וגו' ולא נאמר תמים מכאן שאומרים מקצת שבחו בפניו וכו' ולולא פירש"י הי' נ"ל וביושב ג"כ הסמיכת ונח

מצא חן לאלה תולדות נח. וגם תחלה אמר ונח מצא חן בעיני הוי'. ואח"כ נאמר את האלקים התהלך עפ"י המבואר בספה"ק כי האדם אשר רוצה לילך באמת ובלב שלם בדרכי השי"ת ובתורתו הקדושה צריך להתאמץ בכל כחו ונפשו לעשותם ואל יקל הדבר בעיניו לבקש ולתור לו מקום אשר יוכל בנקל לעשותם רק טוב לגבר כי ישא עול תורה עליו ומשתדל לקיים את כל המצות במסה"נ ושאל יעכבוהו שום מניעה וסיבה מלקיים את מצות הבורא ית"ש. והנה אי' בספה"ק ייט"ל ריש פ' תצא ששמע ממוזלה"ה שפי' מאמרם יגעתי ומצאתי תאמין דב' אלו סותרים אהדדי דמציאה בא בהסח הדעת ולא ביגיעה אבל הענין דאם האדם מיגע עצמו בתורה בעיון רב אם שלפעמים יעלה חרס בידו שוב אח"ז יבין וישכיל המציאה הנפלאה והוא מתת אלקים בקרבו וז"ש יגעת ואח"כ מצאתי בהסח הדעת תאמין עכ"ד המורם מזה לדרכנו דאם האדם מיגע עצמו בכל כחו בעבדות השם מלבד שיבא למטרת חפצו עוד ישמח וירוח כי יגיע לו מציאה אשר לא טרח ולא עמל עלי' ויתרבה קדושתו עוד יותר ממה שהי' עבודתו ורצונו. אכן להגיע אל המציאה הנפלאה הזאת א"א רק בתנאי שיעבוד את השם מקודם בעמל ועבודה רבה בכל מאמצי כחו מבלי להשגיח על שום דבר המונע רק לילך ולהוסיף חיל ואומץ בכל כח וגבורה לקיים מצות ה' ביגיעה ואז יזכה להמציאה הגדולה וזש"ה אלה תולדות נח הוא כינוי למע"ט כמו שפירש"י נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו. שע"י עבודתו וגודל יגיעתו בהמצות ומע"ט זכה לבחינה גדולה שיקרא בשם צדיק תמים. ואמר הכ' טעם לשבח מהיכן זכה להיות תמים במעשיו כנ"ל והי' כמשיב את האלקיים התהלך נח (אלקים רמז על גבורה) שעבד את השם בכל כחו וגבורתו ולא השגיח על שום דבר כלל רק עבד עבודתו ביגיעה רבה עד למאוד ע"כ בא בשכרו וראה את המציאה אשר לא עמל בה ירצה אף שעבודתו לא היתה רק שיהי' נקרא בשם צדיק לפני הקב"ה עכ"ז ע"י היגיעה הזאת בא לו מציאה במה שנקרא בשם תמים ג"כ וזה יגעתי ומצאתי בהסח הדעת וזה שמסיים בפ' הקודמת ונח מצא חן בעיני ה' ומה הי' המציאה. ע"ז סמך לי' אלה תולדות נח נח איש צדיק תמי"ם שהמציאה הי' אשר מצא שיקרא בשם תמי"ם שעבודתו לא הי' רק שיהי' בגדר צדיק בלבד כיון שעושה רצונו של מקום זה שמו נאה לו. וז"ש להלן כי אותך ראיתי צדיק לפני (דייקא) היינו לפני במה שעבדת לפני לא הי' רק שתהי' בבחי' צדיק. אבל לפניך אית לך מעלה יתירה נוספת היינו צדיק תמים שהגיע לידך המציאה ונח מצא חן בעיני ה' להקרא בשם נח איש צדיק תמים:

אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורתיו את האלקים התהלך נח. להבין פירש"י יש דורשין אותו לשבח וכו' ויש דורשין לגנאי. ולכאו' יקשה האיך יתכן לדרשו לגנאי

במקום שיש לדרוש לשבח. ואפשר לומר בכוונת הדברים עפי"ד אמו"ז זצללה"ה שכתב בישמח משה פ"ז מביאור דברי רש"י ז"ל ואני אבוא אחריו ואמלא את דבריו. ויתבאר ג"כ דברי המדרש הה"ד פרי צדיק עץ חיים מה הן פירותיו של צדיק מצות ומע"ט. זה נח. ולוקח נפשות חכם זה כח וכו' וצ"ב למה דסמך הך קרא לכח. ויתבאר לדעתי עפימ"ש בסה"ק ייט"ל בענין חילוקי עבודות האדם שיהי' בגלוי או בסתר. דלפי השקפה ראשונה העושה בסתר משובח יותר לפי שאינו עלול להתערב בו סיגים ממלאכת החונף. לכן נוסח אשכנז היא לעולם יהא אדם ירא בשמים בסתר כבגלוי. אבל נוסח ספרד הוא לעולם יהא אדם ירי"ש בסתר ובגלוי והוא נכון דאם עושה בגלוי ובפרסום מע"ט כמו בסתר בלי שום מחשבת חוץ היא המדרגה הגדולה שבגדולות עיי"ש באריכות דבריו היקרים והאריך שם לבאר ג"כ דהאמת הוא דעבודה שבגלוי הוא דבר הקשה למאוד להזהר מכל משהו שמץ ודופי שלא להתפאר עי"כ בפני אנשים כדי להיות נחשב בעיניהם לצדיק וירא אלקים. אמנם הדבר הזה הוא קשה רק לאיש אשר יהללוהו בשערים מעשיו לתת לו פאר וכבוד בשביל זה. אכן להאיש אשר ע"י מעשיו עוד יהי' כמצחק בעיני העם וילבשהו קללה ובוז יבוזו לו כאשר הרשעים האלה יאמרו לו מה לך נרדם ומה יהי' אחריתך וסופך אם תבלה את זמנך בלימוד התורה ותהי' מיושבי ביהמ"ד הלא תקצר נפשך בחייך הרבה עשו כר"ש וכי מאין יהי' לך לחם לאכול אם לא תעסוק בעניני עוה"ז. ועי"ז הוא עוד ללעג ולקלס בעיניהם כמובן. א"כ בודאי אצל עבודת גלוי כזאת ליכא בית מיחוש לשום עני' כלל וכל מעשיו ועניני' יכולים להיות בגלוי כבסתר כי נראה בעליל שאינו מתכוין להנאת עצמו לכבוד ולתפארת בהמעשים הטובים ההם. וזה כוונת הכ' הדר הוא. אלה תולדות נח והיינו מע"ט של צדיקים כמו שפירש"י ז"ל תולדותיהם כיוצא בהם ואמר הכ' נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו ירצה שעשה המע"ט בפומבי לפני כל בני דורו שכולם ראו שהוא צדיק תמים במעשיו. ולכאורה הלא זה הדבר היא מעבודת הקשות שבמקדש להיות עובד בגלוי מפני חשש רואין ויהללוהו בשערים ויוכל להתערב בו שמרי סיגים המפסידים. ע"ז כתב רש"י לת' ולומר יש דורשים אותו לשבח כי מעשיו הי' נרצים ונעשים לשבח ולתפארת וכולם ראו כן דברו שנח איש צדיק הוא. אכן אפשר להיות שהעבודה איננה טהורה היא ממלאכת החונף. והי' כמשיב יש דורשין לגנאי וכו' שהיו מבזין אותו וכיון שכן שעוד לגנאי יחשבו מעשיו הטובים וכנ"ל א"כ טהורה היא עבודתו ואין בה נפתל ועקש. נמצא שהגנאי בעצמו זהו שבחו שעבודתו שבגלוי נעשתה ע"צ היו"ט והמועיל לרצון לפני אדון כל. וז"ש המדרש ע"ז הה"ד פרי צדיק עץ חיים זה נח. דהנה עץ חיים נקרא תורה לשמה וכמו"ש אורך ימים

בימינה ודרשו ז"ל לעוסקים בה לשמה כי הוא הנותנת חיים לבעלי' שבכל הדברים צריך שיהי' עסקו לשמה בין בדברים שבסתר ובין בדברים שבגלוי כולם יהי' טהורים ונעשים רק לש"ש ושלא להשגיח על אלה המלעיגים עליו כמבואר בש"ע ואדרבה עי"ז שימצא לפעמים מי שחולק עליו ועל עבודתו ינצל וימלט ממחשבת פגול ומתערובות סיג ופגם. וז"ש פרי צדיק עץ חיים המצות ומע"ט כשהצדיק עושה לעיני כל המה עץ חיים נעשים לשמה. שאף בעת שעוסק במע"ט בפרהסיא לעיני כל עכ"ז עץ חיים הוא ונעשה בשלימות כראוי ויאות. ולכאורה קשה כי מגרעות ניתן להעבודה פרהסיות שלא ימלט ממחשבות בלתי רציות להתנאות ולהתגאות כיון שהיא לעין רואים ועז"א ולוקח נפשות חכם. ולוקח הוא מלשון מחלוקה כמו שפירש"י בפ' ויקח קרח ות"א ואתפליג וכמ"ש מה יקחך לבך פירשו ליקח אותך להפליגך משאר בני אדם ועל הכוונה זאת יאמר גם כאן ולוקח נפשות ע"י מה שנמצאו נפשות בנ"א שחולקים ומלעיגים עליו ועל עבודתו מזה נתפעל שכל פרי צדיק המצות ומע"ש שעושה הן המה עץ חיים ונעשים באמת וצדק והיינו דמשתעי קרא בנח וכמו"ש אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו יש דורשין ויש דורשין ומתוך גנותו בא לו שבחו שכל המעשים הי' לרצון לפני הקב"ה בטהרת הלב בלי שום פני' ומחשבת חוץ רק לשם קדושת שמו יתברך והבן:

א"י בכוונת הפ' אלה תולדת נח וגו' את האלקים התהלך נח. והמדרש הנ"ל הה"ד פרי צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם וכ' רש"י שעיקר תולדותיהם של צדיקים מע"ט. ובת"א את האלקים התהלך נח בדחלתא דה' הליך נח יתבאר לדעתי בהקדם הנאמר בספה"ק דהכלל היא בעבדות השם אשר האדם צריך לעבוד מקודם עבודתו לטהר עצמו להיות נקי מכל פגם וחטא ואח"כ יוכל לקיים מצות השם בקום ועשה וכמוש"כ נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים כידוע וכמאמר אדונינו המלך ע"ה (תהלים ל"ד) סור מרע ואח"כ ועשה טוב שצריך מקודם להסיר הרע מלב האדם לבדוק ולטהר עצמו מכל מעשיו הרעים ואח"כ יוכל לקיים המצות בעשה טוב כי מי שאינו מטהר עצמו מקודם שיעשה טוב הוא כזורע אל הקוצים אשר לא די שלא תוציא הארץ צמחה ותעשה פרי עוד הוא מפסיד את יבולה הזריעה אשר זרע וגם הקוצים והדרדרים ישארו שמה על מקומם והארץ תשאה שממה ע"כ צריך מקודם לעקור את שמיר ושית המונעים בהעבודה ואח"כ יזרע זרע ויעשה פרי לטובה. וז"ש ז"ל במשנה דאבות פ"ג כל שחכמתו קודמת ליראת חטאו כו'. הכוונה מי שמבקש להתחכם לעשות מצות ומע"ט אכן העשי' הזאת הוא קודמת ליראת חטאו בעוד נפשו לא מטוהרה ולא חפש אחרי המטמונים הרעים שבלבו להסירם אז אין חכמתו מתקיימת. אכן מי שהוא יראת חטאו קודמת שעובד מקודם

להיות חף ונקי מכל פשע ואשמה ורשע ואח"כ עושה מע"ט אז חכמתו מתקיימת כי הוא דבר המתקיים אצלו ותעמוד לעד ותחשב לעשי' בשלימות כראוי ונכון. וז"ש הכ' וסיפר בשבחו של נח אלה תולדת נח נח איש צדיק תמים היינו שעושה מעשים טובים שנקראים תולדות והי' מקיים את כל הדברים האלה בקום ועשה וגמר אומר את האלקים התהלך נח ותרגימו בדחלתא דה' התהלך נח דזהו שבחו של נח בהמצות ומע"ט שעשה שהי' רק ע"י את האלקים התהלך בחי' יראת חטאו קודמת והוא שעמדה לו שכל מעשיו קיימים לטובה ואשתבוחי בי' קרא לצדיק תמים וזה פי' המדרש פרי צדיק עץ חיים ע"ד עץ חיים הוא למחזיקים בה שהצדיק עובד על בחי' הזאת שיהי' אצלו עץ חיים דבר המתקיים ומחזיק והיינו ע"י שיראת חטאו קודמת לחכמתו שהוא דבר המחזיק ומעמיד את כל המצות והמע"ט ואח"כ ולוקח נפשות חכם שיעורו שהחכם קונה לו נפש לו לעצמו לקיום כמו"ש מי שיראת חטאו קודמת חכמתו מתקיימת ופתח קריא בנח כמ"ש את האלקים התהלך נח בדחלתא דה' הליך נח והי' יראת חטאו קודמת ועי"ז אלה תולדת נח מצות ומע"ט נח איש צדיק תמים הי'. וא"ש:

עוד יאמר באופן אחר בעניני דקרא אלה תולדות כח וגו' את האלקים התהלך וגו' ולהלן הוא אומר ג"כ כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה וצ"ב מ"ש לפני בדור הזה דייקא ובמד"ר הה"ד כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו ע"כ וצ"ל מה דאסמכי' להך קרא להכא. והנראה לומר עפ"י דאיתא בזוה"ק פ' זו דף ס"ז ע"ב בטעם הדבר שהמבול נקרא מי נח כמש"כ כי מי נח זאת לי על שלא התפלל על בני דורו והוא גרם להם זאת כשלא מסר נפשו עליהם לבקש רחמים ת"ח מה בין משה לשאר בני עלמא בשעתא דא"ל קוב"ה הניחה לי כו' ואעשה אותך לגוי גדול מיד ויחל משה וגו' כח כיון דא"ל והקמתי את בריתי אתך לא בעא רחמא על עלמא ואתאבידו ובג"ד אקרון מי כח על שמי' עכ"ד והנה משה רע"ה רעיא מהימנא וסר נפשו עליהם ואמר לפני השי"ת ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני מספרך אשר כתבת שהתפלל עליהם שהקב"ה ימלא עליהם ברחמים ולא שיתנהג עמהם במה"ד בלבד כי הקב"ה שומר משמרתה של תורה וכתיב ועשית הישר והטוב שצריך לעשות לפנים משורת הדין ומלא רחמים על בני ישראל להתנהג עמהם בטוב וחסד וכ"כ מצינו גבי פנחס שזכה להיות הכהונה נשמרת לו ולזרעו אחריו תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל שפנחס גרם במעשיהו ב' דברים לטובה. א' אשר קנא לאלקיו נקמת ה' צבאות וקיים הד"ת. ועוד אחרת עשה ויכפר על בנ"י שלימד זכות עליהם וביקש שהקב"ה יתנהג עמהם ברחמים גדולים כמדתו ית' לרחם וע"כ בשכר זאת זכה גם הוא ובדין הוא שיקבל שכרו בב' דברים. והיינו תחת אשר קנא לאלקיו זכה למה

שנ' הנני נותן לו את בריתי שלום ובשביל ויכפר על בנ"י ניתן לו השכר ברית כהנת עולם לו ולזרעו אחריו. כי גם זרעו אחריו יתנהגו בדרך תמים הזה בצדקות ה' לעמוד לשרת בעבודה הקדושה לפניו ית'. וזה הוא בשביל ויכפר על בני ישראל תחשב הצדקה לו לדורותיו ע"ד שאז"ל המניח בן כמותו כאלו לא מת והוא חי וקיים לעד. וממוצא הדבר נשמע שנח שלא לבש קנאה כפנחס קנאה להתפלל בעד בני דורו אף שהוא בעצמו הי' צדיק תמים במעשיו בעבודת ה' אכן לא השתדל לטובת בני דורו כלל בשביל זה לא זכה רק שיהי' צדיק לעצמו ולא להוריש צדקתו לזרעו אחריו כמו פנחס וזה כוונת הפ' אלה תולדת נח נח פי' שכל תולדותיו המה המצות והמע"ט שעשה לא הועילו רק לנח בעצמו מחמת שלא השתדל לטובת בני אדם לבקש עליהם רחמים מלפני הקב"ה ולא פעל ולא עשה כלל בשבילם ע"כ נח איש צדיק תמים הי' רק בדורותיו בדור שלו כל זמן חיותו והיותו פה על האדמה כי לא התפעל שישאר בן כמותו הבא מכחו ומחמתו ע"י זכות הרבים שלא השתדל ע"ז כמו שעשה פנחס כנ"ל ואמרה התורה הטעם בזה את האלקים התהלך נח שלא השתדל בעבודתו רק למען שיתקדש ש"ש עפ"י הדין והמשפט ולא התפלל עליהם שהקב"ה יעשה עמהם לפנים משוה"ד שימלא עליהם ברחמים והוא לא התנהג עצמו בבחי' הזאת ע"כ לא זכה לזה רק שיהי' צדיק תמים בדורותיו בלבד. והיינו שאמר לו הקב"ה כי אותך ראיתי צדיק לפנ"י דייקא כי עיקר עבודתך היא רק לפני את האלקים התהלך נח למען שמו כי גדול הוא ולא התפעלת ג"כ לטובת בני דורך ע"כ הוא רק צדיק בדור הזה אבל בניך לא יהי' נקראים בשמך בדורות הבאים מכח צדקתך כי הכח הזה לא בא להם מחמתך כי לא פעלת ע"ז כלום. אכן ה' חפץ למען צדקו לרחם על בנ"י אף בעת שמדה"ד מתוח עליהם לעשות טובות להם. וז"ש המדרש הה"ד כי צדיק ה' צדקות אהב. ב' צדקות חפץ ה' והיינו שיהי' ישר יחזו פנימו. וולד ועשית הישר והטוב עיניו יחזו מישרים להתנהג עמהם במדה"ר ועי"ז יהי' ב' צדקות צדקת עצמו וכל הבא מחמתו כנ"ל. ובזה יאחז צדיק דרכו להשתדל לבקש מלפני השי"ת עבור טובת עמו שימלא עליהם ברחמים להושיעם בכ"ט וכח צדקתו הזה ישאר אחריו לדור דורים וצדקת הבנים לאבות יחשב כי הכל בא מכחו וצדקתו ועל הכל שמו הטוב יקרא לברכה.

א"י אלה תולדת נח נח איש צדיק וגו' את האלקים התהלך נח יל"ד תיבת איש ל"ל והי' די לומר נח צדיק וגו' גם להבין הרמז שכ' בבעה"ט האלקי"ם התהל"ך נ"ח ס"ת חכם מה הכוונה בזה. יתבאר כי הנה ידוע זאת שהעיקר הוא לידע ולהאמין שהכל היא בהשגחה פרטיות מאתו ית' והיא א' מי"ג עקרים להאמין שהבורא ית"ש הוא מנהיג וגו' וסיבת כל הסיבות ולא לחכמים לחם ולא לנבונים עושר ומה דכתיב וברכתיך בכל אשר תעשה

היא רק דברים ככתבן שהאדם לא יסמוך עצמו על הנס רק צריך עשי' מועטת ומלאכתו עראי והשי"ת ישלח את הברכה כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט והעיקר שיהי' תורתך קבע לקבוע עתים לתורה ולהאמין שהש"י יזמין לו פרנסתו:

והנה תיבת איש מורה למי שיודע בטוב העולם הזה כטעם איש האדמה. וזש"ה נח איש צדיק וגו' כלו' שהי' עוסק בטוב עוה"ז ואת האלקים התהלך כח שם רומז בסו"ת חכם שהי' חכם בחכמת הטבע והנהגתה אעפ"כ את האלקים התהלך נח שהי' יודע שהעיקר רק באלקים שהוא הבורא ומנהיג את העולם כולו ברצונו והכל הוא מאתו ית' והבן:

עוד יתבאר אלה תולדת נח וגו' תמים הי' בדורותיו את האלקים התהלך נח. יל"ד למה לא נאמר את ה' התהלך נח כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד. גם להבין מה שאמר בדורתיו ופירש"י ידוע:

ויבואר עפימ"ש בספרים דהנה שנות האדם אשר הוא חי כל ימי חלדו הם נחלקים לג' חלקים ונקראים בשם ג' דורות ימי בחרות. ימי ממוצע. ימי הזקנה. וצריך האדם בעת הילוכו מדור לדור להרבות ולהוסיף רבות קודשא ויקדש ויטהר עצמו יותר יותר עד שיגיע להשלמת נפשו בימי זקנותו ויכלה שנותיו בעבודת הקודש וזה שרמזו לכו חז"ל לעולם ישליש אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא היינו הג' דורות שבאדם שקודם יהי' הידור מצוה שליש במקרא. ואח"כ במשנה בדור הממוצע שיעבוד ויעסוק בקדושה משנה כפלים מבפעם הא' ואח"כ שליש בגמרא. בימי הזקנה יהי' נשלם ונגמר ומדכך בעבודתו אשר בעבורה יקרא האדם לנפש חי' חיים נצחיים. ואפשר שזהו שרמזה התוה"ק תחתים שנים ושלישים תעשי' בעשיית התיבה ג"כ על דרך זה:

והנה נח איש צדיק השלים עצמו בכל דורותיו היינו הג' דורות הנ"ל בכל עניני פרישות וזהירות כראוי וע"כ יקרא בשם איש צדיק תמים. וזה הפי' תמים הי' בדורותיו היינו שהי' תמים בדורות של עצמו בכל השלש דורות הנ"ל. וז"ש את אלקים התהלך נח ע"ד הנאמר במשה רבינו ע"ה ומשה איש אלקים ופי' המפורשים שהי' יכול לעמוד נגד שם אלקים מדה"ד וכמחז"ל נפש החוטאת במה תתכפר מה"ד אומר וכו' ומשה רבינו ע"ה עמד נגד הדין הזה במה שהי' מובחר היצורים בעבודת ה' וכ"כ בנח איש צדיק במה שהי' תמים בדורותיו של עצמו דורות שלו ועי"ז את האלקים התהלך נח שעמד נגד מדה"ד ברוב צדקתו והבן:

ואתה קח לך מכל מאכל וגו' ואספת אליך והי' לך ולהם לאכלה. עיין בספר רב טוב לאאמ"ו זלה"ה שמביא בזה קושיא עצומה דהלא אמרו דאסור לו לאדם לאכול קודם

שיתן לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת וכאן כתיב והי' לך ואח"כ להם לאכלה וזהו תמיהה רבתי נגד הש"ס והפוסקים עיי"ש:

והנ"ל דלק"מ דהנה אמרו ע"ה אסור לאכול בשר וביאור הענין כתבו בסה"ק עפ"י הידוע שאדם הראשון לא הותר לו לאכול בשר רק ירק עשב ניתן לו לאכול ואך אחר המבול כשיצא כח מן התיבה אמר לו הקב"ה כירק עשב נתתי לכם את כל שהותר לו לאכול אף כל מין בשר של בהמה וחי' ועוף כי ידוע מ"ש האר"י ז"ל כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' וגו' דר"ל שאל יחשוב האדם כי עיקר החיות בנפש האדם היא רק במה שאוכל מכל האוכל אשר יאכל ושותה והולך אחר שרירות לבו כי אדרבה העיקר החיות היא רק במה שמוציא מן האוכל את הנציצות הקדושות אשר יש בו וזה לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' ר"ל מה שמוציא מן המאכל את הנה"ק. ובזה פי' הבעש"ט ז"ל רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף ר"ל כי באמת הי' כח ביד הקב"ה לברוא את העולם ואת כל הנבראים הנמצאים באופן זה שלא יצטרכו לשום מזון ומחי' אבל הכל עשה יפה בחכמתו מחמת הנצרך להוציא מן המאכל את הנה"ק אשר בו וזה באפשרי ע"י אכילת האדם איש הישראלי האוכל זה המאכל ע"מ שילך בכח האכילה לעבוד את השי"ת ומכוין בה לש"ש שאז מוציא ממאכלו וממשקי' את הנה"ק שיש בתוכו שע"ז הי' רצונו ית' בעת הבריאה וז"ש רעבים גם צמאים שמשום זה הוצרך הקב"ה לברוא את העולם באופן שיהי' רעבים גם צמאים כדי שנפשם בהם תתעטף ר"ל שנפשם נתעטף בהמאכל ע"י הנה"ק שיש בתוכו וזהו רצון הבורא ית' ע"י אכילת אדם א"כ לפי"ז כל עיקר הענין מה שצריך האדם להחיות את נפשו באכילה הוא רק כדי להוציא מן המאכל הנה"ק כי בלא זה מוטב הי' שלא יצטרכו לאכילה כלל. וידוע שע"י חטאים ועונות ישראל נופלים יותר הנה"ק אל עמקי הקליפות ר"ל א"כ לפי"ז אף שגם לאחר חטא אדה"ר הי' מן הצורך להוציא את הנה"ק מן המאכל ע"י האכילה כיון שהי' הפגם לחטאו בדצח"ם וגרם השבירה כנודע אבל מ"מ הי' די באכילת ירק עשב השדה בלבד אכן אחר חטא דור המבול דכתיב כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ ונפלו יותר נה"ק אל הקליפות ר"ל א"כ הי' מן הצורך להתיר להם אז גם בשר לאכילה כשיהי' ביכולת להוציא הנה"ק גם מכל בשר וחי' אשר על הארץ וז"ש כירק עשב נתתי לכם את כ"ל כי ידוע דתיבת כ"ל מורה על הנה"ק שיש בתוכו ורמז בזה שלכן הותר לו לאכול הכל משום להוציא הנה"ק שבו ולז"א ע"ה אסור לאכול בשר כיון שאין בכחו ודעתו להוציא הנה"ק ע"כ אין בדין שישחוט בעל חי לצורך לאכול בשר. ולפי"ז נימא

דגם לצורך בהמה אסור לשחוט כל בעל חי אחר כדי שתאכל בשר וכן בדין כיון שאינה יכולה להוציא מן המאכל הנה"ק:

וזש"ה ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל שיערו מכל מאכל אשר יאכל כלו' כדי להאכיל לבהמתו וגם שיה' לו לעצמו לאכול והיינו ירק עשב וכדומה. ואספת אליך הוא"ו של ואספת היא וא"ו המחלקות והיא דבר אחר כאשר תאסף אליך הבהמות והחיות שלא אספתים אלא אליך להוציא מהם הנה"ק בזה יהי' והי' לך ולהם לאכלה לך קודם ואח"כ אם תותיר תתן להם ג"כ דכל שעה שמותר לאכול מותר להאכיל לבהמה כי לא הותר לשחוט כדי שיהי' לבהמה לאכול כאמור והבן:

ויאמר ה' לנח בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. תיבת לפני נראה לכאורה כמיותר עיירש"י מכאן שאומרים מקצת שבחו בפניו. ובמדרש זש"ה כי צדיק ה' צדקות אהב ישר יחזו פנימו זה נח שנ' ויאמר ה' לנח בא אתה וגו' יש לרמז הכוונה בזה. דהנה כבר מבואר בזוה"ק עה"פ כי מי נח זאת לי וגו' מדוע נקרא המבול מי נח יען דהוא גרם זאת על שלא התפלל על בני דורו ולא טוב עשה בזה דבאמת הקב"ה מקור הטוב רוצה להטיב ומרחם על בריותיו ונפשו כביכול אותה לתפלת הצדיקים שיעוררו רחמים על בני דורם ויעש בקשתם וכמו שמצינו במרע"ה שמסר נפשו על בנ"י ואמר מחני נא וגו' וכ"כ האר"י ז"ל שבזה תיקן את נח שלא עשה כן ולכן מחנ"י היא אותיות מ"י נ"ח דבזה מרומז דנקרא המבול ע"ש נח אשר ראה כי נתעורר הדין של מעלה על בני דורו מאוד ר"ל ולא התפלל עליהם לעורר רחמים ולהמתיק תוקפא דדינא קשיא מעליהם. דבאמת הוא רצון העליון ב"ה וחפץ חסד הוא כידוע. והנה מבואר בסה"ק כי האותיות הקודמין לשם ה' ב"ה ט"דה"ד מורים על דין (עיין בדברי מרן הרב ז"ל בפרע"ח בכוונת בין המצרים) וזה רמזתי בפ' אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם דהיום רומז על ראש השנה כידוע מזוה"ק בפ' ויהי היום וז"ש אתם נצבים היום בר"ה ר"ל עמידה לדין וזה לפני ה' ר"ל אותיות הקודמין לשם הוי' שהוא מורה על דין וזה אלקיכם בחי' דין והבן. והנה אצל נח רצה הקב"ה לרמז לו כי רצונו הטוב הוא שיעורר רחמים בעד בני דורו ולהפך הדין אשר נתעורר עליהם בחטאתם לרחמים. וז"ש הכ' ויאמר ה' לנח וגו' כי אותך ראיתי צדיק לפני דייקא מוסב על שם הוי' הנזכר מקודם. דהיינו אותיות הקודמין והם לפני הוי' ב"ה ר"ל שנח הצדיק זה הדין על בני דורו ואינו מתפלל עליהם ולכן לא כתיב הכא שם אלקים כמו לעיל ויאמר אלקים לנח קץ כל בשר וגו' וזה ביאור המדרש זש"ה כי צדיק ה' צדקות אהב ר"ל שהקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו חפץ להצדיק בריותיו ולהטיב עמהם באופן שהאותיות שלפני הוי' המורים על דין ימתקו ויתהפכו

לרחמים בבחי' אור ישר המורה רחמים כידוע ואז האותיות הקודמין וגם האותיות הוי' ב"ה הם בבחי' ישר ששניהם יהי' רחמים וז"ש ישר יחזו פנימו ר"ל האותיות שלפני הוי' ב"ה יהי' ג"כ בבחי' ישר מורה לרחמים וחסדים מגולים עלינו ועכי"א:

וישלח את הערב ויצא יצוא ושוב עד יבשת המים וגו' וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים וגו' ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. ויש לדקדק בפסוקים אלו א' שאצל הערב כתיב עד יבשת המים ואצל שליחות היונה כתיב הקלו המים ב' דקדוק הבאר מים חיים על הלשון ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. והי' די באומרו מנוח לרגלה ג' רש"י פ' יצוא ושוב הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו כו' ומ"א מוכן הי' העורב לשליחות אחרת בעצירות גשמים בימי אליהו שנ' והעורבים מביאים לו לחם ובשר. והנ"ל לפ' בדרך שיהי' הפשט והדרש בקנה א' עולים דהנה לכאורה צ"ל מפני מה שלח נח העורב דוקא בפרט שהיא עוף טמא ולמה לא שלח איזה עוף טהור וגם אצל אליהו ז"ל אמאי דוקא העורבים מביאים לו לחם ובשר אבל הענין מובן דהנה ידוע שצריך האדם להשתדל ולהתאמץ א"ע להדביק במדותיו מה הוא רחום אף אתה וגו' ולחוס על עניים ואביונים בכל מה דאפשר ואמרו ז"ל בגמ' אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמים יעשה מהן צדקה וירבו מחמת שהוא מרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים כמו שנאמר ונתן לך רחמים עי"ז ורחמיך אך הענין רחמנות היא בב' אופנים א' מצד מזג טבעו של אדם שהוא בעל רחמנות ב' שמצד טבעו הוא אינו בעל רחמנות אבל יען שברצונו הוא לקיים רצון הבורא ית"ש ולהדביק במדותיו מה הוא רחום וגו' משבר את טבעו לרחם על כל ברי' עד שנשרש בלבו מדת רחמנות וא"כ העורב זה שהוא עוף טמא וגם מצד טבעו הוא אכזרי כמו שאמרו ז"ל בעירובין כ"ב שחורות כעורב אין התורה מתקיימת אלא במי שעושה עצמו אכזרי על בניו כעורב ותרי תמיהות דמדכרי יש כאן ומשו"ה העורבים מביאים לו לחם ובשר לאלי' ז"ל דרצה הקב"ה להראות בזה ענין נפלא דבאם האדם זוכה להיטב מעשיו ולילך בדרך התורה והמצוה כמו אלי' ז"ל אזי אפי' העורבים שהיא עוף טמא והוא אכזרי ג"כ מרחם עליו כי הוא מתנהג למעלה מן הטבע. והנה כאן לאחר המבול עלה על דעתו של נח שהי' אז התיקון השלם ולכך וישלח נח את העורב דייקא שעי"ז יראה ויבין אם הוא התיקון השלם כי אז גם העורב יכול להיות השליח ויצא יצוא ושוב כפירש"י שהלך ומקיף סביבות התיבה כי באמת עד שלא יבשה הארץ לגמרי לא הי' עוד התיקון השלם וזהו ג"כ כוונת המדרש מוכן הי' העורב לשליחות אחרת בימי אלי' דייקא כיון שהוא זיכך והשלים אבריו וגידיו אבל באדם שלא תיקן עצמו כראוי לא נתפעל שום רחמנות ע"י העורבים ולכן כאן שלא הי'

עוד התיקון השלם יצוא ושוב הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו ועז"א הכ' עד יבושת המים שרק אז נתקנה הארץ וא"ש הפשט והמדרש בחדא מחתא. וכראות נח כן וישלח את היונה מאתו שהיא עוף טהור וגם טבעו היא בעלת רחמים שכנסת ישראל נמשלו ליונה כמו שאמרו במס' שבת שנ' כנפי יונה נחפה בכסף שהי' בעלי רחמנים וגוח"ס וזש"ה לראות הקלו המים דייקא כי אפי' באם לא יבשה עוד לגמרי רק הקלו ג"כ יכול לשלחה להתפעל רחמים על ידה וזש"ה ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה דהנה הרגל הוא דבר העומד והכף הוא המעמיד שעלי' עומד הרגל כ"כ הוא אצל התוה"ק שהעיקר היא התורה אבל עכ"ז התורה עומדת על התמכין דאורייתא המחזיקים לומדי התורה כמו ישששכר וזבולן שישששכר עסק בתורה זבולן בפרקמטי' וכתיב שמח זבולן בצאתך וישששכר באהליך וזה הרמז שהיומה לא מצאה מנוח לכף רגלה ר"ל להתמכין דאורייתא שאינם במדרגה גדולה כ"כ להם לא הי' עוד התיקון עד שלא יבשה הארץ לגמרי. ולזה רומז ג"כ העלה זית טרף בפי' שדרשו ז"ל בעירובין י"ח שאמרה יהי' מזונות מרורין כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקין כדבש בידי בו"ד מחמת כי התמכין דאורייתא אינם במדרגה גדולה כ"כ והשי"ת יעזור שיהא התיקון השלם כי"ר:

לך

ויאמר ה' אל אברם לך לך וגו' תיבת לך צ"ב ונ"ל לפרש עפ"י דאיתא בס' לק"ת מהאר"י ז"ל בפ' שמות בפ' ועתה לכה ואשלחך אל פרעה מלת לך ואשלחך סותרים זא"ז אך הכוונה כי הלא הקב"ה הי' משלח את משה בב' שליחות א' לטובת ישראל והב' לרעה שע"י השליחות נאמר תכבד העבודה אמנם הקב"ה אינו מכנה השליחות לעולם על הרעה לכן נגד הא' תכבד שהוא העבודה אמר לכה לעצמך כאלו איני משלחך ונגד הב' שהוא לטובת ישראל אמר ואשלחך כי בכאן כנה הקב"ה שמו על שליחותו לטובה וכיוצא בזה תבין הפסוקים את מי אשלח ומי ילך לנו תחלה אמר אשלח אח"כ אמר ילך. אך הענין כי ישעי' חצי נחמה וחצי צרה ע"כ נגד ב' אלו אמר את מי אשלח נגד הטובה והנחמה לז"א לשון שליחות גמור אך נגד היותו שליח בענין הצרות אמר ומי ילך לנו בלשון הליכה ואמר ישעי' הנני שלחני ר"ל אינו רוצה רק שאהי' שליח לטובה וזה שלחני בלשון שליחות עכ"ד בקיצור עיי"ש. ונקדים מה דאיתא באלשיך לפ' הפ' בתהלים מ"ח דמינו אלקים חסדך בקרב היכלך דהעיקר הוא שצריך להאמין דהכל הוא בהשגחה פרטיות והכל הוא בחסדי השי"ת כי מאתו לא תצא רעה והכל הוא לטובת בני אדם וזש"א דהמע"ה אף שדמינו וחשבנו כי הוא אלקים ר"ל דין אעפי"כ חסדך בקרב

היכלך רק חסדים היא כמאמר ישראל לירמי' היכל ה' וגו' כי שם הוי' רומז לחסד. ועפי"ז אמרתי לפרש הפסוק שויתי ה' לנגדי תמיד וגו' ביאורו שדוד המע"ה גמר ואמר בלבו שהכל הוא מאת השם הוי' ב"ה הרומז לחסד אף שהי' לפעמים לנגדי ר"ל נגד רצוני אעפי"כ הייתי מאמין שהיא בחסד הש"י ואמר אח"כ כי מימיני הרומז לחסד בל אמוט לעולם. וזאת העיקר שצריך להאמין שהכל הוא בחסד הש"י וגם זו לטובה:

וזש"ה ויאמר ה' אל אברם לך לך כי תיבת לך מורה על הרעה כמ"ש האר"י ז"ל אעפי"כ הוא לך להנאתך ולטובתך כמו שפירש"י והרעה הי' לכאורה מה שאמר לו מארצך וממולדתך ומבית אביך שהי' הדבר קשה לו מאוד שהוא נגד טבע בני אדם לילך מבית אביו ומארץ מולדתו ואעפי"כ הוא טובה שעי"ז ואעשך לגוי גדול וגו' וכן אמרו ז"ל צדיקים תחלתו יסורים וסופן שלוה כו' וא"כ היסורים הם לטובה מחמת שיהי' סופן שלוה וברשעים להיפוך. וז"ש הפ' (משלי י"ב) הפוך רשעים ואינם ובית צדיקים יעמוד ר"ל הפוך רשעים דהיינו שבהם ההיפוך מהצדיקים לכך ואינם אבל בית צדיקים יעמוד:

ובאופן אחר קצת עפ"י דברי האר"י הקדוש הנ"ל נ"ל לפ'. דהנה ידוע דתיקון הנפש הוא חורבן הגוף ותיקון הגוף הוא חורבן הנפש כי מי שרוצה לילך בדרך התורה והמצוה צריך לקדש א"ע במותר לו במיעוט אכילה ושתי' ושינה וגם זה המיעוט לא למלאות תאותו יהי' כוונתו כידוע שבכל צורך הגשמי יוכל להעמיס בה איזה כוונה רצוי' למען שמו ית' ויש כוונה פשוטה שכל מוחא סביל דא היינו בעת אשר ישב על הלחם וכדומה שילך בכח האכילה לעבוד את הש"י וזהו תיקון הנפש והנה ידוע דהגוף הוא רק לבוש להנשמה כשא"ה (איוב יו"ד) עור ובשר תלבישני עצמות וגידין תשוככני. ונשמע מזה שהעור ובשר והעצמות וגידין וכל אברי האדם הם רק לבושי הנשמה שהנשמה הוא חלק אלוקי ממעל. וע"ד שפי' הסדש"ש הפ' ואיש את קדשיו לו יהי' ר"ל מה שהאיש מקדש א"ע בנתינת צדקה וכדומה בשאר מצות שאיש מקדש עצמו ע"י זהו הנקרא שלו היינו להנשמה. והנה כאן שהקב"ה צוה על אאע"ה שילך מארצו וממולדתו בודאי הי' להגוף דבר קשה לטלטל א"ע ממקום למקום לילך במקומות שאין מכירים אותו בארץ לא לו משא"כ להנשמה הי' מעלה גדולה עי"ז כי זה הי' הנסיון הראשון כדאי' במ"ר פ"ז למה הי' אאע"ה דומה לצלוחית של בושם אפופילסמון וגו' כיון שהי' מטולטלת ריחה נודף. וזהו שאמר הקב"ה לאאע"ה לך לך ירצה שזה נראה בעיניך ההילוך הליכות עולם לרעה ח"ו כמ"ש שלהגוף דבר קשה הנסיעה וטלטולי דגברי קשה הוא בעצם לך ר"ל להנשמה שהיא העצמיית של אדם להנאתך ולטובתך כמו שפירש"י כיון שעי"ז התחיל הנסיון הראשון כנ"ל והבן:

א"י לך לך מארצך וגו' פירש"י ז"ל להנאתך ולטובתך כו, ועפ"י דברי האר"י הנ"ל תיבת לך מורה להיפך, כמו"ש לעיל. והנ"ל בזה ויוצדק הכל דהנה איתא בס' ייט"ל לא"מ זצוקלה"ה לפרש הפ' ויקרא אל משה וידבר ה' אליו וגו' ע"ד שפי' הפ' משה ואהרן וגו' ה' א' אתה עניתם וגו' פי' הכנעתם כדכתיב מאנת לענות מפני ובמה עז"א אל נושא היית להם במה שהיית נושא את כבודם ביתר שאת שמגודל חסדו ית' עליהם עי"ז נתמלאו בושה והכנעה גדולה בלי להרים ראש באמרם בלבם אוי לנו מה עשינו כי מרדנו פי המלך הטוב ומטיב וזה הבושת והמרדות שבלבבם טובה יותר מכמת מלקיות ע"כ בזה עצמו ונוקם על עלילותם וז"ש ויקרא אל משה מה שקרא אותו בקריאה של חבה נחשב לו כאלו וידבר ה' אליו דברים קשים כגידין כי מזה עצמו נעשה שפל וקטן בעיני עצמו נגדו ית' כו' עיי"ש באריכות ודפח"ח וש"י:

ועפי"ז י"ל שא"א ע"ה ברוב ענותנותו שאמר ואנכי עפר ואפר כאשר ראה ושמע את היקר וגדולה אשר חלק לו השי"ת כדכתיב ואעשך לגוי גדול וגו' ואגדלה שמך וגו' נתמלא בעצמו בושה והכנעה גדולה לאמור עם לבבו הלא ידעתי בנפשי מה עשיתי נגדו ית' ומי אנכי כי הביאני עד הלום ותגדל חסדו לתת לי את כל הגדולה הזאת וא"כ כל אלו היעודים הטובים שכולם שוין לטובה הי' בעיני אברהם אע"ה לרעה לנקום בזה על עלילותיו:

וז"ש ויאמר ה' אל אברם לך לך כפירש"י ז"ל להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול וכו' ועכ"ז הי' נחשב בעיני אברם ל"ך כלומר לרעה כדברי האר"י הנ"ל דברוב ענותנותו האמין וכמו שער בנפשו שכל זאת היא רק לסבת ונוקם על עלילותם כנ"ל וז"ש אח"כ וילך אברם כאשר דיבר אליו ה' ר"ל שהטובות והתנשאות שחלק לו ה' עם הליכתו מארצו ומולדתו הי' נחשב בעיניו כאלו דבר אליו ה' קשות כגידין לנקום בו על מעשיו. והבן:

א"י ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וגו' פירש"י להנאתך ולטובתך ואעשך לגו גדול וגוי פי' רש"י זהו שאומרים אלקי אברהם כו' בהקדם לפרש הפסוק בפ' האזינו בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בנ"י כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו עיי' רש"י ולפי פירושו עדיין צ"ל דתיבת יצב אינו מדוקדק ונראה עפי"מ דאיתא בס' ישמח משה ממוזללה"ה בפ' שמות דאיתא במדרש דדעת האומות דישראל בטלין ברוב לגבייהו וידוע דכל קבוע כמחצה ע"מ דמי ואינו בטל ברוב והנה אם ישראל יושבין במקומן אין חשש ביטול ברוב דכל קבוע כמע"מ דמי אבל אחר שגלו הוי ניידי אבל באמת ז"א דבישראל ל"ש ביטול ברוב דמצינו שא' מישראל שקול נגד כמה וכמה משה שקול נגד כל ישראל וא"כ הפחות שבישראל אפשר ששקול כנגד כל האומות ולא רובא

הם וראי' לדבר ממ"ש בפרקי דר"א פ' ל"ט כשבאו לגבול מצרים היו שבעים חסר אחד מה עשה הקב"ה נכנס עמהם במנין ועלו למספר שבעים ועפי"ז פי' הוא הפסוק (איוב כ"ג) והוא באחד ומי ישיבנו ר"ל שכביכול הוא ית' נחשב במקום א' א"כ מי ישיבנו ומזה יובן כמה ספין א' מישראל אם הקב"ה כביכול מחשיב עצמו בחסדו לא' מהם עכ"ד הק' לענינו. ומשם בארה ביאור הפ' בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם והי' חשש ביטול ברוב אז יצב גבולות עמים יצב דייקא שעשה אותם קבוע להיות נדונים כמחצה על מחצה והאיך עשה אותם כקבוע עז"א למספר בנ"י ר"ל מחמת שישראל חשובים המה שכל א' מישראל יש לו מספר ע"ד שפי' הרמב"ם ז"ל מונה מספר לכוכבים היינו שלכל כוכב יש לו מספר מחמת חשיבתו. ועז"א הכתוב וראי' לזה שישראל ספונים וחשובים המה כי חלק ה' עמו ר"ל בתוך עמו כשבאו לגבול מצרים גם הקב"ה נכנס עמהם במנין וא"כ אם הוא באחד מי ישיבנו כנ"ל:

והנה כאן שצוה הקב"ה לאאע"ה שילך מארצו וממולדתו א"כ הי' חשש ביטול ברוב כיון שהוא נייד ואינו יושב במקומו לכך אמר לו הקב"ה לך לך ר"ל אף שאני מצוה אותך להיות נייד אעפי"כ לך להנאתך ולטובתך הוא כפי' רש"י ואין שום חשש ביטול ברוב כי ואעשך לגוי גדול ר"ל אתה בעצמך תהי' גוי גדול כי אתה שקול כנגד כמה וכמה ופי' רש"י זה שאומרים אלקי אברהם ר"ל שהקב"ה כביכול מייחד שמו עליהם ונכנס עמהם במנין כנ"ל בשם הפדר"א והוא באחד ומי ישיבנו ואין שום חשש ביטול ברוב. והבן:

ויאמר ה' אל אברם לך לך איתא במדרש ר' עזרי' פתח אהבת צדק ותשנא רשע וגו' פתח קרי' באברהם א"ל הקב"ה אהבת לצדק בריותי ושנאת לחייבן ע"כ משחך אלקים שמן ששון מחבירך מכח ועד אצלך יו"ד דורות ומכולן לא דברתי אלא עמך. וצריך להבין למה ידמהו ויכנהו בשם שמן ששון גם צל"ד מה זה מדה כנגד מדה בשביל שאהבת לצדק בריותי ע"כ משחך אלקים.

והנ"ל לפ' בהקדם לפ' הפ' בשיה"ש לריח שמניך טובים שמן תורק שמך ע"כ עלמות אהבוך פי' רש"י אומות העולם. דהנה איתא במדרש פ' תצוה פרי זית קרא ה' שמך למה נמשלו ישראל לזית מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה כך ישראל כו' ועוד איתא שם ד"א מה שמן זית צף מלמעלה ואינו מתערב בשום משקה וכו' ובזה פי' מוזלה"ה בתפל"מ על תהלים [נ"ב] ואני כזית רענן בבית אלקים וגו' דכל א' מישראל יש לו בחירה שיהי' מובדל מאוה"ע בכל העניינים ובזה יתקיים הקריאת שם פרי זית מצד שצף מלמעלה ואינו נתערב בגוים וא"צ לכתישה משא"כ כשאינו מובדל ומדמה להם במלבושים או בשאר ענינים אז בהכרח צריך להיות קריאת השם זית מצד כתישה

וזהו אומרו ואני כזית רענן ר"ל בזה נמשלו ישראל לזית במה שאהי' רענן מושרש בבית אלקים דהיינו מובדל ומופרש מכל אוה"ע וא"כ א"צ לכתישה עכ"ד. והנה אם נמשלו ישראל לזית מצד כתישה היינו להעמיד עליהם מלך קשה ולהכניעם ע"י אוה"ע ח"ו אזי מגיע להם עונש אח"כ כמו שמצינו במצרים הגם שאמר הקב"ה ידוע תדע כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם ועבדום וגו' עכ"ז אמר אח"כ וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. נראה מזה שגם לאוה"ע יותר טוב שישראל יקראו בשם זית מצד שצף למעלה הן אמת שאוה"ע לא יתנו אל לבם לדעת זאת שעונשם בא על מה שמכניעים את ישראל. אך ידוע מה דאמרו ז"ל אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי. לא כאשר חדשים מקרוב באו בעוה"ר אשר דימו בנפשם שבזה שידמו עצמם להם במלבושיהם ובלשונותם בגוייהם שלא יהא ניכר שום חילוק מהם יקנו שלימות עם האוה"ע כי זהו טעות גדול כי אם יתערבו בגוים אזי בהכרח יקראו בשם זית מצד הכתישה כנ"ל וממילא גם להם יגיע עונש ועי"ז גברה השנאה על ישראל דמזליהו חזי כמש"ל וכאשר עינינו רואות בעוה"ר. וזשא"ה לריח שמניך טובים שמן תורק שמך כלו' שקריאת שמן זית יהי' באופן הטוב מצד שצף מלמעלה ולא מצד כתישה אז גם עלמות אוה"ע אהבוך. וזהו כוונת המדרש בביאר הכתוב לך לך מארצך וממולדתך היינו שילך ויבדל עצמו מאוה"ע ולהפרד מהם וע"ז אמר המדרש אהבת לצדק בריותי ושנאת לחייבן ר"ל שאברהם הי' נמשל לזית מצד שהי' צף מלמעלה שלא יהא מתערב עצמו עם אוה"ע וממילא לא צריך לחייבן ולא הגיע להם שום רעה ע"י ע"כ משחך אלקים למלך שמן ששון מחבירך שהי' נמשל לשמן ע"י ששון ע"כ משחך. ובזה עולה יפה ג"כ דברי המדרש לעיל ר' ברכי' פתח לריח שמניך טובים כו' ולפי הנ"ל הכל עולה בקנה אחד והבן:

לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך וגו' במדרש הה"ד שמעו בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפיך וגו' יתבאר בהקדם מה שדקדקו המפורשים שהי' צריך לכתוב הסדר בהיפוך כדרך העולם שקודם הולך מבית אביו ואח"כ מארצו ומן הארץ אשר הוא יושב בה ושינה הכתוב כאן. ונראה דהנה האדם הרוצה לטהר עצמו ולשוב בתשובה על עונותיו להיות חף ונקי מכל פשע זאת הענה היעוצה לעזוב מקודם את הדברים אשר המה בקל לעזוב אותם והיינו לבער מקרבו את העבירות הקלות כי כל התחלות קשות להתחיל תיכף בבואו אל הקודש לעזוב את העבירות הקשות. והנה האדם נברא בעת יצירתו מבטן אמו עליל לחטא כמאמר דהמע"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי וגו' וא"כ א"א תיכף ומיד לתקן את הכל ע"כ צריך לילך מדרגא לדרגא וכמו שקשה לאדם לעזוב את בית אביו בפעם אחת כ"כ קשה גם זה לעזוב מראש

את החטא הקדום וזו אומרו לך לך להנאתך ולטובתך. לתקן עצמך מקודם מארצך שהוא קל לעזוב אותם ואח"כ ממולדתך ומבית אביך תטהר את מקור החטא הראשון ואז תהי תמים לו ולחלקו וזה סמיכת המדרש לכאן הה"ד שכחי עמך מקודם. ואח"כ ובית אביך. ואז יתאו המלך יפיך והבן:

עוד יתבאר לך לך מארצך וגו' ומבית אביך על הארץ אשר אראך וי"ל טעם הדבר שצוה לו הש"י שילך מארצו וממולדתו ומבית אביו. גם קושי' המפו' מדוע לא גלה לו הקב"ה את הארץ מיד:

ובמדרש ר"י פתח שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך אר"י משל לאחד שהי' עובר ממקום למקום וראה בירה דולקת אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג הציץ עליו בעל הבירה א"ל אני הוא בעל הבירה כך לפי שהי' א"א אומר תאמר שעוה"ז בלא מנהיג הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם וכו' וצריך להבין דכי הי' ח"ו אאע"ה מסופק אם יש לעולם מנהיג אתמהה:

והנ"ל בזה. דהנה ידוע מהראב"ע בריש פ' וארא כי שם שד"י שמורה לשידוד המערכה אזור ניסים שלו נסתרים בדרך המערכה וניסי שם הוי' הם באתגליא כי השם הזה הי' קודם עיי"ש וברמב"ן באורך והנה מובן לפי"ז כי הברכה של שם שד"י הוא מכוסה בטבע ע"כ אינו שורה רק על דבר שישנו כבר בעולם כדאיתא בזוהר עה"פ מה יש ליכי בבית כו' שברכתא דלעילא לא משתכח על אתר רקניא וצריך להיות עכ"פ דבר מיעוט מקום לברכה לחול ואז הוא ית' נותן הברכה להרבות המעט. משא"כ בברכת הוי' שהיא באתגליא חוץ לדרך הטבע שורה אפי' על אתר ריקן ואפס שנעשה ברי' חדשה יש מאין. ובזה פירשתי הפ' (בפ' בשלח) ויקרא שם המקום וגו' לאמר היש ה' בקרבינו אם אין היינו שהי' מסופקים היש ר"ל שצריך להיות יש עכ"פ דבר מה ואז ה' בקרבינו בנסים הנסתרים בדרך המערכה אם אי"ן ר"ל מאפס ואין בנסי דאתגליא חוץ לדרך הטבע ג"כ ה' בתוכנו עשות לנו ברי' חדשה יש מאין:

ועפי"ז י"ל הכוונה באומרו ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך היינו שילך לו מכל מיודעיו ומכיריו כי דרכו של עולם הוא שבמקום מולדתו ובית אביו מצוי לו איזה עוזר וסומך דבר מועט עכ"פ שיהי' להברכה על מה לחול ע"כ נצטוה מהבורא ב"ה שיעזוב את הכל ארצו ומולדתו ובית אביו ולא גלה לו את הארץ החדשה ג"כ למען שיהי' בבחי' אין ואפס ועצור ועזוב אשר לו מכבר ואת החדש עוד אינו יודע וא"כ יצטרך לנכסי דאתגליא יש מאין ברי' חדשה שלא עפי' כסי הנסתרים בדרכי המערכה:

וז"ש המדרש הנ"ל שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך היינו שישכח עמו ובית אביו שיהי' בבחי' אין ואפס כהנ"ל. ואר"י משל לאחד שהי' עובר ממקום למקום וראה בירה דולקת שמא תאמר שהבירה זו בלא מנהיג וכו' כך לפי שהי' א"א אומר תאמר שהעולם הזה בלא מנהיג ר"ל מנהיג בכסי דאתגליא חוץ לשידוד המערכה בשבור הטבעי כי אם בנסים הנסתרים בדרך המערכה וצריך להיות עכ"פ דבר מה מקום לברכה לחול עליו ע"כ הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם וכו' ואני מנהיג לה בנס ומופת חוץ לדרך הטבעי כמו שבראתי אותה מתחלה מאין ותהו חוץ לדרך הטבע. וז"ש הפ' אח"כ וילך אברם כאשר דבר אליו ה' בבחי' אין ואפס בלב נאמן בנסי ה' יש מאין למעלה משידוד המערכה ודרך הטבע והבן:

ויעל אברם ממצרים הוא וכל אשר לו וגו' הנגבה ואברם כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב וילך למסעיו וגו' וי"ל מדוע הפסיק באמצע ואברם כבד מאוד והי' צריך לכתוב על הסדר ויעל אברם ממצרים. וילך למסעיו או ואברם כבד מאוד ויעל ממצרים. והנ"ל דהתוה"ק רמזה לנו בזה טעם נאה לדרוש בשבחו של א"א וגודל צדקתו שכל עבודתו ומגמתו לא הי' רק להוסיף אומץ בדרכי ה' מחכמתו ית"ש וזה אומרו ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה שכל נסיעותיו ועבודתו הי' רק לנגבה לצד דרום כמושז"ל הרוצה להחכים ידרים ואף שהי' רכושו רב אין מספר ומי שיש לו מנה רוצה מאתים ומשתדל בכל עוז ועת להרבות רב עושר מקנה וקנין ואוהב כסף כו' אבל אברהם כל כוונתו הי' רק להרבות כח הקדושה ממקור החכמה. ושיעור הכתוב ויעל אברם וגו' הנגב"ה לצד דרום מקום שואף החכמה וזורח הוא שם. הגם כי ואברם כבד מאוד כו' ומי שיש לו מנה כו' עכ"ז וילך למסעיו כבתחלה לצד דרומית ולא נתן עיניו ולבו על גודל קנין הגוף רק הלך כמאז ומקדם בדרכי השם ועמד בנסיון העושר ונסע בכ"ע להוסיף כח וחיל לעשות נ"ר לשמו ית'. ומעשה אבות סימן לבנים להורות להם. דרך העולה בית אל לעבוד את ה' בכל לבבם ונפשם ומאודם שלא להשגיח על שום דבר כלל שיבטלו אותו ממצות ה' ית' ויהי ה' אלקינו עמנו כאשר הי' עם אבותינו שאל יעזבנו ואל יטשנו ויקרב ביאת משיחנו ב"א:

א"י ויעל אברם ממצרים וגו' ואברם כבד מאד במקנה בכסף וגו' וילך למסעיו וגו' והקשה בבאר מ"ח דלכאורה אין כאן מקומו של מקרא זה שהפסיק הענין בין אשר לפניו ולאחריו דהול"ל ואברם כבד מאוד ויעל אברם ממצרים וילך למסעיו וגו' עיי"ש:

ובמדרש זש"ה ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל יתבאר ע"פ המבואר בסה"ק שיש ב' מיני נסיונות הראשון הוא נסיון העוני כי העניות מעביר ע"ד קונו וע"כ צריך חיזוק יתירה ולהתגבר כארי לקיים כאמרם ז"ל כל המקיים מעוני וכו' והנסיון השני הגדול

ממנו הוא נסיון העושר כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו וישמן ישורן ויבעט וע"י הרוב עושר וריבוי כבוד מתגאה וירם לבבו וישכח ד' עושהו וכאשר נראה במופת בכמה בני אדם שע"י עושר ורוב הון נדחו מדרך הטוב וע"ז אמר שלמה המע"ה ריש ועושר אל תתן לי וגו' וזש"ה ואברם כבד מאוד במקנה בכסף ובזהב עד שאמרו ז"ל מאוד זה יצה"ר ר"ל שהי' כבד עם היצה"ר ע"י רוב מקנה וקנין שהי' לו והי' צריך לזהר מאוד בנסיון העושר ששמור לבעליו. וע"כ אמר אח"כ וילך למסעיו פירש"י ז"ל שהי' הולך ולן באכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים וכו' ור"ל שלא הי' בועט ח"ו בעשריו להיות רודף אחר התאוה וגדלות ואדרבה פרע הקפותיו היינו מה שלא השיג ידו לעשות צדקה וחסד בהליכתו למצרים שהי' אז בנסיון העוני עתה כאשר הרחיב ה' את גבולו בעושר והון רב הלך לפרוע ולהרבות צדקה וגמילת חסדים:

ועפי"ז אמרתי לפרש המדרש רבה עה"פ והי' ברכה קרי בי' בריכה מה בריכה זו מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב את הרחוקים ומטוהרם לאביהם שבשמים והכוונה בזה שכיון שאמר הקב"ה לא"א ע"ה ואברכה מברכך וגו' והי' ירא א"א ע"ה לברך בממון אולי ח"ו לא יוכלו עמוד בנסיון העושר ויהי' להם ח"ו לאבן נגף ע"כ הקדים לו הקב"ה והי' ברכה קרי בי' בריכה מה בריכה זו מטהרת את הטמאים אף אתה מקרב רחוקים וכו' וא"כ שיש בידו לקרב רחוקים מכש"כ שיוכל לברך לאינם רחוקים עוד בזה האופן שלא יזיק להם העשירות אלא אדרבה שיהי' בכחם ובידם להרבות בצדקה ומע"ט:

וז"ש המדרש הנ"ל ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל היינו שגם בזאת הברכה נתברך א"א ע"ה שהי' סי' לבניו שלא יזיק להם העשירות כ"א להרבות בצדקה ומע"ט כנ"ל והבן:

ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל. ויש לדקדק בהני מקראי קודש במ"ש אל עליון קונה שו"א דייקא. וגם הסמיכת אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל דמשמע דקודם לא נתן לו רק לאחר ששמע שאמר לו כן וצריך טעם. ויבואר לדעתי עפ"י אומרם ז"ל דאין חיוב במעשר רק בדבר שהוא שלו ולא בדבר של אחרים ושל הקדש. ואיתא במס' ברכות דף ל"ה אר"י אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנ' לה' הארץ ומלואה. ר"ל רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ל"ק כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה ע"כ והורו לנו חכז"ל טעם לשבח במה שאנו מברכין קודם כל דבר שע"י הברכה שנותנין שבח והודי' להקב"ה שאנו מאמינים באמונה שלימה שהכל הוא מאתו ית' שהוא אדון כל הארץ ומידו נתנה

לנו. אבל כשאין מברכין קודם כל דבר הצריך ברכה שחושב בדעתו כי כחו ועוצם ידו עשה לו את כל החיל הזה אזי הוא מועל בקדשי שמים והרי הוא כמבואר. ומשם בארה ביאור הפ' בפ' ויצא אם יהי' אלקים עמדי וגו' וכל אשר תתן לו עשר אעשרנו לך. שיעקב אבינו התכוין בזה שלא יעלה ע"ד ח"ו כי כחו ועוצם ידו עשה לו את כל החיל הזה. ע"כ נדר נדר לה' ואמר וכל אשר תתן לי. היינו שכל הדברים אשר המה לי לא אנכי פעלתי את כל אלה רק אתה הנותן ותתן לי זה יחשב לי שלי. ואז עשר אעשרנו לך. אוכל ליתן מעשר כי הכל שלי הוא זולת זה מה שיש לי אינו שלי ואין לי רשות בהם ליתן צדקה ומעשר מדבר שאינו שלי:

והנה אברהם אע"ה ג"כ הי' יודע מזה האחז"ל דלאחר הברכה מה שיש לו לאדם הוא שלו. אכן עלה ונסתפק אם הוא רק בדבר ששייך בו ברכה על המעשה אבל היכא דלא שייך ברכה לברך את ה' הדרינן לכללא לה' הארץ ומלואה קודם ברכה אף שידע שהכל בא לו מאת הש"י עכ"ז אינו שלו כיון שלא ברך עליו. וזה ירצה בדברי שם באומרו ברוך אברם לאל עליון קונה שמי"ם ואר"ץ. שם רומז כי כל מה שברא הקב"ה בעולמו הכל הוא שלו ולכבודו בראהו כמ"ש לה' הארץ ומלואה. והעיקר הוא שצריך האדם לידע שהכל נתונה לו מאת השם כי ממך הכל וכו' וממילא כאשר ידע ויאמין כנ"ל יפעול כח בדבר האמונה שיהי' באמת שלו כמו לאחר הברכה. וזה כיון באומרו וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ירצה יען שידעת בידועה נאמנה כי ה' הוא הנותן צריך בידך א"כ זהו בעצמו כמו הברכה וברוך אל עליון וא"כ הלא מעתה כל הדברים שייכים לך בקנין גמור. וע"כ ויתן לו מעשר מכל. וזהו הדרך ישכון אור שהורה לנו התוה"ק לידע ולהאמין שהכל הוא מאת הבורא ב"ה. ועי"ז יתרבה השפעה על כל ישראל בשפע ברכות:

וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל. לכאורה צ"ל הסמיכת דויתן לו מעשר מכל לאשר מגן צריך בידך. גם אומרו בידך הול"ל לידך. ונראה לפרש עפ"י שפי' הישמח משה פ' ויקרא הגמ' אין חי' שולטות באדם אלא א"כ נדמה לו כבהמה. כי הכח מכל הנבראים נשרש באדם וכל שתה תחת רגליו. ואם האדם מרכיב הצורה על החומר אזי הוא מושל בכל הנבראים הנשרשים בהחומר שלו וממילא שמושל ג"כ על כל הנבראים שבעולם. וזהו אומרם ז"ל אין חי' שולטת באדם אלא א"כ נדמה לו כבהמה ר"ל הנדמה באדם הוא הכח של כל הנבראים הוא אצלו בבחי' בהמה שאין הצורה מושלת על החומר הבהמיות שבו אזי החי' שולטת עליו. והנה אאע"ה נזדככו אבריו שהצורה הי' מושל על החומר וא"כ הי' מושל על כל הנבראים שנשרשו בהחומר שלו וממילא דהי' מושל ג"כ על כל הנבראים שבעולם. וזהו הי' כוונת שם באומרו לאאע"ה וברוך

אל עליון אשר מגן צריך בידך כלומר זה שהש"י מגן צריך זהו מסיבת בידך ר"ל שהיית בידך למשול על כל הנבראים הנשרשים בהחומר בשביל זה בך בחר ה' למשול ג"כ כנ"ל מגן צריך בידך ואתה תמשול עליהם. ונקדים עוד מה שהביא בס' אגרא דפרקא קפ"ז מה דאי' בגמרא המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. הוא דוקא במי שלא חטא ונותן צדקה רק לקיים מצות צדקה אז יש שיעור וגבול מצוה מן המובחר ליתן חומש ויליף לה בגמ' כתובות ד' נו"ן מדכתיב עשר אעשרנו לך ופירש"י שני עישורין משא"כ במי שחטא ונותן צדקה ע"ד וחטאך בצדקה פרוק ורוצה להמשיך על עצמו אור הנערב מבחינת סובב כ"ע אין לדבר שיעור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו ולא יהי' גרע רפואת הנפש מרפואת הגוף כו' עכ"ד (עיין במ"ש בזה פ' תרומה) וזה התכת הפסוק אשר מגן צריך בידך שהי' מושל הצורה על החומר שהי' מושלל מכל החומריות וכלו קודש לה' והי' נותן צדקה רק לקיים מצות צדקה לכך ויתן לו מעש"ר מכל מעשר דייקא ולא יותר כי לקיים מצות צדקה די במעשר. והבן:

וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל. ובמדרש הנעלם הובא בגורי האר"י ז"ל האי קרא לא ידענו מי נתן למי. אלא הקב"ה נתן לאברהם מעשר נטל אות א' מתחת כסא הכבוד היא אות ה' הוא אברהם שנאמר ולא יקרא עוד שמך אברם והי' שמך אברהם וזה המעשר שנתן לו הקב"ה ע"כ והוא פליאה ואומר דרשוני דאם המדרש שואל מי נותן למי היינו אם אברהם נתן למלכי צדק או להיפוך. אבל מאי שיאטי' שהקב"ה נתן לאברהם מעשר ר"ל אות ה' שהוסיף על שמו דהוא מעשר מכל מספרו חמשים לכאן:

והנ"ל בס"ד דדרש המדרש עם הפי' הפשוט בקרא שניהם בקנה אחד עולים והמה דברים אחדים. בהקדם מה שפירשתי המדרש הובא בס' ישמח משה פ' תבא עה"פ ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר ע"כ והוא תמוה. עפי"מ שאמרו חז"ל בכתובות (ד' נו"ן) באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ויליף לה מדכתיב עשר אעשרנו לך ופירש"י שני עישורין שהוא חומש. והנה מבואר בסה"ק ובס' אגרא דפרקא בשם כתבי הגאוה"ק מוהרש"ז זצ"ל דהיינו דוקא במי שלא חטא כמו שכתבתי בדיבור הקודם עיי"ש. וכבר פי' בזה הפ' וצדקה תהי' לנו. אז יחשב לנו למצות צדקה באם כי נשמור לעשות את כל המצוה לפני י"א כאשר צונו ר"ל באם אין בנו שום חטא א"כ העושה צדקה הרי הוא כמצוה אחרת. משא"כ באופן הנ"ל אין הצדקה שלו ומה שיש לו יתן. בעד נפשו ואין קץ וקצבה על הנתינה. והנה ידוע אמרם ז"ל דתורה מגינא ומצלי ר"ל שמגינא עליו שבאם ח"ו נפש כי תחטא אז מתקן מעשיו ע"י לימוד בתוה"ק ויצא מטוהר ומזוכך כמו שאמרו ז"ל למד דף א' ילמוד ב'

דפים כו' ואין לך דבר לטהר הנפש מחלאתו ומטומאתו כמו התעסקות בתוה"ק וגם מצלי כאומרם ז"ל בראתי יצה"ר בראתי תבלין ויעסוק בתורה. לכן זאת העצה היעוצה לעסוק בתוה"ק ובה יהגה יומם ולילה ועי"ז יהי' טהר גברא ויצא פלוני נקי מעונותיו ואז אם יקיים מצות צדקה תהי' המצוה כאחת משאר מצות השם ויש לה גבול ג"כ כמו שגבלו ראשונים חז"ל מעשר או חומש כנ"ל וז"ש המדרש ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה דע"י התורה מטיב נפשו לטהרה מכל שמץ חטא ועון וגם שלא יבא לידי חטא להבא ואם כך הוא עושה אז יש גבול להצדקה ובזה האופן משה מזהיר את ישראל עשר תעשר ונתן גבול כמה יתן להעני היינו עפ"י תוה"ק מעשר או לפום שיעורא דרבנן שני עישורין וזה ג"כ מרומז בתיבות עשר תעשר שני עישורין (וגם שם רומז למעשר כספים כמובא בש"ע ה' צדקה יעיי' בב"ח ובאחרונים ז"ל) משא"כ באם נפשו עדיין לא מטוהרה ונותן צדקה למען רפא ירפא את חולאת נפשו בזה הדרינן לכללא דכל אשר יש לו יתן בעד נפשו וחי בהם. ונחזור לענינינו די"ל דגם אאע"ה הי' מסופק בזה אשר מורה עלה על ראשו לפי ענותנותו דהוא עדיין לא בא למדה זאת שלא יצטרך לשום כפרה לנפשו וממילא אין גבול וערך ושיעור עד שיאמר כי הוא זה יתן שיעור הקצוב בעוד שנפשו עדיין לא מטוהרה. כאשר אמרו רז"ל עה"פ אחר הדברים האלה וגו' אל תירא אברם וגו' ופירש"י שם שהי' דואג ואומר כו' אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן הנפשות כו' יע"ש מהא חזינן דירא לנפשו אולי לא טוב עשה בזה ויצטרך למזבח כפרה ולא די לו במעשר הקצוב הנ"ל אמנם באמת ידוע שכל מה שעשה אאע"ה הי' הכל למען כבוד שמו יתברך וכתורה עשה וכל כוונתו הי' בלתי לה' לבדו ואין מגיע לו שום עונש ח"ו והראי' מהא דהוסיף לו הקב"ה אות ה' על שמו ואמרו ז"ל דעי"ז נעשה שלם ותמים דאברהם בגי"ו רמ"ח שהשליטו על כל רמ"ח אבריו שלו והי' כולם אהובים תמימים ושלימים ולא הוצרך לכפרה כלל לנפשו. א"כ ממילא אצלו הי' שיעור קצוב להצדקה אשר עשה דהיינו מעשר שפי' בתוה"ק. וז"ש המדרש ויתן לו מעשר מכל האי קרא לא ידענו מי נתן למי דלכאורה האיך יצא אאע"ה בנתינת מעשר לבד בגבול וקצוב אולי צריך לכפרת נפשו. והי' כמשיב דהקב"ה נתן מעשר אות ה' לאברהם ובזה המליכו על כל אבריו וכולם הי' שלימים ותמימים ולא צריך לכפרה על נפשו א"כ שוב שפיר י"ל הפי' הפשוט ג"כ דאאע"ה נתן רק מעשר מכל היינו שיעור קצוב. ודי בזה והבן:

אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך וגו' לכאורה קשה מה שאמר מכל אשר לך הלא קיי"ל דהמציל מן הנהר ומן הליסטים כו' הרי שלו וא"כ עפ"י ד"ת הי' של אברהם אבינו. הן אמת שי"ל שמצד מדת חסידות צריך להחזיר מ"מ פשיטא דקרא

דאשר לך משמע דשלו הוא והול"ל מכל אשר הי' לך גם מסיפא דקרא מוכח דכתיב ולא תאמר אני העשרתי את אברם אם מהדין אינו שלו איך יאמר אני העשרתי:

ונלע"ד דהנה במדרש פ"ז איתא א"ל הקב"ה אתה אמרת אם מחוט חייך שאני נותן לבניך מצות ציצית כד"א ונתנו על ציצית הכנף כו' ועד שרוך נעל חייך שאני נותן לבניך מצות יבמה כד"א וחלצה נעלה כו' וכן אמרו ז"ל במס' חולין בסו"פ כיסוי הדם בשכר שאמר אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל זכו בניו לב' מצות לחוט של תכלת ורצועה של תפילין והענין פלא וצריך ביאור על שבא בשכרו הרב עבור מניעת קיבל שכרו ממלך סדום עבור זה יזכו בניו למצות גדולות כאלו ולא דבר ריק הוא. והנ"ל עפי"מ דאיתא בסוכה ד' למ"ד אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי וכו' וכתב שם רש"י ד"ה וקרקע אינה נגזלת וקסבר יאוש גרידא לא קני אבל יאוש ושינוי רשות קני ואי נמי קנה מצוה הבאה בעבירה הוא. וא"כ שיטת רש"י ז"ל אף דלגבי שאר דברים יאוש מהני מיהו לגבי מצוה ל"א דהוה מצוה הבאה בעבירה. ושיטת התוס' דאם קנה דבר הגזול אם הקנין נגמר דוקא ע"י המצוה ניהו דקנה מ"מ הוי מהבב"ע אבל אם קנאו קודם המצוה לא הוי מהבב"ע. ועיין בש"ע או"ח סי' תרמ"ט סי' א' אפילו היכא דיצא בו ולא חשוב מצוה הבאה בעבירה עכ"פ אינו רשאי לברך עליו עיי"ש ובמג"א ובמפו' מש"כ על דברי המג"א. והנה ידוע דאבותינו הקדושים בכל מקניהם רכושם וקנינם הי' כוונתם רק לעשות נ"ר להבורא ב"ה ולברך בשמו ית' וא"כ אברהם אע"ה כאשר נתן עיניו בממון שקל וטרי בדעתו אם יוכל לעשות בזה איזה דבר מצוה שממנו יוכל לעבוד את השם ולברכו כאמור:

וז"ש אברהם למלך סדום הן אמת שהוא הי' מייאש עצמו מכל הרכוש שנטלו המלכים ממנו ואח"כ כשנטלו אברהם מהם הי' אצלו ביאוש ושינוי רשות וקנה קנין גמור. עכ"ז אם מחוט ועד שרוך כעל ואלין מיליא ירמזון לחוט של תכלת ורצועה של תפילין אם אקח מכל אשר לך למצוה דלשיטת רש"י ז"ל הוי מצוה הבאה בעבירה. ולדעת התוס' וב"י עכ"פ אינו רשאי לברך א"כ מה חפץ לי בהרכוש כיון שלא אוכל לעבוד בה את השם. ואם לפי דבריך שאמרת והרכוש קח לך א"כ ליכא שום חששא שהוא בהודאת נותן ושרי שפיר אפי' לברוכי לא אקח שלא תאמר אני העשרתי את אברם הכוונה בעשירות שיש לי חפץ בה לצורך מצות ומע"ט וזה א"א כ"א ע"י הסכמתך ע"כ יהי' לך אשר לך. ע"כ אמר הקב"ה לאברהם בשכר שאמר אם מחוט כו' שהי' מדקדק כ"כ במצות כמו"ש א"כ בדין הוא שיטול שכרו שיזכו בניו למצות ציצית ותפילין ודוק:

במדרש (סוף הפרשה) אמר אברהם עד שלא מלתי הי' העוברים ושבים באים אצלי. משמלתי אינם באים אצלי אמר לו הקב"ה עד שלא מלתה הי' בני אדם ערלים באים

אצלך עכשיו אני בכבודי בא ונגלה עליך הה"ד וירא אלי' ד' ע"כ וצל"ד מפני מה לא יבואו העוברים ושבים עתה כאשר יהי' מהול כמקדם ועוד יתר דקדוקים. אכן יבואר לדעתי עפי"מ דאיתא בסה"ק שאין תוכחת מוסר מועיל לזולתו בלתי ממי שהוא דומה לו שהמוכיח צריך שיהי' איש אשר רגיל על לשונו דרכי העם ותהליכותם ע"ד שמצינו הלל הי' מחייב עניים ראב"ח מחייב עשירים. ואם יוכיחנו מי שאינו בסוג א' עמו שלא טעם טעם חטא השומע יצחק לו ולא ישים על לבו לקבל תוכחתו. אבל אם המוכיח הוא ג"כ בדומה לו שחטא ושב ואז תוכחתו יצליח בלב השומע ובלבבו יבין ושב ורפא לו. ובזה פי' בס' אוהל יעקב (בפ' נח) הפ' טוב לשמוע גערת חכם מאי"ש ר"ל מאותו איש שהי' שומע שיר כסילים שהלך ג"כ בדרך לא טוב בדרך הכסיל ושב בתשובה עיי"ש. ועפי"ז פי' בסה"ק נועם אלימלך משאחז"ל מפני מה לא נמשכה מלכותו של שאול מפני שלא נמצא בו שמץ דופי דהיינו מפני שלא נמצא שום סיג ופגם וחטא במלכותו ע"כ לא נמשכה מלכותו להדריך את העם דרך ה' ולשוב בתשובה עיי"ש בפ' נשא:

ועיין מזה ג"כ בסה"ק ייטב לב מאבא מורי זצוקלה"ה שכ' לפ' הנאמר בקרא (בפ' שמות) למה הרעותה לעם הזה וגו' ויאמר ה' אל משה עתה תראה וגו' דהנה ידוע דכל הכבדת לב פרעה לא הי' רק להעמידו על הבחירה שיהי' חפשית בידו והוא לא אבה לשמוע לקול משה ע"כ נענש בשביל זה. ולכאורה הי' לו התנצלות איך יקח מוסרו ממשה לשוב בתשובה שאינו בדומה לו שלא טעם טעם חטא מעולם. והי' לו פ"פ שלא לשמוע לדברי ה' אבל באמת מצינו אצל משה שחטא ג"כ בשפתיו לפני המקום ב"ה במה שאמר למה הרעותה וגו' וג"כ עשה תשובה כמו שנאמר וישב משה שעשה תשובה על אומרו למה הרעותה ושב ורפא לו. וכיון שכן הי' משה רבינו ע"ה נאה דורש ונאה מקיים להורות את דרכי התשובה להוכיח לזולתו ונמצא שכל מה שחטא הי' רק בשביל זה כדי שיכנסו הדברים בלב פרעה שיעשה ג"כ תשובה ולא עשה ע"כ נענש עיי"ש באריכות נעימות דבריו הקדושים והמאירים:

והנה אחד הי' אברהם ידענו מה הי' לו שעיקר עבודתו הי' רק להיטיב להעולם להורותם ולהדריכם וללמדם את דרכי השם והורה דרך לרשעים שישיבו וייטבו את דרכם על הארץ כמו"ש ואת הנפש אשר עשו בחרן שהכניסם תחת כנפי השכינה לחסות תחת צל אל עולם וזה הי' כל עבודתו מגמתו וחפצו. והנה הקשו המפורשים מדוע לא קיים אע"ה מצות מילה עד שלא נצטוה מפי הקב"ה והלא קיים כל התורה כולה. והרבה תירוצים נאמרו ונשנו ע"ז:

אכן לפי"ד יתבאר הענין לפימ"ש למעלה דכיון דכל ענין חפצו של אאע"ה הי' רק להוכיח את העם להיטיב דרכם וכאשר הקדמנו שאין המוכיח יכול להיות תמים בכל מעשיו. כי באם הוא טהור מכל ולא עולתה בו אין דבריו נשמעים ומצינו שאחר מצות מילה אמר לו הקב"ה התהלך לפני והי' תמים. כי ע"י מצות מילה נעשה תמים בכל דרכיו. וא"כ אם הי' אברהם מקיים מצות מילה עד שלא נצטוה לא הי' לו באפשרי מעתה להטות להורות לעם השובבה את דרכי התשובה לומר להם לכו ונשובה כי אתה תמים במעשיך ואין בך סיג ופגם מפגימת החטא. ומדת החסד טבעו ודרכו להתפשט ע"כ מטעם זה לא קיים אאע"ה מצות מילה כדי שיהי' לו באפשרות להדריך את העם בדרכי ה' וידיו רב לו להטותם לתחי' שישיבו בתשובה שלימה והוא העד שגם הוא אינו תמים וצדיק בדרכיו ועושה מעשה עמו ומכיר את גודל חסרון החוטא ומעלת התשובה וע"כ יכנסו הדברים בלב כל השומעים וממנו יראו וכן יעשו לחסות תחת כנפי השכינה. אמנם כ"ז הי' עד שלא נצטוה מנע א"ע מטעם הנ"ל אבל אחר שהי' אנוס עפ"י הדיבור לקיים מצות הבורא ב"ה הי' הדבר קשה בעיניו ומצטער א"ע כי מעתה לא יוכל להורות דרכי תשובה לחטאים כי לא יקבלו ממנו כאמור וזה שאמר עד שלא מלתי א"ע הי' העוברים והשבים באים אצלי. העוברים היינו העוברים מדרכי התורה והמצוה והשבים. שהי' רוצים לעשות תשובה באים אצלי. ללמוד ממני את הדרך אשר ילכו בה אף להחוטא ומי שאינו תמים וטעם טעם חטא יכול הוא לעזוב את דרך הרשע לטהר עצמו מכל סיג ופגם ולשוב בתשובה שלימה לפני הקב"ה. אבל משמלתי א"ע ונעשיתי תמים בכל אינם באים אצלי ולא יקבלו ממני כי הלא מעתה איני בסיג עמהם. והי' כמשיב לו הקב"ה לנחמו כי אף כעת שנעשה תמים במעשיו ועי"כ זכה שיתגלה אליו כבוד ה' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וע"י פחד ה' שיראו מלפניו ומהדר גאונו ממילא יתנו אל לבם לשוב בתשובה. וז"ש עד שלא נמלת הי' בני אדם ערלים באים אצלך. אכן עתה כשנעשית תמים אני בכבודי בא אליך ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי ה' הוא אלקים ואין בלתי ומשגיח בכל ורוצה בתשובה להשלמת האדם וגם הם יעשו תשובה כמותך וז"ש עכשיו אני אבוא אצליך הה"ד וירא אליו ה' דע"י התגלות כבוד שמים יתנו לב לשוב באמת ובלב טהור לפני הבורא יתברך ולטהר עצמם להיות תמים בכל מעשיהם ובכל דרכיהם ויתגלה כבוד ה' עלינו במהרה בימינו:

וירא

וירא אליו ה' באלני ממרא והוא יושב פתח האוהל כו' וכתב באוה"ח וז"ל יל"ד למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהתחיל לדבר בו שהול"ל וירא ה' אליו וכ"כ מצינו בכל המקומות הקודמות וירא ה' אל אברם לזרעך וגו' וירא ה' אליו ויאמר אני אל שדי בב"ר כתיב ותתן לי מגן ישעך זה אברהם וימינך תסעדינו בכבשן האש ברעבון ובמלכים וענותך תרבני מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהי' יושב והשכינה עומדת הה"ד וירא אליו ה' עכ"ד המדרש:

והוא תמוה מה דמסיים הה"ד וירא אליו ה' דאינו ענין לכאן רק על סיפא דקרא והוא יושב פתח האוהל. ונ"ל בהקדם לפרש הפי' בפ' שמיני ושור ואיל לשלמים וגו' כי היום ה' נראה אליכם ואח"כ כתב זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'. דיש לדקדק ג"כ למה שינה הכתוב מקודם כתיב תיבת השם קודם לתיבת אליכם ואח"כ כתיב אליכם קודם לכבוד ה' ולכאורה הי' צריך לכתוב וירא כבוד ה' אליכם:

ונלפע"ד לפ' עפי"מ דאיתא בסה"ק שהמדרגה העליונה באדם הוא ישראל שהיא בחינות יש"ר א"ל כי אלקים עשה את האדם ישר והוא מעלה השלימה וגם יצורף לתיבות ל"י רא"ש כלו' שיעשה בבחינת ראש ועטרה למלך חי עולמים דכתיב ישראל אשר בך אתפאר שממעשיהם נעשה פאר ועטרה לראשו וכל המצות ומע"ט שישראל עושים בעוה"ז כ"א וא' נעשה כדוגמת אבן הטוב והיקר להיות עולה ויושב בכתר אשר בראש אלקים כביכול ב"ה וב"ש וזהו שאנו אומרים בכל יום ברוך אלקינו שבראנו לכבודו דתכלית בריאת עולם הי' בשביל כבודו וזה היא כבודו שישראל הם עמו לקיים מה דכתיב ישראל אשר בך אתפאר. אמנם לאו כל מוחא סביל דא שיזכה להיות במדרגה זו וצריך לילך מדרגא לדרגא מקודם צריך להשתדל ולעשות הכנה שיזכה שהש"י ישרה שכינתו בתוכו כדכתיב כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' והכנה לזה ידוע שצריך לחקור ולפשפש במעשיו כמה"כ רחצו הזכו הסירו רע מעלליכם. ואז יזכה לזה שהש"י ישרה שכינתו בתוכו ואח"כ יזכה שעל ידו יתגדל ויתקדש כבוד שמו ויקויים בו אשר בך אתפאר. וז"ש הכתוב ושור ואיל לשלמים וגו' כי היום ה' נראה אליכם כלו' שע"י הקרבנות תזכו שישרה שכינתו עליכם ואח"כ אמר זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכ"ם כבוד ה' ר"ל אם תעשו כל אשר צוה ה' אז בשביל אליכ"ם כלו' בשבילכם יתעלה כבוד ה' שעל ידכם יתגדל ויתקדש כבוד שמים וזה עיקר עבודת האדם. ובזה יש לפרש מה שמצינו שאמר הקב"ה לאברהם אבינו התהלך לפני והי' תמים שקודם מצות מילה לא הי' במדרגה הגדולה שיהי' פאר ועטרה לראש חי העולמים ע"כ הקדים שמו ית'

לשמו של אברהם אך ע"י מצות מילה זכה שנעשה כתר להש"י וצריך לכתוב שמו קודם וזהו אומרו התהלך לפנ"י דייקא היינו בקודם לו ע"ד שפי' הטו"ז הריעו לפני המלך ה'. היינו ששמך יהי' נכתב מקודם ולפי"ז מיושב קושי' האוה"ח דכל הנך דלעיל עד שלא קיים מצות מילה כתיב וירא ה' אל אברם כי לא זכה עוד לזה שיהי' פאר ועטרה לראש חי העולמים משא"כ כאן שקיים מצות מילה שעי"כ נעשה תמים כתיב וירא אליו ה' שמו קודם. וז"ש דהמע"ה אלקים נצב בעדת אל שע"י עדת אל יהי' להש"י תקומה כביכול שיהי' ניכר לכל גדולתו יתעלה ע"ד שפי' המפורשים קומה ה' למנוחתיך ר"ל שיהי' להש"י תקומה ע"י מנוחתיך וזהו ירצה בכוונת המדרש מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהי' יושב והשכינה עומדת שע"י הי' להשכינה תקומה והעמדה כך אתה סימן לבניך כו' שנאמר אלקים נצב בעדת אל שעל ידם יהי' לו תקומה ועמדה ע"כ מסיים המדרש הה"ד וירא אליו ה' דלכאורה איפכא הול"ל וירא ה' אליו אך להורות שע"י מצות מילה זכה שעל ידו נתגדל ונתקדש כבוד שמו וכמ"ש וזה ג"כ אלקים נצב בעדת אל. והש"י יעזרנו למען הבוד שמו יתעלה ויתברך:

וירא אליו ה' באלני ממרח פירש"י הוא שנתן לו עצה על המילה כו' וכבר צווחי בזה קמאי דקשה מאוד להבין הדבר על אברהם אע"ה היתכן אשר בעצה ישאל על דבר ה' אם לעשות אם לא:

ונ"ל לבאר עפ"י דרוש עפי"מ דאיתא בהרא"ש פ"ק דפסחים מה שהביא בשם ריב"א דמה שחלקו במטבע ברכות יש מהם שתקנו בעל ויש מהם שתקנו בלמ"ד דמצוה שאפשר לעשות ע"י שליח מברך בעל אבל מצוה שהוא עצמו צריך לעשותה צריך לברך בלמ"ד ע"כ מברכים על המילה ולא למול דלמול משמע דלא סגי דלאו איהו מהול עיי"ש. וידוע חקירת הפרשת דרכים עיי"ש בדרוש א' שעמד על המחקר אם א"א יצא מכלל בני כח לגמרי אפי' להקל מאחר שקיים כל התורה או לא עיי"ש:

והנה אם נאמר שא"א יצא מכלל ב"נ לגמרי ממילא הי' יכול לעשות שליח למצות מילה אף דקיי"ל דאין לנכרי דין שליחות במס' קידושין דף מ"א. אך א"א הי' לו דין ישראל. אף שלכאורה יש לומר שלא הי' לו דין ישראל רק אחר שנימול אבל קודם שמל א"ע איך יוכל לעשות שליח. אך ז"א דלכאורה קשה קו' המפו' האיך הי' רשאי למול א"ע הלא נקטינן המול ימול דהמוהל צריך להיות מהול ועכצ"ל כמ"ש בס' ייטב לב לאבא מורי זלה"ה בפ' וירא כמו שמצינו גבי עבד ואשה גיטה וידה באים כא' ה"ה הכא כיון דע"י מילה נכנס לכלל ישראל הנימולים ה"ה כאלו נימול וכאלו נימול ע"י מי שנימול עיי"ש. אבל אי אמרי' דא"א לא יצא מכלל ב"נ להקל לא הי' יכול לעשות שליח דקיי"ל אין שליחות

לנכרי. אף דבתשו' משאת בנימן סי' צ"ז כתב שכותי לכותי יש להם דין שליחות. אך עיין במשל"מ פ"ב מה' שלוחין ובמג"א סי' תמ"ח שכתבו דבירושלמי מפורש להדיא דאף נכרי לנכרי אין להם דין שליחות. וכן הסברא נותנת כיון דהא דמהני שליחות לא מכח סברא רק משום דגלי קרא כמו דאיתא בקידושין שם ד' מ"א שליחות מנ"ל וכיון דהתורה לישראל נאמרה ולא לב"נ ממילא לית בהן דין שליחות ובזה יש לדחות הראי' שהביא תשו' מ"ב ודוק:

נחזור לענינינו כשמיענה מן הדא אם אברהם אבינו הי' לו דין ישראל והי' יכול לעשות שליח ממילא הי' צריך לברך ע"ל המיל"ה. אבל אם לא הי' לו דין ישראל להקל ולא הי' יכול לעשות שליח דאין שליחות לנכרי הי' צריך לברך למול בלמ"ד. ע"כ נראה דא"א הי' מסתפק בזה ושואל אם יש לו דין ישראל לגמרי דמחמת שהקטין א"ע למאוד כמו שאמר ואנכי עפר ואפר לא הי' מחזיק טיבותא לנפשי' אבל ממרא אמר לו שיש לו דין ישראל לגמרי וזה שפירש"י שנתן לו עצה על המיל"ה לברך על המילה ולא למול בלמ"ד אבל על גוף המצוה לא שאל ולא הי' אצלו שום ספק לקיים מצות הבורא ית"ש והבן:

ועפ"י קושי' הנ"ל שהבאתי האיך הי' א"א רשאי למול א"ע הלא קיי"ל דהמוהל צריך להיות מהול. ואיתא במפו' לתרץ עפ"י דכתיב וכרות עמו הברית שהקב"ה סייעו ועל ידו נגמר תיקונו וטהרתו ואצל הקב"ה לא שייך לומר שצריך להיות מהול. ועפי"ז אמרתי ליישב קושי' המפורשים מ"ט לא קיים א"א מצות מילה קודם שנצטוה. כי מצות מילה לא הי' באפשרי לקיים מטעם הנ"ל דמוהל צריך להיות מהול עד שנצטוה מפי הקב"ה והקב"ה שומר משמרתה של תורה ועשה כדת וכדין וכרות עמו הברית:

וירא אליו ה' ברש"י אמר ר"ח ב"ח יום שלישי למילתו הי' ובא הקב"ה ושאל בשלומו. ויל"ד האיך יאמר על הקב"ה שבא אל המקום אשר לא הי' שם בתחלה והלא מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מני' ולא שייך לומר ובא הקב"ה למקום שלא הי' עד עתה. והנ"ל המרומז בזה דהכלל הוא בכל הדברים וכל התלאות וצרות רעות ח"ו המתרגשות לבוא על האדם צריך שידע בנפשו כי כולם באים מאת ה' מקור הרחמים וכי מאתו לא תצא הרעות ח"ו והכל הוא לטובת האדם שיהי' נשרש בלבו גודל האמונה והבטחון בה' והשגחתו על כל דרכי איש ותמיד משגיח עליהם בעיני פקיחא להושיעם ולמלא עליהם ברחמים כמדתו יתברך שמו:

והנה אברהם אע"ה אשר נתנסה מאת ה' בכל הנסיונות ועמד בכולם כי הוא הי' דבק בהקב"ה באהבה ואמונה שלימה ואף שהגיע אליו צרות רבות ורעות וכ"פ הי' בסכנות גדולות עכ"ז את הכל קיבל באהבה ועמד בכולם כי ידע בנפשו שהכל באה לו מאת

השי"ת מקור הרחמים כמה"כ צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא והכל הוא לטובתו. וזש"ה וירא אליו ה' היינו ביום שלישי למילתו שאז הכאב גדול מאוד והי' בסכנה גדולה עכ"ז נשא עיניו ולבו השמימה וידע בדעתו ובלבו כי הכל הוא מאת ה' וכן הוא רצונו יתברך. וירא אליו. שנראה אצלו הידיעה זאת כי מאת ה' הוי' יתברך היתה זאת וטוב גנוז בגוי'. וז"ש ר"ח ב"ח ובא הקב"ה (כי קדוש הוא חכמה כח מה רומז לשם הוי' ב"ה רחמים וחסדים) ושאל בשלומ"ו שהיא התכללות כל הוי' שמות הקדושים כידוע ליודעי חן ונתגלה לו רחמי השם לרפואתו כי תיכף ומיד וירא וירץ לקראתם ובא לו עזרו מקוד"ש רפואה שלימה בחזקת האברים וזה הי' רק מכח וירא אליו שהכל הוא מאת ה' ית':

וירא אליו ה' במד"ר ר' יצחק פתח מזבח אדמה תעשה לי וגו' אר"י מה אם זה שבנה מזבח לשמי אני נגלה אליו ומברכו אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כו"כ וירא אליו ה' ע"כ יתבאר עפי"מ שפי' המפו' פי' הפסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה' כי אין חפץ הקב"ה בנפש הבהמה אשר יקריב בלבד כי העיקר הוא לעשות את עצמו לקרבן לפני ה' כליל לעולה תמימה שישים אל לבו כי כל הדברים אשר נעשים לקרבן הי' נצרכים להעשות לו בשביל חטאו כי הכל הולך בתר כוונת המתכפר שיקבל על עצמו שמהיום והלאה יבא באש ובמים עבור קדושת שמו ית' שלא יעבור על אחת מהדברים אשר לא תעשנה וזהו עיקר הקרבן לחשוב בנפשו ערך שפלות החוטא לפני מלך מלכי המלכים אדון כל הארץ הקב"ה ובאופן כזה יהי' נרצה לה' לכפר עליו. והיינו אדם כי יקריב מכ"ם שיקריב את עצמו אז יהי' קרבן לה' יעלה לרצון לריח ניחוח וכמ"ש אני אשכון את דכא מי שהוא לפני בשפלות רוח באמת ובלב שלם ע"ז תשכון שכינתי להחיות רוח שפלים עכ"ד:

ובזה יפורש הפ' מזבח אדמה תעשה לי. דאדמה מרומז על שפלות עפר מן האדמה ואמר הכ' אם תרצה לעשות את כל הדברים שיעלה לרצון הקרבנות לפני לריח ניחוח אז תעשה זאת מן מזבח אדמה. שתהי' בבחי' עפר ואפר דכא ושפל רוח שתקריב את עצמך לקרבן שתהי' מן המוכן למסור א"ע נפשך גופך ומאודך לרצון לפני הש"י ובושה תכסה פניך האיך העזת מצח לעבור ממצות השם איש שפל ונבזה כמוך. ואז יהי' תעשה לי. תחשב לי לשמי. כי עי"ז תזכה שתשכון אתך רוח ה' בכל דרכיך וכמו"ש ז"ל אין הקב"ה משרה שכינתו אלא כו' חכם כו' ועניו כי שם הוא מקום משכן כבודו יתברך:

והנה לכאורה קשה מפני מה לא נתייחד בכאן שם אברהם כמ"ש לעיל בכ"מ וירא ה' אל אברהם וכאן לא נזכר שמו רק נאמר בסתם וירא אליו ה' ותירץ בס' כלי יקר לפי ששמו ועצמותו הי' שני הפכים כי שמו אברהם על שם אב המון מורה על השררה

וההתכשאות. ועצמותו הי' עניו מכל כי כן מורה מה שאמר ואנכי עפר ואפר וכדי שלא יאמרו שהקב"ה נגלה ביותר על הגדולים מצד גדולתם ע"כ לא אמר וירא ה' אל אברהם להורות שלא מצד היותו אב המון גוים נראה אליו כ"א מצד עצמותו כי הי' עניו ושפל ברך לכך נאמר וירא אליו ה' מצד עצמותו המורה על ענוה עכ"ד. נשמע מזה כי עיקר התגלות כבוד ה' לאברהם לא הי' כ"א בשביל שפלות רוחו אשר הי' בקרבו ומשו"ה נאמר סתם אליו ה':

וזש"ה ר"י פתח מזבח אדמה תעשה לי וכמו שביארתי לעיל שעיקר המזבח אשר תעשה לי לשמי יהי' בבחינת אדמה עפר ואפר. ואח"כ אמר המדרש ומה זה שבנה מזבח לשמי עלה ונתעלה למדרגה הגדולה אשר בעת הקריב את קרבנו זכה שתהי' השכינה נגלה אליו. וכן בדין מכאן אתה דן שאברהם שמל עצמו לי לשמי בכל עת וזמן ורגע מסר נפשו לה' עבור קדושת שמו ית' בוודאי ראוי הוא לזה שתהי' השכינה שוכן אצלו וזה שמסיים הה"ד וירא אליו ה' מצד עצמותו ולא מצד רוממתו וכדברי הכלי יקר הנ"ל ובשביל זה זכה להתגלות כבוד שמו יתברך ושיתגלה במהרה בימינו:

א"י בכוונת הפ' הנ"ל וירא אליו ה' וגו' ודקדק באוה"ח למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהתחיל לדבר בו שהול"ל וירא ד' אליו וגו' והוא תמוה:

במד"ר הה"ד ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני כו' וצל"ד שייכות הך קרא להכא. והנראה בזה. בביאור ג"כ דברי רש"י ז"ל (בפ' נח) את האלקים התהלך נח ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו נח הי' צריך סעד לתומכו אברהם הי' מתחזק ומהלך בצדקו מאליו:

דהנה מצינו בדחז"ל מי מושל בי צדיק שנ' צדיק מושל יראת אלקים. כי הצדיק יכול להיות בבחינת גוזר והקב"ה מקיים וגם להפוך את כל הגזירות רעות המתרגשות לבוא ח"ו שיהי' כולם לטובה ולהיות הוא מושל ביראת אלקים. והנה באברהם נאמר בעת שנצטוה על מצות מילה התהלך לפני והי' תמים. ונראה לומר בהקדם מ"ש בס' תפלה למשה מאדמ"וז זללה"ה (בתהלים י"ח) פי' הפסוק הנ"ל ותתן לי מגן ישעך. דהנה אמרו ז"ל בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם מאין כמוך הא בחכמי ישראל יש כמוך מה הקב"ה מחי' מתים כו' והא דאמר מגן ישעך הכוונה שמסורת הישועה יהי' מסורים בידך וכמש"נ ביהושע כי מלאו משה רוח חכמה כי סמך ידיו עליו ומגן לשון מגן צריך עכ"ד הקדושים ואף אנו נאמר דאברהם אע"ה עלה ונתעלה להמדרגה הזה להיות צדיק מושל ביראת אלקים ע"י מצות מילה שנצטוה מפי הקב"ה ונשלם ונעשה תמים בכל אברים אז ניתן בידו הכח והעוז להיות הוא המושל על כל שכל הדברים יהי' מסורים

בידו והצדיק גוזר והקב"ה מקיים כי הוא ההולך לפני המקום וממשלת השמים המה נתנו תחת ידו להיות הוא השליט עליהם ומושל ככל חפצו ורצונו. וז"ש התהלך לפנ"י שיש בך כח הזה להלוך לפני הקב"ה בכל מדותיו. והי' תמים ירצה שע"י מצות מילה שע"י נעשית תמים עי"ז התהלך לפנ"י כאמור שתהי' בחינת צדיק מושל ביראת אלקים. ועוד תזכה לעלות במעלה הזאת כי כאשר הצדיק מושל ביראת אלקים כנ"ל עי"ז נמצא כבוד שמים קדושת שמו יתעלה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויהי' שמו שלם וכסאו שלם והיינו כשתהלך לפני במדרגתך אז והי' תמים וה"י אותיות הוי' שהשם הוי' ב"ה יהי' תמים. אכן להמדה הזאת לא הגיע אלא אברהם ע"י מצות מילה שנעשה תמים אבל נח לא הגיע למעלה זאת שיהי' תמים ע"י מצוה זו לכן לא הי' צדיק מושל ביראת אלקים ולא הי' יכול לעכב את מי המבול שלא יבואו לעולם ואלו הי' במדרגת מושל הי' יכול לפעול שלא יבוא מבול לעולם. ומשו"ז הי' צריך סעד לתומכו שלא הי' יכול לילך ולהרבות בצדקתו בלתי סעד הקב"ה ולא הגיע למעלת אברהם אשר בו נאמר אשר התהלכתי לפניו בחי' הולך לפני השי"ת להיות מושל ושליט כנ"ל. וממילא מתורץ קושי' האוה"ח דבכל המראות שהי' נגלה אליו ה' קודם מצות מילה הי' צריך לכתוב ה' קודם כי הוא בעצמו לא הי' יכול לעמוד בצדקתו והי' צריך סעד ועזר אלוקי. אבל כאן לאחר מצות מילה שנ' התהלך לפנ"י והי' תמים שנעשה תמים בכל בבחי' צדיק מושל. ואז הגיע למדרגה זאת של התהלך לפנ"י בלי סעד הקב"ה וגם לרבות להיות בבחי' צדיק גוזר והקב"ה מקיים ולזה בא הרמז בתוה"ק בכאן לאחר מצות מילה וירא אליו ה'. תיבת אליו קודם לה' להורות על רוממות מעלתו שנתעלה עתה בה שהגיע לבחי' התהלך לפנ"י מי מושל בי צדיק ולכך כתיב הרואה קודם להנראה. והיינו דאסמכי' המדרש לכאן להך קרא ותתן לי מגן ישעך מדבר באברהם כמו שמסיים וגם דוד המע"ה נתאוה לאותה מדרגה ובקש מהקב"ה שיעזור לו שיהי' מגן בידו הישועות להיות בבחי' מושל כי בישראל יש כמוך וכנ"ל כדברי מוזלה"ה ואמר הטעם בזה ותתן לי לשמי כי ע"י שיהי' בי הכח הזה שישועת ישראל יהי' נמסרים בידי עי"ז יהי' לי לשמי. שיתגדל שמו הקדוש במהרה בימינו וכנ"ל וזה שמצינו לגבי אברהם התהלך לפני והי' תמים ויתמלא שמו של מלך מלכי המלכים וזה מוכח מן וירא אליו ה' כי ע"י מצות מילה זכה לזה להיות צדיק מושל ביראת אלקים והקב"ה יאזין ויקשיב לקול בקשתו להטיב לאחריתו בדור דור וזש"ה ותתן לי מגן ישעך וגו' והבן:

וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל וגו' פירש"י ישב כתיב ביקש לעמוד א"ל הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים שנ' אלקים נצב בעדת א"ל:

במדרש הנ"ל ותתן לי מגן ישעך זה אברהם כו' וענותך תרבני מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהי' יושב והשכינה עומדת הה"ד וירא אליו ה' עכ"ד והוא תמוה מה דמסיים וינא אליו ה' דאינו ענינו לכאן רק הו"ל לסיים והוא יושב ועיין בס' ישמח משה מאא"ז זצלה"ה:

גם צ"ל דברי רש"י ז"ל שכתב ואתה סי' לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינים והם יושבים. ומשמע מזה שהישיבה הוא למעלה במדרגה מן העמידה ובסה"ק איתא להיפך אשר ישיבה היא בבחי' נוקבא ועמידה בבחי' דוכרא. ודוכרא הוא למעלה מנוקבא כידוע. והנ"ל דאיתא בכתבי האר"י ז"ל כי ממרא בגימ' רפ"א היינו פר דינים ובס' אוהב ישראל כ' כי המתקתן של הפר דינים ע"י א' ר"ל אלופו של עולם וזה מרומז בתיבת ממרא. להבין דבריהם נ"ל עפ"י מאמרם ז"ל בגמ' בזמן שאדם מצטער שכינה ממה אומרת כו' נמצא אם אדם יש לו יסורים גדולים ומצטער לא רק לבדו הם היסורים אלא מגיע כב"י גם להקב"ה וכמו דכתיב (ישעי' ס"ג) בכל צרתם לא צר הכתיב היא לא באלף והקרי ל"ו בוא"ו ע"כ כתבו בסה"ק אשר כל איש ישראל הרוצה לבקש מאת ד' למלא לו חפצו לטובה יהי' מבוקשתו וחפצו למען כבוד שמו ית' כי אם השי"ת ימלא רצונו לטובה אז יהי' גם להקב"ה נ"ר ועד"ז פרשו ימלא ה' כל משאלותיך היינו כל משאלותיך יהי' למען שיתמלא שמו ית' והבן:

וזש"ה וירא אליו ד' פירש"י לבקר את החולה ויום שלישי למילתו הי' אז בהיות הכאב גדול. והנה אאע"ה לא ציער על עצמו בלבד שהי' לו יסורים גדולים אך ורק גם על צערו של הקב"ה כדכתיב בכל צרתם לו צר ע"כ אמר הפסוק וירא אליו. הכוונה נראה אל אברהם ד' באלני ממרא היינו הפר דינים הגבורות מגיעים כביכול לה' והוא יושב כביכול הקב"ה הוא בבחי' ישיבה בחי' נו"ק הרומז לגבורות כידוע וזה נרמז בתיבת ישב כתיב חסר. ובזה שכוונתו הי' העיקר לאלופו של עולם בזה עשה המתקת הדינים ע"ד שאמר שהמע"ה אני לדודי ודודי לי ירצה אם מגמתינו וחפצינו הוא רק למען שמו ית' אז הקב"ה מהפך עלינו הכל לטובותינו למענינו. וזהו שכ' באוהב ישראל שע"י א' ר"ל אלופו של עולם הי' המתקת של הפר דינים. והן הן דברי רש"י ז"ל בקש לעמוד שהי' אצלו בחינת עמידה והשי"ת בחינת ישיבה שלא חס על צערו רק על צערו של הקב"ה. א"ל הקב"ה שב ואתה סימן לבניך ע"כ בשכר זאת שבטלת צערך מפני צערי עתיד אני

להתיצב בעדת הדיינים היינו בעת שבניך יהי' נידונים אם לשבט אם לחסד אם לחסד אל או להיפוך אז אני עומד והם יושבים כלו' שהם יהי' בבחי' ישיבה ואעשה עמם בזכותם אות לטובה ויראו שונאיו ויבושו כמה"כ ה' לי (בזכותי) בעוזרי ואני אראה בשונאי. וז"ש דהמע"ה ותתן לי מגן ישעך ר"ל מה שיהי' לי למגן ולמחסה הוא רק בעבור ישעך שיהי' ישועה להש"י כב"י ע"כ מסיים המדרש זה אברהם וענותך תרבינו מה ענוה הרבה הקב"ה לאברהם שהי' יושב והשכינה עומדת כנ"ל הה"ד וירא אליו ה' שאברהם הי' אז במדרגה הזאת שנראה אליו ד' באלני ממרא. וכמוש"ל והבן:

וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא וירץ לקראתם וגו' ויאמר כו' אל נא תעבור מעל עבדיך. וכ' רש"י ז"ל מהו וירא וירא ב' פעמים ועו"ק דהול"ל אל נא תעבור קודם וירץ לקראתם. ומ"ש רש"י דאין מוקדם ומאוחר בתורה. המהרש"א ז"ל ריש פ' הפועלים ד' פ"ו הק' ע"ז דאמרי' בפסחים ד' וא"ו ע"ב דבחד ענינא לא אמרינן אין מוקדם כו' עיי"ש. והנ"ל עפי"מ דאיתא בס' ייטב לב לאבא מורי הגאוה"ק זצלה"ה בפ' בלק בשם א"ז הגאוה"ק מו"ה אלעזר ניסן זצלה"ה עה"פ וירא פנחס עפ"י מאחז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה. הענין כי אמרת אלוקי צרופה היינו צירופי אותיות ותיכף כשעלה במחשבת אדם לטוב נעשה מזה צירוף אותיות וכתב בפועל לפניו ית' כמבואר בעש"מ מאמר חקור דין חלק ב' פ' י"ב וי"ג ע"כ תיכף כשראה פנחס ועלה בלבו שיקום ויקח רומח בידו ויגל ה' את עיני פנחס וראה אלו האותיות וירא פנחס ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו וכיון שראה מעשה זו בצרופי אותיות נזכר הלכה עיי"ש:

והנה כאן באברהם כתיב והוא ישב פתח האהל כחום היום ופרש"י הוציא הקב"ה חמה כו' שלא להטריחו באורחים ואברהם הבין זאת מה שהקב"ה הוציא חמה הוא שלא להטריחו אח"כ כתיב וישא עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו. והבין ג"כ שלא הי' רוצים להטריחו כאומרם ז"ל וכפירש"י. והנה אברהם הי' מסופק אם הוא מחויב להטריח א"ע מחמת שהי' חולה מאוד ועוד שראה שרצון הבורא ית' הוא ג"כ שלא להטריח ועי"ז הוציא חמה אך השי"ת הוא חוקר לב ובוחן כליות ויודע האמת שמה מאוד הי' מחשבתו של אברהם לקיים הכנסת אורחים לרוץ לקראתם ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ונעשה מזה צירוף אותיות וירץ לקראתם מפתח האוהל ואח"כ כשראה אברהם צירוף האותיות וירץ לקראתם ראה והבין שזאת הוא רצון הבורא ית' ומה שהוציא חמה הי' רק לנסות אותי ע"כ ביקש תיכף והי' אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוץ ויכניס האורחים. ע"כ כתיב וירא וירא שני פעמים הראשון כמשמעו לשון ראי'

והשני ג"כ לשון ראי' ר"ל שראה הצירוף של וירץ לקראתם וביקש אל נא תעבור מעל עבדיך ואח"כ עשה מעשה. וירץ לקראתם והתורה נכתב כסדר ולדעתי הוא דבר נחמד:
יקח נא מעט מים ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ. צריך להבין אומרו מעט מים דייקא ולא אמר יקח נא מים. ואפשר לומר דבא הרמז בכאן ללמד את הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון דאיתא באבות פ"ג כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקימת. וכ' התוס' יו"ט דלכאורה היא להיפוך ממה שאמר בפרק הקודם אין בור ירא חטא. ועיי"ש מה שתי':
ולדעתי נ"ל דלא קשה קושי' התוי"ט כלל דהנה דעת לנבון נקל אשר חילוק יש בין איש אשר חכם יקרא ובין איש בור ריק מכל עפימ"ש ברמב"ם והדרך הממוצע בין זה לזה האיש אשר הוא מעט בחכמה ולאו חכם הוא עכ"ז אינו בור וזה פי' המשנה אין בור ירא חטא כי אם אינו יודע כלום מה לעשות מהיכן יודע לשמור דרכי ה' ולשמור עצמו שלא יחטא ע"כ צריך להיות מעט בחכמה. אך להיות בו חכמה הרבה מחכמת התורה אז הוא בתנאי כפול אם יראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקימת. ול"ק קושי' התוס' יו"ט:
וזהו אומרו יקח נא מע"ט מים כי התורה נקרא מים כמו שכ' הוי כל צמא לכו למים. ולא יהי' חכמתו קודם ליראתו. וגמר אומרו ורחצו רגליכם ירצה הרגילות שלכם ירחצו היטב בשטיפה ומריקה עד אשר יטהר ואז יהי' אח"כ יראת חטאו קודמת. ואז והשענו תחת העץ. דגלו של תורה כמו שכ' עץ חיים היא למחזיקים בה:
ואברהם ושרה זקנים עד סוף הענין. והוא תמוה מה זה שצחקה שרה וכי נעלם מאתה כי הש"י הוא כל יכול. גם מה שאמרה ואדוני זקן וה' אמר ואני זקנתי עיי' רש"י עוד יש להבין מה דכתיב ותצחק שרה בקרבה לאמר וגו' תיבת לאמר היא לכאורה כמיותר וכ"כ קשה במאמר השם למה זה צחקה שרה לאמר צ"ב תיבת לאמר:
גם צ"ל סתירת הפ' מני' ובי' באומרו ותצחק שרה בקרבה משמע דלא אמרה בפי' רק בלבה הרהרה ומלת לאמר משמע דאמרה לזולת וצ"ב:
ונלפע"ד לפ' וכל אלה באחת יבוארו והוא בהניח הקדמה צודקת דהנה ידוע דהעיקר היא אשר האדם לא נברא רק לכבודו ית"ש וכמו שאנו אומרים בכל יום ברוך אלקינו שבראנו לכבודו וזאת תורת האדם שיגיע למדרגה זו שיזכה שעל ידו יתגדל ויתקדש ש"ש בעולם כמו שאמר רע"ק כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה מתי יבא לידי ואקיימנו אך לאו כל אדם זוכה לזה שיהי' מסירת נפשו בפועל ממש ועכ"פ צריך להיות במחשבה באמת ובלב שלם בכל עת ובכל רגע וכמו שאמר דהמע"ה כי עליך הורגנו כל היום שהי' מוסר נפשו בשביל כבוד שמו ית' כל היום בכל רגע. ונקדים מה דאיתא בש"ע או"ח ה'

חנוכה אם שכח לומר על הנסים יאמר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וגו' והתבו"ש השיג ע"ז מהא דאמרי' בגמ' ברכות האומר יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא ופריך מהא דכתיב ואחר ילדה בת וגו' מלמד שדנה לאה דין בעצמה וכו' ומשני אין מזכירין מעשה ניסים עיי"ש ובס' ישועות יעקב מתרץ ומחלק דגבי נס נסתר אין להתפלל שמככין לו מזכיותיו משא"כ בנס נגלה שעי"ז יתגלה כבוד שמים בעולם רשאי להתפלל עליו עיי"ש. והנה איתא בסה"ק דבאם האדם הוא בעת צרה ח"ו צריך להתפלל שעי"ז יצמח קידוש ש"ש בעולם. וזה הי' כוונת אברהם אע"ה שהתפלל להש"י שיתן לו בנים כדי שעי"ז יתגדל ויתקדש שמו בעולם וכל באי עולם יכירו וידעו אשר בידו לגדל ולחזק לכל ולו הכח והממשלה. וזש"ה ויפול אברהם על פניו ויצחק פירש"י ות"א לשון שמחה וחדו ועיקר השמחה הי' שאמר בלבו הלבן מאה שנים יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד ואעפי"כ יהי' להם בן ויהי' מזה קידוש ש"ש בעולם וזה היתה השמחה. וזש"ה ויאמר אברהם אל האלקים וגו' ולכאורה היא תמוה רבתי וכי לא האמין אאע"ה שהש"י הוא כל יכול אך לפי דרכינו יאמר שאאע"ה לא האמין בעצמו שהוא יזכה לכך שעל ידו יתגדל ויתקדש ש"ש בעולם ולכך אמר לו ישמעאל וגו' והי' כמשיב ויאמר אלקים אב"ל שרה אשתך. תיבת אבל אינו בדקדוק כאן ולפי הנ"ל יאמר תשובת השם ית' אם לפי שיטתך ודעתך שלא יגולגל זכות כזה על ידך אבל שרה אשתך תזכה לזה והקידוש ש"ש יהי' ממנה בזכותה ששרה אשתך ילדת לך בן ואף שהיא בת תשעים מחמת שבפניו אין אומרים רק מקצת שבחו. ובפרט אשר לפי האמת יש יותר נס וקידוש השם מזה ששרה הבת תשעים שנה וחדל להיות לשרה ארח כנשים ואעפי"כ תלד מאברהם אשר החוש ונסיון והטבע מעיד שלא ימנע האיש מלהוליד אפי' יהי' מאה שנים והאשה אם פסקה פסקה וא"א לה להוליד עפ"י הטבע:

וזש"ה ותצחק שרה בקרבה לאמר כי שרה מחמת ענותנותה ג"כ לא האמינה בעצמה שע"י יתגדל ש"ש בעולם ע"כ ותצחק שרה בקרבה מזה לאמ"ר אחרי בלתי כו' הכוונה שיאמרו הבריות שהקידוש ה' לא הי' מצידי שאחרי בלותי היתה לי עדנה ושפיר שייך לשון עבר שהעולם לא יאמרו שהקידוש השם הי' מזה שאחרי בלותי היתה לי עדנה רק יהי' מענה בפיהם שהקידוש ש"ש היא מזה ואדני זקן והוא זכה לזה שע"י יתקדש ש"ש בעולם אבל לא נעלם מאברהם ושרה שהש"י הוא כל יכול רק כ"א לא האמין בעצמו שיזכה שע"י יתקדש ש"ש בעולם וזש"ה ויאמר ה' למה זה צחקה שרה לאמ"ר ר"ל שיהי' העולם אומרים האף אמנם אלד ואני זקנתי ר"ל מזה שהעולם יאמרו שהקידוש ש"ש הי' ממנה זה הוא כמצחק בעיני' מחמת שבדעתה שלא זכתה לזה אבל באמת אינו כן

למועד אשיב אליך כעת חי' ולשרה בן דייקא שעל ידה יתגדל ויתקדש ש"ש בעולם והבן כי הוא דבר נחמד ונעים:

ויטע אשל בבאר שבע וכו' בשם ה' אל עולם. יתבאר עפ"י מאמרם ז"ל מתחלה עלה במחשבה לבראו במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר וכו' ועיין במ"ר פ"ז שאמר אברהם אם עולם אתה מבקש אין דין ואם דין אתה מבקש לית עולם עיי"ש הרי כי זה מה שמתנהג השי"ת באה"ר הוא בשביל שיהא קיום לעולם ובזה אמרתי לפ' מה שאנו אומרים בתפלתינו אלקי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. ר"ל שהוא ית' אלקי עולם ע"י רחמיו המרובים שעלינו דלולא זאת לא הי' העולם קיים דאי דינא את בעי כו' כנ"ל:

והנה ידוע כי ה' צלך על יד ימינך שפירשו בו במדה שאדם מודד מודדין לו וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו כו' והוא כמו צל שעושה מה שאדם עושה וז"ש ה' צלך על יד ימינך היינו חסדיך ורחמנותיך ע"כ:

וזה פי' הפסוק ויטע אשל (ר"ת אכיל"ה שתי' לוי"ה) ור"ל מכח שהתרחם על הבריות לתת להם מאכל ומשתה ומקום ללין עי"ז ויקרא בשם ה' היינו שנתעורר רחמים בעולם כי במדה שמודד כו' וא"כ אל עולם דאית עלמא קאים ועי"ז הוא ית' אל עולם כנ"ל והבן:

ויהי אחר הדברים האלה והאלקים נסה את אברהם. יל"ד על מה דכתיב את אברהם ולא סגי באומרו נסה לאברהם. גם ידוע קושי' הזוהר והראב"ע מדוע לא כתב בתורה הנסיון של יצחק ג"כ שהי' גלוי לפניו שאברהם רוצה לשחוט אותו והוא מסר עצמו מרצונו לשחיטה. ובמדרש כתיב נתת ליראיך נס להסנוסס נסיון אחר נסיון. וצ"ל מי לא ידע שהי' הנסיון הזה אחר נסיונות הראשונים ונראה לפרש וגם לפרש הפ' ויהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה וגו' דלכאורה מלת לאמר היא מיותר. וכל אלה באחת יבוארו דהנה מוזללה"ה בספרו ישמח משה פ' וירא הקשה מאי הוא הנסיון הגדול של אאע"ה הלא כיון שאמר לו הש"י הי' מוכרח בכך דאל"כ הי' חייב מיתה בידי שמים דהי' כובש נביאתו או עובר על דברי עצמו כו' עיי"ש. גם קושי' המפורשים דכיון שהשי"ת אומר לו בעצמו לשחוט את בנו מי הוא זה ואיזה הוא אשר יפקדנו שלא לעשות ח"ו כמאמר הקב"ה. אך י"ל שעל גוף הדבר לא הי' באמת הנסיון גדול כ"כ ועיקר הנסיון הי' שעכ"פ הי' לו לאברהם אע"ה להרהר אחר מדותיו כמו שפירש"י ז"ל על הפ' כי עתה ידעתי אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך. ואברהם אבינו ע"ה לא הרהר אחר הקב"ה אך הי' מאמין באמונה שלימה שיש ביד הקב"ה לעשות שני מדות הפכיות מה שאין שכל אדם משיגו כמו שכ' הרמב"ם ז"ל אצל

החקירה בענין הידיעה והבחירה. וזה הי' עיקר הנסיון שאפי' מידי הרהור יצא. אך עכ"ז י"ל דזה הנסיון ג"כ אינו גדול כ"כ די"ל דזה אינו דבר והפוכו דאף שפירש"י ז"ל אח"כ א"ל הקב"ה וכו' ומוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי לך שחטהו אלא העלהו אבל אאע"ה הי' סבר שכוונתו לא הי' רק לשחוט עכ"ז הוא אינו דבר והפוכו דהנה ידוע מה שפירש"י ז"ל בפ' נח דעיקר תולדותיהם של צדיקים מע"ט וא"כ אפשר לומר דמה שאמר לו הש"י כי ביצחק יקרא לך זרע ר"ל ע"י עקידת יצחק שנתנסה א"א ע"י עי"ז יקרא לך זרע היינו המעשים טובים שיהי' לו ממנו והי' ביד אברהם אבינו ע"ה לפ' את דברי הקב"ה כאמור וממילא דאין הנסיון גדול כ"כ כיון שהי' בידו לפרש דבריו:

אך י"ל דעיקר הנסיון הי' במה שהקב"ה שינה שמו באומרו ולא יקרא עוד שמך אברם כ"א אברהם כי אב המון גוים נתתיך וגו' וכמו שאמר ליעקב גוי וקהל גוים מחלציך יצאו. וא"כ עתה שאמר לו קח נא את בנך לשחוט אותו ולא יהי' זרע כלל ליצחק האיך יקויים בו מה שאמר לו כי אב המון גוים נתתיך והי' לו להרהר מדוע קרא אותו אברהם והי' לו לקרא עוד בשם אברם וזה הי' הנסיון הגדול של אברהם אבינו ע"ה והבן:

וזש"ה והאלקים נסה את אברהם שיעורו דבמה שנרמז בשמו אברהם כי אב המון גוים בזה נסה אותו שלא הרהר וממילא אזדא לה הקושי' של הזוהר והראב"ע מדוע לא נזכר בתורה הנסיון של יצחק שאצל יצחק לא הי' הנסיון רק על גוף המעשה ואין כאן הרהורי דברים. וזה שאמר המדרש נתת ליראיך נס להתנוסס נסיון אחר נסיון ירצה דבנסיון העקידה תרוייהו אית בי' מלבד הנסיון של מעשה השחיטה שהי' מוכרח ואנוס עפי' הדיבור הי' הנסיון ע"י שקרא שמו אברהם ולא הרהר. וזש"ה ויהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה וגו' בהקדם מה דאיתא בס' לק"ת מהאר"י ז"ל דעד העקידה לא הי' יצחק ראוי להוליד ואחר העקידה נתעבר בו נשמת זכר הראוי להוליד ולפי הנ"ל דעיקר נסיון של העקידה הי' במה שקרא את שמו אברהם. וזה שיעור הכתוב ויגד לאברהם לאמ"ר תיבת לאמר שב לאברהם כי הגיד לו שע"י שקרא שמו אברהם עי"ז יתקיים כי ביצחק יקרא לך זרע הנה ילדה מלכה שנולדה רבקה בת זוגו כמו שפירש"י כי מעתה יהי' ראוי להוליד ומעתה דזכינו לדין דהנסיון האמיתי הי' רק בקראו את שמו אברהם כאמור וע"י מעשה העקידה כלו' הנסיון הנ"ל זכה לזה שיהי' יצחק מוליד י"ל בזה כוונת רש"י בפ' תולדות לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם הוליד את יצחק דלכאורה מה חידש לנו בזה דכן מבואר בפסוק דקודם קרא אותו אברהם ואח"כ הוליד את יצחק. ולדרכינו א"ש דלולא שקרא שמו אברהם לא הי' הנסיון של העקידה גדול כ"כ ולא הי' זוכה ע"י המעשה בעצמה שיתעבר ביצחק נשמת דכורא שיהא ראוי

להוליד והן הן דברי רש"י לאחר שקרא שמו אברהם עי"ז הוליד את יצחק ר"ל שעשה את יצחק למוליד וכמ"ש. וזש"ה (נחמי"ה ט') ושמת את שמו אברהם ומצאתו את לבבו נאמן לפניך שם רומז ג"כ אל הדבר אשר דברתי אף ששמת את שמו אברהם והי' לו להרהר כנ"ל ואעפי"כ ומצאת את לבבו נאמן לפניך שלא הרהר כלל אחר הקב"ה. בינה זאת כי הוא דבר נחמד:

עי"ל על המדרש הנ"ל והאלקים נסה את אברהם הה"ד נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קושט סלה נסיון אחר נסיון וכו' עיי"ש:

ונראה עפי"מ שכ' בס' אוהב ישראל (פ' לך) על דברי המדרש נסיון ראשון בלך לך היינו כאן ונסיון האחרון בלך לך היינו בהר המורי' ולכאורה יפלא מאוד מהו הנסיון בלך לך דכאן בלכתו מארצו שהכ' משבחו באומרו וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וכי יעלה על לב איזה ברי' אפי' נחית דרגא ופחות הערך שלא לציית לדבר ה' ח"ו אם הי' זוכה לשמוע דבר ה' מפיו ית'. וביותר תימה דמהו הנסיון הלא שכרו בצדו שהשי"ת הבטיחו שע"י הליכה זו ירויח כמה וכמה טובות וברכות לו לזרעו אחריו עד סוף כל הדורות. אכן שורש הדבר הוא דודאי עיקר עשיית איזה מצוה הוא שלא יעשנה האדם לשום איזה פני' לטובת עצמו ח"ו רק שיהא במחשבה זכה טהורה ונקי' דבר המלך מלכו ש"ע בלתי לה' לבדו ואחר כוונת הלב הן הן הדברים שעושה. ועיקר הנסיון של אאע"ה הי' שמחשבתו הי' זכה וטהורה בלי שום פני' ח"ו לכוון בהליכה זו דבר לטובתו ח"ו הגם שידע באמת שמזה יגיע לו כל טוב כמו ששמע מפי הקב"ה עכ"ז לא השגיח ע"ז וכוונתו הי' רק לקיים מצות השם עכ"ד ייע"ש:

ונקדים עוד דהנה ידוע מסה"ק הענין שמכסה הקב"ה את הצדיק בוודאי שהקב"ה אינו צריך לזה כי הוא צופה ומביט מעמד ומצב של כל איש ואיש ובוחן לבות וכליות אך הנסיון הוא שלא יהא שום קטרוג על צדיק זה שעומד בנסיון והכל יכירו וידעו מעלתו וגדולתו של הצדיק זה שעמד כ"כ בנסיון עכ"ד:

ולפי"ז יש להבין כאן בנסיון הראשון שהי' הציווי של הקב"ה שילך מארצו וממולדתו ושם הבטיחו השי"ת שירויח הרבה ע"י הליכה זו. וא"כ כיון שהנסיון לא הי' רק מה שהמחשבה שלו הי' לא להנאת עצמו אלא בלתי לה' לבדו וא"כ מה תועלת הי' לו בהנסיון זה כי לפניו נגלו כל תעלומות גם קודם הנסיון ולהראות לבאי עולם גודל צדקתו א"א כיון שמתן שכרו הי' בצדו והאדם יראה לעינים. וצדיק מה פעל. משא"כ בהנסיון האחרון שהלך לשחוט את בנו לפני הקב"ה שאז לא הי' באפשרי לומר שעשה זאת להנאתו וטובת עצמו והמעשה תוכיח שרק לש"ש כוונתו וכל מגמתו לקיים מצות

הבורא ב"ה ואז נתגלה הדבר למפרע שגם בנסיונו הראשון בלכתו מארצו וממולדתו ג"כ הי' כוונתו לשמים ולא לטובת עצמו. נמצא לפי"ז דזכינו דע"י לך לך השני הנכתב אצל העקידה נגלה הדבר אשר גם בלך לך הראשון הי' כוונתו רצוי' ונסיון גדול הי' שם. וז"ש במד"ר עה"פ והאלקים נסה את אברהם הה"ד נתת ליראיך נס להתנוסס נסיון אחר נסיון מפני קושט סלה ר"ל שמה שהי' נסיון אחר נסיון הי' מפני הקושט והאמת שיתגלה על הנסיון הראשון שהי' ג"כ רק לשמו ית' והבן:

והאלהים נסה את אברהם וגו' לך לך אל ארץ המורי' וגו' איתא במדרש מי יעלה בהר ה' זה אברהם שנאמר לך לך וגו' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שנאמר אל המקום אשר עמד שם. יתבאר עפי"מ דאי' בספה"ק על אומרם ז"ל והנה טוב מאוד זה יצר הרע כי מן היצה"ר יצמח טובה גדולה להאדם אשר הוא עובד ה' באמת ובתמים ולא יעצרהו שום דבר שבעולם מלקיים מצות הבורא ית' ואינו משגיח כלל בכל המניעות הבאים אליו מאת היצה"ר כי הוא מתגבר על זה בכל כחו ואז העשי' נתפעל לטובה ביותר עד למאוד כי כל דבר תפעל מהפכו. וזה טוב מאוד זה היצה"ר עכ"ד. והנה האדם נקרא בשם הולך לאשר כי מיום הולדו מבטן אמו היצה"ר כרוך בעקבו ורוצה תמיד להחטיאו כמאמר דהמע"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי ע"כ צריך האדם להשתדל בכ"ע להתגבר על חלק הרע אשר בקרבו ולהיות מוסיף והולך בכל יום בקדושתו וטהרת כל גופו עד אשר יטהר מכל שמץ ודופי ופגם שבא לו מעצת יצה"ר עד אשר יהי' לבו חלל בקרבו. ומעתה אין צריך עוד לעבוד בבחי' הולך ומתגבר כמקדם כי לאחר הכיבוש וההשלמה הפכו לטוב ונעשה בבחי' עומד והעבודה הזאת היא בנקל יותר מעבודה הראשונה להוסיף ולהרבות בקדושה כי בהחסר המונע זאת המרגעה שיהי' עומד כמו שמצינו במרע"ה עומד ומשמש אף שהוא משמש שם בקדושה עכ"ז אינו בבחי' הולך רק בבחי' עומד כי מעתה יתוסף הקדושה בעבודת עומד ומשמש. והנה היצה"ר נקרא הר כמ"ש הללו נדמה להם כהר וז"ש מי יעלה בהר ה' היינו כמו שאמרנו שע"י היצה"ר נתפעל הדבר להפכו לעשות רצון אדון כל. מי יעלה שיהי' לו עלי' ע"י ההר ה' ע"ד בראתי יצה"ר. זה אברהם. שהוא הי' בבחי' הולך בהתגברתו עליו כנ"ל כמ"ש לך לך וגו' בחי' הולך. ומי יקום במקום קדשו זה אברהם שנאמר אל המקום אשר עמד שם שבא אח"כ לבחי' עומד ומשמש לעבוד את השם בקדושה ובטהרה כמו"ש ואברהם עודנו עומד לפני ה'. והיינו אל המקום אשר עמד שם שנעשה עומד והבן:

וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק. צ"ב מ"ש וישא אברהם את עיניו ומה חידש בזה. אכן ע"ד הרמז י"ל בזה ויתבאר ג"כ המסורה וירא את המקום מרחוק. מרחוק

ה' נראה לי ע"כ דהנה מצינו שהראה הקב"ה למשה דור דור ודורשיו דור דור ומנהיגיו עד היום האחרון וכו' והנה (בפ' דלעיל) נאמר והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו ופירש"י רמז לצרות וחושך של גליות. ומסתמא ראה ג"כ את המנהיגים ושופטי הדור שיהי' בימים ההם בסוף הגלות האחרון כמו שהוא עתה בסוף הגלות שלא יהי' בכחם ודעתם הקצרה להתקרב עצמם אל הגאולה:

וזש"ה וישא אברהם את עיניו היינו שנשא את עיני העדה וראשי' והגביהם למעלה בקדושה שיהי' בהם כח לקבל גודל קדושת קץ הפלאות ויום המקווה במהרה וע"י הכח הזה שנשא את עיני העדה פעל בהם המדה הזה כח כחו שגם הם יהי' בכחם להשקות לאחרים מתורתם וקדושתם ושיוכלו גם הם. להכין א"ע להגאולה הקרובה. והנה איתא בבעה"ט. את המקום בגימט' זו ירושלים. וזאת תורת המסורה וירא את המקום היינו בנין בית המקדש בנין ירושלים כנ"ל מרחוק שלא יוכלו לקרב את עצמם אל הגאולה שראה שפלות הדור שלא יוכלו לקרב ולטהר עצמם. וישא אברהם את עיניו את עיני העדה שנשאם למעלה ותיקן אותם להיותם ראוי' לקבל אור קדושת היום הבא. וזהו מרחוק אף שהוא מרחוק בכל זאת ה' נראה לי להושיענו ולגאלינו במהרה וזה ע"י כחו של אאע"ה במה שנשא עיני העדה שיהי' ראוים לקבלת הגאולה במהרה. והבן:

במד"ר משמועה רעה לא ייירא זה אברהם שנא' כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה נכון לבו בטוח בה' זה אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך סמוך לבו לא ייירא אל תירא אברם עד אשר יראה בצריו ויחלק עליהם לילה. וצ"ב:

והנ"ל בזה בהקדם ליישב סתירת מאמרם ז"ל צדיקים מהפכין מדה"ד למדת הרחמים דהיינו שהיכולת בידם להמתיק כל הדינים והגבורות עד שנשאר תחתם רחמים וחסדים. וזה סותר למה שאמרו ז"ל שמה"ד אינו חוזר ברקניא דמשמע אף דיש ביכולת הצדיקים לבטל הדינים והגבורות מעלינו ומעל כל אחינו בנ"י מ"מ שיחזור ריקם לגמרי בלי שום התפעלת כלל א"א ואיתא בספרן של צדיקים שזה פי' הפסוק בתהלים מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה דהיינו כשיצטרך הקב"ה למשול בגבורות אז עיניו בגוים תצפנה ולהריק עליהם את כל הגבורות למען אשר יסירם מעל עמו ישראל. אמנם י"ל דבאמת אלו ואלו דברי א"ח ותרווייהו קושטא קאי דבוודאי הצדיקים גמורים העובדים את הקב"ה באהבה ויראה הרוממות בלי שום פני' לטובתם ולצרכם כלל אז יש ביכולתם להפוך את מה"ד למדה"ר לגמרי ולא יעשה שום רושם כלל וע"ז אמרו ז"ל בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל כו' אכן מי שעבודתו אינה עוד בתכלית השלימות שלא יהי' לו שום פני' לצורך עצמו כלל אז בוודאי שגם הוא יוכל להתפלל להש"י שיעורר רחמיו

ולהסר כל הדינים והגבורות אשר עתידין לבא ח"ו על כלל ישראל אבל לזה אין ביכולתו להמתיק את תגבורת הדינים בשורשן עד שישארו תחתם רחמים וחסדים וע"ז נאמר מה"ד אינו חוזר בריקניא. ומוכרח להתפלל שיתן עיניו בגוים לעשות בהם משפט כתוב ואז הדר הוא לכל חסידיו שכמתקין הדינין מעל עמו בנ"י:

והנה פירש"י ז"ל עה"פ אל תשלח ידך אל הנער וגו' שאמר לו א"כ לחנם באתי לכאן אעשה לו חבלה ואוציא ממנו מעט דם אמר לו אל תעש לו מאומה אל תעש לו מום. ולכאורה זהו משולל הבנה דלמה רצה כ"כ לעשות לו מום כיון שלא הי' מחויב אחר שאמר לו המלאך אל תשלח ידך וגו' אמנם אברהם אע"ה ברוב ענותנותו שאמר ואנכי עפר ואפר לא חשב בעצמו שהוא בא למדרגה הלזו לעבוד השי"ת באמת בלי שום פניי אחרת לטובת עצמו וממילא לא האמין בעצמו שהוא יכול למתק את כל הדינים והג' בשורשן עד שישארו תחתיהם רחמים וחסדים גדולים כמבואר שהא בהא תליא כי מי שאינו בסוג הראשון המעולה אינו יכול להפוך מדה"ד למדה"ר. ולכן רצה לעשות לו עכ"פ מום דכיון שראה שנתעורר עליו איזהו דינים שצוהו ה' לשחוט את בנו ע"כ לא האמין שיחזור בריקניא וכאשר יתן בו מום ירצה לבטל הדינים בהעשי' וע"ז השיב לו המלאך עתה ידעתי כי ירא אלקים דייקא אתה ור"ל ביראת הרוממות דייקא שהיא יראת אלקים כמו שמבואר בס' ישמח משה למוזלה"ה בפרשה זו כי יראת העונש אינו נקרא ירא אלקים והראי' לזה שלא חשכת את בנך את יחידך ומזה מוכח שלא עשית זאת רק בשביל יראת אלקים יראה עילאה כי בשביל יראת שכר ועונש לא הי' לך לשחוט את בנך יחידך שאין לך עונש גדול מזה. וכיון שאתה בבחי' הנ"ל ממילא אין לך לעשות אפי' מום כל שהוא לבנך כי הלא מעתה תוכל להפוך המדה"ד לרחמים גמורים כנ"ל. וז"ש המד"ר משמועה רעה לא ירא זה אברהם שכ' בי' כי ירא אלקים אתה היינו כמו שאמרנו שהגיע למדרגת יראת הרוממות ועי"ז לא ייירא שיוכל להפוך המודה"ד החזקה למדה"ר כמבואר ואמר עוד נכון לבו בטוח בה' זה אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך כמו שאמרו ז"ל שהפכו כלו לטוב ולא הי' לו שום פניי אחרת לטובת עצמו כלל ורק כלו לה' בשביל יראת הרוממת ועי"ז יכול להפוך מדה"ד למדה"ר. וגמר אומר סמוך לבו וגו' שיעורו כאומר בעת שהי' צריך עוד לאיזה סמיכה לתמוך את לבו שלא הגיע עדיין למדרגת הפכו כלו לטוב וזה הי' בעת שנ' בו אל תירא אברם שלא נתוסף לו אז אות ה' על שמו כי לא הי' בידו אז החמשה אברים כמו אח"כ וכפירש"י. ממילא לא הי' אז בתכלית השלימות כ"כ כמו אחר שנקרא שמו אברהם. ולזה לא ייירא אז עד אשר יראה בצריו ויחלק עליהם לילה שהי' צריך אז לבחי' עיניו בגוים תצפנה שימשלו בם הגבורות

משא"כ אח"כ בעת שהי' בתכלית השלימות שנתוספו לו גם החמשה אברים אז הי' בכחו להמתיק את הדינים בשורשם ולהפוך אותם לרחמים וחסדים גמורים כמבואר: **בהפטורה** ואת ובניך תחיי בנותר פירש"י ז"ל וז"ל עד שיחיו המתים. ולכאורה יפלא דמה עניין תחיית המתים לכאן:

ונ"ל עפימ"ש בפתיחה לחת"ס לפרש הא דכתיב יקימך ה' לו לעם קדוש וראו כל עמי הארץ וגו' והותירך נופל על חלק הנשאר כמו והנותר ממנו ומה ענינו לכאן אבל הענין עפימ"ש הרמב"ם דע בני כי האדם המסכן בזה העולם השפל אין לו מנוחה ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה בלי טרדת הנפש עכ"ל והנה ענינו רואות כי השרידים הצדיקים השלימים התמימים גם המה ינובון בשיבה טובה אם כי השלימו נפשותם בימי נעוריהם ובלי ספק כי אין זה למענם כי אם השי"ת יאריך ימיהם ושנותיהם לטובת זרעיהם ותלמידיהם להדריכם בדרך ישרה להשלים נפשיהם וז"ש יקימך וגו' וראו וגו' ובכ"ז והותירך ה' לטובה ישאירך בזה העולם בפרי בטנך כלו' בשביל פרי בטנך עכ"ד. ובזה פי' א"א צוקלה"ה בספרו רב טוב (פ' מקץ) הפ' ואת ובניך תחי' בנותר שר"ל בשביל בניך תחי' בנותר היינו באותן ימים הנותרים שהותירך ה' אחר חתימת ימיך שהם לכאורה אך למותר אבל באמת המה לתכלית טובת והשלמת הבנים ותלמידים עכ"ד. ולפי"ז לפעמים אף במי שבאמת כבר הי' ראוי לגמור דינו שילך ויפטר לבית עולמו ואל יתעכב עוד בעוה"ז. לפעמים יניח אותו בחיים חיותו עבור בניו כנ"ל. וזהו דוגמת תחיית המתים דהיינו אותן שעומדין וראוין להיות מתים הקב"ה מחי' אותם עבור בניהם. וזש"פ רש"י ז"ל על ואת ובניך תחי' בנותר שר"ל שבשביל בניך תחי' באותן ימים הנותרים אחר השלמת הנפש וע"ז אמר שהענין כ"כ הוא עד שיחיו המתים דהיינו עד שאף אותן הראוין ועומדין להיות מתים יחי' עבור טובת והשלמת בניהם ותלמידיהם וא"ש:

חיי

ויהי חי' שרה מאה שנים ועשרים שנה ושבע שנים שני חי' שרה פירש"י בת ק' כבת כ' וכו' שני חי' שרה כולן שוין לטובה. ולולי פירש"י הי' נ"ל לפ' באופן אחר שני חי' שרה כולן שוין לטובה גם דברי המדרש זש"ה יודע ה' ימי תמימים כו' כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים גם לפ' הפ' ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. בהקדם דברי מוזלה"ה בהפטורת פ' ראה בפי' הפסוק (קהלת) סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא וגו' כי זה כל האדם. דהנה נחלקו הקדמונים איזה עדיף אם המתאוה ויש לו נטי' לרע ומתגבר על יצרו. או מי שאינו מתאוה כלל דלדעת הרמב"ם ז"ל מי שאינו מתאוה כלל

עדיף והחולקים עליו אמרו דאדרבה המתגבר על יצרו עדיף שמושל בגבורתו לעשות רצון קונו אבל באמת נוכל לומר דאו"א דא"ח וצדקו דברי שניהם והוא בהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים כי אם מושכל מכל התאות צדיק מה פעל אבל כאשר יזקין וע"י מלחמתו כבשו להיצה"ר כ"כ עד שבא לבחי' דוד. או לבחי' אברהם כו' ודאי זה מה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו וז"ש סוף דבר הכל נשמע וגו' ר"ל דהאדם בתחלתו יש לו שתי שמועות יצ"ט ויצה"ר אבל סוף דבר ר"ל סוף דבר האדם הוא הכל נשמע את אלקים ירא ולא שמיעה אחרת כי זה כל האדם תכלית המכוון בהבריאה כי בלא"ה עדיין הוא רק מקצת האדם כ"ז ששומע לעצת היצה"ר עכד"ק בקיצור. נמצא לפי"ז כי כל זמן היות אדם לוחם מלחמתו עם היצה"ר בימי הבחרות אינו הוא בשלימות הנרצה כראוי ועדיין הוא נפרד משורשו ומחלקו הטוב והימים הללו יפלו ולא יהי' נחשבים במנין הימים טובים כ"ז שיש בו עוד שמץ משהו מפגימת היצה"ר הוא המסך המבדיל ואינו בדביקות גמור. אכן מחסד הקב"ה על עמו להיטב להם אשר לאחר הכיבוש והמנוחה שבא האדם למדרגה גדולה שיהי' כולו טוב בדביקת גמור אז יתוקנו גם הימים הקודמים שאין חפץ בהם וחזי לאיצטרופי ויעלו לחשבון ואז הוא כל האדם כראוי בכל ימי חיותו:

וז"ש ה' ואברהם זקן. זה שקנה חכמה בא בימים כי בימי זקנותו הגיע לתכלית השלימות הנרצה כי אברהם לא השלים עצמו במדרגתו ביום אחד ובפעם אחת רק הי' בתחלת ימיו לוחם מלחמת ה' בחזקה ואח"כ כבשו להיצה"ר כמו דאי' בלשון הזה"ק ואברהם זקן וגו' ת"ח אברהם איתקריב לגבי' ותיאובתי' דילי' הוה כל יומוי בהאי ולא איתקרב אברהם ביומא חדא או בזמנא חדא אלא עובדוי קריבי לי בכל יומו מדרגא לדרגא עד דאסתלק בדרגוי עכ"ל. וז"ש ואברהם זקן ובא בשלימות הנרצה בא בימים בכל הימים אשר חי כולם הי' נחשבים בחשבון השלימות לטובה וה' ברך את אברהם בכל. כי זה מאת השם היתה זאת לו שיהי' כל הימים לטובה:

וזה פי' הפ' ויהי חי' שרה מאה שנה ועשרים שנה כלומר בעת היותה מאה שנה אז נתקנה ג"כ ע"י השלימות הזה גם את השנים שהיתה בת עשרים שנה קודם מלאת לה ימי שלימותה שני חי' שרה שכולן שוין לטובה כל השנים כתיקונן והן דברי המדרש יודע ה' ימי תמימים שכל זמן חייהם אשר המה חיים על האדמה ימיהם תמימים בשלימות כראוי וכשם שהם תמימים במעשיהם כך חושב הקב"ה להם שנותיהם להיותם תמימים בשלימותם לעולמים:

ויהיו חי' שרה מאה שנה וגו' שני חי' שרה וגו' פירש"י בת ק' כבת כ' וכו' כולן שוין לטובה. ובמד' רבה זש"ה יודע ה' ימי תמימים ונחלתם לעולם תהי' כשם שהן תמימים כך שנותיהם תמימים כו' בת ק' כבת כ' לחטא עיי"ש:

ונ"ל בהקדם לפ' המדרש (בפ' אמור) וספרתם לכם ממחרת השבת וגו' שבע שבתות תמימות תהיינה אימת הן תמימות בזמן שישראל עושים רצונו של מקום וכו' ולכאורה י"ל אמרו רצונו של מקום דהול"ל ציוי של מקום כי הלא מצוה ועומד הוא מסיני לקיים ככל הכתוב בתורה הקדושה. והנ"ל בזה דהנה ידוע מה בין עבודת עבד לאדונו שהיא על מנת לקבל פרס. לבן שעושה מאהבת אביו. דאם עבודתו היא הכרחיות מחמת שכר ועונש אינו משתדל לעשות רק מה שמצוה ועומד הוא מבעליו ומוכרח לעשותו כדי שיקבל שכרו משא"כ עבודת הבן שהיא רצוניות מאהבת אביו אז גם דבר שאינו מצוה עליו לעשותו עושה לעשות נ"ר לאביו. וכן היא העבודה לצורך גבוה למלך מלכי המלכים הקב"ה דאם עבודתו לשמו ית' בבחי' עבד מכח שכר ועונש אז אין עבודתו שלימה כי אך למענו יעש מה שמוכרח לעשות כדי שיקבל שכרו משא"כ אם עבודתו היא בבחי' בן לשמה. הוא עושה מאהבה כדי לעשות נ"ר להבורא ית"ש ולא להנאת עצמו קמתכוין אז כל מחשבותיו רק לעשות הכל מה שידמה בנפשו שיעלה לרצון אדון כל ואפי' אם אינו מצוה עליו ועבודה כזו היא שלימה ותמימה לשם ה':

וז"ש במד"ר שבע שבתות תמימות תהיינה אימת הן תמימות בזמן שישראל עושים רצונו של מקום. וו דייקא שעושים הכל מה שנרצה אליו ית' והיא לנ"ר ולרצון לפניו ואפי' אם אינם מצווים עליו עכ"ז ששים ושמחים לעשות רצונו בגין דאיהו רב ושליט ועיקרא ושרשא דכל עלמין ואז הם תמימים ועבודתם שלמה לשם ה'. והנה בראשית עבודת האדם הוא עפ"י יראה הקטנה כמ"ש הרמב"ם ז"ל דהיינו יראת העונש והשכר ואח"כ יתחזק בעבודת הוי' ב"ה ויבא ליראת הרוממת. ולזה אמר הכתוב ויהי' חיי שרה וגו' שני חיי שרה. פירש"י ז"ל בת ק' כו' ירצה בכוונתו שהגיעה שרה למעלה זו שילדותה לא ביישה את זקנותה והי' מתחלתה בבחי' יראת הרוממת מאהבה לשמו ית':

והנה מבואר בייטב לב לאבא מורי זצוקללה"ה (בפ' נח ובפ' ראה) ההבדל שבין עבודה שהיא מוכח שכר ועונש ואינה רצוניות כ"א הכרחיות אינו מורישה לבניו אחריו כי עבודה כזו לא יורק מכלי אל כלי משא"כ עבודה רצוניות מיראת רוממתו ית' ומאהבתו אותו ית' האב זוכה לבניו ולדורותיו אחריו ברית עולם וזש"ה מי יתן והי' לבבם זה ליראה אותי דייקא לא יראת עונש למען ייטב להם ולבניהם לעולם כי ינחילו יראתם אל בניהם לדור דורות עיי"ש:

וז"ש המד"ר הנ"ל ויהי' חיי שרה כו' זש"ה יודע ה' ימי תמימים היינו שעבודתם תמימה מאהבה לעשות הכל מה שהוא לכ"ר ולרצון אבינו שבשמים ולא מחמת שכר ועונש דברים הכרחים ע"י שמצוה עליהם. וע"כ ונחלתם לעולם תהי' ר"ל שמנחילים לבניהם אחריהם לדור דורות כי עבודה מאהבה זוכה לדורותיו אחריו כנ"ל וכשם שהן תמימים כך שנותיהן תמימים בת ק' כבת כ' כולם שוים לטובה מתחלה ביראת הרוממות מאהבה לשמו ית' כנ"ל והבן:

ואברהם זקן בא בימים וגו' וה' ברך את אברהם בכל. במד"ר מי יעלה בהר ה' זה אברהם כו' ומי יקום וגו' זה אברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום כו' נקי כפים אם מחוט וגו' ובר לבב ומצאת את לבבו נאמן (הכי גרס רש"י) וצדקה מאלקי ישעו וה' ברך את אברהם וגו':

ונ"ל שחכז"ל רמזו לנו כאן כלל ושורש גדול בענין עבודת השי"ת כי הנה כל איש הישראלי כשרוצה לעמוד בתפלה נגד עילת העילת וסבת הסבות ב"ה וב"ש. בקל יוכל להתעצב על לבו ולהתבטל במציאות לגמרי בחשבו האיך ישא תפלה ורינה לפני טהור עינים ית' אשר יודע מחשבות לבו ומעשיו הנסתרים ומי אנכי שאזכה להתפלל לפניו ית' ועי"ז יוכל להיות לו הרבה בלבולים בעת ישעך שיחו לפניו. אכן באמת צריך האיש לחזק עצמו אז במה שידוע שאף מי שזכה לתקן מעשיו בכל אופן המעולה ג"כ לא יחשב כלום נגדו ית' וכמו שאנו אומרים הלא כל הגבורים כאין לפניך וחכמים כבלי מדע כו' וא"כ שאף הגדולים החכמים שמתפללים לפניו אינו רק מצד חסדו ית' שמצד הדין גם הם אינם נחשבים אצלו לכלום ולכן גם אותן שאינם כ"כ בתכלית השלימות גם הם יוכלו לזכות לעמוד בתפלה לפניו ית' כיון שכל ענין התפלה הוא רק מצד החסד ולזה אין שיעור וערך עד היכן מגיעים חסדיו ית' אף לפחותי ערך ושפלי המדרגה. וזה אצלי אחד מן הכוונת במה שאנו אומרים ביום ש"ק ואלו פינו מלא שירה כים וכו' אין אנו מספיקים להודות כו' על אחת מאלף כו' על כן אברים כו' הן הם יודו ויברכו ולכאורה זהו סתירה מני' ובי' דקודם אמר אין אנו מספיקים להודות אפי' אחת מאלף דמשמע מזה דאסור לברכו ית' כי גנאי הוא לו השבח והברכה דמשמע מהמברך שמסיים לכלהו שבחא דמארי ובאמת אינו אתחלתא דאתחלתא ממקצת שבחו והדר אמר תיכף על כל אברים הן הם יודו. אמנם התשובה בזה ממה דקאמר ואלו פינו מלא שירה כו' כי אין אנו מספיקים להודות אפי' אחת מאלף. דלפי"ז זכינו דאפילו למלאכי רומה אין ביכולתם די באר להודות ולשבח לאדון כל העולמים וא"כ ע"כ כל הענין מה שהקב"ה נתקלס ונשתבח מברואיו הוא רק מצד חסדיו שמזכה את ברואיו אמור מעתה ע"כ

אברים שפלגת בנו כו' גם המה יודו ויברכו שמכוין שהיא רק מצד חסד גם אנו נשיג מאתו רחמים וחסדים ונודה ונברך לשמו ית'. וכ"כ היא אצל שכר האדם שאף אם יעבוד את הקב"ה כאחד מן הגדולים ג"כ מה יתחשב לפניו ית' ורק שהוא מצד חסד אל כל היום לשלם לכל איש ואיש כל הצטרכותו ושכרו משלם. וזה שאמר הכ' ואברהם זקן בא בימים ור"ל כמו שמבואר בסה"ק שעבד את הש"י בכל המדרגות כולם במדרגת זקן ובמדרגת בא בימים ואעפי"כ הי' רק שהוי' ברך את אברהם בכל דהיינו שרק ממדת הוי' שהוא רו"ח נתברך ולא משוה"ד והן הן דברי המדרש מי יעלה בהר ה' שמתמה ע"ד מי אנכי שאזכה להתפלל ומי הוא זה אשר יאמר עליו שיזכה לעלות בהר ה' זה אברהם כו' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם כנ"ל נקי כפים ובר לבב ומצאת את לבבו נאמן לפניך שדורש כל בחינות העבודה האלו על אברהם ואם שהיו בו כל המדות הללו עכ"ז הי' רק ישא ברכה מאת הוי' ר"ל ממדת הוי' שהיא רחמים וצדקה מאלקי ישעו וה' ברך את אברהם בכל שהי' רק צדקה וחסד אבל לא מצד הדין והבן:

במדרש (הובא בס' ישמח משה) וה' ברך את אברהם בכל זה אליעזר שנא' בו המושל בכל אשר לו מכאן אמרו חכמים אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה ע"כ והוא פלא:

ונ"ל עפי"מ שפירשתי הפ' ואברהם זקן בא בימים דלכאורה יל"ד על אומרו בכפילא זקן ובא בימים. ויתכן עפי' הגמ' (ברכות ה') א"ר לוי ב"ח אר"ש ב"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר שנ' רגזו ואל תחטאו נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנ' אמרו בלבבכם ועל משכבכם נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה כו' עיי"ש וז"ש ואברהם זקן ר"ל שהי' אאע"ה מנצח את היצר בכל בחי' הללו כי זקן תרתי משמע זקן כמשמעו שבע ימים להורות נתן על ימי הזקנה שהם קרובים למיתה וגם זקן זה שקנה חכמה דהיינו התורה ובשתי בחי' הללו הי' מנצח את היצה"ר ובא בימים ר"ל עוד בתחלת ימיו כשהתחיל לבא בימים ולעמוד על דעתו וה' ברך את אברהם בכל. בכל אלו המדרגות:

והנה ידוע דאדם המורכב מחומר וצורה תמיד לא ינוח ולא ישקוט בכל ימי חיו וצריך בכל עת ובכל זמן לעמוד על משמרת המלחמה כי החומר תמיד מתאוה תאוה גשמית לפנות אל הבלי העוה"ז ולהתענג בתפנוקי גפניות אשר היא נגד רצון הבורא בזה והנשמה שהיא הצורה של אדם היא להיפוך שהיא אצולה מחלק אלוקי ממעל ותמיד משתוקקת לבא אל חדרי המלך פנימה לעבוד את הש"י בכל לב ונפש ולזה יש לה מלחמה כבידה לעמוד נגד הגוף הגשמי אשר הוא בוער למשוך את תאות העוה"ז. אכן העצה היעוצה לזה כבר אמרו ז"ל שעסק התורה היא סגולה גדולה להנצל ממחשבת

היצר ותאות החומר ואם סגולת התורה לא יועיל לו יוכל להנצל מעצת היצר בהזכרת יום המיתה כדאיתא בגמ' הנ"ל. והנה נחזי אנן הנפ"מ בין הב' סגולות הללו הוא הדבר. כי אם יזכיר לו תמיד את יום המיתה יוכל לבא לידי עצבות ר"ל וכאשר פירשתי מאמר דוד המע"ה וראה אם דרך עוצב בי ר"ל שהוא דרך עוצב מה שאני חושב ונחיני בדרך עולם שאני הולך בדרך כל הארץ. ובאמת ידוע שמדה זו גרוע ושנואה מן הכל וכמאמר הכ' תחת אשר לא עבדת את ה' א' בשמחה וגו' אכן אם ינצח את היצר ע"י התורה אדרבה יביאו לידי שמחה פקודי ה' ישרים משמחי לב. עוד יש יתרון ומעלה למי שמנצח את היצר בדרך התורה כי בדרך הב' היינו יום המיתה לא יוכל לנצחו רק אם ירצה לעשות איזה דבר עבירה יוכל להכניע לבו שיגיע אליו היראה ופחד שהוא עתיד ליתן דין וחשבון ובהזכירו יום מותו כי קרוב הוא בזה ישבר תאות לבו אבל ידוע שלפעמים אמנם כן היצר סוכן ומסית לאדם לעשות דבר עבירה והולך בערמות ותחבולות שונות עד שמתדמה בעיני אדם כאלו עבירה זו למצוה יחשב ועי"כ לא יבצר ממנו המזמה לעשות וכן אמרו בשם האלקי הריב"ש טוב זי"ע לפ' אומרם ז"ל שוחט משום מאי מחייב משום צובע. כי אמרו אשר לעתיד יבא הקב"ה וישחוט לשוחט המה"מ והשטן והמסית ולכאורה יפלא מה זה ועל מה זה למה יענש כ"כ הלא הוא אינו עושה רק מה שמחויב לעשות מצד גזרתו ית' שלכך נברא להטות את לבות בני אדם אל דרך הרע אמנם המלך המשפט יביאו במשפט על כל נעלם היינו שלפעמים הולך בתחבולות שונות לצבוע איזה דבר עבירה בצבע יקרה שיהא נדמה כאלו היא מצוה וזה לא צוה ה' לכן על כל אלה יביאו במשפט וזהו שוחט משום מאי מחייב ופי' בתוס' שם אשוחט דעלמא קאי ור"ל מלאך המות שהוא שוחט דעלמא משום מאי מחייב משום צובע שצובע את העבירה כאלו הוא מצוה עכד"ק. והנה ע"ז לא יועילנו הזכרת יום המיתה ואדרבה כאמור. אכן אם יעסוק בתורה ימלט ממנו גם מתחבולות כאלו כי זאת התורה מורה לנו את הדרך אשר נלך ואת המעשה אשר נעשה שנדע היטב איזה היא מצוה והיפוכו וגם שהתורה בעצמותה מרגשת עצת היצר ומשמרתו שלא יבוא לידי מכשול כמה"כ בהתהלכך תנחה אותך כו'. כלל היוצא לנו מזה אשר כמה וכמה מעלות טובות יש בדחיית היצר עם דרך התורה. והנה כתבו בתוס' בב"ק דהאדם נקראים אפי' אוה"ע אבל אדם לא נקראו אלא ישראל אתם קרויים אדם. וכתב בס' תורת חיים בפ"ק דע"ז דשם האדם יאמר על גוף הגשמי העומד פה לפנינו ואוה"ע נמי נקראו האדם אבל תואר אדם בלא ה' היא הנשמה הפנימיות ולא יתואר בזה אלא ישראל עיי"ש. והנה הנשמה והגוף בעודם שניהם בעוה"ז הם תרין רעין דלא מתפרשין וז"ש חכז"ל אל יפטר אדם היינו הנשמה שנקראת אדם

מחבירו כנוי להגוף שהם תרי רעין אלא מתוך הלכה דהיינו שרק ע"י דרך התורה יוכל לנצח את יצרו ולפטור מתאות הגוף הגשמי וכמבואר ולזה כיוונו ג"כ חז"ל באמרם בראתי יצה"ר בראתי תבלין שהוא התורה ואך בה יוכל לדחותו וזה הדרך ישכון אור הטוב ע"י עסק התורה כאמור:

והנה רש"י ז"ל כתב עה"פ אולי לא תאבה האשה כו' שאליעזר הי' מחזיר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו. ובוודאי שאליעזר אשר ידוע גודל צדקתו שהי' דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים אין ספק שלא נתן עיניו בממון מחמת שהי' יצחק עשיר גדול וגם לא לשם כבוד ואך כוונתו הי' לשם מצוה שידע שמיצחק יצא יעקב וכל זרע קודש אומה הישראלית ורצה שיהי' זה מחלציו ואך טעה בזה שלא הי' מצוה כמו שמצינו בתשובת אברהם שעפ"י התורה אין ארור מדבק בברוך ואך עבור שיצרו השיאו שהיא לו למצוה ע"כ הצריך לכבוש את יצרו בדרך התורה כי בהזכרת יום המיתה לא יצא י"ח לנצח את יצרו כי נדמה לו למצוה רק עפ"י התורה ראה שלא הי' באפשרי שיצחק ישא את בתו כי אין ארור מדבק בברוך כנ"ל. ומשם בארה דברי המדרש וה' ברך את אברהם בכל שר"ל שהי' בו כל המדות לנצח את היצר זה אליעזר שכ' בו המושל בכל אשר לו ר"ל שהי' מושל על כל גופו והי' ברשות עצמו לנצח את היצה"ר בכל הבחי' שאיתא בגמ' הנ"ל ועכ"ז מוכח מאליעזר שהעיקר הוא רק בעסק לימוד התורה כמבואר וע"כ אמרו ז"ל אל יפטור אדם היינו הנשמה מחבירו היא הגוף אלא מתוך דבר הלכה ובזה מדויק הא דאמר מחבירו דלכאורה היל"ל אל יפטר אדם זמ"ז ולפימ"ש ניחא דשם רומז על הגוף דהוא חבירו אלא מתוך דבר הלכה והבן:

הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם וגו' ויל"ד בדיוק תיבת היום הנראה לכאורה כמיותר. גם מה שאמר ועשה חסד עם אדוני אברהם והלא זה שהקב"ה יקרה לפניו חפצו ביום הזה הוא רק לטובתו שלא יצטרך להתעכב בעינוי הדרך ימים או עשור אבל לגבי אברהם יהי' חסד ה' אף אם יזדמן לו לקחת אשה ליצחק ביום מחר. ולמה תלוי זאת בחסד לאברהם:

והנראה לדעתי בכוונת הכ' ויפורש ג"כ בזה מאה"כ (פ' וישלח) יעבור נא אדוני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה וגו' עד אשר אבוא אל אדוני וגו' והדברים יובנו על נכון עפ"י דברים הנאמרים מאבא מורי זצוקללה"ה בייט"ל פ' נצבים בביאור דברי המדרש אתה אוחז החבל בתרי ראשין אם אעברה נא אין כאן סלח נא כו' ע"ד רמז מוסר כו' כי ידוע מיום א' דר"ח אלול עד שמיני עצרת יש נ"א יום ובהגיע ימים הקדושים כ"א אומר סלח נא כי באותן הנ"א יום זוחלים ורועדים מאימת הדין הגדול ואיש ההמוני אם

כי אומר סלח נא עכ"ז יאמר בלבו אעברה נא כלומר אעבור את הנ"א יום שוב אשיב לעסוק בטיב הארץ כבראשונה וכו' ואם אעברה נא אין כאן סלח נא כ"א יעמוד בתשובתו בכל עת כל הימים אשר הוא חי ע"פ האדמה. עכ"ד היקרים. וז"ש יעקב אע"ה יעבור נ"א. אם כי יעברו הנ"א ימים הקדושים בכל זאת אדוני לפני עבדו ע"ד שויתי ה' לנגדי תמיד שאני עומד על משמרתי בכל זמן כמו באותן הנ"א יום ואתנהלה עצמי לרגל המלאכה הזאת עד אבוא אל אדוני שעירה ועלו מושיעים בהר ציון וגו' ומלאה הארץ דעה את ה' לעבדו שכם אחד בכל עת והנה איתא במדרש ומובא ברש"י בת היתה לו לאליעזר והי' מבקש למצוא עילה להשיאה ליצחק כו' וא"כ הי' הדבר קשה בעיניו לשמוע לעצת ולדברי אברהם ע"כ ביקש מאת השי"ת שיזמין לפניו דבר אמת שלא יצטרך לעבור על רצונו והיינו שאמר הקרה נ"א לפני היו"ם דייקא שאף ביום הזה אהי' בבחי' אותן הנ"א ימים הקדושים ימי התשובה ואז ממילא לא אעשה דבר כזה לעבור על רצון רבי ואדוני (ועוד ירמוז בתיבת היום שהיא מרמז ג"כ על ר"ה כידוע וביקש שיהי' בבחי' היום שהוא ר"ה אף ביום הזה.) וז"ש הקרה נא לפני היום ובאם שאהי' בבחי' הזאת של כ"א היו"ם יהי' חסד גדול לאדוני אברהם שאוכל למלאות רצונו לקחת אשה לבנו ליצחק ולקיים השבועה ליקח אשה לבנו ממשפחתו ומבית אביו ולבטל רצוני נגד רצונו וזה יהי' ע"י הקרה נא לפני היו"ם. והבן:

א"י הקרה כא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם. ויבואר ג"כ מאה"כ להלן ואבא היום אל העין וגו' אם ישך מצליח דרכי וגו' פירש"י היום יצאתי והיום באתי כו' ולכאורה מה נפקא מינה בזה שהי' יציאתו וביאתו ביום אחד. ונראה לומר בהקדם מה דאיתא בסה"ק ישמח משה ממוזלה"ה פ' בהעלותך בכוונת הפסוק בקהלת וזרח השמש ובא השמש וגו' כי מבואר ריש פ"ק דברכות דזריחת השמש נקרא יציאה כדכתיב השמש יצא על הארץ ושקיעתה נקרא ביאה דכתי' כי בא השמש ולכאורה איפכא מיבעי' לי' אבל הטעם הוא כשבא אל ביתו ומקומו נקרא ביאה וכשיוצא ממקומו נקרא יציאה וכבר אמרו למה חמה יוצאת במזרח ושוקעת במערב כדי לתת שלום לקונה שהשכינה במערב ולכן כשזורחת על הארץ נקרא יצא ממקומו של עולם וכששוקע וחוזר למקומו של עולם נקרא בא וז"ש וזרח השמש בשחרית ובא השמש לעת ערב ולמה נקרא בא לז"א אל מקומו הוא המקום בזה שואף זורח הוא שם במערב ע"כ הוא בא עכ"ד:

והנה אליעזר עבד אברהם כל זמן היותו שוכן עם אברהם בודאי הי' בדומה לו דבוק באהבת הקב"ה ועשה כמעשה רבו לתת שלום לקונו ית' ושם הי' מקומו להיות תמיד עובד את השי"ת. ולאחר שנצטוה מאברהם לילך ממנו אל ארץ מולדתו לחרן הי' יצא

בזה מתחת צל רבו שהי' דבוק בהקב"ה וזה נקרא יציאה ממקומו הטוב והי' הדבר הזה קשה מאוד בעיניו אכן לאשר כי ידע בנפשו שהולך הוא לדבר מצוה לקחת אשה ליצחק ואשר משם עתידין לצאת שבטי י"ה ואומה הישראלית יה' זה רצון הבורא ב"ה ע"כ יציאתו ממקומו הראשון לא נחשב ליציאה והיא נקראת ג"כ ביאה כי בביאה ההוא שהולך לשם יעשה נ"ר לשמו ית'. אכן זה הדבר הוא רק באם יצליח דרכו שיוכל ליקח את רבקה ויקיים המצוה שנצטוה אבל באם לא יצליח שלא יתנו לו את רבקה אז יציאתו יציאה גמורה שלא לצורך ביאה למקומו הראשון. וע"ז אמר ואבא היום אל העין היינו אף שהיום יצאתי מאת פני אדוני עכ"ז היום באתי עוד אני כעת ביציאה הזאת בבחי' ביאה כי הלך הלכתי לעשות דבר מצוה ובקשתי ה' אם ישך נא מצליח דרכי אשר אנכי הולך עלי' שאוכל ליקח את רבקה ליצחק לאשה ואז יציאתי תהא כביאתי למקומו של עולם. ועל כוונה הזאת ביקש גם לעיל הקרה נא לפני היום היינו היום הנאמר להלן היום יצאתי והיום באתי שיהי' נחשב יציאתו לביאה והיינו ע"י שיהי' ועשה חסד עם אדוני אברהם שאוכל להפיק רצונו ולקיים מצותיו. והבן:

א"י הקרה נא לפני היום ועשה חסד עם אדוני אברהם. לכאורה צ"ל מה זה שאמר היום דוקא. ובמד"ר איתא זש"ה מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו זה אליעזר עבד אברהם שומע בקול אברהם עבדו וכו' עיי"ש שפי' לפי דרכו ולדעתי נראה המשך הפסוק לכאן דהנה איתא במד"ר מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע על תורה שבכתב אמרו נעשה ועל תורה שבע"פ אמרו נשמע. וזה בלא זה אי אפשר לשמור ולעשות תורה שבכתב אם לא ע"י תושבע"פ לשמור הגדרים והסיגים אשר גדרו בכל דור ודור והתורה הזהירה על זה ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי בכל הגדרים והסיגים אשר גבלו ח"זל והמה ג"כ עיקרי התורה וזה אומרם ז"ל ואל השופט אשר יהי' בימים ההם פירש"י שם והיא מהגמ' אין לך אלא שופט שבימיך דהיינו שבכל עת אשר יאמר לך השופט שהיא עפ"י התורה אפי' אם אומר לך על שמאל שהיא ימין ג"כ לא תסור מן הדבר וגו' וצריך לדעת זאת כי היא עיקרית וכלל גדול בתורה וזה מצינו באליעזר עבד אברהם שהי' מחזיר למצוא עילה להשיאו בתו שיאמר לו אברהם לפנות לו אמר לו אברהם בני ברוך וכו' אף כי יהי' נראה בעיניו של אליעזר מצד שכלו שיצחק צריך לישא בתו באשר הוא עבד נאמן לאברהם כמו דכתיב בפ' לך ובן משק ביתי הוא דמשק אליעזר ודרשו ז"ל דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים. אכן רוח אחרת הי' עם אברהם שאני ברוך ואליעזר הלך ושמע לדברי רבו כמו שכ' בתורה לא תסור מן הדבר וגו' ואל השופט אשר יהי' בימים ההם:

ומה שהתפלל אליעזר להשי"ת הקרה נא לפני היום היום דייקא שאהי' שומע אל השופט אשר הוא בעת עתה אף שהיא נגד שכלי ונגד התורה לפי דעתי עכ"ז אין לי אלא השופט אשר היום לפני ועי"ז ועשה חסד עם אדוני אברהם:

והנה איתא בסה"ק שהתורה שבכתב הוא בבחי' חסד משם הוי' ב"ה ותושבע"פ בבחי' היוצא משם אלקים וזה פי' הפסוק בפ' ויצא והי' ד' לי לאלקים היינו כשרוצה לקיים התורה שבכתב היוצאת משם הוי' ב"ה היא רק ע"י לי לאלקים היינו בצירוף התורה שבע"פ היוצאת משם אלקים וז"ש הנביא מי בכם ירא ה' ר"ל מי שירצה לקיים תורה שבכתב אשר יוצאת משם הוי' ב"ה הוא רק אם שומע בקול עבדו לעבדי ה' היינו תושבע"פ וזה הי' גבי אליעזר מה שאמר הקרה נא לפני היום וכמ"ש שעי"ז יקיים מצות התורה בשלימות והבן:

במדרש בזכות ששאלו לרבקה התלכי עם האיש הזה ואמרה אלך זכו ישראל להוציאם ממצרים והמדרש הזה אומר דרשוני וחיו. והנ"ל כי הנה לכאורה יש להבין דבגמ' דרשו ממה דאמר תשב הנערה אתנו ימים או עשור מכאן שנותנין לבתולה י"ב חודש ולפי"ז כיון שדינא הכי ליתן לבתולה י"ב חודש למה רבקה מהרה עצמה כ"כ ואמרה אלך ופירשו ז"ל שאמרה אלך בע"כ אף אם אתם לא תרצו וכן קשה על אליעזר שאמר אל תאחרו אותי ובאמת אינו בדין. אמנם י"ל כי הנה ידוע הקושיא שהקב"ה אומר ועבדום וענו אותם ד' מאות שנה והם לא הי' רק רד"ו שנה ותירצו ע"ז ב' תירוצים הא' דמספר ריבוי העם השלים כי פרו ורבו שלא כדרך הטבע וכמ"ש בזה בספר צפנת פענח דכתיב וחמשים עלו בנ"י כו' פי' דנתרבו ישראל חמשה פעמים מכפי ההרגל הטבעי והשיעבוד הי' פ"ו שנה צא וחשוב ה"פ פ"ו היא ת"ל וז"פ הפ' ומושב בנ"י כו' שלשים וארבע מאות שנים וא"כ שפיר השלימו את העבודה של ת' שנים עיי"ש והתי' הב' היא דכתיב ולא יכלו להתמהמה דהיינו שכבר הי' נטבעים אז במ"ט שערי טומאה ולולא ה' ברחמיו שהוציא אותנו משם קודם זמנו היינו מגיעים ח"ו לשער הנו"ן ועי"ז לא יכלו להתמהמה עוד אפי' רגע אחת. והנה הנ"מ בין אלו הב' טעמים הוא שלטעם הא' שהיציאה הי' עבור שהשלימו בריבוי העם את העבודה של ת' הי' מן הצורך לדון בדבר אם השלימו ישראל שפיר את העבודה של ת' שנים אם לא. כי אם לא יעלה החשבון במכוון לא הי' באפשרות להוציאנו משם תוך זמנו אכן לטעם הב' שלא יכלו להתמהמה אפי' רגע בע"כ הצריך להוציאנו משם תו"ז אף אם לא השלימו את העבודה כיון שהיציאה היתה מוכרחת. והנה אליעזר ורבקה רצו בזה לעשות פועל דמיוני שיוכלו ישראל לצאת ממצרים מקום טומאה קודם זמנם ולא בחשבון ולזה רמז באומרו אל תאחרי אותי להורות נתן שאינו רוצה להמתין

עד סוף זמן המוגבל י"ב חודש היות כי רוצה שתלך רבקה מכאן שהיא מקום טומאה כמו שפירש"י בת בתואל אחות לבן מפדן ארם. והוא גם היא רבקה אמרה אלך בע"כ שאיננה רוצה להיות עד סוף זמן המוגבל במקום טמא כזה וכוונתה הי' לעשות פועל דמיוני שמעשה אבות סי' לבנים ע"כ בשכר זאת ימהר ויחיש הקב"ה להוציא את בנ"י ממצרים מקום טומאה קודם הד' מאות שנים הקצובים כמו שהיא מהרה עצמה ליילך ממקום טומאה. אבל לבן הארמי צורר היהודים לא נייח לי' בזה שיצאו ישראל ממצרים תוך זמנו כי בידוע כי חלק הרע ישנא את הטוב ואף כי יהי' בניו ולזה אמר אחותינו את היו לאלפ"י רבב"ה דייקא ועי"ז וירש זרעך את שער שונאיו דהיינו שרק ע"י שתהי' לאלפי רבבה וישלימו בריבוי עם את העבודה עי"ז וירש זרעך את שער שונאיו שיצאו ממצרים מבין שונאיהם ולכן גם בברכתו נתכוין ג"כ לקללה וא"ש דברי המדרש והבן כי נכון הוא בס"ד:

דרוש לחינוך בית הכנסת בעיר טעטש בש"ק פ' תולדות

בפ' דיומא. ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה. ומבואר במפרשי תורה דקדוקים במקראי קודש אלו. ומהו הכוונה בתי' כיו"ם עפרש"י. ובתשובת עשו ג"כ צ"ל כוונתו בזה:

ובמדרש אי' עה"פ הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה ר"ל אמר התחיל מחרף ומגדף למה לי אין כתוב כאן אלא למה זה לי מלמד שכפר בזה אלי. ואומר דרשוני וחיו כי מה ענין כפירה בה' לכאן אצל מכירת הבכורה:

ובפ' בלק מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל. ויש להבין שינוי הלשונות יעקב וישראל. ובפירש"י ד"א מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם משכנותיך ישראל אף כשהן חריבין וממושכנין עליכם שחורבנן כפרה על הנפשות כו' ולפירוש זה עדיין צריכין אנו למודעי הלא ידוע דיעקב כנוי על מדרגה שפלה וישראל על מדרגה רמה ונשגבה מלשון כי שרית כידוע וא"כ איפוא בעת הבית על תלו בנוי' וישראל שרויין על אדמתן בשלותן מכונים בשם יעקב ובחרבן בית מקדשינו וישראל נתונים למשסה ולבוזזים ר"ל אז יכנס הכ' בשם ישראל כלפי לייא אתמהה. וכל אלה באחת יבוארו בס"ד. בהקדם עוד מה שבארנו במקו"א מקראי קודש וזאת הברכה אשר ברך משה איש אלקים את בנ"י לפני מותו וגו' ולכאורה חסר מהמקרא מהו הברכה כי הפסיק הענין ויאמר ה' מסיני כו' רק אח"כ התחיל לברכם וטעמא בעי. ולהלן כתיב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. מדוע פתח דברו יאיר ויקרא אותם

בשם ישראל אשר ברך משה א"א את בני ישראל ואח"כ בשם יעקב יכונה אמר מורשה קהלת יעקב הלא דבר הוא:

והנ"ל עפ"י דברי קדשו של מוזללה"ה בס' תפלה למשה על תהלים עה"פ לולי ה' שהי' לנו יאמר נא ישראל ופי' עפ"י דאי' בסה"ק על הא דאמרו חכז"ל כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה והקשו מיעקב ומשני שאני התם דאהדרי' קרא כו' והקשה מהרש"א הא גופא קשיא למה ביעקב לא הקפידה תורה לקרוא אותו בשם יעקב ובאברהם הקפידה לקראו דייקא בשם אברהם. ומבואר במפורשים הרבה טעמים ע"ז וטעם א' כתבו דהנה ידוע בכל צרתם לו פר כביכול עמו אנכי בצרה והיא שעמדה לישראל ויעמוד להם לגאלם מיד צר במהרה כי בעוה"ר גרמנו שה' אתנו בגלות ולה' הישועה דייקא ולרמוז זה בא בשם יעקב כי היו"ד מורה על אות משמו ית' ועקב היא לשון שפלות רומז על הגלות ור"ל שהוא ית' אתנו עמנו גם בעת שפלותינו ודלותינו והוא יעמוד לנו בעת צרותינו לגאלינו למענו ית'. וזש"ה לולי ה' שהי' לנו אף בהגלות אז יאמר ישרא"ל דוקא ולא שם יעקב כמו באברהם דאסור לקרוא אותו בשם אברם אבל בשביל טעם זה אהדרי' קרא לשם יעקב ג"כ לרמוז לנו דבר זה עכ"ד דפח"ח:

נמצא מבואר דשם יעקב נשאר לסיבת היותינו בגלות המר בעוה"ר ואלמלי לא נחרב ביתנו ולא יצאנו בגולה הי' אז רק שם ישראל לבד:

והנה איתא בספה"ק הסיבה שגרמה לישראל עם קדוש דור דעה כדור המדבר אחרי מעמד הנבחר להיות נכשלים בחטא העגל ומרגלים. והתלוננות מי מריבה עד כי נחרב הבית ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם ואלמלא הי' משה רבינו ע"ה נכנס לארץ לא הי' בהמ"ק חרב יען שלא רצו לשמוע מפי ה' כל הדברות ורק שתיים זה שמענו אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענום ותרי"א מפי משה כמבואר בסוף מס' מכות ואמרו למשה דבר אתה עמנו וכו' ולו הי' שומעים הכל מפיו ית' אז לא הי' חוטאים כי דבר ה' יקום לעולם מה ששמעו מפיו ית' והנסיון לזה מבואר בספה"ק דהנה עינינו רואות כי כל איש ישראל מוסר נפשו על עיקר אמונתו ב"ה כי שתים אלה מפי הגבורה שמעו ואם הי' רוצים לשמוע הכל מפיו ית' לא הי' נחרב הבית ודין גרמא החרבן ופזורינו בין האומות בהרבה גליות ותהי אך זאת נחמתינו בהיותינו כבושים בגולה אשר הוא ית' אתנו בצרה אם לא למענו יעש וזה מרומז בשם יעקב יכונה כנ"ל והנה מרע"ה רעיא מהימנא טרם הפרדו מעדת קדשו צאן מרעיתו אשר מסר נפשו עליהם תמיד. ויחל משה את פני ה' לברכם שלא יגלו מעל אדמתם ויהי' שרוים בארץ הקדושה ובהמ"ק בנוי על תילה ואז יקראו בשם ישראל לבד. וזש"ה וזאת הברכה אשר ברך משה א"א את בנ"י

דייקא דזהו הברכה שיקראו בשם ישראל ור"ל שלא יהי' מפוזרים בגולה וממילא לא יצטרכו לשם יעקב כמובן. ויהי כמשיב אמר הכתוב אח"כ תור"ה צוה לנו משה כי רק שתים מפי הגבורה שמענו אבל מנין תור"ה תרי"א לא שמענו רק מפי משה לכן מורשה קהלת יעק"ב דייקא הצרכנו לשם יעקב המורה על הנ"ל כי עמו אנכי בצרה בגלות כנ"ל:

ובזה יש לפרש הפ' למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מה' ומאלדי משפטי יעבור. דהפ' מתמי' ואומר למה תאמר יעקב ותדבר ישראל דוקא כמו באברהם שאסור לקרא אותו בשם אברם כן יעקב לא יאמר עוד רק שם ישראל וניחא לי' נסתרה דרכי מה' כו' ר"ל הלא ה' זו חטאנו לו ונתחייבנו בעונינו גלות ומש"ז נשאר שם יעקב לרמוז כי הוא אתנו בגלות וכנ"ל וזה נכון:

והנה כתיב להלן בפרשה זו ויגש וישק לו וירח כו' ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה':

ובמדרש מלמד שהראה לו הקב"ה בית המקדש בנוי וחרוב ובנוי ראה ריח בני הרי בנוי כו' כריח שדה הרי חרב כמדא"מ ציון שדה תחרש אשר ברכו ה' בנוי ומשוכלל לעתיד לבא כענין שנ' כי שם צוה ה' את הברכה כו':

הענין עפימ"ש בישמח משה פ' תצוה לפ' הפ' תביאמו ותטעמו כו' גם הפ' אם ה' לא יבנה בית כו' דכבר עמדו על המחקר הכי השני מקדשים שחרבו היו פועל ריק ח"ו והי' כלא הי' ח"ו לאמר כן אמנם הענין מוסבר עפ"י משל לאחד שהביא זרע אילן טוב ממרחק ונטעו עד שצץ ועשה פרי ואח"כ עקרו והביא זרע אילן אחר ונטעו וגם כן עשה פרי ועקרו וחזר והביא זרע אחר דוגמתו מן המובחר והכניסו לקיום והנה בעת עקירת השני אילנות הראשונות כל הרואה משתומם ומתפלא על מה עשה ככה לארץ הזאת לנטוע ולעקור זה פעמים ומה טעם יש בדבר. אמנם הוא ישיב אמריו להם כי הכל עשה בהשכל יען כי הארץ הלזו אינה מסוגלת לגדל אילן כזה בטבעה ולא תוכל שאתו. לזאת הקדים לנטוע נטע נאמן בארץ עדי תקבל קצת איכות וטבע עפר הארץ המגדלות אילנות כאלו וכאשר קבלה הארץ כח שיש בו ידי קיום אילן זאת אז נטע אילן השלישי אשר לזה הי' כל מגמתו ואחרית דבר טוב מראשיתו וזה העקירה הי' צורך הנחה. כ"כ ראתה חכמתו ית' כי אין בכח הארץ הגשומה לקבל נוגה אור קדושת בהמ"ק השלישי שיבנה ב"ב לולא הב' מקדשות הראשונות ובכח קדושתם קדושה ראשונה קנתה הארץ גם היא כח רוחני ואיכת קדושה נפלאה עדי תוכל מעתה לסבול קדושת הבית השלישי. וז"ש תביאמו ותטעמו בהר נחלתך. וקראו הר ע"ש חרבנו. וש"ת א"כ מה היא התועלת ממנו כיון שעתיד לחרב לזה אמר מכון לשבתך פעלת ה' דייקא להיות הראשונות הכנה טובה

להשלישי. וז"ש אם ה' לא יבנה בית איך יעלה עה"ד שה' לא יבנה בית השלישי הלא אז שוא עמלו בוניו בו בהב' מקדשות הראשונות חלילה וזה לא יתכן א"ו שהקב"ה עתיד לבנותו ב"ב יע"ש באריכות הרבה:

אולם לפ"ד נראה עוד לומר עפ"י המבואר בספה"ק עה"פ רבבה כצמח השדה נתתיך הכוונה דכמו שראינו בצמח אדמה כאשר יזרע הזרע בארץ בראשיתו היא כלה ונפסד לגמרי ואח"כ ישוב לצמוח מן הארץ ויעשה פרי והעדר קודם להוי' כ"כ כל דבר צריך להיות מקודם פושט צורה ואח"כ לובש צורה וההעדר קודם ליש תמיד כמו שהי' במעשה בראשית שהקב"ה ברא יש מאין ומאפס המוחלט ואח"כ אם כי נברא יש מיש אבל מקודם הי' כמו ההעדר שלא הי' ורק אח"כ נעשה ממנו ישות. וכן הוא בכללות ישראל אם כי מתחלה המה בעוה"ר בתכלית שפלות המדרגה נבזים ונמאסים אבל במהרה יצמיח לנוגה ישועתם כצמח השדה לאחר העדרו וזה רבבה כצמח השדה נתתיך. וכן הוא הענין בהב' מקדשות ועינינו מיחלות לבנין השלישי שיבנה ב"ב ויתרומם קרנו וקרן ישראל בבחי' זו ע"ד כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירום דייקא מהשפלות עצמו יצמח ההתרוממות בבחי' צמח השדה ההפסד קודם לקיום הנצחי. ועל שתי בחי' אלו רמז יצחק ליעקב בהראותו בהמ"ק בנוי וחרוב ובנוי ומשוכלל לעתיד לבא בדמיון שדה אשר ברכו ה' או בבחי' ראשונה המבואר לעיל במשל נטיעת האילן שצריכים לעקרן פעמים כדי שתקנה הארץ כח הנצרך לנטיעת אילן קיום נצחי (וכן פי' אאמ"ו בס' ייט"ל פ"ז) או בבחי' זו לדרכינו בחי' צמח השדה ההעדר קודם ליש הנצחי וז"ש ראה ריח בני רומז על עם בנ"י בכללות שהמה דומים בעניניהם כריח שדה אשר ברכו ה' וכמו שהוא בבנין המקדשות כ"כ הוא באומה הישראלית אשר יצא כאור צדקם וישועתם תצמיח אחרי ההעדר וההפסד יקנו כח קדושה רוחניות לסבול ישועה הנצחית וכאמור:

וכבר ביארנו כי שם יעקב ג"כ מעיד לנו אשר עתיד הקב"ה לפדות אותנו למען שמו ית' וזש"ה מה טובו אהליך יעקב כו' דגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד הבית לחרב ושה ישראל יהי' פזורה בין האומות. לכן היודע אחרית מראשית השאיר לנו שם יעקב להקדים הרפואה להמכה למען נדע ברור ונהי' בטוחים בשמו ית' כי כביכול הוא עמנו בגלות ויושיענו לכן אמר אהליך יעק"ב דייקא אבל לבסוף משכנותיך ר"ל כאשר כבר יהי' נתמשכן הבית בעונינו להיות למזבח כפרה עלינו ואז בהכרח נזכה לגאולה העתידה ולבנין המקדש נצחי תשועת עולמים אז יהי' ישרא"ל דייקא כי לא יצרך עוד לשם יעקב שמורה על זמן הגלות והבן:

וכבר דרשו חז"ל עה"פ ואהי' להם מקדש מעט אלו בתי כנסיות כו' גם אנו נאמר בענין הנ"ל פה בעת אשר זכיתם להעמיד בהכנ"ס בנוי' על תילה לפאר ולתפארת ולהיות למקדש מעט לכל איש אשר יבוא בתוכו לשפוך שיח לפני ה' ולבקש רחמים עליכם לרומם קרנכם למעלה ותהי' בבחי' רבבה כצמח השדה ויצמח קרן ישועתכם במהרה אחרי ההפסד בעוה"ר ותקחו לכם ראי' מבהמ"ק גופא כפי האמור לעיל וגם מבהכ"נ הישנה אשר התפללו בו רבות בשנים והי' מקום מקדש לתפלת ישרים זמן רב אף כי כעת לכאו' נראה כי ירד מקדושתו והניחו אותו אחרי בנות החדש. אמנם גם ע"ז נוכל לומר כי הישנה גרמה והיתה הכנה להחדשה בבחי' בנין בית שלישי שהיתה לה הכנה מהראשונות כנ"ל. אמנם העיקר שיראה כ"א לטהר את לבבו ולעשותו דירה נאה ומקום מקדש כמאה"כ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכ"ם בעת שפוך שיח תחנונים לפני ה' ובטח ישמע ה' לקול תפלתכם וכו':

והנה גלוי וידוע מפי ספרים ובמדרש כוונת יעקב אע"ה בקניית הבכורה כי לא למען בצע כסף שני חלקי בכורתו עשה כ"ז אך לחלק הקדושה שמגיע מהבכורה בעבודתם לפני ה' בבית המקדש והנה עשו חשב כי זה אינה נצחיות ורק זמניות כי עתיד הבית לחרב וא"כ מה בצע בהבכורה ובקדושתה ולא האמין בזה כי ה' אתנו בגלות והוא יושיענו גאולה נצחיות ובנין עולמים לכן ויבז בעיניו ענין הבכורה ואמר הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה יען שהיא רק זמניות ולא נצחיות וע"ז אמרו במדרש מלמד שכפר בזה אלי ר"ל שלא האמין בה' וחשב לבנין ב' המקדשות לפועל ריק ח"ו וכפר בעיקר:

אמנם יעקב אבינו האמין אמונת אומן כי השני מקדשות אף אם יחרבו לא אבד תוחלתינו ואדרבה הם הכנה טובה לבנין העתיד ודין גרמא כדי שנוכל לסבול קדושה הנפלאה העתידה להיות וזו"ז לא הי' באפשרי לזה. והנה איתא בסנהדרין פ' חלק ד' ק"י ע"ב רא"א כיום הזה מה יום מאפיל ומאיר אף עשרת השבטים שאפילה להם כן עתידה להאיר להם יעי"ש. מבואר מזה דתי' יום מורה ע"ז אף שמאפיל אבל מאיר אח"כ. ובבחי' זו ג"כ בנין הבהמ"ק שהי' מאפיל ומאיר אח"כ:

וז"ש יעקב מכרה כיום את בכורתך לי כיו"ם דייקא שהוא מאפיל ומאיר אח"כ כן בזה דאף דעתידים לחרב הב' מקדשות אבל ביום השלישי יקימינו ונחי' לפניו ויבא ישועת ישראל לכן הבכורה ועבודתם בבהמ"ק יהי' נצחיות מעתה ועד עולם:

א"י באו"א בכוונת הפ' ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך. ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה. ודקדקו מהו כיום דייקא ופירש"י ידוע גם תשובת עשו הנה אנכי הולך למות וגו' צ"ב. והנראה בזה עפימ"ש דכל כוונת יעקב אע"ה הי' במה שרצה

לקנות הבכורה מעשו לפי שהיתה עבודה בבכורים שהי' מקדשים כל זמניהם לתורה ועבודה לשם ה' והנה ישראל נקראים בשם בנים בכורים לפני המקום כמה"כ בני בכורי ישראל. והנה אמרו חז"ל על דוד המע"ה שנקרא חי וקים שלא הי' ישן שיתין נשמי כדי שלא יטעום טעם מיתה (ועיין בש"ע או"ח סי' ד' סעי' ט"ז) וכמ"ש בברכות ד' ג' עה"פ חצות לילה אקום כו' שהי' לו כנור תלוי מראשותיו יע"ש ומי שהוא ישן יותר מזה הוא טועם טעם מיתה. והנה לאו כל מוחא סביל דא שיספיק לו במיעוט שינה כזה כי לא כדורות הראשונים דורות האחרונים בכ"ז צריך האדם להשתדל בכל מאמצי כחו שלא יטעום טעם מיתה בבחי' זו אשר באם יכוין בהשינה הזאת ג"כ בכדי שיהי' לו כח ודעת צלילה לעסוק בתורה ואז צדיקים במיתתן ר"ל בשינתן נקראים חיים כיון שכל כוונתם אף בהשינה הזאת שיהי' לו כח לעסוק בתורה וצריך האדם להשגיח על עצמו שלא יבלה זמנים בהבלים כי לא איברא לילה אלא לגירסא לעסוק בתורת ה' תמימה משיבת נפש כדי שיהי' בבחי' חי וקים לעד:

והנה אמרו ז"ל במדרש ויקרא אלקים לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים כי המה עסוקים והולכים באור התורה בכל עת ומשימים לילות כימים להיות נעורים כל הלילה ואצלם כל העת היא בבחי' יום ולחושך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים שהמה הולכים בחושך ולא אור. וזהו ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד שיעשה אף מן הערב בוקר שיהי' כל עת בבחי' יום באור פני מלך חיים:

וז"ש יעקב מכרה כיו"ם את בכורתך לי כיון שעיקר הבכורה היא רק בזה שנבחר לעבדות ה' וזה שייך לי להקרא בשם בני בכורי ישראל כיון שאני בכל עת בבחי' יום חי וקיים ע"כ לי משפט הבכורה. אבל עשו אמר הנה אנכי הולך למות כי הרשעים בחייהם נקראים מתים ע"כ למה זה לי בכורה כי אין לעבודת הבכורה שום שייכות אליו לכן וימכור את בכורתו ליעקב כי זה הוא חלק יעקב אשר בחר בו ה' לעמוד לשרת לפניו כל הימים להגות בתורתו יומם ולילה כיום יאיר כי היא חיינו חיים נצחים ואתם הדבקים בה"א חיים כלכם היום חי וקיים לעד כנ"ל והבן:

עי"ל מכרה כיום את בכורתך לי ודקדקו בתיבת כיו"ם שהוא לכאורה כמיותר גם להלן אמר השבעה לי כיום והכפל עוד הפעם תיבת כיום. ונ"ל לרמז עפי"מ שהקשו האיך מכר לו את הבכורה הלא אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וענין הבכורה הי' דבר שלא בא לעולם ותי' אאמו"ר זצוקללה"ה בספרו ייטב לב עפימש"כ בהגהות אשרי פ' הזהב במבכרת קונה העובר בכסף ויש מפורשים דסובר כהרמב"ם לענין קידושין בהוכר העיבור מקודשת אלא דאכ"ק מה דכתב דין זה דוקא לענין בכור ותי' בס' עצי לבונה

סי' ש"כ בשם הגאון מבראדי דדוקא במבכרת קנה והטעם דקיי"ל המזכה לעובר לא קנה ובבנו קנה שדעתו קרובה אצל בנו וקיי"ל דמקנה דשלב"ל עדיף ממקנה לדשלב"ל והתוס' בע"ז ובש"ך יו"ד סי' ש"כ מבואר דלהפקיע מבכורה לא שייך ביטול מקח דאנן סהדי דגמר ומקני וא"כ דגמר ומקני להפקיע מבכורה לכן קונה אף דהוי דשלב"ל עכ"ד ולפי זה א"ש כיון שאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכורה וכתיב ויבז עשו את הבכורה עד שרצה להפטר ולהסתלק ממנה והראי' שמכרה בעד דבר מועט נזיד עדשים א"כ לא שייך בי' בטול מקח דגמר ומקנה וכיון דגמר ומקנה לכך נקנה ליעקב אף דהוי דשלב"ל עכ"ד היוצא לנו מזה דעיקר הטעם היא שאין אדם מקנה דשלב"ל משום דלא גמר ומקנה בלבו אף שאומר שרוצה למכור מיהא למיחש מיהא בעי דאפשר שלבו בל עמו. אכן מי שהוא תוכו כברו וכלבו כן פיו שוין להקנות אז שפיר מקנה אפי' דשלב"ל:

והנה ידוע דתיבת יום היא תוכו כברו שמלואו של יום ג"כ יום י מלואו וד עולה י ו מלואו ומ מלואו מ הרי יום וז"ש מכרה כיו"ם היינו כמו תיבת יו"ם שהוא תוכו כברו ויהי' גמר ומקני המכירה בלב ואז אוכל לקנותה אף אם היא דשלב"ל וז"ש לו אח"כ השבעה לי כיו"ם שישבע לו על הדבר הזה וכ"כ עשה וקנה שפיר את הבכורה והבן. (ועיין במ"ש אאמו"ר זצוקללה"ה בזה בספרו רב טוב לדרכו):

ונתתי לזרעך את כל הארצות האל עקב אשר שמע אברהם בקולי. להבין אומרו עקב ודחז"ל ידוע וגם אני אענה חלקי עפי"מ דכתיב והי' עקב תשמעון וגו' ופירש"י אם המצות קלות שאדם דש בעקביו תשמעון. וצ"ל כוונת רש"י ז"ל מה שכ' המצות קלות דהול"ל אם המצות שאדם דש כו' מלת קלות נראה לשפת יתר:

ונלע"ד דרש"י רומז בזה למה דאיתא בכתבי האר"י ז"ל אשר עקבות דמשיחא הוא סוד עקבי א"ק לכל הקודמים וסיום כל הברורים הנשמות הצריכים להזדכך ולהתברר הובא בעטרת צבי פ' שמות. וכתב שם וז"ל והנה כמו שעל העקב עומד כל הגוף וכל הקומה שלימה כן אנחנו נשמות עקבי א"ק הזה ובזה אנחנו ת"ל בני אל חי יותר שמחים שעלינו עומד כל הקומה הקדושה כל הנשמות הצדיקים כל אהבת הקדמונים נשמות הקדושים שעברו מנוחתם בעדן ושנתבררו ונתלבנו ע"ע הכל ת"ל קיומם ועמידתם עלינו נשמות הנמוכים והעקבים ובנו ת"ל נתקדש שמו של הקב"ה וב"ש יותר אשר יצמח לנו בקרוב ישועת השם הגדול והנורא עכ"ד הקדושים בקיצור:

והנה מודעת זאת אשר כל הברורים הצריכים להזדכך נצמח מכח חטא דאדם קדמאה ומה שנתבררו ונתלבנו עד עתה הי' הנשמות מהקונה ועתה צריכים אנו לתקן הנשמות

היוצאים מן העקב ויהי הגאולה שלימה במהרה. וזהו פי' הפ' והי' עקב תשמעון ר"ל שיתקנו גם הנשמות שהם בבחי' עקב אז ושמר ה' וגו' והנה אמרו ז"ל במס' שבת כ"ה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו ש"ע מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון אומר להם מצוה קלה צויתיו ועבר עלי' ע"ש הרי דמצוה שנצטוה עלי' אדם הראשון קראו בשם מצוה קלה וטעם הדבר עיין בס' ישמח משה פ' בראשית למוזללה"ה ולזה פירש"י ז"ל אם המצות קלות שאדם דש בעקבי"ו דייקא שיהי' התיקון גם בבחי' עקב אז ושמר י"א שיהי' הגאולה שלימה במהרה:

וז"**ש** ונתתי לזרעך את כל הארצות האל עק"ב אשר שמע אברהם בקולי ר"ל שאברהם תיקן גם הבחי' עקב ע"כ ונתתי לזרעך וגו' והבן:

ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאוד וגו' ויאמר אבימלך אל יצחק לך מעמנו כי עצמת ממנו מאוד. ויל"ד בתיבת מאוד זה פעמים הנראה לכאו' לשפת יתר. ואפשר לומר הכוונה בזה עפי"מ שפרשתי בביאור דברי רש"י ז"ל בפ' נח תמים הי' בדורותיו יש דורשין אותו לשבח כו' ויש דורשין אותו לגנאי דוקא בדורותיו כו' ולכאורה יפלא מדוע ואמאי דורשין לגנאי במקום שיש לדרוש לשבח והנראה לדעתי בזה (עמ"ש במקומו) עפ"י הידוע כי יש שני מיני בחי' בעניני עבדות השם. הא' והוא הראש והראשון לעבדו מקודם בכל כחו להתגבר עצמו על היצה"ר שנברא עם יצירת האדם כמה"כ הן בעון חוללתי וגו' ויש עבודה תמה ותמימה במעלה יותר מזה שאחר התגברות על כל המניעות והעיכובים אשר הי' לו גם אויביו ישלים אתו ויצא טהור וחוכך ככסף צריף ויהי' בעצם עלול לעבודתו ית"ש. והנה העבודה הראשונה בא לו להאדם ע"י היצה"ר שנברא לטובתו ולהשלמתו כמו שנאמר והנה טוב מאוד ודרשו ז"ל זה יצה"ר כי ממנו נקח לעבוד את השם ע"ד מאויבי תחכמני כו' לאחר שאדם מתגבר עצמו עליו ונתפעל מהפכו לטוב כידוע והנה דורו של נח היו כולם רעים וחטאים והוא הי' האחד אשר עסק בעבדות השם ולא השגיח על כל המניעות שבאו לו מכח בני דורו שלא הי' עובדים את ה' עי"ז נתפעל הדבר שהי' נח עי"ז איש צדיק תמים כי בכחו גבר על המניעה של בני דורו. וז"ש רש"י יש דורשין אותו היינו שבחו של נח שהי' צדיק תמים הי' דורשים אותו לשבח ירצה שצדקתו הי' עצמיות שנתעצם בעצם הקדושה מעצמו ולא בהתפעלות מזולתו. ויש דורשים אותו היינו שבחו. לגנאי כי באו לשלול דעת הראשונים לאמר כי באה צדקתו מזולתו בשביל דורותיו שהיו כולם מתנגדים לו בעבודת השם והי' רעים וחטאים מאוד ע"כ בשבילם נתפעל הדבר שהגיע למדרגת צדיק תמים ומשם בארה ביאור הפ' בכאן ויגדל האיש וילך הלך וגדול בדרכי ה' עד כי גדל מאו"ד זה היצה"ר הנקרא טוב. מאוד

מזה נתרבה קדושת יאע"ה ביתר שאת והיינו שלא השגיח על כל העיכובים והמניעות אשר באו לו מצד בני הדור אנשי פלשתים כי התגבר על כל ונתפעל עי"ז לטוב בצדקתו כי זהו דרך ראשית העבודה אשר בכח יגבר איש כמש"ל. ואבימלך הרגיש בזה אשר כל גדולת יצחק הי' בשבילו ובשביל רעת דורו ועל כן אמר לו לך מעמנו כי עצמת ממני שיעורו שכל גודל הכח ותעצומות שלך היא רק ממנו מאוד מאותו היצה"ר שבא לך מעמנו ומידינו זאת לך שאתה הוא במעלת הקדושה וע"כ לך מעמנו שאיני רוצה בזה שאתה תתגדל על ידינו וכנ"ל:

ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות ויקרא אל עשו בנו הגדול וגו' ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה. ע"ד הרמז י"ל עפימ"ש בהפתיחה להחת"ס לפ' הפ' והותירך ה' לטובה בפרי בטנך עפ"י דברי הרמב"ם ז"ל שכ' לבנו וז"ל דע בני כי האדם המסכן בעוה"ז אין לו מנוחה ואשרי למי שחתמו ימיו מהרה כי עכ"ל וכ' הח"ס ומעתה יפלא הלא עינינו רואות השרידים אשר ה' קורא אותם גם המה ינובון בשיבה אמור מעתה כי אינו לטובת עצמם אך הש"י מניחם לטובת זרעיהם ותלמידיהם להשלים נפשותם וזכות היא להנפש להשפיע מאורה לזולתה וזהו והותירך ה' לטובה בשביל פרי בטנך עכ"ל בקיצור ודפח"ח (עמ"ש בזה בהפטרה לפ' וירא) וזש"ה ויהי כי זקן יצחק זקן זה שקנה חכמה ר"ל שכבר השלים עצמו בכל מיני השלמת הנפש מצד עצמו וע"כ קרא לעשו בנו ויאמר לו הנה נא זקנתי כאמור שכבר הגעתי לשלימותי בקניני בעוה"ז ומצידי הכני מן המוכן ללילך בדרך כל הארץ ואעפי"כ לא ידעתי יום מותי וא"כ מה לי עוד פה בעוה"ז כקושי' הח"ס וע"כ הא שאני בכאן הוא כדי שאוכל לצוות את בני ושמרו דרך ה' ומש"ה ועתה אין ועתה אלא תשובה כידוע שא נא כליך תליך רומז על שיהי' לבו תמיד בכל עת דבוק באהבת הקב"ה שנקרא חי וכתיב והיו חייך תלואים לך מנגד ע"ד שויתי ה' לנגדי תמיד. וקשתיך רומז למ"ש לעיל בפ' נח את קשתי נתתי בענן וגו' והי' לאות ברית וגו' שם רמז ואין מספר סוד ותיקון החטא דאדם קדמאה כמוש"ש בזוה"ק דף ע"א ע"ב ובס' עטרת צבי שם וצא השדה דקדושה וצודה לי ציד היינו שכל מעשיך שתעשה יהי' עבורי כי זה הוא מעתה כל היותי על האדמה לתקן פרי בטני ואז ואברכך לפני ה' וגו' והבן:

ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר וצ"ל הב' פעמים לאמר שבפסוק הזה. והנ"ל דהנה אחז"ל עה"פ ויאמר עשו בלבו ויגד לרבקה ברוה"ק הוגד לה מה שהי' עשו מהרהר בלבו כו' שרבקה היתה בעלת רוה"ק. ועיין באוה"ח שמדייק בפסוק ורבקה שומעת וגו' פי' מודיע הכ' כי רבקה נביאה היתה

כו' וע"ז אמר ורבקה וגו' תוספות וא"ו כו' עיי"ש. ולי נראה לדייק זאת שהגיד לה מה שיצחק מדבר עם עשו עפ"י רוה"ק מסיפא דקרא לצוד ציד להביא ופירש"י מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל. ולכאורה מאין היתה יודעת זאת מה שעשו מחשב בלבו וע"כ שנאמר לה ברוה"ק ולכאורה יפלא כיון שנתגלה לה ע"י רוה"ק לעצמה האיך היתה מגלות הסוד ליעקב הנאמר לה ואפ"ל שגם לזה בא לה הנבואה שתתגלה הדבר ליעקב כדי שיטול את הברכות:

והנה כמעט כל המפורשים עמדו על המדוכה הקושיא הגדולה מפ"מ רצה יצחק לברך את עשו ולא את יעקב ואף שנאמר לעיל ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. כפירש"י שם בכל זאת תמו' במקומה עומדת הלא יעקב איש תם יושב אוהלים של תורה ומדוע ולמה יגרע בזאת הברכה ברכת אביו גם לו וכבר נאמרו ונשנו תירוצים שונים בזה. ואפ"ל הטעם עפ"י שפי' מאמרם ז"ל אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין ולא בדבר הבא בפירסום וברעש כי לא ברעש ה' כמ"ש ר"ת בתוס' בפ' כיסוי הדם עה"פ ועשתרות צאניך עיי"ש וברכת השם היא תעשיר אשר תבא בסתר ובהצנע כדי שלא תשלוט בה עין הרע ולכן י"ל שזה הי' סיבה מן השמים נתנו מקום ליצחק שירצה לברך את עשו כדי שיצא הקול לומר שעשו יקבל את הברכות ולא יעקב כדי שלא ישלוט עיה"ר ח"ו בברכו את יעקב ואין שטן ופגע רע בקבלתו את הברכות ועי"כ שם דבר בפיו של יצחק לאמר לעשו שא נא כליך בריש גלי וישאלו מה טובה של הצידה היום וישיבו אותם דבר את הברכות אשר יתברך עשו וע"י הרעש לא יקבלם ואחרי הרעש יקבלם יעקב בהעלם ובסתר לא ברעש וכל זאת נרמז בקרא ורבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו בנו וגו' והיינו ברוה"ק וא"כ ישאל יעקב האיך יהי' לה רשות לגלות לו הסוד הזה ע"כ אמרה אל יעקב בנה לאמ"ר הנה שמעתי את אביך מדבר וגו' היינו כי כן צויתי ברוה"ק לאמר לך מה ששמעתי מפי אביך. ועדיין יהי' קשה ליעקב כי באם הרצון של אבי לברך אותי מדוע קרא לעשו ולא אותי. וע"ז אמרה לו רבקה הא דשמעתי את אביך מדבר אל עשו הי' רק בשביל. לאמ"ר הכוונה כדי שאחרים יאמרו שיצחק רוצה לברך את עשו ויהי' אושא מלתא נחלה מבוהלת בראשונה ואחרי הרעש תבא בהצנע ותקבל את הברכות וע"כ ועתה בני שמע בקולי וגו' כי הברכות המה שייכים לך וגם כן הוא רצון אביך שבשמים לברך אותך בשפע ברכות:

ותקח רבקה את בגדי עשו בנה החמודות ותלבש ת יעקב בנה הקטן. וצ"ל הרמז הכרוז במקרא קודש הזה הנראה לכאורה שעיקר מה שקיבל יעקב את הברכות הי' רק ע"י שלבש את בגדי עשו. והתורה הוא נצחית ומה מלמדינו להועיל בזה. אכן יאמר עפי'

דרך רמז מוסר השכל בביאור ג"כ מאה"כ ויזרע יצחק וגו' וימצא מאה שערים ויברכהו ה'. דלכאורה קשה דהנה מציאה שייך על הדבר שבא בהיסח הדעת לאשר לא עמל בו כלל אבל כאן שיצחק זרע בהארץ ועבד את האדמה למען תת כחה האיך יתכן ע"ז לומר לשון מציאה. והנראה בזה דהנה באמת עיקר עבודת האדם בדרכי השי"ת היא בלב כי רחמנא לבא בעי אכן צריך לעבודת הלב התעוררת האברים החיצונים כדי שעל ידם יתעוררו האברים הפנימים בתשוקתם לעשות רצון הבורא ית"ש בלב טהור. והתעוררת החיצונית היא ע"י מה שהאדם מתנהג עצמו בכל ענינים עפ"י התוה"ק הן בתואר פרצוף פנים שיהי' עפ"י חוקי התורה והמצוה ובעניני המלבושים אשר ילבש בם שיהי' נעשים הכל כמנהג ישראל ולהגביר ימין על השמאל כדרך אבותינו הקדושים שהי' מלבושם מימין על שמאל. וכבר ידוע אשר הי' מרגלא בפימי דאבא מורי זצוללה"ה לומר בכל עת בכוונת הכ' לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל היינו בעניני המלבושים שיאמרו לך על ימין שצריך להיות על השמאל אתה מצווה לשמוע מהם. כי הוא ממצות התוה"ק והוא בכלל לאו דלא תסור שיתנהג בכל ענינים כמו שצוה לנו מפי חז"ל. ואם יאמר האומר מאין נדע כי הוא זה המלבושים צריכים להיות כך וכך עפי' התורה והלא לא מצינו בתורה צורתם ותוארם ואפשר זה הדרך הוא עפי' התורה כמנהג אשר הוא נוהג בו. אף אתה אמור לו שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו שעיקר הוא לאחוז בדרכי אבות אבותינו ואבות אבותינו שנודע להם בוודאי שכך הוא דרכה של תורה וכל ההולך בדרכי אבות הקב"ה מסייע לו בזכות אבות. ושאל יעלה על לב האדם לומר הן האבות הי' יכולין לילך כמנהגם שפיר באין מונע ומפריע אבל אנן מה כענין אבתרי' כי כל פרנסתינו הוא רק בין האומות ומוכרחין אנחנו לילך בחוקתיהם ותהלוכותיהם לא זהו הדרך ישכון אור ודעה כוזבות היא כי האיש אשר רוצה לילך באמת עפי' התוה"ק ודבוק ומאמין בהשגחת הבורא ב"ה באמונה שלימה ידע בנפשו שלא להשגיח ע"ז ועיקר הכל לידע ולהאמין שהכל הוא נתינה לו מאת הקב"ה וכי הוא לא יפעול כלום במעשיו רק בעזרת הבורא ית' וכמ"ש וברכתיך בכל אשר תעשה כי רק מה' הישועה ומעשה האדם היא רק טפילה וא"כ כל מה שהאדם מתנהג עפי' התורה יותר ויותר תגדל חסד השם עליו ויושע בכל מיני ישועות טובות ומי שהוא דבוק באמונה כזו ידע כי כל מעשיו הן המה מאפס ותהו נגד חסדי ה' וכמ"ש לעיל עה"פ ראה ריח בני כו' שרמזו בפ' רבבה כצמח השדה שהזרע לאחר הרקבון וההפסד תגדל הצמח ותעשה פרי כ"כ בדרכי האדם שצריך לידע בעצמו שכל התחבולות והשתדלות שלו אינו עושה בם מאומה ועיקר בא לו הכל כמציאה מאת ה' ית"ש:

וזש"ה ויזרע יצחק בארץ ההוא. הכוונה אף שזרע אדמתו בכ"ז וימצא בשנה ההוא וגו'. שהכל הי' נחשב בעיניו כמציאה כי ידע בנפשו שלא ע"י התפעלות שלו באה לו הברכה. ויברכהו ה'. כי הכל מה שיש לו הוא רק מכח ברכת ה' הוא תעשיר. וז"ש להלן ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' שהוא ברכה ליעקב שהוא בבחי' עבודתו כמו שהיא אצל זריעת השדה כמו כן חלק יעקב אשר הוא דבוק בהקב"ה ומבטל רצונו מפני רצון הבוב"ה יהוא העיקר לילך במנהג אבותינו בכל הדברים ובהמלבושים להשתעבד א"ע תחת עול התוה"ק ויתברך בשפע ברכות ממקור עליון. והנה כתיב ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. ובוודאי התנהג עצמו כדרך אבותיו ואף שהי' ציד בפיו שהי' ציד את אביו ברמאות עכ"ז בעת בואו לפניו בודאי הי' מראה לו שמתנהג עצמו כמו הוא בעניני המלבושים ובכל הדברים וכיון שהתנהג בדרך אבותיו זכה לזה שאמר לו יצחק לברך אותו וע"ז בא הרמז בתוה"ק ותקח רבקה את בגדי עשו בנה החמודות שהי' נחמדים בעיני יצחק אבינו ותלבש את יעקב בנה הקטן שילך גם הוא בדרך התורה בדרכי אבות ויזכה לברכת אביו יצחק. ומעשה אבות סימן לבנים כי ע"י מה שהאדם הולך בדרכי אבות זכה לברכה מאת ה' כל הימים:

ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ וגו' והקשו המפורשים הלא אצל הברכה יתכן לומר בשם ה' המורה על רחמים וחסדים. ובמדרש אמרו ד"א מטל השמים זה ציון כדכתיב כטל חרמון שיורד על הררי ציון ומשמני הארץ אלו קרבנות ורוב דגן אלו הביכורים ותירוש אלו הנסכים וצ"ב. ונ"ל לפרש עפי"מ שפי' היע"ד ח"א עה"פ דרשו את ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב כו' ואל אלקינו כי ירבה לסלוח ודרשו במדרש והובא בילקוט זהו עשירית האפה שוויתר הקב"ה משלו. דהנה המפו' כתבו הטעם על ששעה הקב"ה לקרבנו של הבל ולא לקרבנו של קין הוא כי הקרבן הוא תמורת האדם וצריך ג"כ להיות מעורב מרוח חיים וגשם ולכך יוכשר בהמה אשר נפש רוח חיים בקרבה ולכך שעה ה' להבל ולקרבנו היותו מצאן אבל קין הביא קרבנו מצמחים שהיא רק חומר וגשם מבלי חלק רוחני ואין זה תמורת אדם ולכך לא נתקבלה. ולפי"ז קשה איך יוכשר קרבן מנחה עשירית האיפה והרי זה דומה לקרבנו של קין אבל האמת הוא כי חלק הרוחני הוא חלק ה' בהאדם וכמאמרם ז"ל ג' שותפים באדם וא"כ עני זה שאין לו להקריב בעל חי וה' לרוב חמלתו עליו לזכותו בכפרה מוותר חלקו ולזה יוכשר בעני עשירית האיפה כיון שאין לו יותר. וזה מאמר המדרש כי ירבה לסלוח זהו עשירית האפה שאין בו כח רוחני וחיות כלל ועכ"ז ברוב רחמיו השי"ת מוותר משלו ר"ל על חלק הרוחני שהיא חלק

ה' עכ"ד היע"ד בקיצור. והנה בכאן כתיב וירח את ריח בגדיו ואמרו ז"ל במסכת סנהדרין א"ת בגדיו אלא בוגדיו וראה שעתיד לצאת ממנו אומה ישראלית אשר עתידין לחטוא: ונפש החוטאת במה תתכפר מדת הדין אמר כו' התורה אמרה יקריב קרבן והקב"ה אמר יעשה תשובה כדאי' במדרש ע"כ בירך יצחק את יעקב שיבנה ביהמ"ק ויקרב קרבנות למזבח כפרה וז"ש מטל השמים זה ציון ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש זו קרבנות ונסכים וא"כ בכל הקרבנות יש ג"כ עשירית האפה ובעשירית האפה אין בה רוח חיים ואין זה תמורת האדם ועכצ"ל שהשי"ת נותן חלקו להעני כמ"ש היע"ד ע"כ בירך אותו מקודם ויתן לך האלהים שיעורו שחלק אלהית הוא נותן לך ע"כ מטל השמים וכו' אלו קרבנות והכל בכלל אפילו עשירית האפה והבן.

בא"א ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' וקושי' המפו' דאצל הברכה יתכן לומר בשם הוי' המורה על רחמים וחסדים. ובמד"ר הנ"ל ויתן לך האלהים מטל השמים זה ציון וכו' ומשמני הארץ אלו קרבנות וצ"ב. יתבאר עפ"י מאמרם ז"ל במדרש שאלו נפש החוטאת במה תתכפר מה"ד אמר כו' תורה אמרה יביא קרבן ויכפר. והנה ידוע דמדה"ד אינו חוזר ברקניא וא"כ טענת מדה"ד להיכן אזיל אם האדם מתכפר את עצמו בהבאת קרבן. ואיתא בספרים תקנה לזה כשיעבוד את ה' באופן שגם מדה"ד יסכים לתשובה ולקרבן כמו דאיתא בסה"ק נועם מגדים (פ' וילך) פי' הפ' וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח. והדיוק מובן וישב אל ה' (שם הוי') ואל אלקינו (מה"ד) עפ"י מאמרם ז"ל כל המעביר על מדותיו כו' למי נושא עון למי שעובר על פשע והענין כי על ידי שהוא עובר על פשע כובש מדה"ד כי במדה שאדם מודד מודדין לו וזה כוונת הפסוק וישב אל ה' שם הוי' בתשובה סגי שירחמהו אבל אל אלהינו מה"ד שגם הוא ירחמהו צריך תקנה אחרת והוא כי ירבה לסלוח לעבור על פשע לכל מכעיסיו ומצעריו אז בדין גם אלהינו (מדה"ד) מרחם עליו עכ"ד. ע"כ צריך האדם להשתדל בכל עוז ועת שיהי' מדה"ד ניתן בידו שגם הוא יתנהג עצמו לענים משוה"ד ואז הדין יתמלא עליו ברחמים וחסדים שגם מדה"ד יסכים לברכה. וזהו כוונת הפ' ויתן לך האלהים היינו שמדה"ד יהיה ניתן בידך ע"י שאתה תתנהג עצמך לפנים משוה"ד אז יכול להיות מטל השמים ומשמני הארץ כדברי המד' אלו קרבנות שהקרבן יכפר על האדם גם בהסכמת מדה"ד והוא רק ע"י ויתן לך האלהים בידך להטות את הדין עפ"י משפטי התורה שיסכים לברכת מטל השמים ומשמני הארץ וגו' והבן.

א"י ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ וגו' בהקדם לפרש מאה"כ (בפ' בלק) מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל ומאמר נעים זמירות ישראל (בתהלים) אשרי

תבחר ותקרב ישכון חצריך נשבעה בטוב ביתך קדוש היכליך. עפ"י מאמרם ז"ל מה טובו אהליך יעקב אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. אשר מתקבצים שם לעבוד את ה' בתורה ותפלה. וצריך כל אדם לידע בעצמו כי לא בית המדרש עיקר לבא לשם לעת מועד בעת התפלה להתפלל ולילך לדרכו כי עיקר היא המעשה אשר יעשה לעסוק בתורה לקבוע עתים בבוקר ובערב ללמוד ולתקן תקנות וגדרים להיות כל איש מיושבי בית המדרש ולתקן לגמור תהלים פעם אחד בכל שבוע ושבוע בציבור כי היא תיקון ויסוד גדול לירידת השפע וע"כ כל איש מחויב לקבוע עתים היינו לגזול את העת (כמו שפי' ההפלאה ז"ל קבעת עתים מלשון וקבע את קובעיהם) מעסקיו ולילך בבוקר ובערב לבית המדרש ולעסוק בתורת ה' כל איש ואיש לפי מהללו ויכלתו וזהו עיקר היסוד הקבועה בבית המדרש שיהי' אסיפה לכל להגות שם בתורת ה' וזה כל ענין בנין ביהמ"ד וכמאחז"ל (שבת קי"ח) אר"י יהא חלקי מיושבי ביהמ"ד ולא ממעמידי ביהמ"ד (ועיין פירש"י ובעין יעקב שם) וכוונתו מבואר מיושבי בית המדרש שמאסיפים תלמידים בכל יום ויום ויושבים ועוסקים בתורה וכו' ולא ממעמידי ביהמ"ד מעמידים ומונים לעת האוכל כו' היינו שהמה מעמידים בית המדרש להתפלל ולאחר התפלה לעת האוכל הגיע כל אחד פונה לדרכו ולעסקיו וע"כ צריך האדם לידע בנפשו שיהי' חלקו עם היושבים בביהמ"ד לקבוע לו שם מקום לישב ולעסוק בתוה"ק ושיהיה לו הביהמ"ד לדירת קבע ולא לדירת עראי ולעשות לו שם מקום משכן להיות שוכן שם בכ"ע אף שלא בזמן התפלה וזה פי' הפסוק ועשו לי מקדש. באופן הזה תהיה חשוב עשיית המקדש לי לשמי באם שיהיה ושכנתי בתוכם שיהיה הבית המדרש מקום דירת קבע להיות שוכן שם כל היום לעסוק בתורה עי"ז שכינה שרויה ביניהם כמאמרם ז"ל. וזש"ה מה טובו אהליך יעקב היינו בית המדרש בעצמו אכן כ"ז שהוא רק אהליך בחי' אהל ארעי אז היא רק בבחי' יעקב כי העיקר שיהיה שם משכנותיך מקום משכן וקבוע ללימוד התות"ק עי"ז תבוא לבחי' ישראל מעלה הגדולה.

וז"ש דוד המלך ע"ה אשרי תבחר ותקרב ישכו"ן חצריך היינו שעושה חצריך חצרות בית ה' למקום משכן כבודו להיות שוכן בכל עת. נשבעה בטוב ביתך דהיינו שמשביע עצמו בדברי תורה כי אין טוב אלא תורה ובזה הוא משביע עצמו במקום ביתך ואז קדוש היכליך מקום מקודש לשכון שמה כבוד ה' וכמאה"כ ועשו לי מקדש (לי לשמי) ושכנתי בתוכם וכנ"ל ועוד שעי"ז יהיה נשבעה בטוב ביתך שתתרבה שפע טובה לבית ישראל. **ובזה** יפורש המקרא שהתחלנו בו. דהנה מי שהוא במעלה הזאת שקובע לו עתים לתורה בבית המדרש א"כ אף בעת שעוסק בעניני עוה"ז בכ"ז לבו תמיד נכון בעבודת

ה' והוא עליו כעול כי יודע הוא שמוכרח לקצר בעסקיו מחמת. שצריך לשוב ללילך ללמוד לביהמ"ד. וז"ש יצחק בברכו את יעקב ראה ריח בני כריח שדה דאמרו חכז"ל יצחק קראו שדה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה וברכו בזה שיהיה במקום השדה היינו מקום המקודש ביהמ"ד מקודם ויתן לך אלקים מטל השמים ירצה לעסוק בעניני שמים ותקדש עתך לזה לעסוק בצרכי אלהים בתורה ומצות ואח"כ משמני הארץ יהיה מושבך אח"ז תוכל לעסוק בעניני ארצות וכי אז יהי' מחשבותיך טהורים ומקודשים לה' וזהו הדרך ישכון אור באור החיים לאחוז האדם דרכו לקבוע לו עתים לתורה מידי יום ביומו כל איש לפום דרגא דילי' ולעשות תקנות לגמור תהלים פ"א בשבוע בציבור והיינו באשמורת ליל וא"ו שהוא תיקון גדול מאד כידוע מסה"ק וזהו הזכות לימוד תורה דרבים יעמוד לכל בית ישראל לישועה במהרה בדבר ישועה ורחמים בשפע ברכות ממקור עליון לטוב לנו ולכל עמו בית ישראל.

ע"י ויתן לך האלהים מטל השמים וגו' במדרש מ"ז מטל השמים זה מקרא משמני הארץ זה משנה ורוב דגן זה תלמוד ותירוש זה אגדה והיא פלאי וצריך הבנה. והנ"ל בטוב טעם ודעת בשנקדים לבאר הדקדוקים בהני מקראי קודש הצ"ב (א') במ"ש ואברכך לפני ה' וגו' ופירש"י ידוע:

ב' קושי' המפרשים במש"כ ולא הכירו וגו' ויברכהו מפני מה לא נאמרו בכאן הברכות שברכו בהם כמו שנאמר להלן (ג') ויבא לו יין וישת. והלא לא מצינו שצוה יצחק לבנו שיבא לו יין רק שיעשה לו מטעמים ומדוע הביא לו יעקב גם מה שלא צוהו אביו (ד') ויגש וישק לו ויברכהו עוד הפעם. ויאמר ראה ריח בני כריח שדה מה טיבה של הברכה הזאת. (ה') אשר ברכו ה' הוי' ויתן לך אלהי"ם צ"ב (וא"ו) מי איפוא הצד ציד ואכל מכ"ל ל"ל ופירש"י ידוע (ז') בטרם תבוא ואברכהו ג' תיבות הללו נראים לכאורה כשפת יתר הלא אמר ואברכהו. ואף לפרש"י תיבת גם למה. (ח') ברכנו גם אני אבי תיבת גם עוד הפעם צ"ב (טי"ת) בא אחיך במרמה ויקח ברכתך הול"ל ויקח הברכות (יו"ד) במדרש בא אחיך בחכמת תורתו ויקח ברכתך כו' צ"ב מש"כ בחכמת תורתו דייקא ולא אמר ר' יוחנן בחכמת התורה ויש במשמע בחכמת תורתו שהוא חידש איזה דבר בתורה. ועוד יתר הדקדוקים המבוארים בספרים בעניני סמיכת הכתובים וסדרם.

ואשר חנן ה' אותי הנה מקום אתי בענין הזה בשנקדים עוד חקירת הקדמונים בתמיהת הדבר שהי' ברצונו של יצחק לברך את עשו ולא את יעקב וגם האיך נשתנה הדבר לברך את יעקב ומדוע לא חששה רבקה שתגרום ח"ו קללה ליעקב כיון שדעתו של יצחק היה לברך את עשו ולא את יעקב וכמעט כל המפרשים תלו בכאן זיניהם ויצאו כ"א לפרש

לפי דרכו. אף אנן נימא בה מלתא והוא בשנקדים מאחז"ל עה"פ ויתרוצצו הבנים בקרבה שהיו מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות יעקב איש תם יושב אהלים של תורה ומצות בירור לו עוה"ב ועשו איש שדה לקח לו תאות עניני העוה"ז. ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו של עשו שהיה מטעהו שהוא מן המהדרין אחר המצות והי' נראה בעיני אביו כצדיק וחסיד במעשיו וכל מגמתו לעסוק במצות ומע"ט וכיון שכל העבודת הצדיק בעוה"ז היא רק לטובת זרעיהם בנים אשר יולדו להם לפעול בהם הכח הקדוש שגם הם יתנהגו עצמם כאבותיהם בדרך התוה"ק וכמו שנאמר באברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' וגו' ע"כ ויהי כי זקן יצחק בא בימים קרא אל בנו עשו בחשבו שכל עסקיו הוא בתורת ה' ורצה ליתן לו ברכה הזאת שיתנהג עצמו באמת בדרך השם תמיד.

והנה עשו לא ידע כוונת אביו שרוצה לברכו בברכה כזה ודימה בנפשו שברכת אביו תהי' לו בטובת העוה"ז וכאשר בירור לו זאת עוד בהיותו במעי אמו וע"כ ויצא עשו השדה וגו' אכן רבקה היתה יודעת מחשבת יצחק שרוצה לברך את עשו בברכת התורה והמצוה וכיון שהיא היתה יודעת היטב רמאות של עשו כי ציד בפיו של יצחק ואינו מתנהג עצמו עפ"י התורה הבינה כי זאת הברכה אשר יצחק רוצה להניח לבנו אחריו אין לה שייכות כלל לעשו הרשע רק על ראש יעקב תחול להיותו איש תם יושב אהלים עוסק בתורה ומצות ולאשר כי כן הי' כוונת יצחק ע"כ אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך (כטעם כי שומע יוסף לשון הבנה) הכוונה של אביך ולא עשו והיינו מדבר אל עשו אחיך לאמר ואברככה לפני ה'. שתהי' תמיד לפני ה' עוסק בעניני מצות ומע"ט. לפני מותי באשר אני הולך בדרך כל הארץ וע"כ צריך אני לצוות את בני אחרי ע"ז שתלך בדרכי ה'. וכיון שכן הוא כוונת אביך ע"כ ועתה בני שמע בקולי כיון שאביך רוצה ליתן ברכה הזאת להיות תמיד לפני הש"י על כן הברכות הללו שייכים לך ולא לו ובדין הוא שאתה תטול את הברכות וע"כ שמע לעצת אמו ויעש כאשר צותה אמו. והנה יצחק הרגיש בזה שבנו המקיים את התורה והמצוה עומד לפניו וכי זהו אשר מתנהג עצמו בקדושת אבותיו ע"כ תיכף ויברכהו באותו ברכה המיוחדת לו לברך כמ"ש לעיל וע"כ לא פי' בכאן שום ברכה שברכו כי כבר ידענו כל כוונתו בהברכות כמ"ש ואברככה לפני ה' וע"כ לא נאמר כאן כ"א ויברכהו באותו הברכה. והנה לפי הנאמר שכל כוונתו של יצחק בברכתו הי' רק להוסיף כח וחיל בקדושה בתורה ומצות אכן יעקב לאחר שקבל ברכת העוה"ב חשב בנפשו כי לא טוב היות אצלו ברכה זאת בלבד וצריך הוא ג"כ לטובת העוה"ז כדי שיוכל ע"י לבא לבחי' חי' עוה"ב וכאשר האיר לנו בזה בספה"ק

נועם אלימלך עפי"ד הזוה"ק דהשכינה נקראת רבקה והי' טענת השכינה שגם יעקב אבינו יתברך בברכת עוה"ז כי השכינה הקדושה היא האם המרחמת על בני' ויעקב הי' ירא מאד לנפשו האיך יוכל לקבל ברכת העוה"ז וכו' אולי ימשני אבי שבשמים והייתי בעיניו כמתעתע והבאת עלי קללה ח"ו ותאמר לו אמו היא השכינה הקדושה וכו' אך שמע בקולי ולך קח לי (לשמי) ברכת העוה"ז וכו' עכ"ד הקדושים.

ולפי דרכינו הנ"ל שאף בדעת יצחק לא היה לברך רק בברכת המצות ומע"ט א"כ הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואם כן האיך הי' יכול יעקב להתברך מאביו בברכת עוה"ז והלא שכר המצוה שיקיים כיבוד אב וגם שכר יתר המצות שיעשה כל זמן חיותו לא ישולם לו בהאי עלמא כלל ע"כ התחכם א"ע יעקב בדבר אחר. דהנה ידוע הא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו רק שכר תורה שבכתב עין לא ראתה. אבל שכר תושבע"פ מה שמוסיפים החכמים מדעתם אף מה שלא נצטוו בפי' ע"ז יש שכר טוב גם בהאי עלמא ועיין בס' ייט"ל מא"א זצוקללה"ה (בפ' קדושים) בפי' המדרש קדושים תהי' הה"ד ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך דידוע כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש וע"כ על מה שהוסיפו חכמים מדעתם מה שלא נאמר בפירוש בשביל זה מגיע שכר בעוה"ז וז"ש ישלח עזרך מקודש ע"י שאתה מקיים דברי החכמים הקדושים מה שהוסיפו לך מדעתם עי"ז יבא לך עזרת ה' והבן הדברים הנחמדים.

אמור מעתה שזה הי' כוונת יעקב אבינו ע"ה שהביא ליצחק יין שלא נצטוה שע"י הוספה הזאת יגיע לו שכר גם בעוה"ז ויזכה גם לברכה הזאת ועז"א ויביא לו יין וישת ויצחק הבין תיכף כוונת יעקב כי כיוון בהבאת היין שלא נצטוה בכדי שיגיע לו שכר בשביל זה גם בעוה"ז לכן בדין הוא שיטול שכרו וע"כ ויברכהו עוד הפעם ואין זה ברכה הכתובה למעלה כי הראשונה הי' ברכת העוה"ב וכבר פי' הברכה. והברכה הזאת היא לטובת העוה"ז שמגיע לו מן הדין. ופי' לו טעם הברכות באומרו ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה'. דידוע דתורה שבכתב יוצאת משם הוי' ב"ה ותורה שבע"פ יוצאת משם אלקים ועפי"ז אמרנו לפ' הפסוק והי' ה' לי לאלקים כי ידע שא"א לקיים התורה שבכתב בשלימות כ"א בהצטרפות יחד תושבע"פ וז"ש והי' (ה') היינו מי שרוצה לקיים מצות התורה שבכתב היוצאת משם הוי' ב"ה אינה מתקיימת רק ע"י לי לאלקים בהצטרפות יחד עם התורה שבע"פ וזה שאנו מברכין אשר נתן לנו את תורתו כי מה שאנו מוסיפין בתוה"ק הוא ג"כ עיקרית התורה. והתורה שבכתב היא רק כמו הזרע אשר נזרע בהאדמה בכדי שתוציא צמחה (ועיין בדברינו בפ' ציצית בביאור דברי המדרש ועשו להם ציצית הה"ד אור היינו אור תורה. זריעה לצדקה הוא בבחינת זריעה עיי"ש) וע"כ אמר ראה ריח

בני כריח שדה אשר ברכו ה' (הוי') הוא תורה שבכתב בחי' שדה הנזרע כדי שתוציא פרי קודש. אכן ויתן לך אלקי"ם. היינו ע"י תורה שבע"פ יהי' ויתן ויחזור ויתן מטל השמים ומשמני הארץ וגו' כאמור ששכר תורה שבע"פ מגיע לנו גם בעוה"ז. וז"ש יצחק לעשו מי הוא זה הצד ציד וגו' ואכל מכ"ל. היינו שהביא לי אף מה שלא צויתיו וע"כ ברכתי אותו בשני ברכות. הא' ואברכהו בברכה שהיתה מיוחדת ברכת העוה"ב זאת ועוד אחרת נתתי לו ע"י מה שהוסיף מדילי' עוד להביא מכל אשר לא צויתי. ג"ם ידוע דתיבת גם לרבות בכ"מ וא"כ לאיש אשר הוא עוסק בדרכי השם צריך ריבוי היינו טובת העוה"ז גם כן וכמו שכתבתי לעיל בשם סה"ק נועם אלימלך טענת השכינה הקדושה כנ"ל.

וז"ש ג"ם ברוך יהי') דתיבת גם לרבות טובת העוה"ז כי מגיע לו זה בשביל מה שהוסיף מחכמתו. ויהי כשמוע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה כי מעיקרא הי' סבור שאביו לא נתן לו רק ברכת עוה"ב ולא הי' רעה בעיניו ולאחר ששמע את דברי אביו האחרונים ג"ם ברוך יהי' שברכו אף בטובת עוה"ז ויצעק ויאמר ברכנו ג"ם אני אבי היינו באותו ג"ם ריבוי טובת עוה"ז דכיון שיעקב עוסק במצות למה הוא לו טובת העוה"ז וזה שייך לי ולא לו והי' כמשיב לו אביו בא אחיך במרמה שאף הברכות שאתה מבקש נתתי לו כי אף ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא אכן הוא בא בחכמת תורתו במה שהוסיף מדעתו ויקח את ברכתך אותן הברכות שאתה מבקש לו נתתים וזה הנרצה בכוונת המדרש הנצב פתח השער ויתן לך אלקים מטל השמים זה מקרא השכר בעוה"ב. ומשמני הארץ זה הוא משנה כי בשכר של משנה תורה שבע"פ זוכים לנחול בהארץ הזאת בטובת העוה"ז ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש ע"י משנה גמ' ואגדה ע"כ בשכר זאת הקב"ה משלם שכר טוב לעושיהם בטובת העולם וא"ש הכל והיא נחמד ונעים בס"ד:

עוד י"ל באופן אחר קושי' המפרשים מדוע נאמר סתם ויברכהו ולא פי' לו הברכה עד לאחר כן. דלכאורה קשה כיון שהי' בדעת יצחק לברך את עשו וצוהו להביא לו ציד א"כ כיון שלא הי' ברור בעיניו אם זהו עשו כאשר אמר ותוהה הקול קול יעקב והידים ידי עשו ועכ"פ מידי ספיקא לא נפיק האיך בירך אותו מספק. גם צ"ב אחר שנאמר ויברכהו שאל אותו עוד הפעם האתה זה בני עשו והלא אמר לו כבר אנכי עשו בכורך ומדוע שאל אותו עוד הפעם. וכ"ז יבואר עפי"ד האלשיך (שמואל א' כ"ד) בעת שב שאול לבקש את דוד עפ"י צורי היעלים ובא שאול אל המערה ודוד ואנשיו בירכתי המערה יושבים ושם נאמר ויאמרו אנשי דוד אליו הנה היום אשר אמר ה' אליך הנה אנכי נותן את אויבך בידך וגו' ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט ויהי אח"כ ויך לב דוד אותו על אשר כרת את כנף אשר לשאול ויאמר לאנשיו חלילה לי מה' אם אעשה הדבר הזה

וגו'. וביאר הענין דהנה אנשי דוד אמרו אליו הלא אנה ה' לידך והביא אליך אתך את שאול הבא במחתרת כדי שתנקום ממנו נקמתך וזה היום אשר אמר ה' להעשות כן מה עשה דוד רצה לנסות אם כך הי' רצונו יתברך כדבריהם ויקם ויכרות לומר אם בהכרת הכנף יהי' לבו נוקפו על שולחו יד מכ"ש שרעה בעיני ה' ליגע בעצמו ובבשרו ואם לא יהי' לבו נוקפו ידע כי מן ה' הדבר הזה כי זה דרכו יתברך כו' לבלתי הביא תקלה ע"י הצדיק והנה בכרתו ויך לב דוד אותו שהי' לבו נוקפו אז ויאמר לאנשיו לא כדבריכם שה' אנה לידי שאהרגנו ולא אעשה את הדבר הזה כי לבי נקפו על המעשה הראשונה ואין זה בודאי רצון הקב"ה עכ"ד הנחמדים:

ונאמר שזה הי' הענין בכאן אצל יצחק שאמר לברך את עשו ובוודאי הי' רוצה לקיים דיבורו כמה"כ מוצא שפתיך תשמור והנה כאן בעת בואו לפניו נולד לו הספק אם זה הוא בנו עשו או יעקב וע"כ הי' פוסח על שתי סעיפים אם לברך אותו דילמא אין זה עשו הרוצה לברכו ואם יחדול מהברכה גם זה לא יוכל לעשות כי רצה לעמוד בדיבורו מה עשה נתן עצה בנפשו ע"ד הנ"ל והיינו שיתחיל במקצת הברכה ויראה איך יפול דבר והיינו אם ירך לבו בשביל שהתחיל בהמעשה אז ממילא אין זה האיש הרוצה לברכו ובאם ייטיב הדבר בעיניו ויעמוד בדעתו אז בוודאי זה האיש הראוי לברכה. וזש"ה ויאמר הקול קול יעקב והידים ידי עשו א"כ הדבר בספק ע"כ ויברכהו סתם כי לא פורש מה הוא הברכה והיינו כי לא התחיל רק במקצת לסימנא בעלמא אם הוא זה ראוי להתברך ויאמר אח"כ עוד הפעם האתה זה בני עשו ויאמר אני ויגש לאביו ויאכל וכו' וראה שנכנס עמו ריח גן עדן וייטב לבו בקרבו וכיון שכן בוודאי אתה הוא הראוי לברכה ע"כ גמר אומר לו את כל הברכות שהי' ברצונו לברך והבן:

א"י ויתן לך האלקים מטל השמים וגו' ע"ד הידוע שנסיון העושר גדול יותר מנסיון העוני אף שאמרו ז"ל שעניות מעבירות על דעת קונו מ"מ החוש והשכל מעיד ע"ז שעינינו רואות באותן שיש להם עשירות גדול ורם לבבך וכו' ועפיא"ש בחוה"ל בסוף שער הבחינה עפי' משל דמה שאדם עושה מצות ומע"ט ה"ה עוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בעניני גשמיות הרי הוא כאלו עושה בשל אחרים ועפי"ז פי' הסדש"ש ואיש את קדשיו היינו מעש"ט לו יהי' עיי"ש. והנה יצחק אבינו ע"ה בעת שברך את יעקב אבינו בברכת עוה"ז הי' מתיירא קצת אולי יזיק לו נסיון העושר לעבודת הבורא ית' וקללה הוא לו ולא ברכה ולכך אמר לו תיכף בתחלת הברכה ויתן ל"ך דייקא האלקים וגו' דהיינו שכל הברכות אף אותן שהמה לצרכי עוה"ז לא יהי' רק לך לצורך נשמתך וגם בהם תעבוד את הש"י והבן:

וישבת עמו ימים אחדים וגו' עד שוב אף אחיך ממך וגו' ודקדקו בתיבת ממך שהיא לכאו' כשפת יתר ואפ"ל ע"ד רמז ע"ד דכתיב מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו וצל"ד באומרו ומי יקום בתוספת הוא"ו ולא סגי לי' למימר מי יעלה. מי יקום וגו' אמנם יש רמז בזה למה דאיתא במדרש מי יעלה בהר ה' זה אברהם שנ' לך לך אל ארץ המוריי והעלהו וגו' ומי יקום במקום קדשו זה אברהם וכו' והנה אמרו ז"ל עה"פ כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם שיעקב פדה את אברהם מכבשן האש הכוונה שלולא יעקב לא הי' ניצול אברהם אע"ה מכבשן האש כי הי' ניחא לי' לשרוף בו עבור קדושת שמו ית' ואך עבור שיצא ממנו יעקב ואומה הישראלית שיעבדו את השם וע"י יתגלה מלכותו ית' שע"ז הי' עיקר הבריאה לכן ניצול מכבשן האש שלא יתבטלו כל אלה כידוע. והנה איתא בזוהר ריש פ' ויקרא ר"א פתח שאל לך אות וגו' שאל לך אות ממש דכולהו הוו נטלין ברזא דאתוון וכן ברחב מה כתיב ונתתם לי אות אמת דא אות ו' דדא אקרי אות אמת ואי תימא שאר אתוון לאו אמת אינון אין אלא אות דא אות אמת אקרי יעיי"ש והנה ידוע דמדתו של יעקב היא אמת כדכתיב תתן אמת ליעקב ואות וא"ו עלי' רמז שהיא אקרי אות אמת כטעם ואלקי יעקב בתוס' וא"ו עוד יש רמז למה שנקרא יעקב במדת אמת כי רק עבורו הי' הקיום ומצב של אברהם אבינו ע"ה שלא נשרף בכבשן האש כנ"ל ועי"ז נתקיים אומה הישראלית בעולם ועי"כ הוא רומז למדת אמת כי קושטא קאי וכל שמביא הקיום רומז לאמת. וז"ש מי יעלה בהר ה' זה אברהם וכו' ומי יקום וכו' ירצה עבור הוספת הוא"ו של וא"י שרומז למדת אמת ע"י יקום במקום קדשו שע"י יעקב הי' קיום לאברהם אע"ה וע"י נשתלשל אומה הישראלית שע"י יהי' ה' אחד ושמו אחד. וז"ש וישבת עמו ימי"ם נוטריקון ב"פ מ"י ורמז למי יעלה ומי יקום שבו נרמז גם ליעקב אע"ה שנתקיים ע"י אומה ישראלית ועי"ז אחדי"ם ר"ל ב"פ אחד ומורה על ה' אחד ושמו אחד שישראל מיחדים שמו. ובזה אפשר עוד לרמז (בפ' ויצא) ויהי בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה ופי' בס' באר מים חיים באהבתו אותה ר"ל את ה' היא השכינה הקדושה שנקראת את ונרמזת באות ה' אחרונה שבשם הוי' הגדול ואותה אהב ועלי' עבד יעיי"ש באריכות ולדרכינו ז"ש ויהי בעיניו כימים ר"ל ע"י ב"פ מ"י אחדים שעי"ז יהי' ה' אחד ושמו אחד כמבואר וכ"ז הי' משום באהבתו אותה ע"י שאהב את השכינה לכן רצה להעמיד י"ב שבטים ואומה ישראלית שיתגלה ויתרומם כבוד השכינה קדושה וזהו שגמר אומר כאן בפ' תולדות עד שוב אף אחיך ממך גימט' ב"פ מ"י שע"י מי השני הרומז ליעקב כנ"ל קמה גם נצבה אומה הישראלית וי"ב שבטי יה וזהו שאמרה

לו רבקה שבעת שיהי' לך אלו השבטים אז לא יהי' לך שום פחד ומורא מעשו וכמו שפירש"י עה"פ ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' עיי"ש והבן:

ויצא

ויפגע במקום וילן שם וגו' פירש"י כונו ופגע ביריחו ופגע בדבשת ורבותינו פי' לשון תפלה כמו ואל תפגע בי. יתבאר לדעתי שהפי' הפשוט והדרש בקנה א' עולים בהקדם לפ' מאמר אליעזר עבד אברהם הקרה נא לפני היום וגו' עפי' הידוע דיש י"ד עתים לטובה וי"ד עתים להיפוך ח"ו כי בעתים הללו יש תגבורת הדינים אבל עכ"ז צדיק מושל ביראת אלקים ובכחו להפוך מדה"ד לרחמים כנודע ואף שהעתים מורים לרעה ח"ו אבל ישראל מושלים על הזמן והזמן נופל ונכנע תחתם וכמו ששמעתי לפ' מפה קדוש ישראל מהרי"א מזידיטושוב זצוקללה"ה ואתה נותן להם את אכלם בעתו ר"ל בעתו דייקא שהעת נכנע תחתיו והוא מושל בו שאין ישראל נופלים תחת הזמן וא"כ אפי' בעתים שהזמן גרמא לתגבורת הדינים ח"ו ג"כ נותן להם את אכלם עכ"ד. והנה אליעזר שהלך בשליחות אאע"ה הי' דואג ונבוך אולי יהי' העת והזמן גרמא שיהי' ח"ו תגבורת הדינים אשר עי"ז לא יהי' ביכולתו לעשות חסד עם אדוניו והתפלל ע"ז הקרה נא לפני היו"ם כלומר אפי' אם היום גורם לרעה ח"ו יהי' בכחו להמתיקו ולהפכו לרחמים וחסדים וזהו הקרה נא לפני היום ר"ל שהעת והזמן יהי' לפניו ובידו לעשות עצמו כרצונו ועי"ז ועשה חסד עם אדוני שלא יעכב שום זמן. והנה כמו כן יש באיזה מקומן שהמקום גורם לרעה ח"ו וג"כ יש בכח הצדיק לתקן מקומות כאלו ולתקן אנשי המקום להשיב רבים מעון ולהחזירן למוטב כמו שמצינו אצל אברהם ושרה ואת הנפש אשר עשו בחרן כפירש"י שם כי איש הישראלי אינו נופל תחת הזמן והמקום ונהפוך הוא שישראל מושלים בהזמן והמקום וכל שתה תחת רגליו. והנה יאע"ה בעת שיצא ללכת לחרן אל לבן הארמי מקום אנשי רשע מורא עלה על ראשו ודאגה בלב איש אולי יגרום לו המקום שיפול ממדרגתו ע"י המקום הזה לכך עמד והתפלל ע"ז שהוא ימשול על המקום שהמקום יפול תחתיו ואדרבה שיהי' עוד בכחו לתקן שם האנשים להביאם תחת כנפי השכינה כמאמרם ז"ל עה"פ וישב יעקב בארץ מגורי אביו כידוע:

וזש"ה ויפגע במקום ופירש"י כמו ופגע ביריחו כו' והמדרש שהיא לשון תפלה. ולפי הנ"ל הפשט עם המדרש כחדא אזלין ואלו ואלו דא"ח שיעקב אע"ה התפלל ע"ז שהוא יפגע בהמקום ר"ל שהמקום יפול תחתיו והוא ימשול בו שיוכל לתקן את אנשי המקום ההוא והראו לו מן השמים שנתקבלה תפלתו ולכך וילן שם כי בא השמש פירש"י

שהשמש שקעה בשביל יעקב להראות לו לדעת שהזמן נופל תחתיו וממילא גם המקום יפול ויכנע תחתיו כנ"ל. וזש"ה ויקח מאבני המקום ע"ד והסירותי את לב האבן מבשרכם ר"ל שהועיל לו תפלתו שיקח מאבני המקום הם האנשים אשר לב האבן להם וישם מראשותיו שתיקן אותם למעלה ראש להביאם תחת כנפי השכינה. וזה הענין מרומז ג"כ בהחלום והנה סולם מוצב ארצה ירצה אנשים פשוטים קטני הערך במדרגה תחתונה יש ביכולת לתקנם עד שראשו מגיע השמימה שיבואו למדרגה גדולה שאין למעלה הימנה כמו אצל יאע"ה שע"י הי' עלי' גם לאבני המקום כנ"ל והבן:

א"י ויפגע במקום וגו' ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא פירש"י באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה שהי' עוסק בתורה. וצ"ל לאיזה ענין משמיענו הכתוב זאת שלקח מאבני המקום וישם מראשותיו. גם אומרו באותו מקום שכב כו' צל"ד דאין זה מקומו של הידיעה זאת שבבית עבר לא שכב בלילה. ונראה לפ' עפי"מ דאיתא בפ"ק דברכות אם רואה שיצרו מתגבר עליו יעסוק בתורה נצחו מוטב ואם לאו יזכיר לו יום המיתה. והנה ממוצא דבר נשמע אשר עת שהי' ויאע"ה בבית עבר ולמד ושנה בתורה ולילה כיום יאיר לו אז בודאי לא הי' צריך להזכרת יום המיתה כי דידי' נצח נצחוהו ליצרו רק עתה בעת שהלך נדוד לדרכו והי' מוכרח לבטל מלעסוק בתורה ועלה מורא על ראשו שלא יתגבר עליו יצרו ע"כ זכרונו בא לפניו ביום המיתה שאדם יסודו מעפר וסופו לעפר ובזה ישבר תאותו ויצרו המתגבר עליו. כמו שפי' רבינו הקדוש בנועם אלימלך פ' תבא מאמר חז"ל כיצד מצות בכורים אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה כורך עלי' גמי דהיינו האדם הרוצה לשבר תאותו כי לב האדם מתאוה לפרי ראשון וצריך לשבר תאותיו בזה כורך עלי' גמי פי' יזכיר לו יום המיתה איך יהי' מונח בקבר ויצמיח עליו גמי ועשב ובהעלות זאת על זכרונו יבא למדת הכנעה וענוה עכד"ק לענינינו. וזש"ה ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו לסיבה להזכיר לו יום המיתה. וע"ז גמר אומר וישכב במקום ההוא לשון מיעוט הוא כאן שכב אבל בבית עבר לא שכב שהי' עוסק בתורה לכך לא הי' צריך עד עתה להזכרת יום המיתה כי ע"י התורה נצחוהו ואך עתה שלא עסק בתורה הי' מוכרח להזכרת יום הנית' ולזה בא הרוח ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו לנצח בזה יצרו המתגבר עליו:

ויחלום והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו והנה ה' נצב עליו וגו'. ועיין במפורשי התוה"ק בכוונת שלשה פעמים והנה. הנאמר כאן ואף אנו נאמר. דהנה יע"א בעת שנצטוה לילך פדנה ארם מקום לבן הארמי הי' הדבר הזה מאוד קשה בעיניו לפרוש עצמו מבית מדרשו של שם ועבר ונפל ממדרגתו מחמת

צער. וא"כ הראו לו מן השמים תקנה ע"ז דידוע מאמרם ז"ל אין והנה אלא שמחה כד"א הלא אהרן אחיך וגו' וגם הנה הוא וגו' ושמח בלבו. והיינו שהאדם צריך להיות בכל עת באופן שלא יעלה על לבו שום ענין מדת העצבות רק שיהי' בכל עת בשמחה רבה לעבודת השם ועי"ז לא יאונה אליו רעה. וז"ש והנה ע"י השמחה סלם מצב ארצה אף שנדמה להאדם שהיא מצב ארצה בכל זאת וראשו מגיע השמימה. כי הוא יכול לעלות על השמים כבודו. ועוד מעלה אחרת שע"י השמחה יעלה האדם במעלה עוד יותר מן המלאכים כי המלאך אם יפול פ"א ממדרגתו לא יוכל לעלות עוד אבל האדם יותר גדול במעלתו כי הוא יורד ועולה בית אל והירידה היא צורך עלי'. ועוד שיאו למעלה יגבה ע"י שיעבוד את השם בשמחה ה' נצב עליו וגו' דאיתא במדרש אר"י הרשעים מתקיימים על אלהיהם וכו' אבל הצדיקים אלקיהם מתקיימין עליהם שנ' וה' נצב עליו וע"כ אמור מעתה שהאדם יכול לעלות במעלות להגיע למדרגה זו להיות כביכול ה' נצב עליו על ידו וזה רק ע"י והנה מי שעובד את ה' בשמחה והבן:

והנה הי' נצב אליו ויאמר אני ה' וגו' וי"ל אומרו נצב דמאי מרמז בזה. ובמדרש איתא ר' שמואל בר נחמן פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים אשא עיני אל ההורים למלפני ולמעבדני מאין יבא עזרי וכו' חזר ואמר ח"ו לית אנא מוביד סברי מן בריי אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ עיי"ש ואומר דרשוני. והנ"ל בס"ד ביאור הדברים דהנה ידוע שבראשית ברא א' את השמים ואת הארץ פירש"י בשביל תורה שנקראת ראשית כו'. הרי דעיקר הבריאה היתה בשביל ישראל אשר בם בחר ה' להיות לו לעם סגולה לתת להם תורתו הקדושה אשר ע"י יקנו שלימות לעצמם במעלות ומדות טובות עד אין קץ ולהתקרב עצמם להאל הטוב ואז אני לדודי ודודי לי שהקב"ה כביכול מתקרב עצמו אליהם כדכתיב כי מי גוי גדול אשר לו א' קרובים אליו וגו' ולא זו בלבד אלא אם עבודתם רצוי' ושלימה בלתי לה' לבדו לייחד קוב"ה ושכינתי' ולעשות נ"ר לפניו ית"ש ולא להנאת עצמם כלל אז כביכול מתפאר בהם כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר כי ע"י שישראל עושים רצונו של מקום מגבירים כח בפמליא של מעלה כמה"כ תנו עוז לא' ויתהדר ויתעלה שמי' דקוב"ה ומתפאר בם. והנה יע"א ע"ה שהי' בבית אביו ונשתהה י"ד שנים בבית שם ועבר עתה כאשר הוכרח לצאת משם ללילך לחרן והי' שפל וקטן בעיני עצמו להיות נמנה בין אלה שהמה בבחי' אני לדודי וגו' ע"כ הי' ירא ודואג שלא יחטיאנו לבן ויעשה פירוד בין אני לדודי וגו' ח"ו כמו שפירש"י עה"פ ושבתי בשלום אל בית אבי שלם מן החטא שלא אלמוד מדרכי לבן. אמנם נחם אל לבו שע"כ לא יתן ה'

למוט רגלו וישמור צאתו ובואו לשלום שלא יחטיא אותו לבן ע"י שעתיד לצאת ממנו שבטי י"ה אשר בשבילם נברא הארץ וכולא זאת לא הי' נברא שמים וארץ:

וז"ש המדרש ויצא יעקב רשב"נ פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים. אל ההורים למלפני ולמעבדני ר"ל אל ההורים כפשוטו היינו אבותיו וגם למלפני ולמעבדני היינו שם ועבר שעד עכשיו נשאתי את עיני לשאוב מבארם. אמנם אם אלך לחרן מאין יבא עזרי לעמוד נגד רשעת וטומאת לבן כי מרוב ענותנותו לא בטח על צדקתו והי' דואג שלא יחטיאנו לבן חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן בריי אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ הכוונה כיון שבריאת שמים וארץ היא בשביל ישראל שנקראו ראשית וא"כ כל אלה שבטי י"ה עתידים לצאת ממני וע"כ לא יתן למוט רגלי וישמור צאתי ובואי לשלום. ולאשר שיעקב מרוב ענותנותו שהי' עניו ושפל בעיניו מבחי' אני לדודי והי' ירא לנפשו מטומאת לבן אך בזאת ינחם שעתידים לעמוד ממנו י"ב שבטים אשר בשבילם נברא העולם לכן מודיע הכ' שבחי' הי' למעלה ראש והאלקים נצב עליו כלו' הנצב של ה' וגדולתו ית' כביכול עליו הוא דכל הקדושה דלעילא בי' תליא שע"י יתעלה והוא בבחי' ישראל אשר בך אתפאר ואין לו לדאוג מלבן אלא אדרבה שכביכול ה' מתפאר ומתעלה בו והבן:

ויקץ יעקב וגו' אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. עיי' באוה"ח שהקשה מה תמוה היא זו ואנכי לא ידעתי שנראה שצריך לדעת כל נסתר. ונ"ל עפ"י דאיתא במדרש אין ישראל נזונים אלא בזכות אמונה ופי' המפורשים דיל"ד מה שדרשו חז"ל היום לעשותם ומחר לקבל שכרן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא הא השי"ת שומר משמרתה של תורה והכי כתיב ביומו תתן שכרו ולא תלין פעולת שכיר. ותירצו ע"ז עפי"מ דאיתא בש"ע חו"מ סי' של"ט דאם שכרן לפועלים ע"י שליח אין שום אחד מהם עובר על בל תלין וידוע כי התורה מנין תרי"א צוה לנו משה ושתיים מפי הגבורה שמענו וא"כ על התרי"א שכרן ע"י שליח וליכא בל תלין אבל על השנים מפי הגבורה איכא בל תלין ומגיע שכר בעוה"ז ג"כ ואלו הב' הם יסוד האמונה. וז"ש אין ישראל נזונים אלא בזכות אמונה. ובזה פי' בספר חות יאיר טובים השנים מן האחד כלו' השני מצות אנכי ולא יהי' לך ששמעני מפי אחד ב"ה כי יש שכר טוב בעמלם פי' מיד בעוה"ז עיין כ"ז בס' ישמח משה בפ' יתרו ופ' מטות ועם זה יש לפרש מה שאמר הקב"ה ליעקב והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך שצ"ל הלא מלא כל הארץ כבודו ובודאי יהי' עמו בלי שום הבטחה אכן כיון שאמר לו הקב"ה והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת וגו' שהם יעודי עוה"ז וכדי שלא יהא קשה ליעקב איך ישלם לו בעוה"ז הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ע"כ פירש לו

ברמז והנה אנכי עמך ר"ל המ"ע של אנכי י"א ושמרתיך ל"ת כאשר אמרו ז"ל לעבדו כו' ולשמרו זו מצות ל"ת שע"י מצות עשה של אנכי לא יהי' לך אני אשמור לך הבטחתי לשלם גם בעוה"ז. וז"ש אכן יש הוי' פי' רחמים וחסדים הנשפעים משם הוי' ב"ה גם במקום הזה כלומר בעוה"ז הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וניחא לי' והי' כמשיב ואנכ"י ל"א. (כלו' אלו הב' דברות אנכי לא יהי' לך) ידעתי שבעבורם מגיע שכר גם בעוה"ז והבן:

ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי וגו' וצ"ל אומרו ואנכי לא ידעתי כאלו בא לשלול שעד עתה לא ידע שיש ה' במקום הזה והלא מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מני'. אכן יתבאר דהנה עיקר זאת תורת האדם וכלל גדול אמרו מאוד מאוד הוי שפל רוח כמ"ש אני אשכון את דרא ותועבת השם כל גבה לב ומי שהוא בבחי' אנכי הוא עומד בין ה' ובניכם כידוע כי עבודה כזאת לא תחשב לרצון לפני אדון כל. אכן לפעמים אם ימצא שהאדם יפול ממדרגתו עי"כ ח"ו. ע"ז נאמר ויגבה לבו בדרכי השם כי צריך לעבוד אותו ית' גם בגבהות ורוממת כדי שלא יתבטל ממצות התוה"ק ועבודתו יתעלה לעד ית"ש. והגבהות הזה יביאהו לקיים את התורה והמצוה בשלימות באהבה דבוקה וחשוקה גמורה. והנה יעקב אע"ה עת הי' יושב אוהלים של שם ועבר ועסק בתורה יום ולילה בודאי הי' גדולתו ענותנותו וידע בנפשו שפלות ערכו וקטן יעקב ודל וכל מגמתו ועבודתו הי' רק כדי להוסיף בקדושה ובטהרה ע"י מדה הנ"ל ולא התכוין בעבורו ולמענו כלל. אבל עתה אשר יצא יעקב מבאר שבע בית מדרשו לילך אל מקום לבן הארמי הי' נופל ממדרגתו כי מעתה האיך יוכל לעבוד את השם במקום הזה בכוונה טהורה ורצי' ע"י מדה הנ"ל שלא יזיקנו ח"ו השפלות שלו ע"כ נתודע לו בחלום סלם מוצב ארצה. היא כינוי למדרגת השפלות והקטנות שאתה אחוז בה וע"י המדה הזאת אפשר שתפול ממדרגתך ואתה אל תירא עבדי יעקב כי הלא מעתה תוכל להשתמש בבחי' הב' שע"ז רומז וראשו מגיע השמימה ויגבה לבו בדרכי ה' לעשות רצונו ית' (והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו כלו' קדושים וטהורים משתמשים באלו ב' מדות הפכיות). ויאמר אכן יש ה' במקום הזה שיעורו כי במקום הזה צריך להיות העבודה בבחי' יש לחשוב חשבונות עצמו ומעלתו שראוי הוא לזה לעשות נ"ר לרצונו יתב' ואנכי ר"ל שצריך להיות בבחי' אנכי ג"כ עבור גדולתו וגבהותו ומעלת עצמו העבודה הזאת לא נודעתי עד כה וכעת נודע לי זה הדבר אשר צוה ה' שאף באופן עבדות הזאת ה' במקום הזה ועולה היא לשמים להיות נחשב בעיני המקום לעבודה תמה באמת ובלב שלם והבן:

וידר יעקב נדר לאמר אם יהי' א' עמדי וגו' וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ויל"ד בדיוק תיבת לאמר שאינו אומר לזולת. גם אומרו עשר אעשרנו לך לאיזה כוונה אמר תיבת לך. ובמדרש וידר יעקב נדר לאמר מהו לאמר כו' מכאן שמצוה לנדור בעת צרה הה"ד אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי ג"כ צ"ב הסמיכות לכאן. ונאמר עפ"י הדברים שעמדו עליהם מפורשי התוה"ק האיך יתכן שיעקב יהי' מסופק בדבר אם יהי' א' עמו והלא כבר הובטח ע"ז. והנה אנכי עמך וגו' והאיך יה"ו שיעקב אע"ה המובחר שבאבות הקדושים יהי' כפוסח על שתי סעיפים ויסתפק על מאמרו ית'. אכן אפשר לומר הכוונה בזה והוא בהניח הנחה צודקת דידוע מאמרם ז"ל בזמן שאדם שרוי בצער שכינה מה אומרת וכו' כביכול השכינה הקדושה היא ג"כ ביסורים כמו שכ' בכל צרתם לו צר ועיקר התפלה בגלות המר הזה היא רק עבור כבוד השכינה דאיהי בגלותא וכמו שפי' בסה"ק הפ' ימלא ה' כל משאלותיך שכל משאלות ישראל יהי' רק בשביל קדושת שמו ית' שיתגדל במהרה ועי"ז תהי' גם לנו הישועה וזאת תורת האדם להיות בכ"ע מיצר ודואג ומתפלל רק על גלות השכינה ולא יתכוין לו להנאתו רק בלתי לה' לבדו. וז"ש אם יהי' א' עמדי שהי' עומד ומסתפק אם יגיע לבחי' הזה שבכל הדברים לא יהי' כוונתו לשום מחשבה ופני' כלל רק לשם ה' ית' ויהי' לי עזרה בצרה שבעבור כבודו יתב' אהי' נושע גם אני וז"ש וכל אשר תתן לי היינו לשמי כמו שפירש"י בפ' ויקחו לי תרומה שכל אשר תתן לי יהי' רק לי לשמי עבור קדושת שמו ית' וז"ש במדרש מנהו לאמר לדורות שכל אחד ואחד יתנהג עצמו בדרך הזה ויחשוב ויאמר בלבו אם באמת הוא באופן הזה אם יהי' א' עמדי שאינו מכוין בכל הדברים רק לשם שמים וההה"ד אשר פצו שפתי ודבר פי שאני מבקש להש"י בעת צרה היא רק בצר ל"י לשמי עבור גלות השכינה הקדושה כי זהו צריך להיות עיקר התפלה. והנה להגיע למעלה הזאת א"א רק אם האדם משתדל בתפלתו עבור טובת הכלל ואז ממילא תבוא הישועה ע"י שיתקדש שם שמים ברבים וממילא יהי' הישועה גם לו לעצמו:

ונקדים עוד מה דאי' בסה"ק ייטב פנים מא"א זצוקללה"ה (בפ' זכור) לפרש הפ' והי' בהניח ה"א לך מכל אויבך מסביב שכל כוונת עמלק הי' רק שכל אחד לא ישתדל רק לטובת עצמו ולא עבור זולתו כדי שלא יתגלה כבוד ה' ויהי' שמו וכסאו שלם, והי' בהניח ה"א לך שתעשה מצירוף אותיות ל"ך תיב"ת כ"ל שתעשה למען טובת הכלל אז יניח לך מכל אויבך וישבת בטח עכ"ד. והנה ידוע דהאותיות כאשר נכתבין כסדרן אז מורים על רחמים וחסדים ושלא כסדרן מורים על דינים כידוע וא"כ אם האדם מכוין להנאת עצמו בבחי' לך לבדך אז גם האותיות נכתבים שלא כסדרן ומורין על דינים אכן

באם האדם מתפלל על טובת הכלל אז יצורפו האותיות כסדרן כ"ל. ועי"ז יתהפכו כל הדברים לרחמים על כל אחד ואחד. וז"ש וכל אשר תתן לי היינו אם אהי' בבחי' כ"ל ואז אשר תתן לי לשמי עבור קדושת שמו ית' אז עשר אעשרנו ל"ך בחי' מעשר כמו שהיא במעשר קודם הפרשה התבואה היא טבל ואין לאכול הימנה אך לאחר שמגביהין ומפרישין ממנה תרומה ומעשר נתקן התבואה ומותרת באכילה כ"כ אעשה אני ע"י וכ"ל אשר תתן לי היינו שאגבה אותיות כ"ל שיהי' הכ' קודם ללמ"ד ואז ממילא יתוקן תיבת לך לצירוף כ"ל במעלות רחמים וחסדים על כל בית ישראל. והבן:

במדרש (הובא ביסוד התורה) וז"ל כל זמן שהי' יעקב בבית לבן לא שמר אלא שבת ע"כ והוא תמוה דהיתכן לומר שיעקב לא שמר בבית לבן כל המצות כמו בזמן שלא הי' שם דאמרי' שקיימו אבות כל התורה ואפי' ע"ת ובאמת מצינו שגם בבית לבן עמד בצדקתו כמו קודם לכן וגם הוא סותר דברי המד"ר דלהלן הובא ברש"י דקאמר עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי הרי בפירוש להיפוך. ואפשר לומר דהנה איתא בספה"ק שמחויב אדם לעשות הכנה לכל מצוה ומצוה שעושה והכנה זו נחלקת לשנים האחד כפשוטו כדרך שמצינו בגמ' שחסידים הראשונים הי' שוהין שעה אחת קודם התפלה וכו' כדי שיכוין לבו לשמים ויעשה המצוה בדעת צלולה וברעותא ובחדותא דלבא ועוד לאלקי מלין בענין הכנה דכל איש הישראלי צריך להוסיף איזה הוספה מדעתו בכל מצוה ומצוה וכל גדר וסייג שאדם מוסיף מדעתו על המצוה זהו ג"כ הכנה מקרי. והנה ענין הוספה זו נחשב לפניו ית' כמו המצוה גופא שצוה הבורא ית' וכמו שפירשתי במאמרינו אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו דייקא שנתן לנו רשות לעשות את תורתו וכל אלו הגדרים וסייגים שאנו מוסיפים ועושים מדעתינו כלו חד ונחשב לפניו ית' כמו עצם תוה"ק ממש. אולם י"ל דכ"ז דאמרינן דהכנה וההוספה שמוסיף מדעתו נחשבו כמו המצוה גופא היא רק באותן המצות שמחוייב לעשותם מדאורייתא או מדרבנן (ובפרט לדעת כמה פוסקים שסוברים דמצוה דרבנן ג"כ מדאורייתא היא מלא תסור) וא"כ כיון שחוב רמי' עלי' לעשות המצוה שייך לומר שעושה לו איזה הוספה לפנים משורת הדין כדין חסיד המתחסד עם קונו ויחשב לו הוספה דילי' ג"כ כמו המצוה גופא. אכן מי שמקיים מצוה שאינו מחוייב כלל לעשותה וא"כ המצוה גופא היא ג"כ רק הוספה מדעתא דנפשי' אפשר לומר שאינו נחשב לו ההוספה שמוסיף על המצוה כזה כמצוה גופה. ובזה י"ל בכוונת מאמרם ז"ל גדול המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה דלכאורה היא נגד השכל כי דבר מושכל היא שמי שמקיים רצון המלך אף אם לא צוהו יותר נחשב לפני המלך ממי שמקיים רצונו אחר שצוהו ופי' התוס' ידוע ולפי דרכינו י"ל כוונתם דגדול

המצוה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה כי המצוה ועושה כפלים יחשב לו בקיום גוף המצוה ובהוספה שמוסיף מדעתו משא"כ אצל אינו מצוה ועושה שאין לו רק גוף המצוה ע"כ גדול המצוה ועושה. והנה במצות שמירת שבת יש מקום אתי לומר שכיון שמחוייב בהוספה מדאורייתא לדעת כמה פוסקים דתוס' שבת דאורייתא וגם יש לרמז זה בקרא דוהכינו את אשר יביאו דהיינו שצריך לעשות איזה הכנה ליום ש"ק להמתין ולצפה עליו אף קודם זמן ביאתו שזהו ענין הכנה והוא הנקרא הוספה שימתין ויצפה עליו אף מקודם ויתחיל אז בקדושת שבת וכאשר כבר פי' שמור את יום השבת לקדשו דהיינו שצריך לשמור ולהמתין עליו כי שמור היא מלשון ממתין ומצפה כמו ואביו שמר את הדבר (עיין בייט"ל פ' ואתחנן ובייט"פ מאמרי שם הגדול) לפי"ז איכא למימר שאף מי שאינו מצוה לשמור יום השבת קודש מ"מ אם יקבל עליו לשמור את יום השבת לפנים משורת הדין אז גם ההוספה שצריך להוסיף מחול על הקודש היא בכלל יום השבת כי אינו דומה מצות יום השבת לשאר מצות שבתורה שההוספה שלהם אינן מדאורייתא ולכן אם אינו מחוייב בהן לא נחשב הוספה למצוה גופה משא"כ גבי שבת דכולה חדא היא דחיוב הוספה היא בחדא מחתא עם גוף השבת ששניהם נצטוו מפי הקב"ה. והנה יעקב אע"ה אף שקיים כל התורה כולה מ"מ לא הי' אלא בדרך אינו מצוה ועושה כי לא נתנה עוד התורה וא"כ לפי"ז לא נחשב לו כ"כ עניני הכנה והוספה כמו שבארנו. ואף בעת שהי' בבית שם ועבר ולמד תורה אף שלא נחשב לו הכנה על כל מצוה כנ"ל מ"מ מה שלמד בתוה"ק ענין הקיו' של כל מצוה ומצוה זה הי' נחשב לו כמו הכנה והי' נוסף על כל מצוה ומצוה אכן בזמן שהי' בבית לבן שלא למד תורה כ"כ מחמת טרדות שהי' רועה צאן ע"כ לא הי' ביכולתו לקיים הכנה בשלימות שקודם המצוה כנ"ל ואך גבי שבת מבואר היא שנחשב אצלו הכנה והוספה כמו גוף שמירת יום השבת. וז"ש במדרש כ"ז שהי' יעקב בבית לבן לא שמר אלא שבת ר"ל שלא בא לשלול שלא קיים ח"ו שאר המצות אלא הכוונה כמו ואביו שמר את הדבר וכמבואר דהיינו הכנה והבן:

וישלח

וישלח יעקב מלאכים לפניו וגו' עם לבן גרתי וגו' ויהי לי שור וחמור וגו' ומבואר במפרשי תורה כמה דקדוקים במקראי קודש אלו (א') אומרו לפניו שנראה כמיותר (ב') להבין פירש"י עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי למאי הודיע זה לעשו ששמר תרי"ג מצות (ג') האיך הי' באפשרי לקיים כל התרי"ג מצות בעודו בבית לבן הלא לא הי' יכול לקיים מצות כיבוד אב ואם גם מצות התלויות בארץ לא הי' יכול לקיים (ד') לאיזה ענין סיפר

לו ויהי לי שור וחמור. ומה ענין סיפר זה שיש לו שור וחמור לזה שהי' מקיים התרי"ג מצות והנ"ל בזה עפ"י הידוע מספה"ק דאצל עשיית המצוה העיקר היא ההכנה שקודם המצוה כי בעשיית המצוה יש שעושים כמצות אנשים מלומדה בלי שום כוונת הלב ומצות צריכות כוונה כמו שהאריך בזה הגאוה"ק מוהרצ"א זצוק"ל בהקדמתו לס' דרך פקודיך וכן מצינו בגמ' חסידים הראשונים הי' שוהים שעה אחת ומתפללים והנה ידוע דאע"ג דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו דוקא שכר של גוף המצוה אבל שכר ההכנה שקודם למצוה יש שכר אף בהאי עלמא. וז"ש עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי הכוונה אם שלא קיים בפועל ממש שלא הי' בידו לעשותן עכ"ז הכנתי עצמי לקיימם וז"ש ותרי"ג מצות שמרתי ע"ד ואביו שמר את הדבר שהי' יושב ומצפה מתי תבא לידי ואקיימנה וזה המחשבה נחשב כמעשה ואמר ע"ז מאין מוכח כי ויהי לי שור וחמור וגו' וקשה הא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אלא ע"כ שהכנתי א"ע לקיים תרי"ג מצות ועל ההכנה מגיע לי השכר אף בהאי עלמא ולפי"ז שעל ההכנה נותנים שכר אף בהאי עלמא ממילא גם זה יבוא בשכרי שאוכל ללחום נגדיך במלחמה. והנה הקשו המפורשים האיך הי' משתמש יאע"ה במלאכים ותי' שהשתמש באותן המלאכים שנבראו בכח מצות שעשה שהעושה מצוה נברא מלאך מהמצוה ההוא ובאותן המלאכים הי' משתמש [עיין בס' ישמח משה לעוזללה"ה] ואכתי קשה הלא גם בהם לא הי' יכול להשתמש דהוי כמו שכר מצוה רק דאפשר לומר דהי' משתמש באותן מלאכים שנבראו ע"י ההכנה שקודם למצוה ובשביל ההכנה מגיע לו שכר גם בהאי עלמא ושפיר הי' שרי להשתמש עמהם וזש"ה וישלח יעקב מלאכים כמו שפי' המפו' מלאכים שנבראו מכח מצותיו וקשה הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ע"ז אמר לפניו דייקא ר"ל אותן המלאכים שנבראו מכח ההכנה שהיא לפני המצוה וע"ז מגיע לו שכר בהאי עלמא ושפיר הי' רשאי להשתמש עמהם:

ב' וישלח יעקב מלאכים לפניו אומרו לפניו ל"ב כה תאמרון מה הלשון זה פעמים כה תאמרון כה אמר. ואקדים לפ' מה שפירשתי בפ' ואתחנן ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר וגו' ופי' רש"י כדי להאבידו מן העוה"ב וכפי פשוטו נראה דלהאבידו משמע מעוה"ז דעל עוה"ב לא יתואר לשון להאבידו רק בלשון עונש (עיין בהראב"ע וברמב"ן שם) והנ"ל דהנה איתא בספרים לפרש מה שאמר דוד המלך ע"ה מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפנה עפימ"ש בזוהר דמה"ד אינו חוזר ברקניא ואיך אפשר לכבוש המדה"ד אך איתא בילקוט והמים להם חומה ד"א שטען סמאל הללו עבדו ע"ז ונתמלא הים עליהם חימה להטביען והשיב לו הקב"ה שלא עבדו אלא מתוך שיעבוד וטירוף הדעת וכיון ששמע שרו של ים אותו חימה החזירו על מצרים הדה"ד וישיבו המים ששבו

המים מן ישראל על מצרים ע"כ א"כ מבואר מזה שלהמתיק הגבורת מישראל א"א רק ע"י המשכות הגבורות על שונאי ישראל כמשה"כ ונתתי כפרך מצרים וזה שאמר מושל בגבורתו עולם שאם באים דינים וגבורות לעולם עיניו בגוים תצפנה שצריך להמתיקן ולהמשיכן על שונאי ישראל והנה איתא בש"ע או"ח סי' תקע"ו דאם יש דבר אפי' בחזרים ומכש"כ על העכו"ם צריך להתענות ולהתפלל שלא תהי' שום דבר בעיר המורם מזה שצריך להתפלל להש"י שלא יהי' שום התגברות דין ח"ו. ולפי"ז צריך להבין באיזה אופן יבא הישועה לישראל להנקם מאויביהם ויקוים בנו במהרה וכל הרשעה כעשן תכלה אם לא בהתגברות הדינים בבני הגבורת והתי' לזה שהש"י הוא כל יכול אפי' בשעה שהוא עושה חסד ורחמים בלי שום תערובות הדינים אעפי"כ יכול לעשות נקמה בגוים וברשעי ישראל אשר עומדים לנגדינו השי"ת יפר עצתם במהרה. ונקדים עוד דכתבו בספה"ק כי בחי' פנים מרומז לחסדים ובחי' אחור רומז לגבורות. וז"ש ומשלם לשונאיו אל פניו כלומר אעפ"י שהיא בבחי' פנים הרומז לחסדים אעפי"כ היא להאבידו וכ"ל מעוה"ז. לא יאחר לשונאו ירצה שלא יעשה בחי' אחור בשביל שונאיו רק על פניו בעת שהיא בחי' פנים אז ישלם לו והבן:

וזש"ה וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו כי לכאורה הי' צריך יעקב כאן לשלוח מלאכי דין להתגבר על עשו אחיו לעשות נקמה בגוים אך יעקב רצה שלא יהי' שום התגברות דינים בעולם ואעפי"כ ינצח את אויביו ע"כ אמר הכ' וישלח יעקב מלאכים לפניו כלו' מלאכים שהם מבחי' פנים הרומז לחסדים ובזה ג"כ ינצח את עשו אחיו ע"כ ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב ר"ל הן לאדוני לעשו והן לעבדך יעקב יהי' בלשון אמירה שהיא לשון רכה והבן. (ענין פנים ואחור הנ"ל עיין בע"ח היכל ד' היכל או"א שער ג' פרק ו'):

ג' וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו ארצה שעיר שדה אדום. ודקדקו מה שנאמר אל עשו אחיו והלא ידוע זאת מכבר. גם לאיזה צורך מודיע מקומו של עשו ארצה שעיר וגו'. והנ"ל עפ"י דברי מוזלה"ה בס' יש"מ בהפטרה לפ' ראה הן גור יגור אפס מאותי וגו' עפי"ד העקידה דהירא מאלקים אין לו אלא יראה אחד מאחד ואין לו יראת הברואים דהוא מושל על הכל ונמצא הירא מה' בלתי ירא והבלתי ירא הוא ירא וכתב הטעם בזה דכל מה שיש בעולם יש באדם ויש בו כח מכל הנבראים כו' וא"כ כשעובד אלקים מכניע כל הכחות תחת הנשמה משא"כ כשהוא נמשך אחר הבהמיית הכחות שיש אצלו מושלים עליו מכ"ש מה שהוא חוץ ממנו עכ"ל. והנה יראת יעקב מעשו שלא יבא עליו למלחמה הי' רק בשביל שהי' דואג וסובר כי עדיין לא הגיע עוד להשלמת

נפשו להתגבר על הכחות אשר הם בגופו להיות הוא המושל והשליט עליהם ע"כ שלח מלאכים לפני"ו היינו לעצמו אל עשו אחיו דידוע הוא עשו הוא השטן הוא היצה"ר ע"כ שלח מקודם המלאכים לתיקון נפשו להתגבר על העשו הוא היצה"ר אשר הוא בו בקרבו. ואח"כ כאשר שבא לבחי' הזאת להשלמת הנפש להיות הוא השליט והמולך על כל שלח מלאכים לעשו שהוא אחיו ארצה שעיר שדה אדום כי מעתה אין לו יראה מעשו כלל מחמת שהוא מושל על כל חיות הארץ ונשאר אצלו יראת ה' לבדו והי' ירא בלתי ירא והבן:

ויצו אותם לאמר כה תאמרון לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לבן גרתי וגו' פירש"י ותרי"ג מצות שמרתי. ויל"ד למה נכפל תיבת כה פעמים. ונוכל לומר הכוונה בזה בביאור ג"כ דברי המדרש מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים כו' מאברהם דכתיב כה יהי' זרעך ורבנן אמרו ממתן תורה שנ' כה תאמר אל בני ישראל ע"כ והמדרש הזה הוא מחוסר הבנה במה שתלה ברכת כהנים שזכו ישראל רק בשביל שנאמר באברהם כה יהי' זרעך או ממתן תורה והלא כ"פ נאמר בקרא לשון כה כמו כה אמר ה' כחצות הלילה. כה תאמר אל בני ישראל וכהנה. ומה נשתנו אלו מאלו. אכן י"ל בזה בהקדם מה שמבואר בספרים והרחבנו הדברים לת' קושי' הגמ' (יומא כ"ב) דרמי קראי אהדדי כתיב והי' מספר בנ"י וכתיב אשר לא ימד ולא יספר כו' והנראה דכתיב באברהם הבט נא השמימה וספור את הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהי' זרעך וגו' ודקדקו חז"ל ע"ז והלא כתיב מונה מספר לכוכבים משמע דיש להם מספר וגם מה שתלה מספר ישראל בכוכבים דייקא. דהנה איתא בדברי הרמב"ם ז"ל לסתור דעת חכמי התכונה שאומרים שיש כוכבים שהם מותרות הטבע כי לא ניכר פעולתן ולכן שפטו שהמה הם מותרות הטבע וכתב הוא ז"ל בספר המורה לסתור דבריהם כי הקב"ה לא ברא דבר לבטלה והמה צורך העולם במה שלא ניכר לנו התועלת כי יש בהם בכוכבים מעלות ופעולות נשגבות אשר נעלם מעין הרואה וקצרה שכל אנושי להשיגם כו' עכ"ד וכן עד"ז מצינו ג"כ בגדר האדם השלם אשר לפי ראות העין בכמותו יראה הרואה שיוכל לבא בחשבון ובמספר אבל באיכותו אין לו מספר כלל כי יעלה מספרו למעלה יותר מהשגת שכל אנוש. וכמו שמצינו במשה רבינו ע"ה שקול משה כנגד כל ישראל וכדומה וכמו שהוא בכוכבים שאין להם מספר לרב חשובתם ומעלתם במה שלא ניכר כחם הגדול וז"ש והי' מספר בנ"י. שבעצם יהי' מספר. אכן לא ימד ולא יספר כח איכותם הגדול לא יעלה למספר כלל. וז"ש הבט נא השמימה וספור את הכוכבים אם תוכל לספור אותם ברב כחם הטמון

בהם ויאמר לו כה יהי' זרעך באופן הזה ג"כ שלא יהי' להם מספר מכח גודל קדושתם ואחד שקול כרבים מהם:

והנה אצל ברכת כהנים מצינו שאה"כ כה תברכו את בנ"י אמור להם יברכך ה' וגו' ולכאורה קשה דפתח בלשון רבים אמור להם ומסיים בלשון יחיד יברכך ה'. אכן הכוונה הוא בזה למה שאמרנו שזהו נשיאת פנים לישראל וברכת ה' אשר אחד מהם שקול כנגד רבים. וז"ש אמור להם שתברכו אותם בזאת הברכה אמו"ר לה"ם יברכך ה' שהמה נחשבים אף שהוא רק יברכך ה' לשון יחיד. נחשב כרבים מהם ע"י כח צדקתם ומעלתם. ומהיכן זכו ישראל למעלה הזאת עז"א המ"ד כי זה הוא נאמר לאברהם הבט נא השמימה וספור את הכוכבים וגו' כה יהי' זרעך באופן הזה וכנ"ל ורבנן אמרו שהוא באה להם ממתן תורה כלו' ע"י כח התוה"ק שכל אחד עולה כרבים. וזה ששלח יעקב לעשו להודיע לו כי אף שהוא הולך לנגדו וארבע מאות איש עמו והוא בא רק במחנה קטנה עכ"ז אין לו לירא ממנו כי יש בו מעלה שאחד מהם שקול ככל המחנה שלו. וז"ש כ"ה תאמרון לאדוני לעשו. היינו שתאמרו לו שיש בי מעלת כ"ה הנאמר באברהם ובברכת כהנים ואף שהוא תאמרון לאדוני לעשו לשון רבים. כ"ה ע"י הכ"ה אמר עבד יעקב שהוא רק לשון יחיד אין הוא ירא ממך כי שקול אני נגד כל המחנה אשר פגשת. וע"ז כ' רש"י ז"ל ותרי"ג מצות שמרתי כי שמר מצות התוה"ק וכדברי רבנן שאמרו שזכו לברכת כהנים כפי הנ"ל ע"י התורה והיינו ששמרתי מצות התורה ומשם זכה לבחי' הנ"ל להיות חשוב כרבים ואין לו לירא ממך וכנ"ל והבן:

קטנתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות ופי' רש"י כי במקלי לא הי' עמי לא כסף ולא זהב אלא מקלי לבדו ומ"א נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן. ולפי דברי מ"א הנ"ל צ"ל פירש של ועתה הוא כמו ועוד שעשה לי שני טובות אחד שנבקע לו הירדן והב' השני מחנות משא"כ לפ' הא' אין כאן אלא חסד אחד עיין בשפתי חכמים שם. אך לפי דברי מ"א דחוק היא מאוד דפשטות הלשון מורה שאין כאן אלא חסד אחד. אכן נלע"ד לומר דגם לפי פי' המ"א יהי' הפי' כמו לפי' הא' ועולים בקנה אחד ואלו ואלו דא"ח. ונקדים דצ"ל אומרו ואתה אמרת היטיב איטיב עמך ע"ז הקשו המפורשים הלא לעיל פי' רש"י שיעקב אמר שמא נתמעטו זכיותי ושמא יגרום החטא ואיך נסמך על הבטחת ואתה אמרת. ונ"ל עפי"מ דאיתא במדרש הים ראה וינס מה ראה ראה ישראל יוצאים ורכוש מצרים בידם עיי' בס' ישמח משה בשלח מה שפי' ול"נ לפ' עפ"י הידוע שיש נסיון עוני ונסיון עושר ונסיון העושר הוא גדול מנסיון העני כדכתיב בפ' ואתחנן והי' כי יביאך וגו' לתת לך ערים גדולות ובתים מלאים כ"ט וגו' השמר לך

פן תשכח וכו' ואם אינו יוכל לעמוד בנסיון העושר ח"ו אזי נקרא העשירות מושל עליו שהוא כפוף תחת העשירות אבל אם יוכל לעמוד בנסיון אזי הוא מושל על העשירות והכל בידו. וזש"ה ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו ר"ל כי אליעזר עבד אברהם הי' מושל בכל אשר לו אף שהי' לו ממון הרבה ועשירות גדול אעפי"כ הי' מושל אף על העשירות. וז"ש המדרש הנ"ל ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם ר"ל אף שבני ישראל באים ברכוש גדול עכ"ז הי' בידם ברשותם כמו שפירש"י ויקח מן הבא בידו ברשותו. ע"כ בשכר זאת שעמדו בנסיון העושר והיא שעמדה להם להיות נקרע הים לפניהם (ולא יזיק להם ביאת הארץ כאמור בפ' ואתחנן הנ"ל כי כבר נתנסו בנסיון העושר כנ"ל) היוצא לנו מדברי המדרש שמכח הנסיונות שהי' לישראל עד עתה לא הי' נקרע הים לפניהם עד שהי' להם ג"כ נסיון העושר. וא"כ לכאורה צריך להבין מה שהביא רש"י המ"א נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן הלא לפי פי' הא' כי במקלי שלא הי' עמו לא כסף ולא זהב אלא מקלו לבדו ואלו ואלו דא"ח א"כ האיך נבקע לו הירדן הלא עד עתה לא הי' לו נסיון העושר כי הי' יושב אהלים של שם ועבר ולא עסק בטוב הארץ. אך התי' לזה י"ל כי ידוע מה שאמר משה מי אנכי וגו' וכי אוציא את בכ"י וגו' ופירש"י באיזה זכות אגאלם. א"ל הקב"ה בהוציאך את העם וגו' היינו בזכות שעתידין לקבל התורה הרי שאדם נידון ע"ש סופו שייטיב מעשיו ויותר מזה מצינו במדרש בראשית מנין לראשונים בזכות אחרונים שנאמר וכח מצא חן אלה תולדות נח ר"ל בזכותם עיי"ש וכן אמרו ז"ל עה"פ (ישעי' כ"ט) אל בית יעקב אשר פדה את אברהם יעקב פדה את אברהם מכבשן האש הרי שהשי"ת מצרף את טוב העתיד וזש"ה כי במקלי עברתי את הירדן כפשוטו ומדרשו כי במקלי עברתי את הירדן ונבקע הירדן אף שלא הי' עמי רק מקלי לבד מחמת כי עתה הייתי לשני מחנות ויש לי עשירות הרבה ואעפ"כ ותרי"ג מצות שמרתי. וז"ש ויהי לי שור וחמור ר"ל ברשותי הי' העשירות ומחמת זה נבקע הירדן ע"כ אמר הגם אמת קטנתי מכל החסדים שמא נתמעטו זכיותי וגרם החטא אך מזה שבמקלי עברתי את הירדן מוכח שהשי"ת מצרף את טוב העתיד ואתה אמרת היטיב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים ובזכות הדורות שעתידים לצאת ממני וע"י המעשים טובים שלהם הצילנו נא מיד אחי מיד עשו כי יש ראי' מהירדן שהשי"ת מצרף את טוב העתיד והבן:

א"י באופן אחר קטנתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות ופירש"י כי במקלי וכו' ומ"א נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן. ולפ"ז צ"ב שייכות מה שאמר אח"כ ועתה הייתי לשני מחנות ועיין לעיל. ואפשר לומר בזה בהקדם לפרש הפ' אם יהי' אלקים עמדי וגו' ונתן לי לחם לאכול וגו' והי' ה' לי לאלקים. וקושי'

המפורשים דהאיך יתכן שיעקב אבינו יהי' מסופק בדבר והלא כבר הבטיחו הקב"ה על זה. וגם מה שביקש על הלחם לאכול וגו' ומסיים עוד הפעם בתנאי והי' ה' לי לאלקים. וכל אלה באחת יבוארו עפי' מאמרם ז"ל (תענית כ') כי הא דאר"י לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין וכו' ואם עושין מנכין לו מזכיותיו ע"כ ואמרו ז"ל (שבת נ"ג) מעשה באחד וכו' ונפתחו לו דדין כדדי אשה להניק את בנו וכו' א"ל אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנה עליו סדרי בראשית כו' המורם מזה כי לא טוב היות אדם סומך עצמו על הנס שיעשה עמו הקב"ה ורק צריך להשתדל שהשי"ת יעשה עמו עפי' דרך הטבע. וזה שביקש יעקב אע"ה אם יהי' אלקי"ם עמדי וגו' בהקדם עוד עפי"מ דכתב התוס' יו"ט (ברכות פ"ז) בשינוי מטבע ברכות שתקנו בברכת התורה ברכו את ה'. ובברכת המזון נברך אלקינ"ו והענין הוא כי המזון הדין נותן לכלכל את ברואיו לפיכך תקנו זה השם שהוא מדת הדין והוראתו אלקיות ואדנות אבל התורה לא ניתנה אלא בחסדו כדאמרי' למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר כי איזה דין נותן להודיע דרכיו ומשפטיו לברואים וכו' ולפיכך תקנו בברכת התורה שם זה הוי' שהיא מדת הרחמים עכ"ד ואף גם זאת ידוע כי אלקים בגימט' הטבע כי הדבר שהוא עפי' הטבע היא מגיע מצד הדין ואלקים מורה ע"ז הנהגה הטבעיות וז"ש יעקב אם יהי' אלקי"ם עמדי. ירצה שהנהגת הקב"ה עמי יהי' ע"י שם אלקים שהוא מורה ע"ד הטבע ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש שהיא דבר המגיע להאדם מצד הדין לכלכל את ברואיו כי אין בודקין למזונות. והי' הוי' שכל ההנהגה אף שיהי' רחמים וחסדים ורב טוב יהי' רק לי לאלקים כלו' מתלבשים בדרך הטבע ולא בדרך נסיי כי הנס לא יתמיד ומגרעות ניתן לה לנכות מזכיותיו. והנה יעקב אמר בכאן קטנתי מכל החסדים שהי' ירא לעצמו שכל החסד שעשה עמו הקב"ה הי' רק עפ"י דרך נסי וכל הונו ורכושו בא לו רק בנסי השם אשר עשה עמו. ואף שעבד עבודת פרך אצל לבן עבור שכרו והי' מגיע לו זה עפי' הטבע וא"כ יפלא מדוע ירא לנפשו שהוא הנהגה נסיית. והי' כמשיב כי במקלי עברתי את הירדן ופי' המ"א נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן והנה הדבר הזה הוא בודאי שלא עפי' סדר הטבע ורק בדרך נסי וע"כ אני ירא ועתה הייתי לשני מחנות כי גם זה הוא לי עפי' הנס וע"כ קטנתי מכל החסדים כדברי חז"ל שמככין לו מזכיותיו וכנ"ל ע"כ הצילני נא וגו' והבן:

ויאמר לא יעקב יאמר וגו' כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל וגו' במדרש זש"ה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד גבור בארץ יהי' זרעו וגו'. והנ"ל בס"ד בהקדם אמרם ז"ל אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון כיס. י"ל בכוונתו כי יש

כמה אנשים אשר מנשרים קלו ומאריות גברו לעשות רצון קונם וחפץ צורם. ועכ"ז כשיבא לידם מצוה התלוי' בממון מושכים את ידיהם מהמצוה ואינם עושים בשלימות וע"ז בא הצואה ואהבת את ד' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך ודרשו חז"ל במס' ברכות נ"ד בכל מאודך בכל ממונך והיינו שצריך להיות ירא השם וחושב שמו ית' גם במצוה התלוי' בממון ולהיות מן הזריזין מקדימין לעשות צדקה וחסד בתכלית השלימות ויבטח בה' ובידו הגדולה כי הוא רב להושיע וז"ש דוד המע"ה אשרי איש ירא את השם ר"ל שזה לאות ולראי' שהוא ירא ה' אם במצותיו חפץ מאו"ד שם רומז למצות התלוים בממון ג"כ ואז עי"ז יבא על שכרו שגבור בארץ יהי' זרעו דור ישרים יבורך הון ועושר בביתו וגו' שיתברך מהאל הטוב בבנים גבורים שתולים בחצרות ה' בשפע ברכה והצלחה (ע"ד שפי' אמו"ו זצוקלה"ה בס' רב טוב אחרי בלותי היתה לי עדנה ר"ת עדנ"ה עוזר דלים הושיעה נא שע"י מעשה הצדקה הי' לה הישועה בבנים) לא כמו אלה מחוסרי אמונה כאשר בעוה"ר אנו רואים בדורינו הזה שהמה משובשים בדעה כוזבת אשר לאיש הישראלי שעובד את ה' בכל מאודו ועוסק בצדקה וג"ח ושומר שבת כדת מחללו בטל ממלאכה להשתכר וכדומה אי אפשר שיהי' לו עושר ונכסים דאדרבה מהיפך להיפך הוא כי עי"ז ששומר מצות השם ברכת השם תעשיר שיזכה לכל מיני השפעות טובות. ובזה י"ל הכוונה שאמר יאע"ה לאמר לעשו עם לבן גרתי פירש"י ותרי"ג מצות שמרתי ויהי' לי שור וחמור וגו' היינו שלא תאמר שלא הי' לי עושר ונכסים כיון שהייתי בטל ביום ש"ק ממלאכה וכדומה שיש בתרי"ג מצות וא"כ לא הי' בידי לקיים מצות התלוים בזמן על צד היותר טוב עז"א ויהי' לי שור וחמור שהי' לי עשירות אעפ"י ששמרתי תרי"ג מצות ועי"כ ששמרתי מצות התלוים בממון ביד רמה בתכלית השלימות בלא שום חסרון וא"כ הי' זה שכרי גבור בארץ יהי' זרעו וגו' וע"כ איני מתייירא ממך. וזה אומרו כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל ר"ל עם אלקים היינו בלימוד התורה ומצות שהיא עבודה לאלקים ועם אנשים היינו במצות צדקה וכדומה התלוי בממון ועי"ז ותוכל כי שכרך גבור בארץ יהי' זרעו וכו'. וז"ש במדרש ילקוט השמעוני הנ"ל זש"ה אשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאוד שחפצו האדיר היא גם במצות מאוד היינו התלוים בממון וע"כ ותוכל כי גבור בארץ יהי' זרעו וגו' היא שכרו כנ"ל והבן:

ויאמר עשו וגו' יהי לך אשר לך וגו' קח נא את ברכתי אשר הובאת לך כו' וכי יש לי כל. ויש להבין לשונו בכפל לך. גם אמרו אשר הובאת לך נראה לכאורה לגמרי כמיותר דאם אמר קח נא את ברכתי בודאי היא הברכה אשר הובא לו. גם וכי יש לי כל מאי מרמז בכ"ל הזה. והנ"ל בס"ד עפי"מ דאיתא בעט"צ על זוהר מקץ דף קצ"ד ע"ב דכל מרמז

לה"ח לעשות חסד לכל לרעים ולטובים כל הוא ה"ח כל אחד כלול מי' בגימט' כל אבל לך מרמז לה"ג לצמצם להחזיק לעצמו עכ"ד ובזה פי' אאמו"ר זצוקלה"ה בס' ייטב פנים בפ' זכור וילקט יוסף את כל הכסף כל הכסף הן ה' הויות בכללות עשר עולה כל ולכן אותיות כל כסדר מרמז רחמים וחסדים אבל לך ירמוז לה"ג בכללות עשר לכן האותיות למפרע מורה דין עכ"ל ולפי"ז י"ל שזהו שאמר יוסף וכ"ל אשר יש לו נתן בידי היינו אותיות כ"ל ה' חסדים. והנה ידוע מהזוה"ק פ' פנחס דף רל"ז ע"א וז"ל מאי חמא חמא מ' אות דא דהוה טאס ברקיע ודא הוא סימנא דמלאך המות דבעיא לאתבנאה באות וא"ו ואות ת' וכו' בגין דאות מ' הוה סימנא קדמאה לאדה"ר למבני מות על עלמא בגין דאות דא הוה טאס על רישיה דאדם בשעתא דכתיב ותק"ח מפריו מ' פריו והוה מחכא ו"ת בזמנא דכתיב ותאכ"ל ותת"ן ותפקחנ"ה כדין אתבני מות על עלמא עכ"ל עיי"ש. ולכן יעקב אבינו ע"ה תיקן חטא אדה"ר ויעקב א' לא מת להמשיך הה"ח שהיא כ"ל הנ"ל אות הו"ת ונעשה ותוכ"ל. והמלאך המשיך הו"ת אל ק"ע ונעשה ותקע שה"ס הה"ג עיין בדברי מרן האר"י ז"ל בסוד המלקות וז"ל גם יכוין הנלקה שפגם בעונותיו גלוי' ה"ג וסתם השלשה חסדים המגולים שעלו למעלה מהת"ת דז"א וה"ג הם ב"פ מנצפ"ך בגימ' תק"ס ועם עשרה אותיות בגי' תקע ועם כללות הה"ג והכולל בגימט' תקע"ו כמנין מלקות עכ"ל יצא לנו מזה כי ותקע גי' מלקות סוד הה"ג. וכשלא יכול לו נעשה ותוכל סוד הה"ח וז"ש כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל סוד הה"ח כהנ"ל. והנה עשו רצה ג"כ להמשיך אל יעקב הה"ג אותיות לך דהיפוך אתוון מורה דין כנ"ל ע"כ אמר אל יעקב יהי' ל"ך אשר ל"ך. אבל יעקב אע"ה אמר לו קח נא את ברכתי אשר הובאת ל"ך דהיינו שהוא יקח את ל"ך ישה"ג וכי יש לי כ"ל ר"ל לי יש כ"ל היינו הה"ח כנ"ל והבן כי נכון הוא בס"ד. ומן האמור יל"פ המשך הכתובים בפ' קרח ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדושים וגו' ומדוע תתנשאו על קהל ה' וישמע משה וגו' וידבר וגו' וידע ה' את אשר לו וגו' רב לכם בני לוי. כי הנה קרח שחלק על משרע"ה סבור הי' בדעתו שמרע"ה בדה הכל מלבו ח"ו ורצה להמשיך עליו הדינים והגבורות וז"ש לו קרח רב לכ"ם היינו למ"ד קודם האות כ' שהוא מורה על מקור הגבורות כנ"ל וגמר אומר כי כ"ל העדה כלם קדושים והיינו שלעדה הקדושה בנ"י הוא בבחי' כל שמורה על השפעות חסד ורחמים כי ישראל קדושים הם ולכן מדוע תתנשאו על קהל ה' וישמע משה. וידבר. בקר וידע ה' את אשר לו היינו שיודיע מי שהוא כוונתו ל"ו לשמים ואז תראו ותדעו כי רב לכ"ם בני לוי דייקא ונ"ל שאצליכם הוא שורש הגבורות (עיי"ש בזוהר) וראו כי רעה נגד פניכם וה' ישפיע לנו ב"ב כל מיני השפעות טובות ורחמים וחסדים אוכי"ר:

ויבא יעקב שלם וגו' במדרש כתיב הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. הזורעים בדמעה זה אבינו יעקב שזרע את הברכות בדמעה אולי ימשני אבי ברנה יקצורו ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ וכו' עיי"ש וצ"ב. והנ"ל בזה בהקדם מה שפירשתי הפ' בסוף קהלת. כי את כל מעשה האלקים היינו המצות ומעש"ט שהוא לאלקים ג"כ יבא במשפט על כל נעלם היינו המחשבה שהיא נעלמה בפנים אם טוב ואם רע. אם המחשבה הי' בעשיית המצוה טוב או להיפוך ח"ו. ובזה פירשתי ג"כ מה שאנו אומרים בתפלת ר"ה כי זכר כל היצור לפניך בא מעשה איש ופקודתו דהיינו שגם התורה והמצוה המכונים מעשה איש ע"ד דכתיב איש אלקים שמעשיו הם מצות ומעש"ט ופקודתו היא מלשון ולא נפקד ממנו איש והיינו החסרון בהמצוה מה שלא כיון לקיימה בשלימות כתקונה ג"כ לפניו ית"ש בא ויביאו במשפט גם ע"ז. ובזה נ"ל לפ' מה שאמר יעקב לרבקה אמו אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע. דלכאורה יפלא הלא אמרו ז"ל בפ"ק דפסחים אר"א שלוחי מצוה אינן נזוקין וא"כ מה הי' ירא יע"א הלא הי' בשליחות מצות כיבוד אם. וגם לשון ימשני צ"ב דהול"ל אולי יגע בי אבי. אמנם יע"א ע"ה בענותנותו שלא בטח על צדקתו והי' מפחד תמיד שמא אינו עושה המצוה כראוי בכל תנאי' בתכלית השלימות ויש בה ח"ו איזה חסרון או פני' וכוונה להנאת עצמו לקבל הברכות ויתן לך הא' מטל השמים וגו' וא"כ יש באפשרות להיות ניזוק ח"ו וז"פ אומרו אולי ימשני אבי הכוונה שימשמש אבי שבשמים בהמצוה ובכוונתה אם אין בה חסרון או כוונה אחרת אפי' כחוט השערה וא"כ אינו בכלל שלוחי מצוה (עיין בסוף מס' חולין) וע"כ והייתי בעיניו כמתעתע שיהי' לי היזק ח"ו. וע"כ העידה התוה"ק עליו ויבא יעקב שלם ודרשו ז"ל הובא ברש"י שלם בגופו שלם בממונו שלם בתורתו כלו' שכל המצות אשר עשה הן התלוין בגופו הן התלוים בממונו כולם שלימים בלתי לה' לבדו בלי שום חסרון ח"ו. והנה עוד זאת גלוי וידוע מה שפי' נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים כי כמו אם האדם רוצה לזרוע שדהו צריך מקודם לעקר ולנקות את השדה מכל קוץ ודרדר כ"כ צריך האדם קודם כל מצוה ומצוה שעושה וזורע לנקות את עצמו מכל חטא ופשע כי אם ח"ו לא נקה האיש מעון ועוד אשמתו בו אז ח"ו הוא זורע אל הקוצים היינו להחיצונים שיחטפו וישלטו בהמצוה ע"כ צריך לרחוץ ולזכות ולסור רוע מעלליו מקודם וז"ש דוד המע"ה סור מרע ועשה טוב היינו שאם הוא סור מרע שעושה תשובה על אשר חטא על הנפש אז אח"כ עשה טוב יוכל לעשות טוב היינו מצות ומע"ט שלא ישלטו זרים החיצונים בהמצוה. וז"ש המדרש ויבא יעקב שלם כתיב הזורעים בדמעה זה יעקב שזרע הברכות בדמעה היינו שעשה תשובה קודם כל מצוה וגם שאמר אולי ימשני אבי היינו שהי'

מפחיד וירא בעשיית המצוה כן ואולי ח"ו אינו בשלימות בכל תנאי' פרטי' ודקדוקי' ע"כ בשכר זאת ברנה יקצורו שברכו אביו ויתן לך האלקים מטל השמים וכו' והבן:

וישב

וישב יעקב וגו' הדקדוקים רבו (א') במה דאמר קודם וישב יעקב ואח"כ אמר וישראל אהב את יוסף וגו' ושינה מיעקב לישראל (ב') צריך להבין המדרש והובא ברש"י ז"ל בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף אתמהה והלא אדרבה רצון יראיו יעשה כתיב בשגם שבלי שום ספק יעקב אבינו מובחר שבאבות לא היה כוונתו לישב בשלוה כדי להתענג בתענוגים הגופנים בשלוה והשקט ואך בודאי הי' כוונתו לישב בשלוה כדי לעבוד את הש"י בלי שום מניעת ועיכובים וא"כ למה מנע הקב"ה ממנו את שלותו (ג) דקדקו בזה דקדוק עצום במה דאמר רוגזו של יוסף ולא אמר צערו של יוסף עיין בישמח משה לאא"ז זצוקלה"ה (ד') יש להבין דברי המד"ר עה"פ וישראל אהב את יוסף וז"ל ד"א פסים ר"ש בן לקיש בשם ראב"ע כתיב לכו וראו מפעלות אלקים וכתיב בתרי' הפך ים ליבשה למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם פסים פס ים עכ"ל והוא תמוה דמה ענין שנאת אחי יוסף לקריעת ים סוף (ה') גם דברי המדרש להלן בפי' עה"פ וינס ויצא החוצה קפץ בזכות אבות המד"א ויוצא אותו החוצה בזכות אבות ע"כ והיא פלא מה ענין זכות אבות לקפיצת החוצה (וא"ו) צ"ל מה דאיתא עוד שם במד"ר שמעון איש קטרון אמר בזכות עצמותיו של יוסף נקרע הים לישראל הה"ד הים ראה וינס ויעזוב בגדו בידה וינס. והנה דברי המד"ר הזה איתא גם במקומות אחרים רק בלשון אחר הים ראה וינס מה ראה ארונו של יוסף דכתיב בי' וינס ויצא החוצה ע"כ ובין כך ובין כך צ"ל מה ענין קריעת י"ס לזכותו של יוסף דייקא (ז') יל"ד באומרו וינס ויצא החוצה שתיבת החוצה היא לכאורה כמותר דהי' די לומר וינס ויצא ומה נ"מ אם לחוצה אם לאו (חי"ת) יותר על כלנה יל"ד על ענין הקנאה והשנאה שבאחי יוסף בשלמא לפימ"ש רש"י ז"ל כי בן זקנים הוא לו ארי בר חכים הוא לי' שפיר דגדלה הקנאה עד למעלה במה שראו שאותו אהב מכל אחיו עבור שחשב שהוא בר חכים יותר מכל אחיו ובפרט כי הם לא חשבו אותו לבר חכים כי הם דנו אותו להריגה עבור הדבה שהוציא עליהם כידוע אבל לפי' פי' הא' שברש"י כי בן זקונים הוא לו כפשוטו עבור שנולד לו בעת זקנותו והי' אהבתו ליוסף מצד הטבע שנולד לו לעת זקנותו א"כ צ"ל מה הי' בזה ענין הקנאה שקנאו בו אחיו. וכל אלה באחת יבוארו בס"ד והוא בהניח הנחה צודקת דהנה ידוע דמי שעובד את השי"ת חוץ לדרך הטבע גם הוא יתברך מתנהג עמו חוץ לדרך הטבע ע"ז

כתיב ה' צלך וכמו דאיתא במדרש אצל אברהם אבינו ע"ה דכתיב ויוצא אותו החוצה שהוציאו מחללו של עולם והגבוהו למעלה מן הכוכבים ושם מבואר באורך שהראה לו שאף שבדרך הטבע א"א לו להוליד מ"מ הוציאו למעלה מן הכוכבים והמזלות שיוליד בן למעלה מן המזל והטבע וכ"כ איתא בסה"ק שבכל צדיקי אמת שהם למעלה מן הטבע והמזל גם למעלה מן הזמן שאין שום זמן שולט בהם ולפי"ז י"ל הקנאה שהי' באחי יוסף אף שהי' להם לחשוב שיעקב אהב את יוסף ע"י שנולד לעת זקנותו שבזה לא שייך שום קנאה כנ"ל מ"מ הם שפטו בשכלם את זאת כי אהבה כזו היינו לאהוב את בנו הנולד לו לעת זקנתו הוא רק באיש ההמוני שמתנהג עפ"י דרך הטבע והוא תחת הזמן וכן הוא התחייבות הטבע אבל לא כאלה חלק תורת יעקב אביהם הקדוש המובחר שבאבות שיהי' תחת הטבע והזמן וע"כ יאמר ליעקב ענין האהבה ליוסף ארי בר חכים הוא לי' ועי"ז א"ש ויקנאו בו אחיו וזה אומרו וישראל אהב את יוסף כי ידוע אשר שם ישראל מורה על ענין למעלה מן הטבע והמזל כי הוא ע"ש כי שרית עם אלקים ואנשים שליט ומושל בעליונים ובתחתונים. וז"ש ע"י וישראל דייקא אהב את יוסף ירצה שאהב את יוסף בעת שהי' בבחינת ישראל שהיא המדרגה הגבוה למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל וא"כ הי' מחמת כי בר חכים הוא לי' ולזה ויקנאו בו אחיו כמבואר:

והנה יעקב אבינו ע"ה בענוות צדקו לא חשב בעצמו שהוא בא לבחי' זאת להיות למעלה מן הטבע והזמן והמזל ולכן אמר בקש לישב בשלוה כי הנה זה ענין שלות יעקב שבודאי לא חפץ בה עבור תענוגי עוה"ז ואך בקש בשלותו שיוכל לעבוד את השי"ת באין מפריע בהשקט ושלוה. ובאמת ענין השלוה הנצרך להעבודה אינו שייך אלא באיש המתנהג עפ"י חוקי הטבע ונועל תחת הזמן גם בעבדו את ה' ואצלו שייך למימר שיותר יוכל לעבוד את ה' אם ישב בשלוה ולא יהי' לו שום מניעות ועיכובים ולאו כל העתים שוים אצלו משא"כ באיש אשר הוא למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל וגם הזמן לא יעכב אצלו. כי ידוע מאמרם ז"ל שהקב"ה נמלך בנשמות הצדיקים בעת בריאת העולם וא"כ כבר הם קודם בריאת הטבע המוטבע בהבריאה והזמן והמזלות ואינם נופלים תחתיהם א"כ האיך שייך למימר אצל הצדיקים האלו שיותר טוב להם לעבוד את השי"ת בעת שלותם הלא אינו באפשרות שימשול עליהם שום עיכוב ושום זמן כי בכל עת ובכל זמן ורגע עומדים הכן למסור נפשם ולבבם עבור קדושת שמו יתברך ולבם בוער תמיד ברשפי אש שלהבת י' כמו ששמענו וראינו בצדיקי אמת שבבל דור ודור שאין שום זמן והכנה לעבודת השי"ת אצלם כי כל העתים שוין לטובה אם יש לו לב בוער להש"י והוא למעלה מן הטבע וא"כ לפי"ז יעקב אבינו שבקש לישב בשלוה עבור עבודת השי"ת

בודאי כשהי' חושב וערכו עליו בענוות צדקו שאינו בבחי' זו להיות למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן ולכך קפץ עליו רוגזו של יוסף היינו מה שאחי יוסף שנאו אותו שבזה נראה לו שהוא למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן והמזל שאל"כ אין שום טעם להשנאה עבור הקנאה כי אותו אהב אביהם כי הי' להם לחשוב שאהבה היא עבור שנולד בעת זקנתו כנ"ל ואך עבור שהוא למעלה מן הטבע והזמן שע"י כך אין לומר שהאהבה היא עבור שנולד בעת זקנתו רק ע"י כי בר חכים הוא לי' לכן וישנאו אותו ויקנאו בו אחיו. ומזה שהראו לו משנאתם ורוגזותם על יוסף שהוא למעלה מן הטבע והמזל נסתר טענתו שבקש לישב בשלוה והבן וזאת הי' הכוונה להראות לו שהוא למעלה מן הטבע והזמן והרי היא כמבואר.

ומשם בארה ביאור המדרש וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם כי אמרו ז"ל במדרש פרש' בשלח שטען הים למשה רבינו ע"ה אני קשיש ממך שאני נבראתי בשלישי ואתה נבראת בששי ולא רצה לקרוע מפניו ובאמת לפי האמור נסתרה טענתו כי כיון שנשמת הצדיקים הם הי' קודם בריאת העולם והמזלות ואין הזמן מושל עליהם כלל וכלל ואדרבה שזרועם מושלה על הזמן ומשנורי השמים והמזלות א"כ אטו בקשישיתא תליא מלתא בטעמא תליא מלתא שהצדיק הוא מוקדם יותר משנות העולם והזמן ואינו נופל תחתיהם (וע"ש במדרש בשלח ר"ש אומר כבר הכתבתי עליך כו' וכבר עשיתיך גזבר עליו ועיין שם בידי משה שזהו תשובה להים שהתורה הי' קודם בריאת עולם ולפי הנ"ל א"ש מאוד) וז"ש למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם כי משנאת אחי יוסף מוכח שהם למעלה מן הטבע והמזל כמבואר לעיל שבלא זה אין שום מקום לשנאתם ורוגזתם ועי"ז שפיר נבקע הים לישראל ולא הי' לו טענה זו דאני קשיש ממך שהם קודמים מבריאת הטבע. והזמן והבן:

והנה גם אצל יוסף נוכל לומר שלא הי' באפשרי עפ"י דרך הטבע והשכל להנצל מעצת היצר מלחטוא באשת אדוניו וכמו שבאמת אמרו ז"ל במס' סוטה לחד מ"ד ורק נראה לו דמות דיוקנו של אביו הכוונה למדרגת אביו שהי' למעלה מן הטבע ומוקדם להזמן. וכמו שספרו ז"ל במדרשים האיך הי' אז התגברות היצר עליו ואך בדרך זה ניצול מהחטא שהלך והגביה א"ע למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל והזמן שבזה הכח יגבר איש אף שלא עפ"י שכל האנושי ורמז יפה לזה במה דכתיב וינס ויצא החוצ"ה למדרש גז"ש דכתיב גבי אברהם אע"ה ויוצא החוצ"ה שפי' במדרש שהוציא אותו למעלה מכיפת הרקיע כדי להראותו שהוא למעלה מן הטבע עיין שם במדרש פ' לך ובמפורשים כ"כ ניתן לדרוש גם גבי יוסף ויצא החוצה חוץ לכיפת הרקיע ולחללו של עולם שהלך למעלה

מן הטבע ולמעלה מן המזל ובזה התגבר על עצת היצר ומזימותיו ומעתה טועמנו צוף דבש בדבר המד"ר וינס ויצא החוצה קפץ בזכות אבות המד"א ויוצא אותו החוצה ר"ל כמו שהוציא הקב"ה את אברהם אע"ה מחללו של עולם למעלה מן המזל כ"כ גם יוסף קפץ בזכות אבות ועי"ז גם הוא וינס ויצא החוצה למעלה מן המזל ולמעלה מן הטבע וא"ש מאוד. והשתא דאתינא להכי נופל לפרש גם החוט המשולש שבמד"ר שהים ראה וינס בזכות עצמותיו של יוסף דכתיב בי' ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה דהיינו שהי' למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל והזמן לכן הים ראה וינס כי לא הי' לו טענה זו שטען אני קשיש ממך כדברי המד"ר שהבאתי לעיל כי כשראה ביוסף שהי' למעלה מן הטבע והזמן א"כ מה שייך למימר עוד אני קשיש ממך שהוא מוקדם מבריאת הזמן כמבואר ובזה שפיר נקרע הים כשראה ארונו של יוסף דכתיב בי' ביוסף וינס ויצא החוצה ודוק היטיב וא"ש ונחמד היא:

וע"ד עומק הפשט נ"ל לת' הקושי' שהקשינו מה הי' הקנאה באחי יוסף ע"י שאותו אהב אביהם הלא מקרא מלא דבר הכתוב וישראל אהב את יוסף כי בן זקונים הוא לו ופירש"י ז"ל לחד פירושא שנולד בעת זקנותו וא"כ מה שייך בזה הקנאה במה שהם לא נולדו בעת זקנותו אכן י"ל כי הנה י"ל ד באומרו וישראל אהב וגו' מכ"ל אחיו שתיבת כל הוא כמיותר והול"ל אהב את יוסף מאחיו אכן י"ל ע"ד שחקרו לפימ"ש רש"י ז"ל שנולד בעת זקנתו למה לא אהב גם את בנימין מיוסף שנולד בזמן מאוחר מיוסף ובאמת דא ודאי קושיא היא ע"כ נוכל לומר שמזה כצמח הקנאה במה שראו שאהב את יוסף גם יותר מבנימין ואם נאמר שאהבת יוסף הי' עבור שנולד בעת זקנתו מהראוי הי' שיאהב את בנימין יותר ממנו כי נולד באיחור יותר מיוסף ומזה הכריחו שאהבה הי' ע"כ ארי בר חכים הוא לי' כפי' השני שפירש"י ז"ל והוא העיקר ועי"ז שפיר שנאתם וקנאתם גדלה עד למעלה ראש כיון שראו שיעקב אביהם חשב שיוסף הוא היותר בר חכים מכל אחיו ובאמת הם לא חשבו כך כי דנו אותו להריגה כידוע ועפי"ז נתבאר היטב מאמר הכ' ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכ"ל אחיו גם מבנימין וישנאו אותו כי ראו וידעו שאהבתו ליוסף הוא ארי בר חכים הוא לי' כמבואר ודוק.

וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו וגו' ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וגו' וצ"ל שינוי הלשון קודם כתוב אהב את יוסף מכל בניו ואח"כ כתיב מכל אחיו ולכאורה הול"ל גם בפעם הב' מכל בניו. עוד הקשו המפורשים כי הנה יש להפליא מאוד על השבטים שבטי י"ה מאיזה טעם ישנאו אותו בשביל אהבת אביו אליו ומה הי' לו לעשות. ונ"ל לפרש כי כתיב למעלה ויגש אברהם ויאמר האף תספה

צדיק עם רשע. דהנה לכאורה קשה האיך יעלה עה"ד של אברהם אשר השי"ת יספה את הצדיקים וכי חשיד קוב"ה וכו' ואיתא בספר בני יששכר לת' ותורף דבריו דהנה הצרפתית אמרה לאלי' באת אלי להזכיר את עוני ופי' רז"ל שאמרה עד שלא באת אלי הייתי נחשבת לצדיקת בערך הרשעים ועתה כשבאת אצלי אחשב בערכך לרשעה וזה מחסד הבורא אשר יחשוב את האדם לצדיק בערך הרשעים הגם שאינו צדיק באמת וז"ש אברהם האף תספה צדיק עם רשע ר"ל צדיק כזה שאינו צדיק בעצם רק ע"י ערך הרשע ואינו צדיק גמור באמת חלילה לך מעשות כו' להמית צדיק עם רשע היינו כנ"ל אותו שהוא צדיק רק בהצטרפות עם רשע עכ"ד ומעתה לא קשה מה שהשבטים שנאו את יוסף שהם חשבו מחמת שיוסף הביא את דבתם רעה אל אביהם והי' מעריך מעשיו נגד מעשיהם הי' נחשב בעיניו לצדיק יותר ממה שהי' באמת. אבל האמת לא כן הי' שאהב אותו מחמת כי בן זקנים הוא לו כתרגומו בר חכים הוא לי' וזש"ה וישראל אהב את יוסף מכל בניו ר"ל אף שהי' כולם בניו כדכתיב למעלה בפ' וישלח ויהיו בני יעקב שנים עשר ופירש"י ורבותינו דרשו ללמדנו בא שכלן שוין וכלן צדיקים אעפי"כ אהב אותו מכל בניו מחמת כי בן זקנים הוא לו. אבל ויראו אחיו כלומר נראה להם כי אותו אהב אביהם הוא רק מכל אחיו מחמת שהביא דבתם רעה אל אביהם והי' מעריך מעשיו נגד מעשיהם והי' נחשב אצלו לצדיק יותר ממה שהי' ובפרט שלא לומד ממעשיהם אף שהם אחיו ע"כ וישנאו אותו.

וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו. לכאורה תיבת לו היא מיותר והי' די לומר כי בן זקנים הוא יתבאר עפ"י דברי אבי מרן זצלה"ה בספרו ייטב לב לפ' ואברהם זקן בא בימים כי איש בחור בימי נעוריו כחו רב וחזק לעבוד את בוראו בבחי' מעשה אולם השכל עודנו חלש ובלתי זך ונהפוך הוא בימי הזקנה השכל נתוסף וזקני ת"ח כ"ז שמזקינים דעתן נתוספת עליהן אבל כחן חלש בענין המעשה לא יוכל עשה כפי אשר בימי עלומיו ואברהם הי' לו שני המדרגות היינו זקן זה שקנה חכמה ושכל וגם בא בימים בבחי' ימי הבחרות כאלו עוד לא בא רק בימים ולא בשנים וזה וה' ברך את אברהם בכל הן בכח וגבורה והן בהשגת השכל והמחשבה עכ"ל בקיצור נמרץ וכן אני אומר גם כאן וישראל אהב את יוסף כי בן זקנים הוא לו לעצמו ר"ל ליוסף כי הי' לו ג"כ שני המדרגות כמו אאע"ה היינו בחי' בן רך בשנים וגם זקנים זה שקנה חכמה ושכל ומחמת זה אהב את יוסף:

לך כא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וגו' צ"ל אומרו והשבני דב"ר והנ"ל דשם רומז למה שאמרו ז"ל אפי' יאמר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהיא

ימין וכו' כדאי' בסנהדרין וזה נרמז במן הדבר היינו אף שנראה בדעתך כי היא רק דיבור בעלמא ואין שום שכל ולפי דעתו היא הנותנת להיפוך שהוא אצלו מימין על שמאל בכ"ז אתה מצווה לשמוע אליו. והנה כתיב לעיל ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם עירש"י ולכאורה יפלא האיך עשו השבטים כדברים האלו אכן באמת כוונת השבטים הי' לשם שמים וכמו שהאריכו המפורשים טעמם ונימוקם אכן יוסף חישב זאת לחטא ע"י ששמע מהם דיבורים והוא לא הבין טעמם ונימוקם. וזה שהביא לאביו רק דבתם רעה היינו הדברים שהי' מדברים והנה יעקב רצה לעשות שלום בינו ובין אחיו ע"כ אמר לו לך נא ראה את שלום אחיך והשבני דב"ר היינו הוא הדבר הנאמר לא תסור מן הדבר כי דיבורם בודאי קודש הם ואין לך לחשוב עליהם לרעה ובזה יתבאר מדרש פליאה וזה תוארו ראה את שלום אחיך הראה לו את שדרש רע"ק. היינו לרבות ת"ח שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ועי"ז שלם יהי' באהליכם והבן:

וישמע ראובן ויצלהו מידם וגו' השליכו אותו אל הבור הזה וגו' והבור רק אין בו מים. ודרשו ז"ל במס' שבת מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ובזוה"ק הק' ר' יצחק מה הצלה היא זאת שהי' רוצה להצילו במה שהשליך אותו אל הבור של נחשים ועקרבים ומה זה להשיבו אל אביו. ויבואר עפימ"ש בעקידה שער ט"ו אין חי' שולטת באדם אלא א"כ נדמה לה כבהמה שכ' נמשל כבהמות נדמו כי הכח של כל הנבראים שבעולם נשרש בהאדם בחומר ואם הוא מושל בגבורתו על החומר אז הוא מושל ג"כ על כל הנבראים שבעולם וזה אין חי' שולטת באדם אלא אם נדמה לה היינו ר"ל שכח הנדמה באדם היא כבהמה שאין הצורה מושלת על החומר ומוזללה"ה בס' ישמח משה הוסיף לפ' שזה שאמר הכתוב נמשל ר"ל שאינו מושל על הבהמות רק נמשל שהם מושלים עליו הוא מחמת כבהמות נדמו שכח הדומה להנמצאים הם כבהמה ולא אדם עכ"ד זכינו לדין אשר אם הוא מושל על עצמו יכול למשול ג"כ על כל מה שחוץ ממנו ואז הוא בבחי' ומוראכם וחתכם יהי' וגו' והנה ראובן חש בראשו עלה ונסתפק למידן דיני' דהאי גברא שהשבטים דנו אותו להרג וחלוונותיו מורים שעתיד למלוך עליהם ואביו אהבו ועלה בלבו לעשות הבחינה זו דהיינו דאמר השליכו אותו אל הבור מקום נחשים ועקרבים דשכיחא היזקא ונראה אם יתן מוראו עליהם אז בדין הוא שראוי הוא להיות שליט בארץ כי מכיון שאין נחשים ועקרבים שולטים בו והיינו מטעם שהוא המשיל הצורה על החומר וא"כ מהראוי הוא להיות המושל על כל הארץ וליתן מוראו עליהם וז"ש להשיבו אל אביו יאמר לכוונת אביו שנאמר בו ואביו שמר את הדבר מצפה ומתי

יהי' ויתקיימו חלומותיו וע"כ אמר ראובן להשליכו אל הבור של נחשים רעים למען יודע אם הוא ראוי למלוכה שיתקיימו חלומותיו והבן:

וישב ראובן אל הבור ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא ואיתא במדרש ואני אנה אני בא ממעשה בלהה ואומר דרשוני ונקדים לפרש דברי המדרש רבה וישב ראובן אל הבור א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה שנ' שובה ישראל עד י"א. ויל"ד במה שאמר מעולם לא חטא אדם לפני תיבת לפני לכאורה היא כמיותר כי למי יחטא אם לא לפניו ית"ש גם הקשו הלא גם קין מצינו שחטא ועשה תשובה. ולפענ"ד נראה לפ' בהקדם להבין איך יתכן שנפש מישראל יחטא לפני הקב"ה הלא מי שהוא בגדר ישראל הוא מאמין באמונה שלימה שהקב"ה משגיח עליו תמיד ורואה במעשיו בלי הפסק רגע והוא זן ומפרנס אותו ונותן לו כל הצטרכות ובכל עת ובכל רגע הוא נותן לו חיות כמו שאמרו ז"ל כל הנשמה תהלל וגו' על כל נשימה ונשימה ולא די שלא נטל החיות זאת להקדושה לעבדו בלב שלם וליתן הודאה על גודל רחמיו וחסדיו המרובים. כי אם אדרבה באותו כח וחיות הוא עומד ומורד כנגדו ואם ח"ו אינו מאמין בכ"ז א"כ זהו קשה מן הראשונה והוא קושי' המפורשים ותי' עפ"י דבריהם ז"ל אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות וא"כ בשעת העבירה הוא שוכח מכל וכל ומסיר מאתו השגחתו ית'. אך כ"ז אם אדם עובר עבירה ממש אבל אם אדם עושה איזה עבירה אשר בעיניו נראה שהוא מצוה ודרך ישר לפני איש ולמצוה יחשב לו רק שלפי האמת היא עבירה ויצה"ר הטמון בקרבו מסמא את עיניו ומסית ומדיח אותו א"כ גם בעשיית העבירה הוא מאמין באמונה שלימה שהוא עומד לפני הקב"ה כי הוא חושב לעשות מצוה וזה החוטא נקרא עומד לפניו ית"ש. והנה ידוע מה שראובן בלבל יציע אביו הי' כוונתו לש"ש שהי' חס על כבוד אמו כמו שאמרו ז"ל במס' שבת והובא ברש"י ז"ל ולפי דעתו נדמה לו שעשה מצוה אך לפי האמת לא הי' מצוה ומ"ש ז"ל שם שהאומר ראובן חטא אינו אלא טועה לא באו רק לשלול שלא היה המעשה כמבואר בקרא כידוע ולאחר המעשה שגם ראובן התבונן בדבר וראה שלא היה מצוה התחיל לעשות תשובה ע"ז וזהו דברי המדרש מעולם לא חטא אדם לפנ"י כלומר שבשעת החטא היה ג"כ לפני והיה מאמין שהשי"ת עומד כנגדו ורואה במעשיו ואף עפי"כ עשה הדבר מחמת שנדמה לו שעשה מצוה ולבסוף כאשר נתוודע לו שלא היה מצוה עשה תשובה גם ענין חטא כזה רק אתה פתחת בתשובה תחלה היינו בתשובה כזו ע"כ בשכר זאת אמר לו הקב"ה חייך שב"ב פותח בתשובה תחלה שנאמר שובה ישראל עד וגו' ור"ל שיהיה במדרגת ישראל המכונה לבני עלי' כידוע ואעפי"כ צריך

לעשות תשובה על העבירות שחשב עליהם שהם מצוה וזהו שמסיים כי כשלת בעוניך ומקשי בגמרא האי עון מזיד הוא וקרי לי' כושל ולדרכינו יתכן כי לפי האמת הוא כושל כי הוא חשב לעשות מצוה והבן. ועתה נשובה ונחזור לדברי המדרש שהתחלנו הילד איננו ואני אנה אני בא ממעשה בלהה דהנה לכאורה קשה מה שאמר ראובן לא נכנו נפש השליכו אותו הבורה והבור ריק אין בו מים ודרשו ז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו והובא ברש"י וא"כ מה הועיל ראובן בהצלתו הלא בודאי ידע שהנחשים יזיקהו והיא קושי' הזוהר והאלשיך ותירצו דידוע שמה שהיה מחולקים יוסף עם אחיו השבטים היה עפ"י דתוה"ק וכל אחד מהם חשב בדעתו שעושה מצוה. והנה השבטים דנו אותו לחייב מיתה ורצו להרגו אך ראובן היה מסתפק ושואל ואמר לא נכנו נפש כי ממה שבעלי בחירה יהרגו אותו מאן מוכח שהיה חייב מיתה גם בידי שמים כי הבחירה חפשית ע"כ אמר השליכו אותו הבורה אל מקום דשכיחא היזיקא ואם משם תנצל נפשו יהיה לאות אשר הצדק ילין אתו ואין לו משפט מות כי מן השמים הצילו אותו. וע"כ כשבא ראובן אל הבור וראה שאין יוסף בבור וחשב שהנחשים ועקרבים אכלוהו וא"כ מוכח מזה שבוודאי חטא ואף שנתכוין לעשות מצוה בהוצאת דבה לפי דעתו שנראה לו הדין כן בדתוה"ק אפי"ה נחשב לו לחטא ומפני שלא עשה תשובה ע"כ בא אליו הרעה הזאת וא"כ גם הוא עשה עבירה במעשה בלהה אף שנתכוין לעשות מצוה. וז"ש הילד איננו מזה מוכח שעשייתו לאו מצוה הוי והיה צריך לעשות תשובה וא"כ אנה אני בא במעשה בלהה שגם זה נחשב לי לחטא אף שכוונתי היה לטובה. והבן:

א"י על המדרש הנ"ל ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא ממעשה בלהה. גם להבין הא דאיתא בס' לקוטי תורה הילד איננו ואני אנה בא ר"ת של אנ"י אנ"ה אל נקמות ה' אל נקמות הופיע עיי"ש וצ"ב. והנ"ל בס"ד בהקדם לפ' הפ' ויאמרו לו אחיו המלך תמלך וגו' ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו. דיש לדקדק כיון דכתיב ויבא יוסף את דבתם וגו' הרי מבואר ששנאו אותו על עסקי הדבה א"כ לא היה צ"ל רק ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ולמה אמר עוד ועל דבריו דהוא על הדבה כפירש"י ז"ל עיי"ש. והענין נ"ל דהנה יש ב' מיני נקמות לא ראי זה כראי זה. יש נקמה שהיא ע"י יסורים ועונש וכדומה ויש נקמה עפי"מ שנודע מרבינו הקדוש מהדו"ב זצוקללה"ה לפ' משוך חסדיך ליודעיך אל בחי' חסד הוא לרוממם ולנשאם מעל כל גבוה למעלה וזה ידמה בעיניהם לבחי' קכא ונוקם מגודל הבושה והכלימה שיכלמו מעונותיהם. ובזה פי' אאמ"ו זצוקללה"ה אל נושא היית להם ובזה ונוקם על עלילותם שמחמת מרבית הטובה שקבל מהמלך הטוב והמטיב עי"ז הוא נכנע לפניו ונתמלא בושה על אשר חטא

לפניו ית"ש ונקמה כזו טובה יותר מכמה מלקיות ועונשים עיין בייט"ל ר"פ ויקרא. ובזה פירשתי המסורה. ושא עיניך ימה וצפונה. ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאתי. ושא את מספר שמותם. דהנה ידוע שמצפון תפתח הרעה ומשם יוצאים הדינים לעולם. (עיין בדברי מרן בלק"ת בראשית שגם מערב היא דינא רפיא). ולפי"ז י"ל שזאת תורת המסורה ושא עיניך ימה וצפונה שמשם דינים מתעוררים וא"כ יוכל להיות נקמת העונש ע"ד ראה עניי ועמלי היינו במשפט היסורים ובזה יהיה ושא לכל חטאתי וע"כ אנו מבקשים מאת ה' הטוב שיהיה הנקמה לנקום על עלילותיו במדת הרחמנות וחסד בזה האופן ושא את מספר שמותם היינו בהתנשאות לגדלם ולרוממם בכל טוב. וז"ש אומרים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה כי בעת צרה הזאת שהיה לישראל בימים ההם בודאי ידעו בנפשם שכ"ז לא לחנם בא להם כי אם ע"י חטא שחטאו על הנפש דלא חשיד קוב"ה דעביד דינא בלא דינא והיה ראוים לנקמה אמנם בחסד אל הטוב נקם את נקמתם בזה שהמשיך עליהם חוט של חסד וז"ש ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה שגדלת אותם בגבהי מרומים (גם גדולה רומז לחסד) ועי"ז עשו תשובה:

והנה ידוע מה ששימה בפי המפורשים שמה ששנאו את יוסף אחיהם כדכתיב וישנאו אותו הי' לש"ש כי חשדו אותו בהוצאת הדבה אל אביהם שהיא בעל לה"ר שהפליגו מאוד חז"ל בעונשי בעלי לה"ר במס' ערכין ובמס' פסחים ובמדרשים. וא"כ לפי שיטתם שחטא יוסף בודאי ענש יענש אך הי' מסופקים אם יבא עונשו עפי' פשטות היינו ביסורים ועונש או ע"ד התנשאות (כי אליבי' דר"א ב"ח שם בערכין ס"ל סיפר אין לו תחנה ומבואר בשל"ה דרמ"ב דלשה"ר אחד דוחה מאה תשובות ותקנתי' דהאי גברא דוקא בבחינה המעולה הנזכרת כי אמרו טובה מרדיות בלבו של אדם מכמה מלקיות) שזה יהי' עונשו מה שיגביה אותו השי"ת למעלה מעל כל גבוהים ועי"ז יבוש ויכלם על אשר חטא אך עתה כאשר סיפר להם החלומות והנה אנחנו מאלמים וגו' והנה קמה אלמתי. ותשתחוין לאלמתי הותר להם הספק ונודע להם שענשו יהי' דייקא בהתנשאות שינשאו ה' להיות למלך עליהם וז"ש ויוסיפו עוד שנא אותו על חלמותיו ועל דבריו שיעורו שע"י חלומותיו שמורים באצבע כי עוד עתיד למלוך עליהם הוסיף השנאה על דבריו הדבה שספר עליהם כי ע"י החלומות נודעו אשר לא ישלח ה' חצי נקמתו בו ביסורי עונש רק אדרבה ירומם וינשאו אותו למעלה ראש. והנה ראובן שבלבל יצועי אביו כאשר ראה והבין שעונש של יוסף יהי' ע"ד התנשאות ורוממת עלה שמחה בלבו שגם ענשו על מעשה בלהה יהי' ג"כ עד"ז אמנם כאשר שב אל הבור והנה אין יוסף בבור אז ראה שעונשו של יוסף לא הי' עפ"י התנשאות והרמת קרן כ"א עפי' פשטות ע"כ גם

האי גברא בהאי פחדא יתיב שגם עונשו יהי' ע"י יסורים והן הן דברי המדרש הילד איננו ואני אנה אני בא ממעשה בלהה דכיון שיוסף לא נענש ע"י התנשאות א"כ גם אני אנה אני בא ממעשה בלהה ובזה יובן הרמז שכ' האר"י ז"ל בלק"ת בר"ת של אנ"י אנ"ה אל נקמות ה' אל נקמות הופיע הכוונה שראובן חשב שגם הם ילקו כיוסף במשפט חמור ומר והתפלל שכפי הראוי למלך של חסד שיענוש לעוברי רצונו בדרך א"ל חסד נקמות ה' לנקום בדרך זה על עלילותיו והבן כי נחמד הוא:

במדרש ויבא הביתה לעשות מלאכתו יום שבת הי' שנאמר כי בו שבת מכל מלאכתו ומה מלאכה עשה קרא ושנה מה שלמדו אביו ע"כ והוא פלאי. והנ"ל עפימ"ש בס' סדש"ש לפ' הפ' כי בו שבת מכל מלאכתו וגו' שלכאורה יל"ד על מה דקאמר כי בו שבת מכל מלאכתו הלא לא שבת אז ביום השבת אלא ממלאכת יום הששי אבל ממלאכת הימים הקודמים דהיינו ממלאכת יום הראשון נייח ביום השני ומיום השני שבת ביום השלישי וכן כולם וא"כ למה אמר ביום השביעי שבו שבת מכל מלאכתו דמשמע אף ממלאכת יום הראשון. אך הענין הוא כי כל המלאכות שאדם עושה בכל ימי שבתא אף שנעשו ונגמרו כפי הצורך והראוי מ"מ אין פעולתן נשלם עד יום השבת קודש שבלא שביתת יום השבת כל המלאכות הנעשים בשאר ימי החול הם כגוף בלא נשמה ונשמתן נשלם בהם ע"י שמירת יום הש"ק שבא להם עי"ז ממש חיות חדש וז"ש כי בו שבת מכל מלאכתו דהיינו אז ביום השבת שבת מכל המלאכות אף ממלאכת יום הראשון כי לא נשלם עוד פעולתו עד יום הש"ק ועתה שבת וינפש ממנה דוגמא לזה כתב גם באוה"ח הק' בפ' ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ ואך וביום השביעי שבת וינפש דהיינו שבא לו איזה נפש להתקיים ע"י השביתה ביום הש"ק. ובזה פי' אאזוקלה"ה בס' י"מ שומריו וזוכריו המה מעידים כי לששה כל ברואים ועומדים לא אמר בששה רק לששה כי לא הי' נגמר יצירתן רק לששה ימים והי' תלוין ברפיון עד כי בא שבת בא מנוחה וקיום להבריאה עכ"ד וזאת תורת העולה אשר לפי"ז מצינו למדין דמי שאינו עושה שום מלאכה ביום השבת זהו אצלו המלאכה הגמורה שנותן כח בכל המלאכות שבלא שמירת יום השבת לא יקראו מלאכת ימי החול מלאכה כיון שאין להם קיום ומצב ודבר זה מתורת משה למדנו דכתיב כי בו שבת מכל מלאכתו שרק ביום הש"ק הי' עיקרי עבודת ימי החול מלאכה ואז שבת ממנה. וכאשר כבר מלתי אמורה (בפ' ואתחנן) לפ' הכ' ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת וגו' כי הנה ידוע דאם האדם עושה איזה עבודת עבד ואינו משיג בה שום תכלית המכוון ולשוא יגע אז לא מתקרי עבודתו שום עשי' ומלאכה ורק עבודה היא דמתקרי כי הוא עבד את עבודתו

אף שלא נעשה בה שום דבר וז"ש ששת ימים תעבוד דהיינו שתעבוד את עבודתך בעסק הפרנסה אבל אם תרצה שיהי' ועשית כל מלאכתיך דהיינו שיהי' איזה עשי' במלאכתיך זהו רק ע"י ויום השביעי שבת וגו'. והנה גם כאן דקאמר ויבא הביתה לעשות מלאכתו ובאמת לא יקרא שום מלאכה ועשי' מה שאדם עושה בכל ימות החול רק במה שאינו עושה שום מלאכה ביום השבת עי"ז יקרא עבודת ימי החול מלאכה ועשי' ולזה אמרו במדרש על ויבא הביתה לעשות מלאכתו יום שבת הי' (ור"ל שזה הי' המלאכה והעשי' שעשה במה שלא עשה אז שום מלאכה שהי' יום שבת. וזהו המלאכה הגמורה מה שאינו עושה מלאכה ביום השבת כי עי"ז יקרא עבודת ימי החול מלאכה כמבואר) דכתיב כי בו שבת מכל מלאכתו דהיינו שהקב"ה שבת ביום השבת מכל מלאכתו אף ממלאכת יום הראשון מפני שלא נגמר עד יום השבת ומשם ראי' להדברים הנזכרים שגמר המלאכה הי' ביום השבת וגמר אומר המדרש ומה מלאכה עשה קרא ושנה מה שלמדו אביו ור"ל לפימ"ש בנוע"מ עה"פ למען הציל וגו' להשיבו אל אביו עפ"י דברי הזוהר ע"ד ה"פ נפלה כא כו' רבים רחמים ועי"ז מתייחס תואר אב כרחם אב וגו' וזהו למען הציל. להשיבו אל אביו להצילו מבחירתם להשיבו אל רחמי ה' כי רבים רחמיו כרחם אב עכ"ל המורם מדבריו דאביו דשם ר"ל אביו שבשמים גם אני נאמר ומה עשה קרא ושנה מה שלמדו אביו דהיינו אביו שבשמים בשעה שברא את העולם דכתיב בי' כי בו שבת מכל מלאכתו דהיינו שנגמר כל המלאכות ביום השבת כנ"ל זה למד יוסף ממנו ית' שמה ששבת ביום השבת קודש הי' עיקר מלאכתו ועשייתו ואז נגמרה בעיניו כל מלאכתו כמו שידע ולמד ממנו ית' והבן:

מקץ

ויהי מקץ שנתים ימים. במדרש קץ שם לחושך כו' זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים כיון שהגיע הזמן חלם פרעה חלום. והנ"ל בזה. דהנה רש"י ז"ל פי' לעיל סו"פ וישב הפסוק ולא זכר שר המשקים את יוסף בו ביום וישכחהו לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור ב' שנים שנאמר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו וגו' והקשה היפ"ת מה חטא בזה וכי אינו ראוי לאדם להשתדל בדרך הטבע והלא אמרו יכול יהא יושב ובטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה ועיין בנזה"ק. ומסתמא יוסף לא שם בטחונו בשר המשקים רק בטח בה' לבדו רק יען שאין סומכין על הנס בקש גם מהשר המשקים שיהיה הישועה עפ"י דרך הטבע. וי"ל בס"ד בהקדם לבאר הגמרא שבת דף כ"ב ע"ב מחוץ לפרוכת העדות יערוך וכו' וכי לאורה הוא צריך והלא כל מ' שנה

שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל והקשו בתוספת ד"ה וכי לאורה כו' תימא אמאי נקט א' שנה והלא כל העולם כלו לאורו של מקום הלכו יעיי"ש. והנ"ל בישוב קושי' התוס' דלכאורה קשה לי מאי דמקשה בגמ' אמו' שנה שבמדבר והלא הי' יכול להקשות בפשיטות מביהמ"ק גופי' שלא הי' צריכין שם לנר המנורה דלפי מה דמבואר במס' מנחות ד' פ"ו עה"פ ויעש לבית חלוני שקופים ואטומים תנא שקופים מבפנים ואטומים מבחוץ ופירש"י שקופין מבפנים שהאשקופין של חלונות היינו צר שבחלון הי' מבפנים והרוחב שבחלון מוחזר כלפי חוץ להוציא אורה לעולם ע"כ. ומבואר זה ביתר שאת בספר קרבן אהרן בפ' אמור דבמשכן לא הי' צריכין לאור הטבעי המסודר ממנו ית' בטבע הכולל להאיר לכל הארץ אלא הלכו לאורו המיוחד אור של עמוד הענן כמו שנ' כי ענן ה' על המשכן יומם וגו' ומשם יצא אורה לעולם וע"ז יעידו חלוני הבית שהי' עשויים באופן שיצא מהם אור לעולם ולא שיבא בהם אור הטבעי עיי"ש בדבריו וא"כ בודאי לא הי' צריכין לשום נר במקדש ושפיר הי' יכול להקשות וכי לאורה היא צריך בביהמ"ק לאור המנורה (ולאחר זמן בעיינתי בס' קרבן אהרן מצאתי שכתב ג"כ דקושי' הגמ' הי' ממשכן שלא הי' צריכין לשום נר שם והיא מכח כל שכן ממ' שנה שבמדבר שהלכו לאור של עמוד ענן ובודאי גם במשכן הי' האור הזה עיי"ש אכן עדיין קשה דלמה לי' להגמ' להקשות מכח כש"כ ממ' שנה שבמדבר. והלא הי' יכול להקשות בפשיטות מביהמ"ק גופי' כנ"ל.) אכן י"ל דמביהמ"ק לא הי' קשה הקושי' וכי לאורה הוא צריך דהנה ידוע דבכ"ד צריך להיות מקודם התעוררת מלתתא ואח"כ בא אתערותא דלעילא והיינו יכולין לומר דמאי דצריך להדלקת נרות בביהמ"ק היא רק בשביל שיהי' מקודם אתערותא דלתתא ע"ד אעפ"י שירדה אש מן שמים מצוה להביא מן ההדיוט. ואח"כ יהי' אתערותא דלעילא מאירת ענני הכבוד. וע"כ מקשה רק אמ' שנה שבמדבר שגם שם הי' אור של ענני הכבוד ולא האור הטבעי ושם לא הי' מקודם אתערותא דלתתא כלל. וא"כ מקשה שפיר וכי לאורה הוא צריך והלא כל מ' שנה שבמדבר. ובזה מתורץ קושי' התוס' אמאי נקט מ' שנה והלא כל העולם כולו לאורו הם הולכים. כי מהאור הטבעי ליכא להקשות ששם לא הי' יכול להיות מקודם אתערותא דלתתא כי אדם אין בארץ שיעשה מקודם התעוררת והי' בהכרח שיעשה האור מאמירת ויאמר אלקים יהי אור וזה האור הטבעי המאיר לכל העולם בלתי התעוררת כלל אבל בביהמ"ק שהי' מאיר להם אור ענני הכבוד ולא האור הטבעי שפיר הי' צריכין לכר המנורה בעבור שיהי' מקודם אתערותא דלתתא וע"כ לא הקשו רק ממ' שנה שבמדבר שם ג"כ הי' האור של עמוד הענן ענני הכבוד ולא הי' צריכין

לאתערותא כלל. כ"כ כאן בביהמ"ק נמי לא צריכין לאתערותא ושפיר קשה וכי לאורה הוא צריך.

נמצא לפי"ז ממוצא הדבר נשמע דאצל האור א"צ לעשות מקודם אתערותא דלתתא והקב"ה כביכול בעצמו משפיע לנו אור עולם להאיר עינינו בלתי שנעשה מקודם איזה התעוררת ומשם בארה ביאור המדרש ויהי מקץ שנתים ימים היינו השני שנים שנתוספו לו בבית אסורים על שבטח בשר המשקים. ולכאורה קשה קושי' הנ"ל והלא אין סומכין על הנס וצריך לעשות איזה פעולה ואתערותא דלתתא ומה חטא בזה. ויהי כמשיב המד"ר קץ שם לחושך היינו שאצל החושך יעשה הקב"ה בעצמו את הקץ דליתרון האור מן החושך אין צריכין לאתערותא דלתתא כלל זמן ניתן ליוסף כמה שנים יהי' באפילה בבית האסורים ולעת שהגיע זמנו להוציאו מחשך אפילה לאור באור פני מלך חיים לא הי' צריך לעשות אתערותא כלל ובשביל שבטח יוסף בשר המשקים ע"כ נשתהה עוד שני שנים כי קץ שם לחושך שהקב"ה בלתי אתערותא כלל ישים הקץ לחושך שילך לאור באור החיים. והדבר נחמד הוא למבין. אחר כתבי זאת מצאתי בשלה"ק שכתב ג"כ בפי' הפסוק בפ' תצוה מחוץ לפרוכת וגו' כעין דברינו עלץ לבי בה' ומשנתינו לא זזה ממקומה.

ויהי מקץ שנתים ימים. במדרש הה"ד בכל עצב יהי' מותר ודבר שפתים אך למחסור כו' נ"ל המשך הפסוק זה לכאן. והי' בהניח הנחה סוברת דהנה ידוע אשר אם האדם ידמה בעת אשר יתחיל לחשוב חשבונו בעולם הזה את כל אשר עבר עליו מיום הולדו ועד עתה ויראה את כל חטאיו עומדים לפניו את כל אשר פעל ועשה מראש בכל זמן היותו פה ולא הגיע עוד לשום תכלית בעניני דרכי ה' והחי יתן אל לבו לשוב מדרך הזה. אזי יוכל לבוא לידי המדה הגרועה מדת עצבות ח"ו כי מוכרח היא לדאוג על כל מה שעבר עליו וחטאתיו נגדו תמיד. ע"כ זאת העצה היעוצה והתקנה להנצל מעצבות הזאת הוא ע"ד וגילו ברעדה לעשות התשובה באמת ובלב שלם ובמסירת נפשו לד' שיקבל עליו שמוכן הוא בכל עת לבא באש ובמים עבור קדושת שמו ית'. ועי"ז יהי' שמחה בלבו על זה שנתן הקב"ה בלבו לעזוב את חטאיו ולשוב ולהתדבק עצמו בדרך עץ החיים דרכי ה'. ויהי אז ענין עבודת התשובה בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו. וכמו"ש באבות הקדושים שנתברכו בבכל מכל כל. כי התשובה היא משורשת בבינה וכמ"ש ולבבו יבי"ן וש"ב ורפא לו ובבינה יש כ' שערים בבחי' כ"ל. (עיין בזוהר יתרו פ"ג ובמקד"ו שם) ובזה נתברכו אבותינו בדרכי התשובה בבחי' כ"ל וזה הי' ע"י שעבדו את ה' בכל לבבם ובכל נפשם ולא הגיע להם שום עצבות חלילה רק אדרבה אצלם הי' הכל בשמחה

וזש"ה ואברהם זקן בא בימים דהיינו כשהזקין והתחיל לחשוב חשבונות שלו בעוה"ז ראה שכל שנותיו המה רק ימים כי עוד לא השלים עצמו ככל הצורך להשלמת הנפש ומה שעבר הי' רק ימים מועטים במה שעשה בהם והי' יכול לבא עי"כ לידי מדת עצבות במה שלא תיקן את נפשו עד כה אכן וד' ברך את אברהם בכ"ל בבחי' כל שהיא בינה והי' כל עבודתו בשמחה וזה הי' ע"י מה שעבד את ד' בכל לבבו ובכל נפשו ולא הגיע לו שום עצבות כלל. ומן האמור יפורש הפסוק שהתחלנו בו ויהי מקץ שנתים ימים. פי' כי אין ויהי אלא צער ומה הוא הצער. מקץ שנתים ימים. היינו בעת שבא האדם להתחיל ולחשוב חשבונות שלו מכל השנים שעברו יראה כי השנים המה רק ימים כי עוד עודנו לא הצליח במלאכתו מלאכת הקודש לבא לתכלית הנרצה כי הם המה רק ימים מועטים. וזהו הצער שלו ויוכל ח"ו לבוא לידי עצבות שהיא המדה הגרוע והסגולה לזה צריך להיות בכ"ע בשמחה לעבודת ד' ע"ד וגילו ברעדה וזהו ע"י שיעבוד את ד' במסה"נ בכל נפשו ולבבו ועי"ז לא יהי' שום עצבות כלל רק אדרבה ישמח וירוה במה שנתן לו הקב"ה לב להבין לחדול מהרע ולהתדבק בהטוב ויהי' לו העצב נבזה הזה לו למותר שיתרצה עי"ז בקדושה ובטהרה. וזה שסמך המדרש לכאן הפ' בכל עצב יהי' מותר ירצה כי באם שיהי' דרכי עבודתך לעת שתחשוב בקץ השנים שהמה רק ימים ותתחיל לעבוד בעבודת ד' ותהי' בבחי' בכ"ל לבבך ובכל נפשך שתעבוד במסה"נ. אזי עצב יהי' מותר. שעי"ז תוסיף עוד בקדושה ובטהרה בדרך העבודה במה שתשמח שהבורא ית"ש נתן לך לב לדעת דרכיו ותצליח במעשיך. ודבר שפתים אך למחסור הכוונה שלא תהי' בבחי' בכל לבבך לעבדו במסה"נ רק בדבר שפתים מן השפה ולחוץ אז יהי' לך העצבות אך למחסור כי מגרעות ניתן להמדה הזאת שתהי' חסר מכל וכל. לא כן האדם אשר תמיד הוא בשמחה בעבודת ה' לזה יהי' העצב למותר שיתרצה בתורה ויתעבד אילנא רבא:

עוד י"ל על המדרש הנ"ל הה"ד בכל עצב יהי' מותר ודבר שפתים אך למחסור בשביל שאמר יוסף זכרתני והזכרתני נתוסף לו שתי שנים. בהקדם מה שפירשתי הפ' שאמר דהמע"ה (תהלים כ"ג) אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה'. ירצה שביקש מאת הקב"ה שכל הטובות הגשמיות שיהי' לו יחשבו בעיניו לכלום ואין לו חפץ ביעודים הגשמיים כי כל מגמתו היא רק להיות עוסק בדרכי ה'. והנה אך הוא לשון מועט אכין ורקין מיעוטים וז"ש א"ך טוב היינו הטוב והחסד הוא מיעוט אצלו וממעטין אותי ירדפוני. המה רודפים אותי כי אין לי חפץ בהם כי כל חפצי הוא רק ושבתי בבית ה' א"כ למה לי כל הדברים האלה. והנה יוסף לאשר שאמר לשר המשקים כי אם זכרתני וגו' וע"כ הראה בזה שהוא רודף אחר הטוב ולא הי' בבחי' זו להיות הוא הנרדף מהטוב

ולא להיות הרודף ע"כ נתוסף לו עוד ב' שנים והוא עדיין לא שלם בזה כמ"ש דהמע"ה אך טוב וחסד ירדפוני ושבתי בבית ה' וכנ"ל וז"ש המדרש ויהי מקץ שנתים ימים היינו שנתוספו לו שתי שנים וגמר אומר הטעם להוספה הה"ד בכל עצב יהי' מותר ודבר שפתים היינו ע"י שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני הראה בזה. אך למחסור. שחסר אצלו המיעוט הזה של אך שאמר דהמע"ה אך טוב וחסד ירדפוני וזה הי' אצלו למחסור כל עוד שלא השלים עצמו בזה והבן:

ויהי מקץ וגו' במד"ר אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו זה יוסף ולא פנה אל רהבים ע"י שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני ניתוסף לו עוד שתי נשים ע"כ וכבר הקשו הלא כתיב וברכתיך בכל אשר תעשה שצריך לעשות איזה דבר מה שיחול עלי' ברכת ה' וישועתו. וא"כ מאי חטא יוסף בזה שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני. וזיל לאידך גיסא אם כנים הדברים שזה הי' חסרון אמונה ח"ו מה שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני והי' פנה אל רהבים הא גופא קושיא מנה זה ועל מה זה יוסף הצדיק הי' ח"ו בחסרון אמונה אף רגע חדא אתמהה. וביאור הענין נ"ל בהקדם לבאר פלוגתת ב"ש וב"ה בנר חנוכה במס' שבת ד' כ"ב דב"ש אומרים פוחת והולך וב"ה ס"ל מוסיף והולך ומפרש טעמא בגמ' דטעמי' דב"ש נגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין ע"כ. ונ"ל עפי' הידוע דבכלל שרשי העבודה היא להכניע הקליפות ורוח הטומאה ר"ל מן הארץ. וזה הענין להכניע גם הע' שרים והסט"א שעי"ז נתגבר כח הקדושה כי כשזה נופל זה קם כנודע. אמנם בהתגברות הקדושה דהיינו לעבוד עבודה תמידית רק לתקן כח הקדושה ולתקן מעשיו ולכפר בעדו ובעד כל קהל עדת ביי' שבזה מוסיף והולך כח הקדושה בזה ממילא פוחת והולך כח הסט"א והקליפות ר"ל כי כשזה קם זה נופל וא"כ כלך לדרך זו לתקן כח הקדושה ממילא לא נצטרך לעשות שום פעולה כדי להכניע כח הסט"א וממילא נפיל כי הא בהא תליא שע"י שמתגברין כח הקדושה נופל כח הטומאה וזהו ענין מחלוקת ב"ש וב"ה דב"ש רצו להכניע רק כח הטומאה מן הארץ שהיא ענין גדול וע"כ אמרו פוחת והולך שצריך לפחות בכ"י ויום כח הקליפות ר"ל שע"י עשיית המצוה בכר חנוכה ועי"ז יתוסף רבות קודשא וטעמיי' כנגד פרי החג שמתמעטין והולכין וב"ה רוח אחרת הי' אתם שאמרו מוסיף והולך דהיינו שצריך להוסיף בכל פעם ופעם על הקדושה ולילך מעלה מעלה ממדרגה למדרגה ועי"ז ממילא מוריד ומבער כח הטומאה ואין צריך עוד לשום פעולה. [שוב מצאתי כעין הערה זו באוהב ישראל לחנוכה יעיי"ש] וידוע דהלכה כב"ה שצריך כל איש הישראלי להוסיף בכל פעם ופעם על כח הקדושה ועי"ז יעבור רוח הטומאה מן הארץ במהרה בימינו:

והנה נודע מה שפי' האר"י ז"ל עת אשר שלטו האדם באדם לרע לו כי כשהקב"ה רוצה להכניע איזה שר משרי האומות תח"י ישראל אז עושיהו מלכות ומושל על ישראל ובזה ישראל קדושים מוציאים את ניצוץ הקדוש שבתוך האומה הלזו ועי"ז ממילא מכניע השר שלה ונתבטל כעפרא דארעא וז"ש עת אשר שליט האדם דבליעל האומות העולם שנקראים האד"ם וכ"כ ר"ת במס' ב"ב ומס' סנהדרין באדם על ישראל שנקראים אדם אתם קרוים אדם זהו לרע ל"ו כי עי"ז יוציאו בלעו מפיו הנה"ק ויופסק חיותו לגמרי. והנה יוסף גם הוא רצה להכניע הקליפות רהב וע"כ אמר לשר המשקים כ"א זכרתני שעי"ז יהי' לשר המשקים איזה ממשלה על יוסף שיהי' בידו אם להזכירו אם לאו וממילא יוציא ממנו את הכה"ק ויכניע אותו אבל זה לא אתיא רק אליבא דב"ש דצריך להכניע כח הסט"א משא"כ אליבא דב"ה דכן הלכתא שאין מן הצורך לעשות פעולות כדי להכניע הקליפות אלא לעשות פעולות להתגבר כח הקדושה וממילא נופל כח הטומאה א"כ לא יפה עשה בזה שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני כדברי ב"ש להכניע כח הטומאה דהיא שלא אליבא דהלכתא ולכן נתוסף לו עוד שתי שנים ובזה הראו לו שהעיקר כדברי ב"ה וכן ההלכתא. וז"ש המדרש על ויהי מקץ שנתים ימים שמכאן נשמע אשרי הגבר אשר שם ה' מבטחו היינו להתגבר כח הקדושה ולעלות מעלה מעלה ממדרגה למדרגה ולא פנה אל רהבים היינו לא כדברי ב"ש שאומרים שצריך לעשות פעולות כדי להכניע כח הקליפות ר"ל ולכן ע"י שאמר לשר המשקים כ"א זכרתני נתוסף לו שתי שנים כדי להראות לו שאין מן הצורך לעשות פעולות כדי להכניע כתרא דמסאבותא אלא צריך בכל פעם להוסיף וחיילים לגבר על הקדושה וממילא יהי' נופל כח הקליפה ר"ל כי ההלכתא כב"ה וה' יטהר לבבינו לעבדו באמת ולטהר את העולם מן הקליפות ר"ל ובא לציון גואל בבי"א כי"ר:

ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלקים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך וגו' וצ"ב מה חכמה יש בזה כיון שבא לו הידיעה משמים גם לשון הודיע אלקים אותך לך הול"ל. אך נ"ל כי פרעה הבין כי מן השמים הי' הענין עבור יוסף כדי להודיע טבעו בעולם ועי"ז נואלו שרי מצרים החרטומים שלא ידעו לפתור החלומות רק יוסף לבדו ובודאי לא לחנם הוא במה שבו בחר ה' בודאי הוא חכם ונבון שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על חכם כו' כידוע ממאמרם ז"ל ועי"ז יהי' קידוש השם בעולם ויתגדל כבודו והנה כתב המהרש"א עה"פ כי בחר ה' בציון וגו' כי יד על כס וגו' כביכול אין שמו וכסאו שלם כי נעלם א' מכסא וה' משם הוי' וז"ש כי בחר ד' בציון אז אותיות או"ה למושב לו שיהי' כסאו ושמו שלם כי ישיב הא' לכס ויהי' כסא ושם הוי' ב"ה יתמלא באותיות וה' ויהי'

שלם. וזה שאמר פרעה אל יוסף אחרי שהודיע אלקים אותך ר"ל מפני שהי' רצון של הקב"ה להודיע אותך בעולם לכך סיבב כל זאת ע"כ בודאי אין חכם ונבון כמוך ע"ד הנ"ל כי אין הקב"ה משרה שכינתו וכו' ע"כ אתה תהי' על ביתי וכמו הצער עלה על נפשו שהי' מיצר ודואג פרעה שעי"ז יהי' קידוש השם ויתגדל כבודו בעולם ע"כ אמר רק מועט הוא בשביל זה אני דואג הכסא אגדל ממך ר"ל שעי"ז הכסא אגדל כי יהי' כסא ויתגלה כבוד מלכות שמים:

וירא יעקב כי יש שבר במצרים ויל"ד באמרו כאן וירא יעקב דמשמע בראי' ממש ולהלן כתיב הנה שמעתי וגו' גם איך יתכן לומר וירא על המקום אשר אינו שם ובמד"ר וירא יעקב וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' א' וירא יעקב כי יש שבר במצרים עיי"ש וצ"ב. ונראה כי הנה איתא באוהב ישראל עה"פ וילבש אותו בגדי שש וז"ל שרומז בזה שהקב"ה הלביש את יוסף בוא"ו מדות הקדושים דהוא אתקשרותא דכולא ע"כ. ונ"ל להוסיף עוד דלכאורה י"ל אמרו בגדי שש ולא אמר בגדי מלכות וכדומה ונקדים מאמרם ז"ל בסוטה וברש"י ז"ל על ויבא הביתה לעשות מלאכתו וחד אמר לעשות צרכיו אלא שנראה לו דמות דיוקנו של אביו עיי"ש וצ"ל הרמז במה שאמר שנראה לו דמות דיוקנו של אביו ולדעתי י"ל כי הנה כתבו תלמידי הבעש"ט ז"ל שצריך לעלות הכל אל הקדושה עד"מ אם בא לאדם איזה מחשבה זרה בתוך התפלה צריך ליקח מחשבה זו ולהעלותה אל הקדושה כגון אם בא לו מחשבת איזה אהבה רעה ר"ל צריך ליקח לעצמו מזה מוסר השכל נגד אהבת הבוב"ה ולעורר לבו עי"ז לאהבה בוערת להשי"ת ועיין בליקוטי אמרים מהגאוה"ק מלאדי זצוקללה"ה הרבה בענין זה שלפעמים הקב"ה שולח איזה מחשבה זרה בתוך התפלה למען להעלותה אל תוך הקדושה וצריך לעשות התכללות מכל ענינים והמאורעות אל תוך הקדושה. והנה אשת פוטיפר חשקה נפשה ביוסף מפני שהי' יפ"ת ויפ"מ וא"כ הי' עליו התגברות היצר שיחטא ע"י תפארתו והדרו כי בלא זה לא הי' מגיע לכך וא"כ אם הי' רוצה לתקן זה ולעשות ממנו התכללות אל תוך הקדושה הי' מן הצורך שיתקן נגד דבר זה מדת ת"ת שהיא אחד מהמדות הקדושים והי' בזה התכללות אל תוך הקדושה גם מה שרצה לחטוא באשת פוטיפר ע"י רוב תפארתו ואך נראה לו דמות דיוקנו של אביו כי ידוע דיעקב אביו הי' מדת תפארת והראה לו דמות דיוקנו ורמז על שצריך לתקן בזה מדת השלישית שהיא ת"ת וכבר דברו מזה בספה"ק ועיין בס' רב טוב לאאמ"ו זצוקלה"ה בפ"ז. וממילא שתיקן אז יוסף הצדיק במעשיו מדה השלישית שהיא ת"ת וגם מדה השישית מדת יסוד גוף וברית כנודע שיוסף הצדיק הוא מדת יסוד וזה רומז באומרו וילבש אותו בגדי שש דהנה בתיבת שש יש שני שיני"ן ב"פ אות שי"ן ונודע

שתיבת שי"ן מורה על השלישית ור"ל שתיקן מדה הג' של תפארת ובצירוף שני פעמים שי"ן ביחד מורה גם על מדה הששית מדת יסוד שגם זה תיקן וידוע שפעולה גדולה עשה לתקן המדות ע"י שאסף וקבץ כל הנציצות הקדושות משם ויצבור יוסף ב"ר דהיינו ר"ב נצוצין אסף וקבץ משם ועי"ז תיקן מדת יסוד כנודע וממילא שתיקן גם בזה מדת ת"ת כי מדה הלזו תיקן בהתכללות עם תיקון היסוד כנז"ל שזה היה הגורם להתכלל הכל אל הקדושה וז"ש וירא יעקב כי י"ש שב"ר ורומז כאן שני פעמים תיבת השי"ן ולהורות בא שראה שתיקן אלו הב' מדות ת"ת ויסוד המרומזין בשני פעמים שי"ן כמבואר ורמז גם באמרו וירא יעקב כי יש שבר שבתיבת שב"ר כתיב אחר השי"ן אותיות ב"ר דהיינו הר"ב ניצוצין ויצבור יוסף בר שעי"ז שאסף וקבץ ר"ב ניצוצין עי"ז תיקן אל הב' מדות והבן. ובזה מיושב שפיר מה דכתיב בכאן וירא יעקב ולהלן לא כתיב רק שמעתי כי להלן דכוונתו הי' עפי' הפשוט על התבואה אשר שמעתי שרבים הלכו לקנות משם אבל כאן דכוונתו שראה מה שתיקן המדות זה לא שמע משום ילוד אשה כי מי הבין עומק דבר זה חוץ ממנו ואך יעקב אבינו ע"ה בעצמו הבין וראה זאת בעיני שכלו ממש כאלו הי' רואה אותו עין בעין. וז"ש המדרש ע"ז אשרי שאל יעקב בעזרו שבר"ו על ד' אלקיו כי בתיבת שבר"ו מרומז כל ענין הנ"ל כי השי"ן רומז על מדה הג' ת"ת והדר כתיב אותיות ב"ר רמז על הר"ב ניצוצין שעי"ז הי' התיקון ואח"כ כתיב אות וא"ו שהיא מורה על מדה הששית מדת יסוד שגם בזה הי' התיקון ולזה אשריו מי שאל יעקב בעזרו לתקן מדות האלו ועושה נ"ר לאלקיו ית' ולכ"ז כיוונו חז"ל בדברי המדרש וה' יזכינו לזה ב"ב לתקן במדות הקדושות ולקבץ כל הניצוצות הקדושים הנשארים ועי"ז במהרה יקבץ נדחינו ובא לציון גואל בבי"א:

ויאמר אליהם יוסף. זאת עשו וחיו את האלקים אני ירא וצ"ב באומרו זאת עשו וחיו וכי ח"ו יוסף הצדיק הי' רצונו לעשות להם רעה ליטול את נפשם ותיבת וחיו נראה כמיותר. גם מה שאמר את האלקים אני ירא צ"ב. אכן י"ל דיוסף רמז להם במה שיתקנו את החטא והפגם אשר עשו במכירתו למצרים ובשרו לאביהם בלשון זאת מצינו הכר נא וגו' וע"כ אמר להם זאת עשו שתתקנו את הזא"ת אשר פגמו בו ויעשו תשובה ע"ז ועוד רמז להם שתשובתם יהי' מאהבה ולא מיראה והוא עפ"י מאחז"ל (ביומא פ"ו) שדרשו מה"פ (יחזקאל ל"ג) ובשוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם הוא יחי' שזה תשובה מאהבה שזדונות נעשו כזכיות ומצינו ג"כ שתשובה מאהבה שורשה משם הוי' ב"ה כמ"ש ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב. שמהעון יתהפך לטוב שזדונות יהי' כזכיות ותשובה מיראה יוצאת משם אלקים כידוע. וז"ש להם זאת עשו

שיתקנו את מדת הזאת אשר פגמתם באופן וחיו היינו ע"י תשובה מאהבה. את האלקים ירמוז לתשובה מיראה ששורשה בשם אלקים אני ירא כי עיקר הוא לעבוד את ה' מיראת רוממתו יתעלה. והנה ע"ז רמז להם ג"כ יעקב אבינו שיתקנו את אשר עותה נפשם ויעשו ע"ז תשובה מאהבה באופן הזה שמהזדונות נעשה זכיות וזה אומרו לבניו. א"כ איפוא זאת עשו קחו מזמרת הארץ וגו' ופירש"י מתורגם מדוישבח בארעא שהכל מזמרין עליו כשהוא בא לעולם. עפי' הנראה באומן העושה איזה מלאכה מפוארה מכסף וזהב או משאר דברים יקרים אז אין כאן שבח ותהלה גדולה כ"כ מצד פעולת האומן כי ממתכות כזאת אין הדבר קשה כ"כ לעשות מלאכה נאה ומפוארה אכן באם יקח האומן ממין הגרוע עפר מן האדמה ויעשה ממנו כמו הכלי שעשה מהכסף והזהב וכדומה אז יהללו בשערים את המלאכה ולה נאה לתת פאר וגדולה להאומן שיעשה ממין הגרוע כזה כלי יפה אף נאה והכל מזמרין ומשבחין אותו. וע"כ אמר להם א"כ איפוא זא"ת עשו שיתקנו את הזא"ת וכל העבירות אשר בכם. ורמז להם קחו מזמרת הארץ. היינו מאותן עבירות הארציות והגשמיות אשר בכם את זאת תקחו לתקן ותעשו מהם זכיות והיא מזמרת הארץ שהכל ואמרין עלי' לתפארת מלאכה כזאת. ואז אל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש ושלח לכם את אחיכם אחר כאשר רמז להם ע"י שיתקנו פגמתם בזא"ת בודאי יתמלא מבוקשתם לטובה והבן:

ואל שדי יתן לכם רחמים לפני האיש. במד"ר ז"ש אשרי הגבר תיסרנו יה וכו' והנ"ל בהקדם לפרש מ"ש דהמע"ה שיר המעלות אשרי כל ירא ה' ההלך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל וכו' הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'. והענין עפי' אמרם ז"ל הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ובמדה זו ישראל מצויינים כאמרם (יבמות ע"ט) ג' סימנים יש באומה זו רחמנים ביישנים גומלי חסדים. כי מתנהגים עם האדם למעלה כמה דפסק אנפשי' וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים ובמדה שמודד מודדין לו ובזה פירשו ז"ל ונתן לך רחמים ורחמך ר"ל אם תהי' בך מדות הרחמנות אז ורחמך מן השמים ג"כ. וז"ש דה"מ ע"ה אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו היינו במדותיו של הקב"ה מה הוא רחום אף אתה רחום וכו' ואז יגיע מפיך כי תאכל וכו' שירחמו עליו מן השמים כי כן יבורך ג"ב"ר ירא ה' שצריך לברכה יהי' בו גב"ר רחמנים ביישנים ג"ח ואח"כ ממילא יברכך ה' שיהי' להברכה על מה לחול כי במדה שמודד מודדין לו. וז"ש אל שדי יתן לכם [דייקא] רחמים (ואז ממילא יתעורר רחמים) לפני האיש כי מתנהגים עם האדם עפי' מדותיו וע"ז גמר אומר המדרש אשרי הגב"ר ר"ת רחמנים ביישנים גומלי חסדים ור"ל שאשרי לו לאיש אשר יש בו ג' מדות הללו ואז אף תיסרנו [היינו שבא עליו יסורים]

י"ה היא בחי' הוי' רחמים כי במדה שמודד מודדין לו והיסורים בעצמם ג"כ ברחמים וחסדים גדולים המה והבן:

א"י עפי' הידוע דכל עיקר מגמתינו ובקשתינו צריך להיות עבור כבודו ית' ולזה אנו אומרים בכל יום ברוך אלקינו שבראנו לכבודו דכל תכלית בריאתינו לא הי' רק עבור כבודו ית' כמאמרם ז"ל באבות כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו וגו' וא"כ לפי"ז אשר כי זה כל האדם וכל דבר הנברא בעוה"ז הוא רק למענו ית' ולכן אין בדין לבני אדם לצער עצמם ולעשות פעולות יתירות בדברים שאינם לתכלית כבודו ית' ואיזה חכם הרואה את הנולד אם יצא מזה כבוד שמים ואז אשרי למי שזוכה לכך שיהי' עיקר מגמתו רק למענו ית' כי עבודה גדולה היא לעמוד בזה נגד היצה"ר אשר מרבה תחבולות ללכוד האדם ברשתו לאסוף ולקבץ הון רב לטובת עצמו וכדומה בכל ענינים שמסית ומדיח אותו להחליף עולם עומד בעולם עובר. והנה מי שבא וזכה למדרגה הגבוה הלזו בודאי אינו מצער עצמו משום ענין אלא א"כ הדבר נוגע לכבודו ית'. וז"ש דה"מ ע"ה אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ר"ל אשרי לזה שזכה למדרגה זו שאינו מיסרו שום דבר אלא מה שהוא נוגע להוי' ית' וכל היסורים שלו המה רק עבור י"ה ית' וע"ז אמרו שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול במעלות הצדיקים שצריך בכל רגע ורגע רק להיות זוכר את השי"ת וממילא שלא יצער אותו שום דבר אלא מה שהיא נגד כבודו ית' גלות השכינה ולזה רמז כאן בקרא כי להלן איתא במדרש לפני האיש זה הקב"ה שנקרא איש שנ' איש מלחמה וז"ש אל שדי יתן לכם רחמים באופן אם תהי' רק לפני האיש דהיינו לפני הקב"ה שנקרא איש ואל תכניסו בלבכם שום צער על דבר שאינו נוגע לכבודו ית' ואז יתן לכם רחמים ורחמיך להצילכם מכל צער ונזק ועז"א המדרש שפיר בכאן אשרי הגבר אשר תיסרנו י"ה דר"ל שאשריו למי שהיסורים הם לו רק עבור י"ה ית' והבן:

ויגש

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני וגו' כי עבדך ערב את הנער וגו' ופירש"י ז"ל וא"ת למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כולם מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בב' עולמות ע"כ וי"ל דלכאורה הא גופא קשיא למה הוא נכנס בקשר חזק כ"כ להיות מנודה בב' עולמות יותר משאר אחיו. עוד יש להקשות האיך הי' היכולת ביד יהודא לכנס כ"כ בערבות על מה שהי' יעקב מתייירא שמא יקרהו אסון בדרך הלא זה הדבר בידי שמים וכפירש"י על וקרהו אסון בדרך מכאן שהשטן מקטרג. ובקטרוג השטן האיך שייך ענין ערבות שישמרהו הלא אנה מפניך אברח ואם יקטרג השטן ח"ו מה יוכל

לעשות עוד. וי"ל דהנה איתא בסידור האר"י ז"ל בכוונת דר"ח אלול שאז בר"ח אלול הם ימי רצון באותן הימים נפתחין י"ג מקורות של י"ג תקוני דיוקנא ומתגלין ומאירין למטה ונקרא עת רצון בכל אותן הימים. וב' השמות שהם גימ' ב"פ יב"ק ר"ת של יעכ"ך ה' ביו"ם צר"ה ור"ת יענכ"ו ביו"ם קראנ"ו והם גי' דרך ומאירין בנו"ק ב"ן גי' בים וזהו הנותן בים דרך ודרך זה נפתח בחודש אלול וע"י דרך זה נפתחין י"ג מקורות הנ"ל יעיי"ש המורם לנו מזה דבעת צרה מועיל לתקן אלו הב' שמות של דרך הנ"ל שהם ר"ת יענך ה' ביום צרה. ויעננו ביום קראינו ולדעתי יש לרמז עוד יענך ה' ביום צרה דייקא ור"ל אם כל צערך יהי' מחמת שבכל צרתם לו ית' צר וכביכול מצטער וזה יהי' צערך ולא מה שלך ולגופך צר אז יתוקן הב' שמות ויעננו ביום קראינו וע"י דרך זה נפתחין י"ג מקורות הנ"ל. וזה נ"ל לרמז בקרא ביהודה בעת שהורידוהו מגדולתו דכתיב וירד יהודה כו' עיי"ש ברש"י והי' אז בעת צרה קצת וגם אח"כ כשמתו בניו ותמר כלתו נשארה אלמנה והדר כתיב ויט אלי' אל הדרך ור"ל דמשום שהי' בעת צרה ובכל צרתם לו צר שכביכול מצטער לכן נטה אל הדר"ך לתקן אלו הב' שמות של דרך ר"ת יענך ה' ביום צרה ויעננו ביום קראינו כנ"ל. וזאת ליהודא. ועוד לקרא דהנה יעקב אבינו שלא רצה שבנימין ג"כ ילך עם אחיו אמר הטעם משום וקרהו אסון בדר"ך דהי' מתיירא עבור אלו הב' שמות של דרך שמא לא יתוקנו כראוי ועי"ז יקרהו אסון בדר"ך ויגיע לאיזה צער חלילה אבל יהודא ידע בנפשו כי הוא כבר תיקן זאת בעת שהורידוהו מגדולתו דכתיב בי' ויט אלי' אל הדר"ך לכן נכנס בערבות ואמר אנכי אערבנו מידי תבקשכו שאיני מתיירא עוד ע"י שכבר עשיתי התיקון כראוי. ואיני חושש עוד לאסון בענין הזה והנה אח"כ כשנטל יוסף את בנימן בחזקה שלא הי' באפשרי להוציאו מידו אא"כ ע"י מלחמה והתבונן יהודא בעצמו וכמו שער בנפשו שעשה התיקון הנ"ל בב' השמות של דרך ויש בו כח לכל דבר ובכח זה הלך ללחום עם יוסף. וז"ש ויגש אליו יהודא ויאמר ב"י ר"ל בי ובקרבי דהיינו במחשבתי היא רק אדוני. היינו לאדון האדונים ב"ה וב"ש וא"כ כבר עשיתי התיקון בשמות של ר"ת יענך ה' שר"ל אם כוונתך יהי' לה' מה שכביכול לו צר אז יענך ביום צרה ויעננו ביום קראינו ובכח זה עתה שכוונתי רק לה' ויש יכולת בידי לילך ללחום עמך עבור בנימן אחי והן הן דברי רש"י ז"ל על כי עבדך ערב את הנער וא"ת למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי הם כולם מבחוץ ואני נכנסתי בקשר חזק להיות מנודה בב' עולמות וכ"כ למה מפני שעשיתי התיקון בשמות של דרך כנ"ל וא"כ יש בי כח ללחום עמך והבן כי נכון הוא בס"ד:

ב' ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך וגו' ואל יחר אפך וגו' ויל"ד בתיבת נא שהיא לשון בקשה והלא כבר אמר בי אדוני ותיבת נא נראה לכאורה כמיותר. והנ"ל עפי"מ דאיתא בלק"ת מהאר"י ז"ל בפ' בשלח בפ' כי יד על כס וגו' לפרש שלח נא ביד תשלח כי עיקר שם אדנ"י היא אותיות ד"ן ובא אל"ף של שם אהי' בתחלתו ויו"ד בסופו למתקו כו' וא"כ בעת הגלות הי' הב' אותיות של ד"ן וא"כ נמתקין ה"נ עם ה"א וה"ד עם היו"ד וז"פ שלח נ"א בי"ד תשלח פי' ה"נ עם ה"א בי"ד היוד עם ה"ד עכ"ד. והנה יהודא אמר ליוסף הננו לעבדים גם אנחנו גם אשר נמצא הגביע בידו כן הוא הנימוס עשרה שנמצאת גניבה ביד א' מהם כלם נתפסים ובתשובת יוסף שאמר האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהי' לי עבד וגו' התבונן יהודא שכל זאת באה להם רק מחמת הפגם אשר עשו בנפשם ובשביל זה הוא שליטת הדין עליהם וכיון שכן הי' צריך מעתה לעשות המתקת הדינים. והמתקת של הדין הוא כנז"ל ב"א וביו"ד וזה שהי' רוצה יהודא לתקן כדי להמתיק את מדה"ד. וז"ש ויגש אליו יהוד' ויאמר בי אדני בי בעצמי יש מקום להמתקת הדין כי בשמי יהוד' יש המתקה של ה"ד ע"י היו"ד של שם הוי' שהוא בשמי אכן חסר עוד המתקה של ה"נ ע"כ אמר ידבר נ"א היינו שאעשה התיקון של ה"נ ג"כ ע"י אות א' וממילא יהי' נשלם התיקון וההמתקה ויסור הדין מעליהם ומעתה אין לירא מחרון אפך דכיון שנעשה התיקון השלם ממילא יופיע עלינו רחמים וחסדים:

ג' **ויגש** אליו יהודא ויאמר בי אדוני וגו' כי כמוך כפרעה וברש"י חשוב אתה בעיני כמלך וצ"ב ובמדרש כי הנה המלכים נועדו זהו יהודא ויוסף עברו יחדיו זה נתמלא עברה על זה וזה נתמלא עברה ע"ז המה ראו כן תמהו וכו' נבהלו נחפזו ולא יכלו לענות אותו כי נבהלו מפניו ע"כ והוא פלאי ואין להאריך בדקדוקים. והנ"ל בס"ד דהנה יהודא חשב לאחר שראה שבאה עליהם הצרה הזאת ובודאי מאת ה' היתה זאת והתחיל לפשפש במעשיו לתקן את אשר עוות בתשובה שלימה וז"ש ויגש אליו יהודא ירצה שנגש לעצמו לנקות נפשו מחטאו ולשוב בתשובה שלימה ועי"ז יהודא יעלה עם אחיו אולם עדיין הי' ירא לנפשו אולי ח"ו לא יוכל להנצל מבעל בחירה כמבואר בזוהר ואלשיך בענין השלכת ראובן את יוסף אל הבור של נחשים למען הציל אותו מידי בעל בחירה כידוע. אכן לאחר שראה שהוא עומד לפני המלכות ולב מלכים ושרים ביד ה' וכיון שעשה תשובה לפני הקב"ה ה' לא יעזבנו בידו ויציל אותו כי לב מלכים ביד ד'. וז"ש לאחר ויגש אליו יהודא שעשה התיקון לעצמו וכנ"ל ויאמר ליוסף בי אדוני. היינו שבעיני ה' כבר נתרצתי בתשובה ומסתמא נתקבלה תפלתי וא"כ כבוד ה' שוכן בי מעתה אין לי לירא ממך אף שאתה בעל בחירה כי כמוך כפרעה חשוב אתה בעיני כמלך וא"כ לב

מלכים ביד ה' א"כ ממילא לא תוכל להרע לי. ויוסף שראה מעשה יהודא שעשה תשובה התחיל גם הוא לעשות כן וז"ש במדרש ובזוהר ע"ז הפ' כי הנה המלכים נועדו עברו יחדיו ששני המלכים האלו באו במחשבותם יחדיו לעשות תשובה באמת ובלב שלם מאהבת ה'. עברו יחדיו המה ראו יובן עפי"ד מוזללה"ה בתפל"מ [תהלים ס"ב] אך הבל בני אדם היינו כל הבלים שאדם עושה כל השנה במאזנים כשהגיע חודש תשרי אזל מאזנים שהוא החודש שצריך לעלות אותם המה מהבל לא יתכן כ"א בציבור באחדות הגמורה עכ"ד וז"ש נועדו עברו יחדיו שהתחילו בתשובה יחד כי זה נתמלא עברה ע"ז וזה ע"ז והוא עפי' המדרש זה הדבר אשר צוה ה' תעשו אותו יצה"ר תעבירו מלבכם וכו' ועל ז"ה נתמלאו גם הם עברה והתחילו לעשות תשובה ביחד באחדות גמור והיינו ע"י המה ראו שראו שצריך לעלות המה מהבל והיא רק ע"י יחד. והיינו לאחר שראו אחיו את כל הנעשה פה כי גם יוסף התכוין בכל דרכיו לשמים נבהלו נחפזו ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו והוא כמ"ש ישא ה' פניו אליך וכ"כ נבהלו מפני כבוד השם אשר שוכן על יוסף הצדיק. והבן:

ד' **ויגש** אליו יהודא ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני וגו' יש להבין אמרו בי אדוני דלא נודע הריצוי למה ואם לבל יחר אפו על שדבר אתו קשות כפירש"י ז"ל על ואל יחר אפך עיי"ש א"כ הו"ל לאמרו סמוך לו אל יחר אפך עוד אמרו באזני אדוני ואמרו ז"ל שיכנסו דבריו באזניו אינו מובן לכאורה דהי' צ"ל בלב אדוני דהעיקר כוונתו הי' שיכנסו דבריו בלבו למלא בקשתו. ונ"ל דהנה איתא בס' ישמח משה לא"א זצוקלה"ה לפ' הפ' וישלח יעקב מלאכים לפניו דלכאורה תיבת לפניו הוא שפת יתר וז"ל שם דדבר גדול דברה תורה כי לא כפעולת עניני עבודת השי"ת הם פעולת עניני עוה"ז כי בעניני עבודתו ית"ש רחמנא לבא בעי ואם הוא בלא לב זך הנה יגיעו לריק ועליו נאמר בפיו ובשפתיו כבדוני ובפעולת עוה"ז בסיבת טרפו או בסיבת הצלה מנזק אם הוא בתוכיות הלב ששם סיבה זו להציל הרי שם כזב מחסו כי אין לבטוח על שום סיבה רק על סיבת הכל ית"ש. רק שהוא צריך להשתדל בכל מה דאפשר רק להשלים צוואת הבורא ית"ש וכו' היוצא מזה דכל עניני עוה"ז צריך להיות רק עשיית חוצי ולא עשיית תוכיות רק תוכו רצוף אהבה בבטחונו על אלהיו ית"ש ולא על הפעולה וכאן הודיע הכתוב צדקת אבינו יעקב וחכמתו בעבודתו ית"ש דלא מבעי' אם הי' שולח אנשים לא הי' סמך לבו עליהם כי אין בו תשועה אלא אף ששלח מלאכי רום ודאי דהדעת נותן כיון שמלאכי רום הולכים לפניו כעבדים יסמוך עליהם בלבו כעל עמוד ברזל אבל הוא אף בהם לא בטח רק בטחונו הי' בהשי"ת והשליחות הי' רק לפניו דהיינו חוץ ממנו אבל לא בתוכיות הלב וזש"ה וישלח

יעקב מלאכים דייקא ואעפי"כ לפניו עיי"ש ודפח"ח וש"י ומובן לפי"ז שמי שאינו שם מבטחו בעניני עוה"ז בסיבת השתדלותו ופעולותיו כי אם בה' מבטחו וכל השתדלותו הוא רק לצאת ידי חובתו להשלים צוואת הבורא ית' שעליו לעשות ולהשתדל לחרוש ולזרוע אבל אינו בטוח על ארץ החרישה והזריעה רק על המצמיח שיגיענו טרפו ע"י הארץ ואם לאו יטריפנו ע"י סיבה אחרת הטוב בעיניו ית' א"כ לא איכפת לי' להרבות בהשתדלותו יותר ויותר כדי שיבא עשייתו לתכלית הנרצה כי בטחונו על ה' הטוב ולא על הפעולה:

והנה כשרצה יהודא להטות לב יוסף עליו לרחמים עשה השתדלות לדבר דבר לפניו כדי שתתקרב דעתו של יוסף אליו לקבל דבריו ופיוסו. אמנם השתדלותו לא הי' בתוכיות הלב רק בשביל שצריך להשתדל בכל מה דאפשר כדי להשלים צוואת הבורא יתב' אבל חס לי' מלבטוח על חסדו של יוסף כי אם בה' הי' מבטחו וא"כ לא הי' איכפת לי' אם לא יכנסו דבריו בלבו של יוסף לקבל דבריו ופיוסו כי בטחונו רק על ד' אלקיו ולא על דבריו. וז"ש ויגש אליו יהודא ויאמר בי אדוני ר"ל שבי היינו בקרבי ולבי אדוני שבשמים שעליו אני אשליך יהבי ובו אשים מבטחי ע"כ מה שידבר נא עבדך דבר אינו בתוכיות הלב רק בשביל שצריך אני להשתדל בכל מה דאפשר להשלים צוואת הבורא יתב' ע"כ לא איכפת לי אם רק באזני אדוני היינו שדברי לא יכנסו בלבך רק באזניך והבן:

לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה. יתבאר עפי"ד אאמו"ר זצללה"ה (בפ' בראשית) בס' ייט"ל משארז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדה"ר עפי' מאחז"ל אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ ברא להם הרפואה מקודם וזה מרומז ג"כ בהפסוק שנאמר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ד' רפאך ידוע הקושיא אם לא ישים ל"ל הרפואה אלא ה"פ כל המחלה אשר שמתי במצרים מכה קודם לא אשים עליך כי אם אלא אני רפאך כלומר בלתי אם אני מכין הרפואה קודם וכו' עכ"ד היקרים. והנה גלוי וידוע שכל זה שנתגלגל הדבר שיוסף ירד למצרים בראשונה הוא רק כדי שיתקן ויטהר את המקום מטומאת מצרים שטופה זימה ויוסף הצדיק שהוא מדת יסוד שעמד בזה בצדקו והוא הי' היסוד גדול אשר אח"כ יכולים בנ"י לבא למצרים ולבל יתערבו בהם וע"ז הקדים להם הקב"ה הרפואה במה ששלח את יוסף לפניהם וז"ש כי למחי' שלחני אלקים לפניכם שאני באתי לכאן מקודם מאת ה' היתה זאת רק כדי לשים לכם שארית בארץ דידוע דאותיות שארי"ת המה ראשית. וכמו שהי' בבריאת העולם שהקדים הקב"ה מדה"ר למדה"ד הרפואה קודם כ"כ

אני נשלחתי לכאן כדי לתקן את המקום הזה ולשום לכם שארית בארץ הזאת להחיות אתכם לפליטה הגדולה בזמן הגאולה במהרה בימינו אמן והבן:

והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימן כי פי המדבר אליכם ודקדק רש"י ז"ל האיך שייך לומר ענין ראי' על פה המדבר והכי הול"ל ואזניכם שומעות כי פי המדבר בלה"ק. אך נראה לרמז בזה במה שאמר יוסף הצדיק כי פ"י המדב"ר אליכם דהנה בנוהג שבעולם עת עתה חדשים מקרוב באו והולכין ללמוד לשונות עכו"ם בבתי ההשכלה גניסיות שלהם וישנם כמה וכמה אשר עושים עוד לפנים משוה"ד ומבלים שם זמניהם וישימו מסוה היראה על פניהם באמרם כי יכולין להיות יראים ושלימים בעניני דת היהודית אף שילכו ג"כ שמה ללמוד הידועות אחרת. אבל עינינו הרואות כי בעו"ה כל באי' לא ישובין ורובם ככולם משוקעים בדרכיהם המעוללים ואף אם ימצא לפעמים אחד מהם אשר יאמרו עליו כי הוא זה ויתיישב עצמו בעת שיבא לכלל דעת לשוב ולעזוב דרכי הנעורים ומתנהג עצמו בדרך התורה אעפי"כ הוא מקיל קצת בפרצוף פנים בצלם אלקים באומרו כי אינו מוכרח לישא פאות ארוכות רק בכל דהו סגי וכ"כ בשער זקנו ומורה לעצמו היתרים וקילות עפ"י הש"ע. ובאמת אף כי על הלאו של תורה אינו עובר באופנים המבוארים בש"ע אבל עכ"ז אנחנו מאמינים בני מאמינים בסודות תורתנו הקדושה ומשם מבואר גודל הפגם בגילוחי פאות הראש והזקן ומקלקל צלם אלקים ומקצץ צינורות השפע בעוה"ר. אבל האנשים היראים והשלימים שאין מניחים את בניהם ללמוד בבתי ההשכלה שלהם עין בעין יראו בעת גדולתם דרכי אבותיהם בידיהם ומנהיגים עצמם עפי' הראוי להם בני אברהם י"ו ואינם בושים ונכלמים לעשות ולקיים מצות ה' כראוי ונכון ומשנת חסידים לא זזה ממקומם ואדרבה מחמירים על עצמם בכל ענין פרישות:

והנה האיש אשר מימי בחרותו נתגדל עפ"י דרך התורה והיראה א"כ כל מה שיפעל לטובה בדרכי ה' יעשה בכחות שלו ולעת אשר יקיים התליות בדיבור ובפה יעשם בכחו אשר לו רגיל מאז מימי בחרותו ועלומיו. משא"כ האיש אשר לא אלה לו ומימי ילדותו יתחיל לעסוק בהדברים החיצונים ויקלקל פיו ומחשבותיו בהבלים א"כ אף שלפעמים יחזור מזה לעת יעמוד על דעתו ויעשה הטוב אכן זאת לא באה לו מעוצם ידו וכחו אשר בו מיום אשר בראו הבורא ית"ש כי הוא לא הסכין מאז לעשות כה. ואז מה שמקיים המצות המה מהשתנות הכח אשר בו ולא נתעצם בהכח הזה. וזה הי' כוונת יוסף הצדיק להוציא מעי' ומלבן של אחיו שבטי י"ה שאל יחשבו עליו שאולי בקטנותו נתקלקל ועשה כמעשה מצרים ועתה הנהו כאחד מהם מדבר בלשון הקודש ולא כן הי' מקודם

בעת שהי' פה זה זמן רב ורק הוא מדבר כלשונם עתה מפני כבודם ופיו ולבו הרגלו לדבר אחר והי' רוצה להוציא הספק הזה מלבם ולהבינם שגם באורך הזמן שהי' ע"ע פה לא נתקלקל ממעשה מצרים והי' מתנהג בחסידות כאחד מהם. וז"ש להם והנה עיניכם ראות. ראות דייקא הצלם אלקים אשר על פני הוא מעיד עלי שאני בתומי הלכתי עד כה וגם כי פי המדבר אליכם. היינו מה שאני מדבר אליכם כעת בלה"ק זה הוא פי ולשוני אשר הרגלתי בו מאז ירגיל על לשוני לא כמו דרכי בני הקדמא ואזלא שלשון יהודית לא מפיהם הוא יוצאת כי אינם רגילים לדבר בלשון הזה ומה שמדברים אין במו פיהם. וזהו אומרו והנה עיניכם ראות וגו' כי פי המדבר שאני מדבר בפה שלי. ונכון לדעתי:

וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו וגו' והקשה הגאון בעל הח"ס זלה"ה הלא לעיל כתיב קחו לכם עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם ובאתם פי' מפוה"ת דר"ל שיקחו עגלות לטף ונשים ואת אביהם ישאו על כתפיהם ויבואו וא"כ למה אמר כאן וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו הלא אותן העגלות לא היו לשאת אותו רק להנשים והטף. ובמדרש וז"ל כשראה יעקב את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו אמר הוא ודאי אני יודע שיוסף לא חטא באשת פוטיפר עכ"ל והיא פלאי. ואפשר לפרש בהקדם מה שכ' אא"ז זצוקללה"ה בספרו ישמח משה עה"פ עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים שהי' יעקב דואג ובוכה ממ"נ אם מת בוכה על מיתתו ואם הוא חי זו קשה יותר מן הראשונה כי בודאי נטמע בין האומות עע"א לאשר שידע שאין בעולם עבדי השי"ת כי אם הוא וב"ב ודבר רחוק הוא להיות נער אחד עומד בצדקו בין הרבה רשעים וח"ו נעשה רשע ובחיו קרוי מת כאמרם רשעים בחייהם קרויים מתים וז"ש שאמרו לו עוד יוסף חי דהיינו שהוא צדיק שקרוי חי שהוא העיקר ואח"כ הטפל וכי הוא מושל וע"ז שאמרו כי הוא חי ויפג לבו כי לא האמין להם כי חשב שהם אינם מבינים הדבר הזה ואולי רימה אותם בחכמתו ואין תוכו כברו וכיון דלא האמין זה לא הי' בעיניו הבשורה של חיות הנשמיות לכלום ויוסף הבין זה פן ידאג עליו אביו כן ע"כ שלח לו לסימן פ' עגלה ערופה ועיי"ש מה שפי' בזה האיך הראה לו שהוא עומד בצדקתו ע"י פ' עגלה ערופה עיי"ש בדבריו כי נעמו.

וגם אני אענה חלקי לפרש מה ענין הרמז של פ' עגלה ערופה לכאן כי הנה יוסף חשב עוד יותר שמא ידאג אביו ע"ז שיספרו לו אחיו שהוא מלך. כי עפ"י דרך הטבע מי שנעשה מלך על מדינת מצרים בודאי א"א שיתנהג כ"כ בדרכו דרך התורה והמצוה וגם מוכרח הוא ללמוד קצת חכמות חצונית וכמו שבאמת הי' צריך לידע בע' לשון רק דמתרחיש לי' ניסא דהמלאך גבריאל למדו אבל לפי הבנת האנושי וראות העין א"א להבין שיהי'

מלך ויהי' עומד בצדקו כמאז ומקדם ובפרט על מדינת מצרים וגדולה מזו פירש"י ז"ל במגלת אסתר על ורצוי לרוב אחיו ולא לכל אחיו כיון שנעשה קרוב למלכות הי' בטל מלימודו פרשו ממנו מקצת סנהדרין. הרי דאף גבי מרדכי שראו צדקו אעפי"כ פירשו ממנו קצת כשנעשה קרוב למלכות מכש"כ כאן שלא ראה את יוסף כלל עאכו"כ שהי' לו לחשוב בעת שאמרו לו שנעשה מלך שנטה קצת מדרך אבותיו דרכי התורה והיראה וא"כ מה הנאה יש לו בזה שהוא חי והוא מושל אם אינו מתנהג כ"כ בדרך הטובה וכ"ז הבין יוסף בחכמתו ורצה להפיג את הצער הזה מלבו להראות לו שהוא עדיין עומד בצדקתו ומה שנעשה מלך לא הי' ח"ו בכח שנטה קצת מדרך הטוב ואך ע"י דנטר ברית כמו שכ' בזוה"ק כ"פ מאן דנטר ברית זכה למלכות ועי"ז זכה למלוכה גם הוא וכ"ז רמז לו בפ' העגלה ערופה. והיכא רמיזא נקדים מש"כ בבעל הטורים שם בעת פרידתו של יוסף מיעקב אביו דכתיב וישלחהו מעמק חברון דר"ל שליווהו עד חברון א"ל אבא חזור בך א"ל כתיב. ידינו לא שפכה את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא לוי' ובזה נפטר ממנו ומתוך כך זכרו והיינו דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו עכ"ל והנה לפי פשוטו נראה דמאי דאמר שלא פטטורנוהו בלא לוי' ר"ל שהי' מלווין אותו אבל עוד דברים בגו ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע. והוא כי רש"י ז"ל פי' בכמה מקומות דכל תיבה שצריך לכתוב למד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה"א בסופה עי' בפ' וישלח בפ' ארצה שעיר. ובפרשה זו בפ' ויסע ישראל וגו' בארה שבע וגו' וא"כ לפי"ז גם אנו נאמר דכיון שתיבת הה"א עושה פעולת הלמ"ד וחד איתא במקום חברי' א"כ זיל גם לאידך גיסא דתיבת הלמ"ד תבא לפעמים במקום שימוש הה"א כיון דמתחלפות בפעולת חברי' ולפי"ז יש רמז בתיבת לוי"ה אותיות הוי' ב"ה כאשר תחליף הלמ"ד של תחלת התיבה לו"י ותתן ה"א במקומה יהי' אותיות הוי' ב"ה וז"ש שלא פטרנוהו בלא לוי' שאם אחד יוצא ללות חבירו בדרך צריך ליתן על פניו אותיות הוי' ב"ה ועי"ז נתקיים בי' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ואין שטן ואין פגע רע וזה הי' ענין לוית יעקב אע"ה ליוסף בנו שלמד עמו פ' עגלה ערופה במה שאמר לו כתיב ידינו לא שפכה את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא לוי' כדאיתא בבעה"ט ועי"ז נתן על פניו שם הוי' ב"ה המרומז ונעלם באותיות כנ"ל (עיין בלק"ת פ' שופטים) וזהו ששלח יוסף ליעקב אביו את העגלות דהיינו ששלח לו סימן עגלה ערופה שלמד עמו ונתן עליו בזה שם הוי' ב"ה על פניו ועי"ז הראה לו שגם עתה כן הוא ששם הוי' ב"ה מאיר על פניו ומעתה ליכא למיחוש שמא לא עמד בצדקו כי אם לא הי' עומד בצדקתו לא הי' שם הוי' ב"ה מאיר על פניו ובודאי הוא עומד בצדקתו ומה שנעשה מלך הוא עבור דנטר ברית עי"ז זכה

למלכות והנה ידוע מתזוה"ק דע"י שמירת הברית שורה שם שד"י מלבר ובאם לאו ח"ו ס"מ מלבר וכ"ז הראה לו בסימן עגלה ערופה שהשמות הקדושים מאירים על פניו והוא עומד בצדקתו ושומר הברית וז"ש וירא את העגלו"ת אשר שלח יוסף היינו שראה סימן עגלה ערופה שעדיין עומד בצדקתו לשא"ת היא כינוי למלוכה דהיינו שנתנשא להיות לראש לכל היא מחמת אות"ו כידוע מספה"ק שאותו מורה על האות ברית קודש ובשביל דנטר ברית זכה להתנשאות למלכות ואז ותחי רוח יעקב אביהם כשראה כל אלה שהוא צדיק ומושל ומעתה יובנו שפיר דברי המדרש כשראה יעקב את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו דהיינו שראה שעדיין הוא עומד בצדקו ואך השאת והמלוכה שהגיע לו היא מחמת אות"ו דהיינו ע"י ששמר האות ב"ק אז אמר הוא ודאי אני יודע שיוסף לא חטא באשת פוטיפר כי אם הי' חוטא ח"ו לא הי' נטר ברית ולא הי' יכול לזכות למלוכה ושפיר ראה וידע צדקתו של יוסף מדת צדיק יסוד עולם והבן כי נכון היא בס"ד:

ויחי ויברך את יוסף ויאמר האלקים אשר התהלכו אבתי לפניו אברהם ויצחק האלקים הרעה אתי מעודי עד היום הזה ויל"ד במה שאמר התהלכו אבותי לפניו הול"ל אשר התהלכו אחריו כמ"ד אחרי ד' אלקיכם תלכו. ונראה לפ' ומקודם נפרש הפ' בפ' לך ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והי' תמים ופירש"י ידוע ואני אמרתי לפרש כי ידוע זאת שיש ב' מיני התנהגות בעולם היינו הנהגה נסיות והנהגה טבעיות. הנהגה נסיות כמו שהי' אצל יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומלחמת עמלק וכדומה אשר הוא נגלה לעין כל שהשי"ת מתנהג עולמו עפ"י דרך הנס. והנהגה טבעיות היינו שהשי"ת מתנהג עולמו עפ"י דרך הטבע. והאמת היא שהכל הוא בהשגחה פרטיות מאת השי"ת וזה מחויב כל איש ישראל להאמין בכל עת ובכל רגע. והב' הנהגות אלו מרומזים בשני שמות בשם הוי' ב"ה ובשם שדי כמו שכ' הראב"ע הובא בס' ישמח משה למוזלה"ה בפ' וארא כי שם שדי מורה על שידוד המערכה אך בדרך הנהגה ולא בתולדות חדשות המשנה והן הן הנסים הנסתרים אבל שם הוי' המהוה כל הויות מאתו יצאו כל תולדות חדשות והנה הראשון היינו בשם שדי הי' מעלת האבות והשני מעלת משרע"ה עיי"ש והנה מי שמאמין זאת באמונה שלימה א"כ העשי' שלו שעושה ועוסק במו"מ הוא רק שיהי' נראה כדרך הטבע אבל באמת כל בטחונו הוא רק על השי"ת ולא על הפעולה כמו שמצינו וברכתיך בכל אשר תעשה וכל כל דהו משמע שהעשי' צריך להיות רק כל דהו והעיקר הבטחון יהי' על השי"ת. וכן מצינו גבי יעקב אע"ה וישלח יעקב מלאכים לפניו ודקדקו בתיבת לפניו וכ' בס' י"מ למוזלה"ה לפ' כי הודיע הכתוב לדעת צדקתו של יאע"ה וחכמתו בעבודת השי"ת כי אף ששלח מלאכי רום ודאי דהדעת נותן כיון

שמלאכי רום הולכים לפניו בודאי יסמוך עליהם בלבו כעל עמוד ברזל אבל הוא לא כן עשה כי אף בהם לא בטוח לבו רק בטחונו חזק הי' בהשי"ת והשליחות ששלח הי' רק לפנים דהיינו חוץ ממנו אבל לא בתוכיות הלב וז"ש וישלח יעקב מלאכים ממש ואעפי"כ לא הי' אלא לפניו עכ"ל בקיצור. ולפי"ז אני אומר דזש"ה ויאמר אליו אני אל שדי ר"ל אף שלפעמים כראה שהתנהגות העולם הוא עפ"י דרך הטבע המרומז בשם שדי אעפי"כ אנ"י אל שדי שאני הוא המנהיג העולם בשם שדי כי גם הטבע היא בהשגחה פרטיות מאתו ית' ע"כ התהלך לפני ירצה כשאתה הולך לעסוק בעניני מו"מ ידמה בדעתו שהליכה הוא רק לפנ"י חוץ ממנו ובתוכיות הלב ישים בטחונו חזק בהשי"ת ועליו ישליך יהבו וזש"ה האלקים אשר התהלכו אבותי לפניו כי ידוע שאלקים בגימט' הטבע ואמר זאת יאע"ה לבניו אשר האבות התהלכו בדרך הטבע לא הי' רק לפניו חוץ מהם שהי' נראה כדרך הטבע אבל תוכו רצוף בטחון נפלא בהשי"ת ולא על הפעולה ע"כ אמר האלקי"ם הרועה אותי מעודי בניקוד קמץ כי ידוע דקמץ רומז למדת חסד (כטעם וקמץ הכהן עיין בהקדמת תקזה"ק) שם הוי' ב"ה ור"ל אצל שם אלקים שהוא בגימט' הטבע רק לפני עין הרואה נראה שהוא טבע אבל באמת הכל הוא בהשגחה פרטיות מאדון כל. וז"ש מעודי עד היום הזה והיא עפ"י הנאמר להלן בברכת בנימין זאב יטרוף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל. דידוע דשם הבטחון הוא אכטד"ם אותיות הקודמים לשם אלקים בצירוף הא' ובצירוף מ"ם פתוחה שקודם למ"ם סתומה והשם אכדנו"ם הוא גימ' ע"ד כמ"ש בטחו בה' עדי עד ועיקר הוא זאת לבטוח תמיד בחסדי ה' ואמונת השגחתו כמבואר במ"נ שהשגחה היא סבת הדביקות והיינו שלא להשען על בנתו ועוצם ידו אז הוא מושגח מאתו ית' בכ"ע וז"ש בנימן זאב וגו' בבוקר יאכל עד (עיין בזוהר ריש וארא ובעט"צ שם) היינו שהוא עומד הכן בבוקר בבוקר תמיד בדביקות גמור ובבטחון חזק ישכון לבטח בחסדי ה' ועי"ז ולערב יחלק שלל כי זהו מתן שכרו בצדו שהקב"ה משפיע לו כל טוב לפי סבת דביקותו הגדול. וזה שברך יעקב בברכה הזאת גם את בני יוסף הרועה אותו מעוד"י היינו שם הבטחון הנ"ל גימ' ע"ד [שהוא"ו היא רק במקום חולם ואינה נכרת במבטא כידוע] והיינו שכל חסדי השי"ת שהי' עמי הי' רק מעוד"י תיבת ע"ד ששמתי בו מבטחי והמלאך הגואל אותי וגו' יברך את הנערים שיהי' ג"כ באמונת הבטחון ויקרא שמי עליהם באמונה שלימה כזו ויתברכו ממעיני הישועה: **א**"י ויברך את יוסף וגו' האלקיים הרע"ה אותי מעודי וגו' המלא"ך הגוא"ל אותי מכל רע וגו' ויל"ד בכוונת כפל ההי"ן שנכתבו בראשי התיבות. ונאמר בזה המרומז בתוה"ק באשר ימי השובבים ממשמשים ובאים וצריך כל איש הישראלי לעורר עצמו בתשובה

לפשפש בדרכיו ומעשיו אשר עשה ופעל בימים שעברו כמאמר הנביא שובו בנים שובבים והחי יתן אל לבו לתקן אשר פגם בנפשו. וביותר צריך לתקן החטא הידוע לאשר שבו נכללים כל החטאים ר"ל כמבואר בסה"ק אשר תקנו ימי תענית בימים הללו ואשרי האיש שזוכה להזדכך עצמו ולטהר מן החטא הזה וכמעט אין צדיק בארץ (עיין בס' ישמח משה פ' תבא ד"ה א"י והי' כי תבוא) והזמן הזה מסוגל לתיקון הלז כידוע וע"כ יראה כל איש ואיש אשר רוח חיים בקרבו לשפוך לבו בבכי לפני הקב"ה כמאמר הנביא שפכו כמים לבך כי הכל הולך אחר הלב עין רואה ולב חומד כמה"כ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. ואשר ע"ז נשתבח יוסף הצדיק בן פורת יוסף בן פרת עלי עין ופירש"י שהכל הי' מסתכלין בו והיינו בנות צעדה עלי שור וכו' ומדרך העולם שהאדם מושך את זולתו בראות עינים אכן יוסף הצדיק עמד כנגד זה והי' שליט על עינים שלא ימשכו אותו ברשתם (עיין בייט"ל פ' ויחי) ולפיכך זכה לצבור ב"ר שהעלה הר"ב ניצוצין כידוע. והנה נקדים מה דאי' כי תשובה אותיות תשוב ה' כי אות ה"א מרומזת על הבא לטהר פותחין ומסייעים לו כי הוא פתוחה לתשובה גם זאת נודע דאית ה"א ואית ה"א. ה' עלאה וה' תתאה ה' עלאה היא בינה ותתאה היא מלכות (עיין בזוהר תרומה ד' קס"ח ובמקד"מ שם ועיין בזוהר הרקיע פ' בראשית) וע"י תשובה נתקן הכל לטובה וז"ש יעקב האלקי"ם הרע"ה וגו' היינו השני ההי"ן הללו יצרפו לטובה לתיבת ר"ע כי החטא הידוע נקרא רע (עיין ברע"מ פ' תצא ד' ר"פ ובלק"ת פ' וישב) וע"י השני ההי"ן נהפך ונתקן תיבת הרעיה לטובה. וז"ש המלא"ך הגוא"ל כנ"ל בשני ההי"ן גאל אותי [אות ב"ק] מכל ר"ע שנעשה תיבת הרעה וכ"כ יברך את הנערים הבאים לתקן את כל ר"ע ויהי' גאולה שלימה במהרה:

ויברכם ביום ההוא וגו' וישם את אפרים לפני מנשה. הנה המפורשים ז"ל האריכו למעניתם בזה מדוע יאע"ה שכל את ידיו ורוצה דוקא להיפוך מיוסף. והנ"ל בהקדם להבין הפ' בפ' מקץ ויקרא יוסף את שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את עמלי וגו' ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלקים בארץ עניי. דלכאורה יש להבין דכיון שכבר אמר כי נשני אלקים את כל עמלי ששכח לגמרי מעמל וצרה האיך יתכן לומר אח"כ כי הפרני אלקים בארץ עניי דמשמע שבעת העוני הקב"ה עושה לו טובה להפרות אותו ואיפכא הול"ל שקודם יקרא הבכור אפרים על כי הפרני אלקים בארץ עניי דאז עוד זכרון קצת להעמל והצרה רק הטובה כי הפרני וגו' ושם השני יקרא מנשה על כי נשני אלקים מכל עמלי דאז כבר שכח לגמרי ולא יזכרו ולא יפקדו הראשונות כלל. ויתכן לדעת דהנה יוסף הצדיק רמז וכוון על זמן ההוא וימים ההם שקודם הגאולה העתידה להיות בב"א והבין

ברוח קדשו שאין זה התכלית מכל העמל ויגיעות שמצאו אותו שמכרוהו לישמעאלים והורד ע"י למצרים ויקנהו פוטיפר לעבד ואח"כ ויתנהו אל בית הסוהר שישתלשל הדבר שיבא הוא בעצמו אל המנוחה ואל הנחלה לכתר מלכות בראשו. כי אם העיקר התכלית הוא כדי וישב ישראל בארץ מצרים ויאחזו בה ויפרו וירבו מאוד ולכן קרא את שם בנו הבכור מנשה כי כשני אלקים מכל עמלי דהיינו ששכח מכל התלאות והצרות יגיעות הקודמים כי נעשה מלך ביתר שאת וגדולה ותפארת אבל זה לא הי' העיקר התכלית כי אם מה שקרא את שם השני אפרים על כי הפרני א' דהיינו כדי שיפרו וירבו מאוד בנ"י בארץ מצרים זהו העיקר התכלית לפי שעה קודם הגאולה השלימה וז"ש אומר בארץ עניי ר"ל בזמן ההוא שעוד לא בא מועד הגאולה השלימה ולכן היא בארץ עניי בעת הזאת כי עיקר הישועה שלא יזכר ולא יפקד שום עוני כלל וכלל הוא רק לאחר הגאולה השלימה בב"א. משא"כ יאע"ה שכוון לרמז על אחרית הימים לאחר הגאולה השלימה וכמו שאמר האספו, ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים לכן אמר דוקא אפרים לפני מנשה שאז מדת אפרים לפני מנשה שהעיקר הטובה היא רק כי הפרני אלקים אבל עוד בארץ עניי שלא זכינו עוד להגאל בגאולה שלימה ואמיתיות אמנם לאח"כ כשיבא קץ וסוף לכל צרותינו זה יהי' שם מנשה על שם כי נשני אלקים מכל עמלי וגו' שאז לא יזכר ולא יפקד שום עוני כלל וכלל ואך טוב לישראל כי"ר בבי"א והבן:

וישם את אפרים לפני מנשה. שמעתי ממגידי רמת דאיתא במדרש פליאה מנין למזון שקדמה לעץ שנאמר וישם את אפרים לפני מנשה והוא פלאי. והנ"ל דמצינו אצל ברכת מרע"ה שברך את בנ"י לזבולן אמר שמח זבולן בצאתך וישכר באהליך ופי' רש"י לפיכך הקדים זבולן לישכר לפי שתורתו של ישכר ע"י זבולן היתה שהוא עושה סחורה בפרקמטיא ומה שישתכר נותן לפיו של ישכר ע"כ נקראת תורתו של ישכר על שם זבולן לכאורה מוכח מכאן שמי שמחזיק ידי לומדי תורה יותר גדול במעלה מן הלומד בעצמו שלפיכך הקדים הכ' בכאן זבולן קודם לישכר. אכן מצינו בחז"ל גדול תלמוד שמביא לידי מעשה א"כ מוכח שהעיקר הוא המעשה שעושה בעצמו ולכאורה מהיכן מוכח זאת מהתוה"ק. ואפשר לומר דמרומז בקרא וישם את אפרים לפני מנשה. ואומרו ז"ל עה"פ ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו שעתיד יהושע לצאת ממנו שילמוד תורה לישראל וא"כ שפיר מוכח מזה שהקדים יעקב אע"ה את אפרים לפני מנשה כי גדול לימוד תוה"ק יותר ממי שמחזיק ידי הלומדים ותלמוד תורה כנגד כולם וז"ש המדרש מנין למזון. היינו לימוד התורה בעצמה כמ"ש לכו לחמו בלחמי שהיא קדמה לעץ היינו העץ חיים של המחזיקים בה כי מי שלומד תוה"ק יותר בחשיבות ושייך לו קדימה ממי

שמחזיק אותו ואמר שזה מוכח שנאמר וישם את אפרים לפני מנשה שעתיד יהושע לצאת מאפרים וילמוד תורה לישראל ולפיכך הקדימו א"כ מצינו למידין שמי שלומד תורה מוכח מהדין קרא יש לו דין קדימה וחשיבות במעלה לפני הקב"ה ית"ש והבן:

ויקרא יעקב וגו' האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים. ויל"ד אומרו אתכם והול"ל אשר יקרא לכם וגו' כי תיבת אתכם משמעו כמו עמכם. וברש"י ז"ל בקש יעקב לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה וגם זאת צ"ב. ונראה עפי' דאי' ברש"י ז"ל עה"פ (ישעי' ס') בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה והוא מדבריהם ז"ל וא"כ לפי"ז אין שום קץ וזמן לגאולת ישראל אם יזכו כי כל יום ויום זמני' היא כי אחישנה כתיב והזמן אינו מוגבל רק אם ח"ו לא יזכו אז בעתה כתיב ולפי"ז יעקב אע"ה שביקש לגלות את הקץ א"כ חשב את ישראל שלא יהי' זכאים ח"ו כי בעת שהם זוכים ליכא שום קץ וזמן לגאולתם ועבור זה שחשב את ישראל לודאי שלא יזכו לכן נסתלקה ממנו שכינה וזהו אומרו אתכם שיאוחר זמן הקץ על ידיכם עד אחרית הימים והבן:

א"י באו"א קצת עפי"מ ששמעתי מפ"ק עליון מזידיטושוב זצוקלה"ה שאמר לפ' הכ' ואתה נותן להם את אכלם בעת"ו ר"ל שישראל אינם נתונים כלל תחת הזמן והעת ואדרבה כל הזמנים והעתים נתונים נתונים המה תחת ידיהם ושלהם הוא ומתנהג כרצונם והממשלה בידיהם על כל הזמנים וזהו ואתה נותן להם את אכלם בעת"ו דייקא ר"ל בעתו של האיש הישראלי כי העת הוא שלו וניתן תחת ידו עכ"ד ודפח"ח. המורם מזה דלפי"ז אין שייך ליתן שום קץ וזמן לגאולת ישראל כיון שהזמן נתון תחתיהם ויש כח בידם לעשות בכל זמן וזמן כרצונם והאיך שייך לומר אצלם שלא יוכלו להגאל עבור שלא בא עוד זמן הגאולה והזמן מעכב הלא זמן אין לו כח לעכב את מה שגדול ממנו אמנם אם ח"ו אין ישראל עושין רצונו של מקום שאז נופלים ח"ו תחת הזמן והעת אז יתכן שהזמן יעכב כידוע. ולפי"ז יאע"ה שביקש לגלות את הקץ ע"כ חשב את ישראל שאינם עושין רצונו של מקום והם במדרגה התחתונה כ"כ עד שהזמן מושל עליהם שבלא זה אין מקום לומר שגאולתם יהי' תלוי בקץ וזמן לכן נסתלקה ממנו שכינה וכיון שראה שעי"ז שחשב את ישראל שהם יהי' נתונים תחת הטבע נסתלקה ממנו שכינה לכן חזר מדבריו ואמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם דייקא באחרית הימים ור"ל שאחרית הימים יהי' אתכם כלומר עמכם ולא יהי' עליכם הזמן כח לשלוט כלל וכלל והבן:

פחז כמים אל תותר וגו' ויש להבין מהו הדמיון כמים דוקא וערש"י ז"ל. ובמדרש דרש ע"ז אתה חטאת במים יבא משוי ממים [פי' משה דכתיב בי' כי מן המים משיתיהו]

ויקרבוך יחי ראובן ואל ימות ע"כ וצ"ב. והנ"ל כי הנה ימי השובבים יאתיו אשר בכ"י ב"ק יוצאת מהר חורב ואומרת שובו בנים שובבי"ם ועתה הגיע העת אשר כל אדם צריך ליתן אל לבו האיך פגמו הגיע עד שמי שמים וישבר לבו בקרבו באמת לנקות ולטהר א"ע מכל חטאיו ופלגי מים תרדנה עיניו וקודם כל דבר צריך לעמוד על המשמר לתקן מקור הדבר כדאי' עין רועה ולב חומד וכו' וא"כ בראשונה מגיע הפגם בראיית העין אשר נתן לו רשות לראות בכל מה שמתאוה ולא עצר עיניו מלראות ברע. ובזה אמרתי לפרש הפ' עיני עיני יורדה מים רמז להנ"ל שמקור החטא נובע עבור שלא עצר את עיניו לכבוש תאותו וע"ז פלגי מים תרדנה עיניו לתקן פגם העין וז"ש עיני עיני ר"ל על שלא עצרתי את עיני כראוי ע"ז עיני יורדה מים. ובזה יש לפ' כפל הלשון של עינ"י עינ"י יורדה מים כי ידוע מש"כ האר"י ז"ל בלק"ת עה"פ וירא ה' כי סר לראות דבגלות מצרים שהיו ישראל רד"ו שנים כיון שפגמו עשרת השבטים בשם אהי' ויו"ד פ' אקי' בגימ"ט רד"ו ומשה רבע"ה הי' בדעתו שישראל פגמו ח"ו בשם הוי' ב"ה וא"כ יו"ד פעמים הוי' עולה בגימט' סר ועי"ז לא רצה מרע"ה להיות שליח אז לגאולת ישראל כיון שהי' בדעתו שהגיע הפגם עד יו"ד הוי' שהיא גימט' ר"ס וזהו וירא ה' כי ס"ר לראות לכן אמר לו אהי' אשר אהי' ר"ל שלא פגמו רק בשם אקי' שהוא רק רד"ו (עיין בסידור מהרי"ק ובכוונת חג המצות) אכן אם הפגם מגיע ח"ו עד ר"ס שהוא בא מפגם הוי' ב"ה אז קשה מאוד לתקן ומאוד צריך להתחזק ולהתאמץ בתשובה יתיר וסגי תשובה שלימה מאהבה וכבר האריכו בזה השל"ה ועוד סה"ק שאאיזהו מקומן בזוהר משמע שאינו מועיל ח"ו תשובה לחטא זה אם לא בקושי מאוד מאוד. וידוע דעי"ן בגימט' ק"ל וב"פ עי"ן בגימט' ר"ס (עיין בע"ח היכל ז"א שער דרושי הצלם) וזהו עינ"י עינ"י ר"ל אם הפגם מגיע ק"ו עד ר"ס שהוא גימט' ב"פ עי"ן שאז הפגם בה' הוי' ב"ה ע"ז ירדה מים כי צריך התאמצות גדול לתקן זה הפגם וכל עיקר הוא רק לשים אל לבו האיך נתרחק מהקב"ה כ"כ ע"י חטאיו המרובים וכמו שנראה בעליל שע"י חטא זה נתרחק האדם מהקב"ה ולא יוכל אף לנטות לבו לתורה ועבודה וע"ז פלגי מים תרדנה עיניו וכמו שפי' אאמו"ר זצוקלה"ה אמרו שפכי כמים לבך נוכח פני ה' שר"ל כמו המים התחתונים שבכו אכן בעיני למהוי קדם מלכא כ"כ אתה תבכה ותתחנן אל ה' שתהי' קמי' מלכא להנות מאור תורתו ועבודתו הטהורה וזהו שפכי כמים רבך כמים דייקא נוכח פני ה' ור"ל כמו המים שבכו על שרצו להיות נכח פני השם כ"כ תהיינה הבכיות שלך וז"ש פלגי מים ירדו עיני כלו' בבחי' המים על לא שמרו תורתיך שע"י החטא הנ"ל נתרחק הרבה מהקב"ה וצריך לבכות כמו המים שיוכל להתקרב לפני הקב"ה וזהו גם עינ"י עינ"י ירדה מים דייקא והעיקר הוא להגות בתורה

הקדושה וכמ"ש הרמב"ם ז"ל (בסוף הא"ב) אין הרהור מצוי אלא בלב פנוי מחכמה. והנה דוגמת המים היא מרומז גם לאידך גיסא ע"ד שאמרו ז"ל בגמ' מה מים יורדין ממקום גבוה למקום נמוך. כ"כ הוא בחטא זה שנופל בבת אחת ממקום גבוה למקום נמוך שקודם החטא הוא עומד במקום גבוה נכח פני ה' ותיכף אחר החטא נגרר ויורד ארצה למקום נמוך רחוק מהשי"ת והתקנה לזה לבכות כמו המים שרצו להיות קמי' מלכא וזה הי' בכיית המים וכ"כ יבכה הוא שירצה להיות נוכח פני ה' ושב ורפא לו. והנה משרע"ה מצינו שתמיד הי' בבחי' זו שחשב במחשבתו ורצה להיות קמי' מלכא כמו המים כדכתיב כי מן המים משיתיהו שר"ל שבבחי' המים נתגדל מנעוריו שתמיד הי' מחשבותיו האיך להיות קמי' מלכא ותיקן הרבה נשמות במדרגתו שהוא עשה בחי' המים שזהו התיקון לאותן הנשמות שחטאו כמים להיות נגרין ויורדין ממקום גבוה למקום נמוך. וז"ש כאן אצל ראובן ראובן בכרי אתה כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז והיינו שהוא הי' הבכור והי' ראוי לזכות למלוכה ולגדולה וכפירש"י ז"ל ואיתא כ"פ בזוהר מאן דנטר ברית זכה למלכות ואם הוא הי' נוטר ברית הי' זוכה לכל אלה אבל משום פחז כמים היינו שחטא כמו מים הנגרים ויורדין ממקום גבוה למקום נמוך כ"כ הוא הי' ע"י חטא זה דכתיב אז חללת יצועי עלה והיינו פגם הברית שעי"ז נמשל למים ולכן אל תותר שלא תזכה למלוכה. וזה שדרש המדרש ע"ז אתה חטאת במים היינו כמו מים הנגרין ויורדין מלמעלה למטה יבא משוי ממים היינו משה דכתיב בי' כי מן המים משיתיהו שנתגדל בבחי' המים לחשוב תמיד להיות קמי' מלכא שבזה יהי' תיקון לחטא זה ובזה תיקן נשמת ראובן ויאמר יחי ראובן ואל ימות וה' יזכנו במהרה לשוב בתשובה מאהבה ולזכות להתקרב אצלו ית' בבי"א:

נפתלי אילה שלחה הנתן אמרי שפר. ויש לדקדק בתיבת הנותן דמאי ענין נתינה לאמירה האומר אמרי שפר הול"ל ולא הנותן. ובמדרש ש"ט פ"א דרש ע"ז הנותן אמרי שפר אלו דברי תורה הנתינה בשופר שנ' ואת קול השופר ע"כ וצ"ב. ונראה בהקדם מה דאי' בס' חות יאיר [באור החוזר בדף הראשון] לפ' הכ' [ישעיה נ"ח] קרא בגרון אל תחשך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם דלכאורה יש לדקדק במאי דאמר כשופר הרם קולך מהו הדמיון כשופר דוקא ופי' עפ"י דברי קדוש הקדושים מו"ה שמעלקי ניקלשבורגיר זצוקלה"ה שאמר לפ' הפ' באלישע [מלכים ב' ג'] והי' כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' ודקדק בכפל לשון כנגן המנגן רק הענין הוא שע"י שמחה זו הי' מעורר עליו רוח הקודש כדמסיים ותהי עליו יד ה' ובודאי שהשמחה זו הי' צריך להיות ברעותא דלבא שלא יהא מעורב בה שום מחשבה זרה כ"א מחשבת גבוה בלבד והנה הכלי בודאי

אין בה שום מחשבה זרה בהיותה גולמי כלי עץ. וזה שדייק והי' כנגן כדמיון הכלי שאין בה שום מחשבה זרה כעין זה יהי' כח המנגן שאין בו שום מחשבה זרה רק להוציא לאור מעשיו אז ותהי עליו יד ה' ודפח"ח. והנה כי כן יבורך גבר העומד בשער בת רבים להוכיח את העם ואין בו שום מחשבה זרה או גאוה ח"ו כ"א שיהי' מן הזוכים לזכות את הרבים להשיב רבים מעון אז אהני לי' מעשיו ולא זולת זה וז"ש קרא בגרון אל תחשך את עצמך כי תחשוב שלא יקובלו תוכחותיך לז"א עצה טובה להמוכיח כשופר כעצם השופר שאין בו שום מחשבה זרה כ"א גמר מעשיו כי ישמע קולו המחריד לבו של אדם אף אתה כדמותו הרם קולך והגד לעמי פשעם וע"ז תביט להשיבם מעון ואז יקבלו דבריך עכ"ד וש"י:

והנה אף אנן נימא בה מלתא כי זה האיש העומד לשרת להוכיח את העם ולהורות דרכי ה' והמעשה אשר יעשון ויש בו איזה מחשבה זרה ח"ו להשיג עבור הדברים האלה איזה כבוד או ממון וכדומה אז מיקרי הדברים והתוכחה אשר הוא נותן לפניהם כדמיון מכירה כי כמו הנותן לחבירו איזה חפץ וחבירו נותן לו עבורו איזה ממון נקרא זה מכירה כ"כ ממש אם אומר הדברים והתוכחה לחבירו בחשבון שיגיע לו עבור הדברים האלה איזה יתרת הכבוד וממון שהיא נקרא מכירה ורק אם אומר דברי תורה ותוכחה ואין בו שום מחשבה זרה להשיג עי"ז איזה דבר ורק מחשבתו לזכות הרבים ולהשיב אותם מעון בלי שום כוונה כלל כדמיון השופר וכעצם הכלי כנ"ל אז נקראו דבריו נתינה שלימה בלי שום שכר עבורם:

וז"ש נפתלי אילה שלוחה הכותין. דייקא אמרי שפר ור"ל שדבריו שהוא אומר הם בנתינה ולא כעין מכירה וע"ז דרש במדרש אלו דברי תורה הנתונים בשופר שנא' ואת קול השופר דהיינו שדברי תורה אינם נתונים רק אם המה בבחי' השופר בלי שום מחשבה אחרת ואז יגדלו ויצליחו ויעשו פרי והבן:

בן פרת יוסף בן פרת עלי עין. ודקדקו המפו' על כפל הלשון בן פרת. והנ"ל כי בשביל זה נאמר שני פעמים לרמז מעלת יוסף הצדיק ע"ה אשר שלט על עינים בשני מדרגות. בהקדם בפי' הפ' עין לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו דהנה כבר נאמר שהעיקר הוא הצריך שמירה יתירה על העינים שלא להכשל בהם כמ"ש דהמע"ה העביר עיני מראות שוא ע"כ צריך לזה לסייעתא מן שמיא להשליך על ה' יהבו ויקיים מה שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד אז יסייע לו הקב"ה להיות מושל על עיניו מלראות ברע. וז"ש עין לא ראתה אלקים זולתך ירצה מי שאינו חושב לראות רק דבר הצריך לעבודת הבורא ית' זה יעשה למחכה לו שלא יהי' צריך לראות רע. ובספה"ק נועמ"ג פי' קצת באופן

אחר שהאדם צריך להזהר שבאם שיעשה איזה מצוה בין אנשים בפרהסיא ידמה אצלו בעיניו כאלו אין איש אתו ועושה זאת רק בלתי לה' לבדו וע"ז נאמר לעולם יהא אדם י"ש בסתר ובגלוי וזה ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר כלו' מחשבה זרה וז"ש עין לא ראתה אלקים זולתך כלו' שיהי' נדמה בעיניו כמו אין איש רואה אותו מאומה זולת אלקים יעשה למחכה לו עכ"ד:

והנה שני הפי' הללו נרמזו בברכתו של יוסף הצדיק שהי' בב' המדרגות האלו וז"ש בן פרת יוסף בן פרת עלי עין היינו שהי' שולט בב' המדרגות על העינים. בנות צעדה עלי שור וא"כ הי' אנשים רואים. וגם שהי' בנות צעדה עלי' בכל זה הי' שלם בבי המדרגות ועשה כל מעשיו בלתי לה' לבד והי' שומר עיניו לבלתי יראה ברע וא"ש כפל הלשון בן פרת והבן:

ויראו אחי יוסף וגו' ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל וגו' ויאמר אליהם יוסף וגו' אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה וגו' איתא במדרש והשב זה יוסף ישיב לנו זה עשו. ומובא ג"כ בסה"ק י"מ ומפרש כדרכו בקודש שהי' חלוקים בזה אם כבר יצאו מכלל בני נח. ולדרכינו אפשר לומר עפי"ד מוזל"ה בפ' אחרי בביאור הפליאה בשעה שנכנסו שני פולמסין דנורא לתוך חוטמיהון של נדב ואביהו ענו שרפי קודש ואמרו השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם ותו"ד עפ"י הנאמר בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדה"ר. וזהו מחסדי הקב"ה עלינו לקבל אותנו בתשובה ורחמים. והנה החטא של נו"א הי' בשביל שלא נשאו נשים וכיון שלא נשאו נשים לא חששו לקיום העולם ע"כ הי' ההנהגה עמהם עפ"י מדה"ד וכמו שעלה במחשבה ולפיכך ענו שרפי הקודש ואמרו השיבנו ה' אליך חדש ימינו כקדם כמו שהי' מקודם שהקדים הקב"ה מדה"ר להנהגת העולם עכ"ד. והנה יעקב אע"ה עבד בבית לבן שבע שנים בשביל רחל. וא"כ בעת שהכניס לו לבן את לאה בתו בודאי מחשבת יעקב היתה על רחל וא"כ במחשבה שייך הבכורה ליוסף אבל במעשה הי' ראובן הבכור. ובעת שברך יצחק את יעקב הי' ג"כ המחשבה על עשו אכן במעשה נתברך יעקב. והנה אי אזלינן בתר מעשה [עיין במס' כתובות ד' חי"ת בפלוגתת דרב אסי ולוי בזה] אז ראובן הוא הבכור והברכות של יעקב. אבל אי אזלינן בתר מחשבה ואז יוסף הוא הבכור והברכות המה לעשו ח"ו. וז"ש לו ישטמנו יוסף היינו על המחשבה שהי' עמנו להרגו וא"כ הולך בתר מחשבה והוא הבכור וא"כ הברכות המה לעשו ח"ו. וז"ש אם והשב זה יוסף שסובר לילך בתר מחשבה אז ישיב לנו זה עשו שח"ו יהי' הברכות מסורים לו. ונוסף ע"ז שאינו חייש לקיום העולם כיון

שהולך בתר מחשבה שהי' ג"כ עפ"י מדה"ד וע"כ יוכל לעשות עמנו רעה. אכן יוסף השיב להם אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה. היינו דאזלינן בתר מעשה. ותיבת כיו"ם ירמוז למ"ש והקדים מדה"ר למדה"ד שנ' ביום עשות י"א ארץ ושמים. ולא כאשר עלה במחשבה תחלה וגם אני חושש לקיום העולם להחיות עם רב להושיע אתכם וזה שנעשיתי מלך אינו בשביל שמגיע לי מצד המחשבה ושייך לי יתר שאת ויתר עז הבכורה והמלוכה רק כי אלקים חשבה לטובה כן הי' רצון הקב"ה אבל אנחנו נלך בתר מעשה ואין לכם לירא כלל והבן:

שמות

ואלה שמות בנ"י וגו' את יעקב וגו' וי"ל פתח בישראל וסיים ביעקב. ובמדרש הובא ברש"י ז"ל אעפ"י שמנאן וכו' להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם שכ' המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא ע"כ ובמדרש ילקוט (הובא גם בכ"ס) ואלה שמות בנ"י הה"ד כשמך אלקים כן תהלתך ע"כ וצ"ב ונראה עפימ"ש חז"ל ביומא כ"ב כתיב אחד אומר והי' מספר בנ"י וכתי' אחד אומר אשר לא ימד ולא יספר מרוב הא כיצד כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין רצונו של מקום. ונראה לפי פשוטו דכוונת דבריהם הוא דבזמן שאין עושין רצונו של מקום ח"ו אז והי' מספר בנ"י ובזמן שעושין רצונו של מקום אז אשר לא ימד ולא יספר וגו' ודקדקו דלפי"ז איפכא הול"ל כאן בזמן שאין עושין וכו' כאן בזמן שעושין כו' כי מה דקאמר כאן בזמן שאין עושין קאי אירישא דקרא והי' מספר בנ"י ולא אסיפא ושמעתי מכ"ק אדמו"ר הקדוש מסאנז זצוקלה"ה שאמר דבאמת כן הוא דמה שאמר כאן בזמן שאין עושין קאי אסיפא דקרא אשר לא ימד ולא יספר מרוב והכי מצרך צריכא למימרנהו בסוף וביאור הדבר הוא עפ"י דברי הרמב"ם ז"ל בספר המורה בפ' מונה מספר לכוכבים לכולם שמות יקרא שר"ל בזה לסתור דעת החוקרים האומרים שהעיקר הוא רק השבעה כוכבי לכת ושאר הכוכבים אינם משמשים כ"כ שאינם אלא סניפים לאלו הז' כוכבים אבל המקובל והמאומת אצלינו שכל כוכב וכוכב יש לו חשיבות בפני עצמו. והנה כל אותן הדברים שיש להם חשיבות הרבה כמו דבר שבמנין שנמנה מחמת חשיבתו אז יש לו שם ומספר רב לכל חד וחד בפ"ע כי כל שדרכו למנות שנינו שכל דבר שיש לו חשיבות הרבה דרכו למנות כל חד וחד בפ"ע שיש לו מספר אף חדא בחדא ויש לו גם שם מיוחד לכל חד וחד אף לא בצירוף עם הרבה מאותו המין וז"ש מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא דהיינו לכל חד וחד מהכוכבים יש לו שם ומספר בפ"ע והנה כ"כ

הוא בישראל קדושים הם בזמן שעושין רצונו של מקום ויש להם חשיבות הרבה ונמנה כל חד וחד מישראל במספר מיוחד ויש לו שם מיוחד אף אם הוא אינו אלא נפש אחת מישראל כמו הכוכבים שנמנו מחמת חשיבותם אבל לא כן היא בזמן שאין עושין רצונו של מקום ח"ו שלא נראה חשיבותם כולי האי שכל חד וחד יהי' לו שם ומספר בפ"ע ורק בצירוף נפשות הרבה מישראל שפיר יש להם שם ומספר אף בזמן שאין עושין רצונו של מקום ח"ו כי תפארת כ"ל ישראל ביחד לא ימוש מאתם לעולם ועד. וז"ש כאן בזמן שעושין רצונו של מקום אז והי' מספר בנ"י שיש להם אז שם ומספר אף לכל חד וחד וכאן בזמן שאין עושין רצש"מ אז אשר לא ימד ולא יספר ירצה שלא יהי' להם שם ומספר בפ"ע ורק מרו"ב דהיינו אם יהי' רוב מבני ישראל אז יהי' להם שם ומספר אבל לא לכל חד בלחודוהי עכדה"ק. וז"ש ואלה שמות בנ"י היינו בעת שיהי' בבחי' ישראל שהוא המדרגה גבוה אז קאמר ואלה שמות של כל חד וחד כי הי' להם שם ומספר בפ"ע אכן הבאים מצרימה ירצה שבעת שהי' במצרים שנפלו קצת ממדרגתם כידוע אז את יעק"ב יכונה למדרגה קטנה ואז רק איש וביתו באו שלא הגיעו לרבת המעלה שיהי' לחד וחד בפ"ע מספר ורק בחיבורו וצוותא חדא איש וביתו הי' להם שם ומספר ולכוונה זו כתב רש"י ז"ל ע"ז להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שנא' המוציא במנספ"ר צבאם לכול"ם בש"ס יקרא דהיינו שיש לכולם שם ומספר בפ"ע וכ"כ הוא ישראל בעת שעושין רצש"מ יש להם שם ומספר בפ"ע וכמו שאמר ואלה שמות בנ"י ומונה לכל חד וחד מהם כמו שהי' תיכף בתחלת ביאתן למצרים היוצא לנו מדברינו שע"י שעושין רצונו של מקום יוכל האדם לבא לרבת המעלה שיהי' לאחד שם ומספר רב ולו נאה ויאה לקנות לו שם ותפארת ובא המדרש לשלול אם ירצה האדם לקנות לו ג"כ שם בעולם ע"י דברים זרים אשר שנא ה' אותם בלימודי חיצוניות ושיבושי כוזבת עז"א ואלה שמות בנ"י שנאה השם לישראל כנ"ל הה"ד כשמך אלקים היינו כמו ששמך הוא נחשב אצל אלקים כ"כ הוא תהלתך אבל לא מה שתקנה לך שם ותפארת בעולם ע"י אופן הנתעב והבזוי שזהו רק הבל ורעות רוח ה' יזכנו לעבוד עבודתו באמת אוכי"ר והבן:

ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף. וברש"י עשה עצמו כאלו לא ידע. הבה נתחכמה לו וגו' והדקדוקים מבוארים. תיבת עצמו נראה לכאו' כמיותר. גם הבה נתחכמה לו צ"ב ונאמר בהקדם פי' הפסוק ויהי בימים הרבים וגו' ויאנחו בנ"י מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה. וקשה כפל הלשון ויאנחו ויזעקו. גם ב"פ מן העבודה למה. אכן י"ל אשר עינינו תחזנה באדם המוכה ביסורים יתן קולו בבכי בצרות לו צר זה יהי' משני סיבות הא' מצד חולי הכאב אשר יכאיב לו ונוגע אל

לבו מחלת הכאב וכואב ונאנח ע"ז. והשני ע"ד שאמרו ז"ל בגמ' אם רואה אדם יסורים באים עליו יפשפש במעשיו והיינו שיבקש לו מנוח אשר בצדק ובמשפט באו עליו כל הדברים מחמת הסיבה שעזב את הדרך הטוב וחטא במעשיו ויאמר בעצמו על כי אין אלקי בקרבי מצאנו כל הדברים האלה ויתן אל לבו לשוב בתשובה שלימה על כגעי עצמו אז ושב ורפא לו. וזה שהעיד הכ' על בנ"י שהיו צועקים ג"כ בשני האופנים הללו הא' ויאנחו בנ"י מן העבודה בעצם מגודל קושי השיעבוד. ונוסף ע"ז שעוד צעקה אחרת הי' בקרבם. ויזעקו על הסיבה הרעה אשר בעבורה באה להם הצרה הזאת על אשר עזבו אלקי אבותם ויתחרטו על רוע מעלליהם ובא הכתוב להעיד עליהם על מעלתם הטובה כי ותעל שועתם אל אלקים היינו לתקן את הפגם אשר חטאו בנפשם והגיע הפגם לשמים זה הי' יותר גדול בעיניהם מן הצעקה אשר היתה מכבידת העבודה כי שמו אל לבם לעזוב את רוע מעלליהם ולשוב בתשובה שלימה לדבק בדרכי הבוב"ה. וירא אלקים את בנ"י כי התחילו להטיב מעשיהם לטובה וידע אלקים לגאלם בגאולה שלימה במהרה. וז"ש המגיד חייב אדם לראות את עצמו היינו בעת שיבואו יסורים על האדם ח"ו אל ישגיח בזה לצעוק על חולאת הכאב אשר יכאוב רק יתן אל לבו אל הפעולה והעצם אשר בעבורה באה לו זאת ויפן ויראה את עצמו ודרכיו ומעלליו לתקן את אשר עות ואז יסיר ממנו הרעה וישאר בטוב לעולמים והוא שעמדה לאבותינו לגאול אותם בשביל שנתנו לבם אל האלקים להטיב דרכם וכנ"ל. וז"ש ויקם מלך חדש על מצרים וגו' עשה עצמ"ו כאלו לא ידע שהי' ברצונו לבטל זאת מישראל שלא ידעו להתפלל על עצמם ורוע דרכיהם ושיהי' צעקתם רק בשביל כובד וצרות הגלות ועי"ז לא יוציאם הקב"ה משם ויהי' לו לעבדים לעולם. וז"ש הבה נתחכמה לו היינו לבטל מהם את זאת שישראל יראה חוב ל"ו לעצמו שלא יהי' צעקתו להתפלל על עצמו ורק שיתפלל על המכה בלבד ואז לא תסור מהם אכן נואלו שרי צוען ולא הפיקו זממם ובחסד הש"י עמדו על מעמדם ותעל שועתם אל האלקים וגאלם בגאולה שלימה והבן:

א"י ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף ויאמר אל עמו הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו הבה נתחכמה לו פן ירבה וגו' וצ"ל בטעם הדבר שאה"כ אשר לא ידע את יוסף וברש"י עשה עצמו כאלו לא ידע והלא אף אם הי' ידע ג"כ ניתן להצילו בנפשו. וגם א"ש נתחכמה לו תיבת לו נראה כמיותר הלא מובן שהענין מוסב למעלה על עם בכ"י ועיין לעיל. והנ"ל בס"ד לומר דזה הדיבור מוסב על המצרים הבה נתחכמה לו. לנו לעצמינו וכמו שנבאר דהנה אמרו ז"ל והובא בחן טוב פרשה זו שכל השתלשלות הדבר אשר יוסף הצדיק ירד למצרים בראשונה לאשר כי הי' מן המוכן שיבואו בנ"י שמה והי'

הדבר קשה מאוד לבל יתערבו שם בין העמים בטומאת הגוים ערות הארץ שטופי זימה ע"כ הי' בהכרח לשלח את יוסף הצדיק טרם בואם שמה והוא יכבוש הדרך לפניהם והוסילה לעלות בית אל אשר ע"כ נתנסה בהנסיון הגדול וכאיש גבורתו עמד ולחם נגד היצה"ר והתגבר עצמו על כל כחות הטומאה וזהו הי' יסוד מוסד ורב. טוב לבית ישראל שלא נכשלו בערות הארץ ובזכות של הצדיק הזה זכו לעמוד מנגד לכל ולצאת ממצרים כנודע. [וכאשר דרש דרשנו בדרושי ר"ה בפסוק וישלחינו ה' לפניכם לשום לכם שארית בארץ וגו' כי כל זאת אשר זכינו לצאת ממצרים הי' רק על ידי הרשימה הקדושה הנשארת רנו מן יוסף הצדיק וכו' עיי"ש וינעם לחיך] וידוע מהמדרש כי טוב מאוד זה יצה"ר ונאמר פי' כי כל דבר נתפעל מההפכו ומדבר המנגד לו כ"כ עשיית המצוה נתפעלת ביותר ע"י שיש כח התנגדות לנגדה ואז בהתגברות על כח המעכב תושלם הפעולה ביתר שאת. וע"כ בשכר זאת שהאדם אינו משגיח בכל דברים ועיכובים ומניעות שיבאו לו יוכל לקיים מצות ה' בשלימות גמור:

וזה שהי' המצרים טועים עצמם כי לאשר שידעו מזה שעתידים ישראל לצאת משם אכן באיזה זכות יהי' להם זאת וחשבו שעי"ז יגאלו משם לאשר שעם הארץ המה רעים וחטאים למאוד שטופי זימה וחטאים בנפשותם ועם בנ"י נבדלים מהם וכשמרים מכל דבר רע וזאת יחשב להם לזכות גדול שהמה אין מתנהגים כטומאת הארץ ולעומת זה לצדיקים יחשבו. אכן באם המצרים יתנו לב לשוב מהרע וייטבו דרכם על הארץ אז ממילא לא יהי' ההתנגדות גדול כ"כ נגד בני ישראל ולא יגדל מעלתם לזכות כלל כי אז לא יתפעל הדבר מהפכו. אך נואלו שרי צוען נוח עיניהם ולבותם מהשכיל כי עיקר קדושת בנ"י נשארת להם מיוסף הצדיק שהנחיל אותם יסוד מוסד ע"ז וכנ"ל. ע"י בייט"ל מש"כ לדרכו וז"ש הנה עם בנ"י רב ועצום ממנו ירצה כי זה שישראל רב ועצום בקדושה יתירה הוא רק ממנו ע"י שאנחנו רעים וחטאים מאוד נתפעל אצל ישראל ההפכיי ועי"ז גדלה מעלתם. וכיון שכן שעיקר גדולתם הוא רק מכח מעשינו הרעים ע"ז זאת העצה היעוצה הבה נתחכמה לו כלו' שנהי' גם אנחנו בערכם נתחכם ג"כ אנחנו להטיב מעשינו הרעים ואז ממילא לא יהי' גדול כ"כ צדקת ישראל להתפעל בההפכו. וז"ש מלך חדש על מצרים שנתחדשו גזירותיו על מצרי"ם דייקא שייטיבו דרכם ועי"כ לא יהי' גדול כ"כ קדושת ישראל וזה הי' רק בשביל אשר לא ידע את יוסף ולא ידע שקדושת ישראל הי' ע"י יוסף צדיקא שהוריש להם זאת בכחו ואשר בשבילו זכו ישראל לצאת משם וז"ש עשה כלו' תיקן א"ע בדרכיו (כמ"ש ובן הבקר אשר עשה אשר תקן) וזהו הי' רק כאלו לא ידע את יוסף שבכחו כצמח הישועה ועכ"א הבה נתחכמה לו למצרים לעצמינו נתחכם

בדרכינו כי למיחוש בעי פן ירבה על ידינו אם אין אנחנו נתקן דרכינו אז יתפעל הכח שלהם עד כי ועלה מן הארץ וכפרש"י כי יגרום כוחם עד אשר יגרשו גם אותנו מפה או ועלה מן הארץ שיפעול כח שלנו לשים להם זכות כדי שיזכו לצאת מאתנו והבן:

הבה נתחכמה לו נופלו עלי שקר זדים שאמרו הבה נתחכמה לו פן ירבה אני בכל רב אצור פקודיך ילקוט תהלים. בהקדם לפ' המדרש הבה נתחכמה רצו לבטל השבת והוא תמוה. והנ"ל בס"ד דהנה מודעת זאת אשר איש הישראלי צריך להאמין באמונה שלימה שהכל היא בהשגחה פרטיות כמו שאנו אומרים בכל יום אני מאמין באמונה שלימה שהבית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים ואם מאמין בכ"ז ממילא שאינו כופל אח"כ תחת הטבע ותחת המזל ולא ישלוט בו קורות העתים ותולדות הזמנים. וראי' לדבר שהשומר שבת קודש מחללו ויושב בטל ממלאכה ואינו חורש ואינו זורע שדותיו וא"כ לכאורה עפ"י הטבע יחסר לו פעולת היום שישב בטל ולא ישתכר כאשר בעוה"ר ישנם אנשים חסרי האמונה שאומרים שהכל הוא בטבע ומגרעות ניתן להשומר שבת כראוי לו ובאמת אדרבה השומר שבת מחללו נותנין לו כחלה בלי מצרים וכדאי' בזוהר שכל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין. הרי חזינן שאם ישראל עם קדושו ית"ש שומרים שבת כמצוה עלי' יש ראי' לדבר שהם מאמינים בהשגחה פרטיות וע"כ הם למעלה מן הטבע והמזל ולמעלה מן הזמן. והנה המצרים ראו וידעו זאת שע"י שמירת שבת בנ"י הם למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל וישועתם בדרך נסי וע"כ אין בכחם לשלוט עליהם לכן חשבו וחתרו לסכל אותם במועצת ודעות נפסדות לעשות אותם לחכמים שילכו איש איש כהישר והטוב בעיניו עפ"י חוקי הטבע וממילא יעברו אח"כ על שמירת שבת שנראה לפי שכל אנושי בדרך הטבע שיבא לידי פסידא אם יהי' רוצה בקיומה וע"כ אח"כ ממילא יהי' נתונים גם המה תחת הטבע ותחת המזל ואז יהי' בכחם למשול עליהם וז"ש הבה נתחכמה לו ר"ל שנעשה אותם לחכמים (עיין בייט"ל לדרכו) שיתנהגו עפ"י חכמתם בדרך הטבע וז"ש המדרש רצו לבטל השבת כי השבת מורה שהם למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל כהנ"ל (עיין בייט"ל פ' ויקהל) וע"כ רצו לבטלו במה שיעשו אותם לחכמים להתנהג עפ"י הטבע ולא יאמינו בה' ובנפלאותיו וא"כ ממילא לא ישמרו ש"ק כהלכתו לשבות בו ממלאכה כי יפסידו פעולת היום וז"ש בילקוט טפלו עלי שקר זדים היינו שבאו עלי בשקר לאמור הבה נתחכמה לו היינו שנעשה אותם לחכמים ויתנהגו עפ"י הטבע בחכמתם כי פן ירבה חוץ לדרך הטבע ולמעלה מן המזל אמנם אני בכל לב אצור פקודיך וחדא דאית בה תרתי משמע פקודיך כמשמעו התורה והמצוה וגם מלשון ולא נפקד

ממנו איש ור"ל שגם מצות הנראים לחסרון שע"י קיום המצוה אבא לידי פסידא כגון שמירת שבת כנ"ל ג"כ בכל לב אצור כי אנחנו בנ"י למעלה מן הטבע והמזל ויתרומם קרן התורה וקרן ישראל בבי"א:

ומשה הי' רועה את צאן יתרו ובמד"ר הה"ד יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו כו' אבל מדותיו של הקב"ה רחמניות הם שנ' רחום וחנון ה' ואותן מדות הודיע למשה בשעה שאמר הודיעני נא את דרכיך אמר לו הקב"ה וחנותי את אשר אחון הוי רחום וחנון ה' וצ"ב מה ענין לאלה הדברים להפ' ומשה הי' רועה את צאן יתרו. ונראה דאי' במד"כ בפ"ז עה"פ ה' צדיק יבחן ובמה במרעה צאן בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה שנאמר ויקחהו ממכלאות צאן מהו ממכלאות צאן כמו ויכלא הגשם הי' מונע הגדולים מפני הקטנים והי' מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך ואח"כ מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינונית כו' אמר הקב"ה מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו יבא וירעה בעמי. ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן אמרו רבותינו כשהי' מרע"ה רועה צלאן יתרו במדבר ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע כו' נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות אמר אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא עיף אתה הרכיבו על כתיפו והי' מהלך אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בו"ד כך חייך אתה רועה את צאני ישראל הוי ומשה הי' רועה ע"כ נשמיענה מן הדא דכל גדולת משה ודוד נצמח ע"י שהתנהגו במדת רחמנות כאשר אמרו ז"ל עה"פ ובו תדבק הדבק במדותיו מה הוא רחום אף אתה רחום כו' וממוצא הדבר נשמע שכל מנהיג בישראל צריך לאחוז במדה זו במדה"ר על כל ברי' וברי' אך לפעמים צריך להיות גם אצל כל מנהיג בישראל לאחוז במדת אכזריות במטה עוז טול מקל והך על קדקדם וגם זה נצמח ממדה"ר כדי שישמעו לקולו ויורם וינהלם בזרוע עוזו על מבועי התורה והמצוה והנה מי שיראה זאת שזה המנהיג עושה איזה דבר הנראה כאכזריות עלה יעלה על דעתו שזה המנהיג הולך במדת ההפכי שלא נאה ולא יאה לעשות כמעשיהו אבל איש נבוב ילבב שכ"ז הוא רק ממדה"ר שעי"ז ישאו מדברותיו ככל התורה אשר יורה להטיב להם:

והנה ידוע דדרך מורה על דרך הרשעים ואורח מורה על אורח הצדיקים וכמו דאי' בזוהר עה"פ ואורח צדיקים כאור נוגה שדרך הוא דרך כבושה לרבים שהרשעים יכשלו בו למלאות תאותם והוא פרוץ לכל עובר (עיין בדברי מרן הרב ז"ל בלקוטי ישעי' בפ' הנותן בים דרך בסוד דרך נחש עלי צור) ואורח צדיקים שהוא שביל היחיד שעושה לעצמו והן הן דברי המד"ר על ומשה הי' רועה כו' שעי"ז שהי' רועה צאן וראה הקב"ה רחמנותו עי"ז זכה להיות מנהיג ישראל וע"ז כתב המד"ר הה"ד יודיע דרכיו למשה ירצה שהודיע אותו

שגם מדת הרשעים אכזריות שהוא דרכי הרשעים גם זה הודיע למשה שיקח לעצמו גם בחי' זו לעת הצורך כי גם זה הוא ממדה"ר ומסיק ע"ז שמדותיו ועלילותיו של הקב"ה רחמניות הם ואותן הדרכים הודיע למשה בעת שאמר הודיענו נא את דרכיך דייקא ואמר לו הקב"ה וחנותי את אשר אחון הוי רחום וחנון ה' והבן:

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וגו' ויאמר משה אסורה נא ואראה את המראה הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה וירא ה' כי סר לראות וגו' והקשו לדעת מפ"מ נראה אליו דייקא מתוך הסנה. ובמד"ר הה"ד אני ישנה ולבי ער כו' אחת הוא תמתי שנתממו עמי בסיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וצ"ל השייכות לכאן. ואפשר לומר בס"ד והוא בהניח הנחה סוברת דהנה מודעת זאת דצריך האדם לידע בנפשו שכל הסיבות והמקרים שיהי' לו הכל הוא בדרך נסי מאת הקב"ה ושלא עפ"י סדרי הטבע ודרך הארץ כי הטבע היא מתנגדת מאז לקיום איש הישראלי וא"א ע"ה עקר הי' ועפי' הטבע לא הי' יכול להשתלשל ממנו ז"ק עם בנ"י ואין בעל הנס מכיר בנסו וכאמרו ז"ל עה"פ לעושה נפלאות גדולות לבדו וכאשר ישים האדם זאת אל לבו ויאמין באמת בהשגחת הבוב"ה אז לא ירא מכל דבר רע ואף אם יצר לו מאוד לא ירך לבבו עי"ז שמכוין שהוא דבוק באמונתו ית"ש ידע בנפשו שהכל הוא עפ"י נס מאת הקב"ה והוא נסתר ונטמן מעין הרואה נס בתוך נס והכל הוא לטובת הצלחתו וכמובא בספה"ק וא"כ לא יפחד כלל מצרה שלא תבא רק ישים בה' מבטחו ולא ימוט לעולם ולכוונה זו נגלה הקב"ה למשה מתוך הסנ"ה. כי האותיות של תוך ואמצע תיבת הסנ"ה המה נ"ס להורות נתן שכל ההתנהגות של הקב"ה ותוך כל דבר ודבר הוא נס טמור בתוכו. והתקנה לזכות לזה שיתגלה הנס מפורסים לכל הוא ע"י כח של התשובה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך והיא אות ה"א המרומזת לתשובה שהיא פתוחה לקבל שבים כמ"ש מ"ט כרעא דה"א תלוי' כו' ויהי' התשובה מאהבה ומיראה כי יש שני ההי"ן ה' עלאה וה' תתאה כנודע (עיין בדברינו לעיל בפ' ויחי בפ' המלאך הגואל) וזה מרומז בתיבת הסנה שני ההי"ן כי עי"ז יתגלה תוך הדבר שהוא נס מאת הקב"ה וע"י כח התשובה יוכל להמשיך חסד על כל ישראל שיתגלה כסי ה' לגאלם במהרה. והנה מרע"ה הי' ירא לצאת להוציא את בנ"י כי חשב שכבר נפלו ח"ו ממדרגתם לשפל המדרגה עד שלא יפעול בהם כח התשובה שיתגלה עליהם כבוד ה' וראו את כסי ית' וע"כ עמד משתומם על המראה מדוע לא יבער הסנ"ה כי הנס לא יוכל להתגלות עליהם. וירא ה' כי ס"ר לראות שחשב שהפגם גדול כ"כ שהי' בעשר הויות בגימט' ס"ר כמבואר בלק"ת להאר"י ז"ל בפ"ז ועי"ז כמעט לא מועיל תשובה ויאמר לו אהי' שלחני אליכם שהפגם לא הי' רק באופן כזה

שמועיל עוד תשובה להטותם לתחי' וז"ש המדרש הה"ד אני ישנה ולבי ער. היינו אף שאני ישנה כעת בהגלות הזה בכל זאת ולבי ער לה' כי יודע אני שהכל הוא לי מאת הקב"ה ועושה עמי נסים ונפלאות וכמו שנגלה הקב"ה למשה בלב"ת אש מתוך הסנ"ה והתוך של בלב"ת הוא לב ותוך של הסנה הוא נס. שע"י שהלך הוא בהתעוררת לדרכי ה' יודע לכל שהנס טמון בכל הדברים ויתגלה במהרה. אחת הוא תמתי והיינו כל אשר דבר ה' דידוע דדיבור הוא לשון קשה ושם הוי' ב"ה מורה על רחמים וז"ש כל אשר דבר אף מה שנכריזה לנו שהוא דבר קשה בכ"ז אנו מאמינים שהוא ה' הוי' מקור הרחמים מלא רחמים והכל אחת הוא שימלא עלינו ברחמים וחסדים:

ויאמר משה אל האלקים מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ויאמר כי אהי' עמך וזה לך האות וגו' בהוציאך וגו' תעבדון את האלקים על ההר הזה. ויל"ד על אמרו מי אנכי כי אלך אל פרעה מאי נ"מ יש בהליכה הלא העיקר הי' כ"א למען הוציא את ישראל וא"כ למה אמר בכפלא כי אלך וכי אוציא עי' רש"י שתי' לפי פשוטו ודבר תורה כפטיש כו' ואען ואומר עפ"י דברי האר"י ז"ל בלק"ת עה"פ לכה ואשלחך אל פרעה כי הקב"ה שלח את מרע"ה בב' שליחות א' לטובת גאולת ישראל והב' לרעה למצרים אמנם הקב"ה אינו מכנה שמו על השליחות שהוא לרעה לכן נגד הרעה למצרים אמר לכה דמשמע מעצמך ונגד זה שהי' לטובה אמר ואשלחך עכד"ק (ועיין בליקוטי ישעי' בפ' את מי אשלח כו') מצינו למידין דמלת לכה מורה לרעה ומלת ואשלחך הוא לטובה (עיין בדברינו לעיל בפ' לך) וז"ש מי אנכי פי' לגודל ענותנותו אמר על עצמו שאינו כדאי כ"א לילך בשליחות לרעה אבל בהשליחות לטובת ישראל להוציאם ממצרים אינו ראוי שיהי' ע"י כי מגלגלים זכות ע"י זכאי ושיעור הכתוב כך הוא מי אנכי ר"ל יודע אני בנפשי ערכי עלי שאיני ראוי רק כי אלך אל פרעה להרע לו ולמצרים ליסרם ולהכותם אבל וכי אוציא את בנ"י ממצרים אתמהמה הלא זה הדבר אינו בדין שאהי' אנכי השליח מחמת שהאיש משה עניו מאד דימה בדעתו שכל זה אינו שוה לו לכך אמר לו הקב"ה כי אהי' עמך כי אני אשכון את דכא והוא הנותנת שרק אתה ראוי לזה שאשלחך גם לטובה להוציא את ישראל וזה לך האות כי אנכי שלחתיך דייקא המורה לטובה כי בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את ה"א על ההר הזה וכפי' אאמ"ו זלה"ה בס' ייבו"ל שזה סימן שאהי' עמך מחמת העניוות שבך כי תעבדון את ה"א על ההר הזה הנמוך מכל ההרים כמ"ש ז"ל על למה תרצדון הרים גבנונים וכו' והבן:

פקד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואמר אעלה אתכם מעני מצרים. אל ארץ זבת חלב ודבש. ודקדקו על כפל הלשון פקד פקדתי. וגם מ"ש פקדתי אתכם וגם את

העשוי לכם במצרים הלא דבר אחד הוא וכפל הענין במלות שונות. גם מש"א אעלה אתכם אל ארץ זבת חלב ודבש הלא די להם להפקיע א"ע מגלות וסבלות מצרים והבשורה העיקרית היא הגאולה ואמרו אל ארץ זבת חלב ודבש הוא כיותרת. והנ"ל דרש"י ז"ל כתב על ושמעו לקלך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם נגאלים אם יבא ויאמר לשון כפולת הפקידה והוא מדרש רבותינו ז"ל והקשה הרמב"ן ז"ל מנין להם שיאמינו שמא שמע משה במסורת הזאת כמותם ותי' בס' נחלת יעקב כי באמת לא הגיע עוד הזמן של הת' שנים וסבר משה כי מחמת זה לא יאמינו לזה אמר לו הקב"ה כי מסורת הוא מאבותם שיש להם פקודה כפולה היינו כמו בגאולה העתידה שיש ב' גאולת בעתה. אחישנה כמאמרם ז"ל וה"נ מסורת הי' בידם מאבותם שיש פקודה גם תוך זמנו וממילא לא יכחישו אותך מחמת שעדיין לא נשלם הזמן עכ"ד פירות הנושרין מדבריו דהאמונה יהי' ע"י קץ של אחישנה והיינו אם יזכו במעשיהם אז יחיש לגאלם ועל זה אני דן הלא באמת לא הי' זכאין כטענת שר של מצרים הללו עובדי ע"ז והללו כו' וא"כ ע"כ לא יהי' אחישנה ורק בעתה ועדיין לא הגיע הזמן ומה"ת יאמינו לו בסימן המסור: וע"כ אני אומר בהיפך הדברים כי ידוע מ"ש עה"פ ולא יכלו להתמהמה שהי' משוקעים במ"ט ש"ט ר"ל ואם לא הי' קפץ ודלג הקב"ה לגאלם הי' משוקעים ח"ו ב"נ ש"ט ולא יכלו לצאת לעולם גם ידוע שאם הי' מתעכבים עד זמן מועד ה"ת שנים לא הי' גלות לעולם ומה שמהר לגאלם דין גרמא לכל הגליות וא"כ הב' פקידות מורים להיפך שאם יזכו יהי' בעתה ובאם לאו אז יהי' בהכרח אחישנה וכמאמר המגיד אלו לא הוציא הקב"ה את אבתינו כו' שלא הי' שום מציאת בעולם לצאת משם וכיון שידעו ישראל שלא זכו במעשיהם ומוכרח להיות הקץ של אחישנה. ועדיין צריכין למודעי אם באמת לא זכו באיזה זכות יגאלם כטענת שר של מצרים והי' כמשיב בזכות קבלת התורה כמבואר וע"ז רמז באמרו אל ארץ זבת חלב ודבש ואיתא בזוהר ויחי דף ר"מ כי חלב הוא בסוד תשב"כ ודבש תורה שבע"פ (עיין שם במק"מ ובע"ח שער פרצופי זו"נ פ"ד דהארת של ח' מוחין דאו"א מתגלין בלב שהם ח' הויות ל"ב אותיות) כי זאת שלא זכו עתה הוא רק בשביל היותם בארץ מצרים וטומאת הארץ קגרם להו וכאשר יוציאם הקב"ה משם מעתה יזכו בדרכיהם וז"פ הפ' פקוד פקדתי אתכם היינו ב' פקידות בעתו. ואחישנה וכיון שאתם אינכם זכאים מוכרח להיות הקץ של אחישנה וא"ת אם לא זכו באיזה זכות אוציאם עז"א ואת העשוי לכם במצרים שהם גרמו לכם בטומאת הארץ שאתה יושבים בה ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ זבת חל"ב ודב"ש ושם תקיימו את מצות

התוה"ק תושב"כ ותושבע"פ כנ"ל וזהו הזכות יעמוד לכם וכימי צאתנו מאמ"צ יראינו נפלאות שנזכה להגאל בגאולת עולם במהרה והבן:

וארא

וידבר אלקים אל משה וגו' במדרש זש"ה שמעה עמי ואדברה ישראל ואעידה בך אלקים אלקיך אנכי. לבאר כוונת המדרש דאסמכי' להך קרא לכאן גם הפ' גופי' צ"ב דנראה לכאורה שפת יתר דהול"ל שמעה עמי ואדברה ואעידה בך וגו' ישראל ל"ל. גם השינוי לשון. נ"ל בהקדם מה שפירשנו כבר הפ' בפ' בלק לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. והדקדוקים מבוארים עפ"י המובא בדברינו כמה פעמים דברי בעל ההפלאה ז"ל בהא דאחז"ל במס' ר"ה ד' י"ז ע"ב עה"פ ויעבור וגו' מלמד שנתעטף הקב"ה כש"ץ ואמר כ"ז שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם וכו' ודקדקו הרבה מהקדמונים דכוונת חז"ל בתיבת יעשו היינו יעשו ממש כמדותיו ית"ש מה הוא רחום כו' והרבה ס"ל יעשו היינו יקראו במו פיהם בעטיפה י"ג מדות של רחמים. והקב"ה מוחל. והנה יש להכריע בפלוגתתם דהכוונה הוא אם יעשו דרק יקראו בפיהם בעטיפה. דא"א לומר יעשו ממש היינו שיתנהגו במדותיו מה הוא רחום כו' א"כ במדה הראשונה דהוא מדת א"ל עפ"י הסכמת הזוה"ק והאר"י ז"ל כידוע מאי איכא למימר דא"א לאדם שיהי' א"ל אע"כ מן מדת אל נשמע להוראה דהכוונה הוא כפשוטו דבאמירה בעלמא סגי וזה הפי' בנוסח הפייט א"ל הורית לנו לומר שלש עשרה ר"ל דממדת אל יוצאת הוראה נכונה לכל ישראל לומר שלש עשרה ובאמירה בעלמא הקב"ה מוחל עונותיהם עכ"ד ההפלאה ודפח"ח וש"י:

והנה בס' בני יששכר במאמר ברית כרותה הוסיף בדבריהם אלה אמרי נועם בדברי רש"י בפ' וישלח עה"פ ויקרא לו אל אלקי ישראל ור"ד שהקב"ה קרא ליעקב א"ל ולפי דרשת חז"ל יש לבע"ד לחלוק על הוכחת ההפלאה ז"ל דהא כיון דחזינן דיש מציאות שיוכל האדם להקרא א"ל א"כ שפיר י"ל דברי ר' יוחנן הנ"ל דיעשו ממש דהא גם מדת א"ל יוכל להתקיים באדם כמו שמצינו ביעקב שקראו הקב"ה ג"כ אל. יע"ש מ"ש בזה:

אמנם כשאני לעצמי נ"ל כפשוט דדברי ההפלאה ז"ל במקומם עומדים וכראוי מוצקים שבעתים מזוקקים. דאפי' אם נניח הפי' בקרא ויקרא לו אל אלקי ישראל דרשת חז"ל דהקב"ה קראו ליעקב אל ולא הפי' הפשוט ברש"י שם. ג"כ לא קשה קושי' הבני יששכר הנ"ל דודאי אם נאמר דהכוונה יעשו לפני כסדר הזה היינו עשי' ממש להלוך בדרכיו ולהיות רחום וחנון כו' היינו שגם האדם יהי' בעצם כמדתו ית"ש אמנם הא תינח ביתר

המדות משא"כ במדת א"ל דהוא באמת הוראה על תוקף עוז אלהות והוא לבדו תקיף לעד ואין עוד בלתו וזה אינו ביד האדם שיקנה לו עצמיית זה להיות תקיף כמו א"ל כביכול ית'. ומה שאמרי חז"ל שהקב"ה קראו ליעקב אל ר"ל בבחי' חשיבות וקריאה של חיבה שהקב"ה הגדיל מעלתו כ"כ עד שקראו בשמו ית' אל כמו שאמרו ז"ל במדרש רבה פ"ז עה"פ ראה נתתיך אלקים לפרעה. ויבא מלך הכבוד זה הקב"ה שחלק מכבודו ליראיו שמשתמשין בשרביטו שנ' ומטה האלקים בידו ונקראו בשמו שנאמר ראה נתתיך אלקים לפרעה כו' יע"ש ומבואר הדבר כי זה רק חלק הכבוד מהקב"ה שחלק מכבודו ליראיו להיות קורא אותם בשמו יתברך. אבל היא פשיטא דבו"ד אין בידו וביכלתו להיות כאלקים או א"ל המורה באמת רק על גדולתו ורוב עוזו של הקב"ה אין בשמים ממעל ועל הארץ מתחת כמותו ואין להאריך בזה כי הוא פשוט ואמת. א"כ ממילא שפיר מוכח ממדת א"ל ראשונה שבי"ג מדות דעכ"ח אין הכוונה עשי' ממש רק אמירתן מועלת להיות הקב"ה מוחל עונות ישראל באמרם לפניו ית' הי"ג מדות כדברי ההפלאה ז"ל:

ועם הדברים הנ"ל יל"פ המדרש פליאה הידוע עה"פ וישא משלו ויאמר אוי מי יחי' משמו אל זש"ה וסלחת לעוונינו כי רב הוא דבאמת מי יאמר זכיתי לבי כו' ואין צדיק בארץ כו' ולא יחטא וע"כ אמרו מלה"ש קודם בריאת האדם מה אנוש כי תזכרנו למה יברא האדם הלא זמין למחטא קדמך. אולם הקב"ה ברא הרפואה קודם להמכה כי תשובה קודמת לעולם והוא צרי ומזור למחלת הנפש והורינו ית' בפ' ויעבור שכל שיעשו בני לפני כסדר הזה ימחול להם עונותיהם ורק בזה אנו בטוחים ועל אמירת הי"ג תמוכים. אך כ"ז אם סגי באמירה בעלמא משא"כ אם נימא דעשי' ממש בעינן אכתי לא יצאנו י"ח אם האדם לא יזכה לטהר עצמו כ"כ להשלים נפשו בפועל ממש בעשיית מדותיו של רחמים. אבל ממדת אל הלא מוכח דסגי באמירה אמנם לכאו' קשה קושי' הבני יששכר דהלא חזינן דיש מציאות שיקרא גם האדם בשם אל כמו דמצינו גבי יעקב. וז"ש אוי מי יחי' משמו אל דייקא אם נימא דאדם יוכל להשלים נפשו כ"כ עד שיקרא א"ל ומאין יבא מחילתו וסליחתו אם יהי' צריך לעשי' ממש וע"ז אמר המדרש דבאמת אינו כן וזש"ה וסלחת לעוני כי רב הוא כלו' וסלחת לעוני בי"ג מדות לבד בלא עשי' בפועל ממש והראי' דאינו ר"ל עשי' ממש ממדת א"ל ואי דנימא דגם זה יוכל להיות. ע"ז גמר אומר דז"א כי ר"ב הו"א מוסב על הקב"ה דבאמת רק ד' לבדו הוא רב ושליט ואין ביכולת האדם להיות רב ותקיף כמותו ית' ובעצם לא יוכל להיות א"ל א"כ עכ"ח הכוונה רק על אמירה בעלמא והבן:

ועם דורשינו זה משם בארה ביאור הפ' הנ"ל לא איש אל ר"ל שאיש בו"ד אינו יכול להיות במדרגת אל בעצם. לכן ויכזב אם כי לפעמים יעזוב דרך התורה והמצוה (כנהר אשר יכזבו מימיו) ויבא לחטא בחי' כזב זה תקנתו. וב"א ויתנחם כי ישוב על חטאיו וינחם הרעה אשר עשה. אז באומרו הי"ג מדות שהורה לנו הקב"ה ברוב רחמיו אפי' אם לא יעשנה בפועל ממש. וזהו ההוא אמר דייקא ולא יעשה. אעפי"כ ודב"ר אף שהקב"ה גזר ח"ו דיבור קשה ולא יקימנה כי הוא מוחל לעונות עמו ישראל ויבטל מהם כל גזירת קשות ורעות ע"י אמירת י"ג מדות וכ"ז נצמח ממ"ש ברישא דקרא לא איש אל:

ועפי"ז יבואר ג"כ הפסוק שמעה עמי. מוסב על ראש הקפיטל מזמור לאסף אל אלקים ה' כו' להראות עצמותו שהוא השליט והתקיף לבדו הוא ואין בלתו ולא בכח יגבר איש לבא למדרגת אל וגמר אומר שמעה עמי ואדברה תרופה למכתם הוא רק בבחי' ואדברה דיבור של הי"ג מדות ואין הכוונה עשי' בפועל ממש. ואם תקשה לך ישרא"ל דמצינו ביעקב שקראו הקב"ה א"ל א"כ אכתי נימא דבעי' עשי' ממש. אבל באמת ז"א. ואעידה בך אלקים אלקיך אנכי דייקא ואין בלתי אל ושליט בארץ ובשמים ממעל כמ"ש אנכי ה"א. עכ"ח מוכח דסגי באמירה בעלמא כיון דאיש לא יוכל להיות אל בעצם כנ"ל:

והנה זה ירצה ג"כ בכוונת הפסוק וידבר אלקים אל משה ר"ל דהקב"ה הכתיר את משה להקרא בשם אלקים כמ"ש במד' הנ"ל ראה נתתיך אלקים לפרעה. וא"ת כיון דמצינו גבי משה דנקרא אלקים א"כ נימא דגם אמירת הי"ג מדות בעלמא לא מועיל ח"ו וצריך עשי' דוקא כיון דאפשר להקרא אלקים וכ"כ א"ל עז"א ויאמר אליו אמירה רכה דסגי באמירה בעלמא. והטעם אני ה' דבאמת להיות אלקים ואל בעצם זה א"א לאדם רק להקב"ה בעצמו. ולזה כיון המדרש בסמיכת הפסוק לכאן שמעה עמי ואדברה כו' עפ"י דברינו בכוונת הפסוק לעיל ושניהם בקנה אחד עולים והדברים נכוחים למבין:

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב וגו' ואי' במד"ר זש"ה טוב אחרית דבר מראשיתו כו' ונראה לפ' גם להבין מה שפרט הכ' אל אברהם אל יצחק וגו' והי' די לומר וארא אל אברהם יצחק ויעקב עפי"מ שמבואר בספה"ק דאבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב כ"א תיקן במדתו חטא דאדם קדמאה אשר פגם בשלש אלה. ע"ז ג"ע ש"ד אאע"ה תיקן החטא דע"ז ע"י הנסיון שהפיל עצמו לכבשן האש וע"י עקידת יצחק שפשט צווארו על המזבח נתקן חטא דש"ד. ואחרון הכי נכבד יעקב אבינו ע"ה במה שעשה אצל לבן נתקן חטא דג"ע עיין בתקזוה"ק בתיקון ס"ט וז"ל באברהם אתלבן אדם וביצחק אצטרף ורזא דמלה מצרף לכסף וכור לזהב מצרף לכסף דא אברהם וכור לזהב דא יצחק ובוחן לבות ה' דא יעקב כו' עיין עוד בתיקון מזה וי"ל משו"ה נקרא יעקב בחור שבאבות יען

כי על ידו נשלם התיקון מפגם אדם קדמאה לגמרי וזהו הכוונה במאחז"ל בב"ב ד' כ"ח שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדם הראשון כי במדת תפארת יעקב אע"ה נשלם תפארתו של אדם הראשון והי' התיקון בשלימות ויצא מזוקק מכל סיג ופגם ובזה יש לכוון גם בהא דאי' במתני' פ"ב דאבות איזה דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם. הכוונה למדתו של יעקב מדת ת"ת שעל ידו ותפארת לו מן האדם דייקא רומז לאדם קדמאה היוצא לנו מזה דשלשה אבות הקדושים הי' לכל אחד נסיון שנתנסו בו לתקן הפגם דאדם קדמאה לכן בא הכ' ופרט וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב לעומת שהתרעם מרע"ה למה הרעותה. דבאמת זה גופי' נמשך ג"כ מחטא הקדום כידוע מזוה"ק ומספה"ק סוד שיעבוד מצרים והדברים עתיקין. הלא גם אבותינו הקדושים הוצרכו לנסיונות לתקן החטא דאדם הראשון. ועז"א המדרש דאף דכ"א מה"ג אבות תיקן בחלקו מהפגם בכ"ז יעקב השלים התיקון ונחשב יותר מהם כמבואר בזוהר פ"ז לכן אתוסף בי' וא"ו כמדתו ת"ת וז"ש הכ' טוב אחרית דבר מראשיתו שם רומז ליעקב אשר הוא האחרון מה"ג אבות הקדושים ומה טעם הוא טוב מהשנים. מראשיתו ר"ל יען שהוא תיקן לגמרי חטא הראשית דאדם הראשון והבן:

וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ מגריהם וגו' וגם אני שמעתי את נאקת בנ"י אשר מצרים מעבידים אתם ואזכור את בריתי לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' ויל"ד במ"ש ואזכור את בריתי מה שייכות זכירת הברית של האבות והלא כבר אמר שמעתי את נאקת בנ"י אשר מצרים מעבידים אותם ויש במשמע דמשו"ז בלבד הי' צריך הקב"ה להושיע את בנ"י. ויותר יפלא באמרו וגם הקמותי את בריתי אתם א"כ כבר נתקיים זכירת הברית אצלם ומעתה מה שייכות זכירת הברית לבנ"י הלא כבר נתקיים להאבות הקדושים. ובמסורה לכן אמר לבני ישראל לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום וצ"ב:

ויבואר לדעתי בס"ד עפי"ד הירושלמי דברכות פ"ה אר"י בן פזי ויתן לך האלקים מטל השמים במתנה נתנה ליעקב כו' וראיתי בזה בספר כ"ת שכ' לת' מה שעמד בזוה"ק מה בין ברכת יעקב אע"ה שברכו אביו לברכת עשו שברכו אביו ג"כ (והוא קושי' ר' חזקי' בפ' תולדות קמ"ג עיי"ש בתירוצו של ר"ש) והירושלמי מפ' החילוק שליעקב אמר ויתן לך שבמתנה נתן לו פי' שלא ינוכה לו כל הטובות שיגיע לו מטל השמים ומשמני הארץ משכר העוה"ב כי הם נתונים לו במתנה מתנת חכם משא"כ לעשו לא אמר בלשון ויתן לך שיהי' אצלו במתנה עכ"ד:

והנה לכאורה יל"ד בקרא האמור (בפ' פנחס) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם וגו' דמקרא הראשון משמע שהברית הוא רק לו לבדו ואח"כ אמר ולזרעו אחריו וגו' ועוד אמרו בכפילא הנני נותן לו. והיתה לו וגו'. ולפי"ד הירושלמי יבוא הכל על נכון כי כל הטובות שהקב"ה עושה ויעשה עם הצדיק אינו בשביל תשלום גמול המגיע לו בשכר המצוה כי זה הוא שמור לעולמים לעוה"ב ולזרעו אחריו ומה שעושה עמו הוא רק מתנת חנם ולא ינוכה לו לעצמו מזכותו. וז"ש הנני נות"ן לו ירצה שזאת אות הברית שנתתי לו אני נות"ן לו במתנה את ברית כהונת עולם ולא בא בשכרו עבור פעולתו רק כמ"ש ויתן לך האלקים כנ"ל בשם הירושלמי. ומצד הדין המגיע לו חלף עבודתו עז"א והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם ובדין הוא שיטול שכרו להדורות הבאים. וזהו שיעור הכתוב גם כאן וגם הקמתי את בריתי אתם כי בזה שקיימתי אח הברית עם האבות בזה לא יצאתי עוד ידי חובת השבועה שנשבעתי להם כי הקיום לא הי' רק במתנת חנם וע"כ מוטל עוד עלי לפרוע את החוב הזה לקיים השבועה שנשבעתי ע"כ ואזכור את בריתי עוד לקיים אותו. לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים וגו' ויקוים בזה הברית עם האבות. וזאת תורת המסורה לכן אמור לבנ"י היינו כמו שנאמר בברית פנחס לכן אמור הנני נותן לו וגו' היינו שכריתת הברית עמו לעצמו הוא רק במתנה והיתה לו אבל קיום הברית באמת יהי' רק עם זרעו אחריו. כ"כ הוא כאן אצל ברית האבות שהי' ג"כ לתת להם מתנה וא"כ הבטחת הברית נשאר לזרעם לכן אמור לבנ"י אני ה' והוצאתי אתכם מעבדות לחירות עולם בקרוב והבן:

לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו' וידבר ה' אל משה לאמר בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בנ"י מארצו וידבר משה וגו' הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה. ולכאורה הי' צריך מקודם לאמור למשה בא דבר אל פרעה וישלח את בנ"י מארצו ואח"כ לבשר את ישראל והוצאתי אתכם. גם קושי' המפו' על דברי משה הן בנ"י וגו' הא ק"ו פריכא הוא דבשלמא ישראל לא שמעו מטעם האמור מקוצר רוח ומעבודה קשה אבל פרעה ישמע אליו:

ונראה עפ"י הידוע דע"י האמונה יוכל להמשיך רב טוב לבית ישראל והעיקר היא האמונה כמו דאי' במדרש אין ישראל נזונים אלא בזכות אמונה ואי' בס' אוהב ישראל פ' נח ובס' ייט"ל לאאמ"ו זצוק"ל כי הוא מלשון ויהי אומן את הדסה לשון המשכה כי ע"י האמונה נמשך ברבי' והמשכה כל דבר אשר רוצים להמשיך. ולזה הכוונה צוה הקב"ה על משה מקודם לכן אמור לבנ"י אני ה' שע"י האמונה שיאמינו ישראל שהקב"ה

הוא כל יכול בודאי יוציא אותם ממצרים שבזכות אמונה זו יוכל להמשיך גאולתם ממצרים ואח"כ בא דבר אל פרעה וגו' וישלח את בנ"י מארצו בזכות אמונה כנ"ל וזה ירצה בתשובת משה רבינו ע"ה הן בנ"י לא שמעו אלי יהי' מאיזה טעם שיהי' עכ"פ שאם לא שמעו אלי ונחסר האמונה במה להמשיך הגאולה ואיך ישמענו פרעה לשלחם כי בחסרון והעדר האמונה במה יוכל להמשיך הגאולה. והשי"ת יעזרנו ע"ד כבוד שמו לגאלינו בב"א:

איתא במד"ר (פ' נשא) ולקחתי אתכם לי לעם את מוצא באברהם שאמר יקח נא מעט מים אף הקב"ה שלם לבניו ולקחתי אתכם לי לעם נגד יוקח נא מעט מים ע"כ וצריך ביאור. ונראה עפימ"ש אא"ז זצוקלה"ה בספרו ישמח משה] לפ' הפ' ולקחתי אתכם לי לעם וגו' עפי' המבואר בפ"ד (בדרך הערבה דרוש כ"ב דף ס"ז ע"ב) דישראל מחוייבים לקבל גזירתו של הקב"ה וראוים לעונש ח"ו כשאינם מקיימין מצד דינא דמלכותא אף דהאי דינא ליתא בשאיני משוה גזירתו על כל בני מלכותו הרי איתא בפרקי דר"א בשעה שהפיץ ה' את העמים בדור הפלגה ניתן כל אומה לשר שלו וישראל נשארו תח"י הקב"ה לבדו ונמצא דישראל הם כל בני מלכותו עיי"ש והיינו ולקחתי אתכם דייקא לי לעם לכך והיתי לכם לאלקים דיין ליפרע כי כיון שרק אתם בני מלכותי א"כ דינא דמלכותא דינא יעיי"ש ודפח"ח. נמצא לפי דבריו שמה שאמר ולקחתי אתכם לי לעם זהו סבה הגורמת שהקב"ה יוכל להתנהג עם עמו ישראל במדה"ד ח"ו כשיתחייבו. והנה ידוע דאם הי' משרע"ה נכנס לארן הי' אז גאולה הנצחיית ולא הי' הביהמ"ק חרב לעולם [עי' בעשרה מאמרות מאמר ח"ד בפ' אעברה נא עיי"ש] ולפי"ז כבר הי' נשלם גמר עולם התיקון ולא הי' מקום למדה"ד לחול עליהם כיון שהי' משרע"ה נכנס עמהם לא"י והי' בונה להם את בית הבחירה שלא יוכל לחרב לעולם ואך עבור זה יש למדה"ד כ"כ שליטה לעכב אותנו בגלות המר הזה מחמת חטא מי מריבה ודין גרמא שלא נכנס משרע"ה לאה"ק וכמאמר הכ' יען לא האמנתם בי להקדישכו וגו' לכן לא תבאו וגו' וזה גרם לנו את כל אלה. והנה ענין חטא מי מריבה תלוי הכל במה שאמר אברהם אע"ה יקח נא מעט מים ע"י שליח והקב"ה שלם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה אה ידו ויך את הסלע והנה אתמר בי' משמי' דהגאון ר' שמחה ראפופורט ז"ל (הובא בס' שם משמואל ובס' יש"מ פ' בשלח) שמשה הי' מוכרח ואנוס עפ"י הדיבור יקח נא מעט מים להכות את הסלע במטה דוקא ולא סגי באמירה לחוד כי אם הי' אומר באמירה בעלמא לא הי' נקרא ע"י שליח כי אמירתו היא ג"כ אמירת הקב"ה כי במשרע"ה הי' שכינה מדברת מתוך גרונו וא"כ אמירתו הוא גם אמירת הקב"ה ואך אם הכה במטה הי' כנעשה ע"י שליח ומה

שאמרו כיון שבא לכלל כעס בא לידי טעות הוא דכל הכועס שכינה מסתלקת הימנו וא"כ הי' יכול לדבר אל הסלע באמירה בעלמא עכ"ד נמצא לפי"ז שע"י שאמר אאע"ה יקח נא מעט מים גרם שמשה הכה את הסלע במטה ולא יכנס לארץ ויהי' מקום למדה"ד לחול על ישראל שיחרב ביהמ"ק ויגלו מעל אדמתם ואלו לא הי' אומר אאע"ה יקח נא מעט מים ע"י שליח ממילא גם משה לא הי' מכה את הסלע במטה שלא הי' אז מוכרח להיות ע"י שליח וממילא גם דהי' נכנס לארץ ולא הי' מקום למדה"ד לחול עליהם ואף שהם כל בני מלכותו כדברי הפ"ד שאז נתחייבו גם בדין ע"י דינא דמלכותא דינא מ"מ כיון שמשה הי' נכנס לארץ שלא הי' יכולת לביהמ"ק ליחרב א"כ כשלקח אותם לו לעם והי' בונה להם את בית הבחירה כ"כ היו יושבין לעד ולדורות:

והן הן דברי המדרש על ולקחתי אתכם לי לעם שפי' בישמח משה שע"י ולקחתי אתכם לי לעם עי"כ והייתי לכם לאלקים שיוכל הקב"ה להתנהג עמהם במדה"ד וע"ז אמר את מוצא באברהם שאמר יקח נא מעט מים ע"י שליח שעי"ז נתגלגל הדבר שלא נכנס משה רבינו ע"ה לארץ אף הקב"ה שלם לבניו ולקחתי אתכם לי לעם וגו' דהיינו שיקח אותם לו לעם שעי"ז יוכל להתנהג עמהם גם במדה"ד כנ"ל נגד יקח נא מעט מים כי אם לא הי' אומר יקח נא מעט מים ע"י שליח לא הי' מקוה להתנהג עם ישראל במדה"ד אף אם ולקחתי אתכם לי לעם דשייך דינא דמלכותא דינא מ"מ כיון שמשה הי' נכנס לארץ לא הי' מקום למדה"ד לחול ואך עבור יקח כא מעט מים שלא נכנס לארץ לכן ע"י ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים מדה"ד והבן:

וידבר ה' וגו' ויצום אל בנ"י ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בנ"י וגו' ובפ' הקדום הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו'. ויל"ד באמרו ויצום אל בנ"י ואל פרעה להוציא וגו' מה צורך הי' לצותו על בנ"י וכי לא ירצו ללכת ממצרים משיעבוד לגאולה. עוד הקשו מפורה"ת על הקו' הן בנ"י לא שמעו אלי וגו' הלא הק"ו פריכא דבנ"י שלא שמעו קאמר הטעם מקוצר רוח ועבודה קשה וא"כ פרעה דל"ש בי' טעם זה מנא ידע דלא ישמע אליו מק"ו דישראל. והנ"ל כי הנה ידוע דאם בא איזה גזירה ח"ו על ישראל הן בצרות גופניות או שרוצים ח"ו לבטל מישראל איזה מצוה אחת ממצות הבורא ב"ה אז צריכין ישראל קודם לפשפש במעשיהם ולשוב בתשובה באמת לפניו ובכח זה יוכלו אז לבטל כל הגזירות רעות מאתם וזאת העצה היעוצה. ומראשית כזאת מצינו אצל ופרעה הקריב שדרשו הקריב את לבן של ישראל לאביהן שבשמים שע"י הצרות והשיעבוד שנתרבה עליהם מפרעה מלך מצרים התחילו לצעוק בתשובה שלימה באמת לפניו ית' כי כן כוונת הבוב"ה שישיבו עי"ז בתשובה גמורה ובשבירת לב וכזאת מצינו באם נשרף ח"ו

ספר תורה שצריכין כל הקהל לישב בתעניות וכתבו הטעם שסימנא מלתא אם נשרף ח"ו ס"ת בודאי הם בעצמם עשו פגמא רבה בספר תורת אל חי ועי"ז נשרף מאתם לגמרי שישברו את לבם באמת וישבו בתענית וישובו מדרכם וכ"כ היא אם נגזר ח"ו איזה גזירה רעה משרי המדינה והמלוכה שרוצים לבטל מישראל איזה מצוה ממצות השם מילה או שבת וכדומה אז סימן הוא להם שבודאי פגמו הרבה במצוה זו ועי"ז נתבטל מאתם לגמרי שישובו באמת ויתבטל מאתם הגזירה רעה והן גזירת רוחניות או גזירות גשמיות ובפרט במצוה זו שנגזר עלי' מאת שרי המדינה והמלכות לבטלה הן כולה או אפי' אם אינם רוצים לבטל מזו המצוה אלא אפי' ענף אחד ממנה צריך בראשונה לתקן הפגם שעשו במצוה הלזו וליזהר בה מאוד מאוד ולעשות בה הרבה תיקונים ועי"ז בהכרח תתבטל הגזירה כי לב מלכים ושרים ביד ה' והנה כ"כ אז בעת שהקב"ה רצה לפדות את ישראל משיעבוד לגאולה ומעבדות לחירות שהי' מן הצורך לבטל מהם כל הגזירות קשות ורעות שהי' עליהם מפרעה מלך מצרים לכן הצטרך קודם לצות את בנ"י שהם יראו ויעשו התיקון המוטל עליהם לשוב בתשובה שלימה וגמורה לתקן כל אשר פגמו ועי"ז יהי' היכולת להוציאם מאמ"צ וז"ש ויצום אל בנ"י ואל פרעה וגו' להוציא את בנ"י מארמ"צ והקדים ברישא אל בנ"י שהם יעשו התיקון המוטל עליהם והדר אל פרעה שאחר שישראל יעשו התיקון הנצרך להם אז כשר הדבר לילך לשרי המלכות בעצמם לבטל הגזירה ובודאי דבריהם יעשו אז רושם אמיתי בעיני השרים וז"ש משה הן בנ"י לא שמעו אלי דהיינו שלא שמעו לעשות תיקוני התשובה א"כ איך ישמענו פרעה וראי' מהימנא שלא ישמע אלי פרעה שראשית דבר הוא שיעשו ישראל בעצמם מה שעליהם לעשות ובאם לאו איכה אוכל עוד לילך לפני פרעה ובאה תשובת השם למשה עוד שיזהירם עוד הפעם ויצום אל בנ"י ואח"כ אל פרעה מלך מצרים והשי"ת יזכנו לשוב תשובה שלימה באמת ולבטל מישראל גזירות קשות ורעות ולעבדו ביראת ה' הטהורה כיר"א:

ויאמר ה' אל משה ראה נתתיך אלקים לפרעה וגו' במד"ר הה"ד שאו שערים ראשיכם וגו' למה קרא להקב"ה מלך הכבוד שהוא חולק כבוד ליראיו מלך בו"ד אין נקראין בשמו והקב"ה קרא למשה בשמו שנ' ראה נתתיך אלקים לפרעה מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות וגו' ונ"ל לפרש דהנה אמרו ז"ל בפ' הספינה עתידין צדיקים שיקראו קדוש כי עכשיו הקב"ה נקרא קדוש ולעתיד יהי' נקראים כל הצדיקים בשם קדוש ומקשה בגמ' האיך יהי' נקרא הקב"ה לעתיד ומשני שיהי' נקרא קדוש לעולם ועד עיין בס' אוהב ישראל בפ' וישב שמביא כן בשם הגמ' ב"ב [ופלא בעיני שלא מצאתי שם הקושי' והתי'

מה שמביא הוא ז"ל בשם הגמ'] והן הן דברי המדרש שאו שערים ראשיכם וגו' ויבא מלך הכבוד למה נקרא שמו מלך הכבוד שחלק מכבודו ליראיו שהקב"ה קרא למשה אלקים כשמו ולפ"ז קשה האיך יקרא הקב"ה ולת' זה אמר ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה כהתי' הנ"ל שיהא נקרא לעתיד לעולם ועד גם כאן שקרא למשה בשמו הוא יקרא מלך הכבוד סלה:

בא

בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' למען שתי אותותי אלה בקרבו ולמען תספר באזני בנך וגו' וידעתם כי אני ה'. ויל"ד בכוונת האמור באזני בנך דלכאורה הי' צ"ל למען תספר לבנך והנ"ל בס"ד עפי"מ שהקשו המפורשים על ענין הכבדת לבו של פרעה שהקב"ה הקשה את רוחו מדוע ולמה עשה ה' ככה וכתבו שהכל הי' רק למען שיתגלה כבוד ה' ביתר שאת ויתקדש שמו הגדול כנודע. ולדידי אפשר לומר הטעם במה שהי' מוכרח להיות כן בהקדם לפ' מאה"כ לעיל (פ' וארא) הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה וידוע הקושי' שהק"ו פריכא הוא כי ישראל לא שמעו מקוצר רוח משא"כ פרעה. ויבואר ע"נ עפי"ד הבאר מים חיים (פ' מקץ) עה"פ וירא יוסף את אחיו ויכירם וגו' שכ' בדרכו הקודש להבין במעשה יוסף בענינים האלה ובאמצע הדברים מביא מש"כ האר"י ז"ל בסוד תפלה בחשאי ותפלה בקול שלפי הנראה בפשוטי הדברים התפלה בקול אינו רק להוציא את מי שאינו בקי וכו' אבל קבל האמת ממי שאמרו כי שניהם צריכים כי כן בכל בחי' הקדושות הוא בסוד נעלה ונגלה ובמקום שצריך תיקון ויחוד השלם צריך תחלה להיות היחוד בחשאי מפני פחד החיצונים העומדים וחושקים להנות מיחוד הנפלא הזה וע"כ צריך להיות בחשאי וכו' ואח"כ רשאי להרים קולו לעשות היחוד בהתגלות וזר לא יקרב אלי' וזה הי' ענין ב' החלומות של יוסף וכו' עיי"ש באריכות דבריו. ואני אבא לפרש בזה על השתנות הענין בהחלומות של יוסף שאמרו לו אחיו בעת סיפר להם חלומו המלך תמלוך עלינו אם משול תמשל בנו וצ"ב שנוי הלשונות תמלך עלינ"ו אם משול תמשל בכ"ו וגם כי בסיפר להם החלום הראשון לא נאמר כ"א וישנאו אותו ולאחר השנות החלום כתי' ויקנאו בו אחיו וצ"ב. אכן לפי דה"ק הנ"ל ירצה לאשר כי בכל דבר אלקים צריך שיהי' מקודם נשרש ונשלם הדבר בחשאי ואח"כ יכול להיות בהתגלות וכיון שהם הרגישו בעצמם שאינם מקבלים אותו בקרב לבבם למלך ע"כ בודאי לא יוכל למלוך עליהם באתגליא וז"ש כי האיך יוכל להיות הדבר שאתה תמשול בנו בהתגלות מכיון שאינך מושל בנו בקרבינו ולא נשלם הדבר בחשאי מקודם

א"כ לא תוכל להיות בריש גלי וע"כ רק וישנאו אותו כי חשבו בנפשם שהדבר לא יקוים בו אכן לאחר השנות החלום פעמים וע"כ מוכח מזה שמעיקרא נעשה התיקון הצריך בחשאי כדברי הבאמ"ח הנ"ל וא"כ יגיע הדבר לידי גמר ולקיום השלם ע"כ ויקנאו בו על הדבר הזה שהמלוכה תתקיים בידו. וכהחזיון הזה נאמר גם כאן עת אשר נגלה הקב"ה לגאול את בני ישראל ממצרים וע"כ הי' צריך מקודם להיות נשרש האמונה בקרב לבם בהשגחת הקב"ה ועי"ז יהי' כשלם התיקון בחשאי ויתגלה כבוד ה' אלקי ישראל והי' אם לא יאמינו לזה לא תוכל לבא עליהם ישועת ה' וז"ש משה הן בנ"י לא שמעו אלי. מכיון שבנ"י לא שמעו ואינם מאמינים לדברי בקרב לבם ולא נשלם התיקון בחשאי א"כ הלא מעתה איך ישמע אלי פרעה. היינו שיהי' התגלות כבוד השם באתגליא (כי פרעה הוא מלשון התגלות כי פרעה אהרן עיין בס' זכרון זאת) כיון שלא הי' מקודם התיקון בחשאי בשלימות האמונה בקרב לבם של ישראל וע"כ על זה הענין הי' הכבדת לב פרעה כדי שישים אל לבו כל מעשי השי"ת וגדולות נפלאותיו ויהי' מאמין בקרב לבו אמונת הקב"ה אח"כ תהי' ישועת ה' באתגליא וזש"ה כי אני הכבדתי את לבו הי' רק בשביל זה למען שתי אותותי אלה בקרבו. בקרב לבו ולמען תספר באזנ"י בכך ע"ד אדם המספר באזני חבירו שלא ישמעו אחרים כ"כ הדבר הזה למען תספר באזני בנך כדי שיהי' נשלם מקודם התיקון בחשאי וא"כ וידעתם כי אני ה' שיתגלה שמו הגדול עלינו במהרה בימינו אכי"ר:

ב' בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו וגו' ולמען תספר באזני בכך וגו' ויל"ד במ"ש וידעתם ידיעה זו מה טיבה והי' צ"ל למען תספר וגו' אותותי אשר שמתי בם כי אני ה'. ובזוה"ק פתח בקרא אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. וצריך הבנה שייכות הך קרא להכא. ואפשר לומר הרומז בזה עפי"מ שנודע קושי' המפורשים דאם השם הקשה את לב פרעה מה פשעו ומה חטאו והלא הי' מוכרח לכל הדברים כי ניטל ממנו בחירתו לבחור באשר חפץ והרבה תי' נאמרו ונשנו ע"ז:

ואשר אנכי אחזה בזה עפי"ד הרמב"ם ז"ל בפ"ב מ"ה יסוה"ת ובפ"ב מ"ה תשובה שמא תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהי' וקודם שיהי' יודע שזה יהי' צדיק וכו' אי אפשר שלא יהי' צדיק וא"ת שיודע שיהי' צדיק ואפשר שיהי' רשע הרי לא ידע הדבר על בורי' דע שתשובת שאלה זו וכו' שהוא יתעלה שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה להשיג הדבר הזה על בורי' הוא שהנביא אמר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי ואין בנו כח לידע זאת עכ"ד. וזה הוא העיקר והכלל דידיעתו ית"ש אינה מוכרחת להאדם הבעל בחירה שהבחירה חפשית אצלו וא"כ איכא שכר ועונש ואנחנו מחויבים

להאמין זאת עפ"י התוה"ק בידיעה והבחירה והוא הקב"ה כל יכול שעושה שני הפכים בנושא אחד כאשר רבו כן רבו בזה בסה"ק ובס' בני יששכר מאמר חוקת התורה בענין פרה אדומה שמשם מוכח הדבר שהבחירה לא תזדקק לידיעת הקב"ה העתידות וזה הוא חוקת ה' אשר צוה שיהי' כן באופן שקצרה שכל אנושי להבין זאת וא"כ ממילא אף שהי' כל זאת לפרעה מאת השי"ת בכל זאת נשארת הבחירה חפשית אצלו כי כן המה דרכי השי"ת ואנחנו לא נדע ולא נשיג מהותו:

והנה אמרו חז"ל עה"פ אשרי העם יודעי תרועה וכי אוה"ע אינם יודעים להריע וכו' אלא שיודעים לרצות את בוראם בתרועה. והנה אמרו ז"ל דאור תרתי משמע נגהי ואורתא והוא ג"כ שני הפכים בנושא אחד כמהו כן דרכי השי"ת שהכל גלוי וידוע לפניו ובכל זאת נשארת הבחירה בידי אדם וכמעשה ידיו ישלם לו אם לשבט ואם לחסד וע"כ יכולה לפעול כח התשובה לטובה. ומשם בארה מה שאמר הקב"ה בא אל פרעה אף כי אני הכבדתי את לבו וא"כ לכאורה הוא מושלל מהבחירה בכ"ז ענש יענש כי הבחירה עדיין חפשית בידו כי אני ה' עשיתי זאת אף שהיתה הידיעה לפניו כי שניהם כאחד טובים המה וכחדא אזלין ואחד אין מכחיש לחבירו והיינו וידעת"ם כי אני ה' שהידיעה היא אצלו בכ"ז הבחירה הוא חפשית נשארת בידו ומגיע לו עונש וז"ש בזוה"ק אשרי העם יודעי תרועה שיודעים לרצות את בוראם בתרועה בתשובה שלימה ולכאורה האיך יכול להיות כזאת שישתנה רצון הקב"ה או שהידיעה יכחיש להבחירה עז"א. ה' שדרכי השי"ת המה. באו"ר היינו בבחי' אור שמשמעותיו נגהי ואורתא ב' הפכים במשקל אחד כ"כ המה דרכי השם שעושה שני הפכים בפעם אחד ואין שכל אנושי משיג ובאופן זה תפעול כח התשובה בנפש החוטאת לשוב למקור נאמן קדוש ישראל ובאור פני מלך חיים נסע ונלך וא"ש דאסמכי' הך קרא להכא והבן:

ג' בא אל פרעה כי אני וגו' יתבאר כי הנה כאן בשליחות משה רע"ה אל פרעה הצטרך להיות שליח לטובה ולרעה הטובה הוא גלוי' כי הלך לטובת גאולת ישראל אמנם הי' צריך גם לילך כדי להעניש את פרעה וכדאמר למען שתי אתתי וגו' ובזה הי' שליח לרעה כי זה הי' מצד מדה"ד וא"כ בשליחות זה הלך בדין ובמדת הרחמים הי' לטובת ישראל ותוקפא דדינא קשיא למצרים. אמנם י"ל דגם הדין וגבורה אשר הי' בכאן אצל שליחות משה אל פרעה גם זה הי' נצמח מצד הרחמים שלו עפימ"ש (בפ' משפטים) עה"פ והי' כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני דפי' הקדמונים בעבור שהמצוה הזאת לכאורה אינו כפי שורת הדין שילוה מעותיו ולא יבקשם ממנו ולא יקח ריבית והמשכון ישיבנו בכל יום לכך אמר והי' כי יצעק אלי ושמעתי לא בבחי' היותי שופט אלא בבחי' אחרת והוא

כי חנון אני ובהכרח ארחם ואחון על העניים והאביונים עיי"ש במהר"י אברבנל הרי מצינו דהדין נצמח מכח מדת הרחמים ועיין בס' ישמח משה ריש פ' וארא עה"פ וידבר אלקים אל משה וגו' דגם כאן אצל מצרים הדין נתעורר עליהם מצד רוב הרחמנות שעל ישראל חזינן מהא דגם אותן הדינים והגבורות שהי' אצל שליחות משה לפרעה נצמחים ממדה"ר:

והנה ידוע דשם א"ד בגימט' דין עה"כ. וידוע דיחוד זיוג העליון הוי' אדנ"י הוי' מצד החסד וא"ד מצד הגבורות וז"ש בא אל פרעה כי אני ר"ל כ"י אנ"י בגימט' צ"א שהוא גימט' הוי' א"ד ובזה הכבדתי את לבו דהיינו שכאן הי' מדת הוי' שהוא מצד החסד והרחמים על ישראל וגם שם א"ד גימט' דין שהוא עבור הדינים והגבורות שנשלחו בזה על המצרים והדר אמר וידעתם כ"י אנ"י היינו היחוד של הוי' א"ד שיש בתוכו גם דינים על מצרים מצד השם א"ד אפ"ה הוא רק כלו הוי' דהיינו מדת הוי' כי גם הדינים הנכללים בכאן על המצרים הם נצמחים רק מכח רוב הרחמנות שעל ישראל כנ"ל והבן:

ד' בא אל פרעה וגו' צל"ד דהול"ל לך אל פרעה והוא קושי' ר"ש בזוה"ק ונ"ל לפ' עפי"מ דאיתא במדרש ובזוהר בראשית אשר בעת בריאת העולם נכנסו כל האותיות לפניו ית' שיברא בהם עולמו והית"ש ברא עולמו באות ב' שהיא סימן ברכה ואות א' נשאר להתחיל בו התורה אנכי ד' וגו' אשר הוצאתיך מארץ מצרים. ואי' בספרים מ"ט לא אמר אשר ברא שמים וארץ כי רצה ית' להביא להם ראי' ממה שראו בעיניהם ולא ממה ששמעו בקבלה וכן כתיב אתה הראת לדעת כי ה' הוא אלקים שאז הראה ה' לענינו ממש מופת חותך על בריאת עולם במה ששדד הטבע ומערכת השמים וכוכביהם ועשה נסים ונפלאות עד אין חקר למען דעת מזה כי העולם מחודש והוא בראה מאין ליש ברצונו הפשוט וצופה ומביט ומשגיח ובלתי השגחתו לא יעשה שום דבר בעולם. והנה אמרו ז"ל בסו"פ הבונה אנכי נוטריקון אנ"א נפש"י כתיבת יהיב"ת. וז"ש ב"א אל פרעה שע"י בואך אל פרעה יתגלו אותיות ב"א המרומזים לחידוש העולם והתחלת התורה שהיא משמים כי אנ"י ר"ת אנא נפשא"י יהיב"ת ר"ל שיתגלה התורה אשר פתח באנכי ע"כ הכבדתי את לבו למען שתי אותתי וגו' ולמען תספר וגו' וידעתם כי אני ה' שע"י האותות ומופתים בארא"צ וידעו יבינו הכל כי העולם כברא ברצונו יתעלה ומקיים במאמרו בהשגחתו תמיד והי"ת יגלה כבוד מלכותו עלינו במהרה בימינו:

וישב את משה וגו' לכו עבדו את ד' אלקיכם. מי ומי ההלכים ויאמר משה בנערינו ובזקנינו כלך וגו' ויאמר וגו' ראו כי רעה נגד פניכם. יש לשאול על אמרו בכפילא מי ומי ולא סגי לי' למימר מי ההלכים. גם להבין בתשובת משרע"ה אל פרעה בנערינו

ובזקנינו כלך הלא איפכא הול"ל בזקנינו ובנערינו כלך כי הוא מדרך ארץ להקדים הזקינים לנערים. גם אמרו אח"כ ראו כי רעה נגד פניכם הוא משולל הבנה לפי פשוטו ובמדרש [מובא בעיר דוד] אמר פרעה מי ומי ההולכים עתידים אתם אומרים מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו וזה מי ומי ההולכים והוא תמוה מה ענין הך קרא לכאן. ונראה דהנה יל"ד בגופ' דהך קרא מי יעלה בהר ה' ומי יקום וגו' למה הוכפל אח"כ ומ"י הלא סגי לי' למימר מי יעלה כו' ויקום במקום קדשו גם תוספות הוא"ו בתיבת ומי יקום הול"ל כמו ברישא מי יעלה מי יקום וכל אלה באחת יבוארו דהנה איתא בספר תומר דבורה להרמ"ק ז"ל פ' רביעי שם בדברי קדשו כתב לאמור האיך ירגיל האדם עצמו במדת הבינה והוא לשוב בתשובה שאין דבר חשוב כמוה מפני שהיא מתקנת כל פגם וכמו שדרך הבינה למתק כל הדינים ולבטל מרירתם כך האדם ישוב בתשובה ויתקן כל פגם ומי שמהרהר בתשובה כל ימיו גורם שתאיר הבינה כל ימיו וכו' עיי"ש בדבריו הקדושים שהפליג מאוד להרגיל עצמו במדת הבינה לשוב בתשובה כל ימיו כי זה כל האדם. ואכן הן אמת שמדה זו משובחת כ"כ שעל ידה יזכה האדם לעלות מעלה מעלה לכמה מעלות ומדרגות אמנם הלא הוא בידוע שאם לא יתקן קודם שנ"י נעוריו שפגם במדת היסוד לשוא עמל בו שהוא בד"מ כמו שנצרך היסוד לבנין ואם נסתר היסוד מגרעות ניתן להבית שיפול כ"כ ממש למי שפגם חו"ש במדת היסוד שהוא יסוד כל המדות כללא דכלהו שייפין אף אם יעלה במעלות לכמה מדרגות בתיקוני שאר המדות מ"מ יתרועע הבנין ולא יהי' לו תקומה מכיון שלא נבנה היסוד תחתיו ולדעתי שז"ש דהמע"ה מי האיש החפץ חיי"ם וגו' נצור לשונך מרע וגו' סור מרע ועשה טוב (חיים גימט' בינה עה"כ כידוע) וידוע דעון פגם היסוד נקרא רע כטעם ויהי ער ר"ע וטוב איקרי מדת היסוד עיין בזוהר תרומה קכ"ח גם זאת ידוע דברית הלשון מכוון נגד ברית המעור ושיעור הכתוב מי האיש החפץ חיי"ם לתקן מדת בינה ע"י תשובה בראשית תיקונו נצור לשונ"ך (ברית הלשון) מרפא לשון עץ חיים מר"ע רומז להחטא הידוע שהא בהא תלי' והדר אמר סור מרע שקודם תראה לסור מחטא זה הנקרא רע ואח"כ ועשה טוב כי אם תעשה טוב קודם תיקוני החטא זה שהוא היסוד לא יהי' תקומה להטוב והבית בהבנותו על יסוד רעוע יפול. ולזאת הקב"ה ברוב רוח"ס פדו"ת שלח לעמו והיא התשובה שאין לך דבר שעומד בפני התשובה ואיתא בספה"ק דאף לפגם אוב"ק שהיא מדת היסוד אם ישובו ע"ז בתשובה שלימה ובכל כחו ושב ורפא לו מחטאו וזהו אמרם ז"ל בזוהר כי אם בתיובתא יתיר וסגי. ופי' ז"ל הגמ' דסוכה פ' החליל חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים באבוקות של אור יש מהן אמרו אשרי ילדותינו שלא ביישו את זקנותינו דהיינו ששמרו

את האוב"ק בילדותן ויש מהן אמרו אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו דהיינו שעשו תשובה על מה שפגמו באוב"ק בחטאת נעורים או"א אמרו אשרי למי שלא חטא וממי שחטא ישוב וימחול לו (עיין בדברי א"א מרן זצוקלה"ה בס' ייט"פ מאמר קדישין אות ס"ו. (עיין עוד שם במאמרי תוכחת מוסר לי"ג מדות אות ט"ז) ממוצא הדבר נשמע שאף בימי הזקנה יש כח לתקן שני הנעורים במה שפגם בהאות ב"ק שהוא מדת היסוד ועי"ז יוכל להקים עוד כל הבנין אשר יבנה בתיקוני שארי המדות אם יתקן את היסוד ויוכל לעמוד במדרגותיו אשר עלה יעלה מעלה מעלה ע"י עבודתו להש"י:

והנה ידוע דמ"י נקרא הבינה עיין בזוהר בראשית בהקדמה בדף הראשון ע"ב ר"א פתח שאו מרום עיניכם וכו' והאי קצה השמים לעילא איקרי מי וכו' עיי"ש עוד להלן מי קצה שמים לעילא וכו' ועיין בזוהר הרקיע ובזוהר תרומה קל"ט ע"ב ובמק"מ שם ובכ"מ בזוה"ק ובלק"ת ויצא להרב ז"ל בסוד יעקב עם ב' נשיו. והי' בהניח הנחות אלה נזכה להבין מאמר דהמע"ה מ"י היינו מדת הבינה שהיא לשוב בתשובה כל ימיו יעלה בהר ה' ירצה שיעלה מעלה ממדרגה למדרגה בהר ה' ע"י שירגיל עצמו במדת הבינה שהוא לשוב בתשובה כל ימיו כמ"ש הרמ"ק ז"ל הנ"ל ורק תקומה לא יוכל להיות להשלים זה הבנין אא"כ שיתקן קודם מדת היסוד כנ"ל וזה שגמר אומר ומ"י הוא"ו רומז למדת יסוד (עיין זוהר ויצא קס"ב) יקום במקום קדשו שאם יתקן ג"כ מדת יסוד שהוא מדה הוא"ו עי"ז יהי' לו תקומה לכל מדרגותיו וע"ז רמז אות וא"ו. לפני תיבת מי קודם שסיים יקום במקום קדשו כי אות וא"ו רומז על היסוד שהיא מדה הששית ועל ידה במקום קדשו שיהי' תקומה למדרגותיו אם ירגיל עצמו במדת הבינה לשוב בתשובה על מה שפגם במדת היסוד. וזהו קודם לכל שכל מי שרוצה לילך בחדרות ה' פנימה ולעבוד עבודתו הטהורה צריך קודם לתקן פגם היסוד:

וז"ש פרעה אל משה ואל אהרן לכו עבדו את ה' א' (אכן) מ"י ומ"י ההולכים היינו אם אתם רוצים לילך לעבדות ה' צריכים אתם קודם לראות אם תקנתם את מדת הבינה התשובה בהקדמת מדת היסוד הנרמז בהוא של תיבת ומ"י שבלא זה מה יתרון לכם במה שתלכו לעבודת השם כי לא ירצה אם לא עשיתם קודם התיקון במדת יסוד שהוא יסוד ושורש הכל:

והן הן דברי המדרש אמר פרעה מ"י וא"י ההולכים עתידים אתם אומרים מי יעלה בהר ה' וא"י יקום במקום קדשו דהיינו שא"א להיות לכם תקומה במקום הקודש אלא ע"י תיקון היסוד שהוא קודם לכל העבודות וא"כ גם עתה כדבריכם כן תעשו שתראו מקודם לראות אם אתם הולכים בתיקון מדה הוא"ו מדת יסוד ואז תוכלו לעבוד את ה'

אלקיכם ולאשר שהמקום הי' מקום טומאה ערות הארץ שפט בדעתו שבוודאי נכשלו בחטא זה וע"ז השיב משה לאותו רשע בנערינו ובזקנינו כלך כאמרם ז"ל אשרי זקנותינו שכפרה על ילדותינו דהיינו שבעת הזקנה עשו תשובה על מה שפגמו בחטאת כעורים וממילא שגם שני הנעורים נתקנו באופן זה עם שני הזקנה וסר עונם וחטאתם תכופר ע"י תשובה אף מה שפגמו בנעוריהם במדת היסוד וזהו בנעורינו היינו שני הנעורים ובזקנינו כלך שעם ימי הזקנה נתקנו שני הנעורים וימי הזקנה כפרו על ילדותינו ובכל שנינו כלך באופן זה שנתקן פגם היסוד אם כבר הגיעו ימי הזקנה ואף אם טוב לגבר שישא עול מנעוריו ואינו דומה למי שעושה תשובה בילדותו באותו זמן וכו' שאז היא תשובה שלימה וגמורה בכמה מעלות ומדרגות יותר ממי שאינו עושה תשובה רק בימי זקנותו אעפי"כ אם ח"ו כבר כלו ימי הנעורים שלו עוד לא אבד ח"ו תקנתו מה' שיוכל לתקן גם את שני הנעורים הכל ביחד עם ימי הזקנה אם ירצה באמת. אכן פרעה שרצה לדחות את ישראל ופנה עורף לדברי משה ואהרן שאמרו בנעורינו ובזקנינו כלך אמר להם עוד יהי כן ה' עמכם וגו' ראו כי רע"ה היינו פגם היסוד שנקרא ר"ע כנ"ל ועיין בייטב פנים לאאמו"ר זצוקלה"ה במאמר שובו בנים שלפעמים נקרא חטא זה גם בשם רעה בתוס' ה"א בסופו עבור הכיה"ק שיש בתוכו. וזה רע"ה נגד פניכם א"כ מה מכי יהלך לעבוד את השם קודם עשיתם התיקון בחטא זה הנקרא רעה וזה הי' כוונת פרעה לדחות את ישראל ובאמת לשוא הי' אמרתו כי אין לך דבר שעומד בפני התשובה וה' יזכנו לעבודתו הטהורה וישפיע עלינו תמיד מעולם התשובה בבי"א וכי"ר:

החודש הזה לכם ראש חדשים וגו' צל"ד תרי לכם ל"ל והוא קושי' הזוה"ק. ובמדרש הה"ד בי מלכים ימלכו וצ"ב והנ"ל לפ' דהנה ידוע מהרמב"ם ז"ל בה"ל דיעות שם משבח מאוד את הדרך הממוצע שיבחר בו האדם דרכו. זולת אצל ענוה ושפלות תנינן במס' אבות מאוד מאוד הוי שפל רוח עד קצה האחרון וכ"ז אמרו רבנן בכפילא רק אצל אנשים המונים אבל לא כן אצל ת"ח אישתרי שמינית שבשמינית וא"כ גבי ת"ח גם במדת ענוה יאחז צדיק דרכו דרך הממוצע:

והנה החודש ניסן נקרא חדש האביב כדכתיב היום אתם יוצאים בחדש האביב ופירש"י ז"ל ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחודש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה כו' וא"כ החודש הזה מורה ג"כ על דרך הממוצע ולזה הוציאם השי"ת ממצרים בחודש הזה שמרומז בו דרך הממוצע להורותם הדרך ילכו בו. ולפ"ז שאמרנו כי יש חילוק בין אנשים המונים לת"ח כי ההמונים אין להם לאחוז בדרך הממוצע בכל המדות כי במדת הענוה צריכין לאחוז עד קצה האחרון ות"ח גם במדה זו מדת הממוצע יאחז דרכו בקודש. וזש"ה

החודש הזה שרומז לדרך הממוצע לא חמה ולא צנה זהו לכם ראש חדשים כלומר לכם דייקא למשה ולאהרן הוא ראש לכל המדות שצריך להיות להם שמינית שבשמינית אבל לא לאנשים המונים שאצל ענוה הם צריכין לאחוז בקצה האחרון. וראשון הוא לכם לחדשי השנה הוא להוראה פשוטה שניסן ר"ה לחדשים. וזהו ג"כ דברי המדרש הה"ד בי מלכים ימלכו כלו' מאן מלכי רבנן ת"ח הם יכולין למלוך במדה זו הנ"ל משא"כ ע"ה צריכין לילך בכל המדות בקצה האחרון כנ"ל:

א"י עפ"י דרך הנ"ל באו"א קצת בהקדם לפ' הפ' אשה כי תזריע וילדה זכר וחז"ל אמרו אשה מזרעת תחלה ילדה זכר. דהנה מצינו בגמ' טוב זה יצ"ט מאוד זה יצה"ר וביאור הדבר משום דכל דבר שיש לו התנגדות והאדם משבר כח ההתנגדות זה הדבר עוד יוגדל מעלתה כי כל דבר נתפעל מהפכו וזהו הטעם דגדול המצווה ועושה כו' כי על דבר שהוא מצווה עליו יצרו מתגבר עליו משא"כ באינו מצווה ועושה וזש"ה אשה כי תזריע וילדה זכר וכאומרם ז"ל אשה מזרעת החלה ילדה זכר להראות בזה שכל דבר נתפעל מהפכו (עיין בהקדמת תיקוני הזוהר ד' ד' דכל הוי' דשליט ה' על ו' ה' על י' כו' ושם בהג"ה אמר שמואל וויטאל וז"ס אשה מזרעת תחלה וכו' להיות שאח"כ גובר עלי' טיפת הזכר עיי"ש) ולזה בא הרמז בתוה"ק להורות שתחלת היצירה של אדם הוא מכח התנגדות וכמו כן יגבר האדם יצ"ט על היצה"ר בכל המדות ותאוות רעות שנשרשו באדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו אבל אם ישבר תאוותו יהי' הדבר בתוקפו ויתר שאת ויתר עוז והתקנה לזה הוא כמו"ש הרמב"ם ז"ל שאצל כל מדה או תאוה רעה שרצונו לשבור זאת צריך לאחוז עד קצה האחרון ואח"כ יוכל לבא לדרך הממוצע אשר בדרך זה ילך תמיד אבל זה ששיבר תאוותו לגמרי אין לו לאחוז בקצה האחרון רק בדרך הממוצע:

וזש"ה החדש הזה לכם החודש הזה הרומז לדרך הממוצע לא חמה ולא צנה לכם דייקא הוא ראש חדשים כלו' לכם למשה לאהרן ששיברו כל התאוות רעות שבעולם אבל לא כן הוא אצל אנשים פשוטים שצריכין לאחוז בקצה האחרון שיוכלו לשבר תאוותם כנ"ל וזהו דברי המדרש בי מלכים ימלכו כלו' מלכי רבנן הם ימשלו וימלכו במדה זו בדרך הממוצע שהם שברו תאוותיהם מכל וכל. והבן:

דרוש לשבת הגדול בסוגיא דזה וזה גורם מה שאמרתי מילי דאגדתא אחר מילי דשמעתתא ליחד הדודים וזה החלי בעזהי"ת:

איתא במדרש בא עה"פ החדש הזה לכם ראש חדשים וכו' הה"ד יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך אמר הקב"ה איני מזהיר לאוה"ע על ע"ז אלא לכם וכו' ואם כי במדרש מאריך שם בהרבה דרשות על מקרא זה בכ"ז צריך להבין שייכות פסוק זה לכאן ובודאי יש

דברים בגו מלבד הפשוט שכ' שם במדרש עיי"ש. ובמדרש עה"פ זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו. זש"ה יהי לבי תמים בחקיך זאת חקת הפסח וחקת פרה אדומה למה ששניהם דומין זה לזה בזה נאמר זאת חקת הפסח ובזה נאמר זאת חקת התורה כו' הוי כל בן נכר לא יאכל בו. ואינו מובן דאטו משום דהשוה אותם הפסוק בלשון זאת חקת יהי' דומין זל"ז גם צ"ב דלמה באמת השוו בלשון אחד גם סיום דברי המדרש הוי כל בן נכר לא יאכל בו אינו מובן כלל עיי"ש במפרשי המדרש שהגיהו שם בלשון זה. ולהבין ג"כ מקרא קודש בפ' בא והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' וגו' והדקדוקים רבו כמבואר במפרשי התורה וא"צ לפורטם וכ"כ באחת יבוארו בעז"ה בהקדם מה דאי' בפ' בשלח ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בנ"י לאמר וגו' והעליתם את עצמותי מזה אתכם. ותיבת מזה אין לו הבנה כלל דהי' סגי לאמור והעליתם את עצמותי ושפיר ידעינן דממצרים קאמר מקום קבורתו. ונ"ל דהנה איתא במס' סוטה דף י"ג עה"פ חכם לב יקח מצות וכו' זה משה שכל ישראל נתעסקו בביזה והוא נתעסק בעצמות יוסף וכ' זקיני מהרש"א זצוק"ל שם בח"א על מה שתאר אותו בשם חכם דלכאורה אינו ענין לכאן רק תואר צדיק או חסיד ותירץ דזה חכמתו דהי' חושב הפסד מצוה כנגד שכרה עיי"ש ולדרכינו נאמר בזה כוונה אחרת דהנה במזרחי הקשה האיך קאמר חכם לב יקח מצות וכו' שכל ישראל נתעסקו בביזה ומשה עסק בארונו של יוסף דמשמע דישראל לא לקחו מצות בזה הלא גם זו הי' מצות הקב"ה שאמר למשה דבר נא באזני העם וכו' שלא יאמר אותו צדיק וכו' ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. א"כ לקיחת ביזת מצרים הי' ג"כ מצות השם ב"ה. וקשה עוד באמת למה לא עסק גם משרע"ה במצוה זו והי' ג"כ בבחי' חכם לב יקח מצות לקיים מאמרו ית' שצוה ע"ז עיי"ש אמנם לכאורה כראה דלק"מ דמידי הוא טעמא דהוצרכו ישראל ליקח כסף וזהב ממצרים הוא חלף עבודתם כמו שאמר הקב"ה ועבדום וענו אותם קיים בהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם א"כ ביזת מצרים הי' רק בעד שכר עבודתם שעבדו במצרים וכמו שאמרו ז"ל בסנהדרין פ' חלק וזה תינח לגבי ישראל משא"כ לגבי משה אין זה מצוה דהוא לא הי' תחת השיעבוד מצרים ע"כ לא בא בשכרו שיקח ביזת מצרים. אולם לפי מה שכ' בספה"ק דבאמת גלות מצרים לא הי' רק בנוגע לגוף עבודת הפרך בחומר ובלבנים כי מלבד שיעבוד הגוף הי' אצלם בחי' גלות ושיעבוד הנפש הרוחני במקום ערות הארץ משוקעים בטומאת הארץ וגלולי' ובחי' דעת דקדושה הי' בגלות שם במצרים וכדאי' ברע"מ פ' וארא פקודה דא קדמאה וכו' כד נפקי ישראל ממצרים לא הוו ידע לי' לקב"ה אוליף לון וידעתם כי אני ד' א' וכו' ובזה פי' אבא מרן

ז"ל בייט"פ במאמרי שם הגדול הפ' ידוע תדע וגו' תד"ע אותיות דעת. א"כ אף דשבט לוי לא הי' בכלל העבודה בגוף אמנם עכ"ז גם הי' בשיעבוד מצרים והגלות בבחינת נפשם ודעתם וממילא נתקיים גם בשבט לוי דבר ה' ועבדום וענו אותם בנפש וברוחכי א"כ מגיע להם ג"כ שכר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול כדי שלא יאמר אותו צדיק וכו' א"כ הדרא קושי' המזרחי לדוכתי' דלמה לא קיים משרע"ה ג"כ מצות לקיחת ביזת מצרים והי' ג"כ בבחי' חכם לב יקח מצות דגם זה הוא ממצות השם. איברא מקום יש בראש להניח הנחה צודקת דלק"מ על משרע"ה דבאמת אחד הי' משרע"ה בחי' דעת דקדושה (כטעם ויקהל משה את כל עד"ת ואשר ידעו ה' פא"פ כידוע) שלא הי' בשום בחי' בגלות לא בעבדות הגוף ולא בנפשותו ורוחכותו כלל וכלל שבודאי הי' לו כל המדרגות דעת דקדושה בכל עבודתו את ה' ולא הזיק לנפשו ח"ו גלות מצרים והי' השלמתו גם אז כמו אח"ז שנאמר עליו איש האלקים ולא קם כמוהו וכיון שכן זכינו לדין שהוא לא הי' בכלל ועבדום וענו אותם קיים וכו' ממילא שלא הי' לקיחת ביזת מצרים לגבי' בבחי' יקח מצות לכן הוצרך ללקיחת עצמות יוסף. וז"ש חז"ל במתק לשונם לרמוז בלשון הכתוב חכם לב דייקא זה משרע"ה שהי' בבחי' חכמה ודעת דקדושה ולא הי' חסר קרטוב מבחי' חכמתו ודעתו ע"י שיעבוד מצרים לכן יקח מצות שכל ישראל נתעסקו בביזה לקיים מצות השם כדי שלא יאמר וכו' והוא לקח עצמות יוסף שזה הי' אצלו בחי' קיום מצות השי"ת משא"כ לקיחת הביזה כמבואר:

והנה מבואר בסוגיין דפליגי מ"ד אי זו"ז גורם מותר או אסור ולהלכה נקטינן דזו"ג מותר וממנו נקח לעבודת השם ע"ד רמז בהקדם להבין אמרם ז"ל צדיקים יצ"ט שופטן רשעים יצה"ר שופטן בינונים זו"ז שופטן דלפום ריהטא אינו מובן כלל דקרי להני דזו"ז שופטן בינונים דאם שומע ח"ו לעצת יצרו הרע אף פ"א מיד נקרא רשע והאיך יקרא בשם בינוני. אמנם מבואר פירושו בספה"ק (עיין בייט"פ מאמר קדישין אות מ"ד) דכוונתם הוא עד"ז צדיקים שהשלימו את נפשם כ"ש שאין להם שום נטי' לרע כלל ונעקר יצה"ר מלבן לגמרי ורק יצ"ט שופטן ורשעים להיפוך שאין להם נטי' לטוב ורק יצה"ר שופטן ובינונים אלה שיש בהם עדיין נטי' לרע ולא ששומעין ח"ו לעצת יצה"ר כי אז המה רשעים באותו שעה חלילה רק שהם מתגברין על יצה"ר לכן זו"ז שופטן כמו שני שופטים מימין ומשמאל והם שומעין לעצת יצ"ט והדברים עתיקין. וע"ז רמזו חז"ל זה וזה גורם ר"ל שעבודת אדם הבינוני אף שיש בו שני כוחות כח היצ"ט שמטהו לטוב וכח היצה"ר המסית אותו לרע ח"ו אולם הוא מתגבר עליו ויעשה הטוב זהו מותר אף שלשלימות העבודה צריך להיות באמת באופן שיעקר יצה"ר מלבו לגמרי ולא יהי' בו שום נטי' לרע ח"ו כמו שמצינו

באברהם אע"ה שהפכו לטוב ובדוד המע"ה שהרגו וזה מדרגת אדם השלם ע"ד שפי' זקיני זללה"ה בספר ישמח משה (בהפטורה לפ' ראה) הפ' סוף דבר הכל נשמע ר"ל שאין קול אחר נשמע באדם כלל רק את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם תכלית השלמת האדם בעבודתו לה' בבחי' צדיקים שרק יצ"ט שופטן כנ"ל. אמנם לאו כל מוחא סביל דא וגם עבודת הבינוני אף שזה וזה שופטו ג"כ חשוב לה' שמתגבר על יצרו תמיד ומואס ברע ובוחר בטוב. אם כי מבואר בתוס' בסוגיין דלא חשוב זוז"ג רק באם הב' כוחות גורמים פעולה א' משא"כ באם כל אחד עושה פעולה אחרת לא חשיב זוז"ג ואסור ייע"ש. אך עכ"ז א"ש דברינו ברמז הנ"ל דהנה מבואר בזוה"ק ובספה"ק (עיין בזוהר וישלח עה"פ כי מלאכיו יצוה לך וכו' אתא בר נש לאתדכאה ההוא יצה"ר אתכפיא קמי' וכו' תרווייהו מזדווגין לנטרא לי'. ועיין בע"ח שער קיצור אבי"ע) דבאמת גם עבודת יצה"ר תכליתו לה' ולית נהורא אלא דנפיק מגו חשוכא כידוע דאם מתגבר עליו בכל פעם יכול להפכו שוב לטוב ויעשה ס"ם חיי"ם מלאך קדוש דכוונתו לטוב והדברים ארוכים וידועים ולא עת האסף פה א"כ הדרינן לכללא דהשני כוחות על קוטב אחד יסבו בלכתן להשלים את האדם במדרגותיו לה' ולעבדו בכל לבבו ונפשו והבן. אבל האמת הוא דלא נקרא אדם השלם עד שלא הגיע למדרגה זו שלא יהי' בלבו עוד שום נטי' לרע כלל ושלא יהי' בו עוד שני כחות רק כח אחד לבדו וזהו יצ"ט ובחי' זו נקראת בלשון ז"ה לבד ולא זה וזה ע"ד שאיתא בילקוט שמיני עה"פ זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וגו' אמר הקב"ה אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם כשם שהוא יחיד בעולמו כך תהי' עבודתכם מיוחדת לפניו ית' וכו' ר"ל שיעבירו כח היצה"ר מלבן לגמרי ולא ישאר רק כח אחד לבד וזהו בחי' זה הדבר לבד וזהו הי' גם מדרגת יוסף הצדיק כמו שפי' אבא מרן ז"ל בס' ייטב לב עה"פ בני הם אשר נתן לי אלקים בז"ה דייקא שלא הי' בלבו שום נטי' לרע רק לטוב בבחי' זה הדבר עיי"ש:

ולפי האמור לעיל עם דרושינו זה דמשרע"ה לא הי' אצלו שום גלות בנפש בודאי הי' ג"כ בשלימות זאת דלא הי' בו שום נטי' לרע אך לטוב דאל"כ הי' ח"ו גם אצלו גלות הנפש במצרים דכל עוד שכח אר מעורב באדם נטי' לרע אין כאן שלימות ומדרגות דעת דקדושה וזש"ה ויקח משה את עצמו"ת יוסף עצמיות ומדרגת] יוסף שנעקר יצה"ר מלבו. עמו שגם הוא לקח לעצמו מדרגה זו כי השבע השביע וכו' והעליתם את עצמותי מז"ה דייקא אם תהי' בבחי' זה שלא יהי' בכם שום נטי' אחרת רק לה' בבחי' זה הדבר א"כ לא תהי' בגלות מצרים בנפש ולא יהי' מוטל עליכם מצות לקיחת ביזת מצרים כדי שלא יאמר כנ"ל ושייך גבי' חכם לב יקח מצות ליקח עצמות יוסף כנ"ל וזה הי' רק בחי'

משרע"ה לבדו ולא מדרגת יתר העם ולכן לקח משה לבדו עצמות יוסף וכולם נתעסקו בביזה כמאמרם והבן:

נחזור לענינינו דבתוס' פסחים ד' ע"ה ע"א ד"ה וגרפו הביא בסוף דבריהם קושי' הירושלמי כשהפסח נצלה בתנור והגחלים תחתיו הלא חום התנור כ"כ מבשלו והוי צלי מחמת דבר אחר ותירצו עיי"ש ומבואר במפורשים דלכאורה אינו מובן קושי' הירושלמי דעכ"פ לא הי' רק זה וזה גורם דמותר וכתבו דשאני גבי פסח דקרא כתיב כי אם צלי אש א"כ כאן זוז"ג אסור ואינו רשאי להיות רק דוקא כח אחד דצלי אש ולא כח דאינו צלי אש עיי"ש בדבריהם.

ולדרך עבודה ברמז דזוז"ג המבואר לעיל בדברינו כלך לדרך זה דמה דהקפידה התוה"ק לגבי פסח דליתסר זוז"ג יותר מבשאר מקומות דקיי"ל זוז"ג מותר. דכבר קדם אמרינו דכוונת זוז"ג שם רומז לעבודת אדם בינוני אף דזה וזה שופטו יצ"ט ויצה"ר דיש בו עדיין נטי' לרע רק כאיש גבורתו מתגבר על יצרו הרע בכל פעם וקם עליו להרגו. אמנם בעת צאת ישראל ממצרים אשר גלוי וידוע ומבואר בספה"ק עה"פ ולא יכלו להתמהמה דהיו משוקעים מאוד בערות הארץ ואם הי' עוד זמן מועט שם כבר הי' כפלו לגמרי ח"ו ולא הי' יכולים להעלות עוד כיון שהי' במדרגה שפלה ולא הי' בכוחם ועבודתם להגיע למדרגת אדם בינוני לכן הוצרך הקב"ה כביכול לישא אותם בפ"א אל מדרגה גדולה וגבוה מאוד שלא עפ"י מעשיהם ועבודתם כמבואר בכוונת ליל פסח בארוכה בענין השגת המוחין דגדלות שהי' להם אז שלא בהדרגה עיי"ש בסודם ואנן בנגלות נבין עפי' הנ"ל דהוצרכו לעבודה השלימה הזאת שלא ישאר בפנימות לבם שום נטי' לרע כלל רק לטוב וזה שלא בהדרגה דודאי כל אדם עובד עבודתו באופן שמתחלה זו"ז שופטן רק אח"כ בכח יגבר איש עד שמעביר את היצה"ר מלבבו לגמרי ולא ישאר בו שום נטי' אך לטוב. וזה בחי' פסח שפי' רש"י לשון דילוג וקפיצה וזה הטעם דהחמירה תורה בפסח דבכ"מ זוז"ג מותר וכאן אסור כיון דאז באמת ג"כ לא הי' מדרגת ישראל רק בבחי' ז"ה לבד כאמור:

וממנו נקח שגם האדם אשר הוא משוקע ח"ו במעשים רעים ונפשו מלוכלך ונתעב במעשים לא טובים כי יצרו תקפו ואונסו בעת אשר יבא לטהר עצמו לפני ה' ולתקן מעשיו אז מוכרח הוא להפוך מדותיו עד קצה האחרון ממש שלא בדרך ממוצעת המבואר בהרמב"ם הבאתיו לעיל כי אם ינהג עצמו בבחי' בינוני שיהי' בו שני הכחות גם הנטי' לרע יש כאן בית מיחוש שישוב אל הרע כמקדם לכן הנהו נחוץ למדרגה הזאת שיהי' בו רק כח אחד לבדו לטוב כמו שהי' בישראל בצאתם ממצרים. ולכוונה זאת בא הכתוב לרמוז בפסח ובפרה המרמזת על טהרת החטאים בנפשותם שישתמשו באופן

זה שיהי' בבחי' ז"ה הדבר ולא ז"ה וז"ה שלפי דברינו הם שוין ממש כמו בפסח דגילתה תורה דאסור בו זוז"ג כנ"ל כ"כ הרמז על האדם הבא לטהר נפשו מחלאת חטאתו יאחז צדיק דרכו דרך הצדיקים שרק יצ"ט שופטן ואין בלבם שום נטי' לרע כלל כמו שפי' רש"י עה"פ תמים תהי' עם י"א שלא יהי' לבך חלוק על המקום. ר"ל באופן זה שלא יהי' בלבו שום מחלוקת כלל בענין עבודת השי"ת כיון דנעקר יצה"ר מלבו ואין כאן רק כח אחד לטוב וזה חשוב ונקרא תמים לה' בחי' השלימות דבר ולא חצי דבר והבן:

ומה מאוד יומתק אחרי הצעות האלה לשון המדרש עה"פ זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו שפירש"י שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ר"ל שיש בלבו כח אחר וזר לה' ובפסח אסור עבודה זאת והכי הוא כמבואר. ומשם בארה אמרו זש"ה יהי' לבי תמים בחקיך תמים דייקא זאת חקת הפסח וחקת הפרה למה ששניהן דומין זה לזה בזה נאמר זאת ובזה נאמר זאת ר"ל זאת ואין אחרת כח א' לטוב לבדו בלי שום נטי' לרע כאמור הוי כל בן נכר לא יאכל בו אם יש בו עוד איזה נטי' לרע וכח זר אחר דאסור בזה ובזה:

וזש"ה והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכ"ם כיון דמדרגה זו אינה שלכם ומה חשיבות יש בה. והי' כמשיב זבח פסח הוא לה' דעתה באמת בא להם מדרגה זו מה' לבדו דהוצרכו אז לזה ולא הי' אפשר בענין אחר. ונמצא מזה במפו'. וזש"ה החדש הזה לכם דייקא ראש חדשים דאז הי' בבחי' זה לבדו לא שני כחות. וע"ז אמר המדרש זש"ה יהי' לך לבדך ואין לזרי"ם אתך ר"ל דלא הי' אז בלבם שום כח זר מעורב בו רק נטי' מהטוב לבדו לה' ית' וכאמור:

וגם ערב רב עלה אתם וגו'. ואיתא בספרי [הובא בפר"ד דרך מצרים דרוש חמישי] כאן נתקיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. והוא תמוה ועיי' בישמח משה פ"ז. עוד אי' במדרש להלן עה"פ זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו הה"ד יהי לבי תמים בחקיך למען לא אבוש וצ"ב:

ונראה בהקדם להבין המסורה ולמען תספר באזני בנך וגו' ולמען יאריכון ימיך על האדמה וגו' וי"ל עפי"מ דמצינו דאשתבוחי לי' קרא לאברהם אבינו ע"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' ולכאורה יפלא שכפי הנראה ממקרא זה לא מצא הקב"ה שום זכות לתלות אהבתו אליו אלא מה שהי' מצוה את בניו ואת ביתו אחריו הלא זה' האיש אשר בן שלש שנים הכיר את בוראו לחד מ"ד ונתנסה בעשר נסיונות ועמד בכולם וכהנה כמה מעלות טובות למקום עליו ואחרי כל אלה לא מצא במה לתלות אהבתו אליו זולת בזאת אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו אתמהה. אך הענין מובן מפי סופרים וספרים שכל תכלית בריאת העולם הי' רק בשביל התורה

ובשביל ישראל שיקיימו את התורה שעי"ז יגלה מלכותו ית' וכל הנברא לכבודו ברא ואי לאו קיום ומצב אומה הישראלית אין קיום ומצב לכל הבריאה וכאו"א מישראל מקיים ומעמיד בריאת העולם וזהו עיקר רצון הבוב"ה וא"כ מי שאינו מצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' אז אף שהוא בעצמו עובד את השי"ת בכל יכולתו מ"מ רצון הבורא לא קיים ממה שהי' ביכולתו כי עיקר רצון הבורא ב"ה הוא רק שיהי' קיום ומצב אומה הישראלית והוא הי' ביכולתו לקיים רצון הבוב"ה על אופן המעולה והשלם שבשלימות באופן אם הי' מצוה את בניו וב"ב לשמור דרך ה' שאז הי' מסייע ומחזיק לקיום אומה הישראלית עד סוף כל הדורות והוא יען שלא עשה כן מה לי בעבודתו שעבד הוא בעצמו את השי"ת כל ימי חלדו הלא צבא לאנוש עלי ארץ וימיו כצל עובר ואפסקא לחיותי' ובניו הם כלא היו כי רשעים בחייהם וכו' ומה יסכון בו עוד לקיום העולם ואומה הישראלית ונמצא שלא קיים רצון הבורא בשלימות כראוי לו והיינו דאישתבוחי לי' התוה"ק לאאע"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' כי זה הוא קיום רצון הבוב"ה יותר מכל העבודה שהאדם עובד בחיים חיותו שזה אינו דבר נצחי כי סוף כל האדם וכו' ואך במה שמצוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה' אז כ"ז שבניו וב"ב הם בחיים לו יחשב כאלו גם הוא בחיים כידוע ממאמרם ז"ל על בית אברהם לא נאמר וכו' ונמצא שעושה בכ"ז רצון הבוב"ה ואין לו הפסק וגם ברכה זו שבירך הקב"ה לאברהם אע"ה ואברהם היו יהי' לגו גדול לא הי' נחשב לכלום אי לאו מה שאאע"ה הי' מצוה את בניו ואת ביתו אחריו כי אם לא הי' מצוה אותם כנ"ל מה לו במה שיהי' לגוי גדול כיון שבניו לא יעבדו את השי"ת ולא יהי' נקראים כלל על שמו כי כל עיקר גידול בנים היא רק שיעבדו את השי"ת ויהי' סיוע לקיום אומה הישראלית ואם אינם עובדים אותו ית' מה יתרון לו ברוב הבנים (כאומרם ז"ל שאמר אאע"ה להקב"ה על הבשורה ואעשך לגוי גדול ומנח לא העמדת ע' אומות) והוי כאלו אין לו בנים כלל ועיקר וכבר אמרו בגמ' דכל מי שאין לו בנים חשוב כמת כי יכלו שנותיו ולא יזכר ולא יפקד עוד שמו וכן הוא ממש באיש אשר אלה לו שבניו אינם עובדים את השי"ת הוי כאלו אין לו בנים שלא יהי' לאביהם מהם שום תכלית ופעולה וממילא לאחר מיתתו יפסוק חיותו לגמרי ח"ו לא כן האיש המצוה את בניו וב"ב לשמור דרך ה' שאז כל ימי בניו וב"ב עד סוף כל הדורות יש לו אריכות ימים שבאים מכחו וכח כחו כ"ז שהם עובדים את השי"ת הרי הוא בחיים וימיו נזכרים ונעשים בכל דור ודור:

וזה נראה לי מכוון בהפ' למען ירבו ימיכם היינו באופן זה ירבו ימיכם ע"י וימי בניכם שאם בניכם יעבדו את השי"ת אז יהי' לכם אריכות ימים על כל ימיהם כי בניהם על שם אביהם יקראו ולא יאבד זכרו ממנו:

וזאת תורת המסורה ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו' וידעתם כי אני ה' דהיינו שתספר באזני בנך וב"ב שידעו כי אני ה'. וגם רמז עוד באזני בנך דהיינו שיכנסו הדברים באזניהם ויקשיבו לדבריך אז ולמען יאריכון ימיך על האדמה וגו' שיהי' לך אריכות ימים כמבואר. והנה כל הענין הלז מה שהבנים יוצאים כ"כ לתרבות רעה ח"ו אף שאביהם עוד בגדר יראי השם היא נתהוה רק ממה שבעוה"ר הם רוצים להתדמות בניהם להעכו"ם בכתבם ולשוניהם ובכל תהלוכותיהם ושולחים אותם בדרך הארץ ללמדם בבתי הספר בחכמת חיצוניות ומחנך את בניו עוד מיום הולדם לדבר בלשון לאומים כדי שיהי' לגמרי בדומה להם והסיבה המביא אותם לידי כך שחושבים להיות בניהם בטוחים למזונותיהם מאין יבא טורף לשיניהם וע"כ הוא מוכרח לשלחם בדרך העמים וממילא בילדי נכרים ישפיקו ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויוצא עי"ז לתרבות רעה וברבות הימים האב יבוש מפרי בטנו מבן כזה כי הלא זה אינו בנו ואינו בדומה לו וגם אינו נקרא ע"ש אביו כנ"ל. והוא בן מביש וממר ליולדתו וגם הבן יבוש עם אביו לאשר שהוא עוד רד עם אל ולא טעם עוד מחמת תנינים ראש פתנים רוח החפש הדרור החדש. וזאת תורת נגע הצרעת נצמח מחמת שהאדם הוא חוקר לכל תכלית העתיד. והאיש הירא את ה' באמת ובלב שלם ישים בטחונו אליו ית' ולא יחקור אחרי העתידות ויאמין בהשגחת הבוב"ה דיהיב חיי ויהיב מזוני והוא הוא הנותן כח לעשות חיל ויבטח בה' שגם בניו לא יעזוב ויטריפם לחם חקם ברכות שמים מעל והיינו שפירש"י ז"ל תמים תהי' עם ה' אלקיך שלא תחקור אחר העתידות כי באם האדם חוקר אחר העתידות וסוף הדברים אז הוא אינו תמים בדרכי ה'. ואך ידע נאמנה שהקב"ה מזמין טרף ומזון לכל ברי' וזן מקרני ראמים עד ביצי כנים ומתנהג עם ברואיו אף למעלה מן הטבע ולמעלה מן הזמן ומזמין להם טרף ימזון אף בעת שנראה רחוק ומופלג בעיני האדם:

והנה ענין הפסח תהי לאות ולראי' מהימנא ע"ז שהקב"ה מתנהג עם ברואיו אף למעלה מן הטבע לאשר שפסח הקב"ה על בתי בנ"י ולא נתן המשחית לנגוע בהם אף שאין בית מבתי המצרים אשר אין שם מת ואוכלי פסח אלו צריכין להודות ולהאמין לזה להנהגת האמיתי והנסי של הקב"ה ומי שהוא במדרגה הזה יוכל לאכול הפסח המרומז לזה אכן מי שאינו מאמין לזה באמת ובלב שלם וחושב דרכים שונים לדמות את בניו לאוה"ע וסובר שעי"ז יוכל בנקל יותר למצוא פרנסתו ודין גרמא דעשירא"ה שאז גורם

רעה לעצמו עד שלבסוף מי שיראה אותו ואת בנו הזה לא יאמין בשום אופן שמבטן אב הזה יצא הקרח הזה כי לאביו יש עוד צלם אלקים על פניו ומעשיו המה לש"ש ובנו זה משונה צורתו לגמרי משל אביו ומעשיו בפרט מכוערים כ"כ עד ששום אדם לא יאמר כי הוא זה בן לאביו וא"א להכיר אותם אם הם מאומה אחת ומכש"כ שיאמר כי הוא אב ובנו וממילא אף שהוא בנו מ"מ נכרי הוא אצלו לגמרי בכל ענייניו והוי כב"ן הנכ"ר וכ"ז הוא רק מחמת שאינו מאמין באמת בהשגחה פרטיות שהקב"ה מזמין ומכין טרף לכל ברי' אף למעלה מן הטבע וממילא שאין לו שום שייכות לאכילת פסחים המרומז לאמונה הנסי של הקב"ה היפך מחשבתו:

וז"ש זאת חקת הפסח כל ב"ן ככ"ר היינו בן זה שהוא ככ"ר לאביו שאין לו שייכות אצלו כלל לא במעשיו ולא בכל ענייניו הרי זה לא יאכל בו כיון שזה אין לו שייכות כלל לאכילת פסחים שאינו מאמין בהנהגה הנסיית המרומז בפסח וזהו שפירש"י ז"ל כל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים שע"י שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים עי"ז הוא בן הנכר לאביו:

וזה שמביא המדרש בכאן הה"ד יהי לבי תמי"ם בחקיך היינו כמו שפי' רש"י ז"ל תמים תהי' שלא לחקור אחר העתידות. ובאם לא תחקור אחר העתידות ותאמין בהנהגה הנסיי המרומז בפסח אז ממילא לא אבוש שהאב ובנו לא יהי' מתביישין זע"ז כי מעשיהם יהי' שוין. ונוסף עוד על דברינו אלה שלא יחקור להתדמות לאוה"ע חלילה כי יעריך ויחשוב ברוממת גודל מעלתו שהוא מזרע ישראל אשר בם בחר ה' לו לעם והנה כי כן יברך גבר בכל יום ויום השכם בבוקר מברך בתורה תחלה את הברכה זו אשר בחר בנו מכל העמים וכו' וא"כ האיך יתכן שירצה להיות נדמה לאוה"ע הפחותין בהרבה מדרגות ומעלות ממנו ואדרבה שמהראוי הי' שאוה"ע ירצו להתדמות לישראל והוא שרוצה להתדמות לעכו"ם א"כ הוא עושה ברכתו שמברך בתורה תחלה אשר בחר בנו וכו' כברכה לבטלה ח"ו כי הוא מראה בעצמו שאין זה אצלו שום יחוס הבחירה בזרע עם בנ"י כי אדרבה הוא רוצה שיהי' דומה לאוה"ע ולא לישראל. וכאשר פירשתי הגמ' מפני מה חרבה הארץ על שלא ברכו בתורה תחלה דהיינו שרצו להתדמות רק להנכרים ועשו ברכתם ברכת התורה אשר בחר בנו. כברכה לבטלה ח"ו וכאלו לא ברכו כלל כי מחשבתם ניכרת מתוך מעשיהם וע"כ כל מי שלא ישגיח על כל אלה וירצה רק להתדמות בניו לאוה"ע יגרום כ"כ שיוצאים מדרך ישראל לדרך העמים וממילא שיגרום רעה לעצמו שיהי' חשוב כמת כאלו אין לו בנים כלל כי אלו הבנים אינם נקראים כלל על שמו שאין לו מהם שום תכלית ופעולה כנ"ל. והנה גם מה שהבטיח הקב"ה לאאע"ה ידוע תדע כי גר יהי' זרעיך

וגו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול אלו הי' בניו מתדמין לאוה"ע שאז ממילא הי' נוטים גם לדרכם דרך עקלתון וממילא שגם לא הי' נקראים אלו הבנים על שם אביהם אאע"ה ואך בשביל זה שבעת יציאת מצרים היו ישראל אז נחשבים יותר מהמצרים שהמצרים רצו להתדמות לישראל כמו שמצינו שרבים מהם היו מתייהדים ומתגיירים אז כדי שיהי' נקראים ג"כ על שם ישראל לכן לא הי' במציאות שירצו ישראל אז להתדמות לאוה"ע שהי' נראים גם בעיני האדם פחותים מהם וממילא שעי"ז עמדו בצדקתם והי' נקראים על שם אביהם אברהם אע"ה ובברכה שנתקיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול נתברך גם בזאת שיהי' נקראים בניו. ולזה כוון בספרי על. וגם ערב רב עלה את"ם דייקא דהיינו שהערב רב עלו עם ישראל ורצו להתדמות להם וממילא שישראל לא רצו להתדמות לאוה"ע ועמדו בצדקתם ולכן כאן נתקיים הבטחת הקב"ה לאאע"ה שבניו אחריו יצאו ברכוש גדול והבן:

בשלח

ויהי בשלח פרעה את העם וגו' כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה יש לדקדק הלא הכל מאת השם והוא סיבת כל הסיבות ואם ברצונו שלא ישיבו למצרים בודאי לא יוכלו לשוב בדרך הזה עוד והנ"ל כי הנה הבינה לעיתים מאמר עת צאת (דרוש כ"ד) מפרש הפסוק כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם לא תירא מהם וגו' ומבלי האריך בדקדוקים יאמר אל תחשוב שאתה בעצמך תוכל להוריש הגוים ההם בבטחך על רבוי אוכלסך והם מועטים אז יש לך באמת לירא מהם כי לא בכח יגבר איש ואין המלך נושע ברב חיל אך אם בהיפך זה תאמר ותודה בלבבך כי אדרבה כפי הטבע הם רבים וחזקים ממך ואין באפשרות יכולת להורישם במנהג של עולם אז אני מבטיחך שלא תהי' לך שום מורא מהם ולא תדאג כלל שיוכלו לך כי הנה ד' יוצא בהשגחתו ויכלתו להצילך מידם בדרך נס פלא עכ"ד הבל"ע נמצא שכאשר כפי הטבע הוא דבר הנמנע להינצל ועת צרה ליעקב אז אדרבה אם בוטח בד' ממנו יושע אבל אם במחשבתו איזה צד ואופן שיוכל להציל עצמו כפי הטבע אזי באמת יש לו לירא יותר כנ"ל וזהו כי אמר אלקים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה כי ינחמו עצמם בראותם מלחמה ויעלה להם במחשבתם שיש להם הצלה שישיבו למצרים ואז א"א להושיע להם וע"כ ויסב אלקים את בנ"י דרך המדבר י"ס שייאשו עצמם מהצלה טבעיות ואז ד' יוצא לפניהם בהשגחתו ויכולתו להצילם מיד כל אויב והבן:

ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ה'. צל"ד ולהבין סיבת היראה הלא אמרו מקודם בעת שנצטוו לחזור לאחוריהם לצד מצרים ענו ואמרו אנו אין לנו אלא דברי בן עמרם מזה נראה שהי' אמונת ה' תקוע בלבבם בלי פחד ומגור והאיך נפלו פתאום ממדרגתם לירא מפחד אויב. אכן נראה עפי"מ שפי' בס' אהבת שלום וכן בילקוט ראובני פ' וישלח וז"ל וירא ויצר לו שהיצר לו ע"ז מפני מה שהי' מוכרח לירא מפני עשו אחיו. והענין עפי"ד החוה"ל במאמר החסיד טורדני יראת הבורא מיראת זולתו כי מי שהוא מאמין בהשגחת הבורא באמת לאמיתו אין לו לירא מפני שום דבר זולת מהקב"ה וזהו וירא ויצר לו תיכף בעת שירא הי' צר לו על אותו היראה שלא הי' לו לירא מפני שום ברי' רק מיראתו ית'. כי זה מורה ח"ו לנפילת ממדרגת האמונה. הנחה זו תורנו לדעת שזה הענין הי' ג"כ בכאן והוא אז בעת צאת ישראל ממצרים היו אז באמונה דבוקה בהקב"ה אשר טרדם יראת זולתו מפני יראתו הגדולה ע"כ לא עלה שום מורך בלבבם ואמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם. וכעת בים סוף לאחר שראו והנה מצרים נוסע אחריהם ויירא"ו המה ראו כן תמהו וכמו שער בנפשם שוודאי נפלו ממדרגתם גודל אמונתם ובטחונם שהי' להם קודם ע"כ באה עליהם היראה הזאת ע"כ בהעדר היראה ודאי שיש להם לירא מחמת חסרון בטחונם ע"כ ויצעקו בנ"י אל ד' להושיע אותם שלא יגיע להם שום ענין יראה אחרת רק יראת ה' לבדו. וזהו ויצעקו בני ישראל אל ד' כי לא פירש מה היתה הצעקה ורק זה הי' צעקתם שיהי' להם היראה רק להשם יתברך שמו והבן:

הלא זה הדבר וגו' חדל ממנו ונעבדה את מצרים כי טוב לנו עבוד את מצרים ממתנו במדבר. יתבאר בהקדם מה שאמרנו לפ' הפ' (בפ' שמות) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה שצ"ל על אמרו בכפילא מן העבודה עפי"ד הנאמרים בספה"ק אוהב ישראל (פ' וארא) דהנה כאשר זעקו בנ"י אל ה' לחנן את נפשם מגודל צרת השיעבוד וקושי העבודה ובהבינם בשכלם כי הדברים האלה לא לבד צרת שיעבוד הגוף המה כ"א ג"כ כאב הנפש מחטאים ופשעים אשר עשו ע"כ באה עליהם הצרה הזאת והתחילו לעשות תשובה שלימה לתקן נשמותיהם. ושוב נתיישבו בדעתם וצעקו על ד"ז יותר ויותר במר נפש וכאב לב אוי כא לנו כי נואלנו אשר היינו ממתינים מלשוב בתשובה עד שבאו עלינו יסורים גדולים ממצרים ואז נתעורר לבבינו לשוב לפני ה' וכי פרעה הקריב אותנו אל אבינו שבשמים לגודל הבושה כזאת שלא עשו תשובה עד עתה כ"א עכשיו ע"י המצרים המצירים ומעיקים אותם ע"ז צעקו במר נפשם עכ"ד וז"ש ויאנחו בנ"י מן העבודה כפשוטו מפני טורח משא מצרים שהיו מכבידין עליהם

היא העבודה ויזעקו. ואמרו ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה הכוונה הוא כנ"ל היינו שזה הי' שועתם שמה ששמו אל לבם לשוב אל אלקים בתשובה שלימה לתקן מעשיהם ע"ז צעקו יותר ויותר כי זה הדבר הגיע להם רק מן העבודה ע"י עבודת מצרים שהיו מעבידים אותם ודבר זה יורה לגודל שפלותם ומיעוט ערכם כי הם בעצמם לא הי' יכולים לחשוב בנפשם לעשות תשובה וע"י גודל בושה כזאת זעק לבם במר נפשם לה' שירחם עליהם שלא יצרכו מעתה להתעוררת לעבודת השי"ת ע"י מצרים וצרות כאלה כ"א מעצמם יתעוררו לקיים מצות השם ולתקן את כל החטאים אשר עשו

והנה במעמד הזה אצל הים סוף שהי' הים סוער והשונא רודף ואימת מות נפל עליהם והתחילו ג"כ לשוב בתשובה שלימה לפשפש במעשיהם. אכן מה מאוד עגמה נפשם והיטב חרה להם על אשר המתינו עד בוש ולא התחילו בתשובה קודם שבאו מים עד נפש ונתביישו ע"ז מאוד על אשר המה כעת בשפל המדרגה כזאת שצריכים לצרות גדולות כאלה שיבואו עליהם כדי שישיבו ממעשיהם הרעים וכי במצרים לא הי' במדרגה שפלה כזאת שלא היו צריכים לפחד מות להתעוררת גדול כ"כ. וז"ש למשה הלא טוב לנו עבוד את מצרים היינו העבודה הזאת שעבדנו את הקב"ה ע"י המצרים שהיו מעבידין אותנו עכ"פ היינו במדרגה חשובה יותר מעתה כעת אשר צריכין אנו להתעוררת כזה ע"י מותינו במדבר שפחד מות מרחפת עלינו. ויאמר משה התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם מכיון שאתם מכירים את שפלות ערככם ועשיתם תשובה בודאי השם לא יעזוב אתכם וזרעו לעולם נשמרו להצילם מכל רע. והבן:

ויאמר משה אל העם אל תיראו התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תספו לראותם עוד עד עולם. וכבר דקדקו באמרו אשר יעשה לכם היום שהיא לכאורה לגמרי שפת יתר. וגם היום דקאמר עוד הפעם ל"ל. וגם תיבת עוד היא לכאורה מיותר והי' די באמרו לא תסיפו לראותם עד עולם. והנ"ל בזה בס"ד בהקדם דברי הזוה"ק דף קל"ד עה"פ ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד. אחד לעילא בשית סיטרין דכתיב שמע ישראל יא"י אחד. אחד לתתא בשית סיטרין הה"ד בשכמל"ו ה' אחד לעילא ושמו אחד לתתא. ואי תימא הא כתיב אחד לעילא ולתתא לא כתיב אחד. ועד היא אחד בחלופי אתוון (באותיות אהו"י מתחלפין אלף בוא"ו וחי"ת בעי"ן באותיות אחה"ע) ובגין דלא תשלוט עין הרע אכן מחלפי אתוון דלא אמרין אחד באתגליא ואמרי ועד. ובזמנא דאתי דיתעבר עה"ר מעלמא כדין יתקרי אחד באתגליא כד"א ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד באתגליא ולא בלחישה עכ"ד ובזה פי' כ"ק אבא מורי זצוקלה"ה בס' ייט"ל בכ"מ ובס' ייט"פ (אבני זכרון לר"ה אות זיי"ן) הפ' וידעת

היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת הפ' רומז על הגאולה לומר שגם הארץ תמלא דעה כי ד' הוא אלקים אז אין עו"ד למפרע וע"ד כ"א יהי' ה' אחד ושמו אחד עכ"ד. הנחה זו תאלפנו שעתה אנו אומרים בשכמל"ו ולעתיד בעת שתהי' הגאולה האמיתית לא יאמר עוד וע"ד:

והנה נראה בעליל לחדש דמי שהוא במדרגה של וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים אינו דואג מחמת שום דבר מעניני עוה"ז כי יודע שהשי"ת הוא הבורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. אמנם צריך האדם להתפלל שיהי' לו סייעתא דשמיא לבא למדרגה הזאת. והנה אז בעת אשר צעקו בנ"י על הים מה זאת עשית לנו להוציאנו וגו' המבלי וגו' לקחתנו וגו' מובן שלא הי' אלא מפני שלא היו עוד במדרגה של וידעת היום וגו' דאל"כ לא הי' לירא ולדאוג רק הי' להם לבטוח בה' ובישועתו וע"כ אמר להם משה התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היו"ם ר"ל שיעשה אתכם במדרגה זו של וידעת היו"ם והשבות אל לבבך כי ה' הוא הא' וממילא שלא תצעקו ולא תחקרו אחרי שום דבר ומורא לא יעלה על ראשיכם כי אשר ראיתם את מצרים לא תספו לראותם וגו':

והנה מודעת זאת דעיקר הגאולה העתידה להיות בבי"א אינו תלוי אלא בזכות האמונה וכל מה שנתעכב הגאולה אינו אלא בשביל חסרון האמונה כמחז"ל (סנהדרין י"ד) לא חרבה ירושלים אלא בשביל שפסקו אנשי אמנה ומסיק דהיינו במשא ומתן והיא בשביל שבעו"ה כל היום חושבים מחשבות עניני עוה"ז איך למצוא טרף לביתם ולהרויח בעסקיהם ועי"כ אין להם רק זמן מה כמעט רגע להתפלל ולקרות ק"ש במהירות וכ"ז ע"י שסוברים שעולם כמנהגו נוהג עפ"י חוקי הטבע אבל האמת אינו כן כי זה אינו אלא בשביל חסרון האמונה (עיין בדברינו בס' ייט"פ במאמר דורש טוב לשה"ג אות ח' ותמצא טעם טוב בביאור דברינו) משא"כ מי שמאמין באמת בהשגחה פרטיות ומאמין באמונה שלימה שהבו' ית"ש הוא בורא ומנהיג וכו' א"כ הוא יודע שהעיקר הוא לעבוד את ה' בלב תמים וכל מה שעוסק בפרקמטיא אינו אלא לצאת י"ח שעליו לעשות כנאמר וברכתיך בכל אשר תעשה אבל חלילה לו לעשות לעיקר טפל ולטפל עיקר ועי"ז שהוא בשלימות האמונה ע"כ יבא בשכרו שהקב"ה מזמין לו בנקל כל מיני השפעות טובות ומזוני בהרחבה גדולה וכמו שאמרו ז"ל במדרש אין ישראל נזונין אלא בזכות האמונה:

ובזה אמרתי לפ' הפ' בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל. כי ידוע דתיבת עד היא גימט' של שם הבטחון כמו שנאמר בטחו בה' עדי ע"ד (עיין בזוהר ריש וארא ובעט"צ שם) וז"ש בבוקר יאכל ע"ד ר"ל אם ישים בטחונו בה' ולא על מה שנראה לפני שכלו שירויח

בו רק יבטח וישען באלקיו אז ולערב יחלק שלל יזון בזכות אמונתו כנ"ל. ועל אמרו בכפילא לא תספו לראותם עו"ד שם רמז להם משרע"ה על הגאולה העתידה בבי"א ירצה דבעת הגאולה תמלא הארץ דעה ויהי ד' אחד ושמו אחד ויתעבר עה"ר מעלמא ואז אין עו"ד וזהו לא תספו לראותם עו"ד ובמה יזכו אל הגאולה ע"ז גמר אומר ע"ד עולם ר"ל בזאת שתהיו בשלימות האמונה והבטחון בה' ית"ש המרומז בתיבת ע"ד כהנ"ל ועי"ז יהי' הגאולה השלימה ותגלה ותראה לעין כל שה' אחד ושמו אחד כיר"א והבן:

במד"ר שה"ש איתא עה"פ הראיני את מראיך וגו' הה"ד התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' וצ"ב. ונראה כי הנה מקרא מלא דבר הכתוב כי בצלם אלקים עשה את האדם היינו שכל איש הישראלי יש לו תואר מיוחד לישראל היא הצלם אלקים ואף אם יפגשהו ארי או דוב שכול לא יוכל לנגוע בקצהו אם יהי' לו הצלם אלקים כי מוראכם וחתכם יהי' על כל חית הארץ כתיב וכל הנבראים ינוסו ויפחדו אף להביט בפניו. אכן אם ח"ו יסיר ממנו הצלם אלקים ותואר המיוחד לישראל ע"י ריבוי עונות שעי"ז נשתנה פניו לצורה אחרת אשר לא צוה ה' ואז בהכרח אבד מעלתו שיהי' נכנע תחת בריות אחרים והוא יהי' בפחד ובמורא מפניהם שלא ישלטו בו כאמרם ז"ל אין חי' רעה שולטת באדם אא"כ נדמה לו כבהמה ע"י עיבור צורתו וכ"כ מי שירצה לדבר דבר לפני אלקים ואנשים צריך קודם להשגיח על עצמו אם יש לו הצלם אלקים ותואר המיוחד לישראל אז יאות לו הדיבור והאמירה לעשות רושם באזני השומע ויהי' נכנע מפניו. ולזה אמר שלמה המע"ה בתחלה הראיני את מראיך דהיינו התואר הנצרך לאיש הישראלי ואח"כ השמיעני את קולך שאז קולך ערב להתקבל באזני השומע אם ומראיך נאוה שיש לך הצלם אלקים שוב הראוני גם באלשיך כעין פי' זה שהאריך שם בענין זה על התשובה עיי"ש באורך והנה הצלם אלקים שבו ברא אלקים את האדם הוא השם הוי' המאיר על פניו כמו שפי' להגיד כי ישר הוי' צור"י היינו הצורה של האדם. ולזה היו צריכים בנ"י בעת שהי' להם אימתה ופחד מפני המצרים ורצו להתפלל אל ה' שישלח להם הצלה והמה ידעו שהעיקר הוא שיהי' להם מקודם הצלם שיאיר על פניהם כד"א ויוציאך בפני"ו ולכן כתיב ויצעקו בנ"י אל הוי' דייקא שצעקתם הי' שהשם הוי' יאיר על פניהם. ולזה אמר להם משה רבע"ה התיצבו וראו את ישועת הוי' אשר יעשה לכם שיעורו שתראו הישועה במה שיעשה לכם השם הוי' שיאיר על פניכם ויהי לכם הצלם אלקים וממילא אל תפחדו ורעה אליכם לא תאונה וז"ש המדרש על הראינו את מראיך וגו' כי קולך ערב וגו' דהיינו שצריך מקודם להצלם אלקים שיאיר על פניו ואח"כ ישמע את קולו הה"ד התיצבו וראו את ישועת הוי' אשר יעשה לכם היום באור הפנים כמבואר והבן:

ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. איתא בזוה"ק רבי אבא פתח אם תשיב משבת רגליך עשות חפציך וגו' ויש להבין סמיכת הפ' זה לכאן ועיי"ש בזוה"ק לפי דרכו. והנראה בזה לפי פשוטו בהקדם להבין דברי המדרש עה"פ ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי וגו' הה"ד והי' טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע אר"א ב"פ עד שלא ידבר האדם הקב"ה יודע מה בלבו לכך נאמר מה תצעק אלי. והקשה היפ"ת א"כ בטלת תפלת כל פה כי סגי בלב ובאמת הלא מחויב בביטוי שפתים. ונראה עפי"מ שחקרו הקדמונים על ענין התפלה שהקב"ה שומע תפלת כל פה וכל אדם יכול לשנות בתפלתו גזר דינו שנגזר עליו מאתו ית' וא"כ בידי האדם שבתפלתו ושיחתו יוכל לשנות רצונו ית' ממה שהי' עליו לרעה ולכאורה איך יתכן זה אצל הבורא כ"ע מושלם בכל תכלית השלימות בכל עת ובכל רגע עד אין סוף והאיך יתכן אצלו לומר שיהי' לפניו איזה השתנות הרצון ע"י התפלה של האדם שזה נראה לכאורה כאלו הרצון שהי' לו קודם התפלה לא הי' כ"כ בתכלית השלימות ובאמת זהו דבר שאי אפשר:

אמנם ידוע בזה ביאור הענין שיסוד היסודות ועמוד העבודות היא להיות באמונה שלימה וחזקה שהבוב"ה הוא בורא ומנהיג והוא לבדו עשה ועושה וכו' ואין שום דבר הנעשה מזולתו ואמונה זו צריכה להיות ראשית העבודה אצל כל אשר בשם ישראל יכונה וזה הוא גורם השפעה ומזונות לישראל וכאומרם ז"ל במדרש אין ישראל ניזונים אלא בזכות האמונה. וההשגחה היא סבת הדביקת כידוע מהרמב"ם ז"ל. והנה בעת שהאדם מתפלל להשי"ת ומפיל תחנתו לפניו עבור פרנסתו או עבור שאר צרכיו אז נראה בעליל שזה האיש יש לו אז אמונה באלקי עולם שבידו להשפיע לו מזונות ולעשות כפי מה שירצה כי לולא שמאמין בהשי"ת שהישועה נשפע ממנו ית' תפלה זו מה טיבה וא"כ כיון שמאמין אז בעת התפלה בזכות זה ממשיך עליו ההשפעה בכל מיני ישועות אף שלא הי' כדאי עד עתה מ"מ בזכות האמונה שיש לו עתה בעת התפלה גורם הישועה וא"כ התפלה אינה כשינוי רצונו ית' ח"ו רק בא בשכרו חרף אמונתו. אמנם אף שאצל הקב"ה אם יתפלל רק בלבו ולא יבטא בשפתים כלל ג"כ הקב"ה יראה וידע שזה האיש הוא מפיל תחנתו לפניו ומאמין בו שבידו להושיע כי בוחן לבות ה' מ"מ הלא הוא בידוע דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיע ומלך במשפט יעמוד ארץ גלל כן כל האדם נידון בב"ד של מעלה אם לשבט אם לחסד ויש כח בידם לקטרג או להמליץ א"כ אם הב"ד של מעלה לא יראו האמונה שיש לזה האיש המתפלל רק בלבו כי הם אינם יודעים המחשבות ויוכלו ח"ו לקטרג על זה האיש ולמנוע ממנו הישועה כי לא יראו שום זכות

אצלו ולכן מחויב התפלה להיות בביטוי שפתים כדי שגם המלאכים יראו וידעו שהוא עומד ומתפלל להשי"ת ומאמין בו שהוא רב להושיע:

וזה נ"ל ביאור הכתוב והי' טרם יקראו ואני אענה דהיינו אף אם לא יקראו כלל בפה ורק בלב יתפללו ג"כ אענה אותם כי אני יודע המחשבות. אך עוד הם מדברים משום ואנ"י אשמע היינו נ"מ שנאמר ואני ר"ל הוא ובית דינו כידוע עבור הב"ד צריך לדבר התפלה בפה דוקא. ונמצא מזה בס' ייט"ל:

והנה דרשו עה"פ ויבואו בני ישראל בתוך הים ביבשה בתחלה בים ואח"כ ביבשה שבטחו בה' וקפצו לים בבטחונם בה' ואח"כ נקרע הים לפניהם ונעשה יבשה א"כ אז בעת ההוא לא הי' מן הצורך להתפלה שבפה שהוא כדי שיראו המלאכים זכות אמונה כי אז בלא"ה המה ראו גודל האמונה שהי' להם לישראל בהקב"ה בכל לבבם ובכל נפשם ממה שקפצו לים ע"י בטחונם להשי"ת וז"ש לו אז מה תצעק אלי היינו כי אתה צריך רק לעשות איזה דבר שהמלאכים יראו זכות האמונה כי בשבילי סגי בתפלה שבלב וא"כ דבר אל בנ"י ויסעו ויבואו בתוך הים וגו' וגם בזה יראו המלאכים גודל האמונה הנשרש בלבן של ישראל ומה צורך עוד להתפלה והצעקה בפה ולשון:

והן הן דברי המדרש ע"ז הה"ד והי' טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע דהיינו שלהקב"ה סגי גם בתפלה שבלב כי עד שלא ידבר האדם הוא יודע מה בלבו ואך עוד הם מדברים בתפלה בפה משום הב"ד של מעלה וא"כ כאן אין צורך לזה אם יבואו בתוך הים:

והנה עוד סגולה נפלאה איכא בזה להראות האמונה להמלאכים ע"י שמירת יום שבת קודש ב כל תנאיו ופרטיו שגם מזה מוכח ונראה גודל האמו נה שיש לו כי מפסיד כל עסקיו ואינו עושם שום מלאכה אף הנצרך לו בכדי חייו וע"י שביתתו ממלאכה נראה ברור שמאמין בחידוש העולם שהקב"ה ברא כל היציר בששת ימי בראשית וינח ביום השביעי וע"כ מן החיוב לעשות ציווי השי"ת לשבות ביום השביעי ובידו להחזיר לו ההפסד משביתת יום השבת ועוד ביותר על ישראל אמונתו שכל ימי השבוע ניזונים בזכות יום השבת כידוע מזוה"ק. ולזה כוון בזוה"ק עה"פ ה' ילחם לכם ואתם תחרישון ור"ל שתחרישו מלומר תפלה ולכאורה הלא צריך לאדם להתפלל בפה מלא להשי"ת שיעשה מבוקשו והאיך צוה משה לישראל שיחרישו לגמרי וע"ז אסמכי' לקרא אם תשיב משבת רגליך וגו' דהיינו שתשמור את יום השבת קודש ויראה האמונה שלך וממילא לא תצטרך עוד לתפלה ואז והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דבר דהיינו שאז אף אם אתה תחריש לגמרי מלומר תפלה בפה ורק כי פי' ה' דבר שהוא ידבר להמלאכים

למסור לך הישועה ג"כ תוכל להושע מפני שיראו המלאכים האמונה ע"י שמירת יום השבת אף בלא התפלה שבפה והבן:

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי ואיתא במדרש הובא בס' י"מ למוזלה"ה אמר הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני א"ל משה מה לי לעשות א"ל ואתה הרם את מטך באותה שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד. והוא תמוה מאוד חדא מה שאמר הקב"ה ב' טעמים הים סוער והשונא רודף ב' מה שאמר הקב"ה ואתה עומד ומרבה בתפלה וזה קשה למה לא יתפלל בצרת ישראל ג' צ"ל מה שהשיב לו ואתה הרם את מטך ד' למה אמרו באותה שעה ה' ימלוך לע"ו. ונקדים גם לפרש הפ' בפ' וירא כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. דהנה איתא בזוה"ק פ' ויקהל ד' רט"ו ע"א לפ' הפסוק במשלי ד' וארח צדיקים כאור נוגה. דרך רשעים כאפלה. ד"א וארח צדיקים מה בין ארח לדרך הא אקמוה אבל ארח הוא דהשתא אתפתח ואתגלייא ואתעביד בההוא אתר ארח דלא כתישו בי' רגלין מקדמת דנא דרך כד"א כדורך בגת דכתשין בי' רגלין כל מאן דבעי וע"ד לצדיקיא קרי ארח דאינון הוו קדמאי למפתח ההוא אתר כו' ובג"כ ארח צדיקים אקרי כו' דרך איהו פתוח לכולא וכתשין בי' כל מאן דבעי ואפי' חייבין. דרך רזא דא הנותן בים דרך בגין דדריך בי' סט"א וכו' וע"ד צדיקייא בלחודייהו קיימא ושלטי בההוא אתר דאקרי ארח וכו' (ועיין בדברי הרב מרן ז"ל בליקוטי ישעי' דרך היא בס"א דרך נחש עלי צור) אך דקשה ע"ז לכאורה הלא מצינו שאמר דהמע"ה כי יודע ה' דרך צדיקים וא"כ מצינו ג"כ אצל צדיקים הלשון דרך:

ונראה לפ' עפי"מ דאיתא בס' בני ישששכר לפרש הפ' ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וגו' דהנה אין שום דבר נעשה רק מסגולת התורה כי פעולת המצוה לעורר שורש אילן הקודש ובא משם כל הטובות והחיים והשלום וסגולת העבירות לעורר רע ח"ו והנה אם יצטרך האדם לעורר רע לפעול נקמות במורדי אור וברשעים ובגוים מה יעשה אם יעשה המצוה הנה סגולת המצוה לעורר רק טוב ואם יעשה עבירה הרי ארי' הוא דרביע עלי' איסורא דאורייתא מטבע אשר פסל המלך וכתב הוא ז"ל שקיבל מרבותיו שהפעולה זאת נעשית ע"י עבירה לשמה דהיא בעצם עבירה וסגולתה לעורר הרע אבל הרע ההוא הוא לטוב לישראל ויחול על ראש הצוררים ומעיקים לישראל ועי"ז ימשך הטוב לישראל כי באבוד רשעים רנה וזש"ה ראה אנכי נותן לפניכם ר"ל אנכי נותן בידכם היום לפעול את הברכה לישראל ואת הקללה לשונאיהם וע"ז מפרש איך תהי' הפעולה את הברכה אשר תשמעו אל מצות י"א וגו' ועי"ז יבואו הברכות והקללה תפעלו לשונאיהם אם לא

תשמעו אל מצות ה' וסרתם מן הדרך. ירצה שההסרה מן הדרך יהי' ג"כ באופן אשר אנכי מצוה אתכם דהיינו שתהי' עבירה לשמה שהוא ג"כ ציווי הקב"ה אז תפעלו הקללה לשונאיהם עכדה"ק:

הלא מעתה בין תבין ויונעם לך מה שאמר דהמע"ה כי יודע ה' דרך צדיקים ר"ל שהשי"ת יודע מה שהצדיקים עושים לפעמים כמעשה הרשעים והולכים בדרכם כדי שעי"ז דרך רשעים תאבד דזה הוא סגולת עבירה לשמה לפעול הרעות על שונאי ישראל. ועי"כ ימשכו טובות לישראל. וזש"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו' ור"ל שאברהם למד זאת לבניו והי' מצוה אותם לשמור דר"ך ה' לעשות עבירה לשמה המרומז בלשון דרך לעשות צדקה ומשפט ר"ל שע"י עבירה לשמה יהי' צדקה ורחמים לישראל ומשפט ודין לשונאיהם של ישראל. ובזה מקום אתי לפרש מ"ש דהמע"ה לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע שאם ישראל ישמעו לי בדרכי יהלכו ר"ל אפי' בעת שעושים כמעשה הרשעים המרומז במלת דר"ך וגם אז ישמעו לי שיהי' עבירה לשמה אז כמעט אויביהם אכניע כי זהו סגולת העבירה לשמה:

והן הן הדברים הניתנין באמירה נעימה אמרי יאה בדברי המדרש הנצב פתח השער הים סוער והשונא רודף וכו' כי ידוע שבים הי' צריך להיות דין למצרים וחסד ורחמים לישראל כמו דאמרו ז"ל שהים הי' סוער עליהם להטביען לפי שהללו עובדי ע"ז והללו עע"ז וכו' ומדה"ד אינו חוזר ברקניא והמים להם חומה כתיב אל תקרי חומה אלא חימה ואותו חימה שהי' על ישראל החזירו על המצרים ונתתי כפרך מצרים וא"כ הי' צריך לעשות כאן ב' הפכיים חסד לישראל וגבורה לפרעה ולמצרים. ע"כ אמר הקב"ה למשה הים סוער וכו' ואתה עומד ומרבה בתפלה לפני ר"ל שע"י התפלה יוכל להשפיע טובה לכל העולמות ובכאן הי' ההכרח להשפיע רעות לשונאיהם כי מה"ד אינו חוזר ברקניא ולזה אמר הקב"ה ב' דברים הים סוער בטענה הללו והללו וכו' וצריך להשפיע טובת לישראל והשונא רודף וצריך לעשות פעולה שרעה תבא אליהם ואתה עומד ומרבה בתפלה אשר עם התפלה לא תפעול רק טוב לישראל ולא הרעה למצרים ואמר לו משה מה לי לעשות כי לא הי' יודע בעת הזאת מה לעשות איזה דבר דשוי' לתרוויי' לפעול ב' הפכיים כאחת חו"ג חסד לישראל וגבורה למצרים והודיע דרכיו למשה באמרו ואתה הרם את מטך כי מודעת זאת אשר הקב"ה מצרף את טוב העתיד כמ"ש בפ' שמות בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים וגו' ופירש"י וששאלת מה זכות יש לישראל דבר גדול יש לי שהרי עתידים לקבל התורה ואת רע העתיד אינו מצרף כדכתיב כי שמע קול הנער באשר הוא שם כמו שהוא עתה וזהו מצד מדת החסד לצרף גם

העתיד. והנחה זו תורנו לדעת אשר אם תצמח מרע העתיד איזה דבר טוב לישראל חזי ג"כ לאצטרופי הרע העתיד והרי הוא כמבואר ומשם בארה אמרו ית' למשה הרם את מטך כי מבואר בס' ייט"ל לאאמ"ו זצוקלה"ה בפ' וארא שמשה רבע"ה עשה עבירה לשמה במה שלא דבר אל הסלע עיי"ש בשם דודי ה"א מוהר"ש זלה"ה ע"ד שפי' מזלה"ה הן בנ"י לא שמעו אלי ואיך ישמענו פרעה כלו' ואיך יהי' אם ישמענו פרעה ואני ערל שפתים אטום מלהמליץ טוב על ישראל דמה"ט ברח יונה תרשישה. וזה הי' כוונת משה שאם דיבר אל הסלע ונתן מימיו חש שלא יהי' קטרוג על ישראל שהסלע שומע בקולו והם לא שמעו. וז"ש לו ה' יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני עמי דייקא עיי"ש באורך אמרי נועם נשמע מזה שזה המעשה שעשה אח"כ בהכאת הסלע חזי לאצטרופי גם כאן לסניף להיות ב' הפכיים חסד לישראל וגבורה לפרעה ולמצרים וז"ש הר"ם את מטך היינו החטא של מי מריבה שעשה במטה יצטרף לכאן ואח"כ ונטה את ידך וגו' ע"כ באותה שעה אמרו ישראל ה' ימלוך לעולם ועד ר"ל שהם הבינו שהנס על הים נעשה בהצטרפות של חטא מי מריבה לכאן וע"י חטא זה לא נכנס משרע"ה לא"י והנה ידוע מהקדוש הרמ"ע מפאנו בעש"מ דאם הי' משה נכנס לארץ לא הי' נחרב הבית והי' מסיר את להט החרב והי' עוברים דרך שם למקום אצולתם. וישראל שהי' אז במדרגת נבואה כמאמרם ראתה שפחה על הים ראו והבינו כל זאת ע"כ פצו פה ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד ר"ל דאם הי' גאולת מצרים נצחי וגאולה שלימה הי' אומרים ה' מלך לשון הוה אבל לאחר שהבינו שלא הי' עוד הגאולה שלימה מחמת חטא מי מריבה כהנ"ל אמרו ה' ימלוך לשון עתיד ודוק כי הוא דבר נחמד:

במסורה ואתה הרם את מטך וגו' כשופר הרם קולך וגו' ויאמר הרם לך וגו'. והנ"ל בזה עפ"י דאי' בחות יאיר לדקדק במה דקאמר כשופר הרם קולך מהו הדמיון כשופר ופי' עפי' דברי הגאון החסיד המקובל מוהרש"ש מניקלשבורג זצוקלה"ה שדייק בלישנא דקרא דכתיב גבי אלישע ועתה קחו לי מנגן והי' כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' דצ"ב כפל הלשון כנגן המנגן והי' סגי באמרו והי' כנגן. והענין הוא שע"י שמחה זו הי' מעורר עליו רוח הקודש כאשר מסיים הקרא ותהי עליו יד ה' ובודאי שהי' צריך לאותה שמחה שתהי' ברעותה דלבא. ורחמנא לבא בעי שלא יהי' מעורב בו שום מחשבה זרה כי אם מחשבת גבוה לבד והנה הכלי בודאי אין בה שום מחשבה זרה להיותה גולמי כלי עץ. וז"ש והי' כנגן כדמיון הכלי שאין בה מחשבה זרה המנגן שגם המנגן לא יהי' בו בקרבו שום פנוי' רק להוציא לאור מעשיהו שתשרה עליו רוה"ק אז ותהי עליו יד ה'. והנה כי כן יבורך גבר העומד בשער בת רבים להוכיח את העם ואין בו שום מחשבה זרה או

פנוי' של גאוה ח"ו כ"א שיהי' מן הזוכים לזכות את הרבים להשיב רבים מעון אז אהני לי' מעשיו ולא זולת זה. וז"ש הקב"ה אל ישעי' הנביא קרא בגרון אל תחשוך את עצמך שלא יקובלו תוכחותיך לזה אמר עצה טובה להמוכיח כשופר הרם קולך ר"ל כעצם השופר שאין בו מחשבה כלל כ"א גמר מעשיהו כי ישמע קולו המחריד את לבו של אדם כנאמר (עמוס ב') היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו אף אתה עשה כתבניתו הרם קולך ותגיד לעמי פשעם ולבני ישראל חטאתם ואל זה תביט להשיבם מעון ועי"ז יקבלו את דבריך עכ"ל:

והנה לאו כל אדם זוכה שיהי' במדרגה הזאת שלא יפול במחשבתו שום מחשבה זרה מחמת גאה או גדולה בשעה שעומד בשער בת רבים להוכיח את העם. אמנם עצה היעוצה לזה הוא עפי' מה דכתב אא"ז זצוקלה"ה (בס' תפלה למשה על תהלים) עה"פ תכין לבם תקשיב אזניך ובמסורה תכין לך הדרך. ופי' כי דרך הישר להכין צדה לדרך והנה אמרו יש נאה דורש ואינו נאה מקיים וא"כ צריך שאף בשעה שמוכיח לאחרים יוכיח גם עצמו וישמעו אזניו מה שפיו מדבר ואז הוא פועל ומשפיע בעולם יראת ה' וה' צלו להשפיע לו ג"כ שפע ומזון וחיות ועפי"ז יתבאר המסורה אם תכין לבם של אחרים בתוכחה אז תקשיב אזניך מה שפיך מדבר כי תכין לך לעצמך הדרך אז תכין לבם עכ"ד:

והנה אם כן הוא העומד להוכיח את העם שמוכיח גם את עצמו אז מחמת מרירות לבו שגם הוא צריך לעשות תשובה כמו הם כי מי יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאי לא יפול במחשבתו שום מחשבה זרה מחמת גאה או גדולה ח"ו כי אם יהי' כוונתו לזכות ע"י שיהי' מן המזכים את הרבים שישמעו גם אחרים לתוכחתו וישיבו מדרכם הרעה ואז אבנה גם אנכי. ועפי"ז יתבאר זאת תורת המסורה. הרם את מטך ע"ד שופטים ושוטרים וגו' הרודים את העם במקל שילכו בדרך הישר וע"ז אמר כשופר הרם קולך ר"ל כעצם השופר שהוא בלי שום מחשבה זרה כן אתה תהי' כתבניתו שלא יעלה בלבך עי"ז שום מחשבה זרה ולז"א עצה טובה איך להיות במדרגה הזאת הרם לך לעצמך שתוכיח גם לעצמך ותהי' ג"כ שופט ורודה לעצמך ואז ממילא תנצל שלא יפול במחשבתך שום פנוי' והבן:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' וגו' ויל"ד אמרו ויאמרו לאמר אשירה דהלא כבר כתיב אז ישיר משה וגו' וא"כ כבר התחילו לומר שירה עוד צ"ל דמתחלה אמר אז ישיר משה ובנ"י. ועתה כוללם יחד ויאמרו לאמר אשירה לה'. ובמדרש זש"ה נופת תטופנה שפתותיך כלה דבש וחלב תחת לשונך וכו' עיי"ש וצ"ב:

והנ"ל בס"ד בהקדם לפ' הפ' ומאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך. דלכאורה אמרו והצל לא הצלת וגו' נראה כשפת יתר דממילא כיון שאמר ומאז באתי וכו' הרע לעם הזה ידעינן שלא הצילם. ויתבאר לדעתי עפי' אמרם ז"ל (סנהדרין צ"ו) אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין אלא הקב"ה מעמיד עליהם מלך שגזרותיו קשים כהמן ועושין תשובה ומחזירן למוטב. והנה גלוי וידוע כשהיו ישראל במצרים היו במדרגה התחתונה. ולפי"ז י"ל שכוונת הקב"ה הי' במה ששיעבד אותם תחת סבלות מצרים לעבוד אתם עבודת הפרך והכביד ה' את לב פרעה לאמר תכבד העבודה על האנשים כ"ז הי' שע"י קושי השיעבוד ורוב העבודה יתעורר לבם לדעת כי ה' הוא האלקים ואין עוד מלבדו ויחזרו למוטב. אמנם משרע"ה כאשר ראה שלא שמעו בנ"י מקוצר רוח ומעבודה קשה היינו שלא שאו לבם להבין זאת שהיא אתערותא דלעילא לתשובה ושיחזרו למוטב א"כ אין להם בקושי השיעבוד שום הצלה. וז"ש ומאז באתי אל פרעה וגו' הרע לעם הזה שאמר תכבד העבודה. וא"ת בדין הוא כדי שיהי' להם הצלה ע"י רובי העבודה ושיעבוד הקשה ישובו עי"ז מדרכם אל ה' ויגאל אותם מעבדות לחירות ע"ז אמר והצל לא הצלת את עמך שזה אין להם להצלה כי אדרבה ע"י רוב העבודה אין בכחם כלל לשוב לפניך. וע"כ השיב לו השי"ת עתה תראה את אשר אעשה לפרעה והכוונה כמבואר במפורשים כי מלת עתה תראה להורות בא שלא הגיע עדיין הקץ של ת' שנה שהי' להם להיות במצרים שהרי לא נשתעבדו כ"א רד"ו וע"כ הוסיף להם צרה ושיעבוד כדי שהקושי השיעבוד יהי' משלים וא"כ הוא טובה גדולה להם. ולפי"ז שגם ע"י קושי השיעבוד ורוב העבודה אשר מצרים מעבידים אותם לא הי' בלבם של ישראל איתערותא דתשובה א"כ כשהלכו לתוך הים לבם בל עמהם הי' שיתעוררו מעצמן לומר שירה והוצרכו לאיזה פעולה והתעוררת מזולתו דהיינו שמשה ידבר מקודם ע"ד שפי' אודה את ה' בכל לבב כשהי' דוד המע"ה מזמר ומשבח להש"י נשא לבם של כל ישראל להודות ולזמר וע"ד שמביא בייט"ל בפ' מטות בשם דודו הגאוה"ק מווישניצא זצוקלה"ה שפי' ועבד הלוי הוא את עבודתו בינו לבין עצמו ועי"ז והם העם ישאו את עונם לשוב בתשובה כי הלבבות קרובים ומתעוררים זמ"ז עיי"ש וע"כ אחרי שהתחיל משרע"ה לאמר השירה עי"ז נתעוררו גם המה לומר שירה להקב"ה:

וז"ש אז ישיר משה ר"ל כיון שמשה אמר שירה עי"ז ובנ"י ג"כ נתעוררו שיצטרפו עמו להשירה הזאת ויאמרו לאמור ר"ל שגם הם אמרו לאמר השירה:

והנה ידוע שדבש וחלב הם שני דברים הפכים בטבעם. כי חלב היא טוב בעצם כמו שהיא לשתי' ונחמד למראה. אבל דבש מעלה אחרת לו שטוב להטעים עמו מאכלים אחרים ולעשות אותם מתוק בטעם ולא לאכלו בפני עצמו באשר הוא:

ומעתה נבין דברי המדרש הנ"ל על הפ' אז ישיר משה ובנ"י את השירה הזאת ויאמרו לאמר כהנ"ל שע"י שמרע"ה אמר שירה נתעורר גם לבם של ישראל לומר שירה. וע"ז אמר המדרש שפיר נופת תטופנה שפתותיך כלה דבש וחלב היינו שיש בך מדרגה זו של חלב שעבודתך לפני עצמו היא בשלימות על צד היותר טוב. וגם טבע הדבש יש בעבודתך הנותן טעם לשבח במאכלים אחרים שע"י עבודתך נתעורר גם בנ"י לאמר שירה. והבן:

ב' אז ישיר משה ובני ישראל וגו' ויאמרו לאמר אשירה לה' וגו' ועיין במפרשי התורה שדקדקו בתיבת לאמר כשפת יתר וברש"י אז ישיר אז כשראה הנס עלה בלבו לומר שירה וצ"ב כיון שעלה בלבם מדוע לא אמרו תיכף ומיד דברי השירה לה'. יתבאר בהקדם דברי המדרש אז ישיר וגו' הה"ד פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה להבין טעם דאסמכי' הך קרא לכאן. ונ"ל דהנה ישראל אז בעת שעלה על דעתם לומר שירה ותשבחה להקב"ה התחילו לחשוב בעצמם מי אנכי שאזכה לומר שירה לפני ממ"ה יתברך והאיך יזכה איש בו"ד עפר ואפר להזכיר ולשבח שמו הגדול ויתעלה והאיך יעוז לעמוד ולפתוח פיו לדבר דברי השירה הזאת ע"כ עלה על דעתם דבר חכמה היינו לקבל עליהם בפיהם לומר שירה וקבלו עליהם ואמרו הנני מוכן ומזומן להלל לשבח לפאר לשמו ית' ולאחר שקבלו עליהם במו פיהם א"כ הי' מצווך לקיים מצות עשה של מוצא שפתיך תשמור. ואצל קיום מצות התוה"ק לא יוכל לחשוב בדעתו ולמנוע מעשיית המצוה מחמת שאינו כדאי לזה כי המצות לכל או"א מישראל נתנו ולא יוכל לחשוב בדעתו למנוע מעשייתה. והיא שעמדה להם אשר עי"ז היו מחויבים לפתוח פיהם ולשיר לקיים המצוה של מוצא שפתיך תשמור:

וזה הנ"ל בכוונת הפ' (בפ' תצא) מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לד' אלקיך נדבה אשר דברת בפיך. והדקדוק מבואר דמתחיל כאשר נדרת ומסיים נדבה אשר דברת. אם נדר יש כאן נדבה אין כאן ויתר הדקדוקים ועיין בבינה לעתים מאמר עת לחשות דרוש ס"ט מש"כ בביאורו. ולדרכינו נאמר שהתורה כתבה לנו בזה כי בעת שיעלה על לב האדם לעמוד ולבקש על עצמו מאת הקב"ה ולהלל לפניו בשבח והודי' לבו יפחד בקרבו וחיל ורעדה יאחזנו האיך איש נבל נקלה ונבזה יפצה פה להתפלל ולשבח לאדון כל הבוב"ה. אכן זה תקנתו שיקבל על עצמו לומר ולעשות את דברי אלה לפני ה' ואז

ממילא יהי' מחויב לעמוד בדיבורו לקיים מוצא שפתיו וזש"ה מוצא שפתיך תשמור היינו שתקיים מה שקבלת על עצמך. ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך הכ' של כאשר היא כ"ף הדמיון וביאורו שאתה מחויב לשמור מוציא שפתיך כאלו נדרת כלו' כאלו אמרת בנדר. נדבה אשר דברת בפיך. בא לרמז לבחי' הנ"ל שאף שמה שדברת לא הי' רק נדבה ולא היית מחויב בדבר לעשותו אכן לאחר שהוצאת בשפתיך מצוה עליך לקיים דיבורך ותוכל לעשות כאשר יעלה בלבך לפאר לשמו יתברך:

וזש"ה אז ישיר משה ובני ישראל. עלה בלבם לומר שירה. וכדי שלא יתרשלו מאמירת השירה בחשבם בדעתם שאינם כדאי וראוי לומר שירה לפני הבורא ית' ע"כ פצו פה ויאמרו לאמר אשירה לה'. שיאמרו שמכינים המה לומר שירה וקבלו עליהם במו פיהם. וכיון שכן מחויבים אנחנו מדין תוה"ק לומר שירה לקיים מצות מוצא שפתיך כנ"ל וזה שעמדה להם לומר שירה וז"ש המדרש הה"ד פיה פתחה בחכמה שבנ"י פתחו פיהם בחכמה לומר שירת הים. ומה הי' חכמתם. ותורת חסד על לשונה שקבלו עליהם במו פיהם לאמרו ולקיים תורת ה' שמצוום לקיים מצות מוצא שפתיך ואף שזה הי' רק חסד שלא הי' מחויבים בדבר אכן ע"י הקבלה בפיהם נעשה תורת ה' מצות הקב"ה שהי' מצוום לקיים מצות של קיום דיבורם וזהו ותורת חסד על לשונה והבן:

ג' אז ישיר משה וגו' במדרש הה"ד ואני אשיר עוזך וארנן לבקר חסדיך אשיר עוזך בים שנאמר עזי וזמרת י"ה וארנן לבקר חסדיך זה בקר של מתן תורה וכו' ונראה לפ'. בביאור מאה"כ עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ופירש"י ז"ל עזי כמו עוזי וזמרת לשון לא תזמיר זמור עריצים לשון כיסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלקינו הי' לנו לישועה עכ"ל וקשה להבין דברי בינה הללו שהלשון עזי יהי' מוסב על הקב"ה דא"כ הול"ל עוזו וזמרת י"ה:

ונ"ל בס"ד דמוסב על ישראל ששבחו להקב"ה בעוז שלהם. דאיתא בדברי חז"ל והמים להם חומה חמה כתיב חסר אותו חימה שהי' על ישראל השיבו על מצרים וידוע מזוה"ק דמדה"ד אינו חוזר ברקניא והנה בעת שהיו ישראל על הים הי' אז בסכנה גדולה כמבואר בזוהר תרומה ד' ק"ע בטענות רהב קמי' קוב"ה בההוא שעתא הוה קשה קמי' למעבר על ארח דינא. ואמרו ז"ל במדרש עה"פ מה תצעק אלי הים סוער והשונא רודף וכו' ותיכף כשאמר הקב"ה דבר אל בנ"י ויסעו קפצו לתוך הים במסירת נפשם וכמו שאמרו ז"ל במס' סוטה (ד' ל"ו) עה"פ בתהלים שם בנימן צעיר רודם שרי יהודא רגוותם שהי' השבטים מנצחים זע"ז זה אומר אני יורד תחלה לים קפץ שבטו של בנימן שנא' שם בנימן צעיר רודם א"ת רודם אלא רד ים וכו' ר"י אומר קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים כו' עיי"ש. והוא שעמדה להם להצילם מכף אויביהם ע"י שקבלו עליהם במס"נ פקודת השי"ת.

והיו לוקחין תוקף ועוז של הגבורות לעצמן וקפצו לתוך הים בכל כוחם וגבורתם ועי"ז נמתקו גבורות הדין מעליהם במה שלקחו תוקפתא וגבורתא דהאי דינא וקפצו ונכנסו להים במסירת נפשם. ועי"ז נתהפך הדין על מצרים. דמדה"ד אינו חוזר ברקניא. וכמו דאי' בספה"ק פי' הפ' בתהלים ס"ז מושל בגבורתו עולם. דבעת שליטת הדינים והגבורות בעולם אז עיניו בגוים תצפנה שמהפך הדין עליהם ולא על ישראל כי ישראל לוקחין לעצמם תוקפתא דדינא לעבודת ה'. וזהו שאמרו בשירתם עזי. היינו העוז ותוקפתא שלי שאני לוקח תוקף ואומץ הדין לעצמי לעבודת השם במסה"נ וגם וזמרת י"ה. תקפותא של הקב"ה כמו שפי' רש"י מלשון זמיר עריצים זה הי' לי לישועה שע"י עזי נתהפך הדין על מצרים ונקונתו של אלקינו הי' לנו לישועה:

והנה אבותינו הקדושים דמסרי נפשיהו על קדושת שמו ית' שפיר הי' יכולין עי"ז להמתיק תקפותא דמדה"ד לעת אשר שליט בעולם. אכן אנחנו שפילי קומה מה נענה אבתרי' שאין בנו לא כח ולא מוח למסור נפשותינו עבור קדושת שם קדשו יתברך ומה נעשה ליום תוכחה לעת יהי' ח"ו גזירות וקטרוג הדין במה נמתיק ונסיר גבורות הדין מעלינו ומעל כל בית ישראל מסירת נפש לה' אין בנו כלל וכלל. אכן ישנו לנו עוד תקנה לזה במה שנלקח ונצטרף חוזק ועוז של הדין ללימוד התוה"ק ולקיים מצות השי"ת הכתובים בתוה"ק שנקראת ג"כ בשם עוז כמוש"כ ה' עוז לעמו יתן וגו' ונעשנה ונקיימנה בכל כוחינו ונפשינו עי"ז אנו יכולים להמתיק הדין לטוב לנו.

וזש"ה ואני. היינו אני לעצמי שאין בי מדות מס"נ שאוכל עי"ז להסיר הדינים מעלי. אעפי"כ אשיר עוזך אני אשיר ואשמח בעוזך בכח הגבורות שלך ובמה. וארנן לבוקר חסדיך. זה בוקר של מתן תורה. היינו שאצטרף ואתחבר עוז ותעצומות מדה"ד לקוים התוה"ק ועי"ז יסיר תקופת הדין מעלי ויתהפך לטוב לנו ולכל ישראל ואשיר בעוזיך ובטובותיך. והיינו דאסמכי' להאי קרא דשירת הים אז ישיר וגו' עזי וזמרת י"ה ויהי לי לישועה וכדברינו הנ"ל והבן:

ד' אז ישיר משה וגו' וסמיך לי' הנני ממטיר לכם לחם מן השמים גם להבין דברי דוד המע"ה לגוזר י"ס לגזרים וסמך לי' נותן לחם לכל בשר כל"ח ומכאן אמרו חז"ל קשין מזונותיו של אדם כקרי"ס להבין ענין הסמיכות זל"ז נ"ל עפי"מ דאיתא בזוהר תרומה ד' ק"ע תנינן דקשין מזונותיו דב"נ קמי' קב"ה כקרי"ס בגין דכל עובדי' בדינא וקשוט. וכד חמי בני נשא כמה חייבין וכמה חטאין קמי' קשה בעינוי למיהב להון מזונא ואיהו עביד עמהון לגו משוה"ד וזן ומפרנס לון כפום חסד עלאה. וכ"כ בקרי"ס שהשר של המצרים אמר מה נשתנו אלו מאלו הללו עע"ז והללו וזהו קשה לסתום פיהם של המסטינים.

ולכאורה צריך להבין בענין מזונות איככה יוכל לפצות פה לקטרג הא תנינן אין בודקין למזונות וכבר כתב התוי"ט פ"ז דברכות הטעם דתקנו בברכת הזימון לומר נברך אלקינ"ו ובברכת התורה תקנו לומר ברכו הוי' והענין כי המזון הדין נותן לכלכל את בריותיו ולפיכך תקנו השם של מדה"ד כי הדין נותן כן אבל התורה לא נתנה אלא בחסדו כי איזה דין נותן להודיע דרכיו לבריותיו לפיכך תקנו בברכת התורה שם של רחמים וא"כ איך נופל על מזונות איזה קטרוג. ול"ל דזהו דוקא בדרך הטבע אבל בדרך נס שפיר שייך קטרוג גם בענין מזונות:

והנה מקום יש בראש לחלק בין דרך הטבע לדרך נס והוא דאם יורד ההשפעה של פרנסה בדרך הטבע אזי האדם נתון בזכות הבהמה ולמדו זאת חכז"ל מקרא דכתיב אדם ובהמה תושיע ה' אבל אם הוא דרך נס אין סברא לומר שהנס יהי' בזכות הבהמה כ"א בשביל אדם. ועיין מה שפי' בזה אאמ"ו זצוק"ל בספרו ייטב לב ריש פ' בהר וא"כ אם ההשפעה יורד דרך נס בזכות האדם יש מיימינים ומשמאלים וכדי שיסכר פיהם העצה לזה באם הקב"ה יצוה את ברכתו בתמידיות אף שגם זה הוא בדרך נס נשרש בלבו של אדם לטבע כמו שעינינו רואות שמהזרע הנזרע בהאדמה נעשה צמיחה ומזרעין אחד יוצא שבלים שבלים אשר כ"ז דרך נס הוא רק משום דהוא תמידיות נשרש לטבע ולא תפול ע"ז שום קטרוג. וזהו ענין הסמיכות אז ישיר משה וגו' שהי' זה אצל קרי"ס ולכן סמיך לי' הנני ממטיר לכם לחם וגו' כלומר להמטיר לכם דייקא בזכותכם ולא בזכות הבהמה והיינו ע"ד נס זהו קשה כקרי"ס כי ע"ז יש מיימינים ומשמאילים רק שהקב"ה רוצה להכין מזון לבריותיו באופן שאפי' בדרך נס יהי' בדרך קל שלא יהי' מקום לקטרג עליהם ע"ז גמר אומר ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו כלומר מדי יום ביומו שיהי' תמידיות ואין כאן הכרת נס וממילא יסתום פיהם של המסטינים ויסכר פיהם וגם דהמע"ה אמר לגוזר י"ס לגזרים וסמיך לי' נותן לחם לכל בשר ר"ל לכל בשר בזכותו דייקא ולא בזכות הבהמה זהו קשה כמו קרי"ס והעצה לזה כי לעולם חסדו ר"ל שהשי"ת יצוה את ברכתו לעולם ועד בתמידית ואז אפי' אם הוא בדרך נס אין כאן הכרת הנס וממילא יוכל להשפיע רב טוב לבית ישראל אף בדרך נס. ומה מאוד מתוק בזה דרשת חכז"ל שמכאן אמרו קשין מזונותיו של אדם ר"ל שהמזונות יהי' בזכות אדם ולא בזכות הבהמה זהו קשה כמו קרי"ס ולמדו זאת מהסמיכות הנני ממטיר לכם בזכותכם דוקא הוא סמוך לאז ישיר שהי' אצל קרי"ס לומר שזהו קשה כמו קרי"ס אבל בדרך הטבע אין בודקין למזונות. והבן:

ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו וגו' ויל"ד לכאו' הלא ידוע כי התורה היא נצחיות ונוהגת בכל עת וזמן א"כ איך יפורש לשון לחם מן

השמי"ם הלא עינינו הרואות כי הלחם יוצא מן הארץ ולא מהשמים. גם להבין אמרו להלן ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא. וזה לסיבת חסרון ידיעתם א"כ אין הלשון נופל למה שקראוהו אותו מ"ן והי' צריך לקראותו מה הוא. גם תשובת משה שהשיב להם הוא הלחם וגו' צריך ביאור:

אמנם יבואר היטב עפי"מ דפי' הרמ"א הפ' בתהלים ס"ז אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה כי כשהקב"ה מטיב עם בריותיו במדת הרחמים אין זה נצחי רק כל זמן שהרחמים גוברים בעולם אבל ח"ו כשיש איזה קטרוג בעולם מסתלק הארת פנים אבל דבר שמגיע עפ"י עומק הדין הוא נצחי וקיים לעד לעולם כי נגד דבר המגיע עפ"י הדין אין שום קטרוג יכול להיות נגדו. וזה אמרו אלקי"ם יחננו היינו במדה"ד אז יאיר פניו אתנו סלה. ויש להוסיף נופך כי גם ההנהגת מדה"ד לבדו לא טוב לו לאדם כי אם ח"ו יחטא ואשם נגד הבורא ית"ש ואינו מקיים מצותיו כראוי אז ממילא יסולק טובה המגעת עפ"י הדין כי מעתה אין מגיע לו אותה הטובה ואז בהכרח צריך להשתתפות מדת הרחמים לחוננו חכם מאוצר המנוצר כמאמרם ז"ל מי שאין לו משלו נותנים לו מתנת חנם ונמצא שטובים השנים מן האחד שכ"א בפ"ע יש לו חסרון ושניהם כאחד טובים וזה מדויק הטיב באמרו אלקים (מדה"ד) יחננו (מדת חונן חנם) ויברכנו ר"ל ב' הבחינות מדה"ד ומדה"ר יברכנו אז יאר פניו אתנו סלה כי כל זמן שאדם מתנהג עפ"י התורה והמצוה יגיע לו הטוב מצד הדין ואם ח"ו ישגה בחטא אז יבורך מאוצר מתנת חכם ובזה יאר פניו אתנו סלה לעולמי עד. ונקדים עוד דברי התוי"ט שהבאתי בדיבור הקודם הטעם שתקנו במטבע ברכות בברכת המזון לומר נברך לאלקינו כי המזון הוא מגיע מצד הדין לכלכל את הבריות ובברכת התורה ברכו את ה' כי היא רק מצד החסד נתן לנו את התורה עיי"ש:

ועפי"ז יבוארו הכתובין הבאים כאחד הנני ממטיר לכם לחם מן השמי"ם כי ידוע ששמים היא נרכב משם איש ומים ושם רומז לחו"ג מדה"ד ומדה"ר ור"ל דהשפעת לחם יהי' מבחי' שמי"ם שכולל ב' המדות. ומפרש למה צריך למדת הדין והרחמים בענין מזונות והלא מגיע לכ"א וא' מצד הדין ג"כ כתי' התוי"ט הנ"ל והי' כמשיב למען אנסנו. לשון הרמת כס וקרן שיתרומם ויתנשא השפע לישראל. וגמר אומר. הילך בתורתי אם לא. שיעורו בין אם ילך בתורתי ואז יגיענו ההשפעה מצד הדין ובין אם לא ילך ח"ו בתורתי ג"כ ישפיע לו מצד הרחמים מאוצר מתנת. ואמרו ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא יתפרש ג"כ עד"ז כי ישראל היו סבורין אשר ירידת הלחם מן השמים הוא מצד הדין ע"כ ויקראו אותו מ"ן שהם מאותיות מנצפ"ך ה' גבורות כנודע רומז להההשפעה שהיא מצד

הדין כנ"ל וע"ז אמר הטעם לסברתם כי לא ידעו מ"ה הוא ר"ל כי הם לא ידעו כי לפעמים צריך להשתמש בענין ירידת השפע במדה"ר ג"כ המרומז בתיבת מ"ה כמבואר בכוונת זכור ה' מ"ה הי' לכ"ו עי' בשע"צ ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' (רחמים) לכ"ם בגימט' מ"ן (מדה"ד) לאכלה כי שניהם כא' טובים הם כמאמרנו לעיל אלקי"ם יחננ"ו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. וזה הדבר היא תמידי בכל דור ודור שיתרבה השפע לבנ"י והבן:

עוד ירמוז באופן אחר הענין לחם מן השמי"ם הנוהג בכל דור ודור. ויתבאר ג"כ מדרש חכז"ל עה"פ הזה הה"ד שלח לחמך ע"פ המים כי ברוב הימים תמצאנו. והנראה בזה עפי"מ שאמרנו לפ' הפ' ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. והענין יפלא מאוד האיך יעלה על דעתם לנסות את ה' אחרי ראותם את כל הנסים והנפלאות שעשה להם במצרים וקריעת י"ס ויהי' אח"ז עוד כמסתפקים בדבר אם ה' הוא בקרבם. אכן יבואר לדעתי עפ"י הנודע כי ענין ברכת ה' תחול על האדם המקבלו עפ"י שני אופנים. האחת היא כשיש איזה דבר מה אצל המקבל שתוכל הברכה לחול עליו כידוע מהטו"ז ריש הל' חנוכה בענין הנס ביום הראשון עפי"ד הזוהר עה"פ מה יש ליכי בבית שהברכה לא תחול אלא בדבר שיש כבר בעולם ואפי' בדבר מועט והי"ת נותן הברכה להרבות המועט. ויש ברכת ה' בבחי' אחרת שהקב"ה ממציא יש מאין אף על מה שאין מקודם בעולם לחול עליו הברכה וכמו שהי' בענין בריאת העולם בריאת שמים וארץ שברא מאין ואפס המוחלט ועפי"ז פירשנו הפ' בתהלים קכ"א שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי פי' אפי' מאי"ן ג"כ יבא עזרי והראי' לזה עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ שגם בענין בריאת השמים וארץ הי' ג"כ הוי' חדשה הוצאת יש מאין ויכול לבא עזרתי לי ג"כ על הדרך הזה (עיין בדברינו לעיל בפ' ויצא) ועפ"י האמור יבואר ג"כ פי' הפ' לאמר היש ה' בקרבינו אם אין בדרך זה דהיינו שהיו מסופקים אם הם רק בבחי' היש ד' בקרבינו שלא תחול הברכה עליהם רק יש מיש וזהו היש ה' בקרבינו או שהם במעלה יותר מזה שיכולה לחול עליהם את הברכה אף בלי המצאת הישות מקודם כמו שהי' בבריאת שמים וארץ שהי' ג"כ על דרך הזה וזהו שאמרו. אם אי"ן שאנחנו על אופן היותר טוב ומועיל שהברכה תחול עלינו אפי' בהמצאת יש מאין והבן:

והנה מודעת זאת אשר לכל דבר צריך להיות מקודם אתערותא דלתתא ואח"כ יוכל לבא האתערותא דלעילא וזאת הברכה אשר יושפע על האדם ברכת שמים מעל בהכרח צריך לעשות מקודם אתערותא דלתתא ע"ד שאמרו ז"ל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים. אך זהו דוקא אם יש לו להאדם במה להטיב ולרחם את אשר צריך לרחם אבל

אם אין להאדם במה להטיב מקודם האיך יכול לחול עליו אתערותא דלעילא כיון שאין לו מקודם אתערותא דלתתא. אמנם תקנתי' דהאי גברא במה דמצינו ששאל משה מי אנכי וגו' וכי אוציא את ישראל ממצרים איזה זכות יש להם לישראל להוציאם משם ואמר לו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה דע"י מה שעתידים הם לקבלת התורה בעת יציאתם ונחשב להם העתיד כאלו כבר קבלוהו ובזכות הקבלה יכולין להגאל. אף אנו נאמר ע"ד הזה דאעפ"י שאין בידו של כל אחד ואחד מישראל לעשות מקודם אתערותא דלתתא לרחם על הבריות כדי שיהי' אח"כ על מה לחול אתערותא דלעילא לרחם עליו מן השמים מחמת חסרון פרנסתם ולשלח לחמו ע"פ המים אכן בעת אשר יעזור להם ה' ויפקדם בדבר ישועה ורחמים ויתרומם קרנם למעלה בכבוד בודאי יקיימו כל אחד מהם מצות צדקה והכנסת אורחים כפי היכולת וא"כ ע"ש העתיד ממילא ראוים הם לירידת השפע לקבל הטוב מהקב"ה ויכולין לקבל אתערותא דלעילא ע"י מה שעתידין לעשות אתערותא דלתתא לעתיד ונחשב להם כאלו כבר עשהו ויושעו בכל טוב:

ומעתה יובן היטב מאמר הפ' הנצב פתח דברינו ויאמר ד' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמי"ם ר"ל מבחי' ענין שמים שנתהוו ג"כ יש מאין בלא אתערותא דלתתא כמו כן יהי' ההשפעה אף שח"ו יהי' באופן שלא יהי' להם זכות על מה לחול הברכה אפי"ה אני משפיע להם מבחי' השמים ע"ד מאי"ן יבא עזרי כמו שהי' הענין בבריאת שמים וארץ. אך הלא בכל דבר ודבר צריך להיות מקודם התאערותא מלתתא שיפעלו בכח צדקתם להביא הברכה אל ביתם והתי' ע"ז רומז בדברי המדרש דאסמכי' להאי קרא שלח לחמך ע"פ המים ר"ל שיבקש מאת ה' לשלוח לו הברכה מקודם על פני המים הכוונה אף בלא האתערותא שלנו ישלח ברכתו ע"י מה שאנו עומדים ומצפים לעתיד לקיים ולשמור המצות כראוי דהוא הוא התעוררת דלתתא שיצרף הקב"ה את העתיד לטוב לנו. כי ברוב הימים תמצאנו. דתיבת כי משמש לפרקים בלשון אף (כמו"ש כי מנשה הבכור) ושיעורו אף שהתערותא שלנו יהי' רק ברוב הימים לאחר נתינת הברכה עכ"ז תצטרף העתיד ויהי' נחשב בעיניך כאלו כבר עשינו וכמו שהי' ביציאת מצרים שצירף העתיד להוציאם משם כן יעזור לנו ד' ג"כ על אופן הזה והבן:

א"י הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו צ"ל מה דדייק ואומר לכם. גם מה שאמר דבר יום ביומו תיבת דבר נראה לכאו' מיותר דמה הי' המקרא חסר אם יכתוב ולקטו יום ביומו. ונקדים מה שאמרתי ביומא דחנוכה לפ' הפיוט ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם ודקדקו באמרו להם ונראה עפ"י מה דאיתא

בספרים לפ' הפ' ונתן לך רחמים ורחמך. כי השי"ת הוא מקור הטוב ורוצה להיטב עם בריותיו ולהתנהג עמהם במדת החסד והרחמים לפעמים המדה"ד אינו מסכים לזה ומלך במשפט יעמוד ארץ רק אם האדם מתנהג עצמו ג"כ במדת רחמנות ורודף צדקה וחסד להחיות עניים ואביונים וגומל חסד זע"ז אזי השי"ת מתנהג עמו ג"כ במדת החסד והרחמים מדה כ"מ כמו"ש לפ' ה' צלך כמו שהצל נוטה כנגד האדם כמו כן הוא ית' מה שהאדם עושה הוא עושה כנגדו כי במדה שאדם מודד מודדין לו וזש"ה ונתן לך רחמים כלו' שהשי"ת יתן לך בלבבך מדת רחמנות לרחם על הבריות ועי"ז ורחמך שהשי"ת ימדוד לך ג"כ במדתך מדת החסד והרחמים עכ"ד. וז"פ ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם הכוונה שנתן להם בלבם מדת הרחמנות בעת צרתם שכל אחד צר לו בצרתו של חבירו וכל א' וא' עשה מה שהי' ביכולתו ע"כ גם אתה רבת את ריבם וגו' ובזה פירשתי המסורה ושמתי פדות בין עמי ובין עמך פדות שלח לעמו. כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות. שהשי"ת אמר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך נגוף למצרים ורפוא לישראל אך מאיזה זכות זכו ישראל לזה ע"ז אמר פדות שלח לעמו ר"ל שהשי"ת נתן להם מקודם בלב כאו"א להפדות את חבירו שהי' ביניהם רוב רחמנות ומחמת זה השי"ת מתנהג עמהם ג"כ במדת רחמנות אך זאת ג"כ הוא מחמת כי עם ה' החסד ורוצה להיטיב לבריותיו ע"כ הרבה עמו פדות שנתן בלבם מדת רחמנות כדי שעי"ז ונתן לך רחמים ורחמך והבן. אך אם אדם רוצה לקנות לעצמו מדת רחמנות ידוע שהעיקר הוא שצריך להאמין שהכל היא בהשגחה פרטיות מאת השי"ת ואם נותן צדקה זה לא יזיק לו כלל כי מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה. ואדרבה אמרו אם רואה אדם שמזונותיו מצומצין יעשה מהם צדקה וירבו וכמו שמצינו בגמ' מלח ממון חסר ואמרי לה חסד ודא ודא אחת הוא שע"י שמחסרו ועושה חסד ממנו עי"ז יהי' אצלו ממונו דבר המתקיים כמו שע"י מלח יוכל כל דבר להתקיים כי אין מעצור לה' להושיע ברוב או במעט רק לקיים וברכתיך בכל אשר תעשה ואפי' במעשה כ"ד או אפי' בדיבור בעלמא וכמו שמצינו בגמ' גבי חסמה בקול דעקימת שפתיו הוי מעשה. אך כ"ז הוא אם האדם מאמין באמת שהכל הוא מאתו ית' בהשגחה פרטיות ולא יאמר בלבבו כחי ועוצם ידי וגו' והשי"ת הרוצה להיטב עמו נותן בלבו מקודם המדה להאמין באמת כנ"ל וממילא נעשה כלי מוכשר לקבל פרנסה והצלחה בנחת ובריוח בלי שום צער רק בדיבור גרידא דגם זה נחשב למעשה כנ"ל:

וזש"ה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ר"ל מקודם אשפיע לכם בלבבכם לידע ולהאמין שהלחם הוא מן השמים בהשגחה פרטיות ולא בכח יגבר איש ואח"כ כשתבואו למדה

זו ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו דבר דייקא שהדיבור בלבד יחשב להם למעשה כנ"ל והבן:

ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היוה לה' היום לא תמצאהו בשדה. להבין הרמז בג' פעמים היום הנאמרים בקרא (ודרשת חז"ל ידוע) אפשר לרמז עפימ"ש וידעת היום והשבות אל לבבך דהנה ידוע זאת שצריך האדם לידע שאין לו אלא אותו היום שעומד בו בלבד לחיות ע"פ האדמה וכמאמר התנא שוב יום אחד לפני מיתתך כי אין לו אלא יום אחד בלבד ועי"כ החי יתן אל לבו לשוב לפני ה' בכל עת וזמן בלב שלם כי עיקרית התשובה שיקבל האדם בלבו יראת ה' ואהבתו ית' בלב תמים בשלימות האמתי והוא ע"י קבלת עול התורה ועול מלכות שמים. וז"ש וידעת שיהי' לך הידועה הזאת לדעת שאין לך אלא היו"ם הזה ולא יותר וע"כ והשבות שתעשה תשובה שיהי' באופן שלימות אל לבב"ך שם רומז ל"ב כ"ב והיינו לעבוד את ה' בכל ל"ב והיא ע"י כ"ב אותיות התורה וקבלת עליו עול מלכות שמים. וז"ש אכלהו היום והוא כמו"ש כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' הוא עיקר החיות והלחם שאדם אוכל ע"י שעוסק בדרכי השי"ת במצות ומע"ט בא לשלול שלא על הלחם לבדו יחי' האדם רק שילך בכח אכילה לעבוד את השי"ת וזהו על כל מוצא פי' ה' יחי' האדם. וזה אמרו אכלהו היום שעיקר אכילתם תהי' בכח התשובה המרומז בתיבת היו"ם שאין לו אלא אותו יום בלבד וממילא שתהי' כל ימיכם בתשובה שלימה. ואמרו כי שבת היום לה'. יובן עפ"י מאמרם ז"ל בפ' כל כתבי כל השומר שבת כהלכתה אפי' עע"ז וכו' מוחלין לו. והקשה הטו"ז ריש ה' שבת אי לא עשה תשובה שבת מאי אהני ואי עשה תשובה שבת ל"ל וכ' דמיירי שעשה תשובה אלא דלא מהני תשובה שיהי' מוחלין לו כדאי' בפ' יה"כ עבר על כריתת וכו' קמ"ל כאן דאם עשה תשובה ושומר שבת כהלכתו מהני התשובה שיהי' נמחל לו עכ"ד. וז"ש אכלהו היו"ם היינו התשובה ולכאו' האיך מהני תשובה על כל. ע"ז אמר כי שב"ת היו"ם ושניהם כאחד טובים ומכפר. אכן בתנאי זה תפעול כח התשובה ביום השבת היו"ם היינו התשובה לא תמצאהו בשדה ברה"ר כידוע מהאר"י ז"ל ששדה מרמז על רה"ר. והיינו שתצא מר"ה ודרך הארץ לרשות היחיד כידוע. ואז תפעול בכם כח התשובה לכפר על כל והבן:

יתרו

וישמע יתרו כהן מדין וגו' פירש"י מה שמועה שמע ובא קריעת ים סוף ומלחמת עמלק. יתבאר עפי"מ שאמרו חכז"ל ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל. להיות לראי'

שהיו ישראל אז במדרגה גדולה אשר כל אחד ואחד ראה והשיג גדלות הבוב"ה במעלה העליונה. והנה כתיב ויסעו בני ישראל מרפידים. ודרשו חכז"ל שרפו ידיהם מן התורה לפיכך ויבא עמלק. היינו שירדו מגדולתם ממקום גבוה ורפו ידיהם ממנה ולפיכך נענשו. והנה ידוע מה שאמרו ז"ל בגמ' דמדה טובה מרובה ממדת פרעניות ואחרי הנחות אלה נ"ל לומר בזה דלכאורה יפלא אמרו בכאן וישמע יתרו כהן מדין. דמה יחסו בכאן בזה ע"ד שאמרו שלא הניח ע"ז שלא עבדה. ואחר כל זה בא להתגייר עצמו. והאיך יעלה על דעתו לבא תיכף ולהתגייר עצמו בשעה מועטת כזו אשר מקודם הי' משוקע בטומאות ר"ל וירצה להגיע במהירות לרבות המעלה להתגייר ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול מצות כישראל. אכן יתרו הבין זאת בעצמו ע"י שראה שגם בנ"י היו מקודם במדרגה היותר גדולה ואח"כ תיכף כאשר רפו ידיהם ממנה ועי"כ ויבא עמלק וא"כ מוכח מזה שאף שהוא מקודם ברום המעלה הנשאה בכ"ז יוכל ח"ו ליפול הנופל לדיוטא התחתונה ר"ל וא"כ מכש"כ שמדה טובה מרובה שיוכל לעלות במעלה הגבוה תיכף ועי"ז מלאו לבו להתגייר ולהעלות אל מקור הקדושה וז"ש רש"י ז"ל מה שמועה שמע ובא היינו מהיכן לקח את כל זאת לבא במהירות כזה לאחר היותו כהן לע"ז ולהתגייר עצמו. והי' כמשיב קריעת י"ס ומלחמת עמלק הן הנה הי' לעד ולראי' מהימנא לטובתו כי מזה מוכח אף שהי' מקודם במדרגה אחרת ובזמן מועט יכול להניע עצמו מזה ולהגיע אל מקור האמת והצדק ועי"כ בא לחסות תחת צל הקדושה והבן:

ב' **וישמע** יתרו כהן מדין וגו' כי הוציא ד' את ישראל ממצרים. י"ל דהנה מודעת זאת בדרכי העבודת השם הוא ע"ד שאמר דהמע"ה (תהלים ל"ד) סור מרע ועשה טוב. כי מקודם צריך להיות בבחי' סור מרע היינו שישמור את נפשו מכל סיג ופגם ומדברים רעים ומעשים רעים המזיקים להנפש ויטהר עצמו מכל זה לשמור שלא לעשות מה שלא צותה התורה ואח"כ יוכל לבא לזה להיות. ועשה טוב לשמור מצות ד' ולקיים מה שצותה התוה"ק לעשות קיום מצות עשה בכל לבבו ונפשו. ואף גם זאת ידוע דהמ"ע שצותה לנו התוה"ק לקיים אותם לעשותם שרשם משם הוי' ב"ה המורה על רחמים וחפץ הקב"ה בצדקת בריותיו דמדת הטוב להיטב לשלם שכר טוב לעושיהם והמצות לא תעשה שורשם משם אלקים המורה על דין כידוע לכל מבין. והנה עם קדוש בנ"י בעת שהוציאם הקב"ה ממצרים היו משוקעים בטומאת מצרים ר"ל ולא הי' ביכלתם קודם יציאתם משם לפרוש מהרע ולטהר עצמם מכל העבירות כמבואר ביחזקאל וכמוש"א הכ' ולא יכלו להתמהמה ולכן היתה היציאה ביד חזקה כידוע א"כ יפלא האיך הי' יכולים לקבל התוה"ק לקיים המצות בקום ועשה קודם סור מרע. אכן ה' ברוב רחמיו וחסדיו

עשה עמהם זכות גדול בזה שהוציאם בעצמו ובכבודו שיוכלו תיכף לקבל עליהם עול התורה לקיים המצות ע"ד ועשה טוב. וזה יכוין באמרו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים היינו ע"י שם הוי' ב"ה המורה על קיום המצות בקום ועשה בזה הוציאם אף שלא הי' יכולין להיות מקודם בבחי' סור מרע. וזה הענין הי' ג"כ ביתרו כי מה שמלאו לבו ללילך ולדבק בדרכי עבודת ה' דרך התוה"ק ודרך ישראל אף שהי' מקודם לזה כהן מדין נשא לבו ללילך ולעשות הטוב קודם שסר מהרע הי' ג"כ ע"י כי הוציא ד' את ישראל ממצרים היינו שגם ביציאת בנ"י ממצרים הי' ג"כ מקודם עשיית הטוב. וזה היתה גדולה על כולם ומהם ראה וכן עשה:

ג' **וישמע** יתנו וגו' את כל אשר עשה אלקים וגו' יל"ד בתי' כל שהוא לכאו' מיותר. גם להבין דברי רש"י ז"ל מה שמועה שמע ובא קרי"ס ומלחמת עמלק. במדרש הה"ד רעך ורע אביך אל תעזוב רעך זה הקב"ה שנ' למען אחי ורעי וגו' ורע אביך זה אברהם שנ' זרע אברהם אוהבי וכו' עיי"ש גם להבין דברי רש"י ז"ל להלן בפרשה עה"פ וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו. הלך לגייר בני משפחתו ומה בעי רש"י ז"ל בזה להודיעני. ויבואר לדעתי בעזהי"ת עפימ"ש אאמו"ה זצוקללה"ה בספר ייטב פנים (פרשת זכור) לפ' הפ' זכור את אשר עשה לך עמלק דתיבת לך היא שפת יתר. וכתב עפי"ד העיקרים שכ' לפ' הפ' אל יתהלל חכם בחכמתו גבור בגבורתו עשיר וכו' היינו להחזיק החכמה והגבורה לו לעצמו בלבד ואל יתהלל עשיר בעשרו להחזיקו לעצמו כי אם בזאת יתהלל המתהלל וגו' כי אני ד' עושה חסד וגו' כמו כן החכם והגבור והעשיר יראו רק להטיב לזולתם על הכלל כלו ולא לעצמם בלבד. ובזה פי' וה' ברך את אברהם בכל כי מדתו של א"א הי' כי מחכמתו ומגבורתו ועשרו השפיע לכל העולם ועיקר מגמתו הי' לצורך הכלל ובזה ברכו הקב"ה בכ"ל בבחי' כל להטיב ולהשפיע להכלל ולא להחזיק הטובה לעצמו. וזה פי' זכור את אשר עשה ל"ך עמלק לך דייקא. והי' בהניח ה"א לך שיהפוך צירף לך. לבחי' כל. להשגיח על הכלל כלו ואז יניח לך מכל אויביך עיי"ש באורך. וידוע מה שפי' הגאוה"ק מבארדיטשוב זלה"ה המשנה דמס' אבות פ"ב אל תפרוש מן הציבור ואל תאמין בעצמך וכו' כי האדם צריך לעמוד על משמרתו בכל עת ועונה להשגיח על עצמו שלא יחטא ח"ו ע"ד שנאמר הן בקדושיו לא יאמין והתקנה לשמור עצמו מזה היא מה שאמרו שם בפ"ה כל המזכה את הרבים אין חטא בא לידו שע"י זכות הרבים ישמר מן החטא וז"ש אל תפרוש מן הצבור היינו שתשתדל בכל עת לטובת הכלל ולזכות את הרבים כי ואל תאמין בעצמך כי על עצמך לא תוכל להשען כי הן בקדושיו לא יאמין. והנה אצל קריעת ים סוף הי' בנ"י במדרגה גדולה ע"ד שאמרו חכז"ל ראתה שפחה על

הים וכו' וממילא שלא הי' צריך לשום אדם להשגיח על הכלל כי כל אחד ואחד השיג אז גדלות הבורא ב"ה עד שאמרו זה אלי וגו' כי מלאה הארץ דעה. אבל אחר קריעת י"ס נפלו ממדרגה זו וראיתי בני עלי' והמה מועטים ע"כ הלא מעתה היו צריכין להשגיח על הכלל להטיב לזולתם וזה הי' מלחמת עמלק כמו שנ' זכור את אשר עשה לך עמלק אך ישראל עשו צירף לך לבחי' כל להשגיח על הכלל וזש"ה את כל אשר עשה ישראל כלו' שנעשה מבחי' לך לבחי' כל. וזהו שפי' רש"י שמע קריעת י"ס שהיו אז במדרגה העליונה ואח"כ ירדו ממדרגה זו והי' אח"כ מלחמת עמלק ע"כ פירש"י ז"ל על וילך לו אל ארצו לגייר בני משפחתו להשגיח על טובת הכלל ולא לעצמו בלבד:

ועפי"ז יבוארו דברי המדרש המדבר בענינו עבודת אלקים רעך זה הקב"ה. היינו שבא ללמד באיזה אופן יזכה שאל יעזוב את עבודתו ית"ש שיהי' במדרגה היותר גדולה ולא יאונה אליו כל עון הוא רק ע"י ורע אביך אל תעזוב זה אברהם שלא יעזוב מדת אברהם וישתדל בכל עת וזמן להשגיח ולהשפיע בכל מאמציו ועבודתו עבור טובת הכלל ע"ד הנ"ל כל המזכה את הרבים וכו' ועי"ז יהי' אח"כ ג"כ רעך אל תעזוב זה הקב"ה שתוכל להגיע למקור הקדושה והטהרה לעבודת ה' באמת והבן:

ד' באופן אחר נ"ל לפ' הפ' הנ"ל בדיוק תיבת כל. גם המדרש הנזכר לעיל רעך ורע אביך אל תעזוב וכו' ובזה יתפרשו ג"כ דברי רש"י ז"ל את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל. שקול משה כנגד כל ישראל דמאי שיאטי' לשמועת יתרו. ויתבאר עפ"י דברי הב"ש אחרון בפ' שמות והובא ג"כ בישמח משה מאדמו"ז זצוקללה"ה שכתב בהשכל לבאר ענין הגמ' דשבת דף ל"א במעשה דנכרי שבא לפני שמאי הזקן ואמר לו גיירני ע"מ שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחד וכו' בא לפני הלל גיירי' א"ל דעלך סני לחברך לא תעביד וכו' ופירש"י ל"א חברך ממש וכו' עיי"ש והענין דהי' קשה לו להגר האיך ובאיזה אופן יוכל לקיים כל התורה כולה במעמד ובזמן אחת. אשר כל אחד ואחד מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות והלא יש כמה מצות השייכים רק לכהן וענין מצות חליצה ויבום וכדומה שאין באפשרי לקיים כולם מבלי להתגלגל עוד פעם אחת ושתים להשלמת נפשו וזה הי' ענין בקשתו באמרו ע"מ שתלמדני כל התורה על רגל אחד. ר"ל שאוכל לקיים בפעם אחד בפעם הזאת שאני עומד בעולם הזה ולא אצטרך שוב להתגלגל. והנה איתא בספרים דמי שמקשר עצמו עם כל אחד מישראל כנפשו הרי הוא נחשב כגוף אחד עם כל ישראל וכל מה שמקיים כל אחד מישראל יחשב כאלו קיים הוא. וזה אשר השיב לו הלל מה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה שבמצות שיעשה חבירך גם אתה תצא ידי חובתך והיא מצות של ואהבת

לרעך כמוך עיי"ש ודפח"ח. ואני מוסיף והולך בזה בביאור דברי רש"י ז"ל שם על מה דעלך סני. שנאמר ריעך וריע אביך אל תעזוב. היינו ג"כ עד"ז שתצטרף יחד עם כלליות ישראל בעת עשיית מצותם לרעך זהו הקב"ה ועי"ז תגיע לשלימותך. ועד"ז פי' אאמ"ו ז"ל בפ' משפטים בייט"ל הפ' ויענו כל העם יחדיו כל אשר דבר ד' נעשה כי לקיים כל מצות ה' וכל הדברים אשר צותה התוה"ק לא יכול להיות כי אם בהתחברות והצטרפות כל העם יחד וזהו ויענו כל העם יחדיו שכולם בכלליות אחד יוכלו לקיים כל הדברים אשר דבר ה':

והנה גלוי וידוע אשר רמ"ח מ"ע שבתוה"ק המה כנגד רמ"ח אברים שבאדם ושס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידין שבו והמה בכלליות תרי"ג כנגד כל חיות האדם ובכל אברים מאבריו וגידין מגידיו צריך לתקן מצוה אחת השייכת להם ובזה יבא לשלימות הנרצה והנה זאת תורת האדם אשר ע"י מצותיו ישיג שלימותו בזה ובבא. וע"ז רומז בפ' ומבשרי אחזה אלוה. והנה משה רבע"ה השלים ג"כ א"ע בכל אבריו וגידיו בקיום מצות ה' ע"י ההצטרפות יחד עם כלליות ישראל כי האדם כשהוא לעצמו לא יוכל לבא להשלימות כי אם רק ע"י התחברותו עם הכלל וזה הפי'. את כל אשר עשה אלקים למשה. היינו שמרע"ה השלים עצמו בכל אבריו וגידיו במצות ה' עד שיקרא בשם אלקים הי' רק ע"י התאחדות והתחברות עם. ולישראל עמו. שחיבר עצמו עמהם בכל קיום המצות וזהו שקול משה כנגד כל ישראל שקיים כל המצות כנ"ל והבן. והנה יתרו אז בעת שבא לגייר עצמו העמיק שאלה ג"כ בענין הזה כמו אותו הגר הנ"ל האיך יוכל האדם להשלים עצמו בזמן אחד מבלי שיצטרך לבוא עוד בגלגול להעולם הזה (בשגם שכבר נסה באלה כידוע להבאים בסוד הגלגול) אך בראותו את כל אשר עשה א' למשה שמשרע"ה הגיע להשלמת רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו ע"י. ולישראל עמו ע"י הצטרפותו עם כלל ישראל ועי"ז הגיע במעמד הראשון לתכלית השלמתו שקיים כל המצות כנ"ל לכן בא יתרו ונתגייר. וע"ז בא בכאן מדרשם רעך היינו התחברות כמו ואהבת לרעך כמוך כנ"ל וריע אביך אל תעזוב. היינו שלא תעזוב עצמך מזרע אברהם לעשות ולקיים המצות בהתכללות כאיש אחד בלב אחד ובזה תגיע אל מקור השלימות כנ"ל ונכון:

ה' וישמע יתרו וגו' ובמדרש הה"ד שלח לחמך ע"פ הימים כי ברוב הימים תמצאנו. עפי"מ דאיתא במס' שבת דף ס"ג אר"י ב"ח אר"ש אורך ימים בימינה למיימינים בה ועוסקים בה לשמה אורך ימים וכו' בשמאלה עושר וכבוד לעוסקים בה שלא לשמה יש להם רק עושר וכבוד. כי מלימוד התורה לשמה יכולין לזכות לאריכת ימים לעוה"ב ועושר וכבוד בעוה"ז משא"כ בלימוד התורה שלא לשמה מגיע רק לטובת העוה"ז

משמאלה הוא רק עושר וכבוד בעוה"ז. והנה התוה"ק נמשלת למים כמוש"נ הוי כל צמא לכו למים וי"ל שהתורה לשמה נקרא מים עליונים ושלא לשמה נקרא מים התחתונים וזהו מים התחתונים בוכים על שנתרחקו מהשכינה ואמרו אנן בעינן למהוי קדם מלכא. ועיין בזוהר תרומה דף קכ"ז ע"ב סדורא תניינא עיי"ש שהמים מעל לרקיע נקראים ימינא והמים אשר מתחת לרקיע נקראים שמאלא. וזה הנראה לדעתי בכוונת הפ' להלן וישבו לאכול לחם עם חותן משה לפני האלקים דהנה התורה נק' לחם כמו שכ' לכו לחמו בלחמי. וזהו וישבו לאכול לחם היינו ללמוד תורה עם חותן משה לפני האלקים היינו לימוד תוה"ק לשמה ולכוונה זו בא יתרו וזש"ה שלח לחמך ע"פ המים היינו הלימוד תורה שנקראת לחם צריך להיות על אופן המים מים העליונים למידת התורה לשמה כי ברו"ב הימים דייקא היינו אורך ימים בימינה תמצאנו ע"י התעסקות בתורה לשמה יזכה לאורך ימים וגם יזכה לחלק חבירו עושר וכבוד שניתן בשמאלה משא"כ להעוסקים לשמה יהי' כל השנים אורך ימים וגם עושר וכבוד והבן:

ו' א"י קצת באופן אחר סמיכת המדרש הנ"ל שלח לחמך ע"פ המים כי ברוב הימים תמצאנו להפ' וישמע יתרו וגו'. דהנה התוה"ק נקראת לחם כמש"כ (משלי ט') לכו לחמו בלחמי ונקראת מים כנאמר (ישעיה כ"ה) הוי כל צמא לכו למים וגו' והחילוק בין תורה הנקראת לחם להנקראת מים נ"ל דמרומז בקראי הנ"ל במה שאמר לכו לחמ"ו דכתיב בוא"ו כמו לחמו בחולם כלו' לחם שלו בלחמי כתיב ביו"ד היינו לחם שלי ירצה דלחמו נקרא שלא לשמה שעושה מעשה בלימודו לטובתו ולהנאת עצמו. משא"כ לחמי הוא תורה לשמה שכוונתו בלתי לד' לבדו ליחדא שמא דקוב"ה. וזה שהזהיר לכו לחמו שזה שאתה עוסק בתורה לטובתך ולהנאתך יהי' עיקר ותכלית לימוד"ך. בלחמי. תורה לשמה לחם שלי. ומתוך שלא לשמה שאף שלומד כעת שלא לשמה אכן עיקר הכוונה היא רק שיבא עי"כ לתכלית הנרצה ללימוד לשמה נמצא לפי"ז דהתורה הנקראת לחם סתם הוא תורה שלא לשמה כנ"ל אכן אצל תורה הנקראת מים מצינו שאמר הנביא הוי כל צמא לכו למים היינו רק תורה לשמה כי מי שכל מגמתו וחפצו לשתות מים לצמאו וגרסה נפשו לתאוה זהו הנקרא לשמה וזה כל צמא לכו למים וירוה בזה צמאנו ע"י לימודו לשמה יגיע לתכלית הנרצה כש"כ אורך ימים בימינה זה החילוק בין לחם למים:

וזה פי' הפ' שלח לחמך ע"פ המים שזה שתעסוק בתורה הנקראת לחמיך שתתכוין בזה להנאת עצמך יהי' עיקר כוונתך ע"פ המים ללמוד בבחי' מים תורה לשמה וכמו שנא' בדיבור הקודם דמים וכו' ואומרים אנן בעינן למהוי קדם מלכא שזהו לימוד התורה לשמה כנ"ל. ואמר אח"כ כי ברוב הימים תמצאנו הכוונה כי בראשית הוא דבר קשה

ללמוד לשמה ולאו כל אדם זוכה לזה עכ"ז צריך ללמוד אפילו שלא לשמה כמו שאמרו ז"ל לעולם ילמוד. אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבא לשמה וז"ש כי ברוב הימים הבאים בקרוב תמצאנו שתוכל ללמוד לשמה וכדמות ראי' וזכר לדבר איכא אהא דאמרו ז"ל בנזיר כ"ג לעולם יעסוק אדם בתו"מ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה מהא שאמר משה להקב"ה וכי אוציא את בנ"י ממצרים ופירש"י מה זכות יש לישראל וכו' והשיב לו הקב"ה כי אהי' עמך וגו' דבר גדול יש לי על ההוצאה הזאת שהרי עתידים לקבל התורה וכו' ממוצא הדבר נשמע דאף שבעת היציאה לא היו זכאין אך זכות העתיד לקבלת התורה היא שעמדה להם אף קודם שקבלו כ"כ נימא בנ"ד כיון שלבסוף יגיע ויבא לתכלית הנרצה ללימוד לשמה לכן אף שבראשית ילמוד שלא לשמה לו חשב התעסקות לשמה ע"ש העתיד:

ומה מאוד יומתק מעתה סמיכת המדרש הנ"ל לכאן דיתרו הבין בעצמו שלא יגיע עוד לזה שיוכל ללמוד ולקיים תורה לשמה עכ"ז לא מנע א"ע מלהתגייר לאחר שראה כי הוציא ה' את ישראל ממצרים והי' יציאתם רק בזכות שעתידים לקבל התורה אף שלא הי' להם אז שום זכות כלל ונשמע מזה שיעסוק בתורה אפי' שלא לשמה שמתוך כך יבא לשמה ע"כ בא גם הוא לגייר עצמו כי אף שעתה אין כוונתו רצוי' כל כך שיהי' לשמה אכן עיקר כוונתו וחשקו הוא רק שיבא עי"כ ללימוד לשמה ואם כי עתה אינך עוד בסדר המדרגה הזאת. כי ברוב הימים תמצאנו שתזכה ללמוד לשמה כנ"ל והבן:

ז' **וישמע** יתרו את כל אשר עשה אלקים למשה ולישראל עמו וגו' במדרש זש"ה לריח שמניך טובים שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך עולמות אהבוך העוה"ז והעוה"ב וצריך ביאור ויותר צ"ל דלמה לא כראה להמדרש לפ' כפי' רש"י ז"ל שפי' עלמות אלו האוה"ע שנקראו עלמות עיי"ש בשיה"ש:

והנ"ל דשניהם לדבר אחד נתכוונו והכל עולה בקנה אחד. והענין הוא עפימ"ש בתפלה למשה לאא"ז זצוקלה"ה על תהלים עה"פ (כ"ב) ואני כזית רענן בבית אלקים וגו' דהנה איתא במדרש פ' תצוה יפה תואר פרי זית קרא ה' שמיך למה נמשלו ישראל לזית מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה כך ישראל ועוד איתא שם ד"א מה שמן זית צף למעלה ואינו מתערב בשום משקה אף ישראל כך ע"כ ולפי"ז איש הישראלי יש לו בחירה אם שיהי' נבדל מאוה"ע בכל ענינים אז נתקיים בו השם פרי זית שקרא ה' שמו במה שאין נתערב עם האוה"ע אלא צף מלמעלה ואינו צריך לכתישה משא"כ כשאינו מובדל ומדמה להם במלבוש וכו' א"כ בהכרח צריך לכתישה כדי שיתקיים בו השם פרי זית וז"ש ואני כזית רענן בבית א' וגו' דר"ל דבזה נמשל איש הישראלי לזית במה שהוא

רענן ומושרש בבית א' והיינו שמובדל ומופרש מאוה"ע רק מושרש בבית א' וא"כ אין צריך לכתישה עכד"ק:

והנה כבר כתבנו לעיל בפ' לך שגם לאוה"ע ניחא להו ביותר ולטובה גדולה היא גם להם אם ישראל הם בזה האופן כי אם ישראל נמשלו לזית במה שאינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה כאמרם ז"ל בגמ' שהקב"ה מעמיד עליהם מלך שגזירותיו קשים כהמן ואוה"ע מצערים את ישראל בכל האופנים א"כ בודאי שלא ינקה אותם השם ויביאם במשפט ע"ז וכמו שמצינו אצל פרעה שאמר הקב"ה וענו אותם וגו' וא"כ הי' רצון הקב"ה לשעבד את ישראל ואעפי"כ נענשו ע"ז כדכתיב וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי וא"כ האוה"ע אעפ"י דאיהו לא חזי מזלייהו חזי. ושונאים ביותר לישראל אם אינו נבדל ומופרש מהם ומן ההכרח הוא לכתישה על ידם ובזה פירשתי בפ' תצוה הפ' לריח שמניך טובים שמן תורק שמך ע"כ עלמות אהבוך דר"ל דבזה אם ישראל נמשלו לזית על אופן הטוב שהם צפים מלמעלה על כן עלמות אהבוך שגם אוה"ע רוחם נוחה מזה ואוהבים אותך משא"כ אם מתערבין בהם כנ"ל:

ולפי"ז י"ל שדברי רש"י ז"ל שפי' עלמות אוה"ע עולה בקנה אחד עם המדרש שפי' עולמות הב' עולמות כי עוה"ז יש להם מצד שהאוה"ע אינם שונאים אותם כ"כ לא בפרנסתם ולא בשאר ענינים והעוה"ב יש להם ע"י שלא יתערבו בגוים ללמוד מעשיהם ויהי' שתולים בחצרות ה' תמיד לעבדו בלב שלם. והנה בעוה"ר היום ישנם אנשים אשר כל מגמתם הוא רק להתדמות להאוה"ע במלבושיהם ולשונם וכו' וסוברים שעי"ז ימצאו טרף לביתם בנקל וגם האוה"ע לא יהי' להם שונאים אכן טעות הוא בידם כי עי"ז נצרכים לכתישה והאוה"ע שונאים אותם ביותר עי"ז ודב"ז היא סיג וגדר גדול לדרך השם ועבודתו ית"ש ותלוי בשני העולמות כהנ"ל. וע"כ כח היצה"ר מתגבר ע"ז מאוד מאוד. והשומר נפשו ירחק מהם ולא יתדמה להם לא במלבוש ולא בלשון וכו'. ורמז לזה מצינו שאמר הכתוב ופרעה הקריב שהמצריים היו מתקרבין עם הישראל ולכן ויראו בנ"י והנה מצרים נוסע אחריהם ויצעקו אל ה' ואח"כ כשלא הי' מתקרבין זע"ז וכמו שרמז הכ' ולא קרב זא"ז כל הלילה אז הי' להם הישועה וניצולו מהם ולא הצטרכו להיות ע"י כתישה. והנה אצל מלחמת עמלק מצינו ג"כ רמז לזה כי לכאורה י"ל אמרו ויחלוש יהושע את וגו' לפי חרב מהו תיבת לפי דקאמר והול"ל ויחלוש יהושע וגו' בחרב. רק לפי דרכינו י"ל דמה שלא שינו את לשונם לדבר בלשוניהם להיות נדמה להם היא שעמדה להם שלא יצטרכו לכתישה כידוע אמרם ז"ל דברפידים חטאו שרפו ידיהם מן התורה ועי"כ בא עמלק להלחם עמם שם אך זאת שכתבנו דע"י מה שלא שינו את לשונם המליצה בעדם.

וז"ש ויחלוש יהושע. לפ"י חרב ר"ל דפי המדבר בלה"ק הי' החרב ובזה נצחום והנה לפי"ז קריעת י"ס ומלחמת עמלק שניהם יחדיו הי' עבור זה שלא רצו להתדמות לאוה"ע: **וזש"ה** וישמע יתרו וגו' ופירש"י ז"ל מה שמועה שמע ובא דהואיל דשמע דישראל הם ניגלים ומשתעבדים יותר מכל האומות שבעולם וצריכים לכתישה א"כ למה לו להתגייר וללמוד תורה ממשרע"ה עז"א ששמע קרי"ס ומלחמת עמלק דשניהם היו בשביל שלא רצו להתדמות לנכרים וא"כ יש לישראל בחירה שיהיו צפים מלמעלה שלא יתערבו בגוים ואז לא יצטרכו לכתישה ע"כ בא להיות באגודה אחת עמהם וז"ש המדרש ע"ז לריח שמניך טובים וגו' ע"כ עלמות אהבוך כהנ"ל דאם ישראל נמשלו לזית על אופן הטוב אז לא יצטרכו לכתישה ויהי' אוהבים אותם אוה"ע וגם ינחלו שני עולמות עוה"ז והעוה"ב כנ"ל והבן:

ומשה עלה אל האלקים וגו' במד"ר הה"ד עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם וכו' ונראה ביאורו בהקדם דברי חז"ל (בעירובין י"ג ע"ב) ת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא וכו' נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו וכו' עכ"ל. ודבריהם הקדושים כמו זר יחשבו וצריכים ביאור במה שגמרו דטוב לו שלא נברא והלא הבורא ית"ש הוא הוא הנותן חיות באדם והוא היוצר ובורא לכל הברואים ופעל ועשה לכל המעשים וכי האיך יצוייר על מעשי' ויצירתו הטוב לומר שלא עשה טוב בהבריאה ויהי' ח"ו פעולת הקב"ה פועל ריק ללא הועיל והלא תכלית בריאת העולם שמים וארץ לא הי' רק בשביל התוה"ק ובשביל ישראל הנק' ראשית כמו שדרשו על בראשית ברא א' וכו' וכיון שנוח לו לאדם שלא נברא א"כ כל הבריאה הי' פועל ריק ח"ו אכן נאמר שצדקו בזה דברי חז"ל והאמת הוא כדבריהם הקדושים דלכאורה יש לדייק במה שנקטו בלשונם נוח לו לאדם דייקא לא אמרו מיתר הלשונות אשר נקרא בהם האדם כמו איש אנוש גבר. ומדוע נקטו דייקא בשם הזה שם אדם. אכן יאמר דהנה באמת כל היצירה הי' רק בשביל האדם למען שיקיים מצות ה' מצות התוה"ק אשר היא קדמה לעולם ע"כ צריך האיש הישראלי לעבוד בכל עת עבודת עבודה ועבודת משא בשדה התוה"ק ובקיום מצותי' וזה לא יוכל האדם לקיים רק אם יש בו מדת שפלות רוח והכנעה אז יזכה לזה שתשכון עליו רוח ה' וכמו"ש אני אשכון את דכא לא כן אם האדם מתנהג עצמו בגאות רם ונשא לא יוכל לבא לחצר המלך מ"ה אז הוא דוחק רגלי השכינה ואין אני והוא יכולין לדור וכו' כמאמרם ז"ל:

והנה מן הד' שמות אשר יקרא. אדם. איש. אנוש. גבר. אדם הוא הראש וראשון לכולם וגבוה במדרגה מהם ע"ד אדמה לעליון. כאשר כתבו הראשונים שהאדם לרוממת מעלתו הנשאה לא ישתנה לעולם ללשון רבים כאשר יאמר אישים אנשים גברים לא יוכל לומר אדמים לומר שהוא יחידו במינו. וזה ירצה בדבריהם ז"ל דנוח לו לאד"ם דייקא למי שמחזיק עצמו במדת אדם שהוא במדרגה הגבוה בנשיאת ראש להאיש הזה בודאי נוח לו שלא נברא כי הוא דוחק רגלי השכינה ואינו יכול לקיים מצות ה' וע"כ בדין הוא שנוח לו שלא נברא כיון שאינו מקיים מצות השם. ע"כ צריך האדם מאוד לשמור עצמו שלא יפול ח"ו ברשת הגאוה והגדולה רק שיהי' בכל עת שפל ברך ושפל רוח ועי"ז יזכה לקיום התוה"ק הנותנת חיים ואורך ימים לעוסקים בה:

והנה אצל משרע"ה מצינו והאיש משה ענו מאד מכל האד"ם דהיינו שהוא החזיק עצמו לעניו מן מדרגות אד"ם שלא הגיע עוד למדה הזאת שיקרא בשם אדם והחזיק עצמו לעניו ושפל ברך וכמ"ש משה קבל תורה מסיני ע"י בחי' הענוה כידוע ותמיד הי' תולה בזכות ישראל ולא בשביל עצמו ע"כ זכה לקבלת התורה. ובזה יתבאר המדרש הנ"ל ומשה עלה אל האלקים שעלה ונתעלה מכל האדם אשר ע"פ האדמה לקבלת התורה מפי הגבורה. ומהיכן זכה משה לזה לקבלת התורה ע"ז קאמר המדרש לתשובת השאלה עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות. היינו בשביל זאת זכית לילך למרום ולקחת מתנות התוה"ק. באדם. שהיית מצוי בין בני האדם שהיא לא החזיק עצמו בבחי' אדם רק שהי' מצוי בין בני אדם בכללם יחד ותלה הזכות בהם ולא לעצמו ע"כ בשכר זאת זכה לקבל התורה וז"ש לקחת מתנות באד"ם והבן:

מסורה אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים. אתם נצבים היום כלכם לפני י"א. אתם קחו לכם תבן. אתם עדי נאום ה'. יתבאר בס"ד בהקדם קו' המפורשים שהקשו על אמרו אנכי י"א אשר הוצאתיך מארמ"צ ולא אמר אשר בראתיך אשר בראתי שו"א וכו' ואפשר לומר עפי"מ שכתבנו כמה פעמים דמודעת זאת אשר בכל הדברים צריך להיות מקודם אתערותא דלתתא ואח"כ יבא אתערותא דלעילא כמ"ש אף שירדה אש מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט. (וכמו"ש ונתן לך רחמים ורחמיך) אכן אז בעת שהיו ישראל במצרים היו במדרגה גרועה ותחתונה. ובזמן שנגלה עליהם ממ"ה יתי' לגאלם להביאם למעמד הנבחר לקבלת התוה"ק א"כ לא הי' יכולים לעשות מקודם אתערותא כלל ע"י עצמם כי לא יכלו עוד להתמהמה ע"כ הקב"ה ברחמיו הגדולים והמרובים רחם עליהם להצילם מבלי ההתעוררת שלהם אתערותא דלתתא. וז"ש אנכי י"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים דייקא דאלו בבריאת שמים וארץ אף שהי' יש מאין בכל זאת שם לא הי' באפשרות

להיות אתערותא דלתתא כי אדם אין בארץ לעבוד את ה' והי' מוכרח להיות כן משא"כ ביציאת מצרים שכבר הי' ישראל בעולם והי' צריך שיהי' מקודם אתערותא דלתתא ואעפי"כ עזר להם ה' בלתי שום התעוררת מצד עצמם. וזה לאות ולראי' לחסדי המקום שכ"ז שהאדם מדבק עצמו בשלימות האמונה הקב"ה מסייע לו לבוא למדרגה עליונה בתוה"ק אף בלתי שום התעוררת כלל ולפיכך נאמר אשר הוצאתיך מארץ מצרים וכנ"ל: **וזה** הרמז בתוה"ק אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים [לכם במצרים] ואשא אתכם על כנפי נשרים שם רומז להתעוררת מלעילא כמו שפירש"י כדרך הנשר נושא את בניו על אברתו מלמעלה. והי' זה בלתי התעוררת שלכם ואביא אתכם אלי תחת כנפי השכינה. והנה דעת לנבון נקל שבאם ההתעוררת באה מאת ה' לא בסיבת אדם המעורר אז כל אנפין שוין ולא ניכר שוע לפני דל רק כל איש ואיש יכול לעלות במעלה הנשגבה לשם ה' ולקיים מצותיו כיון שהשפע אלוקי באה בהשואה וז"ש אתם נצבים היו"ם אף ביום הזה שלא עשיתם עוד אתערותא כלל בכל זאת נצבים אתם לפני י"א כלכם ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל כולם שוים הם לדבק עצמם בדבקות הבוב"ה. ואם כי מגרעות ניתן להאדם הרוצה לעלות במעלות בית אל כי האדם צריך לעסוק ג"כ יום ביומו בעסקי עוה"ז אכן אף בדברים הללו יוכל לכוין לשם ה' וז"ש אתם קחו לכם תבן מאשר תמצאו וכפי' האור המאיר (פ' שמות) קחו לכם תבן המורה ומשתמש לתרי אפי הן מזון הגשמי או מזון הרוחני כי בכל הדברים תוכלו למצוא לכם רמיזא דחכמתא לעבודת האל יתברך כי אין נגרע מעבודתם כלומר מעבודת הבורא אין נגרע שום דבר כי בכל דבר יכול להמצא מרגוע לנפשו לעבודתו ית"ש עכ"ד ויען שהכל הולך אחר כוונת הלב כי רחמנא לבא בעי וע"כ מוכרח לעשות את כל הדברים בלב טהור עד שיעיד עליו היודע תעלומות שאין במחשבתו שום פנוי' כלל רק בלתי לה' לבדו וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפ"ב מה' תשובה ועיין בייט"פ במאמר שוב אשוב אות ג' סמוכין לדבריו מדברי הילקוט שדרש שובה ישראל עד י"א א"ת עד אלא עד שיעיד עליו כנ"ל שעשה וז"ש את"ם. היינו אתם צריכים לעשות אופני עבודתכם. עדי נאום ה' שיהי' אני העד לכם על כשרון כל מעשיכם בשלימות כראוי לאשר שצריכים אתם לעדותי כנ"ל וא"ש פי' המסורה והבן:

משה ידבר והאלקים יעננו בקול. ודרשו חז"ל בקולו של משה. עוד איתא במדרש רבה פ"ז על הפ' קול ה' בכח בכחו לא נאמר אלא בכח בכח של כל אחד ואחד. וצריך ביאור. ונראה דהנה ידוע קו' המפורשים על ענין תפלה (עי' בעקידת יצחק פ' צו) שהאדם מתפלל ומתחנן לפני קונו והקב"ה משלים רצונו של אדם והרי זה כשינוי רצון וזה לא

שייך רק באדם לא כך הי' רצונו ואחרי שובו ניחם וראה בעין שכלו שרצונו הקודם לא טוב הוא אבל האיך יתכן זה על הקב"ה אשר הוא בתכלית השלימות שיהי' אצלו שינוי רצון חלילה. ותי' דבאמת הקב"ה שהוא מקור הטוב רוצה להטיב לבריותיו רק שהאדם המקבל אינו כלי מוכשר לזה לקבל את ההשפעה מחמת עונותיו שמבדילין בינו לבין קונו ובמה שמתפלל או שילך להחכם שבעירו או אצל הצדיק הדור שיתפלל ויבקש רחמים עליו אז בוודאי הוא מאמין באמונה שלימה ותקותו חזקה כי הקב"ה כל יכול ובידו להושיע ובזכות האמונה זו נעשה כלי מוכשר לקבל ההשפעה ממקור עליון. ולפי"ז התפלה בפה אך למותר יחשב כי גם במחשבה במה שמאמין בהקב"ה שבידו להושיע ובודאי יעזרהו בזכות אמונה זו ישועתו קרובה לבא גם בלא דיבורו בפה אך דידוע דיש מיימינים ומשמאילים המקטריגים אשר מחשבת אדם לא נודעה להם ולזה צריך הדיבור בפה לסכור פיהם. ובזה פי' אאמו"ה זצוקלה"ה בס' ייט"ל והי' טרם יקראו ואני אענה כי במחשבה לבד די לו. עוד הם מדברים שצריך להתפלל בפה הוא רק ואני אשמע כי בכל מקום שנאמר ואני היינו וב"ד ר"ל שגם המדה"ד יסכים לזה הדיבור בפה אבל העיקר הוא שאין הדבר תלוי בהמתפלל רק בהאדם הצריך לישועה עד כמה כח אמונתו מגיע כן בא לו הישועה. תש"ה משה ידבר כי ידוע דכל ת"ח שבדור נקרא בשם משה ע"ד משה שפיר קאמרת ור"ל הצדיק הדור צריך לדבר תפלתו בפיו דייקא ולכאורה כמו זר יחשב זה שצריך לדבר בפה הלא עיקר היא האמונה אשר זה רק במחשבה הוא ע"ז אמר והאלקי"ם יעננו בקול בקולו של משה היינו והאלקי"ם יעננו שגם מדה"ד יסכים לזה צריך בקול בקולו של משה הוא הצדיק המתפלל אשר המחשבות לא נודע להמדה"ד כדי ליתן מחסום לפיהם צריך להיות בקולו של משה וזהו ג"כ דברי המדרש קול ה' בכח בכחו לא נאמר אלא בכח בכח של כל אחד ואחד כי הקול ה' ר"ל מה שצועקין אל ד' אינו העיקר הקול רק הכח של כל אחד ואחד כי רק באמונה שיש לכל אחד ואחד מהם תליא מלתא וזהו בכח של כל אחד ואחד לא ראוי זה כראוי זה ולכל אחד בא ישועתו לפי חוזק אמונתו. והדבר נחמד למבין:

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך וגו' לא יהי' לך אלקים אחרים על פני וגו' וצריך להבין מה דמצינו לאדונינו דהמע"ה ששינה מסדר המקרא שכתוב בתורה וסירס המקרא הזה (תהלים פ"א) שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי לא יהי' בך אל זר וגו' אנכי י"א המעלך מארץ מצרים וגו' וצ"ב. ואאמו"ר זצוקלה"ה בספרו ייט"פ בדרשותיו פי' שם לפי דרכו הנעים. ואף אנו נאמר בכוונת המשורר ע"ה לאשר נודע שבכל ענין הקדושה אשר האדם רוצה לבא בתוכה ולדבק בה צריך להכין מקודם מקום פנוי

להחזקת הקדושה לטהר לבו מכל שמץ ופגם ולסור מהדברים הרעים אשר בו כדי שלא יהי' זורע אל הקוצים כי מי שאינו עושה כן לטהר את לבו באמת לא די לו שלא יקבל שכרו עבור עשיית המצוה עוד ישוב לחטאו כי יגרום רעה לנפשו וע"כ צריך להיות מקודם עובד בבחי' סור מרע שלא לעשות מכל הרעים המפסידים בעבודה הקדושה ואח"כ יוכל לקיים ועשה טוב לעשות כמצוה מפי הקב"ה בשלימות כראוי. והנה אחז"ל (שבת קמ"ו) ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן. ונעשו אז כולם קדושים וטהורים מכל שמץ פגם החטא וע"כ אמר הקב"ה מקודם אנכי י"א לרמז שבמעמד הזה יכולים להיות מקודם ועשה טוב בקיום מ"ע המצוה אנכי י"א בקיום ועשה כיון שאתם טהורים מפגימת החטא. אכן לאחר שחטאו בנ"י וחזרו לזומהתן כמקדם ע"כ מעתה צריך לקיים מקודם הסור מרע הכנה לבא אל הקדושה בהסירו ממנו את רוע מעלליו לשמור את מצות ל"ת שצותה התורה שלא לעשות ואח"כ לקיום המצות עשה בקום ועשה ולכוונה זו אמר המשורר המלך ע"ה שמע עמי היינו הפחותים אשר עוד לא טהרו עצמם. ואעידה בך ישראל אם תשמע לי שרצונך לבא למדרגת ישראל המעלה הנשגבה לקיים את כל המצות התוה"ק צריך מעתה להיות אופני עבודתך מקודם בבחי' סור מרע לא יהי' לך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר. ואח"כ אנכי י"א תקיים את מצות עשה בקום ועשה לקיים את המצות בפועל לעשותם והבן:

אנכי י"א אשר הוצאתיך וגו' במדרש כששמע משה אנכי י"א פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי והיא פליאה. וידוע מה שפירשו בו מפרשי התורה עפי"מ דכתיב אשר הוצאתיך ולא כתיב אשר בראתיך דטוב לו לאדם שלא נברא. ואיתא בטו"ז סימן מ"ו דלכך אין מברכין שעשני ישראל משום דטוב לו שלא נברא וזה כששמע משה שאמר הקב"ה אנכי י"א אשר הוצאתיך ולא אמר אשר בראתיך והיינו משום דטוב לו שלא נברא פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי. ולא שעשני ישראל עכ"ד. אכן יוקשה עוד לפי"ז דהו"ל להמדרש לנקוט סיפא דקרא אשר הוצאתיך ולא רק רישא דקרא אנכי י"א. וגם על מה שנאמר אשר הוצאתיך ולא כתיב אשר בראתיך כבר כתבו במפו' תוה"ק בספה"ק דעיקר התגלות הבריאה וכבוד שמים הי' אז ביציאת מצרים כידוע. ולדעתי אפשר לומר פי' המדרש קצת באופן אחר ויבא על נכון והיא בהניח הנחת המפורשים שכתבו הטעם על מה דאמרינן דטוב לו לאדם שלא נברא משום דעיקר בריאת ויצירת האדם הי' רק למען שיקיים מצות ה' יתברך מצות התוה"ק בשלימות כראוי. ובאם לא נשמר מזה ויעבור על מצות ה' א"כ ח"ו הי' בריאתו ללא הועיל ולפועל ריק הי' ביאתו לעוה"ז והאדם הוא עלול לחטא וצריך התגברות רב וחוזק להתגבר הצורה על החומר וא"כ בודאי נוח לו

שלא נברא. והסיבה הוא לזאת אשר יחטא האדם אמר אדונינו דהמע"ה הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי. אשר האדם מעת יצירתו מבטן אמו נברא בזוהמא הזאת אשר בעבורה הוא עליל לחטא. וצריך לראות בכל עת להתגבר על הכח הלז שלא יהי' ח"ו ביאתו לעוה"ז ללא הועיל ושלא יגרום רעה לנפשו:

והנה אצל המעמד הנבחר פסקו זומהתן ונעשו ברי' חדשה ולא נמצא כמובן שורש רע בהם והי' אז נשלם כוונת ותכלית הבריאה אשר עיקר יצירתם הי' בשביל זה. והנה איתא במדרש תשא למה ה' יחרה אפך בעמך. לי צוית ולא להם במה שאמרת אנכי י"א בלשון יחיד ולא אמרת אנכי ה' אלקיכם. וא"כ ע"י אנכי י"א הנא' בלשון יחיד שם רמז לו הקב"ה שעתידין לירד לעמק עכור לחטוא והמגיד מראשית אחרית המציא לו מזור ותרופה באמרו בלשון יחיד כדי שיהי' לו אמתלא ופ"פ להמליץ בעדם ואם כן אז הי' טוב להם שלא נברא. וזה ירצה בכוונת המדרש כששמע משה שאמר הקב"ה אנכי י"א ול"א ה' אלקיכם א"כ הוא מורה באצבע שעתידין לחטוא כי אף שכעת המה במדרגה גדולה ופסק זוהמתן ונשלם כוונת ותכלית הבריאה אשר לכך נבראו לעשות רצון קונם אכן עתידים המה לחטוא ע"כ פתח ואמר ברוך שלא עשני גוי וליכא למימר שעשני ישראל כדברי המפורשים הנ"ל דנוח לו שלא נברא וכדברי הטו"ז הנ"ל והבן.

משפטים

ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ברש"י לפניהם ולא לפני עכו"ם. ובמדרש הה"ד מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום וכו'. ונאמר בזה לדרכינו בהקדם לבאר מקודם ג"כ דברי רש"י ז"ל כ"מ שנאמר אלה פסל את הראשונים ואלה מוסיף על הראשונים מה הראשונים מסיני אף אלו מסיני. יתבאר בס"ד דהנה מודעת זאת דהתורה נחלקת. לעדות. חקים. ומשפטים. עדות היינו כגון שבת ומועד זכר ליציאת ממצרים ועדות על בריאת שמים וארץ. חקים כגון פרה אדומה וכדומה. משפטים דברים שהשכל מחייב אותם. והנה כמו שנמצא בתורה שבכתב החוט המשולש הזה כמו כן נמצא בתורה שבע"פ עדות חקים ומשפטים והתורה נתנה רשות לעיני העדה הצדיקים שבכל דור ודור לעשות ולהוסיף גדרים וסייגים הן עפ"י השכל והן כנגד השכל כמאמרם עה"פ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל אפי' יאמרו לך על ימין שהוא שמאל וכן להיפוך אתה מצווה לשמוע לו עי' ברש"י שם אף שזהו נגד השכל מ"מ מוכרחים אנחנו לשמוע לדבריהם ולעשות עפ"י התורה אשר יורו. והטעם כי הקב"ה הראה למשה בסיני כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בתורה

א"כ נמצא כי כל דבריהם ניתנו בסיני בקולות וברקים כמו התורה שבכתב שניתנה בזה ואין חילוק ביניהם. ועפי"ז יתבאר לנו היטב נוסח הברכה. אשר בחר בנו מכל העמים וכו' אשר לכאורה צריך ביאור הרי הקב"ה חזר על כל אומה ולשון שיקבלו התורה ולא רצו ואף גם זאת כי גם לעמו ישראל ג"כ הוכרח לכפותם בכפיית הר כגיגית וא"כ איך שייך לומר אשר בחר בנו. אך הענין מובן עפי' דברי הר"ן בדרשותיו בפי' אשר נתן לנו את תורתו דהיינו שנתן את התורה לנו בידינו וברשותינו לדרוש ולהוסיף בה כפי שכלי עיני העדה שבכל דור ודור. והנה זה הענין שניתן להם רשות לדרוש ולהוסיף בתורה כפי שכלם לפי העת והזמן לא מצינו רק בישראל דוקא אבל בעכו"ם אף בשבע מצות שלהם לא מצינו שיהי' רשות להוסיף ולדרוש ולחדש בהם דבר ולישראל שרי ולעכו"ם אסור וא"כ שייך שפיר בזה לשון אשר בחר בנ"ו. כי זה הכח והמעלה לדרוש ולהוסיף. כמו שנתן לנו את תורתו. לא ניתן לעכו"ם רק לנו עמו ישראל:

ובזה אמרנו לפרש הפ' שם שם לו חק ומשפט וגו' אשר תיבת ל"ו נראה כמיותר אך הכוונה למה שאמרנו שהתורה רמזה בזה. ותורת חסד על לשונה להורות כי שם ל"ו חוק ומשפט שהקב"ה שימה בפיהם לדרוש ולהוסיף דבר כפי חפצם והשגתם אשר לא עשה כן לכל גוי וזש"ה שם לו חוק ומשפט ושם נסה"ו לשון הרומו נס. ארים נסי שבזה הרים הגבה וניסה את בני ישראל יותר מכל אומה ולשון שאף בז' מצות שלהם אין להם כח לזה להוסיף מידי. ובזה יש להבין ג"כ המקרא קודש ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת. הכוונה ג"כ במה שיש להם כח לעשות חקים ומשפטים לפי שכל עיני העדה היינו צדיקים שבכל דור ודור והוא ככל התורה הזאת תורה שבכתב הנתנה לנו מפיו של הקב"ה:

ובזה נבין היטב דברי רש"י ז"ל ואלה מוסיף על הראשונים ר"ל מה שהחכמים שבכל דור ודור מוסיפים גדרים וסייגים על הראשונים הוא אשר תשים לפניהם ולא לפני עכו"ם כי העכו"ם אין להם כח להוסיף דבר קטן וגדול על מצות שניתן להם אבל אנו בנ"י הושמה התורה לפנינו לתקן כפי מה שנראה לעיני שכלי הצדיקים שבכל דור ודור. ומה הראשונים ר"ל תורה שבכתב. מסיני וניתנה בקולות וברקים אף אלו מסיני. בקולות וברקים. כי הקב"ה הראה למשה במעמד ה"ס צדיקים שבכל דור ודור ומה שתלמוד ותיק עתיד לחדש ועפי"ז יובן דברי המדרש ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם כלו' שניתן לסם המשפטים כפי אשר יורוך. הה"ד מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל. שניתנה התורה לישראל בידם וברשותם לדרוש ולחדש כפי השגתם אבל לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום שאין להם כח לזה כנ"ל והדברים נחמדים למבין:

ב' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. במדרש זש"ה ועוז מלך משפט אהב אתם כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית וגו' ואפשר לומר בס"ד עפי"ד המדרש בראשית ברא אלקים וגו' בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים הקדים מדה"ר וכו' שנאמר ביום עשות י"א ארץ ושמים. והקשו המפורשים האיך יתכן לומר שהי' השתנות רצון אצל הקב"ה ויצא מחשבתו לפועל ריק ח"ו. והנ"ל ליישב הפליאה הנ"ל דודאי לא הי' השתנות כלל מהמחשבה ומראשית כזאת עשה אלקים את הדבר הזה לטובת עם בני ישראל במה שעלה במחשבה למדה"ד דהנה אמרו חז"ל כשיש דין למטה אין דין למעלה ואז הוא הנהגות העולם ברחמים ע"כ עשה ה' שיהי' מדה"ד אצל ישראל למסור להם הדינין והמשפטים בין איש לרעהו כדי שעי"ז יתמלא הקב"ה עליהם ברחמים וחסדים לקיום העולם. וזה אמרם בתחלה. במדה"ד לאשר שראה שלא יהי' העולם מתקיים אם לא יעשו דין ומשפט וכאשר יעשו בעולם הדין יבואו רחמים מלמעלה וזהו הקדים מדה"ר שיהי' תגבורת הרחמים ע"י מדה"ד למטה וזהו אלקים היינו המדה"ד נצב בעדת אל אצל הדיינים למטה ועי"ז יומתק הדין שלמעלה בהנהגת החסד. ואפשר לומר שזה הי' ג"כ כוונת יתרו שאמר למשה רבע"ה מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בוקר עד ערב ופירש"י אפשר לומר כן אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפי' שעה אחת מעלה עליו הכ' וכו' ולכאו' קשה והלא כתיב להדיא נצב עליך מן בקר עד ערב אכן אפשר לומר שבדינים שבין אדם לחבירו לא הי' דן רק שעה אחת אבל העם באו אליו כאו"א לשאול בדבר אלקים ולבקש עליהם רחמים שהקב"ה ישפיע להם זה מזונו וזה פרנסתו כל איש בבקשתו הנצרך לו. וזה הי' קשה ליתרו כיון שאתה יושב ודן את כל הדינים ביניהם בין כל איש ואיש ע"כ ממילא אלקים נצב למטה בעדת אל ואין דין למעלה וע"כ למה צריכין לעמוד לפניך כל היום שאתה תבקש עליהם רחמים והלא בדין הוא שיושעו אף בלא תפלה מכיון שאין דין למעלה והכל הוא רק רחמים וחסדים משמי מעונה מדוע צריך העם לעמוד אצלך כדי שאתה תשא תפלה בעדם וכנ"ל. ולזה השיב משה רבע"ה כי באמת בדין דו"ד אין לו לדון רק שעה רק כי יהי' להם דבר בא לשון יחיד כי הוא במקרה אלי. וגם אין צריכין מעתה לבקשת רחמים כי כבר סרו תגבורות הדינים מהם ונמתקו הכל ברחמים כי אין דין למעלה וזה שעומדין עלי מן בוקר עד ערב הוא רק כדי והודעתי להם את חקי אלקים ואת תורותיו ללמדם ולהורותם דרכי ה' אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון עיין רמב"ן ובייט"פ:

וזש"ה ואלה המשפטים היינו משפט מדה"ד כמו שעלה במחשבה תחלה הוא רק אשר תשים לפניהם שיהי' הדין למטה וממילא יהי' רחמים למעלה וע"ז רמזו במדרשם ז"ל הה"ד ועוז מלך משפט אהב שהקב"ה אוהב את המשפט שיהי' למטה. אכן אתה כוננת. היינו כוננת ארץ ותעמוד כדי שיהי' קיום העולם הוא רק על ידי. מישרים. רחמים וחסדים כמו שנאמר ביום עשות י"א ארץ ושמים שיתקיימו ברחמים. אבל קשה והלא מדה"ד אינו חוזר ברקניא ואיך ישתנה רצון הבוב"ה ונמצא שהי' מחשבתו לריק. ע"ז אמר משפט וצדקה ביעקב אתה עשית היינו השני דברים הללו עשית שיהיו ביעקב כי המשפט מדה"ד הוא ביעקב וכשיש דין למטה אין דין למעלה א"כ ממילא הכל יתהפך לרחמים עי"ז נשאר וצדקה ביעקב שהקב"ה מתנהג עמהם בצדקה צדקת ה' תעמוד לעד להנהגת העולם ברחמים וחסדים אמן:

ג' ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וגו' ובמדרש הה"ד כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה והה"ד עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי. וצריך ביאור. והנ"ל עפי' המבואר בספה"ק עה"פ נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים. דכמו שצריך האדם לנקות השדה קודם שחורש וזורע אותו כן קודם כל מצוה ומצוה שעושה צריך לנקה עצמו מכל חטא ופשע כי אם לא תיקן מה שעוות תחלה אז הוא זורע אל הקוצים דהיינו שהסט"א ר"ל יחטוף המצוה שעושה וע"ז נאמר ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי. וז"ש דוד המע"ה ערוב עבדך לטוב אל יעשקוני זדים היינו שהסט"א ר"ל לא ישלטו לעשוק ולחטוף את התורה והמצוה שמקיים לשיקבה"ו. והנה עצה היעוצה להתיקון הזה הוא. ע"ד וחטאך בצדקה פרוק שע"י מצות צדקה שמקיים קודם כל מצוה ומצוה שעושה זוכה שהמצוה שלו עולה למעלה בלי שום עיכוב וחטיפה מהסט"א ח"ו. ואפשר שזהו הכוונה במה דאיתא בכתבי האר"י ז"ל לתת צדקה קודם התפלה וכדאי' שר"א יהיב פרוטה והדר מצלי כדי שיעלה תפלתו לרצון לפני אדון כל בלי שום מניעה ועיכוב הסט"א ר"ל. וזש"ה שמרו משפט היינו התורה והמשפטים שנתן לנו הקב"ה אמנם קודם לכן עשו צדקה שתטהרו אתכם מכל חטאתיכם ואז לא יהי' שליטה להסט"א לחטוף התורה והמצות שלכם. וז"ש דהמע"ה ג"כ. עשיתי משפט היינו משפטי התורה. וצד"ק היינו צדקה מקודם ע"כ בל תניחני לעושקי. לא יהי' שליטה להסט"א לעשוק ולחטוף התורה והמצוה שלי. והנה כאן אמרה התורה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם וגו' דהיינו שהקב"ה אמר למשה רבע"ה שישים לפני בנ"י את התורה חקים ומשפטים. וע"ז אמר המדרש כה אמר ה' שמרו משפט אמנם מקודם ועשו צדקה. ולמה צריך לקיים מצות צדקה מקודם עשייתה ע"ז גמר אומר עשיתי משפט וצדק שצריך לעשות צדקה

קודם משפטי התורה וחקותי' שבל תניחני לעושקי היינו כי ע"י מצות צדקה לפני ה' תטהרו ולא ישלוט אח"כ הסט"א לעשוק ולחטוף המצות שלכם ויעלו למעלה לרצון ונ"ר לפניו יתש"ו והבן:

ד' **ואלה** המשפטים אשר תשים לפניהם וצ"ב למה אמר אשר תשים לפניהם ולא אמר אשר תלמדם דמה ענין שימה שייך בזה ועי' רש"י ז"ל. ובמדרש ואלה המשפטים וגו' הה"ד מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי וגו'. ונראה לבאר בהקדם להבין הכ' בעצמו מגיד דבריו ליעקב דלכאורה יל"ד פתח בהגדה מגיד דבריו וסיים בעשי' לא עשה כן לכל גוי דלכאו' צ"ל לא אמר כן וכו'. אמנם נ"ל עפי"מ שפירשתי הפ' בפ' וילך ועתה כתבו לכם את השירה. ולמדה את בנ"י שימה בפיהם והיא משולל הבנה. ופירשתי כי הנה אמרו ז"ל במדרש מנין לאמירה לעכו"ם שבות שנא' את שבתותי תשמרו ואתמר בי' משמי' דהגאון ר"ר העשיל ז"ל כי הקב"ה ברא העולם בדיבור בעלמא כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו ומזה שבת וינח ביום השביעי לזה אמר את שבתותי תשמרו מדיבור והובאו דבריו בייט"פ מאמר שה"ג. נשמע מזה אשר הקב"ה מאהבתו את עמו ישראל ולא זז מחבבן עד שקראם בנים אתם לה' א' להם יחשב ג"כ הדיבור כמעשה כמו אצלו ית' וכמו שאצל הקב"ה נחשב אמירתו כמסירה ממש בהדיוט כ"כ ישראל קדושים הדביקים במדותיו ית' וקבלו עליהם תורתו ועבודתו הטהורה כי יש כח בידם לפעול פעולות יתרות והשפעות טובות וישועות מרובות אף באמירא בעלמא כמו בעשיית מעשה גמורה יפעול כח הדיבור אף אם מימר אמר דבדבור עביד מעשה אמנם כ"ז הוא רק בישראל אשר לרוממת מעלתם נתונים נתונים המה רק תח"י הקב"ה בעצמו וברצונו מוסר להם זה שיהי' כחם בפה כמו שיש לו ית' כח לעשות מעשה גמירה בדיבורו ואמירתו כמו שהרעיש בן זומא על ויעש אלקים את הרקיע והלא כתיב בדבר ה' שמים נעשו. אמנם אצל העכו"ם לא נמסר זה הכח שיהי' נחשב להם האמירה בעלמא כמעשה כי אמירתם היא אמירת הדיוט ובמה נחשב הוא ואין בה כח לפעול כלל כמובן. וזה ירצה באמרו ולמדה את בנ"י שימ"ה בפיה"ם דהיינו תלמדם ע"י כח התורה שמה שיאמרו בפיהם יהי' כמו שימה ממש. והנה אף גם זאת ידוע דתיבת משפט יונח על סדר ונימוס. כמו וזהו משפט הכהנים. וכמו משפט הנער ומעשהו (ועיין בישמח משה פ' תצא עה"פ וכי יהי' באיש חטא משפט) ועפי"ז נוכל להבין דברי הפ' מגיד דבריו היינו דבריו של הקב"ה שנחשבין כעשי' זה מגיד ליעקב שדבריהם יהיו כן להיות נחשב למעשה ואמר עוד חקיו ומשפטיו היינו הסדר והנימוס שלו שהדיבור נחשב אצלו כמעשה זה מסר גם לישראל אבל לא עש"ה כן דייקא לכל גוי שאצל אוה"ע

לא נחשב האמירה כמעשה ואין הסדר והנימוס שלהם כסדר ונימוס הקב"ה וישראל וזה רומז גם באמרו ואלה המשפטים אשר תשי"ם לפניהם ולא אמר אשר תלמדם שרצה לרמז על ישראל שיהי' לימוד המשפטים אף שהוא רק באמירת הפה גם זה להם יחשב נשימה ממש כי כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. וזש"פ רש"י ז"ל לפניהם ולא לפני עכו"ם שאצלם לא שייך זה שהדיבור לא נחשב כמעשה. והרי הוא כמבואר. ומשם בארה ביאור דברי המדרש הה"ד מגיד דבריו ליעקב וגו' דהיינו שאצל ישראל נחשב הדיבור כמעשה כמו אצלו ית' כנ"ל והבן:

ואשר לא צדה והאלקים אנה לידו ושמתי לך מקום אשר ינוס שמה איתא בלקוטי תורה מהאר"י ז"ל וז"ל אנה לידו ושמתי לך ר"ת אלול שחודש זה ניתן לכפרה לכל מי ששגג ועשה שום עון בכל השנה הוא קרוב לקוראיו עכ"ל. ולכאורה צריך להבין לפי"ז הוא בחסד השי"ת מה שאנה וזימן בחודש אלול לשוב בתשובה וכמו שהביא בעצמו הפ' קרוב ה' לכל קוראיו כי השם הוי' מרומז לחסד ואיך אח"כ אמר והאלקים המרומז למדה"ד. גם לבאר מה שאמר הכתוב מקום אשר ינוס שמה הלא על זמן אין שייך לומר מקום:

ונ"ל לפרש עפי"מ שנתגלה לי בחלום לפ' דברי הנביא דרשו ה' בהמצאו קראהו בהיותו קרוב וגו' ואל אלקינו כי ירבה לסלוח ודקדקו המפו' קודם אמר דרשו ה' שם הוי' ב"ה רחמים ואח"כ אמר אלקינו מדה"ד גם מה שאמר כי ירבה לסלוח אצל שם אלקים לא אצל הוי' ונתגלה לי עפי"מ דאיתא בגמ' ר"ה ד' י"ח בהמצאו אימת הוא נמצא אלו עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ. ולכאורה יקשה בשלמא אצל שם אלקים אשר מבואר בספרים שהוא גימט' הטבע אף כי הכל הוא בהשגחה פרטיות עכ"ז מורה על הנהגה טבעיות ונחקק בזמן שפיר שייך לומר זמן קבוע אבל אצל השם הוי' ב"ה אשר מורה על היותו בלתי בעל תכלית אין סוף למעלה מן הטבע והזמן איך יתכן לומר בהמצאו הרומז על זמן קבוע בין כסה לעשור הלא אינו נופל תחת הזמן וגם היום הוא בין כסה לעשור ובכל יומו זמנו הוא וממילא אם השי"ת אמר יעשה תשובה בכל יום זמני לעשות תשובה ואם ישוב מיד יקבלו. אבל יתבאר הכל כפי דאיתא בספה"ק כי הרמ"ח מצות עשין שרשם בשם הוי' ב"ה סטרא דרחמי ושס"ה ל"ת שרשם בשם אלקים סטרא דדינא. ועפי"ז אמרתי טעם לשבח למה דאיתא בגמ' יומא ד' פ"ו ד' חילוקי כפרה עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו וכו' עבר על ל"ת יעשה תשובה ויוהכ"פ מכפר דהיינו טעמא כי מצות עשה שרשם משם הוי' ב"ה ואצל שם הוי' אין שייך לומר זמן קבוע עדי שיהי' יוה"כ כי גם היום היא יוה"כ. אבל מל"ת אשר שרשם משם אלקים המורה על ההנהגה

טבעיות וזמנית לזה צריך יוה"כ והבן. ומעתה נתן לנו הי"ת עצה ע"י הנביא שיועיל לנו התשובה על עשה ול"ת בכל עת ובכל זמן שכיון שתלי התשובה באלו ב' השמות שם הוי' ב"ה ושם אלקים וע"י התכללות יהי' נכלל שם אלקים בשם הוי' ב"ה וב' שמות אלו גימט' יב"ק ר"ת יענ"ו ביו"ם קראינ"ו דאיתא בכתבי האר"י ז"ל שזה סוד של חודש אלול הנותן בים דרך זהו ר"ח אלול דרך גימט' ב"פ יב"ק ורומז ג"כ לזה שע"י ב' שמות הוי' ואלקים גימט' הר"ת יעננו ביום קראינו שהשי"ת יעננו בכל עת ובכל זמן ביום קראינו באותו יום ובאותו זמן:

וז"ש הנביא דרשו ד' בהמצאו ר"ל שם הוי' ב"ה ע"י שם זה יהי' תמיד נמצא לרחם עלינו ולמחול לנו אבל רק מצות עשה מסטרא דרחמי אבל צריך לכוין לשם הוי' ב"ה גם שם אלקים לכפר לנו גם על הל"ת אשר שלשם משם אלקים לכך אמר ואל אלקינו שע"י שם אלקים ירבה לסלוח גם על הל"ת והבן:

וזה שאמר כאן אנה לידו ושמתי לך הוא ר"ת אלו"ל כי ר"ח אלול הוא זמן התשובה כמו שכ' האר"י ז"ל אבל רק משם אלקים המורה על הנהגה זמניות והזמן היא באלול ע"כ כתיב והאלקים ואמר הכ' ושמתי לך מקום כי שם הוי' ב"ה בהכאה גימט' מקו"ם יפ"י הפ"ה ופ"ו הפ"ה ע"י שם הוי' ב"ה זמן תשובה בכל יום ורמז לנו שם שם הוי' בהכאה עד"ש טובה מרדה אחת בלבו וכו'. וז"ש דוד המע"ה לב נשבר אלקים לא תבזה שאף מדה"ד מסכים למחילתו ולסליחתו ע"כ אמר אח"כ אשר ינוס שמה כי שמעתי מכבוד אבא מרן זצוקללה"ה על מה שאמר משה ואנחנו לא נדע מה נעבוד וגו' עד בואינו שמ"ה הוא ר"ת שנויפ"ה מריק"ה הדח"ה כי א"א לאדם לדעת איך יעבוד את ד' אם לא יבא במקוה בכל עת ובפרט לעת הצורך ח"ש לא נדע מה נעבוד עד באנו שמה עכ"ל ובפרט מי שיש לו התעוררת בלבו לעשות תשובה בודאי א"א בלא מקוה וכמו שאמרו דורשי רשימות לב טהור ברא ר"ת טבל וזה שרמז כאן ינוס שמ"ה והשי"ת יחזירנו בתשובה שלימה:

על כל דבר פשע על שור על חמור וגו' אשר יאמר כי הוא זה עד האלקים יבא דבר שניהם. וצ"ל אמרו דבר פשע עי' רש"י אך נ"ל בהקדם לפ' דברי הפיוט הפזמון במעלי יומא דיוה"כ חנון חון אום אשר לשמך הוא מאמין סנגור עלי תמנה אשר חטאתי יטמין וגו' אשר יאמר כי הוא זה מחר יהי' האות הזה וצ"ל מה שאמר אשר יאמר כי הוא זה. אך נ"ל דהנה ידוע אשר באמת נפשו ורצון איש ישראל לעשות רצונו ית' וכמו"ש גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות וכו' ואפי' אם נפל ברשת היצר הוא מלא חרטות כמו"ש ז"ל. ועיקרי התשובה היא להתודה לפני הבורא ית"ש בלב נשבר ונדכה ובעו"ה אשר רבו

חטאתינו כי מי יוכל להתודה על כולם ומעש אין בידינו תורה ומצות אשר יגן בעדינו אך יש ראי' מהתוה"ק דאפי' מודה במקצת ג"כ מהני ואין עליו אשמה אפי' אם אינו מודה על הכל כדאמרו בגמ' ב"מ בפ"ק מפני מה אמרה תורה מודה במקצת הטענה ישבע וכו' והאי בכולה בעי דלודי לי והא דלא מודה אשתמוטי הוא דקא משתמיט מיני' ופירש"י ז"ל דלא אמרי' דלא כרמי' עלי' שבועתא דהא חשוד הוא לפי שברצונו הי' מודה בכולה אלא שאין בידו לפרוע ומזה ראי' מהתוה"ק דמודה במקצת ג"כ מהני ע"כ אם אדם עושה תשובה ומתודה אפי' קצת ממעשיו ג"כ מהני כי מי יוכל להתודות על כולם. והדין דמודה במקצת נשמע מאשר יאמר כי הוא זה ע"ש בגמ'. וזה חנון חון אום אשר לשמך הוא מאמין דאנו מאמינים בשמך סכגור עלי תמנה וכו' אף שאיני מודה על כולם ואעפי"כ מקצת הוידוי שלנו ג"כ מהני אשר יאמר כי הוא זה דמשם מוכח דמודה במקצת מהני מחמת שהי' ברצונו להודות על הכל רק שאין בידו לפרוע ה"נ לענין תשובה ושפיר מסיים מחר יהי' האות הזה:

וז"ש הכתוב על כל דבר פשע היינו על כל הפשעים שהאדם עושה שהי' מהראוי על כל אחד ביחוד לומר מה שהי' הפשע להתוודות לפני הבוב"ה ומי יוכל על כולם להתוודות אך כמו שהדין הוא על שור על חמור אשר יאמר כי הוא זה דמודה במקצת מהני הכי נמי לענין תיקון התשובה מהני מודה במקצת ונרצה לו לכפר עליו:

עוד ירמוז באמרו דבר פשע ואשר יאמר כי הוא זה. עפ"י דרכי התשובה כי הנה אמרו חז"ל בכ"י בת קול יוצאת. שובו בנים שובבים חוץ מאחר ופי' המפו' עפ"י הגמ' אשרי איש אשרי שעושה תשובה כשהוא איש היינו בימי נעוריו בתקפו ובגבורתו והטעם כי האיש שחטא בעודו בכחו והתאוה גוברת והוא גובר וכובש את יצרו וזה דבר חשוב משא"כ כששב בימי זקנתו שכבר תש כחו ופסקו תאותיו הרי הוא כאיש אחר ולא זה שחטא וז"ש שובו בנים שובבים חוץ מאחר היינו שחטא בילדותו ושב בזקנותו שהוא איש אחר עכ"ד עי' בייט"פ במאמרי תוכחת מוסר. וז"ש על כל דבר פשע וצריך להתודות על חטאיו בעת אשר יאמר עליו כי הוא זה שחטא ולא איש אחר. אך עכ"ז בודאי כששב בזקנותו אינו חוזרת ריקם והקב"ה פושט יד ומקבלו כמו"ש תשב אנוש עד דכא והשי"ת יחזירנו בתשובה שלימה במהרה:

לא תהי' משכלה ועקרה בארצך את מספר ימיך אמלא. והקשה בלקוטי תורה מאר"י ז"ל דמה קשר יש לתחילת הפסוק בסופו עיי"ש ועוד י"ל תיבת מספר דהי' די באמרו את ימיך אמלא. ונ"ל עפי"מ ששמעתי מפי קדשו של אדמו"ר הגאון הקדוש האבדק"ק צאנז זצוקלה"ה לפ' הגמ' יומא כ"ב דר"י רמי כתיב והי' מספר בנ"י כחול הים אלמא דיש

מספר וכתיב אשר לא ימד ולא יספר ל"ק כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושין וכו' והקשו ע"ז דאיפכא הול"ל כאן בזמן שאין עושין דקאי אירישא דקרא והי' מספר בנ"י והדר הול"ל כאן בזמן שישראל עושין דקאי אסיפא אשר לא ימד ולא יספר. וע"כ פי' כ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה שכן הוא באמת דהאי כאן בזמן שישראל עושין רצש"מ דנקט בריש אירישא דקרא קאי דכתיב והי' מספר בנ"י והענין יובן עפ"י הידוע שדבר חשיבות דרכו למנות ודבר שבמנין יש לו מספר לפני עצמו. משא"כ דבר שאינו חשיבות כ"כ למנותו כי אם דרכו במדה ובמשקל אין לו מספר כי אם ע"י הצטרפות וריבוי ע"ד שכתב הרב במורה הנבוכים מונה מספר לכוכבים כי לכל כוכב וכוכב יש מספר לפני עצמו וכן איש הישראלי העושה רצונו של מקום אז יש לו חשיבות גדול ויש לו מספר לפני עצמו כמו שמצינו גבי משה רבע"ה שהי' שקול כנגד כל ישראל משא"כ זה שאינו עושה רצש"מ שאין לו חשיבות אין לו מספר בפ"ע כי אם ברוב עם שיש לכל אחד ואחד מדה טובה ואז יש לכלם ביחד מספר. וזהו דאמרי' בגמ' כאן בזמן שישראל עושים רצש"ו ואז והי' מספר בנ"י דהיינו שיהי' להם מספר לכאו"א בפ"ע כנ"ל כאן בזמן שאין עושין רצש"ו אשר לא ימד ולא יספר. מרוב. דהיינו שאין להם מספר לכל או"א בפ"ע כי אם כשירבו ויפרצו יש להם מספר ע"י הרבויי עם וכמש"כ ושמתי את זרעך וגו' אשר לא יספר דאפי' אם ח"ו לא יהי' להם מספר לכאו"א בפ"ע יהי' להם חשיבות עכ"פ מרוב אם רבים הם כהנ"ל ע"כ דבריו הקדושים (ועיין מה שכתבתי בזה בפ' שמות) זי"ע ועכי"א ולפי"ז י"ל הפ' בטוטו"ד לא יהי' משכלה ועקרה בארצך פירש"י משכלה מפלת נפלים וקוברת את בני' קרוי' משכלה וזה לא יהי' בארצך וא"כ לפי"ז כן ירבו וכן יפרוץ ויש מקום לטעות ולומר שלא יהי' מספרם אלא מחמת רוב העם ולא לכאו"א בפ"ע ע"ז גמר אומר הפ' את מספר ימיך אמלא והיינו שיהי' מספר ג"כ לכל אחד ואחד בפני עצמו והבן כי נחמד הוא:

במסורה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ונשמע קולו בבואו אל הקודש ונשמע פתגם המלך. ובהקדם לפ' מה ששאל האי מינא עמא פזיזא שאמרו נעשה קודם לנשמע הלא אי אפשר להם לעשות בלתי אם שמוע קודם. והענין נ"ל עפי"מ דאמרו ז"ל במס' גיטין ד' פ"א שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבם במעשר דורות האחרונים מכניסין פירותיהם דרך גגות חצירות וקרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר וכו' הרי שחסידים הראשונים עשו והרבו השתדלות בכל כחם כדי להביא את עצמם מפטור לידי חיוב לקיים מצות הבורא ית"ש. ובזה פירשתי הפ' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו כלו' דברים שלא שמעו עוד

מהקב"ה ולא חל החיוב עליהם עכ"ז עושים כדי לשמוע בקול דברו היינו להביא עצמם לידי חיוב. והיינו טעמא שהקדימו ישראל נעשה לנשמע דייקא כלומר נעשה השתדלות בדברים שפטורים אנו ועוד אין עלינו חיוב כדי שנשמע שנבוא לידי חיוב:

ובזה י"ל ג"כ הכוונה בהפ' ונשמע קולו בבואו אל הקודש ירצה בבואו אל הקודש היינו המצות. וגם לפני ד' ובצאתו היינו בעת צאתו מידי חיוב ג"כ לפני ה' שמביאים עצמם לידי חיוב כהנ"ל. וזאת תורת המסורה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע וקשה לכאו' דאיפכא הול"ל נשמע ברישא והדר נעשה. ויהי כמשיב ונשמע קולו בבואו אל הקודש וגם לפני ה' ובצאתו בצאת מידי חיוב המצוה ג"כ לפני ה' נהי' שנעשה השתדלות כדי שנשמע פתגם המלך ר"ל כדי להביא עצמם לידי חיוב ולזה שפיר הקדימו ישראל נעשה קודם לנשמע ששם רומז שיעשו השתדלות כדי שנשמע למען להביא עליהם החיוב לקיים מצות ה' באהבה ובלב תמים והבן:

תרומה

ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי וזאת התרומה אשר תקחו מאתם וגו' יל"ד באמרו מאת כל אי"ש דלכאורה כראה כשפת יתר גם תיבת מאת"ם היא לכאו' כמיותר כי הי' די לומר וזאת התרומה אשר תקחו ותו לא. והנ"ל עפימ"ש אאמו"ר זצוקללה"ה פ' פקודי בספרו ייטב לב עה"פ ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן עפי"ד הזוהר תרומה קס"ב ע"ב עה"פ ואת המשכן תעשה וכו' הא הכא רזא דיחודא וכו' דכתיב בי' והי' המשכן אחד לאתחזאה דכל שייפין דגופא כלהו רזא דגופא חד בבר נש אית לי' כמה שייפין עלאין ותתאין וכו' אף הכי משכנא וכו' מאן דגרע אפי' חדא פקידא דאורייתא כאלו גרע דיוקנא דמהימנותא דהא כלהו שייפין ואברין בדיוקנא דאדם וכו' וזה איתא בכמה ספה"ק דציורא דמשכנא וציורא דעובדא דבר נש חד היא והאדם יש בו רמ"ח אברים ושס"ה גידין ציורא דאורייתא רמ"ח מ"ע ושס"ה מצות ל"ת וכו' כ"כ הוא במשכן ומי שמקיים מצות התורה ומזכך אבריו וגידיו אז הוא בעצמו דוגמת המשכן אהלו ומכסי' וכליו וזש"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא ככל אשר אני מראה אותך לא אמר לך כ"א אותך כלומר את לעצמך את תבנית המשכן וגו' וכן תעשו וגו' עיי"ש באורך:

והנה לפי"ז מי שמזכך אבריו וגידיו באופן הנרצה והשלם בתכלית השלימות אז הוא ממש דוגמת ותבנית המשכן אכן מי שאינו מחכך א"ע כראוי נחסר בו מעט מתבנית המשכן וא"כ לפי"ז הצדקה הנתונה לעבודת המשכן הי' ביכולתו ליתן כל או"א כפי

מדרגתו בעבודת השי"ת כי כל מה שהי' משיג יותר בעבודת השי"ת הי' ביכולתו ליתן יותר לעשיית המשכן. וז"ש ויקחו לי כפי' רש"י לי לשמי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו ר"ל מכל איש ואיש אשר ידבנו לבו לעבודת השי"ת כי רחמנא לבא בעי וכפי מדרגתו יכול ליתן גם הצדקה לחלקו על המשכן וגמר אומר וזאת התרומה אשר תקחו מאתים דייקא כי הכל בא לפני מדרגת הנותן והבן:

א"י בהקדם להבין דברי המדרש בפ' במדבר בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו בהן אוה"ע אמרו מה ראו אלו להתקרב יותר מכל האומות מיד סתם הקב"ה את פיהם וא"ל הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני שנא' ויתילדו על משפחותם לבית אבותם ע"כ וצריך ביאור. והענין נ"ל עפימ"ש בייט"ל לאאמו"ר זצוקלה"ה פ' שלח כי בכל דבר יש כח נה"ק המשתלשל מלמעלה המקיימו וז"ש חז"ל אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה המכה אותו ואומר לו גדל ובזה פי' האר"י ז"ל לא על הלחם לבדו יחי' האדם הוא הנשמה [כי הגוף נקרא בשר אדם] כי על כל מוצא פי ה' הוא המכה ואומר לו גדל יחי' האדם וע"כ אכילת צדיקים דוגמת קרבן שאוכל לשובע נפש"ו דייקא למען ילך בכח האכילה ההוא לעבוד את בוראו ובזה מעלה את דבר הנאכל לבחי' מדבר וכשהוא מדבר דיבורו בקודש מקשר כח הנה"ק ומעלהו לשורשו בקדושה ומרוממו ומכשאו אל רם ונשא ב"ה עיי"ש באריכות ותמצא נחת. מזה ניכר ונראה גודל רוממת מעלת ישראל עם קדוש שאפי' בשעה שעוסקים בצרכי הגופני והגשמי ג"כ מיוחסין הם כי לבם מכוונת לאביהם שבשמים בכוונת רציות ומקשרים דבר רוחני בגשמי כדי להעלות ולרומם הנה"ק לה'. וז"ש המד"ר בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו בהן אוה"ע אמרו מה ראו אלו להתקרב יותר. סתם הקב"ה את פיהם וא"ל הביאו לי ספר יוחסין שלכ"ם דייקא והיינו בשעה שאתם עוסקים בצרכי לכם היינו בדבר הגופני והגשמי כשם שמביאין בני שנאמר ויתילדו על משפחותם ר"ל אף בעת שהתילדו על משפחותם ג"כ לבית אבותם עושים זאת בכוונה לש"ש כמו אבותם כמבואר בהרמב"ם שזאת היתה מדרגת האבות ומשרע"ה שאף בשעה שעסקו בעניני עוה"ז הי' כוונתם לשמים. כי הם זרע קודש מחצבתם ושדי נוף בתר עיקר וכל עשייתם אף בעניני העוה"ז הן באכילה ושתי' הן בשאר עניני הגשמיות הוא כולו רק לש"ש:

והנה כבר כתב מוזלה"ה פ' תרומה שלאו כל מוחא סביל דא ולאו כל אדם יכול לעמוד בסוד ה' לעלות באכילתו מהנאכל הנה"ק ולהעלותם לה' וע"כ צוה השם ית' להפריש תרומה וחלה ומשגיח בחסדו שמבחר הניצוץ יתעטף בזה וע"כ נקרא ראשית (כמו ראשית שמנים ימשחו) והם ירומו אותו הנה"ק באכילתו לשורשן עכ"ד וש"י ועיי"ש

בייטב לב שמוסיף תבלין כי ע"י שהכהנים ירומו המובחר והראשית שבו למעלה כולא בתר רישא גרירא ונקל להבעלים להעלות גם הנשאר בדבר ההוא לשורשן באכילתן ובשגם כי ע"י מצות הפרשה ונתינה לכהנים בעשותו מצות ה' שורה רוח קדושה על הדבר ההוא והיא הנותנת ותומכת ביד הבעלים לאכלו לש"ש ולהעלות הנשאר והנותר בו למעלה עיי"ש:

וזשו"ה דבר אל בני ישראל היינו לאותן אשר בשם בנ"י יכונו שהוא מורה על מדרגה הגבוה כידוע מספה"ק וע"ד כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל (עיין בייט"ל פ' וישלח) ויקחו לי תרומה ל"י לשו"י כפירש"י ור"ל ע"י שהם יקחו בתחלה התרומה ויעלו אותו בכוונה רצוי' רק לשמו ע"ז מאת כל איש אשר ידבנו לבו היינו שעי"כ כל או"א אפי' מן הפשוטים יוכל לאכול ולשתות בכוונה רצוי' רק לשמו ית' כדי להוציא הנה"ק מן הנאכל כפי אשר ידבנו לבו לש"ש. וזהו הכוונה באמרו תקחו את תרומתי היינו שתקחו הנה"ק מהנאכל כנ"ל:

ויקחו לי תרומה וגו' אי' בתנא דבי אלי' בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה. וצ"ל דמה ענין זל"ז והנ"ל בהקדים לפרש המדרש בפ' תבא הובא בס' ישמח משה למוזלה"ה ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו' לכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר. דהנה כתב בס' אגרא דפרקא בשם כתבי מוהרש"ז זצ"ל על מה דאמרו ז"ל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש דהוא דוקא במי שלא חטא ונותן צדקה לקיים מצות צדקה אז יש לה שיעור וגבול כי מצוה מן המובחר ליתן חומש ויליף לה מדכתיב עשר תעשר פי' רש"י שני עישורין דהיינו חומש עיין בגמ' כתובות ד' כ' אך יוצא ג"כ במעשר משא"כ מי שחטא ונותן צדקה להמשיך ע"ע אור כערב מבחינת סובב כ"ע אין לדבר שיעור וכל אשר יש לו לאיש יתן בעד נפשו ולא יהי' רפואת הנפש גרע מרפואות הגוף דהנה ברפואת הגוף בודאי לא אמרינן שלא יבזבז יותר מחומש כי וחי בהם כתיב עכ"ד:

והנה אמרו ז"ל בראתי יצה"ר בראתי תבלין וזו התורה וזולת זאת א"א להנצל מהיצה"ר שלא יחטא ואך התורה מגינא ומצלא כדאיתא במס' סוטה וא"כ ע"י התורה יוכל לבא למדרגה ליתן צדקה לקיים מצות צדקה שציונו הבורא ית"ש וממילא אינו מחויב ליתן יותר מכפי שיעור הקצוב בגמ' אבל זולת התורה א"א שלא יחטא א"כ אין לדבר שיעור כמה שיתן כי כל אשר יש לו יתן בעד נפשו כנ"ל. וזה אמרו במדרש אין טוב אלא תורה וע"י התורה יוכל להנצל מן היצה"ר שלא יחטא ע"כ משה מזהיר לישראל עשר תעשר כי די בזה לקיים מצות צדקה והוא ע"י התורה כי זולת התורה כל אשר לו יתן בעד נפשו

ואין שיעור וקצבה לדבר. הנחה זו תורנו לדעת להבין דברי התד"א הנ"ל בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע וקבלו עליהם התורה אשר סגולתה היא ששגינה ומצלא שלא יבא לידי חטא מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה ופירש"י לי לשמי כי בלא עסק התורה א"א ליתן צדקה רק לכפרת עון וחטאך בצדקה פרוק משא"כ ע"י התורה יוכל ליתן צדקה בשביל מצות צדקה וזהו ויקחו לי לשמי כי באם נותן צדקה לכפרת עון כל כונתו הוא על עצמו ולא לשם ה' וכמו כן גבי נדבות המשכן ע"י התורה יוכל לתקן עצמו ליתן בלתי לד' לבדו לקיים מצות צדקה שצונו הבורא יתש"ו והבן:

ב' א"י על התנא דבי אליהו הנ"ל בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה. ונ"ל עפי"מ דאיתא במס' שבת פ"ח דקרא לן האי צדוקי עמא פזתא דקדמיתי פומייכו לאודנייכי. ולכאורה היא פליאה גדולה מדוע ועל מה פצו פה ואמרו שיקיימו ויקבלו לעשות מה שלא שמעו עיי"ש בתי' הגמ' שסמכו עליו שלא יטענו בדבר שלא יוכלו לעמוד בו. עכ"ז עפי' השכל מוטב הי' שקודם ישמעו מה שאמר ואח"כ יקבלו עליהם ולא הי' צריך לשום תירוץ:

ואנכי הרואה בזה דבר חדש שהי' בזה חכמה נפלאה. עפ"י הידוע כי במצות ה' נמצאים מצות שכליות היינו המצות שאנו יודעים טעמם ונימוקם כמו המשפטים שבין אדם לחבירו. ומצות שמעיות היינו אלה החוקים לבישת שעטנז וכלאים וכדומה והנה מודעת זאת כי אלה המשפטים שהשכל מחייב ומשיג אותם הם בנקל לעשותן משא"כ חוקים. אמנם זה הוא מצד המעשה אבל מצד המחשבה היא בהיפך כי החוקים נקל לעשותם אך לש"ש כי הם בלתי טעם ואין בהם תיקון המדיני ובודאי העושה אותם אינו אלא מכח מצות ה' אבל במשפטים שהם תיקון העולם כגון גניבה או גזילה א"כ יוכל המונע מהם להתכוין להנאתו ולטובתו. וזה מבואר בעיקרים מאמר ג' פ' כ"ח שעיקר שלימות הנפש מהמשפטים לא מפני המעשה או הנשמר מלעשותן בלא תעשה כ"א מחמת המחשבה שמחשב שמקיים כן מכח מצות ה' בהם לא מפני ששכלו מחייב כן כי באמת גם במשפטים יש ג"כ טעמים נעלמים מעין כל חי. וענין זה יקשה על האדם לשבור הטבע לבלי להתכוין להנאתו כ"א לשם שמים. ועפי"ז פירש כבוד אבא מרן זצלה"ה בפ' אחרי ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ר"ל שמהראוי הי' שיעשה אותם האדם מעצמו מחמת שיש בזה חיי העולם ולזה אמר שאתם תשמרו שיהי' הכוונה בהם מכח אני ה' גזרתי ולא מפני תיקון העולם עיי"ש. והנה לכאורה אף במצות שמעיות דהיינו חוקים מחויב ג"כ לקיים עפ"י שכל אנושי כשהוציא הדבר מפיו לקיימו ויש בהם ג"כ תיקון עולם כי מי שהוא איש בר דעת יבין את זאת כי האדם בהוציאו דיבור

מפיו מחויב לקיים דבריו ואל יחל דברו כמאמר החכם. קודם הדיבור אדם שולט על הדיבור אבל אחר הדיבור הדיבור שולט על האדם שמצד ההכרח מחויב לקיים דיבורו ויש בזה ג"כ תיקון עולם כידוע. וא"כ כאן כיון שקבלו לעשות מצות ה' באמרם נעשה ונשמע אח"כ כשבאה לידו מצוה יוכל להיות שהכוונה הוא רק מצד שלא יחל דברו ולא מצד מצות ה'. אמנם דעת לנבון כקל שכ"ז הוא אם בעת אמירתו הי' בינת אדם לו ודבריו יצאו בהשכל אזי מוכרח לעשות ולקיים דבריו. אולם כאשר יצא מפיו מילין ולא בדעת ידבר ושפתיו לא ברור מללו מובן שאינו מחייב לקיים דבריו. והנה דור המדבר הי' דור דעה ולו חכמה ישכילו זאת כי אם ישמעו קודם מה שיצום ה' ויקבלו עליהם לעשות א"כ יהי' מוכרחים לקיים מצד הבטחתם כיון ששמעו ואמרו הן לכן פחז כמים פחזו ענו ואמרו נעשה קודם לנשמע וכמו זר יחשב לשכל האנושי ע"כ אין עליהם חובת הדיבור כי הי' בלי דעת וכשקיימו אח"כ מצות ה' יהי' רק משום מצות ה'. והשי"ת החוקר לב ובוחן כליות ראה שכוונתם רק לש"ש. ולא קשה קושי' המין. וז"ש ז"ל שם בגמ' בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע וכו' ברכו ד' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ר"ל שבכוונה אמרו נעשה קודם לנשמע שיהי' רק לשמוע בקול דברו של הקב"ה ולא מצד שמחויבים למלאות דבריהם. ואיתא שם רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו. כמו שמלאכי השרת אין להם שום כוונה אחרת רק לשם ה' כמו כן ישראל. וזש"ה ויקחו לי תרומה ופירש"י לי לשמי ולכאורה צריך להבין הלא אח"ז כתיב אשר ידבנו לב"ו תקחו את תרומתי דמשמע ברצונו החפשי להרים מהונו לתת למלאכת המשכן בלי שום הכרח כלל. ובאומרו ויקחו לי לשמי משמע דגם אם לא יתן מדעתו ומרצונו הטוב רק מפני עול מלכות שמים ויראתו ג"כ תקחו את תרומתי. ולפי הנ"ל יונח דהכתוב אמר שיקחו תרומה לי לשמי אף שידבנו לבו ורצונו הטוב לתת למלאכת המשכן עכ"ז יהי' הכוונה לי לשמי מפני כבוד שמים ולא למלאות רצונו אשר חשקה נפשו מאוד לתת למלאכת משכן ה'. וז"ש התד"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע. היינו נעשה קודם לנשמע מזה נראה שכוונתם הי' לקיים מצות ה' בלתי לה' לבדו ולא למלאות דיבורם ורצונם וכמוש"ל ע"כ אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה לי לשמי אף שידבנו לבו יהי' לי לשמי והבן:

ג' עוד יתבארו דברי התדב"א הנ"ל עפימ"ש זקיני המהרש"א בח"א שם בשבת פ"ח דבזה שאמרו ישראל נעשה ונשמע קבלו עליהם העשין והלאוין נעשה רומז על העשין שבתורה ונשמע מרמז ללאוין והקדימו לקיים העשין קודם לשמיעת הלאוין יעיי"ש. ויש להבין

לפי"ז הלא מצינו לדוד המע"ה שאמר להיפוך סור מרע ועשה טוב שהקדים הל"ת למ"ע כמבואר בסה"ק שצריך להיות מקודם סור מרע וכו':

אמנם יתבאר לדעתי כי בכל מצות עשה שבתורה נכלל ג"כ ל"ת דכשם שמצוה לקיים העשה כדי לעשות נ"ר להבוב"ה כן אם ע"י קיומה של העשה נולד אח"כ דבר שהוא נגד רצונו ית' אז מצוה לפרוש ממנה כי אז נתמלא רצונו ית' שהוא בשב ואל תעשה. ודוגמא לזה דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וכן יש מקדש מעט דהיינו בתי כנסיות ובתי מדרשות דודאי מצות עשה הוא לבנות ביהמ"ד כי רבים ישפכו שיחתם שמה לפני ה' ולעשות תורתם קבע וזכות גדול הוא למי שזוכה לכך להיות בקום ועשה ביהמ"ד מהונו וכספו לזכות את הרבים. עכ"ז אם עי"ז נולד מחלוקות וקטטות בודאי מצוה יותר לפרוש ממנה ולמלא רצונו ית' שרוצה בטובת ישראל בשלום ואחדות. וזכר לדבר איכא משמעון העמסוני וא"ל נחמי' העמסוני (פסחים כ"ב) שהי' דורש כל אתים שבתורה כיון שהגיע לאת ה' א' תירא פירש. א"ל תלמידיו רבי כל אתים שדרשת מה תהא עליהם אמר להם כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך אקבל שכר על הפרישה עד שבא ר"ע ודרש את ה"א תירא לרבות ת"ח. וחזות קשה היא אמרו כך אקבל שכר על הפרישה דבשלמא על הדרישה כיון שמצות עשה הוא לדרוש ולחדש חידושין דאוריי' (ואתיא מכללא דמ"ע פרו ורבו כידוע מסה"ק) שייך קיבול שכר משא"כ על הפרישה על מה יבא בשכרו. ולפי הנחתינו יונח כמו שאמרנו שכאשר נראה שרצונו יתב' שלא לקיים העשה מצוה לפרוש ממנה וע"כ כיון שבא לאת ה"א תירא אמר מה ארבה לירא עמו ית"ש ע"כ פירש וע"י שהי' נראה בעיניו שזה היא רצונו ית' שיהי' שב ואל תעשה נחשב לו הפרישה למצוה כאלו הי' דורש וז"ש כשם שקבלתי שכר על הדרישה שזה רצונו יתב' כמו כן אבא על שכרי על הפרישה כי גם בזה נתמלא רצון השם הטוב. וכהחזיון הזה נראה אצל עבודת המשכן דכתיב ויאמרו אל משה לאמר מרבים העם מהביא וגו' ויצו משה ויעברו קול במחנה וגו' ויכלא העם מהביא הרי שאעפ"י שמצוה הי' להביא לקיים מצות הבורא ית"ש שאמר ויקחו לי תרומה. ועשו לי מקדש וגו' עכ"ז לאשר שעתה הי' רצונו ית' שלא להביא אז ויכלא העם והיו בשב ואל תעשה וכיון שזה הי' רצונו יתב' הוי כאלו קיימו העשה להביא. ובזה פירשתי הפ' מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי כי לכאורה יש מקום לטעות ולומר דאותן שלא הביאו למלאכת המשכן לא עשו כלום ע"ז אמר מכל אשר ידבנו לבו להביא אעפ"י שלא יוכל עוד להביא ממש כמו שהי' אח"כ שאמר מרבים העם להביא אעפי"כ הרי כאלו תקחו את תרומתי כי גם בזה עשו רצונו של מקום ונחשב להם תרומתם. היוצא לנו מכ"ז דאם מונע עצמו מלקיים מצות עשה

ע"י שנראה שהוא נגד רצונו יתברך הוי כאלו קיים ג"כ מצות ל"ת כי זהו מצוה שלא לעשות העשה זו ולכוונה זו אמרו ישראל נעשה ונשמע כלומר נעשה העשין גם נשמע הלאוין הבאים מכלל העשה כהנ"ל:

וזהו כוונת התדב"א ג"כ בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דהיינו שקבלו עליהם העשין והלאוין הבאים מכלל העשה דהיינו באם שנראה שאין זה רצונו ית' לעשותה אז יפורש ממנה ונחשב לו הפרישה לעשי' מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו אעפ"י שלא יוכל להביא מחמת שיראה שאין רצונו ית"ש להביא אך לבו ידבנו יהי' ג"כ נחשב כאלו תקחו את תרומתי כי בזה נתמלא רצון השי"ת לכן צריך כל אדם לפלס דרכיו במאזני צדק אפי' בהמצות שרוצה לעשות צריך שיראה אם זה רצונו יתב' ואז יעשה אותם וחי בהם וה' יאיר עינינו בתורתו ובמצותיו לעשותם כראוי אמן:

א"י דברי התדב"א הנ"ל בהקדם לפרש המדרש רבה עה"פ ויקחו לי תרומה וגו' זש"ה עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. ואומר דרשוני. גם לפרש הרמז שכ' בעה"ט תרומה אותיות מ' תורה שהתורה נתנה במ' יום וי"ל מה ענין תורה לתרומת המשכן יעיי"ש מה שכ' הוא בזה ולי נראה באופן אחר בס"ד דהנה בישמח משה לא"א זצוקלה"ה עמד על המחקר על מה צוה ה' ככה ליקח את התרומה מישראל כדי לבנות משכן לשמו יתב' ולא שלח משכן ממרום בלי נדבת ישראל וכמו שיהי' לעתיד כשיבנה המקדש בבי"א. וניחא לי' דזה הי' לפי שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שיהי' לכאו"א חלק בבית מקדשו עיי"ש

והנה אמרו ז"ל שיעקב ועשו חלקו בשני העולמות יעקב נטל העוה"ב ועשו נטל עוה"ז והקשו קמאי א"כ לכאורה נמצא דאם יש לבני יעקב איזה רכוש והון בפרט יותר מכדי סיפוקם וחייתם אז גזל היא בידם מבני עשו כי להם יאתה העוה"ז כאשר כן ירדו לעמק השוה. וניחא להו דע"י שישראל קבלו התורה א"כ כל העולם כלו לא נברא אלא בשבילן כדכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי וכן דרשו עה"פ יום השישי וגו' וא"כ כל העוה"ז גם מה שיש בידי עשו ג"כ אינו אלא בשביל ישראל שכל קיום העולם אינו אלא בשבילם ובני עשו לא עשו שום פעולה לקיום העולם ע"כ בשכר זאת זכו בנ"י מדינא דהמציל מן הנהר ומן הליסטים וכו' הרי היא שלו. עכ"ד המפורשים. ממוצא הדבר נשמע דכ"ז דוקא במי שמקיים את התורה שעושה פעולה ודבר המעמיד לקיום העולם אתיא מכללא דזה הכלל המציל מן הנהר כנ"ל אבל מי שאינו מקיים את התורה ואינו עושה שום פעולה לקיום העולם א"כ שפיר נחשב העוה"ז שיש לו גזל מידי עשו וזה שרמזה התורה אצל תרומת המשכן התורה שנתנה במ' יום כמו"ש

הבעה"ט כי כל מה שצוה הקב"ה ליטול תרומה מישראל כדי לבנות משכן הי' משום שרצה הקב"ה לזכות אותם שיהי' לכאו"א מישראל חלק בבית מקדשו וזה אינו אלא אם מקיים התורה דאז מה שנותן תרומה מדידי' נותן משא"כ אם אינו מקיים התורה אז מה שיש לו אינו שלו וגזל הוא מעשו וע"כ אין לו חלק בהמשכן הרי הוא כמבואר. ועם זה יש לפ' הפ' עלית למרום שבית שבי [דהיינו התורה שנשבה מיד המלאכים] ולכן לקחת מתנות באדם אבל זולת זאת לא הי' יכולת ליקח מתנות מישראל הנקראים אדם מפני שהונם שבידם הוי גזילה מבני עשו כנ"ל:

ומעתה בין תבין דברי המדרש עה"פ ויקחו לי תרומ"ה תורה מ' תמן תורה תמן מ' והיינו שלא יקחו תרומה כי אם ממי שמקיים את התורה אבל ממי שאינו מקיים לא יקחו כיון שאינו שלהם ע"ז אמר זש"ה עלית למרום שבית שבי דהיינו התורה עי"ז לקחת מתנות באדם כנ"ל. ומשם בארה דברי התדב"א בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע דהיינו שקבלו עליהם את התורה מיד אמר הקב"ה ויקחו לי תרומה כי מאחר שקבלו עליהם את התורה אז הונם לא נחשב כגזילה ועי"ז יוכל להיות להם חלק בבית מקדשו והבן כי נכון הוא בס"ד:

וצפית אותו זהב טהור מבית ומבחוץ וגו' ופירש"י ג' ארונות עשה בצלאל נתן של זהב בתוך של עץ ושל עץ בתוך זהב וחפה שפתו העליונה נמצא מצופה מבית ומבחוץ. וידוע קושי' המפורשים בזה למה הי' צריך לכ"ז לעשות ג' ארונות והלא הי' די באחד של זהב כולה:

והנ"ל בזה לפ' ואגב יתורץ ג"כ קושי' התוס' בברכות י"ז על הא דא"ר העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ובפסחים אמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה ותי' דכאן איירי לקנטר ולקפח עייי"ש. ולדידי נראה לחלק באופן אחר דלכאורה יל"ד על לשון הגמ' דאמר מתוך שלא לשמה והול"ל על ידי שלא לשמה וכו' אשר ע"כ לדעתי פי' הגמ' כך דהנה הדעת מכרעת דבאמת אם אדם עוסק בתורה ובמצות מתחלה שלא לשמה היא הנותנת דודאי נוח לו שלא נברא שתכלית הבריאה הי' רק לעשות רצונו יתב' ולא זולת. אבל אם מתחלה כוונתו בדו"ר לעסוק בתו"מ לקיים מצות הבוב"ה אשר צונו לעסוק בד"ת אך בתוך לימודו ועסקו בתורה ובמצות יבא בלבו מחשבה זרה ח"ו ואמר יאמר האדם כי טוב לו יותר שיפסוק מכל וכל לעסוק בתורה ויאמר לכשאפנה אשנה כלומר לכשאפנה את לבבי ממחשבה זרה אשנה (כאשר כתב בייטב לב שקבל ממרן זקניני זצוקללה"ה שיעבור עליו מה והוא לא יפסוק ח"ו מלימודו) עז"א הגמ' לעולם יעסוק אדם בתו"מ אף שלא לשמה שבאמצע

תלמידו היצר סוכן בו שלא לשמה שמתו"ך שלא לשמה מתוך דייקא ומתחלה עשה הדבר כתיקונו עי"ז אל ימנע עצמו מלעסוק בתורה ומצות כי סוף כל סוף יחזור ויבא לשמה. ועל זה ירמוז בהארון הרומז להתורה שיעשה ג' ארונות אחד של זהב ואחד של עץ ואחד של זהב מובן שאין תוכו כברו היינו הארון הפנימי רומז לשלא לשמה שהוא של עץ עכ"ז יהיה מצופה מבית ומבחוץ ויהי' כל לימודו רצויה לפני הקב"ה:

במסורה וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר. וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם. וראה בנים לבניך שלום על ישראל. יתבאר עפימ"ש ההפלאה בס' פנים יפות על הפ' ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' עד"ש ז"ל בפ"ק דברכות לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר. יעסוק בתורה ואי לאו יקרא ק"ש ואי לאו יזכר לו יום המיתה והקושי' מפורסמת דאם יום המיתה היא הבחינה המעולה הול"ל מיד יזכיר לו יום המיתה אבל הענין היא כי המעלה הטובה שבאדם הוא שידבק בתורת חיים כי בראתי יצה"ר בראתי תבלין זו תורה ותורה מגנת ומצלי כמוש"ל ואם ע"י עסק התורה ישבר כח יצרו הרע אזי בכל יום ויום נתוסף בו חכמה ודעת ביתר שאת ויתר עז אבל אם יתעצב ביום המיתה אינו תועלת אלא לפי שעה כי בכל פעם מתגבר עליו יצרו הרע וז"ש משרע"ה הנה נתתי לפניך שני דרכים לבטל את היצה"ר הא' את החיים ואת הטוב היינו התורה עץ חיים ואין טוב אלא תורה ואת המות ואת הרע היינו שישבור את יצרו ע"י הזכרת יום המיתה ועז"א ועצה טובה קמ"ל ואמר ובחרת בחיים היינו שתכין לך הדרך התורה להנצל ע"י התורה מהיצה"ר למען תחי' אתה וזרעך שיעמוד צדקתך לבני בנים כי ע"י הזכרת יום המיתה שהיא עצבות אזי מתגבר עליו יצרו בכל יום. ובזה פי' אאמו"ר זצוק"ל בייט"ל פ' ראה מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי כלומר לא מחמת יראת העונש רק ליראה אות"י דייקא למען ייטב להם ולבניהם לעולם שיעמוד צדקתו לבני בנים יעיי"ש ומן האמור יל"פ המסורה. וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם הכוונה כי יש דרך שירגת יצ"ט על היצה"ר ע"י ונחני בדרך עולם ר"ל כדרך כל הארץ הוא יום המיתה אך זה הדרך הוא ע"י עצבות אשר תכליתו אינו ברור כי בכ"י מתגבר עליו ע"כ איפוא זאת עשו זה הדרך ישכון אור וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר ע"י התורה שניתנה בה"ס שתראה להתגבר עליו ע"י התורה וזה ע"י שמחה כי פקודי ה' ישרים משמחי לב. ועוד מעלה יתירה לזה שהתגברות יהי' ע"י התורה וראה בנים לבניך כי אורייתא וקוב"ה חד וממילא לא תהי' היראה יראת העונש יראת עצמו כ"א ליראה אותו ועי"ז יעמוד צדקתו גם לבניו אחריו עד עולם וזהו וראה בנים לבניך שיעמוד צדקתו לעד. (ועמ"ש בפ' מצורע) ועפי' הדברים הנ"ל נ"ל לפ' ולנעוץ סיום הש"ס לתחלתו תנא

דב"א כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בעוה"ב שנא' הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות וכו' והכוונה באמרו כל השונה הלכות בכ"י מובטח לו שהוא בעוה"ב כי ע"י התוה"ק שלומד ושונה בה משבר כח היצה"ר ומגינה ומצלי עליו בכ"ע משא"כ ע"י שנא' הליכות עולם לו היינו הליכות עולם ליום המיתה שזהו דוקא לפי שעה וע"י עצבות ופקודי ה' ישרים משמחי לב וע"כ צריך להיות א"ת הליכות אלא הלכות ואז נתוסף בו חכמה ודעת ביתר שאת והיינו הקישור בתחלתו מאימתי קוראין את שמע בערבית וכו' כי ע"י קריאת שמע ג"כ יוכל לשבר כח היצה"ר בשמחה רבה שהוא ג"כ באופן היותר טוב ממידת יום המיתה שהוא ע"י עצבות וה' ישמחנו לשמור ולעשות את חקותיו ככל המצוה עלינו וירומם קרנינו בגאולה שלימה בבי"א:

תצוה

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית וגו' להעלות נר תמיד. ויל"ד בתיבת אליך דנראה כמיותר ומ"ש גבי תרומה דכתיב ויקחו לי. גם קשה דהי"ל לכתוב להדליק נר וכתב להעלות עירש"י עוד יל"ד בתיבת תמיד דהלא לא הי' אלא מערב עד בוקר עיירש"י ובמדרש זש"ה (איוב י"ד) תקרא ואנכי אענך למעשה ידיך תכסוף וצ"ב והנ"ל בזה בהקדים לתת טעם על אומרם ז"ל בפ"ק דכתובות גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ וכו' וטעמא בעי עפי' דברי הזוהר פ' תולדות כ' שנין אשתהי יצחק עם איתתי' ולא אולידת עד דצלי צלותי' בגין דקוב"ה איתרעי בצלותהון דצדקיא מ"ט בגין דיתרבי ויתוסף רבות קודשא לכל מאן דאיצטרך בצלותהון דצדקיא. ועיין בייטל לאאמ"ו וצוקללה"ה פ' מטות שכוונת דבריו הקדושים למ"ש בס' אוהל יעקב פ' כך והיא שימה בפי המפו' שמ"ש הכתוב ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה שישועתו וחסדו יתב' אינו על אותו זמן בלבד כי אם לכל עת לכל חפץ אפי' לאחר זמן אותן הפלאות הנם מוכנים ועומדים וחסדיו לא ימושו ועיי"ש באורך. ממוצא הדבר כשמע שנפלאותיו ית"ש וישועתו וחסדיו הנשפע ע"י תפלת הצדיקים עומדת לעד גם אם לעת חידוש הנס ידמה שפעולתה ותועלתה הוא רק לזמן ההוא ולאיש פרטי אבל באמת הוא לישע רבים וקמה גם נצבה מיד ולדורות דכיון שהם פתחו בכחם הצינור ישאבון ממעיני הישועה גם זרעיהם אחריהם. ועי"ז מתאוה הקב"ה לתפילתן של צדיקים כי רוצה בטובת עמו גם בדורות האחרונים שנתמעטו הלבבות וחשכו עינים בארובות ואין בכחם לעורר נסים וישועות עומד הצינור פתוח ע"י תפלת אבותיהם צדיקים הראשונים שמסרו נפשייהו על קדושת שמו ית'. ולכוונה זו אמרו גדולים מעשי צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ

כי מה שהצדיקים עושים במעשיהם ובתפלתם זה תכון לעד ולעולמי עולמים גם לדורות האחרונים שע"י שהצנור פתוח יכולים גם להשפיע עליהם כל מיני ישועות טובות כנ"ל משא"כ מעשה שמים וארץ שפעולתם לא הונח רק על זמן החידוש ולא יותר. ובזה נ"ל הפ' תקרא ואנכי אענך פי' מה שאמר הקב"ה שיקראו מקודם ואח"כ יענה הוא משום למעשה ידיך תכסוף דהיינו למעשה צדיקים שנקראים מעשי ידיך כמבואר בגמ' להם ולתפלתם תכסוף כדי שיתקיים לעד ולנצח נצחים ימין צדקם (עיין בידי משה שמפרש ג"כ שרומז שהקב"ה מתאוה לתפילתן ש"ל ולפימ"ש א"ש):

והנה גם בעניני רחכניות כן הוא כי אנן יתמי דיתמי ואם הראשונים וכו' ואין בנו כח להתחזק לעבודתו ית"ש בתכלית השלימות לתקן את שורש נשמותינו כראוי אך בזאת אנו כשענים במה שהראשונים פתחו דרכי העבודה ונתקיים מעשיהם לבניהם אחריהם עד סוף כל הדורות. וכן משרע"ה בלקיחת התורה עשה רושם ונתקיים לזרעיו אחריו לדור דורות. וז"ש ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אלי"ך דייקא היינו במדרגה שלך יקחו שמן זית רומז לחכמה כמו"ש חכז"ל כ"מ ששמן זית מצוי שם החכמה מצוי ולמדוהו מן המקרא וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה. ומפרש מהו מדרגתך להעלות נ"ר ע"ד נר ד' נשמת אדם כדי להעלות עד שתהא שלהבת י"ה עולה מאלי' וזה יהי' בכוחך עד סוף כל הדורות שיתקיים לנצח. וז"ש המדרש עה"פ ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית שם רומז שהמעשים טובים שעשה משרע"ה נתקיים בנו לעולמי עולמים ע"ז אמר זש"ה תקרא ואנכי אענך למעשה ידיך תכסוף והיינו שהקב"ה מתאוה ומכסף למעשה ידיהם של צדיקים מפני שמעשיהם וצדקתם עומדת לעד כהנ"ל והבן:

א"י ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד יתבאר בהקדם לפרש הפסוק לריח שמניך טובים שמן תורק שמך ע"כ עלמות אהבוך דהנה איתא במדרש פ"ז פרי זית קרא ה' שמך למה נמשלו ישראל לזית מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה אף ישראל וכו' ועוד אמרו שם דישראל נמשלו לזית מה שמן זית צף מלמעלה ואינו מתערב בשום משקה וכו' וכבר פי' מוזללה"ה (בתפל"א פ"י על תהלים) הפ' ואני כזית רענן בבית אלקים וגו' דכל א' מישראל יש לו הבחירה שיהי' נבדל מאוה"ע בכל הענינים א"כ נתקיים בזה הקריאת שם פרי זית מצד שצף מלמעלה ואינו נתערב בגוים וא"צ לכתישה משא"כ כשאינו נבדל ומתדמה להם במלבושים או בשאר ענינים א"כ בהכרח צריך לקריאת שם פרי זית מצד כתישה וזהו ואני כזית ר"ל בזה נמשל איש הישראלי לזית במה שאהי' רענן ומושרש בבית אלקים דהיינו מובדל ומופרש מכל אוה"ע וא"כ א"צ לכתישה עכ"ד:

והנה נחזי אנן דאם נמשלו ישראל לזית מצד כתישה והיינו להעמיד עליהם מלך קשה ולהכניעם ע"י האוה"ע כאמרם ז"ל אזי גם האוה"ע נענשין אח"כ כמו שמצינו זה בהמצרים וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי ולפי"ז גם לאוה"ע יותר טוב שישראל יקראו בשם פרי זית מצד שצף מלמעלה ואז אוהבים לישראל לא כמו אשר חדשים מקרוב באו ודימו לנפשם שבזה שמתדמין לאוה"ע וילמדו ממעשיהם ויאכלו וישתו יין נסיכם הטמא והטהור יחדיו יאכלנו וילכו בדרכיהם בזה יקנו שלימות וידידות עם האוה"ע אבל נהפוך הוא טעות הוא בידם כי אם יתערבו בגוים בהכרח יצרכו לקריאת שם פרי זית מצד כתישה ע"י אוה"ע וממילא שגם הם יענשו אח"כ ועי"ז תגבר שנאתם לישראל כי אע"ג שהם לא יתנו אל לבם לדעת שעונשם בא מצד שמכניעים לישראל אבל ותלייי' חזי וזש"ה לריח שמניך טובים שמן תורק שמך ירצה שקריאת שם פרי זית יהי' באופן הטוב מצד שהוא צף מלמעלה ולא מצד כתישה וגמר אומר על כן עלמות אהבוך ר"ל שגם האוה"ע אהבוך (עיי"ש ברש"י) ר"ל שגם אוה"ע יאהבוך כי באם נמשלו לזית מצד כתישה מאוה"ע אזי גם הם נענשין כמבואר ומזלייי' חזי ואינם אוהבים לישראל אבל אם שמן תורק שמך באופן הטוב מצד שצף מלמעלה אזי גם האוה"ע אהבוך. והנה החילוק הוא אם נמשלו לזית מצד כתישה אי מצד שצף מלמעלה הוא. דאם נמשלו מצד כתישה אז אינם דומין לזית תמיד רק בשעת כתישה אבל לא קודם כתישה או לאחר כתישה משא"כ אם נמשלו לזית מצד שצף מלמעלה. אזי תמיד הם דומין לזית כי שמן זית תמיד צף מלמעלה. וז"ש ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך ר"ל שכ"א יקח לעצמו הדמיון לזית בזה שהוא זך וצף מלמעלה ולא מצד כתישה וע"ז אמר להעלות נר תמיד כלו' שעי"ז תהי' תמיד דומה לזית משא"כ מצד כתישה אינו דומה תמיד לזית כנ"ל (ועמ"ש בפ' לך ופ' יתרו) והבן והשי"ת ירום קרנינו למעלה למעלה:

ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית וגו' להעלות נר תמיד. ואתה ג' במסורה הכא. ואידך ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בנ"י. ואידך ואתה תדבר אל כל חכמי לב. ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי. יתבאר בהקדם מה שפירשתי הפ' ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ובצאתו ולא ימות דהנה ידוע דכל איש ישראל מחיוב לקיים מצות עשה ולדבקה בו שבכל עת ובכל זמן ובכל רגע יהי' דבוק בהשי"ת ואפי' בעת עסקו בעניני עוה"ז באכילה ושתי' וכדומה ג"כ יכול לעשות זאת באיזה כוונה רצוי' לש"ש כל חד לפום דרגא דילי' ובפרט אותן הבאים בסוד ה' שמעלין כל דבר לשורשו ואף בדיבורו של חול עביד מעשה לש"ש כמו שהביא אאמו"ר זצוק"ל בס' ייטב לב בשם מפרשים ויברך דוד את ה' אף שלעיני הקהל ויאמר דוד הי' נראה שהוא אמירה בעלמא

אבל הוא הי' מקשר ומדבק עצמו עד אין סוף ב"ה והנה לאו כל מוחא סביל דא לעמוד במקום גדולים אבל גם לאנשים פשוטים יש להם לכוין שאוכל אכילה זו שבכח האכילה זו יוכל לעבוד עבודתו הבורא ית"ש וכן בכל ענינים צורכי גופנים יש להעמיק בו ג"כ צורך גבוה שעי"ז יכול האדם אף בעת עסקו בענינים הנ"ל לקיים מ"ע ולדבקה בו ובזה מקיים שויתי ה' לנגדי תמיד כמו שכתב זקיני הרמ"א ז"ל באו"ח ס"א שישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד ורואה במעשיו וכו'. וזה פי' הפ' ונשמע קולו בבואו אל הקודש לפני ה' ר"ל בבואו אל הקודש לעסוק במלאכת שמים בלימוד תורה או איזה מצוה שכל זה נקרא ביאתו אל הקודש ואז בודאי הוא לפני ה' שיודע שהשי"ת רואה במעשיו כי בצרכי גבוה הוא עוסק כמו כן יהי' ובצאתו ר"ל בצאתו מן הקודש לעסוק בעניני גשמיים לאכול ולשתות או לעסוק במו"מ ג"כ יהי' לפני ה' בכוונה זכה וברורה בלתי לה' לבדו ואם כה יעשה אזי ולא ימות ע"ד שכתב הזוהר הק' מאן דנפיל מדרגא דילי' נקרא מת וזאת רומז בהפ' אם גם בצאתו יהי' לפני ה' אז ולא ימות שלא יפול ממדרגתו. ובזה יל"פ המסורה ונשמע קולו בבואו אל הקודש. ונשמע פתגם המלך כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. כי לפי הנ"ל שגם בצאתו מהקודש לענינים גשמיים ג"כ יהי' לפני ה' א"כ בכל הדברים נשמע פתגם המלך מלכו של עולם וממילא כל מי שיש בו י"ש בו דייקא בפנימיות הלב אפי' בעוסקו בעניני עוה"ז דבריו נשמעים לאחרים וכל אשר דבר ה' נעשה ונשמע ר"ל שדבריו נשמעים לעשות רושם בלבות בני אדם להדריכם בדרך התורה והמצוה:

והנה י"ל שהאכילה ושתי' ושאר צורכי גופניים נקרא בגד ולבוש כי לפי עין הרואה הוא עוסק בדברים פשוטים ובאמת תוכו רצוף אהבה בכוונה זכה וצלולה והדברים הפשוטים המה לבוש ובגד להפנימיות ולכוונת הטמור ונעלם ולא נגלה לזולתו וזה נקרא בגדים להקדושה. וזאת תורת המסורה ואתה תצוה את בנ"י ויקחו אליך שמן זית הרומז לחכמה כנ"ל כי לזה צריך חכמה יתירה להעלות נר תמיד היינו הנשמה ע"ד כר ה' נשמת אדם להעלות כשמתו שתאיר ותדבק בהשי"ת תמיד אפי' בעת עסקו בענינים הגשמיים בידים עסקניות ומחשבות רצוניות לדבקה בו וע"ז אמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך מתוך בנ"י ר"ל אפי' בעת שהוא מעורב בתוך בנ"י בדיבורי חול אעפי"כ יהי' קרוב אליך להיותו דבוק בהשי"ת כמו משרע"ה שהעלה נר תמיד וע"ז גמר אומר שכמו כן ואתה תדבר אל כל חכמי לב בפנימיות הלב דייקא ועשו את בגדי אהרן לקדשו כלו' שיעשו מכל ענינים הגופנים בגדים להקדושה כמו בגדי אהרן היינו דברים פשוטים שעשה לקדשו כי אף שנראה לעין שהם דברים פשוטים אבל תוכו רצוף אהבה דבוקה

וחשוקה לשמו יתב' ועי"ז יהי' להעלות כר תמיד שמעלה נשמתו בכל עת ובכל זמן ובכל רגע והבן:

ואתה הקרב אליך את אהרן וגו' ויל"ד בתיבת אליך דהי' די לומר הקרב את אהרן. ובמד"ר הה"ד לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי וצ"ב השייכות לכאן. והנראה כי הנה עבודת אהרן הי' ממש להקריב קרבנות לכפר בעד העם. אמנם משרע"ה ע"י שהוא הי' השליח ולימד לאהרן דיני הכהונה נעשה כאלו קיים גם הוא כל אלו המצות של אהרן כי כבר אמרו ז"ל במשנה משה זכה וזכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו כי נחשב כאלו גם הוא קיים אותן המצות שזיכה בהן את הרבים. והנה בעבודת משרע"ה במה שלימד דיני הקרבנות לאהרן הכהן זה הי' בודאי עבודה תמה זכה ונקי' בלי שום פנוי' כי לא הי' לו במה שיפול במחשבתו איזה פנוי' אחרת לשם גדלות וכדומה ח"ו כיון שלא עשה כלל וקיים את המצוה רק באמירה בעלמא לאהרן משא"כ עבודת אהרן שהקריב קרבנות ממש כדי לכפר על העם מחטאתהם והוא העלה מן המזבח כפרה בעד כל קהל עדת ישראל זה הי' מעבודת הקשות שבמקדש לעמוד במחשבתו הטהורה בלי שום מחשבת פגול. וז"ש ואתה הקרב אליך היינו לדעתך ולמחשבתך את אהרן אחיך. וכמו שאתה בעבודתך במצות הכהונה הוא במחשבות טהורות כ"כ לדעתך ולמחשבתך הקרב את אהרן אחיך שגם מחשבתו יהי' זך ונקי בעת העבודה אף שהוא עושה בעשי' ממש כי אם ח"ו יהי' בו איזה מחשבות עגול הקרבן לא ירצה ולא יעלה לבעלים לשם חובה כידוע:

והנה כ"ז בעבודת הכהונה שכל עיקר הוא אצלה עבודת המחשבה משא"כ בעבודת משרע"ה בלימוד התוה"ק כבר אמרו ז"ל לעולם ילמוד אדם תורה אף שלא לשמה דמתוך שלא לשמה בא לשמה ואף אם מחשבתו הקדומה אינה זכה ופלולה כ"כ מ"מ הואיל ואישתרי מזה אל תנח ידיך כי ה' יהי' בסעדך שתלמוד לשמה וזהו החיזוק שלנו כי מי ידמה ומי ישוה להאי חסידא קדישא הוא אהרן הוא משה. אמנם בלימוד תוה"ק שהוא יוכל להיות בתחלתו אף שלא לשמה ובזה נזכה לחיי העוה"ב ותהי זאת נחמתינו. ולכוונה זו אמר המדרש על ואתה הקרב אליך את אהרן וגו' שמזה מוכח גודל הזהירות אשר צריך שלא לפגום המחשבה בעת העבודה אשר מי יוכל לעמוד בזה לכן אמר הה"ד לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי שזאת נחמתינו בלימוד תוה"ק שנוכל גם אנו לזכות לחיי עוה"ב כמבואר והבן וה' יזכינו לעבודתו במחשבה טהורה באמת כיר"א:

בא"א יתבארו הפ' והמדרש הנ"ל בהקדם דברי אדמו"ז זצוקללה"ה בספרו הקדוש ישמח משה לפ' המדרש כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך הרע למשה אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי' לך ונתקררה דעתו של משה. וכתב עפי"מ

דאיתא משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע דמשה קבל התורה בכחו שלא הי' שום אדם בעולם שיהי' ראוי לקבל את התורה רק משה לבדו והוא מסרה בכחו ליהושע ואי' בס' עיר בנימין דלכך לא נתייחסו בניו של משה אחריו משום שהי' איש אלקים ואין כבוד כלפי מעלה להתייחס בניו הגשמיים אחריו ואמר שזה פי' הפ' בדה"י ומשה איש האלקים לכך ובניו יקראו על שבט הלוי לא על שמו עכ"ד. ולפי"ז מה שנתקרב אהרן הוא שיהי' הכהונה לו ולזרעו אחריו וז"ש המדרש כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו אתו והיינו שיהי' הכהונה לו ולזרעו אריו הרע למשה בשביל זה אמר לו הקב"ה תורה שלי היתה ונתתי' לך והיינו משום שאתה איש האלקים וע"כ משום זה גופא אין זרעיך מתייחס אחריך עיי"ש בדבריו הנחמדים. ועפ"י האמור בדרך זו נלך לפ' ג"כ המדרש שהתחלנו בו. לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי דכיון שאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך וגו' הרע למשה ולא נתקררה דעתו עד שאמר לו תורה שלי היתה ונתתי' לך אבל כשהקב"ה לא הי' נותן לו התורה הי' מתרעם ח"ו על מה שנתקרב אהרן לכהונה. וז"ש המדרש לולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי כי הי' מהרהר ח"ו אחר הקב"ה אכן עי"ז שקיבל הוא התורה זה הי' לו לישועה:

וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי וגו' לכאורה י"ל דהתחיל בזה הדבר דמשמע דיבור ואח"כ אמר אשר תעשה דהיא עשי' גם כפל הלשון לקדש אותם לכהן לי ל"ל. ובמדרש זש"ה לעולם ה' דברך נצב בשמים אמר דוד כשם שאתה אמת שנאמר וה' אלקים אמת כך דברך אמת שנאמר לעולם ה' דברך נצב בשמים אל תקרי בשמים אלא כשמים כשם שמתחלה גזר ונעשה שמים אף אתה דברת לקדש וכו':

והנ"ל בזה ע"ד רמז עפי"מ דכ' בסה"ק נועם מגדים לפ' הפ' אך את שבתותי תשמורו דלכאורה קשה מדוע כתיב שבתותי עד שהצריך לכתוב את. אמנם הדבר יובן עפימ"ש בשל"ה דשביתת הדיבור מדבר חול חובה רבה הוא עלינו אחר שכל שביתותינו היא לזכרון שביתת הקב"ה והוא לא שבת רק מדיבור כי הכל במאמר עשה ופי' בזה מחז"ל מנין שהדיבור כמעשה עיי"ש. ולזה כתב שבתותי בשביל הדיבור והוצרך שפיר את עיי"ש:

והנה מזה תוכחת מוסר לאותן שבעוה"ר מקילין בדיבורים בש"ק ולפעמים באים לידי חילול שבת ר"ל ע"י אמירה בעלמא לנכרי לעשות צרכיהם וכדומה ובעיניהם לא נחשב לחטא ועון ובאמת זהו עון פלילי ר"ל כי הדיבורים עושים רושם למעלה כמו המעשה ממש. ובזהו נ"ל לפ' הפ' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בנ"י שימה בפיהם. דהיינו ששימה שהוא עשי' לפעמים תלוי בפיהם כי הדיבור בפה הוי כמו עשי'

בידים דהיינו בש"ק. ואפשר לרמז ג"כ בפ' וזה הדבר היינו הדיבור (כמו שדרשו וזה דבר השמיטה) יפעול כמו אשר תעשה דהיינו כמו עשי' ממש ולקדש אותם ר"ל בשבת שנקרא קודש הוא לכם. וז"ש המדרש לעולם ה' ר"ל מבריאת עולם שבדבר ה' שמים נעשו נשמע כי דברך נצב בשמים דהיינו דיבורך של אדם גדול כמעשה ונצב בשמים וזהו שמפרש המדרש אמר דוד וכו' א"ת בשמים אלא כשמים כשם שמתחלה גזר בדיבור ונעשה שמים וממילא ששביתתו בשבת קודש ג"כ בדיבור כנ"ל כמו כן אף אתה דברת לקדש ר"ל כ"כ צריך האדם להיות נזהר מדיבור ביום ש"ק שנקרא קודש הוא לכם:

וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר וגו' ויל"ד בכפל לשון לקדש אותם לכהן לי והי' די לומר לקדש אותם או לכהן אותם לי. ובמדרש הה"ד גדולים מעשי ד' דרושים לכל חפציהם. ונ"ל בזה כי עיקר עבודת האדם הנרצה להבוב"ה הוא חפץ הלב כאומרם רחמנא לבא בעי והלב מעורר את אברים החיצונים להוציא את אשר בלבבו מכח אל הפועל במעשה. אמנם מי שלא הגיע עוד לזה אזי צריך לעשות מה שבידו במעשה לעורר הלב בתנועה פנימיות כי הלב נתפעל אחר המעשה וזה כמו ענין כפי' ובע"כ כי הלב נתפעל בע"כ ע"י מעשה אברים החיצונים. וכמו כן בענין התפלה כי מי שהיא במדרגה אשר הלב מעורר את האברים. א"כ יכול להתפלל ע"ד הנאמר רק שפתי' נעות וקולה לא ישמע כי עיקרית העבודה היא בלב. לא כן האיש אשר לא הגיע עוד להתעוררת הלב מעצמו צריך לעשות מה שבידו וביכולתו לעורר באברים החיצונים את תשוקת הלב ולעבוד בכל כחו להשלים ע"י אברים החיצונים ואח"ז יתעורר הלב ממילא ויגיע לעיקרית העבודה חפץ הלב ותשוקת הנשמה. ומרגלי בפומא דאבא מרן זצוקללה"ה לומר בכל עת להורות לעם דרכי ה' הדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשו אשר בכל הענינים צריך להתעורר אברים החיצונים להגביר בכל עת הימין על השמאל כי ישראל המה מסטרא דימינא וזהו התעוררת החיצונית כמו בענין המלבושים שיהי' מימין על שמאל ע"ד הנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל כי אף שידמה לך מאי איכפת לי אם אלך בהמלבושים מימין על שמאל או להיפך אכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל כי עי"ז מה שאתה מגביר ימין על השמאל זהו התעוררת והחפץ לתשוקת הלב וכמו כן בכל ענינים:

והנה רש"י פי' על לקח פר אחד בן בקר לכפרת חטא העגל. וא"כ כשהי' צריכין לעשות תיקון על חטא העגל לא הי' אז במדרגה הגדולה אשר הלב יתעורר מעצמו בלי התעוררת אברים החיצונים כי מקודם הי' צריכין לתקן את חטא הנ"ל. וזה הדבר אשר תעשה דייקא היינו עשי' החיצונית לעורר כל האברים מקודם עד שיתעורר הלב וזה מפני לקח

פר בן בקר שהי' צריכין מקודם לתקן את החטא העגל ואח"כ יכולין לבא לתשוקת וחפץ הלב מעצמו. וזש"ה וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם היינו כי מתחלה צריכין לקדש עצמם בכל האברים שבהם ולעשות כלי מה שבידם לעורר את כולם ולעבוד בעבודה בכל גופו ונפשו ואח"כ יהי' לכהן לי. שיגיעו לזה. וז"ש המדרש על הפ' לקח פר אחד ב"ב וגו' ופירש"י ז"ל לכפר על מעשה העגל ולכאורה קשה הא אמרינן אין קטיגור נעשה סניגור וע"ז מביא הפ' גדולים מעשי ה' היינו המעשים שעושה האדם לה' דרושים לכל חפציהם ר"ל שנדרשים אם גם רק חפציהם לה' וממילא גבי אהרן שהרצון הי' במעשה העגל לה' א"ל אין קטגור נעשה סנגור ושפיר אמרה תורה שיקח פר ב"ב לחטאת לכפר על מעשה העגל ובא לציון גואל בבי"א והבן כי נכון הוא מאוד בס"ד:

תשא

כי תשא את ראש בנ"י לפקדיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהי' בהם נגף וגו' יל"ד כוונת אמרו לפקודיהם. עוד יל"ד מה זה תיבת לה' דקאמר גם למה כפל לומר פעם ב' בפקוד אותם. ובמדרש ר' תנחומא ר' יונה פתח כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירום וצ"ב. והנ"ל דהנה רש"י ז"ל פי' על ולא יהי' בהם נגף שהמנין שולט בו עי"ה והוא מדרש רבותינו. ולזה היתה הצואה למנותם ע"י השקלים ולא ע"י גלגלותם. והנה יש להתבונן בדבריהם דהנה איתא בסה"ק ישמח משה לאא"ז זצוקלה"ה בפ' תולדות עה"פ ויברכהו ה' דהא דאין הברכה שורה בדבר המדוד כי ההנהגה הסתמיות היא השגחה מסותרת בהטבע והטבע היא השליח וא"כ בדבר המדוד שאין יכול להיות נסתר אין בו ברכה לפי"ז מובן דאם יתן השי"ת ברכה בעצמו ולא ע"י השליח היינו הטבע ואינה מכוסה כלל בהטבע ודאי אין שום דבר יכול לעכב ע"י ושורה בכל אף בדבר המדוד וז"ש ויברכהו ה' דייקא ולא ע"י שליח יעיי"ש. הרי כי דבר שהיא למעלה מן הטבע אין שום דבר יכול לעכב על ידו ושורה בכל אף בדבר המדוד ממוצא הדבר מצינו למידין דבאומה הישראלית שהשגחתו ית"ש עליהם למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל כידוע בודאי אין שום מנין ומדוד יכול להזיק להם ח"ו וא"כ יש להבין למה הי' מן הצורך למנותם ע"י השקלים הלא הי' באפשרי למנותם ע"י גלגלותם. ויתבאר לדעתי עפימ"ש הר"מ במז"ל במורה דהשגחה היא סבת הדביקות וכבר נתבאר זה עפ"י משל דידוע שכ"ז שהבן מגודל אצל אביו ודבק בו תמיד משגיח עליו אביו בכל ענין וענין ובכל מה שיצטרך להאכילו ולהלבישו משא"כ בעת שיעזוב אותו ודבק באשתו וכדומה ואינו דבק בו תמיד אז השגחתו עליו אינה בעינא פקיחא בכל דבר כמקדם. וכ"כ אנו אל אבינו שבשמים

דכ"ז שאנו דבוקים בו בכל לב ונפש השגחתו ית"ש עלינו בכל ענינים למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל. משא"כ אם ח"ו נחסר מהדביקות ח"ו אליו ית"ש אז ח"ו נתונים קצת תחת הטבע והמזל וע"ז נאמר וסרתם וכו' (עיין בדרושינו הנדפס בסה"ק ייט"פ במאמרי דורש טוב אות ח'):

והנה א"י שישראל חטאו בעגל כאמרם ז"ל שכפרה זו דכתיב ונתנו איש כופר נפשו היתה לכפר על מעשה העגל כופרא כפרה א"כ לא היו דבוקים בו ית"ש בכל לב ונפש וממילא שלא הי' השגחתו ית"ש אז עליהם למעלה מן הטבע ולמעלה מן המזל וע"כ אם יפקוד אותם בגלגלותם ח"ו יהי' בהם נגף ע"כ היתה הציווי למנותם ע"י השקלים דייקא. וז"ש כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם [מלשון ולא נפקד ממנו איש] ור"ל ע"י החסרון הדביקות שבהם עי"ז ונתנו איש כופר נפשו היינו למנותם ע"י השקלים ולא בגלגלותם שלא יהי' בהם נגף. אולם כאשר ראו והבינו זאת שהקב"ה צוה למנותם ע"י שיתנו כופר נפשם בשביל חסרון דביקותם בהבוב"ה ע"כ מהרו לתקן מה שקלקלו ולהיות דבוקים בו ית' בכל לב ונפש ואז יש למנותם אף בגלגלותם. ואמרו לה' בפקוד אותם ר"ל שתקנו מה שחסרו ודבקו בה' וע"כ לא יהי' בהם נגף גם בפקוד אותם ר"ל אף אם תמנה אותם בגלגלותם ולא ע"י השקלים ושיעור הפ' כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם לחסרונם שחסרו הדביקות ע"כ בהכרח ונתנו איש נתינה ממש לה' בפקו"ד אותם שחסרו בדביקותם להשם וכאשר זאת נתנו אל נפשם לתקן אז ולא יהי' בהם נגף אף בפקוד אותם עפ"י פשוט ע"י גלגלותם. וזה ירצה בכוונת המדרש ע"ז כי אלקים (בגימט' הטבע) שופט דהיינו שהטבע שופט עליהם שאין למנותם ע"י גלגלותם כפירש"י שהמנין שולט בו ע"ה עי"ז הי' זה ישפיל היינו שנעשו שפל בעיניהם ע"י חטא שחטאו וחסרו מהדביקות הבורא ית"ש ועי"ז וזה ירום שהטיבו מעלליהם ותקנו מה שחסרו ונתרוממו והתנשאו בדביקת ה' בכל לב ונפש והבן:

ב' כי תשא את ראש בנ"י וגו' יל"ד באמרו את ראש בנ"י דתיבת ראש נראה לכאו' כמיותר דמה הי' המקרא חסר כי תשא את בנ"י לפקודיהם. גם אמרו תיבת לה' לכאו' שפת יתר דידוע דכופרא לה' יתן ולא לדבר אחר. ובמדרש תנחומא כי תשא את ראש אמר יוסי ב"ח רמזו שעתיד לקרב ראשון של שבטים לשכינה ואיזה זה ראובן שנא' יחי ראובן ואל ימות וזהו כי תשא את ראש ראשון של שבטים ע"כ ותמוה מה שייכות קרבות ראובן לפרשת שקלים שבכאן וכן תמה עליו בהמפרש עץ יוסף שם. ונראה עפי"מ שכתבתי בפ' וישב לפ' המדרש וישב ראובן אל הבור א"ל הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך יפתח בתשובה תחלה ואיזה זה

הושע שאמר שובה ישראל עד י"א ותמהו המפורשים הלא כבר פתחו בתשובה אדם הראשון וקין וזה הי' קודם ראובן. גם מה שאמר שב"ב פותח בתשובה תחלה היא תמוה הלא גם משרע"ה הזהיר על התשובה וכן הנביאים שקדמו להושיע. ואמרתי כי הנה יל"ד על אמרו מעולם לא חטא אדם לפני שתיבת לפני היא מיותר שמסתמא ידעינן דאדם החוטא חטאתו מגיע לפניו ית'. אמנם י"ל כי כתבו בכוונת הגמ' דאין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות. כי בלא זה האיך יתכן לומר שהאדם המאמין בהשגחה פרטיות ויודע שהשי"ת נותן לו חיותו בכל רגע ורגע כאמרם כל הנשמה תהלל י"ה על כל נשימה ונשימה תהלל י"ה והוא עומד עליו ורואה במעשיו האיך יתכן לומר שבכח זה הניתן לאדם מאתו ית' ילך ויעוז פניו כ"כ לפני בוראו לעבור על רצונו אף באשר הוא רואה ואם נאמר שבעת החטא אינו מאמין בהשגחת הקב"ה א"כ זו קשה יותר מן הראשונה שאז הוא כופר בעיקר ח"ו וקשה יותר מכל החטאים שבעולם וניחא להו שרוח שטות נכנס בו אז כשבא לידי חטא זה:

והנה מקום יש בראש להניח הנחה סוברות דזה דוקא בחטא דעלמא אמנם לפעמים כך דרכו של היצר להיות מסית ומדיח לאדם לעור עיני החכם לומר על איזה עבירה שהיא מצוה. וכך ידמה בעיני האדם הרבה פעמים על איזה עבירה שהוא מצוה לעשותה כידוע דברי הבעש"ט על הגמ' שוחט משום מאי חייב משום צובע ופי' בתוס' אשוחט דעלמא קאי. והנה אם עושה עבירה כזו שפיר יוכל להיות בשעת העבירה בדעת שלימה וצלולה כי לפי דעתו הוא עוסק במצוה ומאמין באמת בהשגחת הבורא ואך טעות הוא בידו בעשיית עבירה הלזו. והנה אצל ראובן מצינו שהי' בדעתו שעושה מצוה בעת שבלבל יצועי אביו כאמרם ז"ל שתבע עלבון אמו כנודע שהי' מחשבתו לטובה בזה והי' ממש כעין עבירה זו שכתבנו שיוכל להיות בעת עשייתה בדעת שלימה באמונת השי"ת וכעין עבירה זו לא מצינו ענין התשובה עד אצל ראובן. וז"ש מעולם לא חטא אדם לפנ"י דוקא שיאמין בי באמת ובכענין זה לא מצינו ענין התשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה אף בזה שהי' כוונתו לשמים חייך שב"ב פותח בתשובה תחלה שנא' שובה ישראל היינו בישראל שרומז על מדרגה גבוה שתמיד המה לפני ה' אף בעת החטא באותן אמר שישובו והבן:

הנחה זו תורנו לדעת ענין מחצית השקל דהנה חטא כזה שסובר שהוא מצוה שבמחשבתו הוא אז לה' ואינו חוטא כלל במחשבתו ורק בהעשי' א"כ אינו עושה רק מחצית החטא כיון שבכל חטא וחטא יש פגם המחשבה ופגם המעשה והוא כיון שלא עשה רק פגם המעשה ולא פגם המחשבה א"כ אינו אלא רק מחצית וזאת מה שרצינו

לבאר וע"כ באה הצואה אשר נשיא כי יחטא ראשי בנ"י אם יחטאו שעפ"י רוב מחשבתם היא לטובה אף בעת עשיית החטא כי ראשים שבבנ"י המה הצדיקים שבדור שלבם רק לה' ואי אתרמי להם איזה חטא היא עפ"י הרוב רק בתחבולות היצר שסוברים שזהו מצוה אמור מעתה שע"כ צוה הסם שיתנו רק מחצית השקל כי גם הפגם הוא רק מחצית שהיא רק במעשה ולא במחשבה כנ"ל:

וז"ש כי תשא את ראש בנ"י היינו הראשים והצדיקים שבבנ"י לפקודיהם מה שפקדו וחסרו הם ונתנו איש כופר נפשו לד' דייקא בפקוד אותם דהיינו שיתנו הכופר על החטא שהי' נפשם לה' בעת החטא והחסרון וע"ז יתנו רק מחצית השקל כי גם החטא הי' רק מחצית והרי הוא כמבואר:

ומשם בארה דברי המדרש שפתח פתחא להכא רמז שעתיד לקרב את ראובן מחמת שגם חטא ראובן הי' כעין זה שהי' נפשו לה' בעת החטא וא"כ כאן מצינו כפרה על חטא כזה וגם אדרבה שמכאן מוכח שחטא כזה הוא קל יותר מכל החטאים אחרים שאין צריך ליתן ע"ז רק מחצית ושפיר יוכל בזה לקרב את ראובן שיתכפר בתשובה והבן:

ג' עוד יתבאר כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם וגו' וכבר עמדו מפוה"ת דהי' סגי באמרו כי תשא את בנ"י תיבת ראש ל"ל. גם יל"ד בתיבת פקודיהם שהוא לכאורה שפת יתר. ובמדרש רבה בריש הפרשה תמן תנינן ועוד אמר לו הקב"ה משה חייבין לי ישראל מה שלוו הימני שנאמר כי תשא כמה דתימא כי תשה ברעך אמור להם שיפרעו מה שהם חייבין לי הוי כי תשא ואשלמה להם שנאמר והי' מספר בנ"י כחול הים ואומר דרשוני. והנ"ל בזה בהקדם לפרש הפ' בפ' לך ויאמר אברהם אל ה' מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וגו' עפימ"ש בספר ייטב לב לאאמ"ו זצוקלה"ה בריש פ' תצוה לפרש הפ' והאיש משה עניו מאוד מכל האדם אשר ע"פ האדמה. ותו"ד כי כתיב ומה ה' דורש ממך כ"א עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם א' היינו להסתיר מעשיו מבני אדם והטעם דאז יהי' מחשבתו זכה ונקי' בלתי לה' לבדו משא"כ בפרהסיא יכול להיות שמתערב בו מחשבה זרה להתנאות ולהתפאר בפני בני אדם אמנם זהו באפשרי לאדם פשוט אבל מי שהוא שר ושופט בישראל להורות לעם דרכי ה' א"א לו להסתיר מעשיו כי זכות הרבים תלוי בו ע"כ צריך הוא ליזהר ולהשמר בשמירה יתירה שבכ"ז לא יתערב בו מחשבה זרה וז"ש והאיש משה עניו מאוד ואיך הי' עניו מכל האדם ע"ז אמר שסבור הי' שהוא אשר ע"פ האדמה דבוק ע"פ האדמה בענין ארצי להתנאות ולהתפאר עיי"ש באורך:

ועפי"ז י"ל ג"כ אצל אברהם אבינו ע"ה שכל השתדלותו ועשייתו הי' כדי שיתגלה כבוד מלכותו ית"ש על כל העולם והי' מגייר גרים כאז"ל על ואת הנפש אשר עשו בחרן כידוע

א"כ הי' עבודתו בגלוי ברוב עם ואי אפשר הי' לו להסתיר מעשיו כי זכות הרבים הי' תלוי בו וע"כ ברוב ענותנותו שאמר ואנכי עפר ואפר לא האמין בעצמו שעסק בתורה ועבודה לש"ש והי' חושד את עצמו שנתערב בעבודתו מחשבות בלתי רציות להתנאות ולהתפאר וע"כ הי' דואג האיך ובמה יוכל לתקן את זאת שתהא מחשבתו זך ונקי לש"ש. וז"ש ויאמר אברם מה תתן ל"י ע"ד דכתיב ויקחו לי תרומה לי לשמי. ור"ל מה תתן שאוכל לתקן את ליי לשמי שתהא מחשבתו זכה וטהורה לשמו ית' דאל"כ ח"ו אנכי הולך ערירי בלי שום מצות ומע"ט:

והנה להתפאר ולהתנאות בפני בני אדם שייך במצות שאדם עושה בעצמו ברוב עם משא"כ במה שיצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה ומשפט ולהיות הצנע לכת עם ה' בודאי צדקתו עומדת לעד והיא מיראה הטהורה מרוממותו יתב' ואהבתו לעשות נ"ר לפניו ולא להתנאות ולהתפאר. וזה הי' כוונת א"א ע"ה באמרו הן לי לא נתת זרע וגו' וא"כ לא אוכל לתקן מצוה שתהא זכה וצלילה לה' לבדו כי אין לי בנים לצוות אותם לעשות צדקה ומשפט ולזאת השיבו הקב"ה הבט נא השמימה וכו' כה יהי' זרעך. וא"כ יהי' ביכולתך לתקן את לי לשמי יתב' במה שתצוה את ביתך אחריך ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט. היוצא לנו מכ"ז שהוא עבודה גדולה לאיש ראש שר ושופט לעבוד את ה' בעבודה שלימה לש"ש בלי שום תערובות מחשבה זרה להתנאות ולהתפאר ע"י שעבודתו בפני רבים אמנם מה שיצוה את ביתו אחריו זו בוודאי עבודה זכה ונקי' לש"ש. וזש"ה כי תשא את ראש (דייקא) בנ"י לפקודיהם (מלשון ולא נפקד ממנו איש) ור"ל הראשים העובדים את ה' בגלוי ובפרהסי' כדי להורות לעם דרכי ה' לפקודיהם היינו לחסרון הכוונה הרצוי' בלתי לה' לבדו כי יהי' בו תערובות מחשבה להתנאות ולהתפאר עז"א המדרש אמר לו הקב"ה משה חייבין אתם ל"י היינו לשמי ישראל שנא' כי תשא כמ"ד כי תשה אמור להם שיפרעו היינו שיהי' ברצונם ובלבם עכ"פ לפרוע מה שהם חייבים ל"י וכו' ואז יהי' הבא לטהר מסייעין אותו ואשלמה להם שנאמר והי' מספר בנ"י כחול הים היינו שיהי' להם בנים לצות אותם אחריהם לעשות צדקה ומשפט אשר זה בודאי כוונה שלימה ורצוי' לה' לבדו בלתי מחשבה להתנאות ולהתפאר ובזה יתוקן הל"י לשמי כנ"ל ובא לציון גואל בבי"א:

ד' כי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהי' בהם נגף וגו'. ובמדרש ר"ת הה"ד ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי. יתבאר בהקדם דברי היערות דבש (ח"ר דרוש י"א] שאל יחשוב האדם שהכל הוא רק באקראי בעלמא כ"א יתלה הכל בשכר ועונש רק העונש נחלק לב' חלקים וזה אמרם מזמור לדוד בברחו

מפני אבשלום בנו קינה לדוד מיבעי' אלא ה' אמר לו הנני מקים רעה וכו' עכשיו אני רואה שהוא בני סתם ברא כו' ויובן כי בעונשין יש ב' אופנים א' כי העונש מגיע לאדם בכוונה מה' לענשו על חטאי ולהטיבו באחריתו. ואופן הב' כי איש מזלו רע וכפי מולד הכוכבי שמים הוא לרוע רק ה' מגן בעדו ומשדד מערכת השמים וכאשר יחטא ה' מסלק ממנו השגחתו ומניח למנהגו של עולם תחת מערכת כוכבי שמים והמה פעלו בו לרעה. וההבדל דבין אופן זה לזה הוא דבאופן ראשון ינקה עונו ומקבל תשלום פרי חטאתו ואז טוב לו לעוה"ב אבל באופן השני אין כאן עונש רק סילוק השגחה והוא כפי מקרה טבעו ועונשו עדיין בשלימות ליום הגמול. וזה כי מתחלה חשב דוד שיהי' לו הרעה לפי מזלו וטבע הזמן אשר נולד בו. אבל בראותו כי בנו רדף אחריו והלא הוא בנו לחוס על אביו ולא בטבע הוא זה וע"כ שהוא השגחה פרטיות מבעל המשלם גמול וע"כ הרי מקבל עונשו ונפטר בזה מחטאתו והוא באופן הראשון לכך שיר מזמור לה' עכ"ד היקרים:

ובדרך הזה אמרתי לפרש המשך הדברים הנאמרים שם ה' מה רבו צרי וגו' כלו' רבים הם הצרות שלי. אכן רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו. הכוונה שע"י היסורים לא יהי' לו שום תשועה וכפרה על החטאים כלל וכלל כיון שהוא באלקים סלה. שכל הצרות והתלאות שלי הנה רק מפאת מקרי הזמן ודרך הטבע. כי אלקים גימט' הטבע כידוע ומצד מערכת צבאי השמים המושלים עלי וע"כ לא ינקה ה' עוד בזה לכפרת העונות. אבל אין הדבר כן כי ואתה ה' מגן בעדי כי השם הוי' ב"ה מורה על למעלה מן הטבע הי' הוה ויהי' וע"כ אין זה מפאת הטבע וממך הכל מידך נתנו לי כל הצרות האלה וע"כ אתה הוא מגן בעדי לכפר על עוני וגם כי הוא כבודי ומרים ראשי שאתרומם ע"י היסורים בכבוד וברב טוב לעולמים. וזה הוא דאסמכי' הך קרא ואתה ה' מגן בעדי לכי תשא את ראש בנ"י לפקודיהם [הוא מלשון חסרון וצער ביום פקדי ופקדתי] כי כל צרת ישראל הבאים עליהם. על ידם יהי' להם נשיאת ראש ובמה תרומם קרן ישראל ונתנו איש כופר נפשו שהצרות באים לכפרה על עונם ולפדיון נפשם והוא ע"י כי הוא. לה' בפקוד אותם כי כל התלאות יבואו למו מאת הקב"ה הי' הוה ויהי' ולא מצד טבעי וע"כ ולא יהי' בהם נגף בפקוד אותם ע"י הצרות ח"ו כי אדרבה לטובה תחשב להם והיא הנותנת להם לסליחה ולכפרה על כל חטאתם לגדלם ולרוממם לעולמים והבן:

ה' כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו לד' בפקוד אותם וגו' יל"ד בענין מחצית השקל. ואמרו אח"כ ולא יהי' בהם נגף יש לשאול והלא שנינו אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ואם כן לא יהי' מצות נתינת מחצית השקל בשלימות בלתי לה' לבדו. אכן י"ל עפימ"ש בספרים לחלק דהא דאין לעשות

מצוה מכח שכר ועונש היינו בשביל עצמו כי הו"ל כאלו עושה לצורכו אבל בשביל שכר ועונש העולם ראוי ונכון לעשות מצוה לזכות רבים מישראל להכריען לכף זכות ולבלי עשות עבירה שלא להכריען לכף חוב כי זהו עצמו מצוה להציל נפשות מישראל. ביאור הדברים עפימ"ש אאמו"ה זצוקללה"ה בספר ייטב פנים מאמר תוכחת מוסר אות ג' לפ' בזה מאמרם בב"ב ע"ח אהא דכתיב ע"כ יאמרו המושלים. אלו המושלים ביצרם. בואו חשבון. נחשוב חשבונו של עולם. עפ"י דבריהם ז"ל בפ"ק דקידושין ת"ר לעולם יראה האדם את עצמו כאלו חציו זכאי וחציו וכו' ראב"י אומר לפי שהעולם נידון אחר הרוב ועשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע וכל העולם לכף זכות. והן הן דברי הגמ' כי המושלים ביצרם יאמרו בואו ונחשוב חשבונו של עולם דייקא מה שהעולם נידון אחרי הרוב הוא מכריע לזכות עיי"ש בדבריו היקרים. והנה זאת תורה העולה מדבריו דהא דאסור לעשות ע"מ לק"פ היינו דוקא כשעושה המצוה רק לעצמו משא"כ העושה עבור טובת העולם בזה אשרי לו ואשרי חלקו שמכריע את כל העולם לכף זכות. וזה פי' הפסוק כי תשא את ראש בנ"י לפקדיה"ם הוא לשון חסרון. היינו בעת שתשא את ראשם שכאו"א מהם יתקן מה שפגם וחסר בקיום מצות השם. ונתנו איש כופר נפשו. אף שיהי' כופר נפשו ויוכל להיות שעושה להנאתו ע"מ לקבל פרס עכ"ז הוא רק לה' לבדו והטעם כי הוא בפקוד אותם שעל ידו יתוקן החסרון שלהם ויהי' מזה טובת הכלל שמכריעם לכף זכות. ולזה אמר. ולא יהי' בהם נגף. בעבור שהוא בפקוד אותם. שמזה יצמח טובת הכלל כלו ועי"ז יפקדו בדבר ישועה ורחמים:

ו' **כי** תשא את ראש בנ"י לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו לה'. ולא יהי' בהם נגף וגו' ובמדרש תנחומא הנ"ל הה"ד ואתה ה' מגן בעדי כבודי ומרים ראשי. ונ"ל לדרוש סמוכות פסוק זה לכי תשא דדא ודא אחת היא דהנה כתיב בכל צרתם לא צר ידוע דהכתיב היא באלף והקרי הוא בוא"ו שבעת אשר שולט דין בישראל ח"ו והמה ביסורים מכובד הגלות המר ונתונים למוכים טורפי טרף נפשותינו אז שכינה מה אומרת וכו' וזה מחמת גודל רחמניותו יתב' עלינו אשר כביכול הוא משתתף בצערינו ובצרתינו לו צר. אכן לחלק יצאות אשר בעת שהעולם מתנהג במדת הדין אז כבי' אין צער להשכינה כי אין רחמים בדין. דמה שהקב"ה משתתף בצערינו הוא רק מחמת מדת הרחמניות ולא מכח הדין א"כ בהנהגת הדין אין רחמים ואין לנו על מה להשען ח"ו. וזה פי' נעים זמירות ישראל ה' מה רבו צרי וגו' רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו. היינו שאי אפשר להיות לי לישועה מחמת שהוא. באלקים סלה. מכח מדה"ד השולט ואין כחום בדין. אכן ואתה ה' שם הוי'. מגן בעדי. ועי"ז יהי' ג"כ כבודי ומרים ראשי. מחמת שיצא מזה כבוד שמים

במה שאושע אני בישועת ה'. וזה קולי אל ה' אקרא. שאני מבקש לשם ה' אזי ויענני מהר קדשו סלה. וגמר אומר ומסיים לה' הישועה. היינו שמחמת ישועתינו יצמח מזה ישועה לשם ה' ג"כ. אז ממילא בזכות זה מל ממך ברכתך סלה שהישועה תחול עלינו סלה:

וזהו ג"כ ביאור הפ' כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם לחסרונם ונתנו איש כפר נפשו לה' היינו מה שיהי' ישועתינו הוא רק בשביל שהיא לה' למען כבוד שמו יתב' אשר בגודל רחמנותו משתתף בנערינו ובצרתינו לו צר וע"כ יכולה לבא הישועה. ולא יהי' בהם נגף וגו' הקב"ה יפקוד אותנו בגאולת עולם ב"ב ויתגדל ויתקדש כבוד מלכותו עלינו במהרה:

ואתה דבר אל בנ"י לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדרתיכם וגו'. ויל"ד על תיבת לאמר דנראה לכאו' לשפת יתר. גם יל"ד על תיבת הו"א והי' די לכתוב כי אות ביני וביניכם גם מה זה דקאמר לדורותיכם והלא כל המצות נאמרו לדורות והתורה נצחיות ולא לדור אחד נאמרו. וחלקי אמרה נפשי וכל אלה באחת יבוארו עפימ"ש מרן האר"י ז"ל בלק"ת פ"ז דהנה ידוע דבמצרים הי' בוחר להם משרע"ה לנוח ביום א' והוא יום השבת וזהו ישמח משה במתנת חלקו שכיון שראה שהקב"ה ג"כ נתן להם יום השביעי לשבת שמח במתנת חלקו כי גם הוא בחר להם יום זה במצרים ובא הכתוב לאמר אך את שבתותי תשמרו כלומר שתשמרו את יום השבת בשביל שהוא שבת שלי ולא בשביל הנאתכם לשבות ממלאכה כמו במצרים. ועיין עוד מזה בס' ייט"פ במאמרי שם הגדול אות וא"ו מה שהוסיף לפ' הפ' הנ"ל ע"פ דברי הגאון ר"ר העשיל ז"ל בפ' המדרש מנין לאמירה לעכו"ם שבות שנא' את שבתותי תשמרו כי הקב"ה ברא העולם בדיבור בעלמא כדכתיב בדבר ה' שמים נעשו ומזה שבת וינח ביום השביעי לזה אמר את שבתותי תשמרו מדיבור עכ"ד והנה במצרים לא שבתו רק ממלאכה גמורה ולא מדיבור ועתה שגילה להם טעם שביתה אמר דבר אל בנ"י אך את שבתותי תשמורו למעט הדיבור עכ"ד וכמו שאמרו שלא יהי' דיבורך של שבת כדיבורך של חול. ובזה פי' הנועמ"ג בחריש ובקציר תשבות כי חריש הוא לשון שתיקה כמו ואתם תחרישון וזהו בחריש להחריש ולהשתיק מדיבור של חול לגמרי ובקציר היינו לקצר אפי' מדברים המותרים בזה תשבת:

ולפעד"ן דשני דברים הנ"ל אחת היא דזה הוא המבחן אם כוונתו לשמים ושומר שבת כהלכתו לא בשביל הנאת עצמו אם ממעט מדיבורו ואינו מדבר שום דיבור חול וגם מדיבור המותר מקצר אות הוא שגם זאת ששבת מהמעשה כוונתו ג"כ רצוי' לש"ש כי

אם אינו שומר שבת רק מהמעשה ולא מהדיבור נראה שכוונתו רק להנאת עצמו לשבות יום אחד בשבוע:

ובזה נ"ל לפ' אמרם ז"ל אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד הי' נגאלים ירצה שתי שבתות מהמעשה והדיבור ע"כ מיד היו נגאלים כי אז הסימן מהדיבור שגם על שביתת המעשה כונתו לש"ש והדיבור מוכיח על המעשה:

ועוד זאת נוסף על דברינו אלה כאשר יקיים השביתתו כראוי צריך עוד הזמנה להמצוה היינו לומר לשם יחיד כמו"ש הגאון מו"ה זרח בס' אור לישרים שזה תקנה שלא יחטפו הס"א המצות דקיי"ל מצות צריכות כוונה ואף למ"ד א"צ כוונה מבואר בהר"ן שאם מכוין שלא לצאת אינו יוצא ולכן צריך לומר שאני עושה מצוה זו רק ע"מ לשם יחוד קוב"ה חולת זה איני רוצה במצוה זו ואין לזרים חלק בו. ובזה פי' מוזלה"ה בס' תפל"מ (בתהלים מ"ה) אומר אני מעשי למלך לשוני עט סופר מהיר. מחמת שאני עושה המעשה המצוה או התפלה רק למלך ממ"ה הקב"ה וזולת זה איני רוצה בעשי' זו לכך לשוני עט סופר מהיר בלי עיכוב. המורם מדברינו דאם שומר שבת במעשה ובדיבור וגם אומר הלשם יחוד שכוונתו לש"ש מיד הי' נגאלים ואז יהי' שמו וכסאו שלם וזהו עיקר המלחמה כמו"ש כי יד על כס י"ה מלחמה לה' ועתה בעוה"ר חסר א' מכסא וו"ה מהשם וידוע מה שפי' בזה זקיני המהרש"א ז"ל או"ה למושב לו:

וזה שא"ה ואתה דבר אל בנ"י לאמר היינו שיאמרו בפה קודם שכוונתם הוא רק בשביל ציווי הבוב"ה ולא להנאת עצמם ואז יהי' שבתותי תשמרו היינו שבת שלי מהמעשה ומהדיבור כי משביתת הדיבור הוא ראי' על שביתת המעשה שהוא לש"ש כנ"ל ואם כה יעשו יקוים בהם מאמר חז"ל אלמלי שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלו ויהי' שמו שלם וכסאו שלם ע"כ אמר כי אות הו"א ביני וביניכם ר"ל שע"י שמירת שבת מהמעשה ומהדיבור יתמלאו האותיות הו"א א' מכסא ו"ה מהשם ב"ה וזה יהי' לדורותיכם עפי"מ דאי' בס' ייט"ל לאאמ"ו זלה"ה יראת ה' טהורה אז עומדת לעד להנחיל זאת לדורות הבאים אחריו כדכתיב מתהלך בתומו צדיק בתומו דייקא אז אשרי בניו אחריו ויהי' לדורוהיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם שע"י שמירת שבת יכירו וידעו הכל גדולת הבורא יתעלה כידוע ששבת היא עיקר האמונה והבן:

א"י ואתה דבר אל בנ"י לאמר אך את שבתותי תשמרו. יל"ד בתיבת אך והי' די לומר את שבתותי תשמרו. גם צריך להבין דבכ"מ אכין ורקין מיעוטין ואת בא לרבות דמה מיעוט ומה ריבה כאן וי"ל עפי"מ שפי' הפסוק ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש ויל"ד על אמרו בלשון ציווי לעשות מלאכה ששת ימים וכי חובה הוא

זה. גם אמרו תעשה ולא אמר תעשה עפ"י דברי האלשיך והאוה"ח פ' בראשית כי לא הי' כח בעולם לעמוד רק ששת ימים וע"י שבת העולם עומד שאז קיבל בחינת נפש וז"ש כי ששת ימים ר"ל רק על ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וינפש בזה הקנה נפש לעולם למען יתקיים. ובזה פי' מוזלה"ה בס' י"מ שומריו וזוכריו המה מעידים כי רק לששה כל ברואים ועומדים ע"כ דבריהם א"כ לפי"ז לולי הש"ק כבר הי' נחרב העולם וחזר לתוהו ולא נשאר כלל ממלאכתו אשר עשה בששת ימי המעשה רק בכח השבת העולם עומד על מקומה ועי"ז יש קיום למלאכתו. וזה כוונת הפ' שבל יאמר האדם שע"י שביתתו ממלאכתו בשבת בזה ממעט הכנסות פרנסתו לא כן הוא שאדרבה שעי"ז מלאכתו מתברכת בששת ימי המעשה וזש"ה ששת ימים תעשה מלאכה ר"ל עי"ז מלאכתו עשוי' ומקוימת מחמת וביום השביעי יהי' לכם קודש לשמור שבת כהלכתו זהו הנותנת כח ואומץ במלאכתו של ששת ימי החול:

ובזה י"ל גם כאן שזש"ה אך את שבתותי תשמרו כוונתו במה שאמר א"ך הכוונה שממעט עצמו ואינו עושה מלאכה בש"ק ונראה בעיניו שבזה ממעט ח"ו מפרנסתו ע"ז אמר א"ת שבתותי תשמרו ואת היא ריבה ר"ל שאדרבה כי ע"י השבת נתברך מלאכתו לששת ימי המעשה שתהי' עשייתו עשוי' מקוימת ומלאכתו מתברכת להניח ברכה אל תוך ביתו:

א"י ליישב הדקדוקים הנ"ל עפי"מ שמבואר בספה"ק שצריך להיות אצל כל אדם שפלות והתנשאות היינו לפעמים אצל עבודת השי"ת אם ח"ו נופל ממדרגתו ויתן אל לבו כמה חטא והכעיס הבורא ית"ש וידמה בנפשו שאין תרופה למכתו ח"ו או שצריך לבשר צדק בקהל רב לקיים מצות הוכח תוכיח להורות לעם ה' דרכי ה' אזי צריך ללבוש א"ע בגיאות ולחזק א"ע כי אין דבר שעומד בפני התשובה וע"ז נאמר ויגבה לבו בדרכי ה' למען כבוד שמו ותורתו להשיב רבים מעון כמאמר דהמע"ה אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו. ומפרשים בזה הפ' זמרו ה' כי גאות עשה כידוע ומוזלה"ה בס' ישמח משה פי' בזה הפ' אם תטיב שאת כלו' דלטוב ישא ויגביה את עצמו ויאמר הלא אני חלק אלוקי ממעל:

ובזה פירשתי הפ' ה' מלך גאות לבש הכוונה אם תרצה לגלות כבוד שמים שה' הוא האלקים ומלכותו בכל משלה אזי גאות לבש רשות בידך וצריך לך להלביש עצמך בגיאות. והנה מודעת זאת שבעש"ק הוא זמן מיוחד לתשובה וא"כ בהעלות על לבבו את גודל חטאיו ופשעיו יפול הנופל ממדרגתו לבירא עמיקתא מחמת דרך עוצב בו וממילא שלא יוכל להכין א"ע בהכנה דרבה לקבל יום השבת כהוגן ע"כ הלכתא רבתא לשבתא שיחזק עצמו בכח וחיל ויסיר יגון ואנחה מלבו ויקבל הש"ק בשמחה ובטוב לבב. וז"ש

א"ך א"ת שבתותי תשמרו ר"ל כדי שתוכלו להכין עצמיכם לקבלת שבת כהוגן ותשמרו יפורש מיד ואביו שמר את הדבר בזה צריך להיות בבחי' ריבוי ומיעוט וזהו א"ך א"ת כי אך היא מיעוט ואת ריבה ושניהם כאחד טובים המה. ואמר לדעת כי אני ה' מקדישכם תיבת כי משמשת בלשון אעפ"י כלו' אף שבשבת אני ה' מקדישכם בלי אתערותא דלתתא דשבת קבוע וקיימא אעפי"כ ושמרתם את השבת צריכים גם אתם לעשות הכנה וכפי ההכנה מוסיף ומשפיע עליו השי"ת שפע קדושה וטהרה כי ההשפעה הוא לפי ערך המקבל והבן:

ע"י באופן אחר אך את שבתתי תשמרו כי אות הוא ביני וביניכם לדעת כי אני ה' מקדישכם והדקדוק מבואר במה שאמר מקודם א"ך מיעוט ואח"כ א"ת ריבה. גם הסיום לדעת כי אני ה' מקדישכם. וי"ל דהנה ידוע דשמירת השבת הוא עיקר ויסוד תורתינו הקדושה כאמרם ז"ל כל השומר שבת כהלכתו וכו' ונכללת בה כל מצות התורה ע"כ צריך שיהי' ענין השמירה העיקרית מקודם לשמרו בעבור ציווי השי"ת כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וינפש ומבלי שיחקור שום חקירה על ענין הציוי רק יהי' חקוק ונרשם על לוח לבו לזכרו ולהתענגו כאשר צוהו ה' ואחר כן כשיהי' נשרש בלבו ענין השמירה באמת יכול לחקור בעת אשר יזכהו ה' להבין טעמי המצוה וסודותי' וכלל גדול אמרו כן בכל מצות תתוה"ק שקודם צריכין לקיים מחמת חוק המלך מ"מ ב"ה ואח"כ יכול לחקור על מהות המצוה וענינה. ובזה נ"ל לפ' הפ' (דברי הימים א' כ"ח) דע את אלוקי אביך ועבדהו עיי"ש במצודות דהנה דעת כולל שני וענינים הא' היא ענין ידיעה כלליות ידיעת הדבר. הב' היא ידיעת השכל בעזר החונן לאדם דעת להבין להשכיל ולהשיג בדעה ושכל כ"ד שורש מהדברים אשר באה הצוואה טעמה ונימוקה. וזה אמרו דע את אלקי אביך היינו כשתרצה להבין ולהשיג דבר ה' בב' בחי' הנ"ל ידיעת הכלליית וידיעת השכל צריך להיות מקודם אלקי אביך. שתקבל עליך מצותיו מחמת שהוא אלהי אביך בלי שום טעם כלל רק בקבלה מאבותיך הקדושים ואח"כ תוכל לבא לזה ועבדהו על ב' הבחי' הנכללים בתיבת דע. וזה פי' הפ' אך את שבתתי תשמרו. מקודם תהי' בבחי' אך מיעוט שתהי' אדם מועט לעולם ולא תבקש לתור ולחקור בגדולות ובנפלאות רק ידיעה הכוללת. ואח"כ תבא לבחי' את ריבה לדעת דרכי ה' שמירת השבת ידיעה שכליות. וגמר אומר כי אות הוא ביני וביניכם מקודם תשמור השבת על מה שהוא אות ביני וביניכם בלי שום טעם הדבר רק מכח אשר צוה ה'. ואח"כ תבא לבחי' לדעת כי אני ה' מקדישכם. ידיעת השכל ג"כ הנכלל בתיבת לדעת. כי אני ה' מקדישכם והבן:

ושמרו בנ"י את השבת פי' באור החיים הק' בד"ה אי' עז"ה אימתי אמרתי לך לשמור איש ישראל אפי' בערך כבוד שבת דוקא לעשות פי' באדם שישנו בגדר עמוד לעשות אבל מי שודאי לא יקום ולא ישמור את השבת הגם שהרפואות אלו יעלו לו לימים או לשעות לא יחלל עליו את השבת עכ"ד. וכבר עמד עליו האוהב ישראל עה"ת בפ"ז ובספר מנחת חינוך פ' יתרו במוסך שבת מלאכה ל"ט הביא שהראה למדן אחד שהוא תמוה מאוד נגד הש"ס יומא פ"ה דמבואר שם להדיא דאפי' על חיי שעה מפקחין וכן איפסק להלכה בש"ע סי' שכ"ט עיי"ש שנדחקו מאוד ליישב דברי האוה"ח שלא יסתרו דברי הש"ס הנ"ל. ובמנ"ח כתב שדברי האוה"ח נאמרין למ"ד דיליף פקוח נפש דוחה שבת מושמרו בנ"י את השבת אבל למאן דיליף פקוח נפש דוחה שבת מוחי בהם ולא שימות בהם ומכי' ילפי' דלא אזלינן בפ"נ בתר רוב דבעינן שלא יהא שום צד מיתה וכמו"ש תוס' שם ד"ה ולפקח א"כ אפי' לחיי שעה מחללין דעכ"פ איכא צד מיתה והכא הלכתא עכ"ד. אמנם אכתי צד תמי' במקומה עומדת דא"כ דברי האוה"ח המה שלא אליבא דהלכתא בפי' הפסוק. ולפענ"ד יש להעמיס דברי האוה"ח בפי' הפסוק ושמרו בנ"י את השבת עפימ"ש בישמח משה לא"א זללה"ה פ"ז על הא דמבואר ברמ"א וש"ך סי' קנ"ז דאם הוא חסיד וי"ש כ"ע מודים דרשאי למסור נפשו אפי' על מצוה קלה. דלכאורה יש להפליא הכי בשביל שהוא חסיד וי"ש ישתנה דינו הלא כתיב וחי בהם אכן האי וחי בהם יש לפרש בשני פנים הא' כפי' חז"ל ולא שימות בהם כנ"ל והשני שכל חיותו בהם דהיינו שכל עשיותיו ותנועתיו ועסקיו יהי' רק בהם בהתורה ובמצות וזולתן לא יהי' לו שום חיות בעולם וכ"כ יהי' דבוק בתורה ועבודה והמצות עד אם ירצו להעבירו על אחת ממצות השי"ת יופסק חיותו. והנה ידוע דהתורה ניתנה לפי מדרגת כל או"א כמו שדרשו בפסוק קול ה' בכח בכחו לא נאמר וכו' וא"כ אצל ההמונים אשר כל עסקם הוא בעניני העולם אך בעת הפנאי ובהנתק מעליהם עול ד"א אוחזים מעשה ה' בידיהם הנה בהם יהי' פי' הפ' הנ"ל כפשוטו ולא שימות בהם כפי' הגמ'. אמנם אצל הצדיקים הדביקים תמיד בו ית"ש וכל עסקם ועניניהם סובבים הולכים בתורתו ועבודתו ופורקים מעליהם לגמרי עסקי העולם השפל ומשתוקקים לתכלית האמיתי באהבה עזה ונפלאה עד שעיקר החיות שלהם הוא רק בתוה"ק באלו יתכן הפי' של הפ' וחי בהם כפי' הב' הנ"ל וממילא מחוייבים למסור נפשם על כל עבירות ומצות הקלות לאשר כי הן המה חיותם ממש כנ"ל עיי"ש ודפח"ח וש"י. ממוצא הדבר נשמע די"ל שיש נפק"מ גדולה בין ההמונים לצדיקים גם לענין דינא דפ"נ דוחה שבת. דאצל ההמונים נוכל למילף שפיר מוחי בהם ולא שימות בהם כפי סגיית הגמ' וממילא נשמע דאפי' לחיי שעה מחללין.

משא"כ גבי צדיקים דהפי' וחי בהם שכל חיותו ועשיותיו בהם בתורה ומצות וזולתן לא יהי' לו שום חיות בעולם א"כ לא נשמע מוחי בהם דפקוח נפש דוחה שבת וע"כ הוצרך למילף לדידהו מושמרו בנ"י את השבת וא"כ ע"כ דוקא אם הוא בעמוד לשמור שבתות הרבה מחללין ולא לחי' שעה כנ"ל אמור מעתה דהפסק הלכה בש"ע הוא לרוב העולם דהיינו לפשוטי עם כי ראיתי בני עלי' והמה מועטים ולדדהו שפיר יש למילף מוחי בהם ולא שימות בהם אפי' לחיי שעה. משא"כ האוה"ח הק' אשר דבריו יסובו בלכתן על ושמרו בני ישרא"ל וגם הוא מדייק בלשונו איש ישראל וכו' שהוא מדרגה הגבוה כמבואר בסה"ק דישראל הוא מדרגה עליונה ע"ד דכתיב כי שרית עם אלקים כשתכתוב כזה ישר אל יהי' ישראל ואלקים באורך וברוחב אל היה וא"כ הפי' הוא דוקא לבני עלי' וצדיקים אמיתים ולדדהו ע"כ לא כשמע פק"נ שדוחה שבת רק מושמרו בנ"י וגו' ובאופן זה אם הוא בגדר לשמור שבתות הרבה ולא לחיי שעה ונמצא דמר אמר חדא ומא"ח ולא פליגי כ"ז אמרתי בדרך אפשר בס"ד והבן:

ויפן וירד משה מן ההר לחת כתבים משני עבריהם מזה ומזה הם כתבים. צל"ד על אמרו בכפילא לוחות כתובים משני עבריהם. מזה ומזה הם כתובים. והי' די לכתוב כתובים משני עבריהם. ונראה לפ' בדרך פשוט דהנה אמרו ז"ל בגמ' דע"י התורה זכה נעשה לו סה חיים לא זכה כו' ולכאורה צריך להבין דזה סותר מאמרם בראתי יצה"ר בראתי תבלין וזה התורה דמשמע דהתורה היא רפואה בדוקה ובודאי מגינה ומצלא מיצה"ר ואין שום חילוק בין זכה ללא זכה. וכדי שלא יסתרו דבריהם אהדדי נ"ל דכל זה נמסר בידי אדם וכל אחד יבחר לעצמו דרך הטוב והבחירה חפשית דהאדם אשר חשקו ומאויו הוא רק שילך בכתיבת התורה כמה"כ ובחרת בחיים בודאי הבא לטהר מסייעין לו והתורה מסייעת לו ונעשית תבלין נגד היצה"ר הטמון בקרבו אבל להאדם שאין לו חשקות ואינו נותן אל לבו שיחקור וידרוש לעצמו הדרך ילך בה דרך התורה והיראה אף שגם הוא יושב ועוסק בתורה אפ"ה בלא זכה אינו נעשית לו סם חיים וזה שרמז כאן הכתוב לחת היינו התורה כתובים משני עבריהם ר"ל פנים לכאן ולכאן דבאם זכה נעשה לו סם חיים ובלא זכה וכו' וכדי שלא יקשה לזה מאמרם בראתי יצה"ר בראתי תבלין וזה התורה והי' כמשיב מזה ומזה ה"ס כתובים ר"ל ה"ם האנשים בעצמם כותבים התורה באיזה אופן שרוצה כי יש דרך ישר לפני איש לבחור לעצמו דרך הטוב והחיים התורה והמצוה דרך ישכון אור ובוודאי התורה נעשה לו תבלין והבא לטהר מסייעין אותו. והשי"ת יזכנו לעבדו באמת ובלב שלם:

ויקהל

ויקהל משה וגו' אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. יש לשאול מפני מה פרשה זו דוקא בהקהל נאמרה גם הקשו המפו' דמהראוי הי' לומר אשר צוה ה' שלא לעשות אותם היינו המלאכות בשבת. ונראה בהקדם לתרץ קושי' המזרחי והגו"א על פירש"י דלכן הקדים מצות שבת למלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת דאיך ס"ד דמלאכת המשכן ידחה שבת הא אין עשה דוחה ל"ת ועשה. דהנה ידוע קושי' הרמב"ן איך יבא עשה הקל וידחה הל"ת החמור כי על ל"ת נאמר עונש מלקות משא"כ בעשה. ובדרך אגדה יש לי לומר טעם נכון דמהדין הוא דעשה ידחה הל"ת דהנה ידוע דאיש הישראל צריך שיהי' כל עסקיו וחפציו ותנועותיו לש"ש ומכש"כ אצל עשיית איזה מצוה כי מצות צריכות כוונה לעשות כ"ר להבוב"ה שקדשנו במצותיו וא"כ באם עושה האדם איזה מ"ע צריך השגחה ושמירה מעולה לבל יתערב בעשי' זו איזה מחשבה ופנוי' שלא לש"ש ובפרט בעושה המצוה ברבים בקל הוא לטעות עצמו שדומה בנפשו שכוונתו הוא זכה וברורה בלתי לה' לבדו ובאמת יוכל להיות שעושה זאת למען הראות לבני אדם כשרון מעשיו שהולך בדרך התורה והמצוה וע"ז אנו אומרים בכל יום לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי שגם בגלוי שבני אדם רואים אותו עוסק במצוה לא יהי' כוונתו להתנאות לפני בני אדם כי רק כוונתו ומחשבתו יהי' רצוי' לש"ש והנה להגיע למדרגה זו צריך יגיעה רבה ועבודה יתירה ולאו כל אדם זוכה לזה. רק כ"ז הוא רק אצל מצות עשה שעושה המצוה ברבים שאז יכול להתערב בו שמרי סיגים ממחשבה רעה וכדומה ועכ"ז יהי' כוונתו לש"ש לזה צריך עבודה רבה משא"כ אצל ל"ת אי אפשר שיתערב לו איזה פנוי' שלא לש"ש בשביל שרבים רואין אותו יושב ובטל ולא עבר עבירה כדמצינו כזה בגמ' פסחים פ' מקום שנהגו מאי אמרת מלאכה אסורה כמה בטלנין איכא בשוקא וא"כ אצל ל"ת לא שייך יוהרא וא"כ העשה הוא יותר במעלה וחמיר מהל"ת כי העשה הוא מקיים ביגיעה רבה ומהאי טעמא העשה דוחה הל"ת ול"ק קושי' הרמב"ן אמנם כ"ז תינח במ"ע שהיא בקום ועשה אבל בשבת העשה הוא ג"כ בשוא"ת לשבות ממלאכה. וידוע סברת הפנ"י כתובות דף מ' שכ' דהעשה שהיא בשוא"ת לא עדיפא מל"ח ונדחית מפני העשה שהוא בקום ועשה. ולפי דרכינו מובן מאוד הטעם לסברא זו משום דעשה שהיא בשוא"ת אי אפשר שיתערב לו פני' ומחשבה זרה כמו אצל ל"ת ומשו"ה נדחית מקמי' עשה שהיא בקום ועשה וא"כ ס"ד דהעשה דמשכן שהיא בקום ועשה תדחה העשה והל"ת דשבת דבשבת העשה היא שוא"ת והוי העשה והל"ת כמו ב' לאווין. ועשה דוחה ב' לאווין כמו דאי' בס' גינת וורדים כלל ט"ו עיי"ש קמ"ל דעשה אינו דוחה ב' לאווין ועיין בס' שושנת

העמקים כלל ב' וג' שמסתפק בזה. והשתא מיושב על נכון קושי' המזרחי והגו"א. ומשם בארה ביאור הפ' ויקהל משה כל עדת בנ"י כלומר דהפרשה זו של שבת נאמרה בהקהל לרמז ע"ז דהמעשה דשבת נעשית אפי' בהקהל כל העדה ואנשים רבים רואים כי אין לו שום חשש לשום פני' ומחשבת גאות כי היא בשוא"ת וכמה בטלני איכא בשוקא ומשו"ה אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם שיעור הכתוב הדברים שנאמרו בשבת לעשות אותם היינו מצות השביתה יכול לעשות אותה אשר צוה ה' בלא מחשבה זרה כי העשה היא ג"כ בשוא"ת וא"כ משונה הוא זה מכל עשה שבתורה שהוא בקום ועשה דצריך עבודה גדולה שלא יתערב לו פני' אבל העשה דשבת בקל הוא לעשותה רק על אשר צוה ה' בכוונה זכה וברורה כנ"ל והבן זה כי נחמד היא:

ב' ויקהל משה וגו' ויאמר אליהם אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש שבת שבתון לה' וגו' יל"ד כיון שלא אמר במצוה זו אלא ענין שבת איך יוצדק לומר עלי' לשון עשי' הלא מלות שבת הוא שלא לעשות. ועיין במפוה"ת שעמדו בזה וגם י"ל הכפל שבת שבתון לה' שמורה על ג' שבתות דשבת משמע חד שבתון מיעוט רבים שניים משמע. והנ"ל בזה בס"ד ובהקדם לפרש אמרם ז"ל (שבת ד' ע"ג) אבות מלאכות ארבעים חסר אחת וכו' ודקדק בעל התיו"ט דכי סני לי' לתנא המספר כמו שהוא ל"ט וכו' עיי"ש ולדעתי אפשר שרמזו בזה ע"ד דאיתא בבאר מים חיים (פ' פקודי) לפ' הפ' ששת ימים תעבוד וגו' דלכאורה יפלא וכי חיוב על האדם לעבוד עבודה בששת ימי המעשה אמנם יתבאר הענין עפ"י הידוע שכל הל"ט מלאכות שנמצא בכל מלאכת העבודה כולם נתהוו מהל"ט קללות שנתקללו אדם וחוה והנחש שבזה נתקללה האדמה וכל צבאי' שלא תוציא הארץ צמחה כי אם ע"י עבודת המלאכות וע"כ החיוב בששת ימי המעשה לברר ענפי הקדושה מכל דבר ודבר בל"ט מלאכות. ועי"ז אנו ממתיקים את הקללות מעט מעט עד ביאת משיחנו בבי"א ואי"ה בעת שיהי' התיקון לא יהי' צריכין לשום מלאכה כי אז ותוצא הארץ מקללותי' ולא תהי' צריכה לעבודה וזה אמרו ששת ימים תעבוד או ששת ימים תעשה מלאכה כי העבודה והמלאכה הכרחיות בהם לתקן העבודה והמלאכה מדיני אלקים ולהמשיך הברכות לעולם עיי"ש באריכות וביתר ביאור. המורם מדבריו כי בעת ביאת משיחינו בבי"א שיהי' היחוד שמו יתב' בשלימות לא יהי' צריכין לשום מלאכה. ואפשר שזהו כוונת התנא באמרו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת רצונו לרמז שכל אלו הל"ט מלאכות שייכים כ"ז שחסר אחת היינו שלימות האחדות שמו ית' אבל בעת שיהי' היחוד

בשלימות לא יצטרכו לשום מלאכה כי כבר יהי' נתקן הפגם ותצא הארץ מקללותי' ויעשה מל"ט מלאכות ט"ל ואז יהי' שמו יתב' כטל לישראל:

והנה איתא בזוהר (פ' ויקהל ד' ר"ה) צלותא דשבתא דעמא קדישא תלת צלותהון אשתכחו בהאי יומא לקבל ג' שבתא. ואיתא בח"י הביאור ע"ז (הובא שם בס' מקדש מלך) דג' שבתות מפורסמת בעולם שבת בראשית שבת מתן תורה. ושבת העתיד לבא ולעומתן יסדו ג' תפלות אתה קדשת לעומת שבת בראשית. ישמח משה במתנת חלקו לעומת שבת מתן תורה אתה אחד במנחה לעומת שבת העתיד להיות ה' אחד ושמו אחד אברהם יגל וכו' ונתקן במנחה לעת ערב וכו' עיי"ש. ועפי"ז אפשר לפ' הפ' הנ"ל. אלה הדברים היינו ל"ט מלאכות כדאיתא שם במס' שבת צ"ז דאמר רבי ט"ל מלאכות כמנין אלה ל"ו דברי"ם ב' הדברי"ם ג' הרי ל"ט עיי"ש אשר צוה ה' לעשות אותם. היינו שהחיוב ממש לעשות אותם. ששת ימים תעשה מלאכה. כדי להמתיק כל הדינים מהשלשים ותשעה קללות ולהמשיך כל בחינות הברכות ואח"כ וביום השביעי יהי' לכם קודש. והנה השבתות של מתן תורה ושבת בראשית צריכין עוד למלאכה משא"כ בשבת של העתיד יהי' כלו קודש ולא יצטרכו לשום מלאכה עוד. וז"ש שבת שבתון היינו הב' שבתות של שבת בראשית ושבת מתן תורה יהי' נכללים בשבת לה' היינו בשבת העתיד להיות ה' אחד ושמו אחד בתכלית השלימות ולא יהי' צריכין עוד לשום מלאכה והבן:

ג' ויקהל משה וגו' אלה הדברים וגו' לעשות אותם ויל"ד כיון דעל שביתת יום ש"ק בא להזהיר כאן א"כ למה אמר אשר צוה ה' לעשות הלא ציווי שביתת יום השבת היא שלא לעשות. גם אמרו אח"כ ששת ימים תעשה מלאכה בלשון ציווי היא משולל הבנה וביותר צ"ל למה אמר תעשה מלאכה דמשמע ע"י אחרים ולא סגי לי' למימר תעשה. גם קושי' המזרחי ידוע על דברי רש"י ז"ל הקדים אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת וקשה דמה"ת לומר שדוחה הלא שבת היא עשה ול"ת ואין עשה דמלאכת המשכן דוחה עשה ול"ת דשבת. ונראה לדעתי דאיתא במס' ביצה בריש פ"ק גבי ביצה שנולדה ביו"ט דב"ה אמרי לא תאכל ואוקמה רבה שם דמיירי בתרנגולת העומדת לאכילה וביו"ט שחל להיות אחר השבת ומשום הכנה וקסבר רבה כל ביצה דמתילדה האידנא מאתמול גמרה לה עיי"ש ופירש"י שם דמשו"ה באחד בשבת בעלמא לית לן למיסר ביצה שנולדה בי' משום הכנה משום דסעודת חול לא אצרכה בי' רחמנא זימון מבעוד יום ולא אחשבה רחמנא רק לסעודת שבת ויו"ט שיזמיננה מבעוד יום עיי"ש א"כ חזינן מזה דסעודת חול אף שיש בה הכנה כמו בסעודת שבת ויו"ט מ"מ כיון שזה לא ציוותה התורה לא נקרא הכנה וגבי שבת מצות הבורא ב"ה העושה

להכנה זו כמלאכה ועשי' שתאסר המאכל ע"י וכעין זו כתב רש"י ז"ל ג"כ שם במס' ביצה דף כ"ז גבי חלה שנטמאת שאסור לשורפה ביו"ט שגם שמן שריפה אין מדליקין בה ביו"ט אף דהבערה דלצורך היא מ"מ כיון דרחמנא אחשבי' להבערתו דכתיב באש ישרף הלכך מלאכה היא ע"כ. אלמא דמה שציותה התוה"ק אף שבעצם איננו מלאכה כלל מ"מ מצות הבוב"ה עושהו מלאכה ועשי' וכאשר נשובה ונחקורה אז נראה בעליל בכל תהליכותינו שהיא כן ונחזי אנן כי טירחא גדולה הוא אצל כל איש ואיש שיהי' נעור כל הלילה ללמוד בתוה"ק או אפי' לומר איזה פסוקי תהלים וכן אפי' מלאכה קטנה וזה כגון לילך אף דרך קצר בשביל איזה מצוה וכדומה קשה מאוד בעיני כל איש ואיש אמנם מלאכה זו אם ירצה לעשותה עבור עניני עוה"ז קרוב הדבר מאוד אצלו לעשותה ויהי' נעור אף כמה וכמה לילות לא יעף ולא יגע בשביל איזה דבר קטן מצורכי פרנסתו ולא יהי' לו לטירחא כלל. והענין הוא שזה שלא ציותה התורה כלל זה לא נקרא שום מלאכה ועשי' לכן אין לו זה לטירחא כלל כי אינו עושה שום מלאכה ועשי' אמנם בדבר מצוה אף מלאכה קטנה שבקטנות כיון שזהו מציווי הבוב"ה וב"ש היא מלאכה ועשי' ומטריח הרבה בעשייתה. ועפי"ז אמרתי לפרש הפ' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו דגבורי כח היינו המתגברין ביצרן כי איזה גבור הכובש את יצרו ועליהם אמר הכתוב ברכו ה' וגמר גבורי כח עוש"י דברו היינו משו"ז הם עוש"י דברו שנקרא עשייתם עשי' משום לשמוע בקול דברו דהיינו משום שדבר זה היא לשמוע בקול דברו שהיא מצותיו ית"ש לכן היא עשי' גדולה וצריך לזה גבורה מאוד ללחום עם היצר שיהא ביכולתו לעשות מצוה זו. וכוונה זו יש לפרש ג"כ במה שאמרו ישראל נעשה ונשמע. נעשה דייקא דהיינו שיהי' עשי' משום ונשמע והבן. והנה ידוע דמלאכת המשכן נעשה מאליו בלי שום מלאכה כלל ואיתא בילקוט הוקם המשכן הוקם מאליו וכן בזוהר פקודי ד' רכ"ב ביהמ"ק מגרמה איתעבידת ובמנורה דכתיב תיעשה המנורה פירש"י מאלי' שא"ל הקב"ה השלך הככר לאור ונעשית מאלי' (ועיין בייט"ל פ"ז) א"כ לפי"ז לא הי' שום מלאכה בעצם מלאכת המשכן. ואף לפי האמור דמה שבא מציווי הבוב"ה זהו נקרא מלאכה ועשי' אף שבעצם אינו מלאכה א"כ גם מלאכת המשכן שפיר נקרא מלאכה ועשי' שיש חילול שבת במלאכה כיון שרחמנא אחשבי':

ולפי"ז שפיר מיושב קושי' הרא"ם דהי' מקום לומר דבמלאכת המשכן אם עושה בשבר אינו עובר על עשה ול"ת כי אף דנקרא מלאכה מחמת דאחשבי' רחמנא למלאכה ועשי' ושפיר עובר על לא תעשה כל מלאכה אף אם עושה מלאכת המשכן בשבת. אבל מ"מ עשה דשבת שבתון הוא מקיים ואינו עובר עליו כיון שגופו נייח ויושב במנוחה כי

אינו שום דבר שהוא בעצם מלאכה שהוא הוקם מאליו וזהו דנקרא מלאכה היא מחמת דאחשבי' רחמנא למלאכה בזה אינו מטריח את גופו באופן שלא יקיים השבת שבתון הנזכר בתוה"ק וא"כ שפיר הי' מקום לטעות ולומר דמלאכת המשכן דוחה את השבת כיון שבמלאכה כזו ליכא אלא ל"ת. ועשה דוחה ל"ת לחודי' לכן קמ"ל בתוה"ק והקדים אזהרת שבת למלאכת המשכן לומר שכיון דאחשבי' רחמנא למלאכה היא מלאכה וטירחא כמו שאר כל המלאכות ועובר על עשה ול"ת בעשייתה ואינו דוחה את השבת ודברי רש"י ז"ל שפיר עולים לנכון. ועפ"י האמור מה מאוד ימתקו המשך הפסוקים ויקהל משה וגו' אלה הדברים אשר צוה ה'. עי"ז לעשות אותם שאף שמלאכת המשכן אינה מלאכה בעצם מ"מ מחמת אשר צוה אותם ה' עי"ז עשי' היא. כי ששת ימים תעשה (ע"י אחרים) מלאכה הכוונה כי גם בכל ששת ימי החול אין שום מלאכה במלאכת המשכן כי מלאכתם נעשה ע"י אחרים בידי שמים ואפי"ה ויום השביעי שבת שבתון וגו' כי גם זה נקרא מלאכה מחמת שבא ווציווי הבורא ב"ה וב"ש והבן כי הוא דבר נחמד בס"ד:

פקודי

אלה פקודי המשכן משכן העדות אשר פקד עפ"י משה וגו' רש"י ז"ל דקדק על אמרו ב"פ משכן. גם דקדקו המפורשים מה שאמר עפ"י משה מה נפ"מ בכאן שהי' עפ"י משה דייקא. ונ"ל לפ' כי ידוע שעיקר השראת שכינה בתוך בני ישראל היא ע"י הקדושה שישראל מקדשים עצמם למטה ואז ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. והנה להשראת שכינתו יתב' על האדם אין דבר מעולה לזה כמו הענוה כאמרם ז"ל בפ"ק דסוטה עה"פ מרום וקדוש אשכון את דכא ושפל רוח ר"ה ור"ח חד אמר אתי דכא וחד אמר אני את דכא ופירש"י אתי דכא ואני מגביה עד ששוכן אצלי אני את דכא אני מרכין שכינתי אצלו. ולהיפוך מצינו בגבהות אחז"ל אין אני והוא יכולין לדור וכו'. וזש"ה אלה פקודי המשכן. דהנה פקודי היא לשון חסרון ע"ד לא נפקד ממנו איש כלומר זה שמצא את עצמו מלא חסרון שא"א שהקב"ה ישרה שכינתו בתוכו והוא בתכלית הענוה היא עיקר המשכן כי ואשכון את דכא. וראי' לזה אשר פקד עפ"י משה דייקא שהי' משה שלם בתכלית השלימות מובחר היצורים ואעפי"כ אמר ונחנו מה ונאמר והאיש משה עניו מאוד ע"כ זכה שע"י הרכין שכינה לישראל וא"כ ראי' שזה היא עיקר המשכן שידע שנפקד ממנו השראת השכינה ויהי' בתכלית הענוה:

אלה פקודי המשכן וגו' בזוה"ק פתח ע"ז אל רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' והמפורשים כתבו בזה לפי דרכם. ולי נראה עפימ"ש באוהב ישראל לפ' אלה פקודי המשכן כי אמרו חז"ל אין הברכה שורה בדבר המדוד והשקול והספור והנה כאן במלאכת המשכן שנעשה הכל עפי' חשבון ובמדה הקצובה ואעפי"כ הי' הברכה שורה דכתיב עיניך בריכות בחשבון דבאמת שורש העין הרע היא כמו בלעם הרשע דבכ"מ שנתן עיניו הי' שולט שם מארה וקללה ר"ל וכו' אך גבי זרע ישראל כתיב עיניך בריכות בחשבון אף בדבר שיש בו חשבון אעפי"כ אינו מזיק הסתכלות הזה וכו' וזש"ה אלה פקודי המשכן ר"ל שנמנה במשכן כל דבר ונעשה הכל בחשבון ואעפי"כ הי' הברכה שורה והטעם אשר פקד עפ"י משה מחמת שיצא המנין מפי משה שהי' בקדושה ובדביקות העליון ולא עוד אלא שע"י המנין נתוסף בו ברכה עכ"ד ייעי"ש. ולי נראה להסביר הענין יותר עפימ"ש אא"ז זצוקללה"ה בספרו ישמח משה פ' תולדות עה"פ ויזרע יצחק וגו' וימצא וגו' מאה שערים דהטעם היא מה שאין הברכה שורה בדבר המדוד משום דהנהגה הסתמיות היא השגחה מסותרת בהטבע ולכן בדבר המדוד שאין יכול להיות נסתר אין בו ברכה ולפי"ז אם יתן השם ית' ברכה בעצמו ולא ע"י הטבע שהיא רק שליח ולא יהי' הברכה מכוסה כלל בהטבע אז וודאי אין שום דבר יכול לעכב ע"י ושורה בכל אף בדבר המדוד וגם יותר מכדי שיוכל לטעות דעתו של האדם. ובזה פי' בייט"ל ראו כי הוי' נותן לכם השבת ע"כ הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים. כי מהשם היי' תחול הברכה אפי' בדבר המדוד כמו העומר עיי"ש ולפי"ז א"ש כאן בהמשכן אף שנמנה ונמדד כ"פ מ"מ הי' הברכה שורה בו כי הברכה הבאה מאת ה' אין שום דבר מעכב ע"י אף בדבר המדוד:

וזה שפתח בזוה"ק על אמרו אלה פקודי המשכן שנמנה ונמדד כ"פ ואעפי"כ הי' הברכה שורה בו מחמת שהברכה הבאה מאת ה' שורה אף בדבר המדוד ואף גם יותר מכדי שיוכל לטעות דעתו של אדם ושלא כדרך הטבע ע"ז פתח מה רב טובך וגו' פעלת לחוסים בך נגד בני אדם היינו נגד דעת בני אדם ושלא כדרך הטבע ג"כ הקב"ה בעצמו יכול להשפיע ברכות וישועות טובות עד אין חקר ואין מספר כיר"א:

ותכל כל עבודת משכן אהל מועד ויעשו בנ"י ככל אשר צוה ה' את משה כן עשו. ויביאו את המשכן אל משה. ויש להבין תיבת כל שנראה כמיותר דהי' די באמרו ותכל עבודת וגו' עוד דקדקו כיון דכתיב ויעשו בנ"י ל"ל עוד הפעם וכן עשו. ובמדרש ויביאו את המשכן אל משה וגו' הה"ד עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון עיי"ש. והנ"ל בזה בס"ד עפ"י שפי' אאמו"ר זצוקללה"ה בס' ייטב לב הפ' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם ככל אשר וגו' דהנה איתא בזוהר ציורא דמשכנא וציורא דב"נ כולא חד והאדם יש בו

רמ"ח אברים ושס"ה גידים ציורא דאורייתא רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת נסתרות התלוי' בלב ונגלות בדיבור ומעשה וכ"כ באדם אברים חיצונים ופנימים וכ"כ הי' במשכן וכמבואר בכמה סה"ק ענין כלי המשכן דוגמת אברים של אדם ומי שמקיים מצות התורה ומזכך אבריו וגידיו הוא עצמו דוגמת ותבנית המשכן אהלו ומכסהו וכליו. וזש"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא ככל אשר אני מראה אותך לא אמר לך כ"א אותך כלומר את עצמך את תבנית המשכן וגו' וכן תעשו גם אתם להיות בעצמכם תבנית המשכן עיי"ש. אמור מעתה דהי' הציווי מהבורא ית"ש לעשות את המשכן היינו משכן ממש כפשוטו גם שיעשו זיכוך אברים וגידים שיהי' ג"כ תבנית המשכן וכליו (עיין בייט"ל פ' ויקהל ופ"ז) וזה ירצה בכוונת הפ' ותכל כ"ל ריבוי היא לרבות זיכך אברים וגידים שהוא דוגמת המשכן עד"ש החרדים בתוך לבי משכן אבנה. עבודת המשכן ר"ל שהשלימו ב' המשכנות משכן ממש וגם עבודת המשכן באברים וגידים וזהו שגמר אומר ויעשו בנ"י היינו משכן ממש וגם ככל אשר צוה ה' את משה. דהיינו בפסוק ככל אשר אני מראה אותך דייקא כנ"ל כן עשו שהשלימו אברי' וגידי' כתבנית המשכן וכליו:

והנה העבודה הזאת לזכך אברים וגידין דוגמת ותבנית המשכן אי אפשר עד גמירא כבנין המשכן ממש דעבודת המשכן ממש כיון שנגמרה המלאכה שוב אין להם לעבוד עוד. משא"כ עבודת האברים אם גם זכה למדרגה העליונה עכ"ז צריך לעבוד עוד בכל רגע ורגע שלא יפול ח"ו ממדרגתו כאמרם ז"ל אל תאמין בעצמך עד יום מותך. וז"ש הכ' אח"כ ויביאו את המשכן היינו משכן ממש אבל לא כ"ל המשכן היינו זיכוך אברי' וגידין דוגמת ותבנית המשכן כי מי יאמר שהשלים אבריו וגידיו בשלימות שלא יצטרך לעבוד עוד. וזהו ג"כ כוונת המדרש על ויביאו את המשכן. דלכאורה קשה דהול"ל ויביאו את כל המשכן כי השלימו ג"כ את אברי' וגידין כתבנית המשכן כאשר העידה התוה"ק קודם לכן ותכל כ"ל עבודת המשכן כנ"ל. וע"ז אמר הה"ד עוז והדר ירצה אם גם עוז והדר. היינו ב' משכנות לבושה. עכ"ז לא הביאו אלא את המשכן ממש אבל משכן שבאברים וגידין לא הביאו כי. ותשחק ליום אחרון הכוונה בכל יום ויום עוד לצורך העבודה שלא יפול ח"ו ממדרגתו וה' יאיר עינינו ויטהר לבינו לעבדו בלב שלם כל הימים כיר"א:

א"י המדרש הנ"ל וכפל הלשון וכן עשו. ובהקדם לפרש הפ' יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו. גם להבין הדרש יחיינו מיומים אלו הב' מקדשים ביום השלישי יקימנו זה בית שלישי שאז יקימנו ונחי' עיי"ש. והנ"ל בזה עפימ"ש בס' ישמח משה לאא"ז זצוקלה"ה לפ' הפ' תביאמו ותטעמו בהר נחלתך וגו' כי חקרו הכי הב' מקדשים שנחרבו הי' פועל ריק ח"ו. אבל הענין כי ראה חכמתו ית"ש שאין בכח הארץ הגשמי

הזו לקבל ולסבול את קדושת ביהמ"ק הג' אשר כוננו היוצר ליסדו על מכון הר ציון לולא הב' מקדשים הראשונים אשר עמדו במקום הזה וע"י קנתה הארץ קדושה עדי תוכל לקבל ולסבול אור קדושת ביהמ"ק הג' המקוה לעתיד וז"ש תביאמו ותטעמו בהר נחלתך קראו הר ע"ש חרבנו וש"ת א"כ מה תועלת ממנו עז"א מכון לשבתך פעלת ה' דייקא עיי"ש ובזה פי' אאמו"ר זצוקלה"ה בספרו ייטב לב הפ' אלה פקודי המשכן משכן העדות וגו' דהנה מלת פקודי יתפרש בג' לשונות לשון מנין ולשון חסרון כמו ולא נפקד ממנו וגו' ולשון זכירה כמו פקוד יפקד וכו' וז"ש אלה פקודי המשכן שעתיד להפקד ולחרוב ולהתמשכן ובודאי אינו פועל ריק כ"א זה העדות אשר פקד (נזכר) עפ"י משה כלומר שזה עדות על מקדש השלישי העתיד שאמר משה מכון לשבתך פעלת ה' עיי"ש ודפח"ח וש"י (ועיין מה שכתבתי בזה עם דורשינו לעיל פי' תולדות) ובזה אמרתי לפ' הזוהר אלה פקודי המשכן אלה תולדות שמים וארץ. כי בבריאת שמים וארץ הי' ג"כ בונה עולמות ומחריבן כידוע דלולא העולמות הנרחבים לא הי' יכול להיות בניית העולם בנין נצחי ואך ע"י העולמות הקודמין יכול להיות אח"כ קיום ובנין עדי עד תכלית כל המלאכה וזה הסמיכת לכאן אלה פקודי המשכן אלה תולדות בריאת שמים וארץ כנ"ל והבן. ובזה נבין ג"כ עוד מה דאי' שם בזוהר ר"י פתח מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' היינו דמה שצפנת על העתיד כמו במשכן שנתמשכן עבורינו למען שנוכל אח"כ לקבל קדושת אור ביהמ"ק השלישי זה היא הרב טובך וגודל חסדו וטובו ית"ש עלינו הוא רק למען שיהי' לטוב לנו ע"ע לחיותינו בימים הבאים וזה שאמר אשר צפנת ליראיך שהטוב היא צפון העתיד עבור טובותינו כנ"ל:

והנה כל הענין המשכן יש לנו לרמז ג"כ באדם כאשר הבאתי לעיל הזוהר דציורא דמשכנא וציורא דבר נש כולא חד וכ"כ באגרת הרמב"ם וכ"כ הראב"ע ויורמז לדעתי עפי' הידוע כי שלשה זמנים יש לאדם בימי חלדו. בחרות. אמצעית. וזקנה. והנה בודאי שצריך האדם לשנם כגבור חלציו לתורה ועבודה עוד בימי הילדות כדכתיב טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו עכ"ז מחמת חסרון ידיעה אינו יכול להזהר עוד באיזה אופן לעבוד את ה' יתב' בדרך המעולה והמובחר בשלימות. גם בימי האמצעית שנתרבה קצת שכלו וחילו לאורייתא עכ"ז כ"ז שיצרו עליו בתקפו וגבורתו וקשה לעמוד נגדו אינו יכול להיות קונה לעצמו תכלית השלימות כ"כ. אמנם לעת הזקנה שיש תרתי למעליותן שתש כחו של היצה"ר וגם כי דעתו מתיישבות עלי' לדעת איזה דרך ישכון אור אז מבין ומשיג לבא לתכלית הנרצה ולהשלים עצמו בכל מיני שלימות בתורה ויראה ולעבדו מיראת רוממותו יתב' מאהבה. ולפי"ז לכאורה יש לחקור אחרי התועלת משני הזמנים

הראשונים כי בהם לולא עת הזקנה לא יוכל להשיג תכלית הנרצה לה' בשלימות הגמור. אבל יובן בטו"ט עפ"י דברינו הנ"ל דכמו שתועלת גדול נצמח מב' מקדשים אעפ"י שנחרבו כי ע"י יהי' תקומה לביהמ"ק הג' המקוה לעתיד כ"כ אם השתדל האדם בב' זמנים הראשונים להשלים ולתקן עצמו יוכל להגיע לעת זקנתו לתכלית האמיתי. ובזה נ"ל לפ' הפ' ויאמר משה בנערינו ובזקנינו נלך דלכאורה מהראוי להקדים הזקנים לנערים ולמה מהפך הסדר. אבל עפ"י דברינו א"ש שכוונת משרע"ה הי' לרמז בזה שהקדים בנערינו דייקא ע"י שתקנו עצמם בימי הנעורים ימי הבחרות ואמצעית עי"ז ובזקנינו נלך היינו זוכים לתקן עצמינו בתכלית השלימות לעת הזקנה וע"כ בכלן שוין לטובה נלך. ובזה פי' ג"כ הפ' ואברהם זקן בא בימים וה' ברך וגו' הכוונה שאברהם זקן היינו שהשלים עצמו בתכלית האמיתי לעת זקנה ע"י כי בא בימים ר"ל שהשתדל גם בימים הראשונים לתקן עצמו ולזאת וה' ברך את אברהם בכל היינו שכל שנותיו הי' שוין לטובה כנ"ל וזש"ה יחיינו מיומים כלו' שנשתדל להשלים עצמינו בכל מה דאפשר ביומים ימי הבחרות וימי האמצעית לצורך הוא כדי וביום השלישי יקימינו ונחי' לפניו היינו שבעת הג' שהיא הזקנה נוכל להגיע לתכלית האמיתי וע"ז קשה להמדרש דמהיכן נשמע זאת והי' כמשיב יחיינו מיומים אלו הב' מקדשות שנחרבו וא"כ הכי ח"ו לפועל ריק ח"ו אע"כ כדי וביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו שע"י ביהמ"ק הראשונים יהי' לו תקומה כנ"ל. ועפי"ז נ"ל ג"כ בפ' עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון. כי עוז והדר מרמז לב' בתי מקדשים וגם על ימי הבחרות ואמצעית בעוד שהאדם בעוזו והדרו ור"ל שכ"ז תועלתם מרובה כדי ותשחק ליום אחרון דהיא לעת זקנה וכ"כ ג"כ בתי המקדשים הראשונים ג"כ כדי ליום אחרון היינו בית השלישי שיהי' במהרה לאחרון ובו נחי' ונקום לעד. וזש"ה ותכל כל עבודת משכן וגו' היינו שהשלימו כל עבודתו אפי' בהמשכן שבתוכם כנ"ל ויעשו בנ"י ככל אשר צוה ה' את משה וא"ת מה פעולה הי' בעשי' זו ומה תועלתה מכיון שסופה לחרוב עז"א כן עשו ר"ל שזהו ג"כ עשי' והכנה לביהמ"ק הג' המקוה לעתיד וכן באדם כדי שיגיע לעת הזקנה לתכלית האמיתי. וזהו כוונת המדרש על ויביאו את המשכן אל משה דלכאורה נראה דלשוא עמלו בוניו בו עז"א עוז והדר לבושה דהיינו הב' מקדשים הראשונים ג"כ לצורך ותועלת רב בהם כדי ותשחק ליום אחרון כדי שיבנה ביהמ"ק הג' בבי"א ויהי' לו תקומה לעדי עד וה' הטוב יעזרנו לעבדו בתכלית השלימות מאהבה כיר"א:

וירא משה את כל המלאכה והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ויברך אותם משה והדקדוק מבואר דתיבת כל היא לכאורה שפת יתר. גם כפל הלשון. והנה עשו

אותה וגו' כן עשו צ"ב. והנ"ל בהקדם לפרש הפ' מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי. דהי' די באמרו מאת אשר ידבנו לבו. כל איש ל"ל. אכן יתבאר עפימ"ש בסדש"ש (ח"ב דרוש השני) לבאר המדרש עה"פ משה איש האלקים מחציו ולמטה איש מחציו ולמעלה אלקים. עפ"י מאמר חז"ל בחגיגה ט"ז ששה דברים בבני אדם ג' כמלאכי השרת ג' כבהמה וכו' אוכלים ושותים ופרים ורבים כבהמה כו' כלומר שבעת שעוסקים בעניני גופנים הכוונה למלאות תאותם כבהמה אבל משה רבינו ע"ה אפי' באותן ענינים גופנים היינו מחציו ולמטה הי' בבחי' איש גובר על יצרו לבלי להתכוין להנאתו ולצרכו כ"א לעבוד את עבודת ה' וממילא מחציו ולמעלה נקרא אלקים כלו רוחני עכ"ד עיי"ש. והיוצא מאלה הדברים ללמוד מהם צורך עבדות גבוה שאף בעת שהאדם עוסק בתשמישו בעניני הבהמות יהי' כל ענין כוונתו ועבודתו כלו קודש לה' ויהי' יראת ה' על פניו שאין עושה זאת רק בעבור שיהי' לו כח לעבוד עבודתו עבודת הקודש ויוכל אח"כ לבא לזה ע"י שיהי' מקודם מחציו ולמטה איש איש גבור מלחמה להגביר על יצרו ותאותו הגשמיות רק על הבחינה הזאת שיקרא אח"כ עליו שם אלקים כנאמר במשרע"ה. וזה הפי' מאת כ"ל אי"ש דייקא שכל ענין עבודתו לא להנאת עצמו הנאת הגשמיית רק על הבחינה הזאת שיקרא איש מלחמה ללחום מלחמת היצר ומתגבר על כל התאות שבו וזה מאת כל איש אשר ידבנו לבו דכשהוא מושל על כל כח הגשמי שבו אז יכול להיות נדיב לבו שהלב מסור בידו להשליטו ולהטותו לכל אשר יחפוץ לטובה. משא"כ כשאינו על דרך הנ"ל בבחי' כל איש אז לא יכול להיות נדבתו נדבת לבו כי הלב אין מסור בידו דאין בו כח למשול על הלב ולהתגבר עליו:

והנה משרע"ה הביט וראה במעשיהן של ישראל בעשיית המשכן שכוונתם הי' בלתי לה' לבדו לשם קדושת שמו יתב'. וזש"ה וירא משה את כ"ל המלאכה היינו שהביט בהמלאכה וראה שכל מעשיהם ע"ד כ"ל אשר ידבנו לבו הי' שעשו את המשכן בלב שלהם כמצות הקב"ה וזהו והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו שעשייתם הגשמיית כאשר נצטוו לעשות המשכן הי' רק לשם ה' וזה כפילת הלשון ב' העשיות שבעשי' הגשמיית הי' עוד שם עשי' אחרת בלתי לה' לבדו. וזה ויברך אותם משה שתשרה שכינה במעשה ידכם היינו במעשה ידכם עשי' הגשמי בזה ג"כ תשרה השכינה שיהי' רק למען קדושת שמו יתב' ויתעלה בבי"א והבן:

ויקרא

ויקרא אל משה וגו' אלף דויקרא זעירא. ובמדרש הה"ד ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו וצ"ב והנ"ל בזה. בהקדם לפרש מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע. וכבר ידוע הקושי' דמהראוי הי' להקדים נשמע לנעשה דאי אפשר לעשות בלתי אם שמוע ברישא. ויתבאר לדעתי עפ"י אמרם ז"ל (סוכה מ"ו) ואמר ר"ז ואיתימא ר"ח ב"פ בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם. מדת בו"ד כלי ריקן מחזיק מה שנותנין לתוכו כלי מלא אינו מחזיק אבל מדת הקב"ה מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק שנאמר והי' אם שמוע תשמע וגו' ופירש"י ז"ל אם הרגלת לשמוע אז תשמע ללמוד ולהוסיף ואם לאו שלא הטית אוזן בילדותך לשמוע לא תשמע לאחר זמן לא יספיקו בידך עיי"ש הרי שלך לפניך אשר טוב לגבר שישא עול תורה ועבודה מנעוריו ולעשות עצמו בבחי' כלי מלא כדי שאח"כ הקב"ה יהי' מחזיק בו להרבות תורה ועבודה לעילא ולעילא עד מעלה העליונה. וז"ש ישראל נעשה היינו שנעשה עצמינו בבחי' כלי מלא כדי שאח"כ ונשמע היינו שנשמע עוד ונחזיק מצות ה' לעשות אותם ולקיים בתכלית השלימות האמיתי. ובזה יש לפ' ג"כ הפ' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו היינו שעושים דברו של הקב"ה כדי לעשות את עצמם בבחי' כלי מלא שעי"ז יוכלו אח"כ לשמוע בקול דברו ולקיים את כל מצותיו ותורותיו ברעותא ובחדותא דלבא בתכלית האמיתי:

והנה כ"ז שייך במי שאוחז במדת הענוה ומקטין את עצמו עד שנדמה בעיניו שכל עבודתו לשמו יתב' כאלו אינה בשלימות הנרצה ומפחד תמיד שמא לא כיון בעבודתו כוונה השלימה ורצוי' ע"כ זאת נחמתו והתחזקות שלו שתועלת גדול יש לו ג"כ מעבודה הזאת שעי"ז יעשה עצמו בבחי' כלי מלא ויזכה אח"כ שהקב"ה יהי' מחזיק בו לעלות מעלה מעלה בתכלית השלימות והאמיתי משא"כ מי שמתגאה לאמר שנגמר מלאכתו מלאכת הקודש בשלימות אינו צופה ומביט את הנולד מזה שיחזיק הקב"ה בידו לעשות אח"כ עוד מצות ומע"ט כראוי כי די לו העבודה כאשר שהוא עכשיו כיון שנחשב בעיניו כלו כליל לה'. והנה מדה זו היא אחד מן המדות הרעות שבעולם כי לא ישאר עי"ז כלום מעבודתו כמבואר בספה"ק כי לא פרחת לעילא. וזה שרמזה לנו תוה"ק דכתיב ויקרא באל"ף זעירא כי אל"ף הוא לשון לימוד ור"ל שצריך האדם ללמוד להיות זעיר בעיניו ויכיר וידע פחיתת ערכו ולהחזיק עצמו תמיד במדת הענוה וא"ת א"כ לעולם לא יהי' נחשב בעיניו עבודתו לכלום ע"ז אמר המדרש הה"ד ברכו ה' מלאכיו גבורי כח היינו שמושלים ביצרם ומחזיקים במדת הענוה עושי דברו היינו שעובדים את ה' ואף שחושדים את עצמם שאין עבודתם בשלימות א"כ מה תועלת יש לו בה עכ"ז רב

התועלת יש בו כדי לשמוע בקול דברו דהיינו שעי"ז יהי' בבחי' כלי מלא ויוכלו אח"כ לבא לתכלית האמיתי יותר ויותר כנ"ל והבן:

אדם כי יקריב מכם קרבן לה' וגו' תקריבו את קרבנכם. ויש לתמוה דמתחיל בלשון יחיד קרבן לה' ומסיים בלשון רבים קרבנכם. ובמדרש הה"ד ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. וצריך להבין. דהנה אמרו ז"ל עה"פ אדם כי יקריב מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל אף אתם לא תקריבו מן הגזל וכן פי' רש"י כאן משמע מדבריהם דבאדם הראשון לא יצויר שום מין גזל וע"כ פי' מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל בפשיטות. והנה מקום יש בראש לשאול דהלא יש מין גזל שנמצא בינינו. והיא מיעוט השקפה בברכת הנהנין אשר עליו נאמר כל הנהנה מעוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה (ועיין ברעיא מהימנא ריש פ' עקב) וגזל כזה שייך שפיר גם באדם הראשון וא"כ דחז"ל צריכים ביאור. ולתשובת השאלה הזאת נ"ל בס"ד בהקדם להסביר הגמ' (ברכות ל"ה) ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ל"ק כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. אר"ח אר"פ כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה וכו' עיי"ש. והענין היא שצריך האדם להיות מאמין בהקב"ה שהוא מזמין לו פרנסתו בכל עת שיצטרך אם מעט אם הרבה הכל מה שחננו האל יתב'. וחלילה שיעלה על הדעת לחשוב שיוכל להשיג זאת בחריצות שכלו או בתקפו וגבורתו כי אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. אך לאשר שמאת ה' היתה זאת שצריך האדם לעסוק במו"מ ולעשות מקנה וקנין כדכתיב וברכתיך בכל אשר תעשה. ע"כ זה פונה לפרקמטיא שלו וזה לאומנתו ולחרוש שדי'. אבל חלילה להחזיק טובה לעצמו לומר שכחי ועוצם ידי עשה את החיל הזה כי לולא ה' בעזרתו ח"ו כל יגיעותיו וכל עמלו אשר יעמול תחת השמש יצא לריק ולבהלה. הלא מעתה בין תבין בטוב טעם ודעת טעמא דברכות אשר נתקנו על כל דבר ודבר שהוא מתהנה ומתענג בו והיא שבא להורות כי הוא מכיר ממשלתו יתב' על כל הדברים וכי הכל שלו ולא בחכמתו והשתדלותו זכה לכך וכאשר נצא ידי חובת הברכה הראוי' אזי ברכת השם היא תעשיר ונתנה לנו הארץ ושלנו היא מקנת כספינו ע"י ברכותינו. וזה ביאור הגמ' הנ"ל כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם ל"ק כאן קודם ברכה. דאם אינו שם אל לבו להלל את ה' ולתת לו תודות ושבח על מה שנותן לו מאכל ומשתה ושאר הנאת העולם אינו קונה אותה הברכה ברכת השם ע"י ברכתו א"כ הרי הוא לה' והוא גוזל אותו ממנו כדאר"ח בפ' כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה כי לא קנאו בדמי הברכה. משא"כ בברכך אותו ותתן לו שבח והודאה על מה שזכות לנחול את הארץ הטובה. יען

שע"י הברכה זו הוא ית' נותנה לך כדברי המשורר והארץ נתן לבני אדם. וא"כ אשר הברכה שאנו מברכין על כל דבר בא להורות כי הכל מאת ה' וכי הכל שלו ולהכחיש דעה הכוזבת אשר ע"י פעולת ומעשי ידי אדם זכה לכך. ממילא באדם הראשון שנברא אחר כל מעשה בראשית ומצא עולם מוכן ומתוקן בכל טוב לפניו. ולא הטריח עצמו בשום מעשה בודאי גם קודם ברכה גלוי וידוע כי הכל שלו יתב'. וזה פי' רש"י ז"ל מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל כי באדם הראשון אף גזל של נהנה בלא ברכה לא שייך אצלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל שתדעו כי לא תולדות ופעולת מעשה ידיכם הוא כי אם הקב"ה הוא הנותן לכם. ומשם בארה ביאור הפסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה' לה' דייקא שתדעו ששלו היא ולא פרי מעשה ידכם והשתדלותיכם. אז תקריבו את קרבנכם היינו שיהי' הקרבן שלכם ממש כי ע"י נתינת שבח והודי' לה' על שחנן אתכם בזה יהי' הקרבן שלכם בקניית נתינת שבח והודי':

והנה ידוע כי גבורי כח המה הצדיקים (עיין גמ' קידושין דף מ' ע"א) כגון רבי צדוק שלבש כח לכוף ליצרו להתגבר בחפצי קונו עיי"ש. וז"ש המדרש הה"ד מלאכיו גבורי כח היינו שמושלים ביצרם. עושי דברו. שכוונת עשי' שלהם היא רק לפנות מקום לחול עליו ברכת ה' כדכתיב וברכתיך בכל אשר תעשה. והעיקר כוונת עשי' שלהם היא. לשמוע בקול דברו. היינו בעשי' של הקב"ה כי כביכול אצלו הדיבור היא עשי' כאמרם בדבר ה' שמים נעשו בדיבור בעלמא והיא העיקר עשי' ואין בלתו והבן:

צו

צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העולה וגו' כתיב הוא בוא"ו והקרי היא ביו"ד וצ"ב. גם מ"ש רש"י ז"ל דזאת תורת העולה לרבות לכל העולים שפסולן בקודש אם עלו לא ירדו והוא העולה למעט רובע ונרבע כל שפסולן לפני קודש אם עלו ירדו. י"ל בדרך מוסר ורמז. דהנה ידוע דעולה בא לכפר על הרהור הלב. וכתב הרמב"ם ז"ל בסוף הל' א"ב דאין יצה"ר מתגבר אלא בלב פנוי מן החכמה. ע"כ איפוא זאת העצה היעוצה להנצל ממחשבות זרות לקבוע עתים לתורה ולעבודה וממילא יתבטל יצה"ר של המחשבות זרות כי לא יהי' לו שום כח כלל לשלוט עליו ולהזיקו ח"ו. אכן לאשר כי לפעמים היצר יסכון ויתעטף גם בעיטופא דמצוה עת אשר יעסוק בהתורה והמצוה לתופשו במחשבה זרה ופני' אחרת שלא לשמה. ולזה כוונו ז"ל באמרם בכוונת פסולו בקודש דהיינו שהפסול הוא בשעת קדושת עשיית המצוה שלא כיון בלתי לד' לבדו אבל זה אם עלה לא ירד כי סוף סוף יבא לעשי' לשמה כאמרם ז"ל מתוך שלא לשמה כו'

אבל מחשבות והרהורי הלב באיזה תאוה ואיסור ח"ו זה הוא בגדר פסול לפני הקודש שאם עלה ירד:

וזש"ה זאת תורת העולה הו"א העולה. הקרי והכתיב. דהקרי מרמז על הפשוט דאתיא לכפרה על הרהור הלב מאותן מחשבות זרות שהן פסול לפני הקודש שאם עלו ירדו שאין להעלותם על הלב כלל. והכתיב הו"א בוא"ו יתבאר ע"ד שפי' זקיני המהרש"א ז"ל בח"א הפ' כי בחר ה' בציון אוה למושב לו כי יד על כס וכו' כביכול אין שמו וכסאו שלם כי נעלם א' מכסא וה' משם הוי' וזה כי בחר ה' בציון אז או"ה אותיות א' וה' למושב לו שיהי' שמו וכסאו שלם כי ישיב הא' לכס ויהי' כסא וה' לשם הוי' עיי"ש. וז"ש הוא העולה בוא"ו דהוא אותיות או"ה שיהי' אופן לימודו ועבודתו להשלים החסרון שיתמלא ב"ב. ואם לפעמים בשעת עבודתו ולימודו יפול במחשבתו איזה פני' להתנאות ולהתפאר שהוא בחי' פסול בקודש כגון דא אם עלה לא ירד ולימודו רצי' לפני הי"ת ועל שני הבחי' הללו הן פסול לפני הקודש והן פסול בקודש העולה מכפרת וה' יטהר לבנו:

צו את אהרן ואת בניו וגו' פירש"י אין צו אלא לשון זירוז וכו' אר"ש ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרון כיס עכ"ל. וצ"ב להבין דבריו הקדושים מאי שנא בכאן שהוצרך לזרז בחסרון כיס יותר מבשאר מצות התורה הלא יש כמה וכמה מצות שיש בהם חסרון כיס ולא נכתב בהם צו לזרז. ונ"ל דהתורה רמזה בכאן חקירת הקדמונים בענין נסיון העושר והעוני דהוכיחו לדעת שנסיון העושר גדול מנסיון העוני. ולכאורה זה יהי' סתירה למאמרם ז"ל גדול עניות שמעביר ע"ד קונו ובעשירות לא מצינו כן בדבריהם ז"ל (ומש"כ ורם לבבך ושכחת לא בא הדבר בהחלט כ"א ליתן שמירה ואזהרה שיוכל לבא לידי כך). אכן נאמר לדרכינו להכריע דשניהם אמת ואלו ואלו דא"ח דהנה לענין עשיית עבירות מעשיית בפועל ממשי ובפרהסי' לעיני כל בודאי לענין זה נסיון העושר גדול שהרי יש בכחו וביכולת עשרו לפזר ממנו כל הצורך לעשיית העבירה ח"ו ולא יבוש מבני אדם כי עשיר יענה עזות כנראה לעינים בעוה"ר וע"ז כיון באמרו ורם לבבך ולזה נסיון העושר גדול לכבוש את יצרו הרע האסיתו לכל הדברים הרעים ר"ל משא"כ העני העומד בחוץ מתענוגות בשרים ואין ביכולתו להשיג התאוה מחסרון ממון וחכמת המסכן בזוי' ואולי יעשה דבר שלא כשורה בוז יבוזו לו וגם אין לו תאוה גדולה כ"כ שהוא סובב הולך על המחי' ועל הקלקלה של אדם בזיעת אפך תאכל לחם לכן אין הנסיון גדול אצלו כ"כ. אמנם לענין חטא המחשבה והרהור הלב בפרט להרהר אחר מדותיו ית' ע"ד צדיק ורע לו רשע וטוב לו יש רשע מאריך ברשעו וצדיק אובד בצדקו ומדוע דרך רשעים צלחה לענין זה ודאי נסיון העוני גדול לכבוש דעתו ומחשבתו וההרהר הלב הנכאב והנדכה

ולאמץ לבבו לשום בטחונו בד' כי מאתו לא תצא הרעות ח"ו. וזה שאמרו כי העניות מעבירו ח"ו ע"ד קונו כי אין דעתו שלימה מחמת גודל צערו ודוחקו:

והנה העולה באה לכפר על הרהורי הלב. והרהור במחשבה היא יותר מצוי אצל העני במקום שיש חסרון כיס. ולזה בא הרמז בזאת תורת העולה היא העולה הבאה לכפרה על הרהורי הלב לפיכך כתיב גבי העולה לשון צו כי חטאת ואשם שייך יותר אצל עשירים שבאים על המעשה אבל עולה הבאה רק על הרהורי הלב שהיא מצוי יותר לגבי העני לכן צריך לו הזירז יותר וז"ש במקום שיש חסרון כי"ס ר"ל העניים לזרז אותם שיחזקו לבם בד' ולא יהרהרו אחרי מדותיו ח"ו ויהי' ד' מבטחו ואז יהי' הוא העול"ה שעי"ז יהי' להם עלי' ויעלו מעלה בכבוד והדר כמאמרם ז"ל כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר והבן:

א"י זאת תורת העולה הוא העולה. ובמדרש יש שאלו תלמידיו את ר"י בן קיסמא אימת בן דוד בא והשיב להם זאת תורת העולה וצ"ב ענין התשובה על שאלתם. והנ"ל בס"ד דהנה אמרו חז"ל כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ולכאורה האיך יכולין להגאל ע"י התשובה הלא מצינו כמה דברים שאין התשובה מועלת בהם כאותה דשנינו במס' יומא בד' חילוקי כפרה. אמנם מבואר בזוה"ק סוף פרש' במדבר בענין נפילת אפים וז"ל דאית חובין דלא מתכפרין עד דאתפטר ב"נ מהאי עלמא והאי יהיב גרמי' כמותא ומסר נפשי' כו' הרי שלך לפניך דע"י שהאדם מקבל על עצמו לעבוד את ה' במס"נ בכל מיתות קלות וחמורות עבור קדושת שמו ית' נחשב לו זאת כאלו עשה בפועל ממש ועי"כ התשובה מועלת לכל הדברים וכמו שפי' המפורשים אדם כי יקריב מכם קרבן היינו שבעת הקרבת הקרבן יהי' נחשב לו וידמה בעיניו שכל הדברים שעושים להקרבן הי' ראוי להעשות לו ומהיום והלאה אם יצוה ה' מוכן ועומד הוא לעבור באש ובמים ומקבל על עצמו כל הדברים עבור קדושת שמו ית' וזה מכ"ם קרבן לה' מעצמיכם. עי"ז מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם יהי' נחשב לכם לרצון לפני אלקיכם שיכפר עליו:

והנה אאמו"ה זצוקללה"ה בספר הקדוש ייטב לב פ' זו פי' ג"כ עד"ז הפ' זאת תורת העולה הוא העולה דהכתיב הוא בוא"ו דהיינו שידמה אדם בנפשו בעת שמביא את העולה שהוא בעצמו הוא העולה במס"נ לד' ואז יהי' הי"א העולה שיתכפר לו עונו ונרצה לו לכפרה לפני ד' עיי"ש. אכן עדיין צריכין למודעי וכאן הבן שואל לפי דבריו מה דכתיב זאת תורת העולה דהי' די באומרו זאת העולה הוא העולה ושפיר היינו יכולין לומר לרמז להכוונה הנ"ל דזאת העולה היינו שהוא בעצמו יהי' העולה. אכן יובן עפי"מ שאמרתי

לפרש הפ' (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור עפ"י דה"ק ברעיא מהימנא פ' זו אש תמיד תוקד על המזבח דא אורייתא דאתמר בה הלא כה דברי כאש לא תכבה ודאי עבירה אינה מכבה תורה אבל עבירה מכבה מצוה וכו' ע"כ והסברת הטעם הא דעבירה מכבה מצוה ולא תורה. כי המצוה תלוי' בזמן כי אם אדם עושה מצוה שלא בזמנה במה נחשב הוא לא יחשב לו לשום קיום מצוה כיון שאין עתה הזמן גרמא של המצוה א"כ ימצא לפעמים שהעבירה יכבה המצוה ח"ו שהיא ג"כ נופל תחת הזמן ולפעמים תתגבר על המצוה ותכבה אותה. משא"כ התורה שבכל שעה זמנה היא ואינה נופלת תחת הזמן עד שמפורשים תורה בין בעידנא דעסיק בה מגינא ומצלא כי אם ילמוד אדם מס' סוכה בחג הפסח יקבל שכרו משלם כאלו הי' לומד אותה בסוכות וכדומה א"כ בדין הוא שאין העבירה יכול לכבותה כי התורה היא למעלה מכל הדברים ואין שום דבר יכול לכבותה וזה עבירה מכבה מצוה ואין מכבה תורה. וזה פי' הפ' כי נר מצוה ותורה אור כי המצוה היא כנר אשר בידי האדם להוליכו ולהביאו ממקום למקום למאור ובא להחשיך ולכבותו לגמרי כיון שהוא ביד האדם לכל אשר יחפוץ יטנו כ"כ בעניני המצוה שאם האדם לא יעשה אותה כראוי בעתה ובזמנה אזי יתבטל המצוה ח"ו כאשר שרגא בטיהרא לא מהני שאין זה זמנה. משא"כ לימוד התוה"ק היא כאור כמו ששום דבר לא יוכל לכבות את האור הטבעי המסודר מהקב"ה להאיר לכל העולם ואף אם יעשה מסך בהחלונות שלא יוכל האור לשלוט שם בהבית עכ"ז האור יאיר כמקדם אך הגירעון היא רק מהמקבל שאינו יכול לקבל את האור נמצא שאין החסרון בפעולת האור כי היא עושה פעולתו כמקדם וזהו כי נר מצוה. ותורה אור אור נצחי לנצח נצחים שאין שום דבר יכול לכבותה. וזשה"כ זאת תור"ת העולה הוא העולה דהיינו שעיקרית העולה יהי' תורת העולה לימוד תוה"ק כי העולה בעצמה יכול להיות שלא תועיל לו לכפרה כי לפעמים יעשה עבירה ח"ו שאין עולה מכפרת וחטאת ואשם לא מכשרת משא"כ כשאדם עוסק בתורת עולה בתורת ד' יוכל להיות אח"כ הו"א העולה שאין שום דבר יכול לכבותה ויתכפר עונו לעולם כאשר אמרו ז"ל בזבח ומנחה אין מתכפרין ובתורה מתכפרין:

ומשם בארה ביאור דברי המדרש שאלו תלמידיו את ר"י בן קיסמא אימת בן דוד בא ובודאי ידעו גם המה שזה יהי' רק ע"י התשובה כמאחז"ל הנ"ל. אך הי' קשה להם האיך יכול להיות ע"י התשובה הרי מצינו כמה דברים שאין התשובה מועלת בהם לתשובת שאלתם השיב להם זאת תורת העולה הוא העולה שאופן התשובה יהי' על דרך תורת העולה וכל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. וכ"כ בשארי הקרבנות וא"כ ממילא ע"ז אין לך כל דבר שיוכל לבטל את התוה"ק ועל דרך הזה יהי' ג"כ התשובה על כל

הדברים לשם ד' ולקדושתו יתב' ואז תועיל התשובה על כל כאמור זאת תורת העולה. ונזכה לראות בביאת משיח צדקנו ולהגאל גאולת עולם במהרה בימינו אמן:

במדרש תנחומא ובילקוט וזאת תורת זבח השלמים זש"ה אשמעה מה ידבר האל ה' כי ידבר שלום אל עמנו אמרו אוה"ע לבלעם הרשע למה אמר הקב"ה לישראל שיביאו לו קרבנות ולנו לא אמר א"ל הקרבנות אינן עושים שלום אלא במי שקבל את התורה שנא' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום לכך נאמר כי ידבר שלום אל עמו ומה דבר וזאת תורת זבח השלמים ולמה נאמר זבח השלמים שעושה שלום בין המזבח ובין הכהנים ובין ישראל עכ"ל וצריך ביאור. והנ"ל בס"ד בהקדם לפ' מה שחקרו בענין הקרבנות דאם אדם חטא בהמה מה חטאה ויתבאר לדעתי עפ"י המשל הידוע מהבעש"ט לאחד שמרד במלך והמלך נשאו על כל השרים ועבדי המלך והכוונה שאם הי' ממיתו הי' הצער לפי שעה משא"כ אם מטיב עמו להרבות לו עוד יקר וגדולה עי"ז יגדל צערו הלוך וגדול כל ימיו ויבוש ויכלם האיך העיז פנים נגד מלך רחמן כזה שלא די שלא שלא מיסרו בעונש המגיע אלא עוד מנשאו לגדולה ואתמר בי' משמי' דרבינו הקדוש מו"ה דוב זלה"ה לפ' בזה משוך חסדך ליודעיך אל קנא ונוקם כידוע ואאמ"ו זלה"ה פי' בזה הפ' אל נושא היית להם ר"ל שנשא אותם ובזה ונוקם על עלילותם שזה הוא הנקמה שלהם עכד"ק. ועפי"ז י"ל ג"כ בענין הקרבנות כי אם אדם חטא מהראוי היה לשחוט אותו על חטא שחטא כאשר אמרה מדה"ד נפש החוטאת כו' וכאשר אמרו בזוהר עה"פ זבח לאלקים יחרם כידוע אמנם ה' הטוב הרוצה בטובת עמו להחיותם על פני האדמה כאמור כי אם בשובו בדרכיו וגו' ע"כ צוה להביא תמורתו קרבן ונרצה לו לכפר עליו וממילא כיון שאדם רואה את גודל חסדי השם שיוכל לצאת י"ח על ידי הבאת בהמה תמורתו לקרבן הלא בודאי יבוש ויכלם ויכנע לבו האיך העיז פנים נגד מלך הרחמן הטוב ומטיב לנו ויתודה ויבכה אל עונותיו ויכופר לו. וז"ש דוד המלך ע"ה אודות ישראל אשמעה מה ידבר האל ה' ר"ל שהדיבור שמורה על קשות ודין (כאשר אמרו ז"ל בפ"ב דמכות) היא באופן אל ה' שהיא ע"י מדה"ר (כטעם חסד אל) והיינו שטובו וחסדו שמטיב לנו זאת היא העונש. וגמר אומר כי ידב"ר היינו הקשות והעונש שלהם היא שלום אל עמו דהיינו להביא בהמה לקרבן כמסקנו של המדרש הנ"ל שעי"ז שלום אל עמו ואין שטן ופגע רע רק נשארים קיימים ושלימים בעוה"ז ולעוה"ב (עיין בתנחומא פ' שמות שלום זה אהרן. והוא היה המקריב קרבן) והנה נראה בעליל לחדש דהעונש הזה ע"י התנשאות ורוממת שייך דוקא גבי ישראל שכולם אוחזים במדת הענוה כאשר נוכחו לדעת מנתינת התורה שניתנה על הר סיני שהוא נמוך מכל ההרים כאשר דרשו ז"ל במדרש נשא ושפל רוח

יתמוך כבוד זה סיני. ובמגילה פ"ד למה תרצדון הרים עיי"ש וע"כ אפילו בשעה שנותן להם הקב"ה גדולה ממעטין את עצמם כאמרם ז"ל בסו"פ כסוי הדם עה"פ כי אתם המעט מכל העמים. משא"כ האוה"ע אשר גבה לבם בעשרם יפלו ברשעם ולא יכנע לבם ע"י עונש התנשאות ע"כ ההכרח להיות עונשם ע"י יסורים ומלקות ועיין בתפל"מ על תהלים לאא"ז זצוקללה"ה שפי' בזה הפ' טוב מעט לצדיק ר"ל שע"י הטוב ימעט הצדיק ונעשה שפל ונבזה בעיניו על אשר חטא משא"כ מהמון רשעים רבים שהרשעים ע"י הטוב נעשו רבים וגדול בעיניהם עיי"ש בסי' ל"ז ודפח"ח וש"י.

פירות הנושרין מדברינו שהבאת בהמה לקרבן שייך דוקא גבי ישראל שע"י החסד הזה שלא צוה הקב"ה אותו בעצמו להקריבו יתמלא לבו בושה וכלימה ולהתחרט על שחטא נגד מלך ואב הרחמן משא"כ גבי אוה"ע שלא נכנע סגור לבם ע"י הטוב שפיר לא שייך גביהם אמרת האל להביא בהמה תמורתם לקרבן. ומעתה בין תבין את דברי המדרש עה"פ וזאת תורת זבח השלמים זש"ה מה ידבר דיבור קשה. היא ע"י מדת אל ה' דהיינו מדה"ר ולכן כי ידבר ר"ל שעונש שלהם ע"י שלום אל עמו דהיינו הבאת הקרבן ועי"ז שלום אל עמו שחיים וקיימים בעוה"ז ובעוה"ב כנ"ל. אמרו אוה"ע אל בלעם למה אמר הקב"ה לישראל שיביאו לו קרבנות ולנו לא אמר א"ל הקרבנות אינן עושין שלום אלא למי שקבל את התורה דהיינו שיש בהם מדת הענוה שקבלו את התורה מסיני הנמוך מכל ההרים כנ"ל וכמו שפי' בתו"ח משה קיבל תורה מסיני כידוע ולכן יכניעו את לבם ע"י התנשאות ג"כ משא"כ אוה"ע שלא קבלו התורה וגבה לב המה מוכרח להיות עונשם על ידי יסורים ועונש ממש ולכן לא צוה ה' להם להביא קרבנות. וזה שמפרש ואומר שנאמר ה' הוי' רחמים עו"ז לעמו יתן ר"ל שנחשב בעיניו לעוז וקשות וע"כ ה' יברך את עמו בשלום היינו להביא קרבנות העושים שלום כנ"ל ולכך נאמר כי ידבר שלום אל עמו ומה דבר וזאת תורת זבח השלמים שעושה שלום בין וכו' ובין ישראל שהם קיימים וחיים בעוה"ז ובעוה"ב היפוך אמירת עדת הדין על נפש החוטאת כי נתמלאו בושה וחרטה על אשר עוותו ולבם שלם עם ה' ולעבדו מיראת רוממותו ומי יתן ה' שיכנע לבינו לעבודתו באהבה ובאמת בבי"א.

שמיני

ויאמר אל אהרן קח לך עגל וכו' כי היום ה' נראה אליכם. זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ד'. וצ"ל דמעיקרא בפסוק ראשון כתיב ד' נראה אליכם. ד' קודם לתיבת אליכם ולהלן אומר וירא אליכם כבוד ה'. אליכם קודם לה'. ובמדרש זה הדבר אשר

צוה ד' תעשו אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם וצ"ב מנ"ל בזה דהנה מודעת זאת מעלת וחשיבות ישראל עם קדוש היא במה שהקב"ה מקרב אותם ונקראים בשמו של המלך מ"ה ית"ש כמוש"נ כי וי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו. וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה וגו' שזה הוא עיקר החשיבות שלנו במה שאנחנו עם ה'. אכן יש בנו מעלה אחרת גדולה ונשגבה מזו מעלה בקודש אשר בעת שישראל עושים רצונו של מקום אזי יתפאר בהם ד' והיינו ע"י שעושים כל מעשיהם רק ליחדא שמא דקוב"ה ואין מכווינין כלל להנאת עצמן עי"ז יהי' כביכול ענין כבוד והדר להקב"ה ונתעלה בכו כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר שמגדלים ומקדשים כבוד קדושתו יתב' ע"י מעשיהם הטובים וע"ז נאמר תנו עוז לאלקים. וראו כל עמי הארץ כי שם ד נקרא עליך דייקא. וזה והנה ה' כצב עליו כלומר הנצב של ד' וגדולתו יתב' עליו הוא שע"י יתעלה וכו' ולהגיע אל רבת המעלה הלזו שהקב"ה יתפאר בנו צריך לעבוד מקודם בחומר בקודש שלא יכווכו בעת קיום התורה והמצוה לעצמם כלל רק בלתי לד' לבדו ואז אני לדודי ודודי לי וה' האמרת היום שאין כוונתו רק לד' ועי"ז יתפאר ויתעלה הבוב"ה במעשינו וע"ז מורה שם ישראל שרומז לבחינה הנזכרת כי שרית עם אלקים ואז יהי' ישראל אשר בך אתפאר והדברים עתיקין:

וז"ש משה קודם קח לד וגו' כי היום ד' נראה אליכם שעיקר חשיבותינו היא מה שנתגלה ונראה ד' לנו ממה"מ הקב"ה ומובן שצריך לעשות מקודם הכנה דרבה והזמנה מלתא לראיית פני ולך ק"ו לפני מ"ה הקב"ה לעשות מקודם הכנות קדושות בנה שנזכה להיות בנים למקום. ואח"כ אמר להם זה הדבר אשר עוה ד' תעשו היינו אחרי כל המעשים תעשו רק זה הדבר אשר צוה ד' בלתי לד"ו לבדו ולא תכווכו בזה לעצמיכם כלל ואותו יצה"ר שיעורו להיפוך היצה"ר של אותו להתכוין להנאת עצמו זה תעברו מלבבכם שלא יהי' בלבבכם שום ענין מחשבה ופני' אחרת כלל רק לכבוד שמים ואז יהי' וירא אליכם כבוד ד' שעל ידכם יתגדל ויתעלה ויתקדש כבודו ית' ויקוים בנו ישראל אשר בך אתפאר. והדבר נחמד למאוד:

קח לך עגל ב"ב לחטאת וגו' ומעניני דיומא שבת פ' פרה החל בפרשה זו נקדים המדרש רבה פ' תצוה עה"פ לקח פר בן בקר הה"ד גדולים מעשה ד' דרושים לכל חפציהם כשהוא רוצה קוראה בלשון נקבה שאמר ויקחו אליך פרה אדומה תמימה וכשהוא רוצה הוא קוראה בלשון זכר שנאמר לקח פר בן בקר לכפר עליהם על מה שעתיד שנ' ויאמר אל אהרן קח לך עגל ב"ב לחטאת ולכך נאמר גדולים מעשה ד' דרושים לכל חפציהם עכ"ל המדרש והדברים צ"ב ונראה בהקדם לפ' הפ' זאת חוקת התורה אשר צוה ד' לאמר.

ודקדקו המפו' דזאת חוקת הפרה הול"ל ומה שייכות לפרה אדומה חקת התורה והלא ישנם כמה חוקים בתורה. ואמרנו לפרש עפי"מ שבארנו הפ' בפ' תשא לוחת כתובים משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים ולכאורה נראים הדברים כפולים והי' די לומר לוחות כתובים משני עבריהם אכן התוה"ק רמזה לנו בזה כי הנה ידוע אמרם ז"ל זכה נעשה לו סם חיים לא זכה וכו' ועינינו הרואות כ"פ כי אפי' אותן הסרים מדרך התורה מוצאים לעצמם כתובים בתורה אשר יוכיחו כדרכיהם וכדבריהם. והענין כי הקב"ה נתן הבחירה חפשית והטמין הבחירה בהתורה שיוכל לבחור לעצמו דרך בהתוה"ק כחפצו ורצונו ומי שבוחר דרכי ד' התורה היא מאירת עינים ומוצא תמיד יותר ויותר על אופן הקדושה והטהרה וההיפוך מי שבוחר מסטרא דשמאלא ח"ו אזי מוצא לעצמו כדרכו והבא לטמא פותחין לו ומוצא כתוב בתורה שמוכיח כפי דעתו וזשה"כ לחת כתובים משני עבריהם ר"ל מסטרא דימינא ומסטרא חורינא ומפרש מז"ה ומז"ה ר"ל מזה שבוחר עצמו בדרך הטוב מסטרא דימינא מוצא כתובים כן בתורה. ומזה שבוחר ההיפוך ח"ו ג"כ מוצא לעצמו כתוב כן בתורה כפי אשר יבחר כן ימצא בספר התורה הזאת:

והנה ככל החזיון הזה נמצא גם בפרה אדומה שהיא ג"כ שני הפכים בנושא אחד שהי' מטהרת טמאים ומטמא טהורים לרמז ג"כ כנ"ל שלאחד מטהר ולהשני מטמא. לכך כתיב זאת חוקת התורה בחי' פרה אדומה שני הפכים. הוא ממש חקת התורה שהיא ג"כ שני הפכים כפי בחירת האדם בנפשו. ועפי"ז יתבאר היטב המדרש הנ"ל ויתקיימו כל המקראות כי ידוע דהדרך הטוב הוא מסטרא דדכורא גם מסטרא דימינא גורם השפעות טובות בכל העולמות אשר לזה בא הרמז בפ"ר דוכרא והיפוך הדרך אשר לא טוב נקרא בחי' נוקבא וזהו ממש ענין פרה אדומה לרמז שני הפכים כנ"ל כפי רצון האדם ובחירתו. וזה שרצה המדרש לתרץ שינוי הלשון פ"ר ופרה שהוא דכר ונוק' וזה אמרו כשהו"א רוצה קוראה בלשון נקיבה ויקחו אליך פרה בחי' נו"ק וכשהו"א רוצה קורא אותו בלשון זכר בחי' משפיע הטובות רב חסד כנ"ל קח לך עגל ב"ב בחי' דוכרא וע"ז אמר גדולים מעשה ד' והלחת מעשה אלקים המה כתובים משני עבריהם כפי בחירת האדם דרושים לכל חפציהם שנדרשים כפי חפץ האדם לדרוש בהם. וזשה"כ קח לך עגל ב"ב היינו לך לעצמך תקח ב"ב דכורא בחי' המשפיע הטוב לישראל:

א"י קח לך עגל בן בקר לחטאת וגו' פירש"י להודיע שכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה על מעשה העגל שעשה. ואל בנ"י תדבר לאמור קחו שעיר עזים לחטאת. ודקדקו מפוה"ת מדוע לקח אהרן עגל לחטאת ובנ"י שעיר עזים. ועוד הקשו בגמ' ר"ה ד' כ"ו הא אין קטיגור נעשה סניגור ויצא לחלק דזה דוקא בעבודה הנעשית בפנים אבל עבודה הנעשה

בחוץ קטגור נעשה סניגור. וצ"ב להבין דבריהם הקדושים עוד יש לשאול הא במקום אחר אמרו צדיקים באותו דבר שחטאו בו מתרצים וכאן אמרו אין קטנ"ס. ובמסורה ג' וכפר בעדך. וכפר על העם. וכפר על חטאתינו למען שמך. ונבאר הענין בס"ד בטוב טעם דהנה כתיב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחט"א (ויחטא היא מלשון חסרון כדכתיב קולע אל השערה ולא יחטא.) כי אפי' בהמעשים טובים לא ימלט שלא יהי' ח"ו איזה חסרון. רק דהצדיק כוונתו לטוב ולפעמים עושה עבירה לשמה כמו שמצינו גבי אהרן שעשה העגל שאמר מוטב שיתלה הסרחון בי וכו' כי ביחיד שעשה עבירה אין הפגם גדול כ"כ כמו שאמרו בגמ' מפני מה נאמר פרוכת הקודש בפר כהן משיח ולא בפר העלם דבר של צבור משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מיעוטן סרחו פמליא שלו קיימת אם רובן כו' וזה הי' כוונת אהרן דמוטב שיתלה הסרחון בו שהוא יחיד ואין קדושתו מסתלקת אבל אם יתלה הסרחון בהם ח"ו קדושתו מסתלקת (ועיין בישמח משה פ' זו) וא"כ עיקר עבירת אהרן שעשה העגל הי' עבירה לשמה שלא יתחלל ש"ש ח"ו ויסתלק לגמרי ע"י הרבים שחטאו ולכוונה זו יוצדק מאמרם ז"ל צדיקים באותו דבר שחוטאים בו מתרצים כי תוך כוונתם בהחטא היא ג"כ כדי לרצות והעבירה הוא רק מבחוץ לעין הרואה אבל בפנימיותם הוא כלו קודש לה' כוונתם לשמים ואין קטיגור כלל שם והתיקון הוא רק לתקן הפגם הנראה מבחוץ ובאותו דבר שחוטאין בו מתרצין אבל אם הפגם הוא בפנים אז אמרינן אין קטגור נעשה סנגור וזה ירצה ג"כ באמרם הא דאין קטגור נעשה סנגור ה"מ בעבודה הנעשה (לתיקון) מבפני"ם בשביל הנוגע לבפני"ם אבל עבודה הנעשה (לתיקון פגם) מבחוץ כמו גבי האי חסידא קדישא ועדיין הוא את פני פרוכת הקודש אז ל"א אקטנ"ס כי אין שום קטיגור הס קטיגור ויקח סנגור מקומו. וע"כ באה הציווי לאהרן על עגל לחטאת להורות נתן דלא חיישי' לאין קטנ"ס כדאמרן דכוונת אהרן הי' רק למען שמו יתב' שלא יהי' פגמא רבה וא"כ שבלבו של אהרן הי' לשמים רק מבחוץ הי' נראה הפגם לכן א"א אין קטנ"ס ואדרבה זכינו לדין דצדיקים באותו דבר שחוטאין בו מתרצין. משא"כ ואל בכ"י תדבר קחו שעיר עזים לחטאת משום דאין קטנ"ס דאצלם הי' הפגם בפנים ולא שייך לגבי' עגל לחטאת כנ"ל. וזאת תורת המסורה וכפר בעדך ע"י העגל לחטאת וכפר על העם. ושלא תקשה הא אין קטונ"ס לזה אמר וכפר על חטאתינו למען שמך שיעורו שתכפר על חטא שחטאנו לפניך למען שמך שלא יתחלל שמך הגדול וא"כ אין כאן שום קטנ"ס. וצדיקים באותו דבר שחוטאים בו מתרצים כי בלבו בפנים הי' כוונתו לשמים ה' יטהר לבנו ב"ב:

ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' עיין באוה"ח שדקדק מה היא הדבר ורש"י ז"ל פי' על הקרבת אהרן ואין זה פשט מאמר הכתוב שאמר תעשה ועו"ש מביא מדרש חז"ל וז"ל זה הדבר מה הוא זה הדבר על המילה כמה דתימא זה הדבר אשר מל יהושע. ולכאו' דברי המדרש סתומים וחתומים וכי באותו יום מל אותם משה או באותו יום צוה על המילה עכ"ד. והנ"ל בזה בס"ד דהנה איתא בסה"ק ישמח משה לאא"ז זצוקלה"ה פ' ויצא טעם נכון על אמרם ז"ל גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצוה ועושה דבכל מצוה יש כוונת ידועים ליחודי סגולה בכל דור ויותר מזה אשר לא נודעו רק לרשב"י וחביריו ויותר מזה אשר המה לא נודעו רק למשה בחיר ה' ויותר עוד מזה אשר עקבותיהם לא נודעו לשום נברא רק המצווה יתב' יודע מקומה והעושה כאשר צוה ה' יתב' א"כ מתקן בשורשו אף מה שנעלם מכל נברא והיינו אשר קדשנו במצותיו אבל אם אינו עושה רק ממה שהשכל מגיע א"כ אינו יכול לתקן יותר ממה שהשכל מגיע וז"ש גדול המצוה ועושה היינו שגדל יותר ומגיע יותר יעי"ש ודפח"ח וש"י:

והנה זהו רק טעם נכון מפני מה גדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה לאשר שכן החליטו ז"ל ניתן להאמר בכוונתם כנ"ל אמנם הא גופא קשיא וטעמא בעי דמה"ת שגדול מצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה. היכן רמיזא. וי"ל עפ"י הידוע שהקשו קמאי דקיי"ל שא"א ע"ה קיים כל התורה כולה קודם שנתנה ולמה במצות מילה איחר והמתין עד שיהי' מצווה ועושה. ותירצו דשאר מצות יכול לחזור ולקיים אותם אח"כ כאשר יהי' מצווה משא"כ מצות מילה שאם הי' נימול פעם אחת שוב אין יכול לחזור ולמול עצמו פעם שנית [ועיין בשפתי חכמים פ' וירא] הרי נשמע מזה כיון שהמתין א"א ע"ה במצות מילה עד שיהא מצווה ועושה שגדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה והרי הוא כמבואר בי"מ הנ"ל דאז מתקן שורשו אף מה שנעלם מכל נברא ורק המצוה ית"ש יודע ערכה. ומשם בארה ביאור המדרש הנ"ל ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו הכוונה שכל מצוה ומצוה שתעשו יהי' רק לכוונת ציווי הבורא יתב' ואז וירא אליכם כבוד ה' ר"ל שעי"כ יתוקן כל אחד ואחד בשורשו אף הסודות שנעלם מאתנו ועקבותיהם לא נודעו וע"ז אמר המדרש זה הדבר על המילה כמ"ד זה הדבר אשר מל יהושע (כי גם יהושע המתין עד שנצטוה עשה לך חרבות צורים וגו') וכ"ז נשמע ממצות מילה שאברהם המתין עד שיהא מצוה ועושה וא"כ גדול המצווה ועושה וכו' כנ"ל והבן:

א"י ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ד' תעשו וירא אליכם כבוד ה'. ויל"ד לכאורה מה חידש הפ' בזה שכפל זה הדבר וגו' הלא כבר כאמר הציווי קח לך עגל וגו' ומה הוא

כפילת הציווי עוד הפעם. ונראה לומר דהנה בגמרא אפליגי אמוראי ח"א' גדול תלמוד שמביאו לידי מעשה וח"א דמעשה גדול שכל עיקר הלימוד הוא למען שיצמח מזה עשיית מעשה המצוה שלם לד' וזהו תכלית הלימוד. ונחזי אנן כי יש מי שלומד תורה לשמה ללמוד וללמד לשמור ולעשות אזי לימוד תורתו מסייעתו לידי מעשה שלמד שיוכל לקיימו על צד היותר טוב וראוי כמשפטי התורה ויש מי שלומד מן השפה ולחוץ וכדומה אינו זוכה לידי מעשה המצוה שלמד. וכמו כן יש שני דרכים בעשיית מעשה המצוה לשמה ושלא לשמה כאותה דאמרינן שניים שצלו את פסחיהם זה שחטו לשמה ע"ז נאמר צדיקים ילכו בם וכו' והנסיון ע"ז דהיינו לימוד המביא לידי מעשה אם המעשה הוא לשמה כמו הלימוד אם זוכה ע"י מעשה המצוה שיבא ע"י כבוד שמים כמשה"כ וראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליך וגו' אז בודאי היה כוונתו לשמים. אבל אם ח"ו כוונתו כמצות אנשים מלומדה. במעשה הזאת אין זוכה שיבא ע"י כבוד שמים.

והנה אמרו ז"ל במד"ר פרש' תצוה זה הדבר וגו' הה"ד קחו עמכם דברים וכו' ואין דברים אלא דברי תורה שנאמר אלה הדברים וגו' וזה הענין שרמזה לנו בכאן התוה"ק סימן לידע האדם בנפשו אם לימוד תורתו היא כראוי לשמה וכן עשיית המצוה שאדם עושה אם הוא לרצון לפני ד'. וזה אמרו ויאמר משה זה הדב"ר דברי תורה אשר צוה ד' ר"ל זה לך האות על ד"ת שלמד שיהיה על כוונה אשר צוה ד' תעשו ר"ל אם תעשו בפועל ממש מה שתלמדו בתוה"ק דתכלית הלימוד היא המעשה והנסיון על אשר תעשו אם עשיתם לשמה. הוא אם וירא אליכם כבוד ד' שיתגלה כבוד שמים ע"י מעשה המצוה הזאת בודאי העשי' היה לשמים כמו הלימוד לשם ד'.

א וישא אהרן את ידיו. ויברכם וירד מעשות החטאת וגו' במד"ר הה"ד טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים. ונ"ל בס"ד דאיתא ברש"י ז"ל בפסוק קרב אל המזבח שהי' אהרן בוש וירא לגשת א"ל משה למה אתה בוש לכך נבחרת ונ"ל בס"ד ע"ד שפי' בספה"ק משוך חסדיך ליודעיך אל קנא ונוקם כי יש ב' מיני נקמות אחד יסורי עונש הגוף עונש הרשעים והב' שהקב"ה נותן לו גדולה ועי"ז הוא בוש בחשבו כמה חטא לפני הקב"ה והבוב"ה נותן לו עוד גדולה וזה משוך חסדיך ליודעך ובזה יהי' אל קנא ונוקם שהנקמה יהיה במה שיטה עלינו חסד ויושיע אותנו בחסדיו הגדולים ולא בנקמת העונש ח"ו (עיין בדברינו לעיל פרש' צו ובפ' וישב) (ועיין בייט"ל פרש' תזריע מש"ב) ואני אומר להיפוך דהנה אהרן אז כשהגיע אל רום המעלה להיות נבחר לכהן משרת ה' הבין וכמו שער בנפשו שהיא לסיבת עונש על חטאו ועי"ז בו בחר ה' לגדלו וזה ענין נקמה וזה שהי' בוש לקרב אל המזבח וא"ל משה לא כמו שעולה על דעתך למה אתה בוש. לכך

נבחרת שה' בחר בך רק מטעם שאתה ראוי ויאה לגדולה הרימותי בחור מעם בשמן קדשי משחתיו. ומדה זו זקן אהרן שיורד עפ"י מדותיו הכניס ג"כ בבנ"י שיקטינו עצמם יותר בטוב וגדולה שיקבלו מהי"ת. וזה וישא אהרן את ידיו היינו כחו [כפי' הישועת יעקב בפסוק הרם את ידך] וברכם במדותיו שרק זה יהי' עונשם ע"ד משוך חסדיך כנ"ל:

והנה מודעת זאת שהקרבנות לא באו רק לשבר את הלב ויחשוב המקריב את קרבנו שכל מעשי הקרבן הי' צריך לעשות בו בשביל חטאו. וממוצא הדבר נשמע אשר מי שהוא במדרגה זו שמתוך גדולה הוא משבר לבו וישיב על חטאיו זה כמו קרבן יחשב לו עד"ש זבחי אלקים רוח נשברה שעיקר הזבח והקרבנות היא רק רוח נשברה שישבור לבו בקרבו ויחשוב כל מה שפגם ועבר על מצות ד' הבורא יתברך כי זה עיקר כל הקרבנות ושב ורפא לו. וזהו וישא אהרן את ידיו אל העם היינו שברכם בכחו ובמדותיו שיהי' ענין נקמתם ע"ד משוך חסדיך כנ"ל ושע"י גדולתם ישבר לבם בקרבם כאשר יחשבו בדעתם על מה עשה ד' ככה להם להגדילם עלי רום המעלה ובודאי היא בשביל שעי"ז יתנו אל לבם לשוב אל ד' בכל לבבם ונפשם. וזה וירד מעשות החטאת שהי' להם ירידה בשברון לב כמעשה החטאת כי עיקר הקרבן הוא רק שברון לבו ומס"נ לד' ואצלם הי' ירידתם ג"כ על דרך זה שנשבר רוחם בקרבם והי' נחשב להם ירידה הזאת כמו הקרבת החטאת שגם שם העיקר רק השברון לבו ומס"נ לד' כנ"ל. ומה שא"ה טוב מעט לצדיק כי הטוב הוא מעט להצדיק שעי"ז יתמעט עצמו (וכמו שפי' בתפלה למשה בתהלים ל"ז וכמו שפי' בס' רב טוב קטנתי מכל החסדים) במה שרואה שהקב"ה הטיב עמו בחסדיו הגדולים וידע אנוש בנפשו כי הוא קטן מאוד מכל הטובות ובזה יתן אל לבו לשוב אל ד' למעט עצמו. מהמון רשעים רבים כי אצל הרשעים הוא בהיפוך ע"י מה שנתרבה להם ההשפעה עי"ז יגבה לבם ורם לבבם וישכחו כי זהו נקמתו שעי"ז ישיב אל לבו לעזוב דרך הרשע בחשבו כי אינו כדאי לכל הטובות ועי"ז אדרבה יסיר מדרכי ה' וזה מהמון רשעים ע"י שיתרבה ממונו והצלחתו לעב יגיע ירבה לסור מאחרי ד' לא כן אצל הצדיקים טוב מע"ט לצדיק שהטוב הוא ממעט להצדיק שידע בנפשו שנקמתו הוא בבחי' משוך חסדך כנ"ל:

א"י וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם (בברכת כהנים) כן דרשו ז"ל במס' סוטה. ובמד"ר הנ"ל טוב מעט לצדיק וגו' עפי"מ דאיתא בגמ' ברכות דף כ' אמרו מה"ש לפני הקב"ה רבש"ע כתיב בתורתיך אשר לא ישא פנים. והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב ישא ד' פניו אליך אמר להם וכי לא אשא פנים להם כתיב בתורה ואכלת ושבעת וברכת והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה ע"כ ולכאורה הא גופא טעמא בעי

דאם כתי' בתורה ואכלת ושבעת שיאכל כדי שביעה ואח"כ וברכת שאין חיוב ברהמ"ז רק כשיאכל כדי שביעה האיך מברכינן על כזית ועל כביצה עד שלא השביעו רעבונם. אולם אפשר לומר בכוונת הגמ' כי ישראל קדושים הם שמסתפקים במיעוט וכמה שיש להם המה שמחים בחלקם ולא צריכין יותר ודי להם בזה אף שלא אכל רק כזית או כביצה הוא שבע ולא חסר לו כלום כי בזה נשלם רצונו וע"ז רומז בהפ' ואכלת ענבים כנפשך שבעך היינו אם תאכל כנפשיך ורצונך להסתפק במה שיש לך א"כ אף שיהי' ואכלת שלא תאכל רק כזית שסתם אכילה בכזית אכן מחמת שיהי' כנפשיך ורצונך שלא תחסר לך יותר ממילא יהי' שבעך שתשבע בזה רעבונך שצדיק אוכל לשובע נפשו כנ"ל וזה אמרם שישראל מדקדקים עד כזית ועד כביצה כי אצלם הכזית הוא כדי שביעה וע"כ יכולין לברך על הכל. אח"כ מצאתי בדברי הזוהר פ' תרומה ד' קכ"ו ע"א ד"ה פתח רבי חייא ותראה שכן הוא ע"ד ת"ל ע"ש והנה רש"י ז"ל פי' ויברכם יברכך יאר ישא. ולכאורה קשה קושי' מלה"ש הנ"ל והלא זה הוא נשיאת פנים וכתיב אשר לא ישא פנים. וע"ז אמרי' שמדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה ולכאורה היא גופא טעמא בעי האיך יכולין לברך ע"ז וע"כ הוא רק כמוש"ל שע"י שיש בהם מדת הסתפקות ודי להם במה שיש להם וז"ש טוב מעט לצדיק פי' כי עם ישראל כולם קדושים וכל מעט אשר הוא בידם טוב הוא ולא חסר להם כלום יותר מזה מהמון רשעים רבים כי בטן רשעים תחסר. וע"כ בשכר זאת שייך שפיר לישראל ברכת כהנים ישא ד' פניו אליך כדברי הגמ' הנ"ל:

ועפי"ז יש לרמז מעניני דיומא פ' פרה ויקחו אליך פרה אדומה תמימה אשר אין בה מום אשר לא עלה עלי' עול. שרמזה התוה"ק למה שאחז"ל אין אדם מת וחצי תאותו בידו מי שיש לו מנה רוצה מאתים. אוהב כסף לא ישבע כסף. נמצא שמי אשר אץ להעשיר ואין לו מדת ההסתפקות הוא תמיד חסר. וע"ז בא הרמז בהפרה המרוחת על טהרות ישראל שתקח אליך מדת הסתפקות במה שיש לך ולא תבקש גדולה לעצמך יותר מאשר לד ואז תהי' תמים היפוך החסר בכל עת אשר אין בה מום שלא יחסר לך כלום ועל הבחינה הנזכרת יוצדק לומר אשר לא עלה עלי' עול כי מי שאינו במדה הזאת שמסתפק במה שיש לו בהכרח הוא טרוד בכל עת על עבודתו יום ולילה לרדוף ולשאת עליו עול ברזל למען ימלא חסרונו אשר יחסר לו אכן מי שהוא במדת תמימה אשר אין בו מום ולא חסר לו כלום ע"כ לא יצטרך לנטות שכמו יום ולילה לטרדת הזמן ולא יהי' עליך עול ותשב בביתך שקט ושאנן בתורה ועבודה ובטח בד' ואז יקיום בנו ברכת כהנים אשר היא התכללות כל הברכות ויהי' נועם ד' אלהינו עלינו וגו' ויהי' הברכה במעשה ידינו:

ע"י וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. עפ"י הנאמר בספה"ק דלפעמים שאין המברך יכול לברך מחמת איזה קטרוג ח"ו יהי' כוונת המברך לשמים ע"ד בכל צרתם לו צר ובעת שישראל שרוים בצער שכינה מה אומרת. ואז יהי' כוונת המברך רק שע"ז יתגדל ויתקדש שמו של ממ"ה הקב"ה וכמו"ש עה"פ ימלא ה' כל משאלותיך המובא בדברינו כ"פ (עיין לעיל פ' ויצא) ועי"ז יכולה הברכה אח"כ לחול עליהם לטוב להם. וזהו וישא אהרן את ידיו שנשא ידיו לאביו שבשמים וברכם בברכת יברכך ה' (ע"ד ישמעאל בני ברכנו) היינו שהשם הוי' ב"ה יתברך ואח"כ וישמרך יצמח מזה ישועתך. יאר ה' פי' כנ"ל שהשם הוי' יאיר ואז יהי' פניו אליך ויחונך ישא ה' שיתנשא השי"ת ואח"כ וישם לך שלום. וזהו ושמו את שמי על בנ"י היינו שבנ"י יתפללו ויברכו רק ע"ד כבוד שמי שיתגדל ויתקדש ב"ב ואז ואני אברכם יכולה לחול עליהם הברכה ברכת שמים מעל להתברך בכ"ט והדברים נחמדים למבין:

א"י וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. יש לשאול לאיזה צורך ספרה לנו תוה"ק וישא אהרן את ידיו וגו' הלא לכאורה אין נפק"מ אם הי' הברכה בנשיאות ידים או לא ובודאי יש רמיזא בזה. ובמדרש הנ"ל וישא אהרן. הה"ד טוב מעט לצדיק וגו'. ונ"ל לרמז עפי"מ שפירשתי בנוסח התפלה שאנו אומרים ביום ש"ק ושני לוחות אבנים הוריד בידו דלכאורה י"ל תיבת בידו שנראה כמיותר וי"ל הכוונה עפימ"ש בתוח"ד משה קבל תורה מסיני דהיינו ע"י שמשה רבינו ע"ה היה נמוך מכל הברואים כהר"ס שהיה נמוך מכל ההרים וכאשר כתיב והאיש משה ענו מאד מכל האדם לכן קבל הוא את התורה וזהו משה קבל תורה מסיני דייקא א"כ לפי"ז זכה משה לקבל את התורה רק בשביל זה שהיה לו ענוה אמיתית ע"כ זכה שנעשה לו התורה סם חיים לבטל קליפת הס"ס שגימט' שלו ענו"ה כידוע. ובאמת ידוע כי בהרבה בני אדם מצוי הענוה פסולה שחושב עצמו שהוא עניו ואין לך גאוה גדולה מזו וכמבואר כ"ז בספה"ק. ומובן שמשה רבינו ע"ה כיון שזכה לקבלת התורה ע"י מדת הענוה שהיה לו אין ספק שהיה ענוה באמת תוכו כברו.

והנה אמרו ז"ל בגמרא שבת על אותיות ג' ד' דרכו של גומלי חסדים לרוץ אחר דלים. דמורה מדבריהם דאות דל"ת מורה על דלות דלית לה מגרמה כלום. עוד ידוע דאות יו"ד ואות וא"ו הם תוכו כברו שאות יו"ד המילוי שלו מספרו ג"כ יו"ד. וגם מילוי ו' היא ו' וז"ש ושני לוחות אבנים הוריד ביד"ו דייקא היינו כי בתיבת ידו מרומז כל הענין הנ"ל כי האות דלי"ת מורה על דלות ושפלות ותיבת יו"ד ואות וא"ו שלאחריו מורים על האמת ותוכו כברו דהיינו שהשפלות והענוה היא באמת ולא כענוה פסולה ח"ו ועי"ז הוריד את הלוחות וקבל התורה:

והנה גם ברכת כהנים רומז על אופן השפלות דכתיב יברכך הוי' בשם הוי' דייקא יאר ה' המורה על ענוה ושפלות כידוע דאותיות הוי' מורה על ענותנותא יתירה שבזה פירשו אמרם כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו דהשם הוי' הוא הגדול מכל השמות ומספרו קטן מכלם והמילוי אותיות הוי' הם במספר קטן מכל מילוי אותיות דאלפא ביתא. וזה רצה אהרן הכהן ע"ה לרמז להם כי כל העיקר הוא הענוה באמת ובזה יזכו לכל הברכות ולכל מיני השפעות טובות כי זה היא מקור כל העבודות וז"ש וישא אהרן את יד"ו דייקא על העם וגו' דהיינו שלרמז בא רק על מדת ענוה באמת המרומז בתיבת יד"ו באות דל"ת ויו"ד וא"ו וזהו שורש כל הברכות וע"ז מביא המדרש טוב מעט לצדיק דהיינו שטוב הוא לצדיקים המעט שממעט עצמו ויש לו ענוה אמיתיות וכן יתן לנו ה' ויזכנו לענוה האמיתית בבי"א:

תזריע

אשה כי תזריע וילדה זכר וגו' ופי' חז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. וצ"ל והלא זה הדבר הי' צריך להיות בהיפוך אשר כשהאשה תזריע תחלה תלד בדומה לה ולא זכר. ועי' במפוה"ת מ"ש בזה. וגם אני אענה חלקי בעזהי"ת בביאור ג"כ דברי המדרש דאסמכי' להאי קרא אשה כי תזריע הה"ד אחור וקדם צרתני וגו'. ונאמר דהנה ידוע אשר כל דבר נתפעל מהפכו ומדבר המנגד לו אז היפוכו גובר אחד על חבירו ביתר שאת. וזה הדבר מבואר בישמח משה פ' חקת בפי' המדרש ביקש שלמה לידע סודה של פרה אדומה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. עפימ"ש בכלי יקר הטעם על שפרה אדומה מטמא טהורים ומטהר טמאים משום דכל דבר נפעל מהפכו עיי"ש וזה אמרם ז"ל בקש שלמה לידע טעם של פרה אדומה מפני מה מטמא טהורים ומטהר טמאים. אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ר"ל כשהיא רחוקה ממני דהיינו שבא למכשול אז נתפעל ובא לשלימות השגה. וזה בעצמה הטעם של פ"א והיא פי' יקר בס"ד עכד"ק אדמו"ז זצללה"ה. ובאופן זה איתא במעו' ביאור אמרם ז"ל. טוב זה יצ"ט מאוד זה יצה"ר. כי מהיצה"ר יצמח טובה גדולה עד מאוד לאחר שהיצ"ט יתגבר עליו יותר ויותר העומד ללחום עמו מלחמת ה' מלחמת מצוה. וא"כ ממילא כל מה שהיצה"ר גדול אצלו טובתו עוד יותר גדולה ביתר שאת להאיש אשר יבין וישכיל להתגבר עליו ולכבשו דע"י היפוכו להיצה"ר המסיתו לסור מדרכי ה' עוד שכרו יותר מעולה לאחר הכיבוש. ובזה נ"ל הטעם ג"כ שתיכף יצירת האדם נברא עם היצה"ר והיצ"ט לא בא עד אשר יגדל ונעשה בן י"ג שנה ובא לכלל גדלות בחכמה ודעת. והיינו כדלעיל דכשבא למכשול אז נתפעל מהפכו

ובא לשלימות השגה. ועי"כ נברא קודם היצה"ר כדי שאח"כ לעת שיבא היצ"ט יתגבר עליו ויתהפכו לטוב. וז"ש חז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר כי אז גובר חלק כח האיש שכל דבר נפעל מהפכו ומתגבר עליו וא"כ ממילא נעשה הפעולה בדומה וכן להיפוך והרי היא כמבואר:

וממנו נקח לעבדות ה' שאל יחשוב האדם בדעתו בעת שיהיה רוצה לעשות ולקיים איזה מצוה ממצות תוה"ק אם יזדמן לפניו איזה עיכוב ומניעה ויעמדו לפניו כחומת ברזל לעצריהו מלעשות. צריך הוא להשתדל בכל מאמצי כוחו כדי לקיים המצוה אשר לא בנקל לו ועי"ז ימנע עצמו מעשיית המצוה באמרו כי מן השמים עכבוהו אכן האמת שאל ישגיח על שום מניעה וסיבה ואל ימנע עצמו מלבא אל הקודש רק אדרבה ישתדל בזריזות ובשמירה יתירה לעשות ולקיים את התורה והמצוה ואיש נבוב ילבב כי כל העיכובים העומדים כנגדו הוא רק בשביל שעי"ז יתפעל העשי' יותר ויותר ויחשב לפני המקום ב"ה וכדברינו הנ"ל והבן:

והנה איתא במדרש בפ"ז אמר ר' שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה וחיה וכו' זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך. ונאמר דהנה מודעת זאת אשר כל כוחות הנבראים הנמצאים בארץ נכללים כולם בהאדם והאדם נברא להיות מושל ושליט בארץ ולמשול ולרדות על כל הכוחות וחיות הארץ כונה"ס וכל שתה תחת רגליו (וכאשר בארנו בפ' ואת כל החיה. אשר אתו בתיבה) ואם האדם זוכה במעשיו אז גובר הוא א"ע על כל הכוחות ונשלם בזה תכלית כל היצירה ואז נקרא קודם לכל. לא זכה וכו' וזה שא"ה אחור וקדם צרתני דמה שהאדם נברא לאחרונה אחר יצירת כל מעשה בראשית הוא בשביל שעי"ז יזכה ע"י מעשיו הטובים לגבור בכחו על כל כח הבהמית אשר בו ויקרא קודם לכל יצירת בראשית כנ"ל אשר כל דבר נתפעל מהפכו. וזה וקדם צרתני. וזה דאסמכי' המד' הך קרא לאשה כי תזריע וכדחז"ל אשה מזרעת תחלה וכו' דהדבר נתפעל מהפכו לטובה וזהו דוגמת יצירת האדם מעשה בראשית אחור וקדם צרתני. והבן:

אשה כי תזריע וגו' ובמד"ר הה"ד אחור וקדם צרתני זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית לא זכה אומרים לו יתוש קדמך. וכבר צווחו בזה קמאי דקמאי דהאיך יצוייר שני הפכים בנושא אחד וממ"נ אם הוא קודם האיך אומרים לו יתוש קדמך ואם לאו האיך אומרים לו אתה קדמת ומה תלוי דבר זה בזכה ולא זכה וגם מה ענינו לכאן לפ' אשה כי תזריע ועיין במפוה"ת. והנ"ל דהנה יש לדקדק בגופי' דהאי קרא אחור וקדם צרתני למה איחר את המוקדם והקדים את האחור דאיפכא הול"ל קדם ואחור צרתני.

ונראה דהנה רש"י ז"ל כתב בראשית ברא אלקים וגו' בשביל התורה שנקרא ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית. ולכאורה יש להבין למה נקראו ישראל ראשית הלא באמת הם המאוחרין לכל כי נבראו אחר כל מעשה בראשית ובכ"מ דאיתא על ישראל שהם קודמין וראשית לבריאה היא תמוה לכאורה. ולדעתי ירצה בזה עפ"י אמרם ז"ל בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדה"ד ראה שאין העולם מתקיים עמד ושיתף מדה"ר למדה"ד כו' והיינו דכתיב ביום עשות הוי' (רחמים) אלקים (דין) את השמים ואת הארץ:

והנה מתחלה כשעלה במחשבה וברצון הקדום הפשוט לברוא העולם לא עלה מקודם במחשבה אלא רק בשביל ישראל וכן הוא האמת דאם ניזל בתר מחשבה אז בודאי דישראל קודמין כי כל העולם אינו אלא טפל להם ואך אח"כ במעשה בריאת העולם נעשו ישראל מאוחרין לכל מעשה בראשית, אולם אף אם ניזל בתר מחשבה שאז דין קדימה לישראל ג"כ אלי' וקוץ בה כי בתר מחשבה נידון במדה"ד כי מתחלה עלה במחשבה לברוא העולם במדה"ד ואך במעשה אישתני למעליותא לרחמים כי אמרתי עולם חסד יבנה וכמבואר בשל"ה כי צדיקים הגדולים נידונים כפי המחשבה דכתיב וסביביו נשערה וגו' וזהו בתחלה אותן ששרשן מראשית המחשבה עלה במחשבה לברא במדה"ד אבל שאר הנבראים בששת ימי המעשה בכח הדיבור דכתיב בדבר ה' שמים נעשו הם מתנהגים בשיתף מדה"ר למדה"ד עכ"ד א"כ לפי"ז אם נימא דישראל הם קודמים לכל בריאת העולם בשביל שהי' להם קדימה במחשבה א"כ כיון דבתר מחשבה אזלינן נצטרך לילך ח"ו במדה"ד לדקדק עמהם כחוט השערה וע"כ שנצטרך לדון בהם בתר המעשה שהם אחר כל מעשה בראשית וא"כ כיון דבתר מעשה אזלינן ממילא גם מדה"ר משותף הוא אצלם כאשר הי' במעשה בריאת העולם ואך אם זכו לתקן נשמתם מכל סיג ופגם ולקדש עצמם בכל מיני קדושות אפי' מנדנוד חטא אז נוכל לדון אצלם שהם קודמין לכל מעשה בראשית כי הכל צפוי והרשות נתינה לילך בתר מחשבה שאף מדה"ד לא יוכל לשלוט בהם:

והן הן דברי המדרש זכה אומרים לו אתה קדמת לכל מעשה בראשית כי אם זכה בתר מחשבה אזלינן שקודמין לכל מעשה בראשית אם לא זכה ע"כ בתר מעשה אזלינן ואומרים לו יתוש קדמך וזש"ה אחור. היינו אף אם האדם הוא אחור לכל מעשה בראשית מקודם שצריך לילך בתר מעשה שלא ישלוט מדה"ד. אמנם אם זכה אח"כ בבחירתו נשתנה שנתקיים בו. וקדם צרתני שאם זכה גם הוא קודם לכל מעשה בראשית כהמחשבה והבן ושפיר הביא המדרש ענין זה לכאן כי גם בפסוק אשה כי תזריע מרומז

מענין זה כי ידוע דזכר קודם לאשה דזכר הוא בחי' משפיע ומסטרא דימינא והוא הצורה והאשה היא רק בבחי' מקבל ומסטרא דשמאלא ונקראת החומר. וז"ש אשה כי תזריע אף אם בתחלה יהי' רק בבחי' אשה שהיא רומז למדרגה הפחותה כמבואר ג"כ יוכל לפעול במעשיו הטובים שיהי' וילדה זכר דהיינו שהמעשים טובים שלו יעשו כ"כ פעולה שיהי' אח"כ בבחי' זכר שהוא מדרגה הקדומה וענין זה בעצמו מפרש ואומר המדרש בכאן שאף אם הוא בראשונה אחור לכל המעשים יוכל לפעול במע"ט שלו שיהי' לו אח"כ דין קדימה לכל ויהי' בבחי' וקדם צרתני. והבן:

וידבר ה' אל משה וגו' אשה כי תזריע וילדה זכר וגו' ובמד"ר הה"ד חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי וצ"ב. והנ"ל דהנה איתא בס' באר א"ח (פ' חיי) דהחילוק בין חסד לרחמים הוא דבעל חסד צופה ומחכה וממתין שיבא תחת ידו איזה איש שיוכל לגמול חסד אתו משא"כ בעל הרחמים אמת כי אם פגע בו האביון ושפך התנצלותו לפניו שיכמרו רחמיו עליו מרחם עליו אמנם כל זמן שאינו רואה אותו עין בעין אינו עולה על זכרונו לעשות לו טובה וגמ"ח עיי"ש באופן. והנה ידוע כי במדה שאדם מודד מודדין לו וא"כ מי שהוא בעל חסד ורץ לעשות חסדים וממתין ומצפה מתי שיבא תחת ידו איזה מצוה וג"ח לעשות אז ממילא גם תשלום שכרו מהקב"ה היא במדה שמודד ומשגיח תמיד בכל עת אולי יצטרך לאיזה ישועה ומעורר עליו חסדו טרם שיקרא ושופך תחנונים משא"כ לבעל הרחמים אשר רק אם כבר בא לידו המצוה לא יחמיצנה אבל כ"ז שלא באה המצוה לידו אינו זוכר לרדוף אחרי' אז גם ישועתו מה' ג"כ רק אחרי תפלה ובקשה והרי הוא כמבואר. ומשם בארה ביאור הפ' חיים וחס"ד עשית עמדי היינו אפי' כשאינו מבקש מקודם כמדת החסד דרכו להתפשט מעצמו כנ"ל עשית ג"כ עמדי וכל זאת מחמת פקודתך שמר"ה (כטעם ואביו שמר את הדבר) רוחי ור"ל שכ"ז מחמת שהייתי ממתין ומצפה מתי יבא המצוה תחת ידי לקיימה וא"כ כמדה שמודד וכו'. והנה בייטב לב לאאמ"ו וצוקללה"ה פ' הכ' אשה כי תזריע וגו' שה"כ יאמר להאיש בלשון נוכח אשה כי תזריע וילדה זכר ר"ל בשעת זריעה תכוון להוליד זכר כדי לקיים וביום השמיני ימול עיי"ש הרי שהפ' רמז לנו שצריך האיש בתחלה לשמור ולצפה להמצוה של וביום וגו' וז"ש המד' הה"ד חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי דהיינו ע"י שהייתי מחכה לפקודתך אף קודם שבא לידי ע"כ חיים וחסד עשית עמדי כנ"ל והבן:

אדם כי יהי' בעור בשרו. איתא בילקוט ראובני הובא גם בייט"ל כיון ששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו אמר להם משה אל תראו אלו לאוה"ע ואתם לאכול ולשתות ולעסוק בתורה ולשמור וצ"ב וביותר יש להבין מה שאמר אלו לאוה"ע הלא בודאי אם

אמר פרשת נגעים בתוה"ק אין ספק שלישראל נאמרה ולא לאוה"ע. ונראה עפימ"ש בס' יערות דבש לפ' הכ' מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו כי אמרו חז"ל מזמור לדוד קינה לדוד מבעי' לי' ואך משאמר לו הנביא הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך הי' לבו סוער שמא עבד או ממזר יקום עליו שאינו מרחם עליו כיון שידע שבנו הוא שמח. ולכאורה זה אינו מובן הלא חזינן שלא ריחם עליו. אמנם ביאור הענין הוא דלפעמים מגיע לאדם אתה דבר רע ח"ו מחמת הסתרת פנים שהקב"ה מסתיר פניו מאתו בשביל רוב עונותיו ואינו משגיח עליו כלל ומניח אותו להתנהג תחת מערכת השמים בדרך הטבע כמו האוה"ע ובדרך זה אם מגיע לו איזה רעה ר"ל היא קשה ביותר כי גם לכפרת עון לא יחשב עבור כי לא מאת ה' היתה זאת ואך מדרך הטבע אשר מתנהג אצלו כמו לאוה"ע אבל לא כן הוא אם לפעמים בא לאדם איזה דבר רע ולא בשביל שהקב"ה מסתיר פניו ממנו ואך בכוונה הקב"ה שולח לו איזה רעה כדי שיהי' לו כפרה על עונותיו זהו אינו רעה כ"כ כי מה טוב ומה נעים אם עונותיו מתכפרין לו עי"ז ולפי"ז אם בא לאדם איזה רעה שלא כדרך הטבע אז נראה בעליל שאינו בשביל הסתרת פנים שהקב"ה מסתיר פניו ממנו כי זה אינו הנהגת הטבע כי רעה זו שלא כדרך הטבע א"כ ע"כ מאת ה'. היתה זאת שיתכפרו לו עונותיו וז"ש שדוד הי' מתייירא שמא עבד או ממזר יקום עליו שזהו מדרך הטבע והוא קשה ביותר וכיון שראה שבנו הוא שזהו חוץ לדרך הטבע שבן יקום על אביו להרגו א"כ ע"כ מאת ה' היתה זאת ועי"ז שמח וע"ז נאמר מזמור לדוד וגו' עכ"ד ז"ל:

והנה איתא בבית שמואל אחרון שהקב"ה צוה למצורע לישב בדד מחוץ למחנה כי מדרך הטבע נגע בא מתגבורת המרה שחורה א"כ רפואתו הוא שילך בין אנשים שבזה יוכל להסיר מאתו המרה שחורה כאשר הרופאים מגידים וע"ז צוה ה' למצורע שישב דוקא בדד מחוץ למחנה להראות כי רפואות ה' היא שלא כדרך הטבע א"כ לפי"ז כל דיני המצורע הם להראות על ענין שלא כדרך הטבע. והנה ידוע דמדרך הטבע גם צרעת בא מריבוי אכילה ושתי' שעוסקין כ"כ בתענוגי עוה"ז ומרבין כ"כ דם אמנם כ"ז עפ"י רוב אינם אלא באוה"ע וישראל אינם עוסקין כ"כ בריבוי אכילה ושתי' ואינם מתענגים כ"כ לישב בטל שיהי' להם מרה שחורה וא"כ אף אם בא להם לפעמים נגע צרעת אינו מדרך הטבע כי עפ"י דרך הטבע נגעים באים רק מאותן הדברים המבוארים שאינם עפ"י רוב בישראל וע"כ אם נגע צרעת כי תהי' בישראל יהי' שלא כדרך הטבע אך מאת ה' כדי שיהי' לו כפרה על העון. ובהקדמה זו יבוארו דברי המדרש כיון ששמעו ישראל פרשת נגעים נתייראו כי אם אלו הי' יודעין באמת שאף אם יהי' להם נגעים יהי' רק

שלא כדרך הטבע לא הי' מתייראין כי אם הוא שלא כדרך הטבע הוא כפרת עון כמבואר אמנם יראתם הי' שמא הוא מדרך הטבע כדרך הנגעים ונראה ח"ו כהסתרת פנים וע"ז השיב משה להם אל תראו כי אלו היא רק לאוה"ע דהיינו שאך לאוה"ע באים נגעים מדרך הטבע אבל אתם לאכול ולשתות ולעסוק בתורה ולשמוח ואם אתם עוסקין בתורה ושמחה ע"כ שאינו מדרך הטבע שיהי' לכם נגעים כאשר ביארנו לעיל סגולת הנגעים וא"כ ע"כ היא רק שלא כדרך הטבע שאינו רעה כ"כ וזהו הסמיכות לפ' אדם כי יהי' בעור בשרו שאת וגו' כי שם אדם לא יתואר רק על אנשי המעלה שהם בגדר אדמה לעליון ואותן מסתמא אינם יושבין בטל וגם ריבוי אכילה ושתי' לא שייך בהם וע"כ אם יהי' בעור בשרם איזה נגע היא שלא כדרך הטבע ולכן ביאר להם משה זה בכאן שבל יתייראו והבן:

מצורע

זאת תהי' תורת המצורע ביום טהרתו וגו' ודקדקו מפוה"ת דטהרת המצורע הול"ל. ביום טהרתו נראה כמיותר ופירש"י ז"ל ידוע. במדרש הה"ד מי האיש החפץ חיים וגו' מעשה ברוכל אחד וכו' והי' מכריז מאן בעי למזבן סם חיים אודקי' עלי' ר' ינאי הוה יתיב ופשוט בתורקליני' (פי' שהי' יושב ועוסק בתורה בבית שלו) א"ל תא סק להכא וזבן לי א"ל לאו אנת צריך לי' וכו' הוצא ספר תהלים הראה לו פסוק מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב וגו' סור מרע ועשה טוב וכו' ולפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהי' תורת המצורע עכ"ל. והדקדוקים מבוארים במדרש הלז בכוונת הרוכל בהכריזו מאן בעי למזבן סם חיים והלא לא מזבין ולא מידי רק הוציא ספר תהלים ומה חידש הך רוכל בזה ויתר הדקדוקים המבוארים בספה"ק וחלקה אמרה נפשי בעזר החונן לאדם דעת עפי"מ שאמרתי לפרש הפ' (בתהלים ט"ז) תודיעני אורח חיים שבע שמחות את פניך נעימות בימינך נצח. ע"ד שפי' ההפלאה בספרו פנים יפות הפ' ראה נתתי לפניך את החיים ואת המות וגו' ובחרת בחיים למען תחי' וגו' דלכאורה יפלא אמרו ובחרת בחיים דמי פתי יסור הנה שלא יבחר בחיים בעת שישנו בידו ולפניו ופי' הוא ז"ל עפי"מ דאי' בפ"ק דמס' ברכות לעולם ירגיז אדם יצ"ט על היצה"ר אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה וכו' יקרא ק"ש וכו' ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שנאמר רגזו ואל תחטאו וגו'. א"כ מצינו שלשה תקנות להנצל מהיצה"ר המסית לעשות הרע והתקנה המעילה שבהם הוא הראשונה לימוד התוה"ק כי על ידה יזכה לחיים עושר וכבוד לא כן הדרך האחרון הזכרת יום האחרון יום המיתה א"כ יהי' עבודתו מכח שכר ועונש וכבר אמרו

אל תהי' וכו' ע"מ לקבל פרס וכו' א"כ הדרך היותר טוב הוא רק ע"י התורה ועץ חיים הוא למחזיקים בה וזש"ה ראה נתתי לפניך את החיים ואת המות. היינו שנתתי לפניך ב' דרכים אשר על ידם תוכל להנצל מעצת היצה"ר והוא ע"י לימוד התוה"ק הוא הנותנת חיים לבעלי' או בדרך האחר שיזכיר לו יום המיתה אכן איעצך ובחרת בחיים. שתבחר לך הדרך להחיים ע"י לימוד התוה"ק ולא דרך הב' למען תחי' אתה וזרעך שיעמוד לדור ודור עכ"ד עש"ב. ובאופן זה פי' אאמ"ו זצוקללה"ה בספרו ייטב לב בפ' נח ופ' ראה פי' הפ' מי יתן והי' לבבם זה ליראה אותי וגו' למען ייטב להם ולבניהם עד עולם. דמי שעבודתו מכח שכר ועונש הרי איננה רצוניות כ"א הכרחית ולכך אינו מזכה לבניו אחריו. אבל העובד מיראת רוממותו יתב' ומאהבה לעשות נ"ר לשמו א"כ עבודתו היא נצחיות ומוריש כח זה לדורותיו ולבניו אחריו עד עולם. וז"ש מי יתן והי' לבבם זה ליראה אות"י דייקא לא מיראת עונש כ"א מיראת רוממותו ית' אז תהי' יראתם כל הימים אשר הם חיים וגם ייטב להם ולבניהם לעולם כי ינחילו יראתם לבניהם לדור דורים עכ"ד:

וז"ש דהמע"ה תודיענו אורח חיים. שבקש מהשי"ת שיודענו אורח שיוכל לשמור עצמו מן החטא ולהנצל מהיצה"ר ע"י חיים. כנ"ל שלא יצרך להזכיר לו יום המיתה רק ע"י סמא דחיי. ומזה יצמח לו ב' טובות. א' שובע שמחות את פניך. כי ע"ד זה אוכל לעבוד את ה' מתוך שמחות וגיל. לא כן ע"י הדרך האחרון כי איך יערב לו כל שמחה ולעבוד את ה' מאהבה אם תמיד יהי' לנגד עיניו יום מועד לכל חי אחרית האיש ואימת יום המות. זאת ועוד אחרת. אם ישמור עצמו מן החטא ע"י דרך החיים עבודת אהבה ושמחת התוה"ק כי יהי' נעימות בימינך נצח ויהי' הדבר נצחי וקיים לעדי עד:

והנה אמרו דמצורע נוטריקון מוציא ר"ע. וזש"ה זאת תהי' תורת המצורע היינו תקנתו של המוציא רע ובפרט על עון הידוע הנקרא רע כידוע מהזוה"ק. להוציא הרע של היצה"ר יהי' ע"י התורה וממילא יהי' ביום טהרתו שתיכף באותו יום יוכל לטהר עצמו מכל שמץ ודופי. לא כן הדרך האחרון הנ"ל הזכרת יום המיתה יום האחרון מועד לכל חי כי זהו רק טהרה התלוי' בזמן באחרית הימים וכמ"ש עה"פ ותשחק ליום אחרון. אבל ע"י התורה יוכל תיכף ומיד לטהר עצמו מכל פגם וזה ביום טהרתו באותו יום תיכף יטהר עצמו ע"י התורה דמגינא ומצלא מן החטא וזה שהי' הרוכל מכריז בקולו מאן בעי למזבן סם חיים. היינו להאיש אשר רוצה להנצל עצמו מרשת היצה"ר ע"י חיים לזה יש לו סם טוב ויפה אשר יחי' על ידו. אודיקו לי' כולה עלמא שהי' הכל מתקבצין ובאים לשמוע לקח מפיו ומה תקנתו כי עם הארץ אשר טרודים על המחי' ועל הכלכלה ואינם עוסקים בתורה לא ימצאו מבוא להנצל מהרע כ"א בהזכרת יום המיתה אשר מתיש

כח כל חי ואינו מגיע לעבדות ה' מאהבה. וכיון שבא האי רוכל לר' ינאי שהי' יושב ועוסק בתורה שפיר א"ל לית אנת צריך שאני אתן לך הדרך החיים ואלמדך זה כי אתה בעצמך ידוע תדע מה לעשות להנצל ע"י דרך החיים. אכן לאלה אשר לא ידעו מזה אני מכרת בקולי לכו בנים שמעו לי יראת ה' (דייקא) אלמדכם יראה הרוממות. מי האיש הרוצה וחפץ בחיים ואוהב ימים לראות בהם טוב מבלי שיצטרך בכל יום לדאוג על יום הבא מה יהי' בסופו ולא יצטרך לדאוג ליום אחרון. וזה. סור מר"ע באופן זה תהי' סור מרע מעצת היצה"ר. ע"י ועשה טוב. ואין טוב אלא תורה ותורה מגינא ומצלי מן החטא. ועי"ז טוב יהי' לך בהימים הבאים. וזה שמסיים לפיכך משה מזהיר זאת תהי' תורת המצורע שיוציא הרע מלבו ע"י התורה ולא בדרך האחר ואז יהי' ביום טהרתו שתיכף יהי' בטהרתו באותו יום וישאר בטהרתו לעולם כאמור ה' יטהר לבנו ב"ב:

ועפ"י הדברים הנ"ל אמרתי לפרש ולחבר סיום תורה שבע"פ לתחלתה. תנא דבי אלי' כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר הליכות עולם ל"ו א"ת הלכות אלא הליכות. ומתחלת מאמיתי קורין את שמע. ויובן עפ"י מה שכתבנו לעיל ג' המדרגות להנצל מהיצה"ר תורה. ק"ש. יום המיתה. וז"ש שכל מי ששונה הלכות בכל יום ועוסק בתורה אז מובטח לו שהוא בעוה"ב שלא יפול ברשת היצה"ר העומד לסלקו מעוה"ז ומעוה"ב וירגיז בכ"ע היצ"ט על היצה"ר שנאמר הליכות עולם לו היינו יום המיתה אבל באמת לא זו הדרך הטוב והישר להנצל מן היצה"ר כי בזה יגיע למדת העצבות והיא רק תשובה מיראה כנ"ל. אכן העיקר הוא לבטל היצה"ר ע"י לימוד התורה או ע"י ק"ש והיא תשובה מאהבה שובע שמחות כנ"ל וז"ש אל תקרא הליכות שיבטל היצה"ר ע"י הליכות עולם רק ע"י הלכות ולימוד תוה"ק וזה הדרך ישכון אור. אור תורה או ק"ש. וזהו מאמתי קורין את שמע שאלו ב' המדרגות המעולים ע"י לבטל היצה"ר ואז שלום על ישראל נעימות בימינך נצח כנ"ל והבן:

בא"א זאת תורת המצורע והמדרש הנ"ל מעשה ברוכל א' וכו' והנה כבר רבו בזה הפירושים עיין במפו"ת. וגם אנכי אענה בזה הנראה לי לרמז. דבזה מלמדנו הדרך אשר נלך והמעשה אשר נעשה. והוא כי לפעמים עינינו הרואות באיש אשר עושה מצות ומע"ט הרבה ואח"כ תיכף אחר עשייתו פונה לכרמו ולזיתו ואינו ניכר אצלו כלל אם עשה מקודם איזה מצוה כי הלא סגולת המצוה היא שיכנס ע"י לב טהור בעושי' וע"י המצות ומע"ט נזדכך האדם ומביא בלבו רשפי אש בוערת התלהבות לעבודת ה' שיהי' נשרש בלבו עבודתו הטוהרה אש תמיד תוקד לא תכבה אף אח"כ בעת אשר פונה ממצותיו ועבודתו לדרך הארץ ולעבודת העוה"ז בהכרח ישאר אצלו רשימה

עלאה דקדושה אשר ע"י לא יוכל לשכוח ג"כ מהשי"ת. וא"כ מהתימה על אותן אנשים שמסגלים לפעמים הרבה במצות ה' אף זמן רב ואח"כ כאשר יפנה לעסקיו רוח אחרת אתם התעיף עיניך בו ואינינו ולא זה הוא האיש כלל כמו שהי' מקודם דאתקשט בעיטופא דמצוה והרשימא פרחה ממנו והתבוננת על מקומו ואיננו ובודאי טעם יש בדבר הזה. ולתשובת השאלה הזאת כבר בארנו כ"פ בשם ספה"ק כי הכתוב אומר נירו לכם ניר ואל תזרעו אל הקוצים דהיינו שכמו שהזורע אל הקוצים קודם שמתקן את האדמה מאבני נגף והקוצים והדרדרים לשוא עמלו כי לא יראה ברכה מהתבואה הנזרעת שם ואדרבה נותן כח יותר בהקוצים שיסתבכו וירבו ועלה שמיר ושית כסו פניו חרולים ועלה קמשונים ואיש נבוב ילבב קודם הזריעה לתקן ולנקות את האדמה כש"א הכ' וימזקיהו ויסקלהו. וממנו נקח לעבוד את ה' כ"כ הוא ממש בתורה ועבודה אם יעשה האדם בעודו נקרא רשע ונאחז ונסבך בקוצים ואבני נגף מהקליפות ר"ל נותן ח"ו כח בהם. ואינו רואה טוב בעמלו א"כ ממילא שתיכף אחר עשיית המצוה לא נשאר בו רושם כלל כמשל מהתבואה הנזרעת בין הקוצים אמור מעתה שזה הדרך ישכון אור החיים אם יתקן קודם עשיית המצווה את אשר עוות ברוב חטאיו ופשעיו דהיינו שישבר לבו בקרבו על הרע אשר עשה ויקבל על עצמו בחרטה ועזיבה גמורה שלא ישוב עוד לכסלה [ועיין בהקדמה לס' דרך פקודיך] וכאשר יכבס לבו כבורית ואז אם יעשה המצות ומע"ט אזי בהחלט רוח חדש יכנס בקרבו וישאר הרשימה דהקדושה מהמצוה אצלו ותאיר על פניו אף בעת פנות לדרכו ולעסקיו וזה כלל גדול בעבודת השם. ולזה כוון דוד המע"ה באמרו מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב הכוונה שאם ירצה לראות הטוב אצלו שיהי' ניכר בו בכל עת ובכל זמן והי' על מצחו תמיד. לזה האדם זוכה אם מקודם סור מרע ואח"כ עשה טוב אז הרושם מהמצות יהי' ניכר בו בכל זמן ועידן ואף לאחר עשייתן:

והנה בפסוק זה סור מרע ועשה טוב יש לרמז עוד מדרכי העבודה והוא כדמצינו איתקשט בקישוטין דלא הו' דהיינו שאם האדם לוקח את הרע ומעלה אותן שעובד את בוראו בזה ממש כידוע מספה"ק זה היא יותר נ"ר לפני הבוב"ה וב"ש וזה אמרו סור מרע ועשה טוב דהיינו שיקח את הרע בעצמו ויעשה ממנו טוב אמנם לאו כל מוחא סביל דא ומי שרוצה להתחיל לעזוב את דרכי היצר ולדבק בדרכי היוצר זה לא יוכל לעבוד את ה' במדרגה הנז"ל לעשות מהרע טוב כי אז בתחלה צריך לסור לגמרי מהרע ובל יזכר ובל יפקד אצלו כלל ואח"כ אם זכה לתקן את נפשו מזהמת הטומאה וסט"א ר"ל אז יוכל ליל‍ך בדרך גבוה ליקח הרע ולהעלותו לעבודת ה' כמובן. וזהו קישור הכתובים מי

האיש החפץ חיים וגו' לראות טוב אז סור מרע דהיינו שבתחלה צריך להיות סור מרע לגמרי מכל וכל וזהו גם משה מזהיר את ישראל זאת תורת המצורע. מוציא רע הכוונה שיהי' מוציא את הרע לגמרי ממנו מכל וכל ולא יזכר ולא יפקד כלל ביום טהרתו הינו ביום שיתחיל לטהר את עצמו אז מוכרח לילך בדרך זה לעזוב את הרע לגמרי כי לא יוכל אז לילך בגבהות ובגדלות ממנו וה' יזכינו לטהר את לבבינו באמת כיר"א:

וידבר ה' אל משה וגו' כי תבאו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם. ובמדרש הה"ד אך טוב לישראל וגו' וצ"ב. והנ"ל בהקדם לפרש הפ' (בפ' בהר) כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה' וגו' דיש להבין הכוונה באמרו אשר אני נותן לכם קודם ציווי השמיטה. ויתבאר לדעתי עפ"י המבואר בסה"ק דכמו דמצינו בירידת המן ליומו כדי שיהי' עיניהם נשואת אל ה' תמיד ויבטחו בו בתדירא כך ענין של שמיטה שלא יעבדו האדמה כל שנת השביעית אין זרע ואין קציר כדי שיהי' עיניהם נשואות אל ה' ויבטחו בו עדי עד. (עיין במ"ש לעיל הנני ממטיר לכם) הרי דאי אפשר לקיים מצות שמיטה כי אם כשבוטח בה' ומאמין באמונה שלימה שהוא יתב' העושה ויעשה לכל המעשים ואין זולתו ואז יוכל להיות ושבתה הארץ שבת לה' שהוא כל יכול מה שאין שכל אנושי והנהגת הטבע בכח להשיג משא"כ אם ח"ו לבו יסיר ממדת האמונה והבטחון ויחשוב כי כחו ועוצם ידו עשה את כל החיל הזה והכל עפ"י הנהגת הטבעי אז כמובן אי אפשר לקיים מצות שמיטה דעפ"י הטבע אם אין חריש וקציר אין לאכול. וזהו שהזהרה התוה"ק כי תבאו אל הארץ צריכים אתם לדעת אשר אני נותן לכם אני דייקא ולא אתם הבעלים כי אין זאת כח ועוצם ידכם כי אם הוא הנותן כח לעשות חיל ואז יוכל להיות ושבתה הארץ שבת לה' כי הבורא יתב' כל יכול מה שאין לשכל האנושי להשיג עפ"י הטבע משא"כ אם ח"ו לא תאמינו בי שאני הוא הנותן א"כ לא תוכלו לקיים מצות שמיטה שעפ"י הטבע אם אין חריש וקציר אין לאכול כנ"ל. וז"ש הכ' ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם ר"ל אם לא תאמינו בי כי לי הארץ ותדמו בנפשכם כי היא אחזתכ"ם מכח ועוצם ידכם ואתם הבעלים אז יהי' בו נגע צרעת וע"ז אמר המדרש אך ר"ל אכין ורקין מיעוטין והיינו שאם תמעיטו את עצמיכם ותדעו בידיעה נאמנה כי לה' הארץ ומלואה ולא כח ועוצם ידכם עשה את החיל הזה כי אם הקב"ה העושה ויעשה לכל המעשים בהשגחה פרטיות ואין זולתו אז טוב לישראל שתתברכו חוץ לדרך הטבע בכל מיני השפעות טובות ויתרומם קרן התורה וקרן ישראל בגאולה שלימה כי"ר:

אחרי

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו וגו' ואל יבא בכל עת אל הקודש וגו' כי בענן אראה על הכפרת. ופי' רש"י ז"ל עפ"י מדרש רבותינו כי אם בענן הקטורת ביום הכיפורים. והנה כבר נאמרו ונשנו בגמ' ומד' ובספה"ק ענין מיתת בני אהרן בקרבתם לפני ה'. ולפי דעתי אפשר לומר עוד בהקדם לפרש הפ' דלהלן כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו. והדקדוק מבואר במה דקאמר כי (רק) ביום הזה יכפר ומה ענין כפרה לקדושת היום ודבריהם ז"ל ידוע וגם אמרו לפני ה' דנראה כמיותר. אכן יתבאר לדעתי עפי"מ דאיתא במד"ר נפש החוטאת במה תתכפר. הדין אמר תמות וכו' הקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר. א"כ עיקר התשובה דמהני אצל ישראל הוא רק מכח רחמנותו וחמלתו ית' עלינו כי מצד הדין נפש החוטאת והאיש אשר יעבור ממצות המלך מה"מ הקב"ה ויעשה אשר לא כדת אזי בנפשו ישלם ואחת דתו וכו' ח"ו אכן הקב"ה מגודל רחמנותו עלינו נתן לנו רפואה תעלה ארוכה המרפא לכל חולי הנפש והיא התשובה שלימה לשוב לפניו בכל לב ונפש ויעזוב דרכו הרעה וה' יסלח לו מחטאתו אשר חטא נגדו ויכופר עונו והנה ידוע כי האותיות הקודמין להשם הנכבד נודה"ד מורים על דין. והנה ביוה"כ יום הגדול והנורא כל איש ואיש מישראל הוא במדרגה גדולה כי אז אין שטן ואין פגע רע והס קטיגור וקח סנגור מקומו ואז ממילא הם יכולים לעמוד נגד מדה"ד לא כן בכל ימות השנה כי אז קטגוריא שכיח ואין יכולין לעמוד נגד מדה"ד. וזש"ה כי ביום הזה דייקא ביוהכ"פ יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם על כל החטאים יכפר אז לכם והטעם כי אז לפני ה'. אפי' האותיות אשר המה לפני הוי' טדה"ד המורים על דין עכ"ז תטהרו באותו יום כי אז אין קטיגור ויכולין לעמוד גם נגד מדה"ד. וזה רק פעם אחת בשנה:

אכן אצל משרע"ה מצינו שנקרא איש האלקים ופי' בשלה"ק ומפו' שהי' יכול לעמוד נגד מדה"ד אבל לאו כל אדם זוכה לכך שיתנהג עצמו ויעמוד נגד מדה"ד החזקה. והנה שני בני אהרן נו"א טעו כי כמו שער בנפשם אשר גם הם במדרגה הגדולה אשר יכולים בכל השנה לעמוד נגד מדה"ד וזה הי' ענין חטאם אשר עי"ז נגזור עליהם הדין כי אמרו ז"ל עה"פ והגיד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נחשב להם כזדונות. וסביביו נשערה מאוד. ובמדה שאדם מודד מודדין לו וכיון שהם התנהגו עצמם עפ"י הדין א"כ ממילא הי' צריך ההנהגה עמהם ג"כ עפ"י עומק הדין ונפש החוטאת וכו' וזש"ה בקרבתם לפני ה' שהם התקרבו עצמם להאותיות אשר המה לפני ה' הוי' שיכולין לעמוד נגד מדה"ד ולכך וימתו כי מי יוכל לעמוד נגד מדה"ד כנ"ל. ובזה נבון הפליאה בשעה שנכנסו שני פולמסון

דנורא לתוך חוטמיהון של נדב ואביהו מחמת שהם התקרבו להאותיות אשר לפני הוי' המורים על דין והתנהגו עצמם עפ"י מדה"ד] ענו שרפי הקודש ואמרו השיבנו ה' אליך ונשובה היינו במדת הרחמנות יתב' עלינו המקבל שבים כנ"ל דעיקר תשובה שמהני אצל ישראל הוא רק מכח רחמנות האל הטוב ומטיב לישראל. וזה שהזהיר הכתוב אל אהרן ואל יבא בכל עת אל הקודש וגו' ולא ימות כי (אם) בענן הקטורת ביום הכפורים בזאת יבא אהרן אל הקודש כפירש"י עפ"י המדרש וה' יתנהג עמנו במדת הרחמים לטוב לנו כל הימים:

וידבר ה' אל משה וגו' בקרבתם לפני ה' וימותו והקשו המפורשים ז"ל דהוא משולל הבנה דנראה שבא לפרש סיבת מיתתם וסתם ולא פירש כלל. והמדרש פליאה הובא בס' ישמח משה לאא"ז זצוקללה"ה בשעה שנכנסו שני פולמסון דנורא לתוך חוטמיהון של נדב ואבוהו ענו שרפי הקודש ואמרו השיבנו ה' אליך ונשובה. ובהקדם עוד למ' המדרש זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי מדבר באהרן שנאמר בזאת יבא אהרן וכו' עיי"ש. והנ"ל בכ"ז דהנה איתא בילקוט שאלו לחכמה נפש החוטאת מה ענשה אמרה חטאים תרדוף רעה שאלו לנבואה וכו' אמרה נפש החוטאת תמות שאלו לתורה אמרה יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב"ה וכו' אמר יעשה תשובה ויתכפר דכתיב קחו עמכם דברים ושובו אל ה' עכ"ד וצריך להבין מה שאמר רק הקב"ה בכבודו ובעצמו שיעשה תשובה. ולדעתי יש בזה כוונה עמוקה עפי"מ דאיתא בתנחומא פ' האזינו כתיב ישא ה' פניו אליך וכתיב אשר לא ישא פנים עשה תשובה נושא פנים יכול לכל ת"ל אליך ולא לאוה"ע עכ"ל. וכבר חקרו הקדמונים ז"ל להבין טעם הדבר דאם יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו מאוה"ע למה לא יועיל לו תשובה כמו בישראל. וניחא להו מפני שחביבין ישראל שנקראים בנים למקום ואב שמחל על כבודו כבודו מחול משא"כ אוה"ע שאינם בנים למקום רק מלך הוא עליהם כדכתיב מי לא יראך מלך הגוים א"כ אתיא בדין דמלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול עכ"ד ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע. ואענה גם אנכי לתת מלתא דעבידא לטעמא עפימ"ש בס' זרע קודש לפרש הפ' ושב ה' א' את שבותך. דהנה בהתערותא דלתתא נעשה כן לעילא וכתיב ד' צלך כשאדם שב ומתחרט על חטאיו גורם כך למעלה שכביכול אומר ואשר הריעותי אני הוא שגרמתי להם שבראתי את היצה"ר ושב הוא כביכול ומתחרט ע"ז וז"ש ושב ה' אלקיך את שבותך כלומר שהוא כביכול ישוב בתשובה ע"י שבותך וזה שובה ישראל עד ה' אלקיך ר"ל שגם הוא ישוב ויתחרט ע"ז עכ"ד עיי"ש ממוצא הדבר נשמע שגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד עד ועד בכלל שכביכול שב ומתחרט על שברא את היצה"ר וממילא רווחא לן שמעתתא

דאף שמשוה"ד אינו מועיל תשובה עכ"ז מחמת שגם הוא יתעלה צריך לעשות תשובה על שגרם לנו שברא את היצה"ר ע"כ הוצרך הוא יתב' לומר שיועיל תשובה גם לנו. הנחה זו תאלפנו להבין אמרי בינה בדברי הילקוט שאלו וכו'. להקב"ה אמר יעשה תשובה ויתכפר שנאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' דהיינו עד שכביכול בעצמו ג"כ יעשה תשובה והכי נקיטינן שהמלך פורץ גדר לעצמו ושפיר יצא הדין הא דמהני תשובה:

והנה מקום יש בראש להניח הנחה סוברות דכ"ז שייך דוקא בישראל עם קודש העמוסים מני בטן בני חנוניו אבות הקדושים אשר בצדק נוכל לומר ולשפוט עליהם שלולא היצה"ר שברא הקב"ה אקמי' אחזקי' חזקת אבהתא שבודאי הי' עובדים את השם בכל לב ונפש בקדושת ובטהרה ושפיר יוצדק לומר ואשר הריעותי משא"כ אצל העכו"ם אשר זנתה אמם והם ממקור הרשע ותאותם בוער בקרבם וכל מגמתם רק למלא תאוותם הגופנית והגשמי ע"כ אי אפשר לתלות ביצה"ר ששאור שבעיסה מעכב כי גם אם לא ברא הקב"ה את היצה"ר ג"כ היו הולכים בחושך בדרך לא טוב לזנות אחרי עיניהם ע"כ בדין שלא יועיל להם תשובה. וז"ש שובה ישראל דייקא אבל לא אוה"ע עד ה' א' ר"ל כי מה שמועיל תשובה היא ע"י שגם הקב"ה שב ומתחרט על מה שגרם להם. וזה לא שייך באוה"ע ושפיר אמר המדרש ישא ה' פניו אליך אליך ולא לאוה"ע כי אצלם אינו מועיל תשובה כנ"ל. (והא דהועיל לננוה עיין בעש"מ דלא הי' אלא לפי שעה ולסוף נתקיים עליהם חזון נחום האלקושי):

ובזה נראה לי לפרש מאמר דוד המע"ה פקודי ה' ישרים וכו' דלכאורה יש להבין אמרו פקודי ה' הול"ל מצות ה' אמנם יש לרמז הכוונה על מה שאמרנו דתיבת פקודי היא מלשון חסרון ע"ד ולא נפקד ממנו איש ור"ל מחמת שהקב"ה כביכול צריך ג"כ לעשות תשובה על חסרונו שברא את היצה"ר עי"ז ישרים דרכי ה' שאינו מועיל תשובה לאוה"ע ולישראל מהני צדיק וישר הוא ועי"כ משמחי לב שאצלם גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד ועד בכלל כנ"ל:

והנה מבואר בספה"ק לפרש בזאת יבא אהרן ר"ל כי בתשובה יבא אהרן לפני הקב"ה כי זאת בגימט' צום קול ממון שמרמז על תשובה תפלה צדקה כידוע וז"ש בזאת יבא אהרן היינו בתשובה עכ"ד. וז"ש המדרש על בזאת יבא אהרן וזאת הי' לי כי פקודיך נצרתי. ר"ל זאת התשובה היתה לי ע"י כי פקודיך היינו חסרנך שגם כביכול צריך להיות פותח יד בתשובה. נצרתי ע"כ מועיל תשובה גם לנו ומדבר באהרן שנאמר בזאת יבא אהרן היינו בתשובה כנ"ל:

וזאת תורת העולה מדברינו שכ"ז שמועיל תשובה היא רק משום שהקב"ה בעצמו כביכול ג"כ צריך לעשות תשובה על שברא את היצה"ר משא"כ אם אינו מעורר התשובה עד שכביכול שב ומתחרט אין שום הו"א שיהי' מועיל תשובה. וז"ש הפ' סיבת מיתתן של בני אהרן בקרבתם לפני ה' ר"ל שכו"א לא הלכו בדרך תשובה באופן זה שיהי' עד ועד בכלל שגם ה' ישוב בתשובה ורצו לעשות תשובה לפני ה' ולא עד בכלל ולכך וימותו ששלטה בהם מדה"ד שאמרה נפש החוטאת וכו'. וע"ז אמר המדרש בשעה שנכנסו שני פולמסין דנורא לתוך חוטמיהו"ן של נדב ואביהו ענו שרפי הקודש ואמרו השיבנו ה' אליך ונשובה היינו שבכח זה שגם אתה צריך להיות שב ומתחרט בתשובה יש להנצל בכח התשובה שמועיל גם אצל ישראל. וה' יטהר לבבינו וחרפת עמו יסיר ויעורר עלינו תמיד להרהר בתשובה ולשוב אליו בלב שלם כיר"א:

ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש וגו' כי בענן אראה על הכפורת. במד"ר הה"ד ה' אורי וישעי אורי בים שנאמר ויאר את הלילה. רבנן פתרין קרא בר"ה ויוהכ"פ ה' אורי בר"ה וישעי ביוה"כ וגו' שמקטרגין על ישראל ואומרים רבש"ע אלו עע"ז ואלו וכו' ובספר ייטב לב פ"ז ובייט"פ מאמר אבני זכרון אות כ"ו מביא דברי המדרש ומפרשו עפ"י דרכו הקודש עיי"ש ואני אוסיף לפרש עפ"י דבריו הפ' כי בענן אראה על הכפורת דמשמע גלוי שכינה כפי' רש"י ז"ל ובאמת מצינו איפכא דענן הוא מסך המבדיל דכתיב סכותה בענן לך מעבור תפלה (איכה ג') עיי"ש בדברי אאמ"ו זצוקללה"ה שסובב הולך לפרש עפ"י דרך הקודש של אא"ז זלה"ה בספר ישמח משה על הפ' כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' וכו' ובני ישראל הלכו ביבשה וגו' דקשה דהפ' משנה הסדר דתחלה בנ"י הלכו ביבשה בתוך הים ואח"כ בא סוס פרעה ורכבו בים וביאר עפי"מ דאי' במדרש והמים להם חמה שאמר שרו של מצרים מה נשתנו אלו מאלו הללו עובדי ע"ז והללו וכו' א"ל הקב"ה שוטה אתה דן שוגג כמזיד אונס כרצון הללו עושים מרצונם והללו רק מתוך שיעבוד וטירף הדעת כיון ששמע שר של ים מיד אותו חמה שנתמלא על ישראל החזיר על מצרים שנאמר וישובו המים ויכסו ששבו מישראל על מצרים וביאור הדברים כתבו המפו' דמתחלה נתמלא שר של ים על ישראל חמה להטביעם מכח קטרוג של הסט"א ושר של מצרים מה נשתנו וכו' כיון ששמע שישראל לא עשו רק מכח שיעבוד וטירף הדעת של מצרים כמו שפי' השל"ה וירעו אותנו המצרים שהמצרים עשו אותם רעים וחטאים א"כ אותו החמה שהי' על ישראל מגיע למצרים לכן החזירו על מצרים וזה הי' מוכרח כי מדה"ד אינו חוזר ברקניא ולזה באו מצרים בים תחתיהם וזה הי' עיקר וסבת הצלה של ישראל מחמת ששב מדה"ד מהם

ובא על מצרים הגורמים להחטיאם וזש"ה מחמת כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וכו' עי"ז ובני ישראל הלכו ביבשה עכ"ד ודפח"ח וש"י. וזש"ה המד"ר הה"ד ה' אורי וישעי אורי בים כי בים ג"כ מחמת ששמע שר של ים שישראל לא עשו רק מכח שיעבוד וטירוף הדעת של מצרים החזיר אותו חמה שנתמלא על המצרים שהם הגורמים לישראל להחטיאם והיתה הצלה לישראל מחמת שחל מדה"ד על אוה"ע ואינו חוזר ברקניא והיינו טעמא דרבנן דפתרין קרא בר"ה ויוהכ"פ שמקטורגין על ישראל ואומרים אלו עע"ז ואלו. שמחמת קטרוגם נצמח להם ישועה שיהי' מקום למדה"ד לחול עליהם שאינו חוזר ברקניא. וא"כ אנו רואים כי לפעמים נצמח ישועה טובה לישראל ע"י שיש קטרוג עליהם כיון שמדה"ד אינו חוזר ברקניא לכן אם קטרוג נתהפך על העכו"ם המדה"ד כמו שכתבו עה"פ מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפנה לכוונה הנזכרת. ועל ישראל נתמלא רחמים וחסדים טובים. וזהו רומז הפסוק כי בענן. היינו אעפ"י שלפעמים היא ענן קטרוג ע"ד סכותה בענן לך וגו'. בענן הזה אראה על הכפורת היינו גלוי שכינה כי יתמלא רחמים ורב טוב לבית ישראל ומדה"ד חל ונופל על אוה"ע ע"כ בזאת יבא אהרן אל הקודש ולא ימות מכח קטרוג מדה"ד כי אדרבה יתמלא עלי' רחמים וחסדים:

דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש. בזאת יבא אהרן אל הקודש. ואי' במדרש הה"ד זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי להבין סמיכת זה הפ' לכאן. נ"ל לומר עפ"י הידוע דהנהגת עם בני ישראל אינו משודד תחת הטבע ואינו נופל תחת הזמן כי זאת חלק ה' לכל העמים אשר יקבל השפעתם רק ע"י מערכות וצבאי השמים לא כן חלק ישראל חבל נחלת ד' עם סגולתו הנשפעים מאתו יתב' ויתעלה בלתי שום ממוצע כלל רק ממקור הנאמן והטוב. וכיון שהשפעתם הוא למעלה מן הטבע ואינו נופל תחת הזמן כלל א"כ בוודאי ישראל המקיימים תורת ה' אשר קדמה להבריאה והטבע לא חסר ולא יחסר להם כלל. ואדרבה יהי' להם כ"ט בכל עת וזמן. ובפרט מענין שמירת יום השבת שצותה לנו תוה"ק לשבות ולנוח שלא לעשות מלאכה והלא מהנהגה הטבעיות והזמניות אם האדם יתבטל יום אחד ממלאכתו ולא יעשה כלל להכין צדו ולחמו בודאי זה יחסר לו לעולם והוא מחסרון אשר לא יוכל להמנות ולתקן כי הזמן לא ישוב אליו. אכן תורתינו הקדושה אשר הוא למעלה מן הטבע והזמן ובזכות שמירתה וקיום מצות ה' הכתובים בה עוד יותר ויותר יתרבה השפע למעלה למעלה מן הטבע והזמן:

והנה ראיתי בספה"ק אגרא דכלה בפ' מצורע עה"פ זאת תהי' תורת המצורע וז"ל ויש לפרש עפ"י שאמר הרה"ק מוהד"ב זצוק"ל בפ' זאת עולת חודש בחדשו שבתיבת זאת נרמז ב' הנהגות שישנם בהתחדשות הזמנים. דהנה יש הנהגה הטבעיות המסודרת מז'

ימי בראשית ויש הנהגה התוריית למעלה מן הטבעיית שרצה כן בעל הרצון מבראשית שבעלי תורה יקבעו עתים ע"י הנהגת התורה שלא כטבע ואלו הב' הנהגות נרמזין בתיבת זא"ת היינו הז' מרומזת להנהגה הטבעיית של ז' ימי בראשית והא' ת' מרמזין על כלל התורה כ"ב אתווין מא' עד ת' שהיא הנהגת התוריית שלא כטבע הנהוגה לבעלי התורה עכ"ל וש"י. אמור מעתה דע"י מה שישראל מקיימין התוה"ק אשר היא למעלה מן הטבע ואינו נופל תחת הזמן אז גם השפעתם הוא שלא כדרך הטבע רק למעלה הימנה. ונקדים עוד מה דאי' שם בספר הק' הנ"ל בשם הרב המגיד הקדוש מקאזניטץ זצוק"ל ששואלים את האדם קבעת עתים לתורה אם קבע עתים בזמן עפ"י התורה הנהוגה שלא כטבע. וידוע מדברי אאמ"ו זצוק"ל בסה"ק כתב כ"פ מזה דהאדם צריך לראות בכל מקום שהעת יהי' נטפל להתורה ולא התורה תהי' טפל להזמן. וזש"ה ואל יבא בכל עת אל הקודש כשיחשוב האדם שהוא צריך להתנהג עצמו עפ"י הזמן והעת לא יוכל אז לבא אל הקודש לקיים מצות ה' כי אצל התורה אין מקום להזמן כלל. כי אם בזא"ת יבא אהרן אל הקודש כשיהי' אצלו המדה בחי' זא"ת המרומזת על הנהגה התוריית למעלה מן הטבע מלבד הנהגה הטבעיית של ז' ימי בראשית במדה זו יכול הוא לבא אל הקודש לקיים תורת ה' כמצווה מפי הגבורה יתב' לעולם ועד וא"כ ע"י קיום התורה מגיע למדה של זאת ואז יתרבה ההשפעה למעלה מן הטבע:

וז"ש המדרש זא"ת היתה לי כי פקודיך נצרתי כי מה שהוא אצלי המדה של זאת המרומז על הנהגה למעלה מן הטבע זה הוא לי בשביל כי פקודיך כצרתי בעבור ששמרתי פקודי ה' חוקי התוה"ק אשר הוא למעלה מן הטבע עי"ז גם השפעתו היא למעלה מן הטבע ויעמוד לעד לטוב לנו ולכל בני ישראל עד עולם כי"ר:

בזאת יבא אהרן אל הקודש. במדרש הה"ד ה' אורי וישעי וגו' אורי בים שנאמר ויאר את הלילה וישעי שנאמר התיצבו וראו את ישועת ה' ממי אירא שנאמר אל תראו כו' ממי אפחד שנאמר תפול עליהם אמתה ופחד בקרוב עלי מרעים ופרעה הקריב לאכול את בשרי אמר אויב ארדוף צרי ואויבי לי המה כשלו ונפלו וניער פרעה וחילו בים. מכאן ואילך אמרו ישראל אם תחנה עלי מחנה של מצרים לא ירא לבי אם תקום עלי מלחמה של מצרים בזאת אני בוטח וגו' בזאת שהבטיחני ה' ילחם לכם. רבנן פתרין קרא בר"ה ויוהכ"פ ה' אורי בר"ה וישעי ביוה"כ וגו' בזאת אני בוטח בזאת יבא אהרן אל הקודש ע"כ וצריך ביאור:

ונראה לפרש בהקדם לשאול ולדרוש בעניני של יום הבא לקראתינו לשלום במה דכתיב בפ' בשלח ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה

ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ולכאורה מה דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה היא מיותר כיון דכתיב ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל שהי' הענן ביניהם ממילא יובן שלא קרבו זה אל זה. ולמעלה כתיב התיצבו וראו את ישועת ה' וגו' לכאורה הלשון התיצבו ל"ל:

גם לפרש הפסוקים (בפ' בא) ולקחתם אגודת אזוב וטבלתם בדם אשר בסף וגו' ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר ופירש"י מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית אינו מבחין וכו' וצריך להבין כיון דכתיב אח"כ ופסח ה' על הפתח ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף וא"כ אף אם הי' בביתם הי' צריכים לישועת ה' ולגבי השי"ת אין נ"מ בבית או בחוץ דיש כח בידו שלא יתן המשחית לנגוע בשום ישראל אף בחוץ. (ב') למעלה כתיב ושמרתם את הדבר הזה לחק לד ולבניך ע"ע תיבת לחק צ"ב הלא יש בזה נתינת טעם למה יקרא בשם חק (ג) מה לך ולבניך ע"ע הלא מצות נתינת הדם על המשקוף לא הי' רק לשעה ולא לדורות. (ד) וילכו ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' את משה ואהרן כן עשו ופרש"י מהו כן עשו אף משה ואהרן כן עשו כאשר צוה ה' והקשו כולם מה הרבותא של משה ואהרן שעשו כאשר צוה ה'. ולתשובת כל השאלות הללו נ"ל לפרש עפי"מ דאיתא במדרש הובא בישמח משה מאדמו"ז זצלה"ה בפ' שמות שדעת האומות דישראל בטלין ברוב לגביי'. והנה ידוע דכל קבוע כמחצה ע"מ דמי. ואי' בתבו"ש מס' ר"ה לפ' לך לך וגו' ואעשך לגוי גדול כי אחז"ל כי כינוס לצדיקים נאה להם ונאה לעולם פיזור לרשעים נאה להם ולעולם. הטעם כי העולם נידון אחר רובו וצדיקים בני עלי' המה מועטים לכן כינוס לצדיקים שהם קבועים במקומם נאה להם ולעולם דכל קבוע כמחצה ע"מ דמי ואז רב חסד מטה כלפי חסד אבל פיזור לצדיקים ואינם קבועים במקומם כ"א נעים ונדים אז ח"ו העולם נידון אחר רוב רשעים. ורשעים להיפוך פיזוריהם נאה להם ולעולם. והנה על לך לך ערש"י לטובתך וקשה מה זה טובה הלא אחד הי' אברהם והנפש אשר עשה מועטים ואומות העולם הרבה ועד עתה הי' קבוע ואם ינוד על כנפי הנסיעה אז יהי' פיזור ויהי' נידון אחר רוב רשעים חלילה ולזה א"ל ואעשך לגוי גדול וכדאי' בגמ' גבי שרה כיון דרבים קאתי מינה כרבים דמי אבל עכו"ם רחמנא אפקרי' לזרעי' ואינם נחשבים עמהם וא"כ אברהם הוא הרוב בעולם עכ"ד. ובזה פי' אאמו"ר זצוקל"ה בספרו ייטב לב פ' שמות הפ' הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. אפי' בעת שהוא בין הגוים לא יתחשב ופי' התרגום ובעאמי' לא יתדכון גמירא ר"ל לדון ביניהם ללכת אחרי הרוב של אוה"ע כי מי מנה עפר יעקב שנאמר והי' זרעך כעפר הארץ וגם מספר את רובע ישראל כפירש"י שם. היינו העתיד להולד ג"כ מצטרף למספר א"כ ישראל הם

הרוב ומכריעין עצמן לכף זכות ואין אומה שולטת בהם עכ"ד הנאמרים בהשכל. וזש"ה ואתם ר"ל מכח עצמיכם לא תצאו איש מפתח ביתו רק יהי' יושבין במקומן כדי שלא יהא חושש ביטול ברוב דניידי. אבל באמת זה אינו חשש דבישראל מצטרף ג"כ העתיד להוליד וא"כ אינם בטילים ברוב נגד האומות אף אם ניידו וע"ז גמר אומר ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך ע"ע ר"ל מה שאני מצוה שלא תצאו איש מפתח ביתו יהי' בעיניכם כחק בלא טעם כי בהצטרף הבנים העתידים להולד ישראל הם הרוב ומותר לצאת לחוץ ואי' בפ"ק דתענית אר"י מטר בשביל יחיד דכתיב יפתח ה' לך את אוצרו הטוב פרנסה בשביל רבים שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ומסיק בגמ' שאני משה דנפיש זכותי' כרבים דמי ואיתא במג"א סי' קי"ט ס"ק ד' דמהרי"ל חלה וגזרו הצבור תענית ואמרו סליחות כיון דרבים צריכין לו כרבים דמי עכ"ד והנה משה ואהרן רבים צריכין להם א"כ אין בהם חשש ביטול ברוב כיון דכרבים דמי ויש חילוק בין משה ואהרן לישראל דגבי ישראל הוא רק מחמת חוק כמו שבארנו מחמת העתידים להוליד וחזיא לאיצטרופו אבל מחמת עצמותם הי' צריכין לישב במקומם כדי שלא יהי' חשש ביטול ברוב אבל משה ואהרן אפי' מחמת עצמם לא הי' צריכים לכך א"כ הו"א דהם לא עשו לכן פרש"י שאף משה ואהרן כן עשו להגיד שבחם וא"ש. וזה שאמר משה אל העם אל תראו התיצבו וראו התיצבו דייקא דמשה חשש שלא יהי' בהם חשש ביטול כמ"ש והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאוד ע"כ אמר להם התיצבו. שיהי' קבוע ועומד וכל קבוע כמחצה ע"מ דמי ורב חסד מטה כלפי חסד עי"ז וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם. אבל השי"ת אמר אל משה דבר אל בנ"י ויסעו כי אף אם יכודו על כנפי הנסיעה אעפי"כ ואתה הרם את מטך. וגמר אומר הטעם דכתיב ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה הכוונה עפימ"ש בספר ייט"ל מכבוד אבי מורי זצלה"ה בפ' שמות על דברי התבו"ש הנ"ל דבאמת אין כאן קושי' כלל דמה שאמרו שנידון אחר הרוב היינו ישראל בפני עצמם אחר רובם וכ"כ האוה"ע אחר רובם אבל ישראל ואוה"ע אינם נכנסים יחד לדין כדאי' בגמ' ר"ה ישראל ואוה"ע נכנסין לדין ישראל נכנסין תחלה כי אינם בסוג אחד כלל ובאמת אין דיניהם ומשפטיהם שוה כי ישראל נידונים בדרך השגחתו והנהגתו יתב' למעלה מן הטבע כמבואר באורך במהרי"א פ' אמור עכ"ל עוד זאת ידוע מהמדרש שהשר של מצרים טען שהם בסוג א' עם המצרים. וא"כ יהי' דין ביטול ברוב לשיטתו אבל השי"ת החוקר לב ובוחן כליות השיב לו אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון ע"כ אין להם שום שייכות זה עם זה וזה ירצה בכוונת הפ' ויאר את הלילה. לישראל. הטעם כי.

ולא קרב זה אל זה שאין להם שום שייכות עמהם ואינם בסוג אחד כלל ע"כ אין להם שום חשש ביטול ברוב כלל:

ויצא לנו מזה שע"י שלא הי' להם שום התקרבות עמהם ע"כ נגאלו כידוע שבזכות ג' דברים נגאלו שלא שינו שמם ולא שינו את לשונם ולא שינו את מלבושיהם כמו דכתיב ובחקותיהם לא תלכו לא כמו עתה בעוה"ר אשר נדמה להם שיהי' נחשבים בעיני העכו"ם ע"י שישמרו לשונם שלא לדבר בלשון עברי רק בלשוניהם וגווייהם ובושה הוא להם לקרוא אותם בשמות אשר קרא להם אבי' ויש כמה מנערי בנ"י אשר אינם מבינים כלל לדבר בלשון עברית והנשים הולכים בכובע על ראשיהם שקורין הוט וכדומה ועוברין על לא יהי' כלי גבר על אשה ואביזריהו משום חוקותיהם משום בנותיהם. ובודקים את החמץ בחיפוש בנרות בחורים ובסדקים עד מקום שידם מגעת ומשארותם צרורות על שמלותם על ראשיהם ועל בגדיהם ואתמר בי' משמי' דהרב הקדוש מו"ה צבי הכהן מרומינאב זלה"ה לפרש המשנה ואלו עוברים עליהם פירש"י בבל יראה. ר"א אומר אף תכשיטי נשים עכד"ק ודין גרמא דעציראה בגלות בתראה. אך מה שעבר איין והשי"ת יסלח להם אך מהיום והלאה כאו"א יקבל עליו לקיים חנוך לנער עפ"י דרכו דרך התורה והמצוה ועבודת הש"י:

ובזה נ"ל לפרש בפ' בלק הן עם לבדד ישכון ר"ל אימתי הן עם שאין להם דין ביטול בזמן שהם לבדד ישכון. אבל ובגוים לא יתחשב. היינו כשהם רוצים להיות נחשב ומעורבים בין הגוים אזי לא יתחשב ר"ל שלא יהי' נקראים דבר חשוב ויש להם דין ביטול ח"ו אבל בזמן שהם בדד עין יעקב אזי ישכון כמו"ש ואבדיל אתכם להיות לי אזי נקראים עם אחד מיוחד והדרינן לדינא דדבר חשוב לא בטיל. ובדרך הזה תלך להבין אמרי בינה ברמז הפ' את משפטי תעשו ואת חקותי תשמרו ללכת בהם וגו' שאם לא ילכו בדרך התורה אז לא יהי' להם תקומה ח"ו רק בקבוע ועומד שיהי' להם דין קבוע כמע"מ אבל אם את משפטי תעשו וכו' הדרינן לכללא דישראל אינם נכנסין וכו' ואז מותר אפי' ללכת בהם בשוקי בראי שאין להם התקרבות עם אוה"ע ואין בהם דין ביטול ברוב כלל. והבן:

ובזה יפורש ג"כ דברי אדונינו דהמע"ה בקרוב עלי מרעים לאכול את בשרי רח"ל מה שהם רוצים להתקרב אלי כוונתם רק לאכול את בשרי ח"ו כי צרי ואויבי לי המה שיעורו שאי אפשר להיות צרי ואויבי רק בקרוב עלי שיש להם התקרבות וידידות עמדי אבל בלא התקרבות עמהם אינם יכולים לעשות לי שום רעה. ובכן לך תעלה ביאור המדרש ה' אורי וישעי בים שנאמר ויאר את הלילה. לישראל. מחמת שלא קרב זה אל זה כי לא קרבו ישראל עם המצרים ונשתנו אלו מאלו הן עם לבדד ישכון ע"כ וישעי וגו' ממי

אירא שנאמר אל תראו ממי אפחד שנאמר תפול עליהם אמתה ופחד ולא לנו בקרוב עלי מרעים ופרעה הקריב שפרעה רצה להתקרב עצמו עם ישראל ואמר מה נשתנו אלו מאלו שעי"כ לאכול את בשרי אמר אויב ארדוף. צרי ואויבי לי. בזמן שהם לי עמדי. שיש להם התקרבות עמי אז המה צרי ואויבי. אבל האמת שישראל אין להם שום התקרבות עם אוה"ע שהשי"ת הוא החוקר לב ובוחן כליות ויודע מצפוני לבות בנ"י שלא עשו מלבם רק מכח שיעבוד וטירוף הדעת ע"כ המה כשלו ונפלו וניער פרעה וגו' מכאן ואילך אם תחנה עלי מחנה של מצרים לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח שנאמר ה' ילחם לכם שהוא יודע האמת שאין להם שום התקרבות אלו עם אלו ולא שייך ביטול ברוב. ורבנן פתרו קרא בר"ה ויוהכ"פ ה' אורי בר"ה וגו' בקרוב עלי מריעים אלו שרי אוה"ע לאכול את בשרי שאוה"ע טוענים הללו והללו וכו' אבל באמת אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי בזאת אני בוטח כנ"ל והבן:

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחוקותיהם לא תלכו. ואי' במד"ר כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות ונ"ל ביאור הדברים בהקדם לפרש מה שיש לדקדק באמרו אשר ישבתם בה לא תעשו וגם אמרו אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו דלכאורה שפת יתר והי' די באמרו כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען לא תעשו. והנראה בזה דהנה כבר הקשו המפו' דלמה לא נקט מעשה ארץ מצרים וגו' בלא כף הדמיון. ובדברי קדשו של אאמו"ר זצוק"ל כתוב בפ' זו ובכמה מקומות הכוונה דעם קודש בנ"י הם מובדלים משאר אומות דאפי' בעת עשייתם בעניני הגשמיית באכילה ושתי' ומשגל עכ"ז כוונתם רצוי' לפני ה' ולא לשום תאוה גופנית ח"ו כמבואר בש"ע או"ח סי' רל"א וז"ש אשר הבדלתי אתכם מן העמים כלומר בזה אתם מובדלין מן העמים. להיות לי. שכוונתכם היא רק לשמי. כי אני ה' המעלה אתכם מאמ"צ להיות לכ"ם היינו אפי' צרכי הגוף אשר המה לכם כגון אכילה ושתי'. לאלקים מחשבתם הוא לשם ה' לכן והייתם קדושים. ואמרו כמעשה ארמ"צ בכף הדמיון כי המעשה בעצם הללו והללו עושים אך מובדלין הם מהם במחשבה לשם ה' עכ"ד. והנה אף גם זאת ידוע דאיש הישראלי צריך שיהי' ניכר ומובדל מאוה"ע מלכת בדרכיהם ולא לעשות כמעשיהם בענין הלבושים אשר עינינו הרואות כי אוה"ע יגבירו השמאל על הימין במלבושם ובכל הדברים לא כן עם הקודש לה' כולם צדיקים זהורים ופרושים מסטרא דימינא מגבירים תמיד הימין על השמאל בכל הדברים כאשר נצטוינו לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל כאשר גלוי וידוע דברי אאמו"ר זלה"ה בפי' הפ' וגם נזהרין שלא ישחיתו פאת זקנם ופאת ראשם. ושלא לדבר בלשונם דבר

שאינו ראוי והכרת פניהם ענתה בהם כי המה זרע קודש בני אי"ו כולם קדושים ואל יאמר האומר הן לבי ונפשי לה' אתהלך לפניו בצדק ובמישור במחשבה טובה ורצוי' אם גם הכרת פנים ומלבושים לא יעידין ע"ז הלא תוכן לבות ה' וכלום לבי חלוק על המקום. ידוע מ"ש בס' החינוך שמפעולת האברים החיצונים נמשך הפעולה לאברים הפנימים. וכל מי שיראת השם מרחפת על פניו אות הוא שלבו ונפשו הם לה' יתב' לא כן המיקל במראות פנים ח"ו. ע"כ צריך האדם לעשות שינוי קצת בכל הענינים שלא יהא נדמה לאוה"ע ויהא ניכר ונבדל מכל העמים. וז"ש כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו. הרי אלו באזהרה על זמן ישיבתם בתוככי מצרים לא תעשו כמוהם וגם עתה אתיא זכירה ומדכר דכירי צריכים פרישה והבדלה אבל אתם עושים כאן כמעשה ארץ כנען למען שתהי' נבדלים מן העמים אשר אתם יושבין בתוכם. אך אח"כ כשתבואו אל ארץ כנען אז לא תעשו כמעשה הארץ הזאת ובחוקותיהם לא תלכו בעת שתהי' ישיבתכם בתוכם ותהי' מובדלין גם מהם. ואם ישאל השואל מדוע צריכים עם ה' כולם צדיקים לשמירה יתירה מכל הדברים הנאמרים הנ"ל. לתשובת שאלה זו אמר המדרש הה"ד כשושנה בין החוחים. דהנה השושנה דרכה לציץ ציץ בין החוחים גדולים בשלום ובכי טוב כל זמן שלא תעשה שום קרבות ונגיעה בהחוחים אבל עת אשר תגע בהם לא תעמוד כדרכה בשלימתה וביופי' כי החוחים ינקבו אותה וישחיתה. וכן רעיתי בין הבנות דכל זמן שתשב בדד ולא יתקרבו ולא יתערבו זה בזה ויהי' מובדלין מן האוה"ע אז יפרחו כשושנה ויציצו ציץ להתקדש ולטהר עצמם לאביהם שבשמים. אבל אם ח"ו ילכו בדרכיהם לעשות כמעשיהם ובחקותיהם ח"ו יזיק להם כמשל החוחים המזיקים להשושנה. ע"כ צריכין עם קודש בנ"י לקדש עצמם בכל דבר פרישה והבדלה ועי"ז יתרומם קרן ישראל וקרן התוה"ק ויתגלה כבוד שמו יתב' וכבוד מלכותו עלינו ב"ב:

קדשים

קדשים תהי' כי קדוש אני ה', במדרש קדושים תהי' יכול כמוני ת"ל כי קדוש אני ה' קדושתי למעלה מקודשתכם והדברים צריכים ביאור כי איך יעלה עה"ד שקדושת האדם יהי' בדמיון קדושתו יתב' כאשר עמדו ע"ז המפו' והנ"ל בכוונת המדרש בהקדם לפ' הפ' שמביא המדרש בכאן קדשים תהיו זש"ה ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. אתם מתקדשים בי ואני מתקדש בכם שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה' ע"כ. ויתבאר לדעתי עפימ"ש בסה"ק אוהב ישראל פ' וישב לפ' לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש ושבחך אלקינו מפינו לא ימוש לעולם ועד. עפ"י מה דאמרו ז"ל

בגמ' עתידים צדיקים שיקראו בשמו של הקב"ה שנאמר קדוש יאמרו לו ומקשה בגמ' האיך יהא נקרא הקב"ה לעתיד ומשני שהקב"ה יהי' נקרא קדוש לעולם ועד. וז"ש לדור ודור נגיד גדלך היינו בזמן הזה ולנצח נצחים היינו לעתיד קדושתך נקדיש היינו מה שאתה נקרא קדוש בזמן הזה ולעתיד נהי' אנחנו נקראים בשם קדוש באותו השם שאתה נקרא בזה"ז. והקשה קושי' הנ"ל א"כ באיזה שם יהי' נקרא הקב"ה לעתיד. ע"ז מסיים ושבחך אלקינו מפינו לא ימוש לעולם ועד. ר"ל שהקב"ה יהי' נקרא בשם קדוש לעולם ועד וכו' עכ"ל הזהב בקיצור נמרץ:

והנה מצינו בדברי רז"ל עה"פ ויקרא לו אל אלקי ישראל שהקב"ה קרא לו ליעקב אל. א"כ נראה מזה שישראל יכולין להגיע לזה עד שיקראו בשם אל וגם בשם קדוש כמו דאי' בגמ' הנ"ל. והנה נראה בעליל לחדש דזה הוא רק מכח צדקתו וחסדי הקב"ה שחלק מכבודו ליראיו שיהי' נקראים בשמו אל וקדוש ואינו עצמיית כי מה דמות יערוך היציר להיוצר. וזש"ה ויגבה ד' צבאות כי זה שנתגדל ונתקדש שמו של הקב"ה בעולם הוא. במשפט. כי לו יאתה הגדולה ולהתפארת לעולם ועד. אכן והא"ל הקדו"ש. שם רומז לישראל אשר נקראים בשם אל ובשם קדוש נקדש בצדקה. קדושתם להיות נקראים בשמות הנ"ל היא רק בצדקתו יתב' וע"י רוב טובו וחסדיו המרובים לעשות צדקה עם בריותיו:

ובזה יובן הפ' קדשים תהי' לעתיד כדברי הגמ' עתידים צדיקים שיקראו בשמו יתב' בשם קדוש כי קדוש אני ואתם תקראו בשמי והוקשה לו להמדרש קו' הנ"ל האיך יהי' נקרא הקב"ה לעתיד. וז"ש יכול כמוני היינו כשיהי' נקראים בשם קדוש כמוני איך אהי' נקרא. ויהי כמשיב כי קדוש אני ה' שקדושתו הוא קדושת עולמים לעולמי עד. וזה נרמז באמרו אני ה'. ה' הו"ה. ויהי' לעולמים וקדושתי למעלה מקדושתכם כי קדושתכם הוא רק לעתיד ונופל תחת הזמן משא"כ קדושתי היא למעלה מן הזמן והיא קדושת עולמים וכתי' הנ"ל שהקב"ה יהי' נקרא קדוש לעולם ועד בכל עת ובכל זמן. ותגלה ותראה עלינו כבוד קדושת מלכותו ב"ב:

וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל וערלתם ערלתו את פריו. לכאורה יל"ד על אמרו עץ מאכל הלא ממילא מדכתיב אח"כ וערלתם ערלתו את פריו ידעינן דעץ דכתיב מקודם עץ מאכל הוא ולא אילן סרק דלא שייך בי' וערלתם ערלתו את פריו דאין לו פירות. ובמד"ר איתא וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל הה"ד עץ חיים הוא למחזיקים בה וכו' אלו נאמר עץ חיים לעמלים בה לא הי' תקומה לשונאי ישראל אלא למחזיקים בה עיי"ש באורך. ונ"ל לבאר הדברים בטוב טעם ודעת עפימ"ש בס' סדש"ש ח"ב ד"ד מאמר חז"ל וי"ר כ"ז על הפ' מי הקדימני ואשלם מי עשה לי מזוזה עד שלא

נתתי לו בית ציצית עד שלא נתתי לו בגד וטלית וכו' דלכאורה יפלא דבריהם דידוע שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו כאמרם ז"ל בע"ז ג'. ומה יש לו לעשות האם יעשה לו מזוזה בלא בית או מעקה בלא גג וכו' וענינו בקיצור כי בכל דרכיך דעהו ובכל הענינים אפי' במילי דעלמא צריך לקבוע במחשבתו בראשית כדי לקיים בו מצות בוראו כשבונה בית יהי' עיקר כוונתו כדי לקיים מצות מזוזה קודם שנתן לו הקב"ה הבית וע"ז נאמר מי הקדימני ואשלם היינו אם מקדים אותי אז ואשלם ע"פ הדין. עיי"ש באורך אמרי נועם. ולפי דרכו מה מאוד יומתק מאמר הכתוב ונטעתם כל עץ מאכל. היינו אם גם עץ מאכל הוא אעפי"כ לא תהא כוונתכם בראשית הנטיעה לאכול פרי' אלא תהי' הכוונה וערלתם ערלתו את פרי' ולא יאכל רק למען לקיים מצות בוראו שצוה וערלתם ערלתו את פרי' אך ע"י שהאדם יראה לעינים ובן אדם ויתנחם על כל עמלו שלש שנים אך לריק וכחו לבהלה כי שלש שנים יהי' ערלה ולא יאכל ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש הלולים לה' ואך בשנה החמשית תאכלו את פרי' ויבוא להפסד כל השנים הללו לזה הבטיחו הקב"ה להוסיף לכם תבואתו ופי' רש"י ז"ל הי' רע"א דברה תורה נגד יצה"ר שלא יאמר אדם הרי ארבעה שנים אני מצטער בו חנם לכך נאמר להוסיף לכם תבואתו ולא תבוא לידי הפסד. ומעתה יש מקום ח"ו בלב האדם לטעות לנטוע עץ מאכל להיות ג' שנים ערלים ולא יאכל כהתורה והמצוה. אכן עיקר כוונתו ומחשבתו תהי' על ההעדפה של להוסיף לכם תבואתו ולא באמת ובתמים לקיים מצות בוראו בלי מחשבת פגול ופסול לזה אמר אני ד' אלקיכם היודע מחשבות הנסתרות והנגלות מחשבת אדם ותחבולותיו אלקים יראה ללבב אם יהי' בראשית הנטיעה כוונתו לקיים המצוה ע"ד מי הקדימני ולא על שכרו של להוסיף לכם על תבואתו אז בדין הוא שיקבל שכרו משלם ונאמן הוא לשלם אכן אם יהי' כוונתו בשעת הנטיעה לקיים דיני ערלה כדי שיצוה ה' את הברכה בשנה החמישית אזי לא ירצה לפני הקב"ה ולא תבואהו ברכת טוב להוסיף לו תבואתו. וע"ז מסיים הפ' אני ה' אלקיכם שלפניו גלוי וידוע כל הנסתרות. מצינו למדין אם האדם העושה המצוה במחשבה זכה וטהורה בלתי לה' לבדו כגון בנטיעת האילן אם לפי הראות יבא לידי פסידא באותן השנים אעפי"כ שכרו לא יקופח ויבא על שכרו בשנה החמישית בהוספה מרובה. דוגמא לזה המחזיקים ידי לומדי תורה כי בידוע שאי אפשר לכל ישראל שיהי' פנויים ממלאכה ומו"מ כי הרבה עשו כר"ש ולא עלתה בידם. ואתיא בזה הכלל דאם אחד עוסק במו"מ ומחזיק את רעהו היושב אוהלים ועוסק בתורה בכל עת כמה"כ שמח זבולן בצאתיך וישכר באהליך. זבולן יוצא בפרקמטיא וישכר עוסק בתורה ואם האדם העוסק במו"מ ומחזיק ברעהו הלומד תורה לשמה לו יחשב

כאלו הוא בעצמו הי' לומד ושניהם קיימו ולמדתם אותם. וז"ש המדרש עץ חיים הוא למחזיקים בה. הגם שאינו לומד בעצמו כי אי אפשר שיהי' כל ישראל עוסקים בתורה יום וליל ומוכרחים איזה מהם לעסוק במו"מ עכ"ז אם יחזיק בידי הת"ח ה"ה כאלו הוא בעצמו הי' לומד וזה אמרו לעמלים בה לא נאמר דא"כ לא היתה תקומה לשונאי ישראל אלא למחזיקים בה והרי הוא כמבואר. אכן שמא יעלה על לב האדם ויאמר בלבו אם אני מחזיק את חבירי אפסיד ומונחלתי יגרע ולמה לי זאת הלא אנכי איגע עצמי בקור וחום בשלג ומטר בעבודת הפרך ובזיעת אפי להפיק איזה שכר מעמלי ולאשר לא עמל אתן חלקי להיושב אוהלים בשלוה והשקט ומי ימלא חסרוני אשר יחסר לי. ע"ז סמך המדרש לפ' ונטעתם כל עץ מאכל דמזה נשמע דאף שלכאורה יראה שע"י המצוה שלש שנים יהי' לכם ערלים יהי' לו חסרון וכל עמלו יהי' לריק ואפ"ה יבא על שכרו שהקב"ה ימלא חסרונו בכפלים כדכתיב להוסיף לכם תבואתו כמו כן אל ירע לב האדם בתתו מהונו להחזיק ברעהו היושב על התורה כי לא יחסר לו העושר ועוד יוסיף לו הקב"ה ואדרבה ע"י זאת יזכה להניח ברכה אל ביתו וקיום המצוה יהי' סבה לזאת הברכה וה' הטוב יוסיף ברכה והצלחה אל כל' ישראל ויתרומם קרן התורה ולומדיה בגאולה שלימה בזמן קרוב אמן:

מפני שיבה תקום וגו' במדרש (הובא בס' מאמר מרדכי) כששמע משה רבינו ע"ה מפי הקב"ה מפני שיבה תקום א"ל קום בתולת ישראל ע"כ והוא פלאי. ונראה לפרש כי הנה רמז בכאן למה שאנחנו עתה בגלות החל הזה המר והנמהר ובכל יום ויום אנחנו נשפלים ביותר פוחת והולך בעוה"ר עד כי שחה לעפר נפשינו דבקה לארץ בטנינו וכמעט א"א להיות עוד בתכלית השפלות ביותר ואך בזה תקותינו חזקה אשר כיון שאנחנו כשפלים כ"כ אזי מן המוכרח שעתה יהי' הזמן אשר יהי' לנו עלי' השלימה ועלה נעלה משוחה עמוקה לאיגרא רמה כי בעת אשר השפלות כ"כ בדיוטא התחתונה שא"א עוד ביותר אז מוכרח שיהי' נצמח העלי' והירידה היא צורך עלי'. בהכרח שיתהפך הסיבוב וכבר אמרו [סוף מס' מכות] כ"ע ראה שועל יוצא מבית קדשי קדשים התחיל מצחק אמרו לו מה אתה מצחק אמר להם עד שלא נתקיים נבואתו של אורי' לא נתקיים גם נבואתו של זכריה יעיי"ש ירצה ג"כ לכוונה הנ"ל כיון שנתקיים הנבואה להיות בשפל המצב ביותר ע"כ בהכרח שיצמח מזה העלי' גמורה ואשר כי כן היה קודם בריאת עולם שהקב"ה היה בונה עולמות ומחריבן בסוד שבירת הכלים שהיה מוכרח להיות פושט צורה ולובש צורה ואך מהשבירה נצמח בריאה חדשה כאשר כתבתי מזה כבר באורך. ואך מזה אשר שחה לעפר נפשינו ודבקה לארץ בטנינו עי"ז קומה עזרתה לכו וגו' וז"ש כפלה לא תוסיף

היינו אם נפלה כ"כ אשר היא בגדר שלא תוכל לנפול עוד אזי קום בתולת ישראל שמזה יהיה לנו תקומה. והדברים עתיקין עיין בס' ישמח משה בהקדמתו מש"ש בשם דודו בעהמ"ח ס' דרישת ארי ומזה יצא לנו מוסר השכל לכל איש פרטי אשר בעת שהוא במדרגה התחתונה והנמוכה ביותר שאז יוכל ח"ו לומר אל לבו נואש שידמה בעיניו אשר לא יוכל עוד להיות לו תקומה ח"ו אבל איש נבוב ילבב ישכיל וידע מה שכתבנו שמשפל המצב ביותר יש ביכולת שיהיה נצמח מזה העליה וכן הוא המדה וגלגול הסיבה:

והנה אמרו ז"ל בזוהר מפני שיבה תקום בתיובתא שיקום קודם שיגיעו ימי הזקנה והשיבה והיינו על כי בימי השיבה והזקנה א"א להתחיל אז בעבודה אם עזב והפסיד את שני נעוריו. אמנם בדרך מליצה נראה לי לומר לפי דרכי דאף כי טוב לגבר שישא עול מנעוריו ואינו דומה העובד מילדותו ועד זקנה ושיבה למי שכבר עברו עליו ח"ו רוב שנותיו ולא פעל בהם כלום. אמנם מי שכבר עברו רוב שנותיו ולא פעל ועשה כלל בעבודת השם ורוצה אז להתחיל בעבודה אל יתיאש עצמו לגמרי כי חנון ה' וע"ז נאמר תשב אנוש עד דכא. ולפי דרכינו הנ"ל יאמר דאדרבה היא הנותנת כיון שהוא מאז בשפל המצב ביותר אם ירצה יהיה לו תקומה והרי הוא כמבואר. ומשם בארה ביאור הפסוק מפני שיבה שיעורו אם קרבו ויאתיו הימים שהם קודמים וסמוכים לימי השיבה והזקנה. ועוד עודנו במדרגה גרועה בדיוטא התחתונה בעניני עבודת השם תקום. דהיינו שיהיה לו תקומה מזה השפלות בהכרח שיגלגל המסובב כנ"ל. וזה ביאור המדרש ששאל משה מאי מפני שיבה תקום והשיב לו הקב"ה קום בתולת ישראל וסמוך לדלעיל מיני' רישא דקרא נפלה ולא תוסיף דהיינו שאם נפלה כ"כ עד שהיא בגדר שלא תוכל לנפול עוד אז קום בתולת ישראל שיהיה תקומה מזה ביותר ולזה רמז גם בהפ' מפני שיבה תקום להכוונה שאמרנו שאף בימי השיבה והזקנה אשר הם בשפל המצב ביותר דכ' בזוה"ק ובסה"ק אשר אז בימים האלו קשה מאוד נעבוד את ה' אם לא התחיל מכבר ואם כן הוא אז במדרגה גרועה וגם מזה תקום יהיה לו תקומה כנ"ל והבן.

אמר

אמר אל הכהנים. ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו במדרש זש"ה יראת ה' טהורה עומדת לעד וצ"ב הסמיכות לכאן ויתבאר עפ"י דברי הישמח משה מאדמ"ו זלה"ה פ' נח בפי' רש"י ז"ל יש דורשין לשבח ויש דורשין לגנאי וכו' דאו"א דא"ח דהנה נוסח תפלת אשכנז הוא לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי ונוסח תפלת ספרד הוא לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי. דהנה לפעמים ימצא איש בין אנשים אשר בעת היותו

במקהלות עם יתן מסוה היראה על פניו להראות שהוא איש תם וישר צדיק במעשיו והוא עושה זאת רק מחמת הבושה כי מה יאמרו הבריות בעת שיראו ממנו שאינו מתנהג עפ"י התורה ויחדול מלקיים מצות ה' אכן עושה הוא במחשך מעשיהו בעת אשר אין אדם רואה אותו יעבור ויעשה כל המעשים הרעים ר"ל כי אז אין לו ממי להתבייש כי אין איש אתו לראות מעשיו וע"ז אמרי' לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי שאף בעת שהוא בסתר יהי' יראת ה' על פניו כמו בעת שהוא בגלוי. ולפעמים ימצא אשר בסתר נקל מאוד לקיים מצות התוה"ק אבל בגלוי לעין כל בפרהסיא הוא קשה מאוד לקיים כי בוש הוא מפני בני אדם המלעיגים עליו ובפרט בעת שיעשה איזה מצוה בגלוי בפני אנשים עלול להתערב בו סיגים ממלאכת החונף שעושה המצוה רק להתפאר בה בפניהם משא"כ כשעושה המצוה בסתר לא יתערב בו שום שמץ ויכול להיות טהור בלי שום סיג ופגם אבל האדם צריך לראות שיגיע לזה שקיים מצות ה' אף בגלוי לעין כל שיהי' טהור מכל סיג וממחשבת החונף ושאר דברים המפסידים לעשייתו וזהו נוסח ספרד שיהי' האדם י"ש בסתר ובגלוי שכמו שהוא י"ש בסתר לא די לו בזה כי כמו כן יהי' אף בגלוי עכ"ד בתוספות ביאור:

והנה הדבר הזה היא קשה מאוד להאדם אשר בעשיית המצוה בגלוי לעין רואה לא יתערב בו שום שמץ פסול. ובעת אשר יעשה טוב ולא יחטא ח"ו בעשייתו שיכוין להנאת עצמו. ולהנצל מזה צריך שיהי' תקועה בלבו יראת ה' (הוי') יראה הרוממות. לא כן האיש אשר רק יראת אלקים (מדה"ד) אצלו מיראת העונש. לא יוכל לקיים המצוה באופן שיהי' מחשבתו זכה וברה מכל סוגי המפסידים הכוונה כי הוא אינו רוצה בקיום המצוה רק עובד את עצמו מחמת יראת העונש אשר יגיענו כשלא יקיים מצות ה' (עיין בייט"ל פ"ז לדרכו בקודש) וא"כ אם יזדמן אצלו לפעמים איזה מניעות ועיכובים אשר יעצרו בידו יעזוב את המצוה ולא יעשנה אכן האיש אשר אלה לו יראת השם הגדול והנורא מחמת גדולתו ורוממותו יתב' ומאהבת שמו יתעלה אצלו אין חילוק בין בסתר ובין בגלוי כי בכל עת ובכל מקום ובכל זמן מחשבתו וכוונתו רצוי' בלתי לה' לבדו בלי שום מחשבת פגול. ולכוונה זו אמר הכ' יראת ה' טהורה. דמי שיש בו יראת ה' יראה הרוממות זה היא טהורה יראתו טהורה היא מכל סיג ופגם כי אין כוונתו רק לשם ה' וגם עומדת לעד בכל עת וזמן בבתי גוואי ובשוקי בראי מעשיו הם לה':

והנה הכהנים הנגשים בני אהרן בודאי עושים מעשיהם לשם קדושת שמו יתב' בעת שהם לעצמם בבתי גיוואי אכן באה הציווי והאזהרה עליהם שאף בעת היותם במקהלות

עם בעת עובדתם עבודת הקודש והמקדש ג"כ יטהרו מכל שורש דבר רע שלא יכוונו בעשייתם רק לשם קדושת שמו יתב':

וזש"ה אמר אל הכהנים בני אהרן פי' לצד היותם כהנים בני אהרן בודאי כשעושים מעשיהם בסתר לא יתערב בעבודתם שום פגם רק לשמו יתב' דאהני להם צדקתם וזכות אביהם. אכן ואמרת אליהם. תזהירם. לנפש לא יטמא בעמיו כלו' בעת שהם בתוך עמיו בגלוי ובפירסום ואז ביותר צריך לזרז שבל יטמאו במחשבת פגול ופסול ממלאכת החונף ויהי' יראתם יראה הרוממות לשם קדושת שמו יתעלה והיינו דקאמר המדרש ע"ז יראת ה' טהורה עומדת לעד שהיראה הרוממות היא טהורה וגם עומדת לעד כנ"ל והבן:

ב' אמר אל הכהנים וגו' ואמרת אליהם וגו' ברש"י ז"ל אמר ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים. ובמד"ר אמר אל הכהנים הה"ד יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת. והנ"ל לומר בס"ד עפימ"ש בספה"ק ישמח משה פ' תולדות לפ' הפ' יוסף דעת יוסף מכאוב כי אמרו חז"ל אין הברכה שורה אלא בדבר הסמוי מן העין והטעם כי השי"ת יסד ארץ להנהיגה עפ"י הטבע ואין רצונו לעשות נסים בכל עת לשדד הטבע רק לעתים מועטים. וא"כ בדבר המדוד ומנוי היעשה ה' ארובות בשמים לתת בו ברכה באופן אשר ינגד לשכל האנושי. אולם בדבר אשר מספרו לא נודע ולא ניכר כ"כ הברכה בזה יתן ה' ברכה מרובה וכן הוא בכל ענינים אם יתבונן וישיג אדם בשכלו שעפ"י הטבע א"א שירויח בעסקיו כל כך לא יתברך באופן שהוא נגד שכלו ע"כ טוב לאדם אם לא ישכיל ויבין הדבר לאשורו בחשבו המכוון ואז תבואהו זאת הברכה ברכת שמים מעל. וזהו יוסף דעת יוסף מכאוב עיי"ש בדבריו הנאמרים בהשכל. והנה קטן יכונה מי שהוא קטן ונבער מדעת כידוע וזה ירמוז להזהיר גדולים על הקטנים ר"ל שהגדולים בדעתם שיהי' בגדר קטנות נעדר מדעת וישומו בה' מבטחם:

והנה דרשו ז"ל במדרש ויקרא א' לאור יום אלו מעשיהם של צדיקים ולחושך קרא לילה אלו מעשיהם של רשעים נראה מזה כי הצדיקים נקראים יום והרשעים לילה. ולפי"ז יתבאר המדרש אמר אל הכהנים ואמרת אליהם להזהיר גדולים על הקטנים שיקטינו עצמם בשכלם כנ"ל וז"ש הה"ד יום ליום. ר"ל הצדיקים אשר בשם יום יכונו יביע. מה שהם מביעים ואומרים בלשונם ומשערים בשכלם זה הוא רק. אומר אמירה בעלמא כי עיקר בטחונם הוא רק בשם ה' כי יסלק ידיעתו ולבו בל עמו כי יודע הוא כי אין מעצור לה' להושיע לו ברב או במעט. ולילה ללילה יחוה דעת ר"ל הרשעים הם מרשיעים הכל לפי דעתם והשכלתם ע"כ רחוק מרשעים ישועה יוסף מכאוב שהוא נגד הטבע. וזה

הנאמר כאן אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים שיהי' קטנים בדעתם וישימו בה' בטחונם כאמור ואז יושעו בדבר ישועה ורחמים לטוב להם כל הימים והבן:

ג' יש לרמז בדברי רש"י ז"ל אמר ואמרת להזהיר הגדולים על הקטנים שהוא אזהרה לאיש אשר אלה לו לילך בגדולות ונפלאות ועוסק תמיד במלאכת שמים ובמעשה מרכבה וכל דרכיו ומעשיו המה הם בדרך הנסתר בלתי נגלה לכל. ולפעמים ימצא שיעשה דבר שינגד לחוקי הש"ע בחשבו בדעתו לאשר שהוא עוסק במלאכת שמים קה"ק וכל עת הוא בגדלות המוחין אינו מזדקק לדיני הש"ע כמו בעניני ק"ש ותפלה ושאר ענינים כהנה וכהנה אשר יסיר מדרכי הש"ע או"ח. והרי אלו באזהרה לשמור אתה שבל יזיזו מדיני הש"ע אף זיז כל שהוא כי הוא האורח חיים למעלה למשכיל והוא הנותנת חיים לבעליהם. ואף להאיש הגדול בענקים ישמור נפשו שלא יכשל ח"ו ויעבור על חוק הש"ע כאשר כתב המג"א בסי' כ"ה בשם גדולי המורים. וזה ירמוז כאן אמר ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים עפימ"ש בגמרא דסוכה כ"ח ת"ר שמונים תלמודים הי' להלל הזקן וכו' קטן שבהם כו' דבר גדול ודבר קטן. דבר גדול מעשה מרכבה. דבר קטן הויות דאביי ורבא עיי"ש וזה אמרו להזהיר גדולים היינו המקובלים שעוסקים במעשה מרכבה. על הקטנים שאל יסורו מהויות דאביי ורבא ודיני הש"ע לשמור ולעשות ולקיים ככל האמור בו והבן:

ד' א"י אמר אל הכהנים. ואמרת אליהם וגו' ובמד"ר הה"ד יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחוה דעת. ונקדים לפרש הפ' בפ' ויגש והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימן כי פי המדבר אליכם ואמרו במדרש וכן ברש"י שם בלשון הקודש ולכאורה מאי ראי' מזה שמדבר בלה"ק. נראה לי לכוין בדבריהם הקדושים. דהנה בנוהג שבעולם אדם שיבקש בלבו איזה דבר מחבירו או שירצה לומר לו איזה דבר להוכיחו וכדומה יאמר לו בפה מלא כך וכך הוא רצוני וכה וכה תעשה וחבירו אף הוא ישיב אמריו על המבוקש וכן היא המדה. אכן עתה בזמנינו חדשים מקרוב באו אשר בלשונות זר ישתמשו בפיהם ידברו ומחשבותם בל אתם ורוח אחרת ינוסס בהם ואם ירצה לומר לחבירו איזה דבר או להוכיחו לא יאמר לו בפי' כך וכך אני רוצה וכן הוא בלבי עליך. רק בלב ולב ידברו יכחש תחת לשונו מחשבתו בפיו ידבר דברים אחרים וחבירו יבין על מה ירמזון אלין מיליא וכ"כ גם הוא ישוב אמריו לו בדומה בדברי זרות קרובים לדבריו כדי שגם הוא יבין מתוכם דעתו המזמתה (וזה הנקרא בלשונם פאליטיק) והנה אמרו הלשון קולמוס הלב לומר שלזה ניתן כח הדיבור באדם יותר מכל הנבראים תחת השמים כדי שע"י כח הדיבור יוכל להפיק זממו ומחשבתו ולא שיהי' אחת בפה ואחת בלב ודיבורו יהי' רק

משפה ולחוץ מבלי משים לה כוונת לבו כלל. וצריך שיהי' נצרה על דל שפתו שבכל עת אשר יפתח פיו לדבר יהי' דיבורו ומחשבתו אגודים יחד וקשורים מבלי שיצטרך לילך בשקרים וכזבים בדמיונות ומשלים של הבל ורעות רוח כדי שע"י יכיר חבירו בשקרא מה צפון וטמון בלבו וע"ז אשתבח אישבוחי' קרא באחי יוסף ולא יכלו דברו לשלום. שלא דברו אחת בפה ואחת בלב וזהו הנקרא לשון הקודש שאינו מעורב בחול שעי"כ ניתן כח הדיבור והלשון באדם כנ"ל:

והנה יוסף צדיקא כאשר התודע לאחיו רמז להם באמרו והנה עיניכם רואות כי פי המדבר אליכם. ר"ל אחי אל תחשבו שאני מדבר אליכם אחת בפה ואחת בלב חס לי' לזרעי' דאבא תתן אמת ליעקב. רק תראו ותבינו שאני מדבר כפי מחשבתי ותוכן לבי כי פי מדבר אליכם בלשון הקודש שלשוני ודיבורי קודש הם אמת יהגה חכי ואשמרה לפי מחסום מבלי להוציא דבר שאינו לפי מחשבתי ולבי ולשוני לא תהלך לשוט ככל חיות הארץ מבלי שתמצא לה מקום בלבי אלא מחשבתי ולבי ככל הגה אשר יצא מפי:

והנה כבר נדפס בשמי בספה"ק ייטב פנים מאמר אבני זכרון אות כ"ח פי' הפסוק פ' חיי מה שאמר אליעזר הקרה נא לפני היום דיש להבין אמרו היו"ם דייקא וגם מה שאמר אם ישכם עושים חסד ואמת אשר ביקש מהם חסד של אמת דייקא. והענין כי הלך אל ארם נהרים מקום לבן הארמי מקור הרמאות והי' חש שלא ילכו אתו ברמאות ויפיחו כזבים שיאמרו בפיהם מה שאין בלבם ואם שיאמרו בפניו קח ולך אולם בלבם לא כן הוא ושלא בפניו יאמרו לה אל תלך והבחירה חפשית ולא ידע איך לפנות לכך התפלל הקרה נא לפני היו"ם בחי' יום שתוכו כברו כמ"ש הרמ"ז בפ' פנחס יום מלא יו"ד ו"ו מ"ם תוכו כברו ר"ל מלואו עולה ג"כ יום כ"כ מה שישיבו בפיהם יהי' תוכו כברו הן או לאו ולכן אמר אם ישכם עושים חסד ואמת. כלו' אם ישכם עושים חסד לאמר לי האמת כאשר בלבבכם הגידו לי וגו' ואפנה על ימין וכו' ע"כ. ואחר הנחתנו הנ"ל יתבאר המדרש שהתחלנו בו דלפי היוצא מדבריו דתיבת יו"ם ירמז על תוכו כברו (אמת) דהיינו כמחשבתו אשר חשב כן הוא גם דיבורו אשר ידבר ומאמרו אשר יאמר בפיו:

והנה הבאתי לעיל המדרש עה"פ ויקרא אלהים לאור יום דהצדיקים נקראים יום והרשעים לילה. וזה רומז בפ' אמר אל הכהנים בני אהרן וגו' שתאמר לכהניא מה דאני מפקד יתך. ואמרת אליהם היינו על אופן זה תאמר להם אשר בדיבורך יתעביד מעשה מבלי שיצטרכו לחשוב מחשבות אנה פניך מועדים ברמיזא רק אמר ואמרת שתאמר להם הכל באמירה באר היטב. וז"ש המדרש ע"ז הה"ד יו"ם ליו"ם תוכו כברו והיינו הצדיקים. יביע אומר. הוא מביע ודובר מה שבדעתו וחפץ לבו בלא לב ולב וכל דבריו

שרירים וקיימים אמת וצדק. ולילה ללילה. יחוה דעת הם הרשעים אשר כל דבריהם נפתל ועקש ואלו נאמרים בשקר ואין תוכם כברו רק יביעים בשפתותיהם ולבם בל עמם. המה רק יחוה דעת מחוים ומראים דעתם בדרך עקש ופתלתל מבלי שיאמרו מה שבלבבם רק עושים מעשיהם במחשך ולא יהגו בגרונם רק יפיחו כזבים היפך רצונם ודעתם וזה ולילה ללילה יחוה דעת. ע"כ צריך האדם לנצור ולשמור מאוד את פיו ולשונו לשמור מצרת נפשו שלא להוציא דבר ריק מלבם רק שידברו בלשון הקודש כמחשבתו כן דיבורו ולא יוציא דיבורו לחול לפועל ריק ועי"ז רעה אליהם לא תאונה לא ירעו ולא ישחיתו זה לזה ויתאחדו כלם בלב אחד כאיש אחד לטוב להם וה' יטהר לבינו לעבדו באמת:

ה' אמר אל הכהנים וגו' לנפש לא יטמא בעמיו. ובמדרש הנ"ל הה"ד יראת ה' טהורה עומדת לעד. נ"ל לרמז דהנה עינינו הראות כי בהיות האדם במקום שאין הולכין בדרך הישר שהאנשים דשם אינם מתנהגים עפ"י דרכי התורה והמצוה מאוד תכבד עליו העבודה לעבוד את השי"ת כי קשה הוא להפרד מעל האנשים האלה בשגם כי צריך להיות עמהם בצוותא ובחיבורא חדא בעסקיו בעניני פרנסתו להמצא טרף לביתו. ע"כ באה הציווי ואזהרה בתוה"ק לא יטמא בעל בעמיו אעפ"י שהוא בתוך עמיו שהם אנשים אשר לא יעשו ככל הכתוב בתורת ה' ובילדי נכרים ישפיקו. בכל זאת לא יסור מדרך התורה ולא ימעדו אשוריו ממעגלי צדק. והעולה על רוחי לא יחשוב אם אפרד מעל האנשים הרשעים האלה בתכלית הריחוק הלא תכלית שנאה ישנאו אותי ומאין יבא עזרי לפרנס את עצמי ואנשי ביתי לחם חוקו לחם לפי הטף. ומוכרח אני להיות אתם עמם בחבורה חדא לעשות כמעשיהם ככל אשר יצוו עלי אמנם איש נבוב ילבב וישים בטחונו בה' הזן ומפרנס אשר ידו לא תקצר להשפיע לו המחי' והכלכלה אף אם לא ילך בעצת רשעים ולא יתערב עמהם ובוודאי אל יחסר לו כלום ויהי' לו כל טוב בזכות קיום מצות ה' והתוה"ק:

והנה מודעת זאת כי שם הבטחון הוא ע"ד כמו שנאמר בטחו בה' עדי ע"ד (עיין בדברינו לעיל בפ' ויחי) וז"ש המדרש לאשר שהזהיר הכתוב לנפש לא יטמא בעמיו בעוד שהוא בתוך עמיו הגרועים לא יטמא א"ע לעזוב המסילה העולה בית אל ליראא את ה' הנכבד והנורא ושלא יעלה מורא על ראשו שיזיק לו למחייתו די מחסורו אשר יחסרו לו בסיבת הפרידה ורבת העזובה ע"ז סמך הפ' יראת ה' טהורה עומדת לעד שהיראה הטהורה יראת ה' תקום אצלו ותעמוד עמו בכל עת ובכל זמן רק ישים בטחונו בה' המרמז בתיבת

לע"ד שם הבטחון ואז ישכיל ויבין כי לה' הישועה וכל אשר יעשה יצליח אף אם לא יעשה כמעשה עמיו והבן:

ו' **אמר** אל הכהנים בני אהרן וגו' במדרש הה"ד יראת ה' טהורה עומדת לעד אמר ר' לוי מיראה שנתיירא אהרן מלפני הקב"ה זכה וניתנה לו פרשה זו שאינה זזה ממנו ולא מבניו וכו' וצריך ביאור סמיכת המד"ר. וגם צל"ד וכי אהרן לבדו הי' ירא את ה' והלא כל ישראל יראים את ה' ומשה בוודאי ירא. ויבואר בס"ד דהנה רש"י ז"ל פי' בעמיו. יצא מת מצוה. ולדעתי יש לרמז בדבריו דהנה כבר דקדקו המפו' על אמרו לנפש לא יטמא דהיל"ל לגוף לא יטמא כי הנפש אינה מטמאה ומפורשים דהתורה רמזה בזה שכ' דהיינו שלא יטמא את נפשו ורוחו ונשמתו ח"ו באיזה עבירה או פנוי' ח"ו. וגם ידוע שעיקר החיות של ישראל היא במה שמדבק עצמו בעבודת השי"ת כנאמר ואתם הדבקים בי"א חיים כלכם היום ורשעים אף בחייהם נקראים מתים שאין כח בידם לתקן עצמם. עכ"ד המפורשים. וא"כ אם ח"ו נתפס אדם בעבירה אז הוא טמא מת. והנה דעת לנבון נקל דזה דוקא בעבירה שלא לשמה משא"כ בעבירה לשמה ע"ז אמרו גדולה עבירה שלא לשמה וכו' וזה שרמז רש"י יצא מת מצוה שעושה עבירה לשמה זה אינו נקרא טמא מת. ודבר זה למדנו מאהרן כדאיתא במד"ר (הובא בס' ישמח משה לאא"ז זצללה"ה בפ' שמיני בשם ברית שלום) שאמר אהרן מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם א"ל הקב"ה אהרן כך עשית לא תזוז מן הפלטין שלי לעולם. ופי' למאי דאיתא בגמ' מפני מה נאמר בפר כהן משיח פרכת הקודש ולא בפר העלם דבר של צבור משל למלך אם סרחו עליו מיעוטין עדיין פמלי' שלו קיימת וזה הי' כוונת אהרן שאם יתלו הסרחון בהם שהם רבים יסתלק קדושתו ח"ו ע"כ מוטב שיתלו הסרחון בי שיהי' קדושתו קיימת וזה הי' ממש מס"נ של אהרן בשביל קדושת שמו יתברך. והשי"ת החוקר לב אמר מדה כנגד מדה הואיל וכוונתך לבל יסתלק קדושתי לכן לא תסתלק אתה מקדושתך עכ"ד. ועפי"ז יתבאר המד"ר הנ"ל הה"ד יראת ה' טהורה עומדת לעד אר"ל מיראה שנתיירא אהרן לפני הקב"ה דהיינו שמסר נפשו ועשה עבירה לשמה ואמר מוטב יתלה הסרחון בי ולא בהם ויהי' קדושתו ית"ש קיימת ע"כ בשכר זאת זכה וניתנה לו פרשה זו שאינה זזה ממנו וכו' מה שמרומז בה יצא מת מצוה דהיינו גדולה עבירה לשמה כנ"ל. ומי יתן שיתגלה ויתקדש שמו יתב' במהרה בימינו אמן:

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות וגו' עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום וגו' והנה ידוע מה שדרשו ז"ל על ממחרת השבת. וע"ד הרמז יש לי לומר דהנה איתא בספרים של צדיקים שכל איש

ישראלי אף אם רואה ח"ו שכבר עברו לו הרבה ימים מימי הספירה אשר באמת בכל יום זמנו לעשות תיקון אחר שכל אלו השבעה שבועות מיוסדים לתיקון הז' מדות וצריך להיות מ"ט ימים שלימים בכל יום ויום התיקון הראוי לו וא"כ לכאורה ידמה למי שעברו לו ח"ו איזה ימים מימי הספירה שלא עשה בהם שום תיקון כלל אזי אין לו עוד שום תקנה ח"ו כי לתיקון הלז צריך מ"ט ימים שלימים אבל באמת לא כן הוא כי ישראל בעבודתם את ה' ניתן להם הכח לתקן באיזה ימים מועטים אף תיקון הנצרך לימים רבים וז"ש עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום. דהיינו שעד ממחרת השבת השביעית שזהו גמר ימי הספירה יש עוד כח בידכם לספור חמשים יום כי עד שלא כלו ימי הספירה לגמרי תוכלו עוד לתקן התיקון בשלימות עכ"ד וכן כתב הרב המגיד הקדוש מקאזניטץ זצוק"ל:

והנה לפי"ז יש לשאול א"כ למה לנו למימני שבועות וימים שהן הרבה כיון שאפשר לתקן גם בימים מועטים. אבל לפענ"ד יש לומר בזה רמז נאה עפימ"ש הטו"ז באו"ח ריש סי' כמ"ב וז"ל בטור הביא גמ' כל השומר שבת כהלכתו אפי' עע"ז כדור אנוש מוחלין לו איכא למידק אי לא עשה תשובה שבת מא מהני ואי עשה תשובה שבת ל"ל ונראה דמיירי שעשה תשובה אלא דתשובה לא מהני שיהא מוחלין לו כדאי' בפ' יה"כ עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת וקמ"ל כאן דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני לי' תשובה שיהא נמחל לו עכ"ד א"כ לפי"ז זכינו לדין דאף בחטא כזה אשר א"א להתכפר עד זמן מרובה דהיינו עד יום המיתה אם שומר שבת כהלכתו ע"כ בשכר זה מוחלין לו מיד אף קודם ימי המיתה א"כ לפי"ז נראה לדעתי לומר דאף בכה"ג אשר א"א לעשות התיקון עד ימים מרובים אבל ע"י שמירת שבת כהלכתו מיד יוכל לעשות התיקון אפי' בזמן מועט. וז"ש וספרתם לכם ממחרת השבת היינו אחר שמירת יום השבת. אז עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום דהיינו שע"י שמירת שבת תוכלו לספור החמשים יום עד סוף גמר ימי הספירה כמבואר והבן:

וידבר ה' אל משה וגו' צו את בנ"י ויקחו אליך שמן זית זך וגו' להעלות נר תמיד. ויש להבין אמרו להעלות כר תמיד הלא לא הי' אלא מלילה ללילה ועי' רש"י ז"ל. ונ"ל עפימ"ש מרן האר"י ז"ל בספר לקוטים ובסידור וז"ל שם במשלי והנה בנר יש בו ד' מיני שלהבת כנגד ד' אותיות הוי' כנז' בזוהר בראשית ב' אחרונים הסמוכים להפתילות הם המושגות אך ב' העליונים אינם מושגים ענינם ומהותם אמנם לפי שד' מיני שלהבת המה סוד הוי' כי מ"צ בא"ת ב"ש י"ה והם נעלמות. אותיות וה' הם גלוית וזה כי נר מצוה כי מצוה היא הוי' כמ"ש בתיקונים עכד"ק. ונ"ל לרמז בדבריו הקדושים במה שכתב

שבתיבת מצוה נרמז שם ו"ה במושג. ושם י"ה בהעלם והוא כי ידוע שכל מצוה ומצוה שעושה האדם בלא דחילו ורחימו ובלא מחשבת הלב לשמים אז היא כגופא בלא נשמתא וצריך שיהי' לבו לשמים בעת עשייתה ורחמנא לבא בעי ואל יעשה המצוה להתנאות ולהתפאר או לשאר מחשבות זרות בלתי רצוים לה' כי אצלו גלוי וידוע גם מחשבותיו הצפונים וטמונים בקרבו וזה שנרמז בתיבת מצוה שם ו"ה מפורש והוא מרמז על גוף עשיית המצוה שהוא כראה וגלוי מושג לכל. ושם י"ה נעלם באותיות מ"צ של מצוה ע"י א"ת ב"ש שהוא מרמז על מחשבות האדם בשעת עשיית המצוה שהיא צפון ונעלם מעיני כל חי ורק אצלו הם גלוים וידועים. והנה כ"ז נרמז גם בתיבת נ"ר שיש בו ד' שלהבות נגד ד' אותיות של מצוה כמו"ש האר"י ז"ל. וז"ש נר ה' נשמת אדם ר"ל גוף המצוה ונשמתא היינו המחשבה ששניהם רמוזין בנר נשמת אדם כנ"ל:

והנה איתא במפו' עה"פ ויקחו אליך שמן זית זך שמרמז על כ"ז אותיות התורה שהיא אותיות ז"ך הרומז על כ"ז אותיות התורה עכ"ד. וידוע שהאותיות כמו שהם אינם אלא כ"ב אך אותיות מנצפ"ך משלימין למנין כ"ז והנה אלו האותיות אינם אלא ברמז שהם טפולים ונרמזים בשאר האותיות וזה מרמז ג"כ למה שאמרנו שצריך לדבק בעבודת ה' ית' גם במחשבת הלב הנעלם מעיני כל חי כי גם למנין אותיות התורה משלימין אלו האותיות שאינם אלא נרמזים ונעלמים בשאר האותיות. וזהו ויקחו אליך שמן זית הרומז לחכמה כמו"ש ז"ל כ"מ ששמן זית מצוי שם החכמה מצוי ולמדוהו מן המקרא וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חכמה וכו' ז"ך שם רומז לכ"ז אותיות התורה ומרמז גם על שצריך לדבק בהשי"ת גם במחשבת הלב הנעלם מחוש הראות והמושג כנ"ל והנה אם הוא גם במחשבתו להשי"ת אז הוא תמיד במחשבה אחת בשעת עבודתו משא"כ אם עובד את השי"ת בכוונה אחרת אז ישתנה הדבר והכוונה בכל פעם וזהו להעלות נר שמרמז על גוף המצוה ונשמתא דהמצוה כנ"ל יהי' הכל לה' במחשבה טהורה זכה וצלילה אז יהי' תמיד שלא יתבטל מעבודתו וכוונתו לעולם והבן:

בהפטורה כל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים. בגמרא מנחות מ"ה כל נבילה וטריפה. לא יאכלו הכהנים כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל יאכלו אמר ר"י פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רבינא אמר כהנים איצטרוכי לי' סד"א הואיל ואישתרי מליקה לגבייהו לשתרי נמי נבילה וטריפה קמ"ל עכ"ל הגמ' והנה כבר עמדו בזה המפורשים על מה דקאמר בכאן אליהו עתיד לדורשה שלשון זה צריך הבנה ועיין בכתנות אור ובארי' דבי עילאי. ולפענ"ד נראה לומר בדרך צחות שדוקא אליהו עתיד לדורשה. בהקדם דצריך להבין דברי רבינא שדרש כהנים אצטרוכי סד"א הואיל

ואישתרי מליקה לגביי' דלכאורה זה תמוה מה"ת לומר דבשביל דאישתרי מליקה לגביי' משום זה אישתרי גם נבילה וטריפה הרי אכילת קדשים היא עשה ועשה דוחה ל"ת א"כ ליכא למימר דהותר נבילה וטריפה דהא דאישתרי מליקה היא משום עשה דוחה ל"ת שוב ראיתי גם בדורש לציון בדרוש ה"א שהקשה קושי' זו עיי"ש. אך לדעת הפוסקים דעשה שאינה שוה בכל אינה דוחה ל"ת לק"מ כי עשה דאכילת קדשים היא עשה שאינה שוה בכל דלא נאמרה אלא לכהנים וא"כ א"א לומר דמשום זה אישתרי מליקה לגביי' משום דע' דל"ת ושפיר דרשת רבינא כדקאי קאי דסד"א דאישתרי נבילה וטריפה לכהנים מדאישתרי מליקה לגביי' כי לא שייך למימר עשה דוחה לל"ת כנ"ל:

אמנם דבר זה אי עשה שאינה שוה בכל דוחה ל"ת תליא באשלי רברבא ופלוגתת התנאים היא עיין תוספת יבמות ה' (ועי' גם במלא הרועים בסוגיא דעשה דוחה ל"ת) אמנם יש לי לדון ממה דאיתא אצל אליהו והעורבין מביאים לו לחם ובשר. דגם עשה שאינה שוה בכל היא דוחה לל"ת דהנה אמרו בגמרא חולין דף ה' על מה דאי' והעורבין מביאים לו לחם ובשר שהי' מבי טבחא דאחאב והי' נבילה וטריפה ואך משום זה אכל דעל פי הדיבור שאני. ולכאורה גם זה שאכל נו"ט עפ"י הדיבור צריך הסבר הלא גם הקב"ה שומר משמרתה של תורה. אך י"ל דזה היה מכח עשה דוחה ל"ת ואם הקב"ה צוה לו לאכול מזה א"כ היא עשה לאכול מזה ונדחה הל"ת דנבילות וטריפות והותר לו לאכול אמנם גם עשה זו היא עשה שאינה שוה בכל שאך לדידי' התיר הקב"ה לאכול מנבילות וטריפות והאיך תדחה הל"ת. וע"כ שצריך לומר דאליהו סובר דגם עשה שאינה שוה בכל דוחה לל"ת ולכן כיון שצוהו הקב"ה לאכול הוי כשאר עשה שבתוה"ק שהיא רק צווי הבוב"ה ודחי לל"ת אף שהעשה אינה שוה בכל היא א"כ לפי"ז לשיטת אלי' לא יתכן דרש רבינא דסד"א דאישתרי לגביי' נבילות וטריפות משום דאישתרי מליקה כי יש לדחות זה דלמא הא דאישתרי מליקה היא לאו משום דאישתרי נבילה ואך משום עשה דוחה ל"ת היא כי א"א לומר לפי שיטת אלי' דעשה שאינה שוה בכל אינה דוחה לל"ת כי הוא אכל מבי טבחי דאחאב משום עדל"ת אף שהי' עשה שאינה שוה בכל:

וז"ש ר"י פרשה זו אלי' דייקא לשיטתו עתיד לדורשה שלפי שיטתו א"א לומר כדרש רבינא כמבואר וא"כ ע"כ הוא עתיד לדרוש פרשה זו דאך לשיטת הסוברים דעשה שאינה שוה בכל אינה דוחה ל"ת יפורש הפ' כדברי רבינא ואינו צריך עוד לדרשה משא"כ לפי שיטת אלי' צריך עוד לדרשה ודוק:

בהר

דבר אל בנ"י וגו' ושבתה הארץ שבת לה' פרש"י לשם ה' כמש"נ בשבת בראשית. וכבר דקדקו המפו' על אמרו ושבתה הארץ דהא הציווי אינה על הארץ אלא על הבעלים. וגם מ"ש לה' ל"ל ורש"י פירש לשם ה' כמש"נ בשבת בראשית כ"ז צריך ביאור ונ"ל בעזהי"ת דהנה אם נשים מבטינו לחקור בעניני שמירת השבת ושביתה ממלאכה מצינו שלשה חלוקות זה מזה שונות א' יש מי שעובר על מצות ה' ועושה מלאכה ביום השבת הוא עובר על עשה ולא תעשה כידוע מהש"ס ופוס' ומשפטו חרוץ בתוה"ק באר היטב. ב' יש איש שהוא בעצמו שומר שבת כהלכתו וקורא לשבת עונג כמשפט אך אל עבדו ושפחתו הא"י יצוה כי לא יחדלו מעבודתם המופקד עליהם לנכש ולעדר ולזרוע ולעשות כל מלאכה בבית ובשדה. ואפי' אם לא יצוה אותם בפיו על ככה מ"מ הם עושים על דעתו של בעה"ב וחושבין בזה לצאת י"ח באמרם מי יאמר לו מה תעשה האם בחרף או בשבט אצא לקראתו להפריע ממעשיו וכאלה דברי הבל ורעות רוח להדמות בלבו לצאת בזה ידי חובת שמירת שבת. כי אלו הי' העבד יודע שאין זה רצון רבו ואדונו ולא הי' מבין שעביד בזה נייח נפשי' לא הי' עושה המלאכה. א"כ בודאי ניחא לי' לבה"ב במעשה עבדי'. וגם זה שאינו מצוהו לעשות מלאכה הוא עובר בלתי ספק על שבות דרבנן ולדעת הסמ"ג הוא איסור דאורייתא. אך מבואר בישועת יעקב או"ח דעל העשה אינו עובר אבל על הלאו עובר. והחלוקה הג' יש בני אדם הטובים מאלה שאינם רוצים לעשות רק הכל עפ"י התורה ואינם מניחים לעשות שום מלאכה ע"י עבדיהם וכדומה. אכן תולים עצמם בהתירים חדשים מקרוב באו שמוכרים שדותיהם ומקניהם הארץ וכל אשר עלי' לעכו"ם ותולים בעצמם שהוא היתר גמור בלי שום נדנוד איסור כלל כי כתורה יעשה ועי"ז רבה המכשילה ועיין בשו"ת דברי חיים ח"ר סי' ז' שם מבואר כי לא התירו רק במקום שידעו שבלא"ה יעבדו את אדמתם בש"ק ומוטב שיעשה איסור קל אבל בלא"ה אין היתר כלל. ויש להביא ראי' לזה כי מקרא מלא הוא. וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו. ואם הי' אפשר לעבוד את האדמה בשעה שאסור ע"י היתר המכירה למה יהי' נאנחים ודואגים על מחייתם בשנת השמיטה וכי תבונה חסר להם ובחשיכה יתהלכו מלדעת הדין. אלא ודאי שזה ג"כ אסור והדעת מכרעת כי התורה אמרה ושבתה הארץ. ואם ימכור שדותיו לאחרים. לו יהא שמה שהוא שלו אינו עושה מלאכה. אבל עכ"פ הארץ אינה שובתת. וי"ל בזה ע"ד צחות והארץ לא תמכר לצמיתות וגו' גאולה תתנו לארץ. כי השי"ת לא נתן את הארץ לאדם לאחוזת עולם בלתי הפסק שבתות וי"ט ואם ימכר להעכו"ם אז לא תשבות הארץ וא"כ

יהי' אצלו מכירה ומסורה לעולם. וז"ש והארץ לא תמכר. שלא תבקשו היתר מכירת הארץ בזמן האסור כי אז לצמיתות. ואני לא כן נתתי לכם את הארץ רק למען שתהי' גם להארץ מנוחה ושביתה ממלאכתה ביום ש"ק ויו"ט. ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ שגם לארץ יהי' גאולה ומנוחה וכנ"ל. וזה הי' רצונו יתב' שע"י שהארץ תשבות ומקניהם ורכושם של ישראל יתבטלו ממלאכתן ביום הש"ק ויו"ט עי"ז יתפרסם שמו בעולם וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וזה יכולין לראות ע"י שביתת הארץ בש"ק לשם ה' ויתגדל שמו בעולם ולו אנחנו עמו. וז"ש ושבתה הארץ שבת לה' שע"י שביתות הארץ יתעלה ויתקדש שמו של ממ"ה יתברך. וזה שפי' רש"י לשם ה' כמש"נ בשבת בראשית כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי לא נעשה שום מלאכה כלל וכולם שבתו ממלאכתם כמו כן תשמרו גם אתם שבתכם שהארץ תשבות ותנוח מכל מלאכה ועי"ז יתעלה שמו הגדול ויתגלה כבוד מלכותו עלינו בקרוב בימינו. והבן:

א"י דבר אל בנ"י כי תבאו אל הארץ וכו' ושבתה הארץ שבת לה' וגו' והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי ובכל ארץ אחזתכם גאולה תתנו לארץ. ויל"ד על אמרו לאכלה דלכאורה נראה כמיותר דהי' די באמרו והיתה שבת הארץ לך ולעבדך וגו' גם אמרו כי גרים ותושבים אתם עמדי צ"ב דהיא תרתי דסתרי דאם הם גרים אינם תושבים וכן להיפוך. והנ"ל בזה עפימ"ש בסה"ק אוהב ישראל בפ' בראשית עה"פ ויאמר אלקים תדשא הארץ כו' עץ פרי כו' ותוצא הארץ. ועץ עושה פרי וגו' פירש"י ז"ל עץ פרי שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' עץ עושה פרי וכו' דלכאורה יפלא מאוד מאין בא זה שתחטא הארץ נגד יוצרה וקונה ית' כי אין לה יצה"ר כמו לאדם בעל בחירה חפשית לעשות כרצונו בדרך אשר יבחר לטוב לו. ומאין בא לארץ רצון זה לחטוא ותפגום מעלתה לשנות ממה שפקד עלי' הקב"ה לטובתה שיהא העץ טוב למאכל כמו הפרי ובאמת הארץ לא חטאה כלל ואדרבה עשתה עבדות גדול ומס"נ בזה בבחי' גדולא עבירה לשמה דהנה הארץ סוד הארץ עליונה השכלית הסתכלה והבינה אשר כל מעב"ר וכל מיני הנמצאים על כולם השליט את האדם אשר נחלק גופו מן העפר מהאדמה ונשמתו היא מאוצר הנשמות החצובות מתחת כסא כבודו יתב' והכל תלוין בידי האדם ובמעשיו אם ילך בדרך הטוב והישר אז יהי' עליה לכל העולמות ולכל הנמצאים ואם ח"ו יקלקל מעשיו יפגום הכל ח"ו אז התיישבה הארץ בלבה ואמרה כיון שאדם קרוב לחטוא מחמת יצרו הרע ואז יבוא פגם גדול ולא יועיל לו שום תיקון ותשובה לזאת

התחכמה האדמה ושינתה תחלה ציווי הבורא יתב' כדי שאח"כ כשיחטא האדם ח"ו יהי' לו אמתלא נכונה והוא מפני ששורש גופו היא מן האדמה ששינתה מכבר רצון הבורא יתב' ותולין הקלקלה במקולקל ובזה יקל מאדם עונש החטא מחמת כי שורשו מהאדמה הרע את מעשיו וא"כ אין חטא האדם גדול כ"כ. ובזה פי' ג"כ הפ' וזכרתי את בריתי יעקב וגו' והארץ אזכור ר"ל דאזכור את הארץ אשר חטאה וממנה נלקח האדם והארץ גרמה שיקלקל האדם וילך אחר חומרו הרע ולכן אמרה תורה ג"כ וכי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל דכיון שהארץ כיוונה לטובתינו וקלקלה א"ע שלא להיות טעם עץ ופריו שוין וקבלה עונשה עבורינו לכן מוטל עלינו לתקן את פגמה וכו' לכן כתיב ונטעתם כל עץ מאכל היינו שכל העץ יהא ראוי למאכל ויהי' טעם עצו ופריו שוים עכ"ד ודפח"ח וש"י [ועיין בחידושינו לחג הסוכות מה שפרשתי בזה] ובזה נ"ל לפ' הפ' והארץ לא תמכר לצמיתות ר"ל שלא תמכר הארץ ע"י החטא ששינתה ממה שפקד עלי' השי"ת לצמתת כי לי הארץ ר"ל לי לשמי (ע"ד שפי' רש"י על ויקחו לי תרומה לי לשמי) היתה כוונת הארץ בזה שקלקלה ועשתה עץ עושה פרי וע"י פעולתה גרמה טובה להאדם. כי גרים ותושבים אתם עמדי. ירצה אף כי גרים היינו שישראל יהי' גרים ח"ו (ע"ד שמביא בייט"ל לאדמו"ר זלה"ה בשם דודו הגאוה"ק מווישניצא זלה"ה יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא היינו כשאיש מחזיק עצמו לתושב בעוה"ז לצדיק אז הוא גר בשמי שמיא) עכ"ז ותושבים אתם עמדי היינו לאחר תיקוני התשובה כי לולא שפגמה האדמה בתחלה לא הי' מועיל תשובה באשר שהפגם הי' גדול מאוד לכל מעב"ר ולכל הנמצאים ח"ו ואחר שקלקלה הארץ עצמה מועיל תשובה ע"י שיש אמתלא נכונה כי מעפר נלקח האדם ולכן קרוב לחטוא ח"ו וכיון שהאדמה עשתה מס"נ במה שפגמה וקבלה עונשה עבורינו להקל מעלינו עונש החטא ע"כ מוטל עלינו בעת אשר נפשפש במעשינו לעשות תשובה ותיקון על חטאתינו לתקן את פגם האדמה ג"כ. ולזה אמר ובכל ארץ אחזתכם גאלה תתנו לארץ היינו שתתקנו ותתנו גאלה גם לפגם האדמה אשר פגמה לטובותינו שיה' לנו אמתלא כנ"ל:

וז"ש הפסוק ושבתה הארץ שבת לה' היינו שתתקן חטאה על ידכם והוי כמו שעשתה תשובה על אשר עשתה עץ עושה פרי וע"פ מדייק הקרא והיתה שבת הארץ לכם לאכלה שמרמז בזה שתוציא עץ פרי טעם העץ ופריו שוים לכם לאכלה והבן:

דבר אל בני ישראל וגו' כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה'. במדרש הנעלם הה"ד להנחיל אוהבי יש וגו' וצריך ביאור. ובזוהר חדש דרש להנחיל אוהבי יש וגו' י"ש נוטריקון יובל שמיטה וזה ג"כ משולל הבנה דמה ענין ושייכות יובל

ושמיטה לרמז בפסוק זה. והנ"ל בס"ד בהקדם לפ' אלה מקראי קודש וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו וצויתי את ברכתי וגו' ויש להבין איך ס"ד שישראל ישאלו שלא כהוגן מה נאכל עד שהצריך הקב"ה להשיב להם וצויתי את ברכתי וכבר עמדו ע"ז המפורשים ז"ל. ויתבאר לדעתי בהקדם לפרש אמרם ז"ל בסיום המשניות (סוף מסכת עוקצין) אר"י ב"ל עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אמר ר"ש ב"ח לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנא' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. לנעוץ סופו לתחלתו מאימתי קוראין את שמע וכו' נ"ל דהנה הקשה הב"י למה קבעו ח' ימי חנוכה הלא היה בו להדליק יום אחד. ותי' הטו"ז ריש הלכות חנוכה עפ"י הזוהר עה"פ מה יש ליכי בבית דברכתא דלעילא לא שרי' באתר רקניא א"כ למפרע אנו רואין שנעשה נס ביום א' דאלו נדלק כל מה שהיה בלילה הא' לא היה מקום לנס לחול על שום דבר עכ"ד:

והנה כמו שהיא במצות חנוכה שהיה הנס ביום א' ג"כ דאל"כ לא היה מקום לנס לחול על שום דבר כן הוא בכל עניני ברכות לישראל כגון ברכת כהנים יברכך ה' וגו' שצריך להיות דבר מה שיחול עלי' הברכה ואז כן ירבה וכן יפרוץ. אמנם מה אפשר לעשות לאלו שאין להם אף דבר מועט לחול עליו הברכה ברכת כהנים וכדומה הכי ח"ו אין הברכה מצוי' אצלם. אולם י"ל שעל ידי השלום ואחדות שבין ישראל הם כולם כאחד וממילא אף שאין לזה שום דבר עכ"ז יש לאחרים ומחמת האחדות יחשב כאלו יש להם לכולם כאחד וחל שפיר הברכה אצלם. וכמו שסיום ברכת כהנים היא וישם לך שלום כי ע"י השלום יש לכל אחד ואחד מקום לברכת יברכך ה' וגו' לחול עליו כאמור. והנה עוד עצה לזה דאם מקבל עליו עול מלכות שמים מעבירין ממנו עול דרך ארץ. היינו שמעבירין ממנו הנהגת הטבע ודרך הארץ וא"כ אף דלפי הטבע אם אין כלום אין להברכה מקום לחול עכ"ז הקב"ה עוזרו למעלה מן הטבע ונותן לו יש מאין בריאה חדשה וכמו"ש בס' אמרי אש פי' הפ' מאין (מאפס) יבא עזרי כי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ובריאת שמים וארץ היתה בריאה חדשה יש מאין. ומן האמור יש לפרש הפ' להנחיל אוהבי יש ר"ל אף שאין לו שום דבר עכ"ז הקב"ה מנחילו יש מאין כדי לחול עליו הברכה עד ואוצרותיהם אמלא ולכאורה איך יתכן זאת הלא ברכתא דלעילא לא שריא על אתר רקניא ע"ז שפיר אמר ר"ש ב"ח לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום והכוונה שע"י השלום אף שאין לו כלום עכ"ז הברכה חל עליו מחמת שהוא חד עם שיש לו כנ"ל ובזה נעוץ סופו בתחלתו

מאימתי קוראין את שמע. כי ידוע דק"ש היא קבלת עול מלכותו ית"ש והיא העצה השניה לקבל עליו עול מלכות ואז הקב"ה נותן לו יש מאין בריאה חדשה לחול עליו הברכה עד ואוצרותיהם אמלא. ולפי"ז י"ל פי' הכ' וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו וא"כ לא יהיה שום דבר מה מקום לברכה לחול ושאלו כהוגן כיון דברכתא דלעילא לא שריא על אתר רקניא וע"ז השיב להם הקב"ה וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש השנים ופי' רש"י ז"ל לקצת הששית וכו' והכוונה לרמז להם שהוא יתברך ינחיל ויצוה את ברכתו שיהי' להם יש מעט כי הוא כל יכול להשפיע להם אפילו יש מאין ג"כ כבריאת שמים וארץ וכאשר תבוא הברכה קצת בשנה הששית בבחי' יש מאין ממילא יהי' מקום לברכה לחול לכל השלש לאכול לשובע ולישב עלי' לבטח והיינו דאיתא במדרש עה"פ כי תבאו אל הארץ וגו' ושבתה הארץ שבת לה' הה"ד להנחיל אוהבי יש ר"ל דמשמטה ויובל כיון שלא זרעו ולא אספו את תבואתה נשמע שהקב"ה מנחיל להם יש מאין וע"ז תחול הברכה עד ואוצרותיהם אמלא. וז"ש בזו"ק להנחיל אוהבי יש. י"ש נוטריקון יובל שמיטה וזהו כי כל ברכתא דא להנחיל להם יש מאין נשמע משמיטה ויובל כאמור לעיל והבן.

וכי תאמרו מה נאכל וגו' וצויתי את ברכתי וגו' ודקדקו דאיך יתכן דישראל לא יהי' באמונה זו שישאלו מה נאכל אם הקב"ה צוה להם לעשות שמיטה ויובל והאיך ס"ד לומר זאת. גם יש להבין אמרו וכי תאמר מה נאכל האיך יתכן בזה לשון אמירה דלמי יאמרו כי אם תאמר דר"ל אמירה בלב צריך להבין למה לא אמר בפי' כן כמד"א וכי תאמר בלבבך רבים הגוים וגו'. ונ"ל כי הנה אמרו ז"ל בפ' וירא דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא שלכך נגלה אליו באלוני ממרא בשביל שהוא השיאו עצה על המילה וכל המפורשי' תמהו ע"ז האיך אפשר שקדוש ומנוסה כאברהם אבינו ע"ה בעצה ישאל על דברי ה' אם לעשות או לאו ובפרט מממרא וכו' אנשים בלתי ראוים לכך וראיתי בספר הקדוש נועם מגדים על התורה שכ' שכוונת א"א היה עבור כי בהתפרסם צדקת האדם יבא קצת מהגאות בלבו ולכן רצה א"א ע"ה רק להסתיר מעשיו מבני אדם ולזה הלך בחכמה להתיעץ עם האנשים האלה השלימים אתו אם יעשה אם לאו למען יראה להם כי עדיין אינו מאמין גמור ואוהב אמיתי ואיך שיפול עצתם יוציא מחשבתם אל הפועל אם יאמרו לעשות אזי בודאי מקטין בעיניהם העשיה כי עפ"י עצה עשה ולא מלבו לרוב אהבתו ועי"ז יוכל להיות הנסיון באמת בלי שום גאוה ופני' עכ"ד הק' ולפי"ז גם אנו נאמר כאן בשמיטה ויובל אף כי המאמין האמיתי בבורא עולם יתברך לא יהיה בלבו שום ספק ולא יפול במחשבתו כלל מהשמיטה ויובל יזיק לו לפרנסתו כי הלא זהו מצווי

הקב"ה וכל איש הישראלי יהי' מי שיהי' לא יוכל להזיק לו מצות הבורא ב"ה כי שלוחי מצוה אינם נזוקים אמנם רוב העולם אם יראו אמונתם של ישראל והאהבה התקועה בלבם שאינם חוששין כלום בשביתת השמיטה ויובל אשר אין חריש וקציר וא"כ יוכל לבא בלבם של ישראל איזה גאוה ח"ו בהתפרסם צדקתם כ"כ ולכן הצטרכו לעצת א"א ע"ה שבפיהם לא יאמרו כאשר עם לבבם שכל השומע להם מדברים בפיהם יתדמה כאלו אינם באמונה גמורה ועוד מהרהרים בדבר אם יהי' להם לאכול ע"י השמיטה ויובל כדי שתקטין העשי' בעיני בני אדם כאשר הי' אצל א"א ע"ה שנטל עצה על המילה. וזה שאמר הכ' בכאן וכי תאמרו דייקא מה נאכל היינו שתאמרו רק בפה בלבד ולא בלב שבלבבם יהי' שלם באמונה ואך בפה תאמרו מה נאכל שלא יתפרסם כ"כ האמונה שלכם ועי"ז תעשו הכל בלי שום גאוה ופכוי' ואז אם כך יהי' וצויתי את ברכתי לכם שתתברכו בכל הברכות בעשיית השמיטה ויובל אם יהי' באמת. אמנם שם בפ' עקב דקאמר וכי תאמרו בלבבך רבים הגוים וגו' זכור תזכור את אשר עשה וגו' לפרעה וגו' שם יתכן שפיר לומר גם אמירה בלב שגם בלבם יהרהרו שמא לא יוכלו לקום נגד הגוים הרבים האלה ולא דמי לכאן במצות השמיטה ויובל כי מבואר באורך בסה"ק האמונה והבטחון להרמב"ן ז"ל שלפעמים גם המאמין האמיתי לא יהי' בוטח גמור בה' כי ייראא שמא יגרום החטא ושמא קבל שכר כל מצותיו שעשה ולאשר שמוצא עצמו חוטא ופושע נגד חסדי הבוב"ה לפעמים אינו נושא נפשו לבטוח בה' שיצילו מצרתו או שיתן לו רצון לבו ותאותו אף שהוא יודע ומאמין גמור בה' שהיכולת בידו לא יהי' לבו בטוח כ"כ מטעם האמור עיי"ש ועיין בפי' החומש להרמב"ן פ' לך עה"פ ויאמר י"א מה תתן לי. א"כ שם שפיר יוצדק לומר כי תאמר בלבבך היינו שתהרהר גם בלבבך רבים הגוים האלה ממני דייקא איכה אוכל להורישם הכוונה בתיבת ממני שאין לי זכות כ"כ אני מתייראא שמא יגרום החטא ולא אוכל להורישם אף כי היכולת ביד הקב"ה מ"מ אין אני כדאי. ואצל שביתת השמיטה ויובל שם לא אמר וכי תאמר בלבבך שיהרהרו בלבם חס להזכיר שישראל יהרהרו בלבם זאת כי שם ליכא למימר שמא יגרום החטא ולא יהי' להם לאכול עבור מצות עשיית השמיטה ויובל כי שלוחי מצוה אין נזקין ב"כ וב"כ רק שם יש לומר כנ"ל שיהי' דואגים שמא יגרום החטא ובאה להם התשובה אל תירא מהם זכור תזכור את אשר עשה ה' א' לפרעה ולכל מצרים דהיינו הזמן ההוא יוכיח עת היותם תח"י פרעה ומצרים כי אז הי' ישראל במדרגה שפלה עד מאוד שהי' עובדי ע"א כמבואר ביחזקאל ואעפי"כ עשה להם הקב"ה נסים גדולים לפרעה ולמצרים ומעתה אל יראו שמא יגרום החטא כי כסי מצרים יוכיחו לדעת שלא גרם להם החטא כלל והבן:

בחקתי

אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם:
במדרש הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. עוד שם במדרש רבה אר"ח ב"פ אם שמרתם את התורה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם עצמיכם עיי"ש וצריך להבין כ"ז. ונ"ל בס"ד דהנה איתא בגמ' עירובין י"ג ת"ר שני שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ופי' זקיני המהרש"א ז"ל בח"א הלשון נמנו וגמרו היינו שמנו שיש רמ"ח מ"ע ושס"ה ל"ת וא"כ כיון שהל"ת מרובין מהעשין קרוב האדם לחטוא ח"ו ע"כ גמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עיי"ש ודפח"ח וש"י. אמנם הלא מעתה יש להבין מאי טעמא דאידך שאמר נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. וי"ל לדעתי עפ"י אמרם ז"ל (במנחות ק"ד) זאת התורה לעולה ולמנחה אדם עוסק בפ' עולה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב עולה. והנה לא זה בלבד אמרו אלא כל מצוה ומצוה שאינה בפרק השג יד ורק במחשבה טובה בלבד מחשב ומחכה וממתין על המצוה שתבא לידו ורוצה בקיומה הבוחן לבות וכליות ה' יודע טוב לבבו ורצונו ומעלה עליו כאלו קיימה כי מחשבה טובה מצרפה למעשה. וא"כ כיון שמצות עשה יכול לקיים גם בלי עשי' כלל דאפילו אם רק עוסק בתורת המצוה או שעומד ומצפה ומכין עצמו במחשבתו לעשות המצוה לו יחשב כאלו קיים בפועל ושכרו בידו. ע"כ בשכר זאת יצדק ג"כ אמרם דנוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא דכיון דהעשין לפי"ז מרובין מהל"ת א"כ יותר קרוב לשכר. וכ"כ בס' כועא"ג:
והנה רש"י ז"ל פי' על אם בחקתי תלכו יכול זה קיום המצות וכו' הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהי' עמלים בתורה. ולפי"ז י"ל שהתורה רמזה. אם בחקתי תלכו היינו שתהי' עמלים בתורה הכוונה בתורת המצוה ע"ד העוסק בתורת עולה וכו' ואת מצותי תשמרו ע"ד ואביו שמר את הדבר דהיינו ששומר ומצפה על המצוה במחשבה שתבא לידו לקיימה. ובשביל שב' בחינות הללו נחשב לו כאלו קיים המצוה גופה ע"כ ועשיתם אותם נעשה כאלו עשיתם עצמיכם כדאמר ר"ח בפ' דעי"כ טוב לו שנברא יותר משלא נברא כנ"ל וזהו אמרו אם שמרתם את התורה בשני בחי' הללו מעלה אני עליכם וכו' כי לולא זאת נוח לו שלא נברא כנ"ל. ובזה יתבאר המדרש חשבתי דרכי. היינו חשבתי שהל"ת מרובין מהעשין וא"כ למה זה אנכי הלא טוב לו שלא נברא כיון שקרוב לחטוא. אבל אשיבה רגלי אל עדותיך היינו התורה (כמד"א ויקם עדו"ת ביעקב ותור"ה

שם בישראל. עדו"ת גימט' תלמו"ד) וכיון שאם עוסק בתורת המצוה הוי כאלו קיים המצוה א"כ נוח לו לאדם שנברא והבן:

אם בחקתי תלכו וגו' ובמד"ר הה"ד חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. והנה רבו כמו רבו הפירושים בהמד"ר הזה ולדעתי נראה. כי הנה ידוע דהתורת ה' מתחלקת לג' לעדות חקים ומשפטים. המשפטים המה שכליות כמו הדינים שבין אדם לחבירו גניבה וגזילה וכדומה שהשכל מחייב אותם והראי' שגם אוה"ע עושין משפטים ודינים בזה שהיא תיקון מדיני. ועדות היא כמו שבת ותפילין וכדומה שהוא עדות על בריאת העולם ויציאת מצרים שאינו כ"כ שכלי כמו המשפטים שלולא צווי הבוב"ה לא הי' שום מקום לעשותם ואינם מובנים כ"כ כמו המשפטים אבל גם העדות הם יותר שכלי מהחקים כי החקים הם לגמרי חק בלא טעם רק כי כן גזר וחקק יחידו של עולם ואין להרהר אחריו כלל. אבל העדות אף שאינם שכליים כ"כ כמו המשפטים אבל עכ"פ מובנים קצת בשכל האנושי שצריך לעשות איזה עדות באמונת הבורא ונפלאותיו ואינם נעלמים כ"כ כמו החקים. והנה כתב מהר"י חלבו בס' העיקרים שהעיקר בעבודת הבורא היא שיעשה גם המצות שכליות רק למענו ית' ולא בשביל שהשכל מחייבן כמו החקים שאין השכל מחייב אותם כ"כ יהי' בעשיית המשפטים שלא יהי' מחשבתו שעושה אותם מצד התחייבות השכל ותיקון מדיני כי עבודת הקודש צריך להיות רק למען שמו ית'. ובזה פי' אאמו"ר זצוקללה"ה בספרו הק' ייטב לב הפ' ושמרתם את חקותי ואת משפט"י אשר יעשה אותם האדם וח"י בהם דהיינו שהמשפטים הם חיות האדם לעשותן שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו וא"כ הם שכלי ואעפי"כ לא יעשה אותם אלא בשביל אני ה':

והנה מודעת זאת דא"א לבוא בפ"א לעבודת ה' למדרגה הגבוה ולבחינה האמיתית כי צריך לילך לאט ולאחוז קודם בדרך הממוצע כמשל הסולם אם ירצה לילך בפעם אחת למעלה ולא דרגא בתר דרגא יפול הנופל ממנה. והדר יאחז צדיק דרכו לילך בגבהות ויגבה לבו בדרכי ה' לילך למעלה בסולם בית אל להמדרגה העליונה וזה העצה היעוצה לאחוז קודם בדרך הממוצע. והנה עדות היא ממוצע בין חוקים ומשפטים שהחוקים הם קלים ביותר לעשותם באמת רק לשם ה' כי לא יצייר במחשבתו בשום אופן שעושהו לשם שכלי שאינם מובנים. והמשפטים הם הקשים ביותר לעשותן באמת רק לשמא דקוב"ה שלא יהי' כוונתו כלל מצד התחייבות השכל כי כלו היא מטעם השכל והנימוס המדיני שאף אוה"ע הכופרים בתורת ה' עושים משפטים ודינים בזה ואך העדות שאינם כחק בלי טעם שהם שכליים קצת כמבואר. וא"כ אינו קל לעשותו כ"כ כמו המשפטים

והיא ממוצע ומי האיש הרוצה לעבוד את ה' באמת אף במשפטים שבין אדם לחבירו ודרכי השכל צריך קודם לעבוד את ה' בהעדות אשר הם ממוצע והדר ילך למעלה עד קיום המשפטים שאם יתחיל בפעם אחת בקיום המשפטים לא יתקיים בידו. וז"ש דוד המע"ה חשבתי דרכי היינו דרכי האדם והשכל שירצה גם בהם לעבוד את ה' באמת אז מקודם ואשיבה רגלי אל עדותיך דייקא היינו להעדות ואח"כ ישוב אל המשפטים ודיני השכל ופירשו דקמפרש מה דכתיב אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו כי תיבת מצות כולל כל הג' בחינות עדות וחקים ומשפטים שכולם נקראים מצות וי"ל ג"כ בתיבת מצות הכוונה על חד מיני' ויש מקום לומר שכוונתו על כולם וא"כ לכאורה הי' מקום לומר כאן אם בחקתי תלכו דהיינו שאם תלכו בהחקים אז תיכף ומצותי תשמרו דהיינו כל המצות בכללן ומהחקים ואילך יוכל תיכף לעלות לאיזה מצות שירצה בין לעדות בין למשפטים וע"ז מפרש המד"ר חשבתי דרכי דצריך להיות קודם ואשיבה רגלי אל עדותיך ותיכף אחר קיום החקים לא יוכל לילך רק למצות העדות ואין ר"ל על מצות המשפטית שהם באים רק אחר העדות והבן:

א"י אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם. והמדרש הנ"ל ובהקדם לפרש הפסוק מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו' עפ"י אמרם ז"ל בפ"ג דאבות ר"ח ב"ד אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו אין חכמתו מתקיימת. ופי' הרע"ב וז"ל אני שמעתי שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו שחושב בלבו אלמד בשביל שאהי' ירא חטא וזה ע"ד שאמר תחלת מחשבה סוף מעשה עכ"ל וכתב עליו זקיני בעל התויו"ט זלה"ה ובהכי מתורץ דלא פליג אדהלל שאמר בפ' דלעיל משנה ה' אין בור ירא חטא דהכא במחשבה קאמר ולא בפועל שאין בור יודע איזהו חטא לירא מפניו אבל במחשבה יוכל לחשוב ולירא מכל דבר שיהי' חטא עכ"ד. הרי דאלו ואלו דברי א"ח אמת כדברי הלל הזקן שאין בור ירא חטא דאינו יודע מה ליראה מפניו אמנם במחשבה צריך שיקדים יראתו לחכמתו וקודם שמקבל עליו עול תורה ועבודה צריך להצפין יראתו יתב' בלבו ולהמתין ולצפה עד אחר שילמוד וידע איזהו חטא ליראה מפניו ואז חכמתו מתקיימת כי סוף מעשה במחשבה תחלה:

והנה ידוע דתיבת מה מורה על בחי' היראה כמבואר בסה"ק דכתיב מה ה' א' שואל מעמך כי אם ליראה שהקב"ה שואל בחי' מה עד"ש ואנחנו מה דהיא מדת ובחי' ענוה שע"י הענוה יגיע למדרגת ובחי' יראה. וגם ידוע שהתוה"ק נקראת טוב כמד"א כי לקח טוב נתתי לכם תורתי וגו' ולפי"ז י"ל הפ' מה היינו ע"י בחי' היראה הקודמת רב טובך גדול ורב תורתך שאחר היראה וכדי שלא יסתור דברי הלל דאמר אין בור ירא חטא

ע"ז גמר אשר צפנת ליראיך ור"ל דזהו ביראה הצפונה וטמנוה בלבו והיינו במחשבה שממתין ומצפה עלי' עד לאחר שילמוד וידע מאיזה יש ליראה מפניו משא"כ בפועל אין בור ירא חטא כדברי הלל כנ"ל. וז"ש אם בחקתי תלכו ופירש"י ז"ל שתהי' עמלים בתורה מקודם לזה צריך להיות ואת מצותי תשמר"ו כטעם ואביו שמר את הדבר הכוונה ליראה במחשבה ולצפות ולהמתין כי שידע אח"כ לעשות אותם בפועל לאחר הלימוד כנ"ל וע"ז רמז גם המד"ר הה"ד חשבתי דרכי ר"ל שצריך מקודם לחשוב דרכיו וליראה במחשבה ואח"כ ואשיבה רגלי אל עדותיך היינו לתורה ועבודה לקיים בפועל ממש. יתן ה' שנזכה לקיים את כל מצות ה' ולעבדו בפועל ובלב שלם כיר"א:

עוד יתבאר אם בחקתי תלכו וגו' והמדרש הנ"ל. בהקדם להבין דברי הזוהר דקאמר אם בחקתי תלכו ואת משפטי תשמרו ובעטרת צבי עמד עליו למה שינה את לשונו לכתוב ואת משפטי תשמרו ולא כתב כלשון הפסוק ואת מצותי תשמרו עיי"ש מה שכתב עפ"י דרכו בקודש. וגם אני אענה חלקי בס"ד. ע"ד דאיתא בספה"ק עה"פ ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת דזה קאי על תורה שבע"פ דהיינו שחז"ל יש להם כח לעשות סייג וודר לתורה שיהי' חמור כשל תורה ממש. וז"ש אשר ל"ו חקים ומשפטים ר"ל שהוא בעצמו יכול לעשות חקים ומשפטים ככל התורה הזאת עכ"ד. והנה לפי השגת עיני בני אדם ידמה שגזירת התורה היא חק בלי טעם אבל באמת יש טעמים הרבה לשבח על כל חק וחק שבתוה"ק רק מאוד מאוד עמקו מחשבותיו ית"ש ואנחנו לא נדע ונעלם מאתנו עצם גזרתם והם וודאי יש להם טעם לשבח על כל מה שתקנו כי אין כח בידם לגזור גזירות וחקים בלי טעם רק לעשות משמרת לתוה"ק יכולת בידם ומההכרח שתהי' גזרתם סיג וגדר לתורה וממילא דטעמא רבה יש בדבר אבל אין בכוחינו להבין דבריהם וזה נ"ל פי' הפסוק לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל שלכאורה תיבת לך מיותר דהי' די באמרו אשר יגידו ימין וגו' אכן לפי דרכינו יתכן כי רש"י ז"ל פי' אשר יגידו לך ימין ושמאל אף אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. ולכאורה אם יאמרו על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהוא שמאל הוא כחק בלי טעם עז"א ל"ך דייקא ימין ושמאל ר"ל שדוקא לך ידמה שאמרו על שמאל שהוא ימין אבל לא כן היא כי מאוד עמקו מחשבתיהם ואי אפשר להבינם ולדעתי י"ל שזה פי' הפ' זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר ר"ל לאמור דייקא שהיא חק אבל באמת אינו חק כי יש לכל חק וחק תלי תלים טעמים לשבח שא"א להבינם מחמת עומק המושג וקוצר המשיג וכ"ז נלמד מהתורה שבע"פ כאמור. ובזה יתפרשו דברי הזוהר ע"נ דקאמר אם בחקתי תלכו ר"ל אם תלכו בחקת חז"ל כמסקנת הזוהר שם שזה קאי על

תושבע"פ עי"ז ואת משפטי דייקא תשמרו ר"ל תושב"כ וכדמסיק הזהר שם שזה קאי על תורה שבכתב והיינו ע"י חוקת חכז"ל תדעו שהתורה שבכתב היא כלו רק משפטים וע"כ שינה הזוהר מלשון הכתוב כאן לומר ואת משפטי וגו' להורות שמחוקות חכז"ל נלמוד שבתורה שבכתב לא נכתב שום חק אלא משפטים. וז"ש המדרש ע"ז חשבתי דרכי ר"ל חשבתי דרכי מה שאנו יכולין לגזור חקים ומשפטים עי"ז ואשיבה רגלי אל עדותיך דייקא היינו שמזה אדע שהתוה"ק אינה חקים אלא עדות והבן:

ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל נפשי אתכם והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהי' לי לעם אני ה' אלהיכ' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים וגו' ויש להבין המשך הפסוקים ונתתי משכני וגו' ולא תגעל נפשי וגו' עם הזכרת יציאת מצרים ועוד דקדוקים המבואר במפורשים. וני"ל בהקדם לפ' המדרש המובא ברש"י פרש' נצבים למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבתורת כהני' הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבי' היום הרבה הכעסתם לפני המקום וכו' והרי אתם קיימים לפניו ע"כ וכבר עמדו בזה הסה"ק עייי"ש. ונ"ל עפ"י דברי מוזלה"ה בספרו ישמח משה פרש' במדבר לפרש הגמרא מו"ק דף ט' אמר לי' לברי' אנשים הללו בעלי צורה הם זיל גבי' דלברכוך אמר לי' יהא רעווא דתזרע ולא תחצוד וכו' כי אתא לגבי' אבוה אמר לא מבעי דברוכי וכו' א"ל הנהו כלהו ברכתא נינהו וכו' ופי' הוא ז"ל עפ"י דאיתא דברכה ותפלה בהסתר עדיף מצד שלא יהיה קטרוג וכמו"ש התוספת ברכות ג' הטעם דלכך נתקן הקדיש בלשון תרגום. וזה יתכן למ"ש המפורשים דמלאכים אינם יודעים המחשבות א"כ אם יהיה הברכה בהסתר לא ידעו לקטרג עליו שיהיה נראה בעיניהם כקללה. אך אלי' וקוץ בה דא"כ אין מלאכי השרת נזקקין להכניס התפלה להברכה אך במקום שהשכינה שורה על המברך אין צריך למלאכים מכניסי תפלה וכמו שתי' במסכת שבת שאני חולה דהשכינה עמו. וזה כוונת הגמרא שהבאתי עייי"ש באריכות.

ובזה יתבארו דברי המדרש הנ"ל כי ידוע דבכל הקללות הכתובים בתורה תוכו רצוף ברכות בהסתר והיא מחמת שראתה חכמתו ית"ש שעתידים ישראל לחטוא ויוכלו המלאכים לקטרג עליהם אבל הקב"ה יודע מחשבות יודע האמת שרצונם לעשות רצונו ורק שאור שבעיסה מעכב וכל מה שחוטאים אינו אלא מחמת אונס וטירוף דעת כמו שמצינו גבי קריעת י"ס שהיה הקטרוג מה נשתנו אלו מאלו הללו עע"ז והללו וכו' ואך הקב"ה השיב שוטה שבעולם אתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון וכל יציאתם ממצרים לא היה אלא ע"י זה כידוע וזה גם לעתיד ולדורות בעת אשר ישראל חוטאין ויש קטרוג

עליהם מהמלאכים והקב"ה יודע האמת שלא בזדון חטאו ואך המלאכים אינם יודעים זאת כי זה תלוי במחשבה לכן צריך אז להסתיר את הברכות במכסה הקללות כדי שלא ידעו המלאכים לקטרג עליהם וזה אי אפשר רק אם השכינה שורה בישראל דאי לאו הכי האיך יוכל להתקיים בהם הברכות כי אין מלאכי השרת נזקקים להכניסם כנ"ל וזה אמרם ז"ל כששמעו הקללות הוריקו פניהם התחיל משה לפייסם הרי אתם קיימים לפני המקום וא"כ יחולו עליכם הברכות אף אם הם בהסתר במעטה הקללות כי אין מהצורך למכניסי תפלה כנ"ל. וז"ש ונתתי משכני בתוככם. ועי"ז ולא תגעל נפשי אתכם ר"ל אף בעת שתחטאו כי מחמת שאהיה ביניכם עי"כ יוכלו הברכות לחול עליכם אף בעת שיהיה צריכים להיות בהסתר בקללות וגמר אומר והתהלכתי בתוככם עפי"ד האר"י ז"ל בלק"ת פרש' שמות דהליכה מורה לרעה עי"ש ור"ל אף בעת שאהיה בתוככם בבחי' הליכה שהיא מורה לרעה ח"ו אעפי"כ והייתי לכם לאלהי' ואתם תהי' לי לעם והכל היא מטעם הנ"ל מחמת שהקב"ה יהי' בינינו וזהו שהזכיר כאן אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים כי גם ביציאת מצרים אף אם חטאו אז אעפי"כ הוציא אתכם משם כי הוא היודע מחשבות וידע שלא חטאו אלא מחמת אונס וטירוף הדעת וזהו גם כאן בעת שיחטאו שהמלאכים יקטרגו עליהם מחמת שלא ידעו מחשבותם שהיה רק באונס אבל הקב"ה הבוחן לבבות וכליות הוא מסתיר הברכה בהקללה לברכינו בכל עת וזמן אוכי"ר:

ואשבור מטת עולכם ואולך אתכם קוממיות וגו' ונ"ל שרימז לנו כאן על הגאולה שלימה העתידה להיות בבי"א והוא עפ"י מה דאיתא בספר אגרא דכלה פרש' בהעלתך עה"פ ומבן חמשים שנה ישוב מצב"א העבודה ולא יעבוד עו"ד וז"ל בקיצור צב"א בגימ' אח"ד וע"ד ואותן המייחדין יחודי ק"ש שהם אחד ועד נק' אנשי הצבא וכבר ידוע לעתיד לבא ב"ב יהיה אור הלבנה כאור החמה ויהיה ה' אחד ושמו אחד שגם יחודא תתאה ברוך שם וכו' יסתום באחד ולא בחילוף אתוון וע"ד ואז יהיה יחודא תתאה ג"כ כ"ה אתוון כמו יחודא עילאה ויהי' ב' היחודים כ' אתוון שכעת היא רק מ"ט בסוד ויפן כה וכה וכו' עכ"ד והרי הוא כמבואר בסה"ק שכעת אותן המייחדים יחודי ק"ש הם רק מ"ט אותיות (עיין בזוהר תרומה קל"ד וקל"ט ובמק"א שם ובזה מפורשים צבי לחד"א אותיות אחד בהאי וועד"א אותיות ועד שיתהפכו כנ"ל) ולעתיד בשעת הגאולה השלימה שיהיה אז ה' אחד ושמו אחד יהיה נשלם היחוד בכ' אותיות וז"ש ואשבור **מ"ט**"ת עולכם ר"ל עול מלכות שמים והיינו שיפסוק היחודים של מ"ט אותיות הנרמזים בתיבת מט"ת רק יהא נשלם בכ' אותיות וזה יהיה בעת שיהיה ה' אחד ושמו אחד בבי"א והבן:

במדבר

וידבר ה' אל משה וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו' ובמדרש רבה הה"ד לא עשה כן לכל גוי וכן וירם קרן לעמו וכו' למה שאו את ראש כל עדת בנ"י לקיים מה שנאמר לא עשה כן לכל גוי ומה עשה וירם קרן לעמו ע"כ וצריך ביאור. עוד שם להלן אמר ר' פנחס בר אידי מה כתיב בראש הספר שאו את ראש כל עדת בנ"י רומם את ראש גדל את ראש לא נאמר אלא שאו את ראש כאדם וכו' כך נתן רמז לזה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמ"ד ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אם לא יזכו שימותו כולם כמה דתימא ישא פרעה את ראשך ותלה אותך על העץ וכו' עיי"ש. והנ"ל בזה בס"ד. בהקדם לפרש המדרש (ילקוט ריש הסדר) בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם שנאמר וכו' כדרך שמביאין בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם ע"כ ורבים תמהו על אמרו הביאו לי ספר יוחסין וכי מה ענין יחוס לזה. ויתבאר לדעתי עפ"י שנראה לי ליישב קושית האוה"ע (ע"א ב') דיאמרו אוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קיבלנוה כמו שעשית לישראל עיי"ש. דהנה ידוע אמרם ז"ל (יומא ע"ב) מ"ד וזאת התורה אשר שם משה זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה וכו' ע"כ הרי שבזה שזכינו לקבלת התוה"ק יש ב' בחינות. צדיקים ילכו בה ללמוד וללמד ולקיים לשמה ולהם היא תורת חסד ותשועה גדולה סמא דחיי כי אורך ימים בימינה וכו' משא"כ אם ח"ו אינו שונה אלא להתגדל ולהתגדר ידוע אמרם ז"ל בפרק היה קורא נוח לו שנהפכה וכו' א"כ היא לו עוד ח"ו לצור מכשול שיכשל בה שנעשה לו סם מיתה ח"ו. והנה מפי עליון לא תצא הרעות ועושה צדקות לכל בשר ורוח וע"כ צפה והביט הקב"ה במעשיהם של ישראל שחסד היא להם לתת להם התורה הקדושה מחמת שהם זרע קודש בני אברהם יצחק ויעקב ומקורם טוב קודש הקדשים שדי נופו בתר עיקרא ובהתגברות מעט ינצחו היצה"ר ויעקרו אותו מלבם וא"כ ע"י מאור התורה יתעורר בהם אהבתו יתב' להיות דבוקים וחשוקים בו תמיד וידבקו באור פני מלך חיים כאמור ואתם הדבקים בי"א חיים כלכם היום וע"י התורה יהיה אך טוב לישראל בעוה"ז ובעוה"ב. משא"כ לאוה"ע שמקורם רק רע וגשמם עכור ועב ולהוטים תדיר אחרי הרע ורוח זנונים בקרבם וצריכים התגברות יתירה ללחום נגד היצה"ר וא"כ היא מחסדו יתב' שלא נתן להם התורה כי קרוב הוא להיות שמור להם לרעתם ועוד יכשלו בה מחמת שלא יוכלו לקיים התורה והמצוה בכל תנאיה ופרטיה ונעשה להם

סמא דמותא א"כ גם זה מחסדי יתב' שלא נתן להם התורה כי מאתו יתברך לא תצא הרעות וממילא לא קשה קושי' האוה"ע כלום כפית וגו':

וז"ש המדרש בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראה להקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם וכו' כדרך שמביאין בני שהם זרע אמת נטע שורק בני אברהם יצחק ויעקב וא"כ מקורם טוב ובהתגברות מועטת נעשה להם התורה סם חיים ע"כ בדין שכפית עליהם הר כגיגית ולא עליכם כי אתם ממקור רשע ואין אתם יכולים לעמוד בהתגברות היתירה הנצרך לכם וא"כ עוד היה לכם נתינת התורה לרעה ומאתו לא תצא הרעות כנ"ל.

וזה נראה לי פי' הפסוק מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל ירצה כמו שהוא חסד מה' במה שנתן התורה לישראל כן חסד היא מאתו מה שלא עשה כן לכל גוי וכו' וע"כ הללוי' ר"ל שקאי על שניהם על ישראל ועל אוה"ע ששניהם צריכין להודות ולהלל את ה' על החסד שעשה להם. וכהחזיון הזה נראה לומר ג"כ בענין נשיאת ראש והרמת קרן בתפארת גדולה ועטרת ישועה דאם אינו מתגאה עי"ז ואדרבה ע"י שעוז בידו וגבורה בימינו לעסוק בצרכי צבור באמונה ולהרבות צדקה וחסד ולזכות את הרבים ולהשיבם מעון אז בוודאי השלטון והממשלה אשר חנן ה' אותו היא חסד גדול ותשועה נפלאה לו שעי"ז יזכה לעוה"ז ולעוה"ב משא"כ אם ח"ו מתגאה ע"י רוב הגדולה וכבוד שנתן לו הקב"ה וירם לבבו וישכח ה' עושי' ועוד חוטא ומחטיא את הרבים להסירם מדרכי התורה והיראה בודאי יקר וגדולה הזה היא לו לרעה גדולה ח"ו כי לולא זאת לא הי' בכחו להיות חוטא ומחטיא את הרבים כ"כ. וזש"ה וידבר ה' אל משה שאו את ראש כל עדת בנ"י דייקא כי להם יאתה נשיאת ראש וחסד היא להם מחמת שהם זרע קודש מחצבתם למשפחותם לבית אבותם הביטו אל צור חצבתם ובודאי לא יעשו עולה להתגאה עי"ז ואדרבה בכוחם יגברו לכבוש יצרם ולקנות להם ע"י המלוכה והממשלה הזה סם חיים בעוה"ז ובעוה"ב משא"כ לאוה"ע היא לרעה כי הם ממקור נשחת ונתעב וצריכים להתגברות יתירה בודאי קרוב יותר להיות להם לרעה כמה"כ משגיא לגוים ויאבדם ר"ל שזה היא להם לכליון ואבדון כמ"ש ז"ל עה"פ לא מרובכם בסו"פ כיסוי הדם ומאתו יתב' לא תצא הרעות כנ"ל ע"כ דייקא לישראל אמר שאו את ראש. וז"ש המדרש אר"פ ב"א מה דכתיב בראש הספר שאו את ראש כל עדת בנ"י למה דייקא לישראל נאמרה ולא לאוה"ע ויהי' כמשיב כיון דרומם את ראש גדל את ראש לא נאמר אלא שאו את ראש וכו' נתן רמז למה שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דתימא ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אם לא יזכו שימותו כולם כמ"ד ישא פרעה את

ראשך ותלה אותך על העץ וכו' והכוונה לרמז בזה שבנשיאת ראש יש שתי בחי' לרעה ולטובה כנ"ל ולכן לא כתב בלשון רומם או גדל כנ"ל ולזה לא אמר שאו את ראש אלא לישראל אבל לא לאוה"ע כי מאתו לא תצא הרעות ולהם הי' לרעה כנ"ל. ממוצא הדבר נשמע כי היינו טעמא דלא כפה עליהם הר כגיגית והיינו טעמא שלא נתן להם נשיאות ראש חד טעמא לתרוויי' שהי' להם לרעה והקב"ה חפץ חסד לכל בריותיו כמאמר הכ' לבי למואב יזעק וגו' כידוע והרי היא כמבואר ומשם בארה ביאור דברי המדרש על שאו את ראש כל עדת בנ"י הה"ד לא עשה כן לכל גוי וכן וירם קרן לעמו ולמה באמת שאו את ראש עדבכ"י דייקא ולא לאוה"ע לקיים שנאמר לא עשה כן לכל גוי דמוסב על רישא דקרא מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל דהיינו נתינת התורה דוקא לישראל אבל לא עשה כן לכל גוי לכפות עליהם הר כגיגית ומטעם זה נמי וירם קרן לעמו (ע"י נשיאת ראש עד"ש במה תרו"ם קר"ן ישראל בכי תש"א את ראש) ג"כ דייקא ולא לאוה"ע כי תרוויי' לרעה היא להם ומאתו יתב' לא תצא הרעות כנ"ל משא"כ לישראל היא תורת חסד מחסדו יתב' ומי יתן שיתרומם קרן התורה וקרן ישראל בבי"א והבן:

עוד כראה לי לרמז בדברי המדרש שאו את ראש וגו' הה"ד מגיד דבריו ליעקב וגו' דהנה כבר פירשתי מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי (עיין לעיל פ' משפטים) דיל"ד פתח בדיבור מגיד דברי"ו וגו' ומסיים בעשי' לא עש"ה כן. עוד יל"ד דלאו סיפא רישא ולאו רישא סיפא. וכתבתי שם רמז נאה כי הנה בדבר ה' שמים נעשו וכל עשיותיו של הקב"ה המה רק בדיבור ובאמירה בעלמא וכח הדיבור הזה מסר לישראל עם קרובו שע"י דיבורם יוכלו לפעול ישועות כידוע מספה"ק וכמו שדיבורו של הקב"ה עושה רושם כמו עשי' ממש כ"כ יש כח ביד ישראל לעשות נפלאות בדיבורם בלבד וזהו אצלי ביאור הפ' כח מעשיו הגיד לעמו ירצה שכח מעשיו של הקב"ה שהם רק באמירה בעלמא כח זה הגיד לעמו ומסר לישראל. ויש לרמז עוד כי ידוע דיש כ"ח עתים י"ד לטובה וי"ד להיפוך ח"ו וביד ישראל שאף בדיבורם יוכלו לתקן כל הכ"ח עתים שיהי' כולם שוים לטובה ולא לרעה כלל וכלל וז"ש כ"ח היינו הכ"ח עתים. מעשיו הגיד לעמו והבן. והנה תיבת משפט הונח לפעמים על סדר ונימוס כמו לדעת משפט הנער ומעשי'. (עיין בישמח משה פ' תצא עה"פ וכי יהי'):

וזש"ה מגיד דבריו דייקא ליעקב היינו דבריו של הקב"ה שהם עשי' גמורה אותן הדברים הגיד ומסר לישראל שיהי' גם בכחם לפעול עשי' בדיבורם חקיו ומשפטיו לישראל ר"ל הסדר והנימוס שלו שבדיבורו יתעבד מעשה זה מסר לישראל וגמר אומר לא עשה כן לכל גוי דהיינו שאצל אוה"ע אין עשי' כלל בדבריהם ונכון:

והנה גם כאן אמר שא"ו את ראש כל עדת וגו' ולא אמר בלשון אחר של מנין להורות בא שאף כי הלא נודע שהמנין והמספר מזיק מאוד אמנם יש כח ביד ישראל להמתיק כל אלה שאדרבה מזה שמזיק עפ"י דרכי הטבע יחי' נצמח להם התנשאות תלוי ראש ובאמת מה הי' להם למיעבד לזה לולא הכח שבפיהם אשר נמסר להם מאת הי' שאם יאמרו על כל דבר שירצו יהי' נעשה כעשי' גמורה אף שהיא שלא כדרך הטבע. וז"ש המד"ר ע"ז הה"ד מגיד דבריו ליעקב וגו' לרמז על הנ"ל שזה יהי' להם התנשאות בהמנוי' כי ביד אמירתם לפעול הכל לטובה והבן:

וידבר ה' וגו' הקרב את מטה לוי וגו' יל"ד על אמרו הקרב את מטה לוי דלשון הקרב מורה על בעל כרחו כמו הקרב אליך את אהרן שהי' אהרן בוש וכו' וכי לא רצו הם לילך בעצמם לעבוד את עבודת הלוים בלי השתדלות. ובמד"ר דרש ע"ז הה"ד אשרי תבחר ותקרב וצ"ב ונראה לרמז בהקדם לפ' המדרש בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו בהם אוה"ע ואמרו מה ראה אלו להתקרב יותר מיד סתם הקב"ה את פיהם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם והקשו המפו' דמה ענין יחוס לקבלת התורה וכבר מלתי אמירה בזה כמה אנפין וכעת נ"ל עוד בפשיטות דהנה טענו אוה"ע כלום כפית עלינו הר כגיגית וכל המפו' יצאו ללקוט ותלו עיניהם ומביאים ראיות לסתור דבריהם ושקר בימינם. ואנכי הרואה עוד בסתירת דבריהם דהנה הקשו בתוס' (שבת פ"ח) עה"פ ויתיצבו בתחתית ההר. מלמד שכפה עליהם הר כגיגית. והלא כבר אמרו נעשה ונשמע שברצון קבלו עליהם את התורה ומה צורך הי' להכפי'. ולפעד"ן לומר אם שבאמת קבלו ברצון את התורה עכ"ז היתה הכפי' מוכרחת והיא הנותנת דהנה מודעת זאת אשר אז בצאת ישראל ממצרים הי' עם בנ"י במדרגה שפלה מאוד ולא הי' להם מגרמי' כלום לולא מה שהשפיע הקב"ה מטובו וחסדו קצת שהי' לבם נטוי' לטוב כנודע. אכן ישראל כיון שטעמו קצת מנועם זיו אור עליון הקיצו מעט משינת אולתם כגבר עברו יין ובושו גם נכלמו לגשת אל הקודש בראותם כי עירומים הם לא טהרו א"ע מטינופי ושיקוצי מצרים כמבואר ביחזקאל ע"כ נסוגו אחור מגודל הבושה לאמור מי אנכי שאזכה לעלות למעלה העליונה בסולם בית אל כל עוד אשר נפשו לא מטהרה ולא חלף הגשם העכור ודין גרמא דעצירא"ה אשר גם היום מצוה למימני שבועות ויומי בין פסח לעצרת ימי דכיותא לטהר עצמינו ולתקן בירורי המדות הקדושים אשר בכל יום זמנו כי כל דבר נחקק במועדו כידוע ובתיקון הז' מדות קרוב הדבר מאוד אח"כ בהגיע יום החג הקדוש זמן מתן תורתינו שיוכלו אז לקבל את התורה בלב טהור ופנוי לקבלת תורה הקדושה. וידוע שכל יום ויום מימי הספירה

נחוץ ואריך לתקן המדה הנצרכת ליומו והרי אלו באזהרה שבע שבתות תמימות תהיינה שיהי' תמימים בל יחסר מהם מאומה כי כל השעות והעתים שבימים האלה נחוצים הם לתיקון מדותיו ולכן אם עברו וחלפו ח"ו אלו השבעה שבועות ולא עשה בהם שום תיקון כלל אף אם רוצה אח"כ לקבל את התורה מה מאוד תכסה פניו כלימה ולא יוכל להעיז פניו לכנס אז בחדר המלך פנימה לקבל את התורה אם רואה מעמדו שהי' בימים האלה בידו לתקן הכל כראוי והוא לא השגיח ע"ז ועומד עתה ביום האחרון מימי הספירה קודם קבלת התורה אשר לא יוכל עוד לצאת ולבא ולתקן איזה דבר כי איחר המועד ומה מאוד יגדל בזה הבושה עד למעלה ראש שאף אם ירצה אז לקבל את התורה לא יוכל עוד להרים ראשו לפני ממ"ה הקב"ה כי אם חטא אדם הרבה לפני המלך אף אם יודע שאם ילך לפני המלך בבקשות ותחנונים לקבל עליו מהיום ולהלאה לעשות כטוב בעיניו ובל ישוב עוד לכסלה בשום פעם אז ימחול לו המלך אבל עכ"ז יהי' קשה לו מאוד כי תגדל מסוה הבושה על פניו אך הקב"ה באהבתו ובחמלתו על עדת צאן מרעיתו אם רואה בושתו של ישראל מוחל לו על כל עונותיו כאמרם ז"ל עבר עבירה ונתבייש וכו' ואפשר שלכוונה זו כ' בספה"ק עבודת ישראל לפ' הפ' עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום. דהיינו שעד ממחרת השבת השביעית שזהו יום האחרון מימי הספירה יש כח ביד ישראל לספור כל החמשים יום ולתקן הכל כראוי ובאמת הלא מההכרח צריכין להיות כל אלו הימים לתיקון המדות אך אם יבוש כ"כ ע"ז ממילא אם עשה עבירה ונתבייש בה מוחלין לו. וזה נראה לי גם בביאור סוף הפ' והקרבתם מנחה חדשה לה' דהיינו שעל דרך זה היא מנחה חדשה ממש כי דרך ישר לפני איש היא לתקן כל יום ויום כראוי לו ואך אם נלכד ח"ו במצודה זו שכבר חלף ועבר המועד יצטרך לבוא למנחה חדשה המבוארת שיתקן עכ"פ בזה באופן הנ"ל. ואחרי הנחתינו יתורץ קושי' התוס' דשפיר הוצרכו לכפיי' אף שענו ואמרו נעשה ונשמע וברצונם הטוב רצו לקבל את התורה אמנם נסוגו אחור מגודל הבושה על שלא תקנו בימי הספירה התיקון הראוי לא יכלו לגשת לפני המלך מלכו של עולם לקבל עליהם התורה והמצוה ולא הי' להם באפשרי בשום אופן לחזק את לבבם כ"כ אפי' להרים ראש לפני הקב"ה. אמור מעתה כי זאת תורת הקנאות אשר נתקנאו בהם אוה"ע ואמרו מדוע לא כפה וכו' נסתר מחמתן כי הם לא רצו בשום אופן לקבל התורה כאמרם ז"ל עה"פ וזרח משעיר למו כידוע משא"כ ישראל שלא חזרו רק מחמת הבושה ורצונם ומאויים הי' לקבל התורה לכן כפה עליהם הר כגיגית והאוה"ע שלא רצו בלי שום סיבה לקבלת התורה אינם בדין כפי' כי הלא אונסא כמאן דלא עביד:

והנה דעת לנבון נקל דענין הבושה בעשיית הרע לא יתכן רק במי שיודע ורואה הטוב ומבין שלא יאתה לעשות טוב לאיש אשר אלה לו אם יקרה שימעדו אשוריו מדרך הטוב הלא יבוש ויכלם וינחם על הרעה אשר ע"כ עם בנ"י אשר ממקור קדוש יהלכו וזרע קודש מחצבתם מאברהם יצחק ויעקב וידעו מאיזה מקור הם באים אשר אבותיהם בחרו רק בהטוב ומאסו בהרע וראו קדושת אבותיהם לכן בושו וחפרו מאד בעשותם הרע בעיני ה' אולם באוה"ע לא יתכן כ"כ ענין הבושה אף אם עושים רעות הרבה עד אין שיעור כי מעולם לא ידעו מהטוב ומקורם מעיין נשחת וכרפש בשגם שנדמה להם אשר לפי שמקורם רק רע אין שום בושה נגד פניהם גם בוש לא יבושו בעשותם המזמתה. וז"ש המדרש שבעת שאמרו אוה"ע מה ראה אלו להתקרב יותר מן הכל אמר הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני דהיינו שישראל ע"י שהם משלשלותא דקדושה לכן ישנם בדין בושת ולא נצרכה הכפי' להם אלא מחמת הבושה אבל אתם אין לכם שום יחוס ולא בושה ומה שלא חפצתם לקבל התורה אינו מחמת הבושה אלא בשביל שאין אתם חפצים בה' א"כ הדרינן לכללא דאונסא כמאן דלא עביד:

ומעתה יתבאר ג"כ הפ' הקרב את מטה לוי שאף שהלוים רצו באמת לקבל עליהם עבודת הקודש אבל לא יכלו לגשת מחמת הבושה שכמו שער בנפשם שאינם ראוים לכך כנ"ל ולכן הצטרכו להתקרבות שמשה יקריבם לפני ה'. וענין המבואר איתא גם בתוספתא המובא ברש"י פרש' שמיני עה"פ ויאמר משה אל אהרן קרב אל המזבח וגו' שהיה אהרן בוש וירא לגשת אמר לו משה למה אתה בוש לכך נבחרת אלמא שגם האי חסידא קדישא אהרן כהנא אף שבלתי ספק שמאד חשקה נפשו לעבודת ה' אשר נבחר לכהן וגם שנצטוה ע"ז מאתו יתברך ועכ"ז ירא לגשת מפני הבושה עד שהצורך שמשה רבינו ע"ה יאמר לו למה אתה בוש וז"ש גם כאן הקרב את מטה לוי שיקריבם שבל ימנעו מלכת אל העבודה אף אם יבושו כי בם בחר ה' שמטעם זה הוצרכו בני ישראל בשעת מתן תורה לכפיית הר כגיגית. וז"ש המדרש כאן ע"ז הה"ד אשרי תבחר ותקרב שיעורו לאחר שיבחר בו ה' צריך עוד להתקרבות וירא לגשת מפני הבושה והבן:

בהפטרה והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם אמר להם בני אל חי. ובמדרש רבה הה"ד מים רבים לא יוכלו לכבות את אהבה שאם יתכנשו כל אוה"ע לא יוכלו לכבות את האהבה של הקב"ה על כנסת ישראל וזה מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ואין רבים אלא האוה"ע שנאמר המון מים רבים ע"כ וצ"ב. ואפשר לרמז כי הנה ידוע שאף בעת שישראל הם כבושים בגולה אינו ח"ו לרעה להם כי גם זה לטובה גדולה ואך א"א להבין הטובה אשר לא נראית ונודעת אלא להקב"ה בלבד וכל הרעות אשר הקב"ה

עושה לישראל אף כי ידומה שהקב"ה שונא ישראל אז בהחלט באמת לא כן היא כי תוכו רצוף אהבה מוסתרת מעין כל חי אמנם עכ"ז אנו מבקשים מהקב"ה שיגאלינו ויעשה עמנו נסים ונגלים כי אם אמנם אמת שגם זה לטובה אבל מה יאמרו הבריות ואוה"ע אשר אין מכירים טובה זו וסוברים שהקב"ה עזב ח"ו את ישראל ממילא נצמח מזה חילול שמו הגדול שאומרים עם ה' אלה ומארצו יצאו מבלתי יכולת וגו' וע"ז אנו מבקשים רק כי לשמך תן כבוד וגו' למה יאמרו הגוים וגו' וכן ירחם ה' עלינו בבי"א ויעשה עמנו נסים ונפלאות נגלים ויתרומם קרנינו וקרן התורה אשר יכירו וידעו הכל ויאמרו שאנחנו עמו אום אשר בחר ה' ואך עתה בעוה"ר בעת שאנחנו טרודים בגולה אף עתה אנחנו עם ה' אשר בחר בנו והוא אלהינו אבל היא בהסתר ואין אוה"ע מודים לזה. וזש"ה והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם הכוונה על אוה"ע אשר פצו פיהם דברי שוא יאמרו לא עמי אתה כי אותותיו לא ניכרו בעיניהם אבל האמת אינו כן. יאמר להם בני אל חי שיוסף ה' ידו שנית לגאלינו ואז יאמר לנו שאנו בני אל חי כי הכל יכירו וידעו כי לא זז מחבבן כי אנו עמך ואתה אלהינו. וז"ש המדרש עי"ז הה"ד מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה של הקב"ה לכנסת ישראל דהיינו שאף בעת שישראל שרוין בין האומות האהבה אינה נכבית כי הוא רק לפי ראות עינים של אוה"ע ידומה להם כן שהקב"ה שונא את ישראל וזהו דקדק באמרו והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתה אשר יאמר דייקא אבל לא יהיה כן כי כל תוקף הגלות היא רק משום מראית העין ועדיין לא זז מחבבן והבן:

נשא

נשא את ראש בני גרשון גם הם למשפחותם וגו' ודקדקו המפורשים על אמרו גם ה"ס שנראה לכאורה כמיותר. ונ"ל עפימ"ש בספר בני יששכר במאמרי חנוכה לפ' עזרת אבותינו אתה הוא מעולם מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל דור. דהנה החילוק שבין עזרה לישועה היא שלשון עזר יצדק על העזרה מבלי בקשה מקודם מהנעזר ותשועה היא כשמושיע המושיע אחר בקשת הנושע כמד"א צעקה הנערה המאורשה ואין מושיע לה והנה אבותינו שהיו צדיקים גדולים הנה היית עזרתם גם בטרם התפללו אליך אבל בניהם אחריהם עכ"פ אחר התפלה יש לנו ישועה וזהו עזר"ת אבותינו אתה הוא מעולם טרם יקראו. מגן ומושי"ע להם ולבניהם שלבניהם לא היית אלא בבחי' מושיע עוד הם מדברים ואני אשמע עכ"ד הנחמדים.

והנה אנן יתמי דיתמי תש כחינו וחלש שכלינו בעבודת הש"י עד שאין בנו התגברות אפי' כדי להתפלל ולהתחנן ולשפוך שיח לבקש ממנו הישועה ומכש"כ שאין אנו יכולים לעלות להגיע למדרגת אבותינו הקדושים שהשי"ת יעזר לנו בבחי' עזרה בלא בקשה וא"כ מה יעשו איזובי קיר באיזה אופן נוכל להושע מאתו יתב' כי באמת לא תמנו ולא כלו רחמיו וחסדיו המרובים גם עלינו ומההכרח היא שהשי"ת יפן ברחמיו עלינו ויושיענו בבחינת אבותינו טרם שנקראו יעננו אף בלא בקשה ישלח ישועה מקודש ומציון יסעדנו אם גם שאין אנו ראוים לכך ולפי"ז ע"י שאנו במדרגה התחתונה כ"כ עד שאין אנו יכולין אפילו להתפלל ולשפוך תחנונים ע"כ היא הנותנת שנושע בבחי' עזר כמו אבותינו הקדושים.

וזה נ"ל פי' הפ' כי שחה לארץ נפשינו ואין בנו יכולת להתפלל כי דבקה לארץ בטנינו היינו לארציות וגשמיות ועי"ז שאנו נשפלים כ"כ ע"כ מההכרח קומה עזרת"ה לנו וגו' היינו שע"כ תושיענו בבחי' עזר אף בלא בקשות ותחנונים והנה פי' בספרים על תיבות ג"ם ה"ם שהיא מורה על בחי' ענוה וקטנות וזהו גם הם כאלו הם רק טפלים. וז"ש. נשא את ראש בנ"י גרשו"ן אשר גרשו היום מלהסתפח בנחלת ה' מקוצר דעתם ושכלם. ע"י גם הם היינו ע"י הקטנות שבהם וההכרח שיהי' להם נשיאות ראש שיהי' בגדר לבית אבותם בעזר צור משדי יושעו בבחי' עזר אף בלא בקשה והבן:

ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהי' במד"ר הה"ד אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב והנה רש"י ז"ל פי' ואיש את קדשיו לו יהי' מגיד שטובת הנאה לבעלים. ועוד פי' בשם מ"א מי שמעכב מעשרותיו ואין נותנין לו יהי' המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהי' למודה לעשות עיי"ש. ולפי פי' המ"א מובן היטב סוף הפ' איש אשר יתן לכהן לו יהי' ופירש"י לו יהי' ממון הרבה. דאם את קדשיו לו יהי' ולא יתן לכהן אז יפסיד הט' מדות ואם יתן לכהן לו יהי' שירויח ממון הרבה אבל להפי' הא' דטובת הנאה לבעלים מאי שיאטי' לסיפא דקרא איש אשר יתן לכהן לו יהי' ממון הרבה דהם ב' דברים נפרדים:

ונ"ל בהקדם לפרש הפ' (בתהלים ל"א) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם. דהנה איתא בפאה פ"א משנה א' אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב כיבוד או"א וכו' ופי' הרמב"ם ז"ל מה שאמר אוכל פירותיהן והקרן קיימת לו כי המצות נחלקים בתחלה על שני חלקים החלק הא' במצות המיוחדת לאדם לנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה כגון ציצית ותפילין וכו' והחלק

השני במצות התליות בתועלת בני האדם ג"כ היינו כיבוד אב ואם וגמ"ח וכו' והכלל כשיעשה האדם המצות המיוחדת מה שיש בינו ובין בוראו תחשב לו לצדקה לעוה"ב ויגמלהו ה' עליהם לעתיד לבא. וכשיעשה האדם המצות התליות בתועלת בני האדם זה עם זה כמו כן תחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה. וימצא טובה בעוה"ז בעבור שנהג מנהג הטוב בין בני אדם עיי"ש. מדבריו למדנו זה הכלל אשר אמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו דוקא באותן המצות שאינם אלא בין אדם למקום משא"כ במצוה שצוהו הבורא יתברך ובמצוה זו גומל טוב ג"כ עם בנ"א דהיינו גמ"ח וכדומה אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן היינו מה שמקיים בו מצות הבורא ית' תשאר לו לעוה"ב. ובזה יבואר הפ' הנ"ל. מה רב טובך אשר צפנת. רב טוב הצפון לעוה"ב. ליראיך ירצה להיראים את שמו יתברך ומקיימים המצות שבין ישראל לקונם אביהם שבשמים כגון תפילין וציצית וכדומה. פעלת לחוסים בך נגד בני אדם ירצה שרב טובך מוסב גם ע"ז היינו לקיום המצות שהמה נגד בני אדם כגון גמ"ח וכהנה שתועלת הם לב"א לזה פעלת גם בעוה"ז.

והנה פי' רבותינו שטובת הנאה לבעלים הילך סלע ותן כל תרומתך לבן בתי כהן שבידו לתת את קדשיו לכל כהן שירצה ולדרכינו יורמז הפי' שטובת הנאתן לבעלים היינו בעוה"ז שאוכלין פירותיהן של המצוה שנתינת תרומות ומעשרות היא בסיג הב' של פעלת לחוסים בך נגד בנ"א כנ"ל. ומעתה יובן שפיר סמיכת הפ' ואיש את קדשיו לו יהיה היינו טובת הנאה לבעלים בעוה"ז ואי קשי' הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ויהיה כמשיב ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה ממון הרבה שבדין היא שיטול שכרו גם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. והנה אמרו ז"ל בסו"פ המקנא אחרי ה' תלכו וכי אפשר לו לאדם להלוך אחר השכינה אלא להלך אחר מדתיו מה הוא רחום כו' וזה כוונת המדרש ואיש את קדשיו לו יהיה הה"ד אשרי כל ירא ה' היינו היראים את ה' במצות הקב"ה כגון תפילין וציצית. ההולך בדרכיו. פי' וגם הולך בדרכי הקב"ה מה הוא רחום וכו' ואז יגיע כפיך כי תאכל אשריך בעוה"ז. וטוב לך לעוה"ב שהקרן קיימת לעוה"ב וסמך המדרש הפ' זה לכאן ואיש את קדשיו לו יהיה ממון הרבה א"כ בא בשכרו ע"י שיש תועלת בהמצוה לב"א ואוכלין פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב. וא"ש בס"ד:

כה תברכו את בני ישראל וגו' יברכך ה' וגו' ושמו את שמי על בנ"י ואני אברכם. ואיתא בשאלתות פ' בהעלתך מנין שגם הקב"ה צריך לברכת כהנים שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם עכ"ל והמאמר הזה אומר דרשוני. והנ"ל בזה עפימ"ש אאמו"ר זלה"ה בסה"ק ייטב לב (פרש' בהר) עה"פ וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו'

וצויתי את ברכתי לכם וגו' דכבר עמדו המפורשים ע"ז איך ס"ד שישראל ישאלו מה נאכל. ופי' הוא ז"ל עפימ"ש מוזלה"ה על הפ' (פ' דברים) ה' אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם א"פ ויברך אתכם. פירש"י א"ל. משה אתה נותן קצבה וכו' א"ל זה משלי אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם והקשו המפו' א"כ מה צורך לברכתו הלא בכלל מאתים מנה וכ"כ ברכת משה בכלל ברכתו יתב'. וי"ל עפימ"ש בפ"ק דכתובות גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ וכו' עיי"ש הטעם לזה ולזה כפי שהיה ידו משגת ברך אותם משלו שתהא הברכה מעשה צדיקים עכ"ד. וזה שהקשה בעיני בנ"י כי בכל שנה שזורעים ואוספים את התבואה כדת של תורה הרי נעשית התבואה במעשה צדיקים וה' מצמיחה הרי מעשה שמים וארץ משא"כ עתה בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו דייקא אם כי יצוה ה' ברכתו משמים ממעל לא תהא רק מעשה שמים וארץ ולא ע"י מעשה צדיקים וזש"ה וצויתי את ברכתי לכ"ם ר"ל שאצוה שבלכתי תהא לכם ובידכם ניתן לברכינו לשלוח ברכה בהתבואה וכמו שאמר הקב"ה ישמעאל בני ברכני וברך אותו יה"ר שיכבשו רחמיך את כעסך וכו' וא"כ תהא ברכתי שאברך אותה ע"י מעשה צדיקים ג"כ עיי"ש. הרי שהקב"ה הטוב ומטיב לעמו ישראל רוצה ומתאוה לברכתן של צדיקים שיברכו אותו כביכול כדי שיהיה אח"כ ברכתו על ישראל בבחי' מעשה צדיקים ומעשה שו"א. וזש"ה כה תברכו את בנ"י וגו' יברכך ה' וגו' וכדי שיהיה גם מעשה צדיקים בהברכה אשר יברכך ה' צריך להיות ע"ז האופן ושמו את שמי על בני ישראל דהיינו שישראל ישימו הברכות על שמו יתברך (שם הויה בד' מילואיו עולה בגימט' הברכ"ה) ואח"כ ואני אברכם ר"ל שאח"ז יברך ה' את עמו בבחי' מעשה צדיקים ומעשה שמים וארץ. וזהו ג"כ כוונת השאלתות הנ"ל מנין שגם הקב"ה צריך לברכת כהנים שנאמר ושמו את שמי על בני ישראל היינו שבני ישראל יברכו את שמי ואח"כ ואני אברכם לישראל א"כ מוכח מזה שהקב"ה צריך לברכת כהנים כדי שישלח ברכתו אח"כ על ישראל בבחי' מעשה צדיקים ובחי' מעשה שו"א והבן:

קח מאתם והיו לעבוד וגו' ונתת אותם אל הלוים וגו' ותיבת והי' לעבוד היא כמיותר לכאורה. ובמדרש (הובא בישמח משה) קח מאתם והיו לעבוד וגו' זש"ה והי' ביום הששי והכינו את אשר יביאו והיא פלאי. ונ"ל דהנה אמרו ז"ל והובא ברש"י ז"ל כאן אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו הצבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו הציבור את הכל שנאמר והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו אבני השוהם והמילואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה. והנה

באמת בלתי ספק שכוונת הנשיאים היה רצוי' לשמים גם בזה ואך במעשה לא הי' זה רצוי' כ"כ. ולפי"ז יש להבין מה הי' כוונתם בזה שנתרשלו שלא להביא בתחלה במלאכת המשכן כי הלא הם הי' ראשי בנ"י וצדיקי הדור מה ראו על ככה. אמנם י"ל כי ידוע מזוה"ק מאן דהוא זעיר הוא רב ומאן דהוא רב הוא זעיר א"כ הראשים שהי' ראשי בני ישראל והיו רב מאד במעלתם אין ספק שהיו זעיר מאד בעצמם והי' להם מדת הענוה שהיא עיקרא דכל עיקרין והיא ההתחלה בעבודת ה' שזולתה לא יוכל להגיע למדרגת ההשלמה בשגם שלא היה באפשרי להגיע לגדולה כ"כ להיות מראשי בני ישראל כי מאן דאיהו רב ששולט בו מדת הגאוה ע"כ הוא זעיר א"כ כיון שהיה להם מדת הענוה דימו בנפשם שהמה הגרועים אף משאר פשוטי עם בני ישראל א"כ לפי"ז י"ל בכוונתם שלא הקריבו בתחלה במלאכת המשכן כי מגודל מדת הענוה אמרו מה אנו שנוכל לזכות בתחלה להקריב קודם שארי עדת בנ"י שהמה הם יותר חשובים מהם ולא יכלו לעשות זאת להקריב קודם שהקריבו כל ישראל כיון שבדעתם היה שהם הגרועים מהם אבל אח"כ שראו שהשלימו ישראל את הכל ולא היה להם מה לעשות עוד לכן אח"כ בעת חנוכת המזבח התחילו לשית עצות בנפשם כדת מה לעשות כי לא רצו להיות מהראשונים מהמתחילים להקריב כנ"ל וגם מורא עלה על ראשם להמתין עד בוש כמו במלאכת המשכן שלא היה להם אח"כ מה לעשות לכן הביאו העגלות שאינם רק להביא את המשכן בהמסעות ולשאת אותו ואינו מגוף הקרבה לחנוכת המזבח כדי שלא יהי' הם מהמתחילים בחנוכת המזבח אמנם עשו בזה בהבאת העגלות שזה הוי כמו הכנה שהיא דבר המוכרח להמזבח לשאת ולהביא והוי כמו הכנה להקרבת הקרבנות עליו:

והנה מודעת זאת אשר בכל מצוה ומצוה נחשב הכנה של המצוה כמו המצוה בעצמה כאשר כתבתי מזה כ"פ. ואין עת האסף פה א"כ הרבה עשו הם בהבאת העגלות שהיא הכנה ונחשב כמו גוף המצוה והרויחו עוד שאעפי"כ מגוף הקרבה לא היה הם המתחילים והי' הכל כרצונם במה שלא רצו להיות מהמתחילין ע"י שנדמה בעיניהם שהם הגרועים כנ"ל אמנם הבוב"ה ידע שהם באמת צדיקי הדור ראשי אלפי בנ"י המה לכן אמר קח מאתם והי' לעבוד את עבודת אוהל מועד ממש דהיינו שהקב"ה אמר שמה שהביאו הם לא יהי' לשם הכנה ורק לעבודת האוהל מועד ממש כי הקב"ה ידע אשר להם ראוי להיות מהמתחילין. ועפי"ז יובן מה שאח"כ הקריבו הנשיאים בתחלה כאשר פרט הכ' קרבן הנשיא שבכל יום ויום ולא חששו עוד לזה שלא להיות מהמתחילין מחמת הענוה כי אחר שראו שהקב"ה אמר גם בהעגלות שהביאו שאינו לשם הכנה רק התחלת העבודה ממש לכן לא חששו עוד להקריב אח"כ בתחלה בשגם כי חשבו שב"כ וב"כ זה

אינו התחלה כי כבר היה התחלה בהבאת העגלות ואם היו מהמתחילין בהעגלות לא יזיק כלל מה שיקריבו עוד הקרבנות ויוסיפו על מנחתם שהביאו כי ההוספה אינו לא מעלה ולא מוריד לענין זה שלא רצו להיות מהמתחילין:

והנה מקור הענין זה דהכנה מלתא היא נלמוד מהפ' והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו כמבואר בריש ביצה באוקימתא דרבה עיי"ש ברש"י דמשם נלמד דסעודת שבת בעיא הכנה ומזה נעשה ונשמע לכל מידי דמצוה דאחשבי' רחמנא דבעיא הכנה ומבואר זה בספה"ק באורך. ומעתה יובנו דברי המדרש הנ"ל עה"פ קח מאתם והיו לעבוד את עבודת וגו' שמשום זה כוון לומר והיו לעבוד את עבודת וגו' בשביל שהם חשבו שהכנה לאו מלתא היא כמו שבארנו לכן לא יעשו בזה רק הכנה כדי שלא יהיה מהמתחילין ולכן בא הכתוב בהנך תיבות והיו לעבוד וגו' לאמר שהיא עבודה ממש ולא הכנה וא"כ שפיר מובן מה דאמר המדרש ע"ז הה"ד והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו שמזה נלמוד ענין הכנה ואך בשביל זה אמר הכ' והיו לעבוד שמוכח מכאן ג"כ שהכנה מלתא והבן:

בהעלתך

בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. במדרש רבה הה"ד שלח אורך ואמתך המה ינחוני. וצ"ב ונ"ל עפי"ד התוצאות חיים עה"ת על פי' רש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שנה. וז"ל שרש"י ז"ל פי' בפסוק פ' וארא הוא אהרן ומשה. יש מקומות שמקדים אהרן למשה וי"מ שמקדים משה לאהרן לומר ששקולין כאחד. ואיתא דשבעה קני מנורה היא כנגד האבות אברהם יצחק ויעקב משה אהרן דוד ושלמה והאמצעי הוא כלפי משה. והנה כתיב אל מול פני המנורה יאירו להראות שהאמצעי משובח מכולם א"כ תרי מילי הנ"ל סתרי אהדדי כי מהמנורה נראה שמשה משובח מאהרן ולעיל אמרינן שמשה ואהרן שקולים. וזה שאמר רש"י ז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שנה שאעפ"י שהנחת הפתילות של נרותי' של המנורה שהי' פונים מול נר האמצעי שהיא כנגד משה מורה מעלה יתירה למשה על אהרן. אפ"ה לא שנה אהרן בהנחת הפתילות אחז במדת הענוה והניחה באופן שיאירו מול כר האמצעי להראות שבחו של משה עליו עכ"ל. עכ"ז צריך להבין מפני מה עשה זאת הקב"ה להראות שהנר האמצעי אשר הוא כנגד משה היא משובח מכולם והלא באמת הי' שקולים כמו שפרש"י ז"ל הוא אהרן ומשה:

אך הנלפע"ד דבא הרמז בהנרות אשר הם נגד כשמת אדם כמו דכתיב נר ה' נשמת אדם אשר אין שום אדם יכול להכניע את עורפו ואת לב האדם אשר היא רע ונעוריו להטותו

לתחי' רק ע"י התורה. כאמרם ז"ל בגמ' בראתי יצה"ר בראתי תבלין היא התורה ע"כ צריך האדם לקבל עליו עול תורה באמת ולקבוע עתים לתורה אף אם יעצרהו מניעות ועכובים הרבה זאת ישיב אל לבו שבודאי אין הקב"ה שולח לו מניעות רק מה שיש בידו כח ללחום עמהם כי הלא היא בידוע שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו ויהי' עז כנמר וגבור כארי וכו' ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. אמור מעתה שע"כ נר האמצעי משובח מכולם להיותו נגד משה רבע"ה שע"י נתנה לנו התורה. והוא הי' הסרסור בקבלת התורה. ותלמוד תורה כנגד כולם:

ובזה פירשתי מה דכתיב כי נר מצוה ותורה אור. ר"ל ע"י נר מצוה בשבעה קני מנורה דכתיב אל מול פני המנורה יאירו הרומז למשה רבע"ה בשביל התורה. נשמע כי התורה אור. כי רק ע"י התורה השי"ת יוצאנו מאפילה לאורה והבן. וז"ש המדרש שלח אור"ך שם רומז להמנורה. ואמת"ך שם רומז לתורה כי התורה נק' אמת כטעם אמת קנה כדאי' בפ"ק דברכות ואותיות אמ"ת הם ראש וסוף ואמצעי דאלפא ביתא כנודע. אף ששאר מצות ה' הם ג"כ אמת עכ"ז התוה"ק היא נצחי לעד ולא כן שארי המצות דיש הרבה מצות התלוים בזמן מ"ע שהזמ"ג. משא"כ התורה היא בכל יום ויום ובכל רגע וכדכתיב והגית בו יומם ולילה. בשביל כך נקראת התורה אמת כי היא נוהג בכל זמן ואין לך עת אשר אינו מחוייב לעסוק בה. וז"ש המד"ר שלח אורך היינו אורו של כר אמצעי אשר היא כנגד משה עצם התורה. מזה נשמע ואמתך. התורה הנק' אמת המה דכחוני כי ע"י התורה יוצאנו ה' מאפילה לאורה ומשיעבוד לגאולה ונבואה אל משכנותיך במהרה:

ב' בהעלתך את הנרות וגו' במד"ר הה"ד יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. נ"ל לפ' דהנה ענין המשכן הי' לקדש את שמו הגדול ית' שיהי' שמו וכסאו שלם כדכתיב כי יד על כס י"ה וכמו שפי' זקיני רבינו המהרש"א ז"ל הפ' אוה למושב לו. כי המלחמה לד' שימלא כס עם א' ויהי' כסא ו"ה לי"ה שיהי' שמו שלם כי במקדש הי' הכה"ג מזכיר שם הוי' ככתבו וזה אוה למושב לו אותיות או"ה למושב לו. וזש"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. כי רש"י פי' ויקחו לי תרומה לי לשמי. ופי' כבוד אאמ"ו זצלה"ה בספרו ייטב לב פ' תרומה עפי"ד האריז"ל כי השם הוי' המורה כביכול על עצמותו שהוא אחד הפשוט צריך להזכיר אותו בכל האותיות יחדיו בבחי' האחדות מה שאין הפה יכול לדבר בלתי כה"ג שהי' שכינה מדברת מתוך גרונו והיינו כשהי' שומעין את השם וכו' מפורש יוצא כלומר מאליו מפי כה"ג וכו' וזה שפירש"י ז"ל ויקחו לי תרומה לי לשמי. כדי להזכיר את שמי עכ"ל בקיצור וכן איתא בספרים בשם הריב"ש טו"ב ימלא ה' כל משאלותיך שכל מבוקשך יהי' שיהי' שמו וכסאו שלם. וזשפ"י רש"י ז"ל כשראה אהרן חנוכת הנשיאים

חלשה דעתו שלא הי' עמהם בחנוכה. ולא הי' מסייע לקדש את שמו הגדול ע"כ חלשה דעתו. וז"ש המדרש יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו ר"ל כ"י אי"ן בגימ"ט צ"א הוי' אדני שהיא זיוג עליון כנודע היא מחסור ליראיו. ע"כ פי' רש"י כשראה הקב"ה שחלשה דעתו אמר לו חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הכרו"ת שם רומז למה דאי' בכוונת כר חנוכה כי בנר יש שלשה יחודים הוי' אקי' הוי' אדני הוי' אלקים בגימט' נ"ר שע"י מצות הדלקת הנרות יש בו כח לעשות הג' יחודים ועי"ז יהי' שמו שלם וכסאו שלם במהרה בימינו אמן:

ג' א"י בהעלתך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. ובמדרש יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. ונראה לומר דהנה הצדיק והמוכיח בעם המורם ומנהלם בדרכי התורה ויראה המעלה את הנרות הם המה נשמות ישראל הקדושים ברום המעלות בז' מדות הקדושים חג"ת כהי"מ צריך היא גם לבקש עליהם ולהשפיעם שפע ברכה הצלחה ממקור הברכות למען שממנו יקחו לעבוד את ה' כי באמת אמרו אם אין קמח אין תורה ע"כ צריך האיש המורם הזה בטרם שרוצה להעלות נשמות ישראל למקור הקדושה בדרך התורה ועבודת ה' לבקש ולחנן מהאל יתב' שאל יחסר מזון לכל בית ישראל מחי' וכלכלה ועי"ז יוכלו לעבוד את ה' בלב טהור וברוח נכון בכל נפשם:

והנה אמרו ז"ל (בבא בתרא כ"ה) אר"י הרוצה שיחכים ידרים ושיעשר יצפין וסי' שלחן בצפון ומנורה בדרום. הכוונה דהמנורה מרמזת לחכמה חכמת התורה כר ה' ושלחן בצפון כי מצפין זהב יאתה [איוב ל"ז] והנה כל הרוצה להחכים בחכמת התורה צריך הוא ג"כ שאל יחסר לו טרף ולחם חוקו למען שלא יגיע לו ביטול תורה מחוסר כל. וז"ש וסימנך שלחן בצפון ומנורה בדרום. כי מי שהוא עוסק בחכמת התורה מנורה בדרום להאיש הזה צריך שיהי' ג"כ דבר העומד נגד המנורה דהיינו בצפון שהיא שלחן המרמז לפרנסה ועי"ז יכול הוא לקיים מצות התורה בשלימות כראוי:

וזה כוונת הפ' בהעלתך את הנרות. כשתרצה להעלות נשמות ישראל כר ה' נשמת אדם להביאם ולהדריכם בדרך התורה צריך אתה לראות שיהי' אל מול פני המנורה שתכוין אל מה שהיא מול פני המנורה דהיינו שלחן בצפון שהיא מול המנורה העומדת בדרום שתשפיע להם רב שפע וברכה שאל יחסר להם כלום ואזי יאירו שבעת הנרות כי עי"ז שלא יהי' טרודים בענינים אחרים ויהי' כל מגמתם וחפצם רק בקיום התוה"ק יאירו על ידם ז' המדות הקדושות ויהי' אור התורה והחכמה בתכלית השלימות וע"ז אמר המד"ר הה"ד יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו כי לאלה היראים את ה' ושומרים מצותיו בקדושה יתירה ודאי ראוי שאל יחסר להם כל טוב כי זולת זאת אינו באפשרי לקיים

התוה"ק ואם אין קמח וכו' וא"כ בודאי לאלה היראים ועובדים את ה' באמונה יתירה באמת ובלב שלם בודאי הקב"ה ישפיע להם כל טוב באין מחסור וזה כי אין מחסור ליראיו ויהי' להם אך טוב סלה ויושעו בדבר ישועה ורחמים ממעון הברכות והבן:

ד' א"י בהעלתך את הנרות וגו' ויעש כן אהרן פרש"י ז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. ובמדרש אל מול פני המנורה וגו' הה"ד שלח אורך ואמתך המה ינחוני וצ"ב. והנ"ל בס"ד עפ"י מאמרם ז"ל באבות רבי אומר איזה דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושי' ותפארת לו מן האדם וכתב ע"ז הריטב"א ז"ל (הובא במדרש שמואל) שלא יהי' כילי וגם המבזבז אל יבזבז יותר מחומש וכן אמר שלמה המע"ה אוהב כסף שהוא הכילי לא ישבע כסף ולעולם לא יעשה צדקה מאהבתו את הכסף הרי דבר כנגד הקמצן ואח"כ אמר ומי אוהב בהמון כנגד המפזר שלא כסדר שהוא אוהב בהמון עם לעשות להם טובה לסוף יצטרך הוא לבריות וז"ש לא תבואה שלא ישאיר לעצמו תבואה ועל שניהם אמר גם זה הבל שאין מדה טובה אלא האמצעית עכ"ל עיי"ש. מצינו למדין שהבחירה הטובה היא בדרך האמצעי כגון בצדקה שיהי' תפארת לעושי' ע"י שלא יהי' וותרן ביותר ותפארת לו מן האדם ע"י שלא יהי' קמצן ביותר וכ"כ היא גם בשאר ענינים וכאשר גם הרמב"ם ז"ל (בהל' דעות) הפליג מאוד בדרך הממוצע בכל דבר ודבר. אכן כלל גדול אמרו באיש אשר כבר הרגיל את עצמו באיזה מדה רעה ח"ו אז ההרגל נעשה טבע וקשה לפרוש ממנה ע"כ איפא זאת העצה היעוצה והיא הנותנת לאחוז דרכו בקצה האחרון ההפכי כדי להרחיק ממנו מדה המגונה ואח"כ יהי' בכחו להחזיק במדה האמצעית וכבר נתבאר זה בספרים ע"ד משל למקל או לבגד שנתעקם אי אפשר לישרו אלא א"כ יעקמו אותו מקודם לצדו השני כי אם יטו אותו אל מרכז האמצעי יחזור להעיקום כנראה בחוש ע"כ ההכרח לעקם אותו על קצתו השנית ועי"כ ישאר על מרכז האמצעי. איברא הדעת מכרעת דכ"ז שייך רק במי שכבר הורגל באיזה מדה לא נכונה ח"ו לא כן במי שלא סר מני הדרך התורה כל ימיו ומעולם לא הורגל עצמו במדות רעות ח"ו לאיש אשר אלה לו לו ראוי ולו נאה ליילך ולהתנהג עצמו בכל זמן ועידן בדרך הממוצע כאמרם ז"ל. וזה אפשר לרמז במה שצוה השי"ת אל מול פני המנורה יאירו וגו' שם רומז שצריך האדם להחזיק בכל דבר בדרך הממוצע (וכאשר כבר דבר בקדשו אאמ"ו זצוקלה"ה בס' ייט"ל פ"ז עד"ז עיי"ש). אולם כבר בארנו שלאו כל אדם זוכה לכך ולא אמרן אלא באיש שיש בו כל המדות הטובות אשר מנו חכמים משא"כ מי שיש בו איזה מדה רעה ח"ו אז א"א לו לאחוז במדה האמצעית כמשל המקל הנז"ל. וע"ז בא הכתוב ואשתבוחי בי' באהרן שיורד עפ"י מדותיו באומרו ויעש כן אהרן אל

מול פני המנורה וגו' ירצה שהוא מעודו התנהג עצמו בקו המדה האמצעית ושהי' יכולת וסיפק בידו להתנהג עצמו בדרך זה כי הי' שלם בכל המדות ולא הי' בו שום מדה מגונה ח"ו שיהי' מוכרח ע"י לאחוז בקצה האחרון. וזהו כוונת רש"י ז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שינה דהיינו אפי' במדה אחת לא החסיר ולא הי' צריך לשנות מכמו שצוה הקב"ה לילך בדרך הממוצע כי לא הי' בו שום שמץ דופי ח"ו:

והנה דעת לנבון נקל דמי שזכה לכך להתנהג עצמו במדה זו אז עבודתו מתקיימת תמיד באופן אחד משא"כ במי שצריך לפעול ע"י מדה ההפכי זהו עבודה שאינה מתקיימת כי היום צריך להתנהג עצמו כן ולמחר ולאחר זמן יצטרך לשנות עבודתו אל מרכז האמצעי. ע"כ עבודה המתקיימת נקרא בבחי' אמת כי קושטא קאי תורת אמת היתה בפיהו. וז"ש המדרש עה"פ אל מול פני המנורה יאירו וגו' שמרמז על שצריך לאחוז בקוטב האמצעי וע"ז סמך הפ' שלח אורך ואמתך היינו התורה שנקראת אור ואמו"ת"ך דהיינו באופן המתקיים שפת אמת תכון לעד שהיא הדרך האמצעי הנק' בבחי' אמ"ת המה ינחוני והבן:

ה' דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלתך את הנרות וגו' פירש"י ז"ל שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה. ובמדרש זש"ה ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר וצ"ל סמיכת המדרש. ונ"ל בהקדם אמרם ז"ל באבות ר"ח בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות. דיל"ד בתיבת להם דהי' די באמרו לפיכך הרבה תורה ומצות כו' ויבואר לדעתי דהנה מודעת זאת אשר כל מצוה דרבנן היא כדאורייתא ואתיא מכללא דלא תסור כמבוא' במס' שבת פ' ב"א וכיון שכן הדבר שכל התיקונים הגדרים וסייגים שנתהוו בכל דור ודור ע"י עמודי התורה התנאים ואמוראים הגאונים השרידים אשר עומדים להעמיד הדת היא כתורה ממש. לכאורה יפלא למה לא נאמרו גם כללותיה ופרטותיה ודקדוקי' של דברי חכמים וחידותם למשה בסיני כמו כל התרי"ג מצות המפורשים ולמה היה זאת מלפניו למסור התוה"ק ביד חז"ל לעשות בה כפי דעתם ורצונם להוסיף יו"ט שני או לגרוע שלא לתקוע בר"ה שחל להיות בשבת וכדומה. הלא כולם מרועה אחד נתנו והול"ל כלם בסיני עם התרי"ג מצות וכבר נתקשו בזה הראשונים ז"ל. אכן לתשובת השאלה הזאת נאמר שהוא מחסדו יתברך למען צדקו שרוצה בטובת עם סגולתו רצה לזכות את ישראל שיהיה בידם ובכחם להגדיל ולהרחיב התוה"ק כדי להגדיל שכרם בכפלים ע"כ מקום הניח לחז"ל להתגדר בו שהם ימצאו חלקם בחיים אור הגנוז והצפון בהתוה"ק וכל דבריהם ז"ל צריכים שימור וחיזוק כי תורת ה' בפיהם. והדברים עתיקין וזה ירצה בדברי ר"ח ב"ע באמרו רצה הקב"ה לזכות את ישראל שיהיה לאל ידם להגדיל תורה ולהאדירה לפיכך הרבה להם. דייקא ר"ל

שהניח מקום להם שהם ירבו ויוסיפו עה"ת. תורה ומצות. ולמה באמת היה זאת ולא נאמרו גם דברי חז"ל בפירוש למשה בסיני. והיה כמשיב ה' חפץ למען צדק"ו תיבת צדקו מוסב על ה' הכוונה בשביל צדקתו שרוצה בטובת עמו בית ישראל ורצה לזכות אותם ע"כ יגדיל תורה ויאדיר אצל ישראל לעשות גדרים וסייגים כדי להגדיל שכרם כנ"ל:

והנה באמת אמרו בסה"ק דהמנורה מרמז לתורה ומצות כטעם כר מצוה ותורה אור. ומעתה י"ל שזה שכ' רש"י ז"ל דצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה ר"ל דהצווי הבוב"ה הי' בהעלתך את הנרות היינו התורה והמצוה עד"ז תדליק שיניח מקום לחכז"ל להתגדר להרחיבה ולהאדירה בסייגים וגדרים וזה שפי' עד שתהא שלהבת עולה מאליה שתפעול בהם כח אלוקי עד שהם מעצמם ירבו ויוסיפו כנ"ל. וזה סמיכת המדרש לכאן שרמזה התורה שתהא שלהבת עולה מאליה היינו מה שמוסיפים חז"ל עה"ת כי ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר אצל ישראל כנ"ל והבן:

דבר אל אהרן ואמרת אליו וגו' צריך להבין (א') למה כפל לומר דבר ואמרת (ב') קושי' האוה"ח על אמרו להלן ויעש כן אהרן אל מול פני וגו' כאשר צוה ה' את משה יל"ד למה הוצרך לומר אל מול פני ולא הספיק במאמר ויעש כן וגו' עוד חזר לומר כאשר צוה ה' והיא המאמר עצמו שאמר ויעש כן וגו' (ג') יש להבין דברי רש"י ז"ל ויעש כן אהרן להגיד שבחו של אהרן שלא שינה ולכאו' מה שבח היא זה לאהרן קדוש ה' שלא שינה מכאשר צוה ה' את משה (ד') יל"ד על אמרו למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו שלא הי' עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו א"ל הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות ע"כ ולכאורה יש להבין למה לא נתן הקב"ה שום פיוס למשה רבע"ה כי הלא גם הוא לא הי' עם הנשיאים בחנוכה. וכל אלה באחת יבוארו בס"ד עפ"י מאמר חז"ל באבות משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל. הרי דע"י שעשה משפטיו עם ישראל והודיעם מצות ה' לעשותם עי"ז זכות הרבים תלוי בו והוי כאלו עשה גם הוא בעצמו. ולפי"ז י"ל שזה הפיוס שהי' לאהרן שהי' מדליק ומטיב את הנרות זה הי' ג"כ למשה רבע"ה כי הוא הי' השליח ולמד לאהרן שידליק וייטיב את הנרות וא"כ זכותו תלוי גם בו והוי כאלו עשאו גם הוא בעצמו. וזש"ה דבר אל אהרן. היא עצם הצוואה של מעשה הכרות. וגם ואמרת אליו והיינו שזה היא הפיוס גם למשה לסבת שאתה תאמר אליו א"כ ה"ה כאלו גם אתה עומד ומטיב את הנרות. והנה ידוע דעיקר העבודה היא שיהי' כוונתו רק לש"ש ולא לשם מחשבה זרה אחרת דהיינו להתנאות ולהתפאר או לשאר פני' ומחשבות בלתי רצויות לפניו יתב' אך מאוד

מאוד צריך העובד להתגברות לזה שלא יסיתיהו יצרו בעת שעושה המצוה ולהדיחו ממחשבתו ממנו יתב' או ממחשבה זרה ופני' כידוע מפי ספה"ק אך מי שאינו עושה מצוה בפועל ממש רק אומר לאחרים וגורם להם שיעשו הם בזה קשה ליעול במחשבתו מחשבה או פני' אחרת כי הוא אינו עושה כלום רק באמירה בעלמא מקיימה ובזה ליכא שום טרחא ויגיעה א"כ באיזה עלילה יוכל יצה"ר להדיחו ממנו יתב' ולהביא במחשבתו פני' אחרת או גבהות הלב. והנה לפי"ז מקום יש בראש לומר שגדלה מעשה משה רבע"ה יותר מאהרן כי באהרן שעשה הדלקת והטבת הנרות בפועל ממשי הי' מקום להיצה"ר שיכניס במחשבתו פני' שלא לש"ש משא"כ לגבי משה שלא עשה כלום רק באמירה בעלמא לא יפול ע"ז מחשבות ופניות חוץ. אך ע"ז אמרה התורה ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותי' בפועל ממש ואעפי"כ הי' כאשר צוה ה' את משה הכוונה כמו שלא הי' למשה שום פני' ומחשבה אחרת שלא לש"ש כ"כ היתה עבודת אהרן הכהן זכה וצלולה בלי שום ערבוביא שלא לש"ש וזה ירצה בכוונת רש"י ז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שינה דהיינו שגם הוא לא שינה בעבודתו כלום לעשותה בתערובות מחשבות אחרות בלתי רצויות לפניו יתב' ושבח גדול הוא לו זה שלא עשה את עבודתו בשום מחשבה אחרת רק לשמו יתב' והבן:

ויעש כן אהרן וגו' פירש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. רבים מקשים דהאיך ס"ד ומה"ת דאהרן ישנה ח"ו מפקודת הקב"ה. והנ"ל לרמוז בדברי רש"י בהקדם דברי המהרש"א ז"ל בח"א (עירובין י"ג) דת"ר שתי שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא משנברא וכו' נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא וכו' ופי' הוא ז"ל נמנו וגמרו כלומר שמנו התרי"ג מצות שיש שס"ה לאווין ורמ"ח עשין וא"כ הל"ת מרובים ויצא שכרו בהפסידו כיון שהיא קרוב להפסד חלילה וע"ז גמרו טוב שלא נברא וכו' עכ"ד. והנה בספר נועמ"ג פ' בלק הביא משמי' דהגאון החסיד מוהרש"ש הלוי לקיים טעמא דאידך מ"ד דס"ל דטוב לאדם שנברא והא הוי קרוב להפסד דידוע דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ולא כן מחשבה רעה וא"כ ממילא אם חזי לאיצטרופי המחשבה בהדי המצוה א"כ המצות עשה הם מרובים מהל"ת כיון דאצל הל"ת לא מצטרפינן המחשבה עכ"ד היקרים ובזה פי' הנועמ"ג פי' הפסוק אני ישנה ולבי ער דהנה ישנ"ה היא מספר שס"ה וא"כ כיון שהל"ת הם יותר מהעשין א"כ כוח לו לאדם שלא נברא ע"ז אמר ולבי ער. כי ע"י שלבו ער בעת קיום המצוה והקב"ה מצרף ג"כ מחשבות לבי לטובה א"כ זה תחשב לי לצדקה עכ"ד הקדושים ולולא דבריהם נ"ל ג"כ לומר מלתא דעבידא לטעמא דהך דס"ל דטוב לו שנברא דאי משום הא לא ארי'

דהטעם הוא דנוח שלא נברא משום דנפישא לאווין מהעשין. דהנה מצינו בגמ' גדולה עבירה לשמה וכו' דלפעמים אף שאדם עושה איזה עבירה אכן אם כוונתו רצוי' בזה לשמים למען שיצמח מזה כבוד לקדושת שמו יתב' אזי גם הל"ת לצדקה ולמצוה תחשב וכמו שמצינו במעשה העגל שאמר מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בהם כמו שאמרו ז"ל והובא ברש"י פ' ויקרא והי' כוונת אהרן לקדושת שמו יתב' שלא יסתלק לגמרי מישראל ח"ו וזה הי' לימוד זכות לישראל וא"כ אף שהל"ת מרובים מוהעשין בכ"ז לא הוי קרוב להפסד דהא בכל המעשים אשר יעשה אותם האדם אף אהל"ת אם כוונתו ומלאכתו רצוי' למען שיצמח מזה קידוש השם יחשב למצוה ויקבל שכרו וא"כ לא צריכין תו להא דאמרן. ע"ד. ולבי ער בקיום המצות בצירוף המחשבה כי אף העבירות יוכלו להיות מצות. אמור מעתה שזהו כוונת רש"י ז"ל להגיד שבחו של אהרן שלא שינה רצונו לומר כי באהרן מצינו שעשה עבירה לשמה בעשיית העגל ותחשב לו לצדקה צדקת ה' עשה עם ישראל וא"כ כגון עבירה לשמה שעשה אהרן ע"י העגל שפיר חזי לאצטרופי למנין חשבון המצות להכריעם לטובה. ולומר דטוב שנברא משלא נברא, דקרוב לשכר ע"י הבריאה. ולא צריכין למימר לגבי אהרן אני ישנ"ה. ע"י השס"ה ל"ת רק ולב"י ע"ר. ע"י המחשבה טובה שמצטרפת למעשה. כי אפילו במספר ישנ"ה שהיא הל"ת גופ'. יוכל להפכן למצות ע"י שעושה אותן עבירה לשמה. ולאו כל מוחא סביל דא. וזה שבאת התורה לומר. ויע"ש כ"ן אהר"ן. להגיד שבחו של אהר"ן. שלא שינ"ה. ר"ל שלא היה בבחינת שינה אף בהל"ת שגי' שס"ה. כי אצלו היה גם הל"ת יכולין להכריע לטובה מנין המ"ע. אעפ"י שהם רמ"ח. כי נוספו גם מהל"ת ויצטרפו להמ"ע ע"י שהיה בגדר לעשות העבירות למען יתגדל ויתקדש כבוד שמים ע"י. וזה היה שבחו של אהרן. ודו"ק:

ועפ"י הדברים האלה הנ"ל אמרתי לפרש בענין מטבע שטבעו חכמים בברכת חתנים שהכל ברא לכבודו ואחרי' ברכת יוצר האדם כמו דאי' בפ"ק דכתובות ולכאורה הי' צריך לתקן לומר בתחלה ברכת יוצר האדם ואח"כ הברכה של שהכל ברא לכבודו דעיקר היצירה הי' רק בשביל האדם כאשר כבר עמדו ע"ז המפו' ולהנ"ל יתבאר ע"נ דמעיקרא בתחלה לא יכולין לברך על יצירת האדם דנוח לו לאדם שלא נברא והטעם דהל"ת מרובים והוי קרוב להפסד. ולפי דברינו הנ"ל ארווחנא דאעפי"כ יצירת האדם לטובה תחשב כי אף שהאדם עובר על איזה ל"ת אכן אם כוונתו למען כבוד שמו שלא יתחלל כהאי עובדא דאהרן ושיתקדש ש"ש עי"ז למצוה יחשב לו ע"כ ויתוסף על המ"ע ונגרע מהל"ת ע"כ יצירת האדם לטובה תחשב והוי רחוק מהפסד וע"כ מברכין מקודם שהכל ברא לכבודו ירצה שכל הדברים אשר פעל ועשה קורא הדורות מראש הוא רק

לכבודו ברא למען שיהי' מהם כבוד שמים וא"כ אף הל"ת בכללם שאם יצמח מהם כבוד שמים לזה בראם וא"כ שייך שפיר לברך אחרי' יוצר האדם דכיון שאף ע"י הל"ת יכול להיות כבוד להקב"ה אף אם יעבור על איזה ל"ת אכן אם כוונתו למען קדושת ש"ש תחשב לטובה וא"כ טוב לו לאדם שנברא ושייך שפיר יצירת האדם אשר הוא לכבודו של הקב"ה. משא"כ בלי הקדמות ברכת שהכל ברא לכבודו לא הי' יכולין לברך ברכת יוצר האדם כיון דנוח לו לאדם שלא נברא ע"כ מקדימין ברכת שהכל ברא לכבודו וכדברינו הנ"ל ודו"ק:

קח את הלוים מתוך בנ"י וטהרת אותם וכה תעשה להם וגו' אפשר שרמזה בזה התוה"ק. דהנה יש ב' מיני דרכים המעוררים ומלהיבים את לב האדם לעבודת ה' יתב' ולעשות תשובה שלימה על אשר חטא ח"ו הדרך האחד היא המדכא את הגוף ומטהר את הנפש ע"י יסורים כדאי' בגמ' אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו. הדרך הב' היא היותר מעולה אם ה' יברך חילו יותר מכפי מעלליו ומעשיו ג"כ יכנע לבו לשוב עד ה' ויתעורר בעצמו עי"ז לעשות חושבנא בינו לבין קונו כידוע וכאשר כתבנו כ"פ מרבינו ה"ק מוהדו"ב זצוקללה"ה לפרש משוך חסדך ליודעך אל קנא ונוקם. שע"י החסד הגדול תהי' הנקמה. ופי' אאמו"ר זצוק"ל אל נושא היית להם כלו' הגבהתם למעלה ראש ובזה יהי' ונוקם על עלילותם. ולכן אפשר לרמז בדרך זה קח את הלוים ע"ד הפעם ילוה אישי. ור"ל קח את הלוים הרוצים לחבר ולדבק בה' יתב' וטהרת אותם באופן וכ"ה תעשה שם רומז לברכת כהנים שנכתב בלשון כה תברכו והיינו באופן הטוב הנבחר והמעולה יותר מהדרך הב' שהיא ע"ד יסורים. ויתן ה' שנזכה לתשובה שלימה מאהבה ויתגלה ויתקדש שמו יתב' עלינו ועל כל ישראל בבי"א:

איש איש כי יהי' טמא לנפש או בדרך רחוקה לכם וגו' ועשה פסח לה' בחודש השני וגו' ויל"ד בתיבת לכם שנראה כמיותר ודרשת חכז"ל ידוע. ובמדרש יש אמר הקב"ה ליוסף אתה אמרת אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם חייך דבשבילך הם עושים פסח קטן שנאמר ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ע"כ (והובא בספר ערבי נחל) והמדרש הזה סתום וחתום ואומר דרשוני וחיו. ונ"ל לפרש בס"ד בהקדם לפרש הפסוקים בפ' ויחי ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלקים אני. ואתם חשבתם עלי רעה אלקים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם וגו' והקשו מפוה"ת ע"ז מהא דאמרי' בפ' עשרה יוחסין (דף פ"א) ר"ע כי מטי להאי קרא בכי כתיב אשה הפרם וה' יסלח לה במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה והי' שותה יין ומטמאה למתים ללמדך שאפי' המתכוין

לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה ע"כ הרי דאפי' אם רק מתכוין לעשות עבירה ח"ו אף שלא עשאה מ"מ צריך כפרה וא"כ לפי"ז יש להבין על הנחמה אשר נחם יוסף לאחיו לאמור אליהם ואתם חשבתם עלי לרעה וגו' כי הלא אף אם לא עלתה בידם לעשות מ"מ עבירה היא בידם על שחשבו. עוד דקדקו על אמרו אנכי אכלכל אתכם שמשמע מלשון זה שהוא הבטיח להם לכלכל אותם בבטח ובאמת מי יוכל לדבר כזאת הלא הכל בידו של הקב"ה היא ולא בידי זולתו. ויתבאר לדעתי עפי"מ דאיתא בגמ' (ע"א דף ד') ואר"י בן לוי לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שנאמר מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים וגו' והיינו דאמר ר"י משום רשב"י לא דוד ראוי לאותו מעשה (דבת שבע) ולא ישראל ראוין לאותו מעשה וכו' אלא למה עשו לומר לך שאם חטא וכו'. מצינו למדין מהא דת"ר אשר לפעמים מן השמים מכריחין את האדם שיחטא אם יש מזה איזה תועלת כי גם בעת שהי' ישראל עושים את העגל היו גבורים ושליטים ביצרם ולא הי' ראוי להתגבר יצרם עליהם אלא גזירת המלך הי' לשלוט בם כדי ליתן פ"פ לבעלי תשובה:

והנה ידוע שעי"ז שחשבו אחי יוסף להרע לו נסתבב הסבה שהורד למצרים ונעשה שליט ומשביר לכל עם הארץ להחיות גם להם לפליטה גדולה ולשום להם שארית בארץ ועי"ז נשתלשל הדבר שירדו כולם למצרים ועי"ז נתפרסם אדונותו ואלקותו יתב' שהוציאם מעבדות לחירות כדכתיב אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים ומבית עבדים הרי לפנינו שזה שחשבו אחי יוסף להרע לו הי' לתועלת גדול וטובות גדולים נשתלשלו עי"ז וא"כ אפשר לומר כי הוא יתב' הכריחם שיעלה במחשבתם לעשות ליוסף מה שעשו ועיין ברשב"ם ז"ל מה שפי' עה"פ אלקים חשבה לטובה וז"ל הקב"ה גרם לכם ואתם לא פשעתם כי לטובתכם נתכוון הקב"ה ע"כ. ולפי"ז אם הקב"ה סיבב הסבה והוא גרם להם שיהי' במחשבתם לעשות הרעה ח"ו כדי שישתלשל הטובות אח"כ אמור מעתה אזדא לה הקושי' מהא דהמתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שצריך כפרה דשם מיירי שרוצה בבחירתו לעשות עבירה ואך שלא עלתה בידו הדין נותן שיצטרך כפרה אבל לא כן היא אצל אחי יוסף שבטי י"ה שלא היה כוונתם לחטוא כלל אך הקב"ה גרם להם כדי שישתלשלו הטובות. וז"ש ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני ר"ל שאין עליכם שום חיוב כי ה' הוא הגורם ואם שלפי ראות עין נראה שאתם תשבתם עלי לרעה אבל באמת לא מחשבות לבבכם היא כי אם אלקים חשבה לטובה ר"ל שהוא יתברך גרם לכם ולטובה נתכוין כדי שישתלשל מזה הטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב וגם עוד טובה יתירה שיהיה במציאות עי"ז למאמר אנכי

י"א אשר הוצאתיך מארץ מצרים וידוע אמרם ז"ל במדרש אין ישראל ניזונים אלא בזכות האמונה דהיינו אנכי י"א לא יהיה לך וגו' (עיין מזה מה שכתבתי בפ' ויצא באורך). וזה שגמר אומר ועתה אל תיראו אנכ"י אכלכל אתכם והכוונה לרמז הטובה שנצמח שעי"ז נתפרסם אלהותו יתברך במאמר אנכי וגו' וממילא בזכות זה אכלכל אתכם שהכל תלוי בזכות האמונה באנכי ואין לכם ליראה משום דבר. והנה איתא בזוה"ק עה"פ איש איש כי יהיה טמא לנפש וז"ל איש איש תרי זימני אמאי אלא איש דהוא איש ויתחזי לקבלא נשמתא עלאה והוא פגים גרמיה דלא שרייא עלי' שכינתא עלאה מ"ט בגין דאיהי גרים והוא מסאב לי' לגרמי' וע"ד איש איש. איש דיתחזי למהוי איש והוא מסאב גרמי' דלא ישרי עלוי קדושה דלעילא. או בדרך רחוקה דא איהו חד מעשרה דאינון נקודים באורייתא וכלהו אתיין לאחזאה מלה. מאי בדרך רחוקה כגון דב"נ דאיהו מסאב גרמי' מסאבין לי' לעילא כיון דמסאבין לי' לעילא הא איהו בדרך רחוקה מההוא אתר וארחא דזרעא דישראל אחידן בי' הא בדרך רחוקה אחיד דביתרחק למקרב לכון ולאתקשרא בכון כמה דאתון מתקשרין עכ"ל הק'. מבואר מזה דאיזה חטא וחסרון גרם להם אז מה שלא יכלו לעשות הפסח בראשון מחמת הטומאה אכן גם זכות גדול בא להם עי"ז שזכו שנתוסף ע"י פרשה אחת בתורה וכמ"ש ז"ל שזכו אלו שתאמר פרשה זו ע"י שמגלגלין זכות ע"י זכאי וגם עיקר הדבר שזכו ישראל עי"ז לפסח שני גם זה היא זכות גדול ולכן י"ל שגם חטא זה גרם להם הקב"ה ולטובה נתכוין כדי שימשכו עליהם את הטומאה ויזכו להוספת פסח שני ורק בעיניהם היה נראה ונדמה שחטאו אז ולכן המשיכו עליהם את הטומאה אבל באמת הקב"ה גרם להם זאת ולטובה נתכוון וממילא שלא חטאו כלל. וז"ש איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה ור"ל כמו"ש הזוהר שנטמאו לנפש והי' בדרך רחוקה מאורחא דזרעא דישראל אבל לא כן היא כי זה היה הכל ברצון הבורא יתברך כדי שיזכו להוספת פסח שני. וכ"ז נשמע מאחי יוסף שחשבו להרע לו ולא היה בהם שום חטא כי א' חשבה לטובה שנשתלשל עי"ז מאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וגו' וז"ש המדרש אמר הקב"ה ליוסף אתה אמרת אנכ"י. היינו על ידכם יאמר מאמר אנכי וגו'. אכלכל אתכם ומזה כראה ונשמע שלפעמים הקב"ה גורם חטא לאדם כדי שיוכל לזכות הרבה כמו למאמר אנכי ה' אלהיך וגו' ויכלכל אותם וגו' ועי"ז חייך דבשבילך הם עושין פסח שני שנאמר ויהי אנשים אשר הי' טמאים לנפ"ש אד"ם ור"ל ע"י החטא עי"ז זכו לעשות פסח שני כמו שהיה אצל אחי יוסף. והבן כי נכון הוא. **בפסיקתא** (הובא בילקוט ראובני בזה"ל) על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו ולא עשה כן לכל גוי וגו' וצריך ביאור. ונ"ל לרמז עפימ"ש בפרקא דר"א סי' ל"ט כשבאו לגבול מצרים היה

שבעים חסר אחד מה עשה הקב"ה נכנס עמהם במנין ועלו למספר שבעים וכשיצאו הי' ששים ריבוא חסר אחד נכנס עמהם במנין ועלו למספר ששים ריבוא לקיים מה שנאמר אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלך גם עלה עכ"ד. ובזה פי' אא"ז זלה"ה בספר ישמח משה פרש' שמות והוא באחד ומי ישיבנו דהיינו שאם הקב"ה כביכול נמנה באחד מישראל א"כ מי ישיבנו שמזה נראה גודל חשיבותם של ישראל שהקב"ה נמנה במספר לאחד מהם ועיי"ש דמהאי טעמא נתבטלה טענת אוה"ע המובא במדרש דישראל בטלין ברוב לגביי' כי לפי הנ"ל ישראל חשובין כ"כ עד שאחד מהם הוא עומד נגד כו"כ מאוה"ע כי הלא גם הקב"ה אינו מחשיב עצמו אלא כאחד מישראל וא"כ נראה בעליל חשיבות של אחד מישראל מה שאינו כן באוה"ע:

והנה מובן שישראל זכו למעלה זו רק ע"י התורה הקדושה אשר קיימו וקבלו היהודים עליהם שבזה נזדככו כ"כ לזכות לזו שהקב"ה נכנס עמהם במנין לאחד מהם בכח זה שיקבלו את התורה לעתיד כידוע משא"כ אוה"ע אשר לא רצו לקבל את התוה"ק ומאסו בדרכי ה' אין להם היקר וגדולה הזה וז"ש דוד המלך ע"ה מגיד דבריו ליעקב דייקא חוקיו ומשפטיו וגו' דהיינו שאך ישראל קבלו עליהם את התורה ולא אוה"ע ולכן לא עשה כין היינו כי כ"ן בגימט' שבעים. לכל גוי וכ"ל שלאוה"ע לא עשה כזה מה שנעשה לישראל שנמנה במנין עמהם להשלים למספר שבעים מנין כ"ן והבן:

וזה יש לרמז גם בהפ' עפ"י ה' יסעו בנ"י דהיינו שבעת שנסעו בני ישראל סבא למצרים היה נחשב ביניהם לאחד וגם אח"כ בעת שיצאו משם הקב"ה נכנס עמהם במנין לס"ר וע"ז רומא שבנסיעתן וחנייתן היה הקב"ה ביניהם לאחד. וז"ש על פי ה' דייקא יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו שבנסיעתן וחנייתן היה ה' עמם לאחד מהם ומעתה יובן שפיר דברי הפסיקתא הנ"ל לא עשה כן לכל גוי וק"ל:

עשה לך שתי חצוצרות כסף. והיו לך למקרא העדה וגו' יל"ד באמרו תיבת לך פעמים עשה לך והיו לך והיה די באמרו עשה לך שתי חצוצרת והיו למקרא העדה וגו'. והנ"ל בס"ד דהנה איתא בסה"ק אוהב ישראל וז"ל עשה לך שתי חצוצרת וגו' שמעתי בשם הרב הקדוש מו"ה דוב בער זלה"ה שאמר אלו הדיבורים עשה לך שתי חצוצרת נוטריקון שתי חצי צורות אך פירושן של הדברים לא שמעתי ע"כ (ועיין גם בסה"ק דברי אמת בפרש' בהעלתך):

ולי נראה לומר ביאור דבריו הקדושים עפי"מ דאיתא בגמ' קידושין פ"ח ת"ר לעולם יראה אדם את עצמו חצי' זכאי וחצי' חייב וכו' ר"א ב"י אומר לפי שהעולם נידון אחר הרוב עשה מצוה אחת אשרי לו שמכריע את כל העולם לכף זכות וכו' עיי"ש וא"כ חייב האדם

בכל עת לראות א"ע מחצה על מחצה בשתי האופנים וזה כוונת דברי קדשו מוהרדו"ב עשה לך שתי חצי צורות כי השני חצי צורות מרמזים על דברי הגמ' הנ"ל שיראה האדם א"ע חציו זכאי וכו':

והנה איתא בספה"ק דהא דאין לעשות מצוה מכח שכר ועונש היינו במצות שיחיד עושה בשביל עצמו אבל מצוה דרבים שאני כשעושה המצוה עבור שכר ועונש העולם זה מותר לעשות על מנת לקבל פרס ועיין מזה בספרי אאמו"ה זצוק"ל בייט"ל פ' ראה ובייט"פ מאמר תוכחת מוסר אות ג' שפי' בזה הגמ' בב"ב ע"ח הא דכתיב על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם בואו חשבון בואו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה והיא עפ"י הגמ' הנ"ל עשה מצוה אחת מכריע את כל העולם לכף זכות וזה וודאי ראוי ונכון לעשות מצוה לזכות רבים מישראל וכו' והן הנה דברי הגמ' כי הבלתי מושלים ביצרם עושים מכח חשבון של עצמם אבל המושלים ביצרם יאמרו בואו חשבון ונחשוב חשבונו של עולם דייקא מה שהעולם נידון אחר הרוב וזה שכר מצוה מצוה עיי"ש באריכות דבריו הקדושים. וא"כ כשעושה המצוה עבור טובת הרבים אזי תחשב לצדקה גם לו ויקבל מהקב"ה שכרו משלם:

ובזה נבוא לביאור הפ' עשה לך שתי חצוצרות דהיינו שתי חצי צורות שתחזיק עצמך מחצה על מחצה וכדברי ראב"י שעל ידי מצוה אחת יכריע את כל העולם לכף זכות ואז אשרי לו כי באופן הזה מותר לעשות המצוה עמלק"פ ואז כשתעשה כן. והיה ל"ך שתחשב גם לך לצדקה ומותר לעשותו אף שתכוין לצורך עצמך כי יהיה נקרא על שמך וגם ל"ך להנאתך והטעם בזה היא משום למקרא העדה דמקרא הוא מלשון חשיבות ע"ד קרואי מועד. והיינו כיון שכוונתך בעשיית המצוה שע"י יתנשאו העדה להכריעם לכף זכות ע"כ בשביל זה מותר לעשות המצוה ותחשב גם ל"ך לצרכך ולהנאתך וא"ש בס"ד:

שלח

שלח לך אנשים וגו' איש אחד איש אחד למטה אבתיו תשלחו ודקדקו המפורשי' על אמרו ב' פעמים איש אחד. ונקדים לפרש הפ' ויבואו עד נחל אשכול וגו' וישאהו במוט בשנים וגו' והקשו ז"ל ממשמע שנאמר וישאהו במוט איני יודע שהיא בשנים מה ת"ל בשנים וכו' עוד יש לדקדק על אמרו אשכל ענבים אחד מה ת"ל אחד דאם היה שנים היה צריך לכתוב אשכלות ענבים לשון רבים. ונ"ל לפ' עפימ"ש בספר אגרא דכלה פרש' בהעלתך ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה ולא יעבוד עוד וז"ל צב"א בגימט' אח"ד וע"ד ואותן היחודים יחודי ק"ש שהם אחד ועד נקרא אנשי הצב"א וכבר ידעת לעתיד

לבא יהי' אור הלבנה כאור החמה ויהיה ד' אחד ושמו אחד שגם יחידא תתאה ברוך שם יסתיים באחד ולא בחילוף אתוון וע"ד ואז יהיה יחידא תתאה ג"כ בכ"ה אתוון כמו יחידא עלאה ויהיה ב' היחודים ג' אתוון שכעת הם רק מ"ט בסוד ויפן כ"ה וכ"ה וזה שרמז ומבן חמשים שנה יתפרש על שינוי האותיות שכל אות נשתנה מחברתה ור"ל כשיהיה היחוד חמשים אותיות אזי ישוב מצב"א העבודה ישוב האדם מלעבוד את העבודה בבחינת מצב"א היינו אח"ד וע"ד כי יהיה ה' אחד ושמו אחד שגם יחודא תתאה יסתיים באחד וזה ולא יעבוד עו"ד אתוון וע"ד שכעת הוא בחילופי אתוון רק יהיה ה' אחד ושמו אחד עכ"ל (ועיין מה שכתבתי לעיל בפרש' בחקתי עה"פ ואשבור מטות עולכם) ונקדים עוד דהנה ידוע דאם היה משה נכנס לארץ ישראל לא היה נחרב בית המקדש ומפני מה לא נכנס משה לא"י כדי שיעלה עמו אתי מדבר שנאמר ויתא ראשי עם. נמצא דאם לא היה חטאו המרגלים היה משה רבינו ע"ה נכנס לא"י ולא היה נחרב הבית המקדש והי' רק אחד כמו לעתיד שיהי' ה' אחד ושמו אחד שגם יחודא תתאה יסתיים באחד ויהיה ג' אותיות אך שע"י עצת המרגלים נתהו' שמשה לא נכנס לא"י ונחרב ביהמ"ק ע"כ בעת הק"ש הם רק מ"ט אתוון ויחודא תתאה בחילוף אתוון (ועיין בישמח משה פ"ז מש"כ בשם המקובלים לדרכו):

וזה שרמז ויבואו עד נחל אשכל ויכרתו משם זמורה ואשכל ענבים אחד ר"ל שהי' רק אחד שבשעת ביאתן לא"י הי' רק אחד ואח"כ וישאהו במו"ט ר"ל שע"י עצת מרגלים נתגלגל הדבר שמשה לא נכנס לארץ ישראל ע"כ בק"ש היא רק מ"ט אתוון וזהו בשנים ר"ל שיחודא תתאה היא בחילוף אתוון ושנים יתפרש על שינוי אותיות כמ"ש בס' אגד"כ על תיבת שנה וזה שאנו מתפללין תמיד שיהי' ה' אחד ושמו אחד שגם יחודא תתאה יסתיים באחד. וזש"ה שלח לך אנשים דתיבת לך לכאורה מיותר אך הרמז בזה דהקב"ה אמר למשה שהשליחות יהי' על כוונה זו שיהי' ב' היחידים דק"ש **נ**' אתוון כי לך בגימטריא **נ**' ע"כ אמר איש אחד איש אחד ב"פ שהקב"ה נקרא איש כטעם ה' איש מלחמה ור"ל איש אחד איש אחד שגם יחודא תתאה יסתיים באחד ויהי' ה' אחד ושמו אחד כי"ר במהרה בימינו אמן:

שלח לך אנשים ויתרו וגו' וישלח אותם משה עפ"י ה' וגו' וישובו מתור וגו' ארץ אכלת יושבי' הוא. ויל"ד באמרו אשר אני נותן לבנ"י דלכאו' שפת יתר הוא. גם אמרו וישלח אותם משה עפ"י ה' אדרבה הא ה' לא צוה אותו לשלוח רק אמר אם תרצה שלח ולמה כתיב עפ"י ה' דמשמע שהשם צוה כן. ובענין המרגלים כבר האריכו המפו' הלא כתיב כולם אנשים צדיקים היו והאיך נהפכו מקצה אל הקצה ומה הי' כוונתם בתלונתם. וגם

הלשון ארץ אכלת ישבי' הוא אינו מובן לפי פשוטו ורש"י פי' בכ"מ שעברנו מצאנום קוברי מתים בודאי יש להפליא וכי לא ראו אנשים חיים ג"כ וכי משום שקוברים מתים היא ראי' דאכלת יושבי' והלא כן הוא בכל העולם אמנם לדרכנו נאמר בכוונת המרגלים לטובה עפ"י הידוע דתכלית עבודת האדם להוציא יקר מחולל להוציא נה"ק שנפלו ונשברו בכל דבר והעיקר באכילת האדם יכוון לתקן כל הנה"ק שבדבר ההוא וכמו שפי' הבעש"ט זלה"ה רעבים גם צמאים משום נפשם בהם תתעטף דייקא (עיין בדברינו לעיל בפ' נח בפ' ואתה קח לך מכל מאכל באורך) ואם כן כוונתו אז הוא בבחי' משפיע ג"כ שמתקן את נפש הנצוץ ההוא משא"כ כשאוכל רק למען הנאתו למלא נפשו כי ירעב ועושה רק למען להשביע תאוותו א"כ הוא רק בבחי' מקבל הנאה מהמאכל אבל אינו משפיע לזולתו וכוונת בריאת האדם הי' רק להטיב לזולתו וכן מפורשים הפ' צדיק אוכל לשובע נפשו נפש המעוטף בהמאכל לא כן הרשעים שכוונתם רק למלאות תאוותם. ובטן רשעים תחסר. שהיא חסר ובוודאי גם בעת שרצה הקב"ה להביא את ישראל לא"י ארץ זבת חלב ודבש לא הי' למען מלאות תאוותם והנאתם ח"ו בדברים ההם אבל העיקר הי' רק לתקן הנה"ק שבהם עד כי יתוקן העולם בהעלותן כולם לשורשם כידוע. וזאת הי' טענת המרגלים והוא עפימ"ש אא"ז זצוקלה"ה בס' ישמח משה פ' בשלח עה"פ ויאכלו מעבור הארץ דהנה במן כתיב ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה דהיא הי' לחם אבירים מאכל שמה"ש נתונים הימנו א"כ לא הי' צריך להם לשום תיקון וזיכוך נמצא דאכילת ישראל את המן לא הי' באמת רק להיות המה לבדם נזונין ממנו אבל המן לא הי' צריך להם וז"ש הוא הלחם וגו' לכם לאכלה דייקא. אבל אח"כ כשכלה המן והתחילו לאכול מתבואת הארץ הי' צריכים באמת לאכול גם למען טובת המאכל גופי' שהי' צריך לתיקון שלהם וז"ש ויאכלו מעבור הארץ ר"ל בעבור הארץ ג"כ עכ"ד:

והנה המרגלים בבואם לא"י ראו כי קדושת הארץ גדלה עד למאוד עד שחשבו בדעתם כי כל הדברים הנמצאים בארץ הזאת מרוב קדושתם א"א לתיקון האדם שבאמצעות אכילתו יתקן אותם ואינם צריכין לדידן והמה רק להמציא לנו מזון ומחי' אבל לא שתצטרך לאכילתנו א"כ אין לפנינו עבודה חשובה. וז"ש ארץ אכלת יושבי' ר"ל שהיא תאכל בלבד ליושבי' אבל לא שגם יושבי' יאכילו לה ר"ל שישפיעו המה להמאכל כי הוא קדוש ורוחני מאוד וא"צ לנו א"כ לא תהי' חשובה עבודתינו כלל ואין אנו רק בבחי' מקבל ולא משפיעים וזה הרע להם מאוד כי כוונתם הי' בא"י להיות בבחי' משפיעים אבל באמת טעו בזה כי גם בא"י הי' צריך לתקן הנה"ק שבמאכל להיות בבחי' משפיע. והנה ידוע משפ"י האר"י ז"ל הפ' כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם ר"ל גשם המאכל

כי על כל מוצא פי ה' דייקא הוא הנה"ק אשר בתוכו יחי' האדם. וז"ש שלח לך אנשים דייקא כי איש הוא בפי' משפיע ור"ל אנשים אשר אין כוונתם למענם אבל המה משפעים לזולתם ויתרו את ארץ כנען אשר אני נותן בחי' משפיע ותכלית עבודתם יהי' למען לתקן הנפשות העטופים בדברים ההמה ולהעלותם למעלה לשורשם למקור עליון. וז"ש וישלח אותם משה עפ"י ה' כטעם כי על כל מוצא פי ה' כנ"ל בשם האר"י ז"ל על בחי' זו שלח אותם משה ג"כ לתקן הנה"ק ולהיות בבחי' משפיע והבן:

א"י שלח לך אנשים וגו' וישלח אותם משה על פי ה' וגו' וברש"י שלח לך לדעתך אני איני מצוה אותך אם תרצה שלח. ויש כאן תמיהא רבתי הזכירוהו המפו' כיון שהקב"ה לא עיכב ע"י ונותן לו רשות לשליחות המרגלים א"כ אמאי אמרן משה בתוכחה במשנה תורה כמ"ש ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו גם צ"ל כיון שהקב"ה לא צוה למשה לשליחות המרגלים מדוע שלחם משה היפוך דעת השי"ת. גם צ"ל דברי רש"י ז"ל להלן וישלח אותם משה עפ"י ד' פירש"י ברשותו שלא עכב על ידו ולכאורה בכ"מ שנאמר על פי ה' משמע בצווי השי"ת ואינו במשמע רק שלא עיכב על ידו רק שבא בפקודתו ואף שרש"י לשיטתו בריש הפרשה היא נכון לפי דבריו אכן באמת על פי ה' משמע בכ"מ שפקודת ה' הי' על כך. וליישב כ"ז נאמר בהקדם מה שהורה לנו הרמב"ם ז"ל במורה סוף ח"ג פ' כ"א כי השכל הוא הדיבוק בינינו לבין השי"ת וכשפונה מחשבתו ושכלו של אדם ממנו ית' לענין זולתו כבר נפסק הדיבוק ואינו עמו ית' וצריך האדם להרגיל עצמו עכ"פ בשעת תורה ותפלה להיות דבוק בו ית' באמת אבל שיגיע האדם לענין שיהא מספר עם בני אדם ויתעסק בצרכי גופו ושכלו כלו יהי' עם השי"ת והוא לפניו תמיד בלבו זאת היתה מדרגת משה רבע"ה ומדרגת האבות וכו' עוד ביאר שם כי השגחה מהשי"ת הוא כפי השכל הדבוק בו ומי שלא יסיר שכלו מעם ה' תמיד ההשגחה בו תמיד והאיש אשר תפנה מחשבתו בקצת עתים מהשי"ת אז תסיר ממנו ההשגחה ובזה סר הספק מ"מ צדיק ורע לו לפעמים כי בעת השכחה אז מצאהו הרע ההוא כי השגחה סבת הדביקות בו ית' ומי שתמיד עמו ולפניו מושגח תמיד לטובה עיי"ש באורך. וכאשר ביארו זאת עפ"י משל השגחת האב על הבן כי כל זמן היות הבן נסמך אצל אביו ודבוק בו בדביקות גמור השגחת האב עליו הוא גדולה עד למאוד וכאשר תסולק הדביקות הלז לעת אשר יגדל הבן ויצא לבקש טרף לנפשו מבלי עזר וסעד אביו אז תסיר ממנו ג"כ השגחת האב הגדולה מחמת חסרון הדביקות בו (ועיין בדרושינו הנדפס בסה"ק ייט"פ מאמר דורש טוב אות ח') והיוצא מזה דכל זמן אשר איש הישראלי דבוק בהקב"ה בדביקות גמור בקיום מצותיו אז לא צריך להשגיח כלל על ענינים הגשמיים בפרנסתו וכדומה כי

הוא מושגח מהשי"ת בהשגחה יתירה והעיקר הוא הדביקות בהבורא והאמונה החזקה שהוא כל יכול להושיע ברב או במעט ולדעת ידיעה נאמנה כי לא בכחינו ועוצם ידינו נוכל לפעול דבר מה כ"א ע"י יכולתו ית' וכאשר ביאר בבינה לעתים (ח"ר דרוש כ"ד) הפ' כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני איכה אוכל להורישם לא תירא מהם כי זכור תזכור את אשר עשה ה' אלקיך וגו' כי אולי תחשוב שאתה בעצמך תוכל להוריש הגוים ההם אז יש לך באמת לירא מהם כי לא בכח יגבר איש ואין המלך נושע ברב חיל אך אם בהפך זה תדמה ותאמר בלבבך רבים הגוים ההם וחזקים ממך ואין באפשרתך יכולת להורישם במנהגו של עולם אז אני מבטיחך שלא יהי' לך שום מורא ולא תדאג כלל כי הנה ה' יוצא לקראתך בהשגחתו ויכלתו להצילך מידם בדרך נס ופלא עיי"ש בדבריו היקרים הנאמרים בהשכל:

פירות הנושרין מדברים האלה כי באם יבטח האדם על רוב עשרו וגודל הצלחתו אז לא יהי' מושגח מאתו יתברך ולא יהי' לו תקומה ח"ו ואדרבה אם ישים בה' כסלו ויבטח על עושהו בדביקות גמור יהי' מושגח ע"י בהשגחה יתירה גדולה למאוד. ואחרי הנחתינו יתבאר הענין על נכון דהנה כאן בשליחת המרגלים אם הי' ישראל אז באמונה שלימה ובדביקות בהשי"ת לא הי' צריכין כלל לשליחות המרגלים לתור את הארץ ולרגל אותה אם חזק הוא העם היושב בה אם רפה ואנחנו החזקים מהם כי ע"י בטחונם בה' שהוא כל יכול להושיע אותם מכף כל אויביהם ולהנחילם את הארץ אשר הבטיחם כאשר יצדקו אמרם ז"ל בקבלה אם לא היו שולחים המרגלים לא הי' צריכים לכלי זיין. אכן לאשר שחפצו בשליחות המרגלים כמה"כ ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו וא"כ מוכח שלא הי' להם מדת הדביקות באמת בהקב"ה כי לולא זאת לא הי' צריכין לבקש על זה וכיון שכן בהכרח שההשגחה לא תוכל להיות בדרך נסי כיון שהיא רק לפי סבת הדביקות הדבוק בה' וע"י שרפו ידיהם מה' הי' צריך ההשגחה להיות ג"כ כפי אמונתם בדרך הטבעי וא"כ בודאי הי' צריכין לשליחות המרגלים ונצטוו לזה מפי הקב"ה. וזה ירצה בכוונת רש"י ז"ל אני איני מצוה אותך ירצה דמצד עצמותי לא תצטרכו לשליחת המרגלים כי אני אוכל להושיע אתכם ולהביאכם אל הארץ אם תהי' דביקים בי באמונה השלימה אכן אם תרצה (האי אם אינו תלוי ומשמש כמו אם כסף תלוה ומשמעו כאשר) היינו כשתרצה לשלוח המרגלים ומוכח מזה שאינכם בדביקות גמור ובבטחון בה' יתעלה ובהשגחתו אז שלח מצוה אני אותך לשלוח כי לא תהי' הכיבוש מעתה בדרך הנס רק כפי חוקי הטבע מאחר שאינכם באמונה השלימה בהקב"ה ועל פי נימוס וחוקי הטבע צריכים לחפור ולתור אחרי מבוא הערים או לשפוך דיק וסוללות כאשר יצטרכו כענין שנאמר

הראנו נא את מבוא העיר. וא"כ אלו הי' ישראל קדושים באותה שעה בדביקות גמור בהבוב"ה לא היה צריכין כלל לשליחת המרגלים וזה אשר לחטא יחשב להם כי אם היו במדרגת הבטחון והדביקות בה' לא היו צריכין לשום פעולה ממשי לרשת את הארץ כי ה' הוא הנלחם להם וישמור צאתם ובואם לשלום. ואף שאח"כ היה השליחות על פי ה' אכן הם גרמו להם כ"ז שחטאו בחסרון אמונתם בה' ע"כ בשביל זאת יחשב להם לחטא אף שהשליחות באמת לא היה חטא אכן על ראשית המחשבה שעלה ברצונם לשלחם זאת לפגם גדול יחשב להם כי בכ"ע צריך להיות במדת הדביקות האמיתית באמונת הקב"ה ונזכה להיות דבוק באמונתו ועי"ז יתרבה עלינו השגחתו ונזכה להגאל גאולת עולם בב"א:

שלח לך אנשים וגו' כל נשיא בהם יל"ד בתיבת בה"ם דמדכתב למטה אבותיו תשלחו כל נשיא ידעי' שיהיה מהם גם להלן כתיב כולם אנשים ראשי בנ"י המ"ה שפת יתר הוא לכאורה. והנ"ל בזה עפימ"ש בעקידה שער ט"ו דהירא מאלהים אין לו אלא יראה אחד מאחד ואין לו יראת הברואים דהוא מושל על הכל נמצא הירא בלתי ירא והבלתי ירא הוא ירא. דמי שאינו ירא אלהים יש לו כמה יראות מכל הברואים דהם מושלים עליו והטעם בזה דכל מה שיש בעולם יש באדם ויש בו כח מכל הברואים וא"כ כשעובד אלהים ומכניע כל הכחות תחת הנשמה אז כל הנמצאות אשר תחתיהן ישאו ק"ו בעצמן וישתחוו לו איש ממקומו כי כן נגזר ורדו בדגת הים וגו' משא"כ כשהוא נמשך אחר הבהמות אז גם הנמצאות הטבעיות ימרדו בו מכש"כ מה שהוא חוץ ממנו עכ"ד ועפי"ז פי' אא"ז זצוקללה"ה בספר ישמח משה בהפטרה לפ' ראה הפ' הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך עליך יפול. הן גור יגור אפס מאותי פ' שיש לו כמה יראות משום דאפס מאותי. פי' שאין אלהים כל מזימותיו. ומה בכך לזה אמר מי גר אתך עליך יפול הכחות שיש בו חונים עליו עליך דייקא מכל שכן הברואים אשר הם חוץ ממנו עכ"ל. ועפי"ז פירשתי מה דכתיב בפרש' משפטים וכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו. דהאי קרא קשי' דלאו סיפא רישא ולאו רישא סיפא. כי ובכל אשר אמרתי וגו' תשמרו היא כולל כל מצות עשה באזהרה כמו"ש רש"י ז"ל מהמכילתא. ושם אלהים וגו' היא לאו מיוחד וסוגיין דעלמא דבא הכתוב שלא לשבע ולא להזכיר שם עכו"ם. ולפי הנ"ל יוצדק כי ידוע דאלהים מורה על לשון אדנות ושררה כמוש"כ אלהים לא תקלל ובאה הקבלה שזה אזהרה לקללת דיין וכמו ראה נתתיך אלהים לפרעה. וזה הסמיכות ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לעשות כל מצות עשה. ואתיא מכללא דכל מ"ע צריכה להיות בדחילו ורחימו יראה ואהבה ויראה קודמת כטעם ראשית חכמה יראת ה'. ועתה

ישראל מה י"א שואל מעמך כ"א ליראה. ובאמת אמרו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת. והירא אלקים אין לו שום יראת זולתו וממילא שם אלקים אחרים. יראת זולתו. לא תזכירו לא ישמע על פיך שלא יהי' לך שום אדנות אחר עליו כי יהי' מושל על כל הברואים:

וזה שאמר השי"ת למשה שלח לך אנשים וגו' כל נשיא בה"ם ירצה אנשים צדיקים שכל אחד יהי' נשיא שליט ומושל בו בעצמו להמשיל הצורה על החומר שהיא הנשמה על הגוף ותמיד יכניעו את כל הכחות כולם תחת הנשמה ואז לא יהי' להם שום יראה אחרת. וממילא לא יהי' להם יראה ופחד מיושבי הארץ. ובעת שהי' לגבי משה הי' באמת כן כמו שפי' בספר אוה"ח מה שאמרו חכז"ל אין לגבי משה מלתא זוטרתא. כלו' אנשים שהי' לגבי משה הי' להם היראה מלתא זוטרתא. אך אח"כ וישלח אותם משה ירדו ממדרגתם עד שלא זכו כ"כ להיות מושלים על עצמם ביראת אלהים. ולכן לא היה רק ראשי בנ"י המה שנעשו אלופים לראש על אחרים ולא על עצמם ונעשו בסוג הירא בלתי ירא. ע"כ הגיע להם המורא מיושב הארץ ואמר אפס כי עז העם וגו' לכך היה מה שהיה. אך גבי כלב כתיב ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו. הבריות שהם חוץ ממנו ג"כ היה עמו שהוא היה מושל עליהם וימלא אחרי שהיה לו רק יראת אלהים ולא יראת זולתו וע"כ והביאותיו וכו' והבן:

ובזה מקום אתי לפ' הפ' בפרשת פנחס יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה. שיעורו להיפוך שיפקוד ה' איש על העדה שיהיה אלהי שופט ומושל על כל בשר אשר עמו כי באדם יש בו כח מכל הברואים. ואז יוכל להיות איש על העדה ולא יהיה לו מורא מפניהם וישפוט תבל בצדק. וציון במשפט תפדה במהרה אמן:

ויקרא משה להושע בן נון יהושע. ובתרגום יונתן איתא וז"ל וכד חמא משה עכותנותי' קרא משה להושע בן נון יהושע ותמהו כלם שהיא משולל הבנה. ובמדרש רבה ויקרא משה וגו' זש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד וצ"ב. ונ"ל עפי"מ שפירשתי (בדרושים לשבת הגדול) הפ' מי יתן טהור מטמא לא אחד עפימ"ש הר"ש אלקבץ והאלשיך בענין נתינת מחצית השקל שהיא כדי להורות לעם בני ישראל יחוס האחדות לומר שהוא בלבדו אינו אלא מחצית ובהצטרפו עם שאר בני אדם ישלים למנין השלם וזהו הענין מחצית השקל עכ"ד ועפי"ז יתכן פי' הפ' מי יתן טהור מטמא לא אח"ד ר"ל אם אינו אחד בלבדו לפני עצמו כ"א בהתכללות עם שאר אנשים. והנה היסוד לזה האחדות הוא לאחוז במדת ענוה כאמרם ז"ל מאד מאד הוי שפל רוח משא"כ אם רם לבבו ומתגאה לומר אני ואפסי א"כ אינו מתאחד עם אחרים ולפני עצמו הוא ג"כ כאיש שלם. ונוכל

לומר שזה היה החסרון אצל המרגלים שהי' חשובים בעיניהם כל אחד ואחד לאיש שלם בפני עצמם. וז"ש אי"ש אח"ד אי"ש אח"ד למטה אבותיו וגו' שכולם חשבו בעיניהם שהם כאו"א בפ"ע כאדם השלם ולכן לא רצו להתאחד עם אחרים. וע"כ כיון שלא החזיקו במדת הענוה המעולה נתפסו בעצת היצה"ר משא"כ יהושע שהיה עניו ושפל ברך לא היה שולט עליו עצת היצה"ר. וז"ש הת"י וכד חמי משה ענותנותי' קרא משה להושע בר נון יהושע דייקא מחמת שאתה עניו ע"כ ה' יושיעך מעצת מרגלים. ולא יהיה ליצה"ר שליטה עליך. וז"ש המדרש ויקרא משה להושע בן נון יהושע שהתפלל עליו י"ה יושיעך מעצת מרגלים והיינו משום שאתה עניו ושפל בעיניך ורוצה אתה להתאחד עם אחרים הה"ד מי יתן טהור מטמא לא אחד היינו אם אינו אחד בלבדו רק בהתכללות עם אחרים והבן:

א"י בכוונת התרגום יונתן הנ"ל והמדרש הנ"ל זש"ה מי יתן טהור מטמא לא אחד. יתבאר בהקדם להבין הפ' להלן ויהושע בן נון וכלב וגו' ויאמרו טובה הארץ מאד מאד ודקדקו על הכפל מאד מאד. וי"ל לדעתי עפ"י שנראה לי לפרש אמרם ז"ל והנה טוב זה יצר טוב מאד זה יצה"ר דהנה איתא בישמח משה לאא"ז זצוקללה"ה (פרשת חקת) לפרש הפ' מי יתן טהור מטמא וגו' עפימ"ש הכלי יקר מלתא בטעמא דפרה אדומה מטמא טהורים ומטהר טמאים משום דכל דבר נפעל מהפכו ועפי"ז פי' בכל לבבך בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע כי נפעל מהפכו וזהו מי יתן טהור מטמא לא אחד ר"ל מי שהוא אינו אחד עם אותו דבר המנגדו אז נפעל מהפכו עכ"ד ייע"ש. והנה לעמוד בדרכי העבודה כזו להיות נפעל מהפכו דהיינו ללחום נגד המניעים והעיכובים העומדים לשטן נגדו בעבודת השי"ת צריך התגברות יתירה ומההכרח הוא להיות חזק בדעתו ואעפ"י ששנו חכמים במשנה מאד מאד הוי שפל רוח עכ"ז צריך להיות ע"ד ויגבה לבו בדרכי ה' כי אם יחזיק במדת הענוה בנקל יוכל ח"ו ליפול ברשת היצה"ר אשר מצודתו פרוסה על כל החיים לעשותו עניו וביישן ביותר לאמר מי כמוני שפל ברך יהלוך במלחמה גדולה וכבידה לשנות ממנהג בני עירי ומתהלוכות אנשי מקומי להיות נבדל מהם בצלם אלהים בשער פאות הראש והזקן ומלבושים שתהא ימין ה' רוממה ולגדל את בני על ברכי התורה הלא כל רואי ילעיגו עלי והאיך אוכל לעמוד בפני המלעיגים וכדומה לזה שממציא היצה"ר תחבולות ומזימות ועינים קשים כדי להדיחו מעבודת השי"ת. ולכן איש נבוב ילבב וצריך להיות גבור כארי להתגבר על יצרו הרע וכאשר שמעתי מפה קדוש כ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש מצאנז זצוקללה"ה לפרש אמרם ז"ל שעיקר התשובה היא שאף אם באותו מקום ובאותו זמן ובאותו אשה לא עבר עבירה דהיינו אף שהיצה"ר

מסיתו ומצייר לפניו שאין המקום גורם וסובל להתנהג בדרכי החסידות ואותו זמן אינו מוכשר לזה כי לא כדורות הראשונים דורות הללו אשר קשה מזונותיהם של ישראל וכדומה. ובאותו אשה היינו שבני ביתו מעכבים אותו בעבודת השי"ת ועכ"ז לא עבר עבירה והתגבר עליהם זהו התשובה המעולה עכ"ד הקדושים. ואם גם כי כל התחלות קשות אבל אח"כ הבא לטהר מסייעין אותו ואדרבה כל כמה שיותר גדול ההתנגדות והעיכובים נפעל ביותר ולפום צערא אגרא ושכרו גדול בכפלים ועבודתו שלימה ומעילה ביותר ממי שלא היה לו שום התנגדות שאין נפעל מהפכו וז"ש המדרש והנה טוב זה יצר טוב מאד זה יצר הרע ר"ל שעל ידי יצה"ר המתנגדו בעבודת השי"ת עי"ז עבודתו טו"ב מאו"ד כי נפעל מהפכו ומעולה ומשובחת ביותר ממי שאין לו לשום התנגדות. וכהחזיון הזה נאמר אצל יהושע וכלב שבעת שראו המרגלים כולם עשרה אנשים הוציאו דבה על הארץ הקדושה שאי אפשר לבא בתוכה א"כ הי' התנגדות מרובה מאוד בענין כניסת לארץ ולכן אם יהי' הדבר נפעל מהפכו כמה תגדל הטוב של הדבר הזה. וזהו שהפליגו הדבר באמרם טובה הארץ מאו"ד מאו"ד ור"ל ע"י שנפעל מהתנגדות יתירה שיש בזה עי"ז טוב הוא מאוד מאוד יותר מכאשר הי' אם אין לו שום התנגדות. אמנם כבר קדם אמריכו שלהתגברות על התנגדות הזה היסוד היא שלא להחזיק במדת ענוה ואדרבה צריך לילך בגדולות בחרב פיפיות לנגדם כנ"ל ובאמת יהושע הי' גבר ענותן עד למאוד והי' קשה לו לילך בגדולות לכן הי' צריך משה רבע"ה להתפלל עליו שלא יפול ח"ו בעצת המרגלים וז"ש התרגום יונתן וכד חמא משה ענותנותי' קרא משה להושע בר נון יהושע ור"ל שהתפלל עליו ה' יושיעך מעצת מרגלים כפירש"י ז"ל. כי אף שהוא מצוה גדולה להחזיק במדת הענוה כאמרם ז"ל מאוד מאוד הוי שפל רוח מ"מ בכאן הי' צריך להיות בבחי' ויגבה לבו בדרכי ה' כי עי"ז יהי' נפעל מההפכו וכל מה שההפכיות היא יותר מרובה תגדל העבודה כנ"ל:

וז"ש המדרש עה"פ ויקרא משה להושע בן נון יהושע כמ"ש רש"י ז"ל שהתפלל עליו י' יושיעך מעצת מרגלים והיינו מטעמא דאמרן שצריך להתגברות יתירה הה"ד מי יתן טהור מטמא לא אחד אם אינו אחד עם אותו דבר המנגדו אלא נפעל מהפכו כפי' הישמח משה הנ"ל ולכן התפלל עליו שלא יחזיק במדת הענוה להיות שפל ובטל לפניהם אלא יתגבר עליהם ללחום נגדם ויהי' נפעל ממנו. והבן כי נכון הוא בס"ד:

וישלח אותם משה ממדבר פארן על פי ה' וברש"י על פי ה' ברשותו שלא עכב על ידו ע"כ והנה מה דדוחקי' לי' לרש"י ז"ל להוציא המקרא מידי פשוטו עפ"י ד' שהי' רק ברשותו הוא כמו שפי' לעיל בפסוק שלח לך אנשים לך לדעתך אני איני מצוה אותך

וכו' וא"כ ממילא הכונה בעל פי ה' ג"כ ברשותו שלא עכב על ידו. ולולא דברי רש"י הי' נ"ל לומר ולדרוש המקרא הזה כפשוטו שהי' על פי ה'. דהנה איתא במס' שבת (דף ל"א) דר"י סובר סותר ע"מ לבנות שלא במקומו פטור ופריך ממשכן דהוי סותר ע"מ לבנות שלא במקומו ומשני כיון דכתיב על פי ה' יחנו ועפ"י ה' יסעו כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי ע"כ ולכאורה הוא משולל הבנה ופי' בספר ערבי נחל (בפרשה זו) עפ"י ד' הזוה"ק והאר"י ז"ל שהקשו הלא ידוע איסור קדשים בחוץ לביהמ"ק שעומד בא"י ואיך הקריבו ישראל קרבנותיהם בעת היותם במדבר בחו"ל ותי' כמו דמצינו ביעקב שקיפל הקב"ה כל א"י תחתיו כמו כן בישראל בעת צאתם מארץ מצרים בכל מקום שהי' חנייתם הי' שם קדושת ארץ ישראל וגם בנסעם נסע עמהם ארץ ישראל וכל הקדושה עכ"ד. ונקדים מה דאי' בסה"ק אור החיים שכתב בלשונו הטהור. עוד ירצה במאמר ל"ך לצד שהזכירם בלשון חשיבות ואמר אנשים שיורה שהם צדיקים לז"א לך פי' כל עוד שהם לפניך אצלך הם צדיקים אבל כשיחזירו פניהם ללכת בשליחות פקע מהם פלילה וכו' עכ"ל. והנה משה רבע"ה הרגיש בזה שתיכף בעת שילכו ממנו יפקע מהם כח הקדושה כמו שפי' רש"י ז"ל עה"פ וילכו ויבואו. ע"כ שלח אותם משה בכוונה זאת. על פ"י ה'. כי מזה מוכח בענין המשכן אף שהסתירה הי' על מנת לבנות שלא במקומו עכ"ז כיון דכתיב על פי ה' יחנו נחשב זאת כסותר ע"מ לבנות במקומו והיינו כי מלא כל הארץ כבודו וקדושת הבוב"ה אין תופס שום מקום כלל וכבודו מלא עולם ע"כ לא יצוייר אצלו שום השתנות מקום כלל וכיון שחנייתם הי' על פי ה' הכל נחשב כמקום אחד. כמו כן שלח משה המרגלים בכוונה הזאת עפ"י ה' שבכל עת בכל מקום בואם יהי' נחשב כאלו הם במקום אחד ולפניו יעמדו ויהי' נחשבים כולם לצדיקים כולם אנשים ראשי בני ישראל כמו כן אף בהליכתם ובנסעם מזה יהי' צדיקים ונחשבים כאלו עומדים לפניו. וזה שאמר הכתוב וישלח אותם משה על פי ה' דהיינו שמשה שלח אותם בכוונה הזאת על פי ה' שיהי' נחשבים בכ"ע לצדיקים כמו בעת שהי' עומדים לפניו והבן:

ומה הארץ השמנה היא אם רזה היש בה עץ אם אין וגו' וברש"י היש בה עץ אם יש בהם אדם כשר שיגין עליהם בזכותו. יש לשאול על כפל הלשון היש בה עץ אם אין דבשלמא בשמנה הוא וכו' שפיר שייך לומר דבר והיפוכו כי לפעמים שדה אשר אינה שמינה ולא רזה רק היא בסוג האמצעי לא טובה ולא רעה משא"כ אצל צדיק לא יתואר לומר סוג אמצעי לא טוב ולא רע ולא ימלט רק אחד משתי אלה או צדיק או רשע ולמה הוצרך לכפול הדבר היש בה עץ אם אין. ויתבאר לדעתי בהקדם מה שאמרתי לפרש הפ' (בפ' בשלח) ויקרא שם המקום מסה ומריבה וגו' היש ה' בקרבנו אם אין. דהדבר

כמו זר יחשב האיך יתכן דעם בנ"י הקדושים אחרי ראותם את כל הנסים והנפלאות אשר עשה השי"ת לעיניהם להפליא יפלו בגדר הספיקות ויהי' כמסתפקים בדבר הזה אם ה' בקרבם או לאו. (והוא קושי' ר' אבא בזוה"ק שם ותי' שם ר"ש דבעי למנדע בין עתיקא סתימאה דכל סתימין דאקרי אין ובין זעיר אנפין דאקרי ה' וביאורו ידוע מש"כ בפרע"ח בכוונת אתה אחד ובסידור האר"י ז"ל ובעט"צ פרש' בשלח) וביאור הענין עפ"י פשוט כי הנה ידוע אשר זאת הברכה ברכת השם תבוא באחד משני דרכים האחת היא כשיש איזה דבר מה אצל המקבל שתוכל הברכה לחול עלי' ע"ד הנאמר מה יש ליכי בבית וגו' כמבואר בזוהר ועיין בטו"ז ריש הלכות חנוכה בענין הנס. ויש ברכת ה' בבחי' אחרת שהקב"ה ממציא יש מאין כמו שהיה בבריאת שמים וארץ שהמציא יש מאין ומאפס המוחלט כידוע ומפורסים מסה"ק:

והנה נראה בעליל לחדש דאופן הבחינה הנזכרת היינו שיושפע האדם בבחי' יש מאין לזה צריך אמונה גדולה וחזקה בהבוב"ה והיא יאתה רק להאיש הגדול והמורם מעם אשר לו יתר שאת ועז בעבודת השי"ת והאמונה אזור חלציו כשרשת בלבו כיתד שלא תמוט לאיש אשר אלה לו מתנהג עמו הקב"ה בהמצאות יש מאין כי הוא מאמין בהשגחת הקב"ה והשגחה היא סבת הדביקות לא כן האיש שאין בו גודל התדבקות ואמונת הבטחון בהקב"ה אז ההתנהגות עמו בדרך המצאות יש מיש וזהו הספק שהיה בישראל עלו ונסתפקו הי"ש ה' בקרבנו. דהיינו אם שאנחנו במדרגה שפלה ונמוכה הקב"ה מתנהג עמנו בבחינת יש מיש או אנחנו במדרגה גדולה וגבוה. אם אי"ן שהקב"ה מתנהג עמנו בהמצאות יש מאי"ן. שהוא המדרגה הגדולה בדרכי עבודת ה' וזהו ג"כ כוונת הפ' שמשה שלח את המרגלים שישגיחו בהארץ הזאת הנמצא בה איש צדיק אדם כשר שיגן עליהם בזכותו והיינו שיתבוננו באיש צדיק המגין הזה עד היכן מגיע מדרגתו ומעלתו בדרכי ה'. אם התנהגותו הוא ע"ד המצאות יש מיש ע"כ הוא עוד במדרגה הקטנה באמונת השי"ת ואין צריך התגברות וכח גדול לנצחו או שהוא בצדקתו בבחינת יש מאין במדרגה היותר גדולה בדרכי העבודה וע"כ תו צריך התגברות רב וחזק לכבשו ולנצחו וזה שאמר שיתורו את אנשי המקום אם נמצא בהם איש צדיק. היש בה עץ. דהיינו האדם כשר אשר הוא שם אם הוא במדרגת י"ש. אם אי"ן שהוא במדרגה הגדולה מדרגת אין (ועיין בכלי יקר) וא"ש בס"ד:

ויציאו דבת הארץ וגו' ארץ אכלת יושביה הוא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות ופי' רש"י אכלת יושביה בכ"מ שעברנו מצאנום קוברי מתים. אנשי מדות גדולים וגבוהים. צל"ד דהדברים סותרין זא"ז דמתחלה פצו פיהם ואמרו שהארץ אינו מגדלת

יושביה ומקברת בעליהם ואח"כ אמרו דהם אנשי מדות גדולים וגבוהים גם צ"ל אמרו ויראום את פרי הארץ. וזה פריו. גם יל"ד בתשובת כלב בן יפונה הארץ אשר עברנו בה טובה הארץ מאד מאד למה כפל תיבת מאד. עוד הק' מה ראו להוציא דבה על הארץ ולדבר סרה הא אנשים חשובים וכשרים היו כמו שפי' רש"י לעיל.

ונראה דהנה יש שני בחינות נסיונות נסיון העושר כמו שנאמר פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וישבת ורם לבבך ושכחת וגו' וכדומה ומצינו ג"כ נסיון העוני כאמרם ז"ל עניות מעביר ע"ד קונו. וגם כי יש הרבה מצות ומע"ט שלא יוכל האדם להשיגם כי אם בדמים יקרים ובקשוי גדול ואם דל הוא ואין ידו משגת. והנה החליטו שנסיון העושר גדול מן נסיון העוני וגם הנסיון מעיד ע"ז אשר נסיון העושר צריך התאמצות יותר ביתר עז אף אם נאמר דלאדם אשר בא בימים ונתגדל מעולם על ברכי התורה ודת היהודית אינו מזיק לו הכסף והזהב אבל מ"מ לבניו ובנותיו באי כחו הוא דבר קשה מאוד לשמרם אף בנטירותא יתירה ושמירה מעולה כי מה יעשה הבן שלא יחטא אשר נתגדל ברב טוב בשגם אשר עוד לא נחקק בלבו איזה דרך ישכון אור והמעשה אשר יעשה ויצר לב אדם רע מנעוריו. ואפשר לומר זה בכוונת המרגלים כי יראו לנפשם אם ילכו לאה"ק ויאכלו מטובה איש תחת גפנו ואיש תחת תאינו וכל טוב יהי' להם במנוחה שלימה באין מחסור שום דבר מקום יש בראש לחוש אשר לבעבור רבת הטובה אשר תגיע פן יזכו בניהם אחרי תאות בשרם ומה בצע להם אם ישביעו את נפש בניהם בעוה"ז במעדנים ומטעמים אם עי"ז יבעטו בטובה ויחליפו עולם עובר בעולם עומד א"כ הלא רבת הטובה המיועד לרעה תחשב להם. וזה שאמרו ארץ אכלת יושבי' כי העיקר הוא וזאת תורת האדם למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו כי האדם אינו חי לעולם ואם לא יראה לטעת נטעי נאמנים בדורות הבאים היינו אכלת יושבי' כי אין אדם נצחי בעצם. ואמרו וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדו"ת היינו הם עצמם הולכים בתום וביושר בעלי מדות גדולים וגבוהים יכונה לרבות המעלות והמדות אבל עכ"ז מרוב הטובה אכלת יושבי' הדורות הבאים והקונים אחריהם וזהו ויראום את פרי הארץ שם רומז לפרי בטניהם ותולדותיהם. ובתשובת כלב בן יפונה הארץ אשר עברנו בה. טובה הארץ מאו"ד. בתיבת מאוד רומז ליצה"ר כמו שאמרו ז"ל טוב מאוד זה יצה"ר. ורמז גם לממון והון כמוש"א זיל ובכל מאדך בכל ממונך. ונ"ל כי לא כארץ הגוים אויר ארץ עכו"ם טמאה ארץ ישראל המקודשה כי אף אם ישפיע להם טובה וברכה רב מאו"ד שעי"ז יש לחוש מגירוי היצה"ר אשר יתגבר עליהם אעפי"כ לא ירעו ולא ישחיתו במעשיהם ודוקא בחו"ל יש לחוש שיתערבו בגוים וילמדו מעשיהם אבל בא"י ארץ מטוהרה ולא גשמה לא יזיק

להם היצה"ר ע"י רבות הטובה כמה"כ הן עם לבדד ישכון ובודאי שארית ישראל לא יעשו עולה והבן:

ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר ה' ארך אפים ורב חסד וגו' סלח נא לעון העם הזה וגו' ויאמר ה' סלחתי כדברך. ויש להבין אמרו כאשר דברת. לאמר תיבת לאמר ל"ל הלא די באמרו כאשר דברת ה' ארך אפים וגו' גם אמרו סלחתי כדברך פירש"י ז"ל בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכולת ה' וא"כ הול"ל סלחתי בעבור דבריך ולא כדבריך. ונ"ל בהקדם לבאר דברי משה רבע"ה ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר מבלתי יכולת ה' להביא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם במדבר. ולכאורה הוא תמוה איך יאמרו שאין יכלת ה' מי שקרע את הים ועשה כל הנסים ונפלאות לא יוכל לכבוש ל"א מלכים מי פתי יסור הנה ולא יבין את זאת שבעמוד אחד יש ביכולתו להמית את כל יושבי הארץ חזקים וגבורים אף ברגע אחד לכן נ"ל עפ"י הידוע שהקול מעורר הכוונה והיא נבחן בחוש שכמה גדול כח הדיבור שאף בענין שמתחלה הי' רחוק ממנו ככלי רמי' עכ"ז לאחר שהגם יוצא מפיו ויודע שאינו אמת תפעול כח הדיבור עד כי יתחזק אצלו המחשבה הזרה והנבערה לאמונה שלימה וחזקה והיא ענין טבעי הנמצא בבנ"א ועפי"ז י"ל שכוונת משרע"ה שבא בטענה ואמרו הגוים וגו' מבלתי יכלת ה' וגו' היינו שיאמרו בתחלה רק בפיהם אף אם לבם בל עמם כי גם המה יכירו וידעו בלבם שאך בעבור שחטא העם הזה לכן אמרה תורה ואכנו וגו' ואעשה אותך לגוי גדול וגו'. אך אח"כ ע"י הדיבור שבפיהם שוא ידבר יכנס הדבר בלבם להאמין זאת באמת בתם לבבם שח"ו בלתי יכולת ה' להביא וגו' וא"כ כש"כ במדה טובה מרובה בודאי כל דיבור היוצא מפי איש הישראלי עושה רושם במחשבה עליונה ואף כי אמת נכון הדבר כי רחמנא לבא בעי ועיקר האמונה היא בלב עכ"ז מבשרי אחזה אלוה היינו ע"י כלי המעשה האברים הפועלים בעשיית המצוה נתעורר ע"י כח הרוחני ונדלק ניצוץ הקדוש הטמון בנקודה הפנימיות מחשבה הדקה והזכה. ולזה צריך האיש הנלבב להתחזק בכל דרכיו ומעשיו ודיבורו שיהי' על אופן שיעוררו ויקבעו בלבו האמונה והמחשבה הטהורה על צלמו ולבושו החיצוני בפאת ראשו וזקנו מגודל כתואר בני מלך מלכו של עולם ובכל דרכיך דעהו להיות נזהר מחוקת העכו"ם בפרינות ואביזריהו להגביר ימין על השמאל שיהי' ימין ה' רוממה וע"י שהאברים הפנימים מתפעלים ע"י אברים החיצונים יעשה חיל בתורה ותפלה במחשבות וכוונת זכות וקדושות:

וזהו שבקש משרע"ה ועתה יגדל נא כח ה' כאשר דברת לאמר. ר"כי אם גם רק בפה יאמרו בלי כוונת הלב ה' ארך אפים וגו' עכ"ז סלח נא לעון העם הזה וגו' ויאמר ה'

סלחתי כדבריך. ופירש"י ז"ל בשביל מה שאמרת פן יאמרו מבלתי יכלת ה' שמשם נשמע כמה גדול כח הדיבור דהי' בתחלה אמירה בפה ולא בלב כהנ"ל ור"ל סלחתי באם יאמרו בתחלה באמירה בעלמא ולא מקירות לבבם כי אף עקימת שפתים הוי מעשה לפעול בלבו אח"כ התלהבות נפלא וכוונה רצוי' ועבודה ברעותא ובחדותא דלבא לשם שמים והבן:

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית. במדרש ילקוט הה"ד אור זרוע לצדיק וגו' ונראה ביאורו עפ"י מה שאמרנו לפרש הפ' (משלי ג') כי נר מצוה ותורה אור עפי"ד הגמ' זכה נעשית לו סם חיים לא זכה וכו' וחלקנו בין עשיית המצוה לעסק התורה דבענין עשיית המצוה בעת שהאדם רוצה בקיומה לעשותה אזי תחשב לו לצדקה ולטובה ואף שיעשנה שלא לשמה ולא באופן הראוי. לא כן בענין לימוד התורה דלפעמים אם האדם לא יהי' זהיר בה כראוי ונכון לא זכה וכו' ויגרום ע"י ח"ו רעה גדולה לעצמו. ובמצוה אמרו ז"ל בספר הזוהר זכאה מאן דעביד פקודי דמארי אף כדלא יאות. והנה כר אין בו שום חילוף והתהפכות רק כשמו כן הוא בעצם נר ועומד להאיר. אכן תיבת אור ישתמע לתרתי נגהי ואורתא כמאמרם ז"ל ריש פסחים וזה ירצה בכוונת הפ' כי נר מצוה. דהיינו שהמשיל את המצוה לנר כמו הנר העומד תמיד לעשות פעולתו להאיר כמו כן המצוה מאירת עינים לכל עושי' אשר יעשה אותה האדם וחי בהם. אכן ותורה אור. אצל התורה מצינו שני בחי' זכה ולא זכה כמו גבי האור כמו גבי אור דמשמע לתרי אפי כמו כן הוא באור התורה וא"כ לפי"ז יהי' גדול העושה מצוה יותר מלימוד התורה. אכן מצינו מעלה יתירה בתורה מעושה מצוה דהנה במצות שצונו הקב"ה מצינו בתוה"ק לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוך היום ולא תגרעו ממנו שאין לנו רשות להוסיף על המצות והם רק הנאמרים בתוה"ק והרי אלו באזהרה. אכן אצל התורה מצינו אדרבה שניתן רשות לכאו"א ולדרוש ולחדש בה ולהוסיף כפי שכלו והשגתו וכל מה שתלמוד ותיק עתיד לחדש הכל הוא תורת אמת כנאמרה בסיני והתוה"ק היא כהזרע אשר נזרע אשר מגרעין אחד יוצא שבולת שבו כמה וכמה גרעונות כמו כן היא התוה"ק שמזריעין ומוסיפים בכל פעם תקנות גדרים וסייגים וזה המעלה שיש לתורה יותר מהמצוה. וזה פי' הפ' אור זרוע לצדיק אור דהיינו התורה. היא בבחי' זרע זרוע שצומח והולך ומתרבה בכל יום. לצדיק לתקן כמה דתקינו רבנן לעת הצורך והחידוש:

והנה איתא במדרש רבה פ' קרח וכן ברש"י כאן פי' וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ציצית בגימט' תרי"ג דציצית היא ת"ר וח' חוטין וחמשה קשרים עולים תרי"ג ע"כ והנה בתורה כתיב ציצת חסר יו"ד וגם מנ"ל לרש"י ז"ל לצרף למנין תרי"ג גם החמשה קשרים

כיון דמדאורייתא די בקשר אחד ורק מדרבנן בעי' ה' קשרים ולא חזי לאיצטרופי למנין תרי"ג מצות התורה אלא ע"כ הורו לנו כוונה בזה שאמרנו והוא הדבר אשר דברנו שכל מה שמחדשין בתורה הן הן ג"כ עיקרי וגופי התורה. והתורה נמשלת לזריעה וכללא דכולא בי' הכל נכלל בתוה"ק כל מאמרי חז"ל הכל ממקור קודש התוה"ק. וז"ש רש"י ז"ל ציצית עולה תרי"ג אף שהיא בצירוף הה' קשרים שהמה רק מדבריהם עכ"ז גם הם יחשבו לגופי התורה כמו התרי"ג מצות וע"ז אומר המדרש ועשו להם ציצית זש"ה אור. דהיינו אור תורה. זרוע לצדיק. בחי' הזריעה העומדת להוסיף ולעשות כפלי כפלים ממה שנותנים לצמוח כמו כן בתוה"ק כל מה שמחדשין ומוסיפים בה נחשב כעיקרי התורה ועומדת לכו להוסיף לנו חיים ברכה וע"י מה שמוסיפים בתוה"ק לצדקה תחשב לנו לחיותינו ולטוב לנו כל הימים. וזה פי' הפסוק ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר אשר במדרש סמכו בכאן עה"פ והי' לכם לציצית. דחפץ השי"ת היא רק שיגדיל תורה ויאדיר שעיקר היא הגדילים הצומחים אחריהם אשר גם הם כעיקרי ויסודי התוה"ק יחשבו וכדברנו הנ"ל והבן:

קרח

ויקח קרח וגו' במדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה. וצריך ביאור. ונ"ל עפי"מ שמבואר בזוה"ק (פ"ז ובריש פ' חוקת) שקרח רצה לעשות משמאל ימין שרצה שיהי' העבודה בלוים שהם שורש הדין ובחי' השמאל ולא בכהן שהוא דרגא דחסד בחי' ימין (עיין מה שכתבנו לעיל בפ' וישלח) והנה כבר ידעת מ"ש מרן האר"י ז"ל שקרח עתיד לעלות ונרות בסו"ת של צדי"ק כתמ"ר יפר"ח ובספר הליקוטים בליקוטי יחזקאל בדרוש הפ' והחיות רצוא ושוב כתב הרב ז"ל וז"ל והנה יחזקאל הי' משורש קין וכבר הודעתיך כי קין הוא הבכור שנוטל עטרת הכהונה כידוע אלא שאח"כ ניטלה הכהונה מבכורים וניתן לכהנים וכו' כי מעלתם גבוה מן החסדים בסוד אשת חיל עטרת בעלה וכו' נמצא כי הלוים היו ראוים להיות כהנים וכו' ואמנם בעוה"ז ששורש הבל הם החסדים יותר נקיים ורובם טוב לכן הם כהנים אבל לע"ל שינקה קין ויטהר יחזור לבכורתו באופן שהכהנים יהי' לוים והלוים כהנים ולפי ששום אחד לא דבר בענין העבודה שלע"ל זולת יחזקאל לכן הי' מתנבא הדבר הזה ואמר הכהנים הלוים שהלוים יחזרו לכהנים וכו' ויחזקאל הי' משורש קין וכו' כי לו משפט הבכורה והכהונה לכן הי' מתנבא על נבואה זו וכו' ע"כ הרי לפניך מפורש בדבריו שלע"ל נשמות בני הגבורות יתעלו על נשמות החסדים והעבודה יהי' בלוים כי יטהר הגבורות לגמרי ורוח הטומאה

יעבור מן הארץ. ושוב אין חשש כי בהתעלות הגבורות יאחזו החיצונים בהם כי אין שטן ופגע רע בעולם וקרח יחזור לבחי' צדיק כתמר כי כאשר רצה בדעתו כן יהי' והוא משורש קין ויטהר ויתעלה למעלה למעלה כאמור. ועיין בבמ"ח עה"ת שהאריך והרחיב הדברים עיי"ש. ואתיא בזה הכלל כי קרח רצה עתה לעשות משמאל ימין כמו שיהי' לע"ל בעת הגאולה בבי"א ובזה טעה קרח אכן להבין הענין דמה ראה לטעות בענין הפיכת שמאל לימין אפשר לומר לדעתי עפי"מ שדקדקו להלן בפ' זאת חקת התורה וגו' ויקחו אליך פרה אדומה וגו' דיש להבין למה כינה הפ' מצוה זו בשם כללות התורה הול"ל זאת חקת הפרה אכן אפשר לומר עפ"י הידוע דטמא היא מורה על בחי' השמאל ושורש הדינים והיפוכו היא בבחי' הטהרה שבא משורש ימין וממקור החסדים והנה בפרה אדומה מצינו שמטהר טמאים ומטמא טהורים והיינו שיש יכולת להתגבר בחי' הטהור ושורש הימין על בחי' הטמא והשמאל וגם להיפוך כ"ז היא רק ע"י התורה יוכל להתגבר על כל אלה צדיקים ילכו בה וכו'. וז"ש זאת חקת התורה וגו' ויקחו אליך פרה אדומה והיינו שע"י כח התורה יוכל לעשות כל ההתנגדות שיש בפרה אדומה לטהר טמאים ולטמא טהורים כנ"ל:

והנה קרח כשראה זאת עינו הטעתו לומר שע"י התורה יוכל בכל עת ובכל זמן להפוך משמאל לימין כמו שפירשנו בפ' זאת חקת התורה. ועי"ז יצא לחלוק על משה רבע"ה שרצה שיהי' עבודה בלוים שהיא שורש הדין ובחי' השמאל לא בכהן דרגא דחסד כטעם תמיך ואוריך לאיש חסידך בחי' הימין ובנקל יוכל להתגבר ע"ז ע"י כח התורה כנ"ל. אבל באמת טעות הי' בידו כי שם אצל פרה אדומה נאמר חקה וגזירת הבורא ית"ש היא שם דוקא ולא במקום אחר ואך לע"ל בעת הבוק"ר שיהי' הגאולה השלימה העתידה להיות בבי"א אז יתגברו הגבורות ובחי' השמאל על בחי' הימין ויהי' העבודה בלוים וכדעת קרח. וזה כוונת המדרש מה ראה קרח לחלוק על משה פרשת פרה אדומה ראה והיינו שראה פרשת פרה אדומה שע"י כח התורה יש יכולת להתגבר משמאל לימין ובזה טעה כנ"ל. וע"ז השיב משה לו שטעות היא בידך ואך בוקר ר"ל שלעתיד לבא אז ויודע ה' את אשר לו וגו' והקריב אליו והיינו שאז יתהפך מימין לשמאל ויחזור העבודה להלוים כרצונך עתה והבן:

ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' וידבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וידע ה' את אשר לו. כבר דקדקו המפו' על הלשון ובתוכם ה' מה הכוונה בזה וגם בתשובת משרע"ה בקר וידע ה' את אשר לו ועי' רש"י. ויל"פ עפ"י המבואר בסה"ק דקרח הי' רוצה שיהי'

בימיו עולם התיקון מה שיהי' לעתיד בב"א ובזוה"ק אי' כהנא הוא מסטרא דימינא ולואי מסטרא דשמאלא אר"י שמאלא אתכליל תדיר בימינא וקרח בעי לאפכא ימינא לשמאלא שיכלול הימין בשמאל וכו' וכבר רמז האר"י ז"ל צדיק כתמר יפרח בסו"ת קרח שלעתיד באמת יהי' כן כמ"ש עה"פ והכהנים הלוים דלעתיד יתעלו הגבורות למעלה מן החסדים וכו' והדברים עתיקים ולדרכנו נאמר באופן זה מה שרצה קרח שיהי' בימיו מה שיהי' לעתיד דהנה על לעתיד כתיב ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים וגו' א"כ אז לא יצטרך אדם לזולתו להניק לו מחכמתו ולהורות לו הדרך לעבוד את ה' כי כולם ידעו אותו ויכירו וידעו את כבוד מלכותו וכ"א יבין וישכיל האיך ובמה יעבוד את ה' מבלי שיצרך להשפעות זולתו אבל עתה הנה כל אחד לומד מזולתו וכמו שפי' מוהר"י אלבו בס' העיקרים אל יתהלל חכם בחכמתו. עשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל וגו' ר"ל שלא יתהלל החכם בחכמתו דייקא להחזיקו לעצמו. השכל וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי ר"ל להשפיע ולהניק מחכמתו לזולתו כי כן הי' כוונת הבריאה. וכעין זה כתב הבינה לעתים עה"פ שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו דייקא לאחרים כנודע. והנה קרח רצה שיהי' כמו לעתיד שכל אחד לא יצטרך לאחר ומשום זה התרעם על משה ואהרן אשר המה מנהיגי ישראל ורוצים שיהי' ישראל כפופים תחתם אחרי כי מהם ילמדו לדעת את ה' אבל הוא רצה שכל א' ישכיל מעצמו ולא יצטרך שום אדם לזולתו כמו לעתיד. וז"ש ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כלם קדשים מעצמם ובתוכם ה' שהשפע חכמת אלוקי באה בהשואה לכולם א"כ ומדוע תתנשאו על קהל ה' הלא המה א"צ לכם וידעו את ה' מעצמם. והשיבו משה רבע"ה בקר וידע ה' את אשר לי"ו דייקא מי שכוונתו רק להחזיק החכמה לעצמו בלבד ולא ירצה להשפיע לזולתו כי באמת כן הי' כוונת הבריאה כמו שנאמר כי באלה חפצתי כמבואר:

ובזה יובן המדרש הובא בספר אוהב ישראל ויקח קרח לקל מקח רע לעצמו ור"ל שלקח מקח רע במה שהי' רוצה שיהי' כל אחד לעצמ"ו ולא יצטרך אדם לזולתו להורות לו דרכי ה' ובאמת לא כן הי' כוונת הבריאה. ומן האמור יל"פ דברי נעים זמירות ישראל הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם והמטים עקלקלותם וגו' והנה לבא למדרגה זו להשפיע לזולתו היא רק ע"י מי שיש בו מדת ענוה כמו שמצינו אצל אברהם אע"ה דא"ל הקב"ה אהבת צדק לצדק בריותי ע"כ משחך שמן ששון וגו' (כן דרשו במדרש פסוק זה על אברהם) וכמו שהאריך בזה א"א מרן זצוק"ל בספר ייטב לב דכל האוהב דבר א' ישנא הדבר המתנגד אליו וע"כ השכל גוזר כי לפי רוב צדקות הצדיק ישנא את מי שאינו הולך בדרך הישר והנה אברהם אם כי הי' אך טוב וצדיק ביקש רחמים על הסדומים באהבתו

ובחמלתו עליהם כי צריך לדון את חבירו לכף זכות ולראות בכל פעם מעלות חבירו ולא חסרונו עיי"ש בפ' לך:

וז"ש הטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם ר"ל שבלבבם יחזיקו כל ישראל לישרים וטובים ועי"ז והמטים עקלקלותם היינו שיכולים להשפיע לזולתם ולהשיב רבים מעון להטותם מן הדרך אשר קלקלו בו וממילא יוליכם ה' את פועלי און ויהי' שלום על ישראל כי באם לא תקנו אשר קלקלו ע"ז נאמר אין שלום בעצמי אבל כשהם המטים עקלקלותם אז יהי' שלום על ישראל והבן:

רב בכם כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' וגו' וידבר אל קרח וגו' בקר וידע ה' את אשר לו וגו' יתבאר עפ"י אמרם ז"ל (פסחים ס"ח) כתוב אחד אומר עצרת לה' אלקיך וכתוב אחד אומר עצרת תהי' לכם ר"א אומר או כלו לה' או כלו לכם ר"י סבר חלקוהו חציו לה' וחציו לכם ע"כ ופי' נ"ל עפ"י מ"ש בספרים של צדיקים דהכלל הוא בכל הדברים צריך שיהי' האדם ענו ושפל רוח וכמ"ש עקב ענוה יראת השם דעיקר בכל הדברים אשר יעשה אותם אדם בקדשי שמים ובשאר ענינים שישפיל דעתו ומחשבתו לפני הקדוש ב"ה ויהי' בבחינת מה אני שפל רוח וכו' ואז יזכה שתשכון עליו רוח ה' וכמ"ש אני אשכון את דכא וגו' והנה ב"פ מ"ה בגימט' לכ"ם ונקדים מה דאי' עוד בסה"ק דהשם הוי' ב"ה מורה על ענוה וכמ"ש כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו. שהשם הוי' ב"ה היא מעט הכמות כי במספרו וגם המלואים של האותיות הם מועטים מכל השמות הקדושים אכן הוא רב האיכות כי הוא עולה בקדושתו מכל השמות הקדושים. והיינו שאמר עצרת תהי' לכ"ם חלקהו היינו שתחלק את תיבת לכ"ם לשנים ויהי' חציו מ"ה המורה על ענוה חציו לה' הוי' ב"ה המורה ע"ז וחצי השני תהי' לכם לצרכיכם. וזה פי' הפ' ועתה ישראל מ"ה ה' א' שואל מעמך ירצה שאינו מבקש ממך רק שתהי' בבחי' מה עניו ושפל ברך ואז יהי' ליראה את השם הוי' ב"ה המורה ג"כ ע"ז וללכת בדרכיו:

והנה קרח שראה גדולות והתנשאות של משה ואהרן אמר רב לכ"ם דהיינו שאתם גדולים ורב בגדולה מלכ"ם דמורה על שפלות וענוה לא כן אתם שעוד נעשיתם רב שר וחשוב ואדרבה הנכם מתנשאים על קהל ה' ואינכם במדרגת השפלות. אכן באמת לא כן הי' הדבר וכמו דמצינו והאיש משה ענו מאוד מכל האדם שהוא הי' בתכלית השפלות אשר לא יוכל שום אדם להגיע למדה הזאת ואהרן מ"ה הוא. וז"ש בקר ויודע ה' את אשר לו דהיינו שיתודע לכל מי הוא בבחי' השם הוי' ב"ה המורה על ענוה וזה ויודע ה' את אשר לו אצל מי ולו שייך מדרגות הענוה ומי הוא בבחי' הזאת והבן:

א"י רב לכם כי כל העדה כלם קדשים וגו' ופירש"י והיא מהמדרש כולם שמעו הדברים בסיני מפי הגבורה ומדוע תתנשאו. לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי י"א כל העדה שמעו ע"כ וצל"ד דמה תלוי זה בזה שכיון שכל העדה שמעו אנכי מפי הגבורה עבור זה לא יאות המלכות למשה והכהונה לאהרן רק לקרח. ונראה ביאור הדברים עפי"מ שעמדו המפו' בטעם הדבר דאמרו חז"ל (עירובין כ"ב) היום לעשותן ומחר לקבל שכרן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. וקשי' להו הא השי"ת שומר משמרתה של תורה והרי כתיב ביומו תתן שכרו ולא תלין פעולת שכיר. וניחא להו עפי"מ דאיפסקא הלכתא בחו"מ סי' של"ט האומר לשלוחו שכר לי פועלים ושכרן ואמר להם שכרכם על בעל הבית אין שום אחד מהם עובר על בל תלין. וידוע כי תור"ה הוא מנין תרי"א מפי משה שמענו ושכרן על ידי שליח וליכא בל תלין אבל על השנים מפי הגבורה איכא בל תלין ומגיע שכר בעוה"ז והם אנכי ולא יהי' לך יסוד האמונה וזה שאמרו אין ישראל ניזונין אלא בזכות האמונה עכ"ד (עיין בדברינו לעיל פ' ויצא):

והנה איתא בחוה"ל בסוף שער הבחינה דמה שאדם עושה מצות ומע"ט ה"ה עוסק בשל עצמו אבל מה שעוסק בענייני גשמיות ה"ה כאלו עושה בשל אחרים. ועפי"ז פירשו בסדש"ש ובנועמו"ג פי' הפ' ואיש את קדשיו לו יהי' איש אשר יתן לכהן לו יהי' שעיקר עבודת האדם צריכה להיות רק עבור חלק הנשמה וזהו שלו מכל עמלו עכ"ד ונאמר שזה הי' טעות של קרח כי הי' סבור שזה מה שמעלה משה ונתעלה לגדולה היא חלף שכרו קבלת התורה כי הוא שמע התורה לא ע"י סרסור רק מפי הגבורה א"כ מגיע לו השכר בעוה"ז (וכ"כ מצינו י"ג דברות נאמרו לאהרן) א"כ הוא שכר להם חלף עבודתם בעוה"ז משא"כ ישראל שאצלם הי' קבלת התורה רק ע"י שליח ואין מגיע להם שכר בעוה"ז וקרח שפקח הי' אמר למשה רב לכם היינו הרב טוב שאתם לוקחים לכם לעצמכם הנאת הגוף העוה"ז היא רק בשביל קבלת התורה שקבלתם בסיני מפי הקב"ה אבל אנחנו לא שמענו רק מפי השליח אבל באמת לא כן הוא. כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה' גם הם שמעו אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה וא"כ מגיע להם ג"כ שכר בעוה"ז כמו שמגיע לכם ומדוע תתנשאו לקחת לכם לעצמיכם הגדולה יותר משאר קהל עדת ישראל וע"ז השיב לו משה רבינו ע"ה בקר ויודע ה' את אשר ל"ו והיינו כי הדבר לא כן הוא כמו שאתה סובר שלקחתי הגדולה לעצמי חלף שכר קבלת התורה כי באמת שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואין כוונתי בזה להנאת הגוף כמו שעלה על דעתך. ורק בקר ויודע ה' את אשר ל"ו. להנשמה חלק אלוקי ממעל אשר בקרבי. (ועיין בייטב לב מה שכ' בזה לדרכו בקודש) ואמר רב לכם בני לוי. כי אותה אתם מבקשים רק להנאתכם שכר קבלת

התורה ובאמת שכר מצוה בהאי עלמא ליכא וא"כ אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ולא עלי. ובקשתם גם כהנה והבן:

עוד יתבאר באופן אחר רב לכם כי כל העדה כלם קדשים וגו' ובמדרש יש כששמע דוד שאמר קרח כי כל העדה כלם קדשים נטל הכנור בידו ומנגן ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי ע"כ והיא פלאי. והנ"ל בס"ד עפי"מ דאיתא בספה"ק בני ישששכר מאמרי חדשי תמוז אב מאמר א' בשם האר"י ז"ל אשר השם אדני במילואו אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד הנה הוא י"ב אותיות בכל חודש מאיר אות א' מגיע לתמוז אות ד' ולאב אות ל' הרי ד"ל כי אלו הב' חדשים המה דלים בעוה"ר עד אשר השי"ת יגביהם מהרה ומדלה יבצעם ולחודש אלול מגיע אות תי"ו ממילא כאשר יצורף אליהם אלול נתהוה דל"ת פתוחה לשבים והנה מובא בזהר אשר ניסן אייר סיון נפל בגורל לחלק יעקב ותמת אב אלול לחלקו של עשו והנה זה הי' שמחה לעשו שנפל גם אלול לחלקו ולא יהיה יכלת לישראל לעשות תשובה ועשה יעקב כמה מלחמות בתחבולת החכמה ולקח אלול מידו והכינו לתשובה ומתהוה דלת פתוחה לשבים וזה פי' הפסוק ארוממך ה' כי דלתנ"ו שעשית לי הצירוף של דלת ע"י חודש אלול ולא שמחת אויבי לי היינו עשו שהיה שמח על שנפל אלול לחלקו וכעת הוא חלק יעקב להרים קרננו בתשובה שלימה עכדה"ק:

ועפי"ז אמרתי לפרש הפ' על כן קראה שמו יהודא ותעמוד מלדת. דהנה מה שאנו צריכין כעת לצירוף של דלת היינו משום כי עוד לא הגיע זמן התיקון ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. אכן לעתיד בזמן הגאולה שלימה במהרה בעת שיהיה זמן התיקון לא צריכין תו להצירוף של דלת וזשה"כ על כן קראה שמו יהודא והיינו כי ממנו עתיד לצאת משיח בן דוד שע"י יהיה הגאולה העתידה במהרה והתיקון השלם ואז ותעמוד מלד"ת לא צריכין לצירוף של דל"ת:

והנה איתא בספר קהלת יעקב אות קרח ואות עקיבא שקרח טעה וחשב שכבר העדה כלם קדושים שרצה שיהיה אז זמן התיקון וזה כי כל העדה כלם קדושים אכן באמת לא היה עוד הזמן הראוי וזה שאמר לו משה רבינו ע"ה בקר היינו בזמן של הגאולה אז ויודע ה' את אשר לו עיי"ש. וז"ש המדרש כששמע דוד שאמר קרח כי כל העדה כלם קדושים. והיינו שרצה שיהיה אז התיקון השלם והשיב לו משה בקר ויודע ה' את אשר לו. כי כעת עוד לא הגיע הזמן וצריכין עוד לתקן את מעשינו לטובה ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ויהיה ע"י הצירוף של דל"ת ע"כ אמר ארוממך ה' כי דלתנו שעשית לי הצירוף של דל"ת פתוחה לשבים להטיב מעשינו ודרכנו בתשובה שלימה במהרה:

א"י בכוונת המדרש הנ"ל כששמע דוד שאמר קרח כי כל העדה כלם קדושים וכו' ארוממך ה' כי דלתני ולא שמחת אויבי לי. בהקדם דברי אביי ביבמות (דף כ') המקיים דברי חכמים נקרא קדוש וכו' קדש עצמך במותר לך. והנה מה שאמר קרח בכאן כל העדה כלם קדשים קשה לכאורה דמה בכך שכל העדה כולם קדושים הכי בשביל זה א"צ לשמוע למשה אדרבה היא הנותנת אם ישמעו לקולו יקראו קדושים מטעם כל המקיים דברי חכמים ע"כ הקדים ואמר כי כל העדה כולם קדושים כבר הם בקדושתם כמו אתה וא"כ מדוע תתנשאו על קהל ה'. אכן באמת הי' הבדל וחילוק גדול בין קדושת משה לקדושתם כי הם הי' מתכוונים בקדושתם להנאת עצמם וכמו"ש להם משה רב לכם בני לוי. אבל קדושת משה רבע"ה הי' רק לשם קדושת שמו יתב' כמ"ש בקר ויודע ה' את אשר לו. וכמבואר כ"ז בסה"ק ייט"ל לאאמ"ו זצוק"ל וא"כ כיון שהם לא התכוונו בזה רק להנאתם לא יתואר להם לקרוא בשם קדוש כי עיקר כח ומעלה בזאת הקדושה אם מכוונים בזה לקדושת הקב"ה כדי שיצמח מזה כבוד שמים וכמ"ש קדשים תהי' כי קדוש אני ה' בשביל כי קדוש אני ה' באופן זה ועל כוונה הזאת תהי' ג"כ קדושתכם (ועיין בייט"ל פ' קדשים ביאור הפ' עד"ז) ולא באופן אחר ומחשבה אחרת כי אם יכוונו להנאתם אזי ח"ו יגרום להם רעה גדולה וכמעשה שהי' בקרח ועדתו. וז"ש המדרש כששמע דוד שאמר קרח כי כל העדה כולם קדושים אכן באמת לא הי' עוד בתכלית השלימות כי הי' כוונתם להנאת עצמם. ועיקר הקדושה אשר יאות לו להאדם הוא רק אם מתכוין בזה לקדושת שמים בלתי הנאת עצמו כלל כי לולא זאת יפול ברשת היצר האויב הרע הזה. וע"ז אמר ארוממך ה' כי דלתני שארומם ואהלל לה' על שהגבהתני. ולא שמחת אויבי. לא הי' רק ע"י לי לשמי וכפירש"י על ויקחו לי תרומה שכוונתי בקדושתי הי' רק לשם קדושת שמו יתב' וזה שעמדה לי לטובה ואהלל וארומם לה' יתברך והבן:

חקת

וידבר ה' אל משה וגו' זאת חקת התורה. והקשו המפורשים למה לא נאמר זאת חקת הפרה ובמדרש ביקש שלמה לידע טעם של פרה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. וצריך להבין אם באמת לא ידע הול"ל ביקש לידע ולא ידע. ועוד הלא באמת מצינו הטעם תבא אמו ותקנח וכו' והנה בכלי יקר פי' הטעם על שמטמא טהורים ומטהר טמאים משום דכל דבר נתפעל מהפכו עיי"ש ועפי"ז פי' מוזלה"ה בס' ישמח משה הפ' מי יתן טהור מטמא לא אחד כי עיקר הטעם של פרה מרמז שנפעל מהפכו ולא שייך זה רק במי שיש לו עוד התנגדות וצריך לו ללחום בלבבו כמוש"נ בכל לבבך בשני יצריך

בזה נפעל מהפכו אך באמת אנחנו עם ה' קבלנו ברכתינו וישם לך שלום ומבואר בסה"ק שהשלום היא הן בחיצוניות הן בפנימיות הלב א"כ כשיהי' שלום א"כ אין מה להתפעל מהפכו שוב אין נועם לפרה אדומה. ונקדים עוד מה שהביא מוזללה"ה בספר ישמח משה פי' עה"פ ואכלתם לחמכם לשובע ופירש"י אוכל קמעא ומתברך במעיו ועה"פ ונתתי שלום בארץ פירש"י שמא תאמרו הרי מאכל וכו' אם אין שלום אין כלום ת"ל ונתתי שלום בארץ. דהנה השלום הוא ע"י נשיאת פנים שנא' ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום. והנה אמרו בגמ' שנשיאת פנים לישראל היא ע"י שהם מדקדקים על עצמם עד כזית והתורה אמרה ואכלת ושבעת וברכת וא"כ אם אוכל קמעא וכו' א"כ הוי שביעה בכזית וממילא דאין כאן נשיאת פנים וח"ו נעדר השלום ואם אין שלום אין כלום דהיא הכלי מחזיק ברכה ת"ל ונתתי שלום בארץ עכ"ד. והנה גם ע"י התוה"ק נעשה שלום על ישראל כמד"א ה' עוז לעמו יתן דהתורה נקראת עוז ועי"ז ה' יברך את עמו בשלום וא"כ אם יש שלום ממילא אין כאן טעם על פרה אדומה כנ"ל. וזש"ה זאת חקת התורה ר"ל זה שהפרה אדומה היא חק בלתי טעם הוא ע"י התורה שנתיבותי' שלום בחיצוני ופנימיות הלב א"כ אין כאן מה להתפעל מהפכו ונשאר הפרה אדומה חק בלתי טעם:

זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר וגו' ויקחו אליך פרה אדמה תמימה וגו' אשר לא עלה עלי' עול. וברש"י לפי שהשטן ואוה"ע מונין את ישראל מה המצוה הזאת וכו' ודקדקו המפו' דהול"ל זאת חקת תפרה ולא חקת התורה דאף שענין פרה אדומה הוא חק בלי טעם עכ"ז מדוע ואמאי נקרא כל התורה בשביל זאת לחקה. והנ"ל בטו"ט ודעת דהנה איתא בגמ' יומא כ"ח א"ר קיים אברהם אבינו כל התורה עד שלא נתנה וכו' ובקידושין פ"ח מצינו קיים אברהם אבינו את התורה כולה וכו' שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וכבר כתבו המפו' הכוונה בזה דהאיך הי' יכול לקיים התורה מקודם שנתנה וניחא להו עפ"י הידוע דהנה תרי"ג מצות המה כנגד רמ"ח אברים שבאדם ושס"ה ל"ת כנגד שס"ה גידין ואם האדם מתקן את עצמו כראוי באהבה דבוקה וחשוקה להשי"ת אז כל אבר מאבריו וגיד מגידיו מושך את עצמו לפעולת המצוה מבלי שיצטרך שום צווי לזה כלל רק האבר מושך את המצוה השייך לה וכ"כ הי' באאע"ה שהתקין את עצמו וכל גופו אשר כל אבר וגיד הי' מושך לעשות המצוה המוטלת עליו לעשות מבלי שום הצטרכות צווי לזה וזה אמרם שאאע"ה קיים את כל התורה עד שלא נתנה. ובזה מפרש הרמ"א אלו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו דהקושי' מפורסמת דכל יחוס של המעמד הנבחר הי' רק ע"י קבלת התורה ואם לא הי' נותן להם את התורה מה טיבותא היא שקרב אותם לה"ס ופי' עפ"י אמרם ז"ל דכשבאו ישראל להר סיני

פסקה זוהמתן היינו שנטהרו ונזדככו אז עד שהגיע למדרגת אברהם שהשיגו מעצמם ע"י אבריהם וגידיהם כל התורה והמצוה רק דהטובה הי' שגדול מצוה ועושה עכ"ד:

והנה מצינו שלאחר חטא העגל חזרו ישראל לזוהמתן וא"כ שוב הוצרך השי"ת ליתן להם את התורה כי ע"י הפגם של החטא נפגמו כל האברים ולא הי' יכולים לקיים התורה כי טח עיניהם ולבותם מהבין ולהשיג את המצות והנה סגולת הפרה אדומה היא כאמרם תבא אמו וכו' לכפרה על חטא העגל וא"כ לאחר הכפרה ממילא נפסק הזוהמא וחזרו לקדמותן כמו שהיו קודם החטא וכמו שהי' במעמד הנבחר בגודל פרישה וקדושה בקדושת הגוף וכל האברים. וא"כ לא היינו צריכין לקבלת התורה מפי הקב"ה כי לאחר שנפסק הזוהמא הי' האברים מעצמם פועלים לקיום המצות. והנה עול יונח על דבר המופקד עליו לעשותו ובלי הצוואה לא הי' עושה הדבר הזה וא"כ לאחר ההכרח לעול יחשב. אכן הדבר אשר יעשה אותה האדם ברצונו וחפץ לבו בלתי שום צוואה לא יקרא בשם עול כנראה בחוש. ובכן לך תעלה ביאור אלה מקראי קודש הנ"ל. זאת חקת התורה וגו' דלפי היוצא מכל הנ"ל דלאחר שנפסקה הזוהמא לא הי' צריכין לצוות מפי הגבורה לקיים את התורה כי מעצמם היו יכולים להשיג ע"י זיכוך אברים כמו שהי' קודם החטא. וע"כ זאת יחשב לחוקה מבלי טעם הדבר על מה עשה ה' ככה שצוה על קיום התוה"ק. וזה זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר. על מה הוצרך הקב"ה לצוות על התורה לעשותה ולקיימה הרי גם מעצמם היו עושים את כל הדברים האלה ונתן טעם לדבר כי. ויקחו אליך פרה אדומה וגו' והיא באה לכפרה על חטא העגל וא"כ כיון שנתכפר החטא חוזר לקדמותו ונפסק הזוהמא וא"כ האברים בקדושתיהו קיימי והי' פועלים לעשות כל המצות מעצמם מבלי שיצטרך ע"ז לבא הפקודה החזקה. וגם בשעת מעמד הה סיני אשר גם אז נפסק מהם הזוהמא לא הי' צריכין לכפיית ההר וכו' כי מעצמם הי' נעשים המצות מכח גודל זיכוך ותשוקת האברים על צד היותר טוב וכ"כ אחר כפרת חטא העגל לא היו צריכין להצווי החזקה מהקב"ה. וא"כ היא בסיג. אשר לא עלה עלי' עול. שלא הוצרך להיות קיום התורה לעול ע"י הצווי מהשי"ת כי אף בלי זאת היו עושים את המצות וא"כ לאחר הצווי של מצות פ"א נעשה כל התורה לחק לנו ולבנינו עד עולם. ונחמד הדבר למאוד:

וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר ויקחו אליך פרה וגו' ויל"ד למה הוצרך לכפול תיבת לאמר. עוד אמרו אשר צוה ה' הוא כשפת יתר דהיה די באמרו וידבר ה' הנאמר בתחלת הפרשה גם למה נאמר זאת חקת התורה הול"ל חקת

הפרה ועי' באוה"ח שעמד בזה. במדרש כל זה נסיתי בחכמה בקש שלמה לידע טעם הפרה אמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני וצ"ב:

והנ"ל בס"ד בהקדם לפרש המדרש בפרש' במדבר בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראה להתקרב להם יותר מן הכל סתם הקב"ה פיהם ואמר להם הביאו לי ספר יוחסין שלכם וכו' כשם שמביאין בני שנאמר ויתילדו על משפחותם לבית אבותם ע"כ. דהנה איתא בספר הק' מאור עינים (פרשת חקת) לפרש דברי הגמרא וזאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי'. והיא דעיקר קיום ועסק התורה היא שילמוד האדם למענו יתברך ושיהיה נ"ר לפניו יתברך כמאמר הכתוב ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם שתלמדו ע"מ לשמור ולעשות. והנה מצינו בגמרא שנים שצלו פסחיהם זה שאוכלו לשם מצוה עליו נאמר צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה עליו נאמר פושעים יכשלו בם א"כ עינינו הרואות שיש באפשרי שבדבר אחד שיעשו שניהם שוים אך מפני שהמכוון אינו שוה יהיה זה מקריב עצמו להשי"ת באותו דבר וזה מתרחק כ"כ בכל דבר העיקר היא המכוון כמ"ש בכל דרכיך דעהו וז"ש אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה עצמו דייקא פי' שלא יהיה כוונתו בשביל עצמו אלא שימית את המחשבה שבשביל עצמו ולא יזכר ולא יפקד אך הכל לעבודתו יתברך עכת"ד:

והנה גלוי וידוע לכל דגוף הענין של לימוד תורתינו הקדושה היא ג"כ בעצם דבר טוב ומחכימת פתי וא"כ אף האוה"ע אעפ"י שאין לבם מכוונת לש"ש כלל עכ"ז מתאוים לעסוק בחכמתה כמו שמתאוים לחכמה אחרת. משא"כ עמו בית ישראל זרע אברהם יצחק ויעקב שהם מייגעים עצמם בדרכה של תורה פת במלח תאכל וכו' ורק בכוונה כמ"ש למען תשכילו את כל אשר תעשון שיבא הלימוד הזה לידי מעשה וקיום המצוה לעשות נ"ר להבורא יתברך שמו. וז"ש המדרש בשעה שנתן הקב"ה תורה לישראל נתקנאו בהם אוה"ע אמרו מה ראו אלו להתקרב וכו' א"ל הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם ור"ל שבספר היוחסין תמצאו שכל עיקר כוונתכם מאבות אבותיכם ג"כ בלימוד תוה"ק. היא רק לכ"ם היינו להנאתכם ולטובתכם כי יפה וטוב החכמה שבה (כי ידוע שהתורה כבר נתפשטה בעולם משם ועבר ואבות הקדושים ועמרם תופס ישיבה היה במצרים ועסקו בה החכמים). כשם שמביאין בני ר"ל ע"ז האופן שמביאין בני שם רומז למ"ש החילוק בין עבודת עבד לבן כי העבד אף אם שעושה רצון רבו ואדונו עכ"ז עיקר כוונתו היא ע"מ לקבל פרס ולא לטובת רבו נמצא שהוא עובד את עצמו משא"כ הבן שעושה רצון אביו בלי שום כוונה לעצמו אלא בכוונה רצוי' לשמה לעשות נ"ר לאביו

ובזה פי' אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס כי זהו דרך עבדים לשמש להנאת עצמם משא"כ בישראל נאמר בנים אתם לה' אלקיכם ר"ל שאתם בבחי' בנים שמכוונים בעבודתם ולימוד תוה"ק לעשות נחת רוח לפני אביהם שבשמים. וז"ש כשם שמביאים בנ"י כי עיקר ספר יוחסין של ישראל היא מה שהם בבחי' בנים ועושים המצות לשם ה' ולנ"ר לפניו ית' ולכן ראוים הם דייקא לקבלת התורה ומתקיים בידם מחמת שממיתין העצמיות שלהם כנ"ל.

וזה נראה לי פי' הכ' וזאת התורה אדם כי ימות באוהל כי הנה חז"ל אמרו אדם כי ימות באוהל אתם קרוים אדם ואין אומות העולם קרוים אדם ואפשר לרמז דקאי על רישא דקרא דכתיב וזאת התורה אדם וגו' ור"ל שהתורה לא נתנה אלא לישראל שנקראים אדם ועל זה מפרש ואומר מחמת כי ימות באוהל ר"ל שממית עצמו עליה כדברי המאור עינים שממית המחשבה שבשביל עצמו ולומד רק לשמו ית' משא"כ אוה"ע אין כוונתם אלא לשם עצמם לדעת בחכמה שבה. וז"ש שלמה המלך ע"ה כל זה נסיתי בחכמה ר"ל שהי' מדקדק לידע בכל דבר החכמה שבה אמר אמרתי אחכמה ר"ל אם בתוה"ק יהיה כוונתי להחכמה שבה אז והוא רחוקה ממני כי אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה ואין כוונתו לשם עצמו וטובתו והנאתו כי אם לאביו שבשמים לשמור ולעשות נ"ר להבורא ית"ש. ואפשר לרמז עוד באמרו והוא רחוקה ממני עפי"ד זקיני המהרש"א ז"ל על הפ' כי בחר ה' בציון אוה למושב לו כי עתה בעוה"ר שאין שמו שלום ואין כסאו שלם נחסר אות א' מכסא ונשאר כס ואותיות ו"ה חסר מהשם הוי' ונשאר י"ה ולעתיד בעת שיבחר ה' בציון לשוב שמה אז יהי' שמו שלם וכסאו שלם ויהי' נשלמים אלו האותיות וז"ש כי בחר ה' בציון או"ה ר"ל האותיות של או"ה למושב עכ"ד. והנה מודעת זאת דע"י שיהי' בנ"י זוכים ללמוד ולשמור ולעשות ככל הכתוב בתורתינו הקדושה באמת ובלב שלם לש"ש. יהי' נשלם האותיות או"ה וביום ההו"א יהי' ה' אחד ושמו אחד. וז"ש אמרתי אחכמה ר"ל אם כוונתי יהי' בלימוד תוה"ק יהי' רק להחכמה שבה ולא כלו לש"ש לעשות נ"ר לפניו ית' אז והו"א כלומר אותיות או"ה [ואעפ"י שנכתב ביו"ד כבר כתב המג"א בסי' וא"ו שיו"ד בוא"ו מתחלפים] רחוקה ממני כי כדי להשלים שמו וכסאו ית' אי אפשר אלא ע"י לימוד תורה לשמה לעשות נ"ר לפניו ית' כנ"ל ולא לכוונה אחרת:

והנה אבא מרן זצוקלה"ה בספרו ייטב לב (פ' תרומה) פי' על דברי רש"י ז"ל עה"פ ויקחו לי תרומה וזה תו"ד בקיצור כי במקדש הי' הכה"ג מזכיר שם הוי' ככתבו ולא בגבולין וטעם הדבר מבואר בכתבי האר"י ז"ל כי שם הוי' מורה על עצמותו כביכול שהוא אחד הפשוט צריך להזכירו בכל האותיות יחדיו בחי' האחדות מה שאין הפה יכול לדבר כ"א

כה"ג בביהמ"ק שהי' שכינה מדברת מתוך גרונו והיינו כשהי' שומעין את השם הנכבד והנורא מפורש יוצא כלומר יוצא מאליו מפי כה"ג. וזה ויקחו לי תרומה לי לשמי שתבנו מקדש ויהי' שמו מתגדל ומפורש יוצא מפי כה"ג עכ"ד ודפח"ח וש"י:

פירות הנושרין מדברים האלה שכאשר יהי' ה' במחרינו שנזכה ללמוד תורה לשמה אז יהי' נתמלא שמו וכסאו יתב' ויבנה בית המקדש במהרה בימינו ואז יהי' השם הוי' מפורש יוצא מפי כה"ג:

וז"ש וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר זאת חקת התורה כתרגומו דא גזירת אורייתא ובכאן דבר לעומת התורה אשר צוה הוי' לאמ"ר ר"ל שיהי' לימוד התורה בזה האופן שע"י יזכו לאמור השם הוי' מפורש יוצא מפי כה"ג (ע"ד שמעו' ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמ"ר) והיינו כאמור לעיל בכוונה שלימה ורצוי' לש"ש ואז יתמלא שמו וכסאו יתב' ויבנה ביהמ"ק ויהי' השם הוי' מפורש יוצא מפי כה"ג משא"כ אם ח"ו אין הכוונה בלימוד תוה"ק אלא להנאת עצמו אז כל זמן שנחסר אותיות או"ה אין לנו ביהמ"ק להיות שם הוי' מפורש יוצא מפי כה"ג. ומעתה בין תבין סמיכת המדרש לכאן את כל זה נסיתי בחכמה ביקש שלמה לידע טעם הפרה הרווחת לב' בחי' ההפכיות מטהר טמאים זכה נעשה לו סם חיים והיפוכו בשוה וע"כ אמר אמרתי אחכמה ר"ל אם כוונתי יהי' לידע טעמא וחכמתה של תורה אז והו"א רחוקה ממני ר"ל והו"א אותיות או"ה רחוקה ממני דהא בהא תליא שכ"ז שאין שמו שלם וכסאו שלם אין לנו ביהמ"ק להיות השם הוי' מפורש יוצא מפי כה"ג. גם רמז והוא רחוקה ממני כנ"ל שאין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עלי' משא"כ אם כוונתו להנאת חכמה שבה וממילא אם זכות לימוד תורה לשמה ח"ו אין לנו ביהמ"ק להיות השם הוי' מפורש יוצא ע"כ יראה כל אחד לקיים והגית בו יומם ולילה לש"ש ברעותא ובחדותא דלבא ובזכות התורה הקדושה מהרה יבנה ביהמ"ק בבי"א ונזכה שיהי' שמו וכסאו שלם והשם הוי' מפורש יצא מפי כה"ג בבי"א והבן:

א"י זאת חקת התורה וגו' קושי' האוה"ח למה לא אמר זאת חקת הפרה. גם אמרו ויקחו אליך פרה אדומה פירש"י ז"ל לעולם היא נקראת על שמך פרה שעשה משה במדבר וצ"ב הכוונה בזה למה צריך שתהי' נקראת ע"ש משה ומאי נפק"מ שעשה במדבר. יתבאר לדעתי בס"ד בהקדם להבין מה דכתיב להלן בפרשה קח את המטה והקהל את העדה וגו' ודברתם אל הסלע לעיניהם וגו' ויקהלו משה ואהרן את כל הקהל וגו' שמעו נא המורים וגו' ויך את הסלע פעמים ויצאו מים רבים וגו' ויאמר ה' וגו' יען לא האמנתם בי להקדישני לכן לא תביאו וגו' וכבר נתחבטו בזה קמאי כמעט כל המפורשים יצאו

ללקוט בכוונת משה רבע"ה בהכאת הסלע. ועוד לאלוקי מילין. גם יל"ד בלישנא דקרא דאמר יען לא האמנתם בי להקדישיני וגו' וכי בזה בלבד מה שהכה את הסלע לא הוי קידוש השם גדול. הלא אם יקח אחר מטה ויכה את הסלע בודאי לא יצא מים ובאמת מצינו זאת לא' מן הנסים דכתי' הן הכה צור ויזובו מים:

אמנם יובן הענין לענ"ד עפי"מ שפירשתי הפ' בפ' בשלח ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים ויצאו העם ולקטו דבר יום ביומו. דיל"ד בתיבת לכ"ם שנראה כמיותר דהול"ל הנני ממטיר לחם וגו' וגם אמרו דבר יום ביומו תיבת דבר היא לכאורה ג"כ כשפת יתר. ופירשתי עפ"י הזוהר (בשלח ס"ג) שטו העם ולקטו וטחנו ברחים שטות גדול הי' שלקטו וטחנו שאלו היו באמונתם חזקה לא הי' צריכים לעשי' ומבואר בסה"ק שגם ללקיטה לא הי' צריכים והי' בא מעצמו לפיהם. ועפי"ז מקום יש בראש לשאול מהא דמצינו כתיב וברכתיך בכל אשר תעשה ומדקאמר תעשה משמע דמן הצורך לאיזה עשי' דוקא אבל בלא עשי' אין הברכה בא מעצמו. ואתיא מדרשא יכול יהא יושב ובטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה. ובהיתר הספק נ"ל לחלק דהנה פליגי בגמ' איכא מ"ד כל הוי כלל שפי' הכל ואיכא מ"ד כל פי' כל דהו וא"כ י"ל שזה תלוי בהאמונה דמי שאין אמונתו חזקה כ"כ צריך לעבוד עבודת משא בפרך ולהיות טרוד כל היום כלו על המחי' ועל הקלקלה של אדם בזיעת אפך תאכל לחם ואצלו הפי' בכ"ל אשר תעשה כמ"ד כל הכל וכלל הרבה במה שצריך הוא לעשות משא"כ במי שאמונתו חזקה בה' לאיש אשר אלה לו הוי הפי' בכ"ל אשר תעשה אף כל דהו וקיי"ל דאף עקימת שפתים הוי מעשה וממילא שבדיבור בעלמא יפעול זה כזה שעושה מעשה רבה ורודף אחרי טרפו ביגיעות כל היום והרי היא כמבואר. ומשם בארה ביאור הפ' הנני ממטיר לכ"ם ר"ל שאשפיע לכם (מטר יכונה להשפעה) מדת הבטחון לחם מן השמים כלו' שתדעו בידועה נאמנה שלחם היא מן השמים וכי לא מעשה ידכם עושה את חיל כי אם תהיו באמונה שלימה וחזקה בה' שידו רב לתושי' בלי שום פעולה ממשי כלל. ואז כאשר תגיעו להמדה הנזכרת כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם ולחם מן השמים אז ממילא לא תצטרכו לשום פעולת מעשי וטירחות ויגיעות ואז יהי' ויצא העם ולקטו דב"ר [ר"ל בדיבור בעלמא בעקימת שפתים] יום ביומו בלי שום עשי' וטירחא:

והנה אף דכתיב בזיעת אפיך תאכל לחם ואדם לעמל יולד דמשמע שעל כל אדם יצא הקנס שיעמל תחת השמש ויהי' לו טירחא ויגיעות בעוה"ז בעניני הפרנסה. אמנם כן אין למידים מן הקללות וכבר דבר בקדשו מא"ז צוקלה"ה בספר ישמח משה דמה דכתיב אדם לעמל יולד ואשרי מי שעמלו בתורה ולכן אם הוא עמל בתורה ביגיעה רבה אז הוא

נפטר מעמל ויגיעת הפרנסה ונתקיים בו בזיעת אפיך תאכל לחם ע"ד לכו לחמי בלחמי דהיינו התורה שנקראת לחם. כמבואר באבות כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ:

ובזה פירשתי הפ' (בפ' בלק) לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו וגו' הכוונה שלא הביט און ביעקב היינו שאין בהם און מחמת כי ולא ראה עמל בישראל היינו עמל הגשמי בעניני הפרנסה לא נראה אצל ישראל וכ"ז ע"י שה' אלקיו עמו ר"ל שהם עמלים בה' ובתורתו ונפטרו בזה מידי קללתם של בזיעת אפיך תאכל לחם ע"ד לכו לחמו בלחמי וגמר אומר ותרועת מלך בו רמז לאמרם ז"ל צדיקים לבם מסור בידם שיש ממשלה ומלוכה על לבם לעשות מה שרוצים ועי"ז יש לאל ידם להניח ולקיים העמל הגשמי בעמל התורה ומצות משא"כ הרשעים שאין לבם מסור בידם ואף דלפעמים הם רוצים לעשות איזה דבר טוב ג"כ אין ביכולתם אלא הם מוכרחים לעשות ולילך אחרי שרירות לבם וזהו אמרו ותרועת מלך בו ר"ל שיש לצדיקים ממשלה ומלוכה בו היינו לתוכו בלבם לקיים העמל בתורה ועבודה ולא לעמל הגשמי כי כל המקבל עליו עול תורה ועול מלכות שמים מעבירין ממנו וכו' [ועיין להלן שפי' עוד בדרך זה הפ' הנ"ל ובאיזה שינוי קצת]:

הלא מעתה אפשר לו' לדעתי שזה הי' כוונת הקב"ה במה שאמר למשה רבע"ה קח את המטה והקהל את וגו' ודברתם אל הסלע לעיניהם וגו' דייקא ודברתם לעיניהם כדי שילמדו הדרך שאפשר למצוא מזונותיו של אדם וכל ההצטרכות אף בדיבורא בעלמא והיינו אם מקיימין בזיעת אפיך תאכל לחם ע"ד לכו לחמו בלחמי כנ"ל אמנם משרע"ה אמר שמעו נא המורים שהי' חשב אותם שאינם באמונה שלימה והחזקה בה' להשליך על ה' יהבם ולשום כל יגיעתם לתורה ועבודה וע"כ מורא עלה על ראשו פן בדיבור בעלמא לא יבוא להם המים כפי דברי הזוהר הנ"ל שטו העם וכו' וע"כ ויך את הסלע ועשה מעשה ממש וגמורה וזהו הי' החטא של מי מריבה כי אם לא הכה משרע"ה את הסלע אלא הי' מדבר אל הסלע לעיני העדה היו לומדים מזה הדרך הטוב לקבל עליהם עול תורה ולא הי' צריכים לשום עמל ויגיעה הגשמי בעניני הפרנסה. וז"ש יען לא האמנתם בי להקדישכו לעיני בני ישראל היינו להעלותם למדרגה גבוה ולאמונה חזקה ושלימה שהיה רואים אמונת ה' וישועתו שהוא רק בדיבור בעלמא והעיקר היא רק לעסוק בתורה ועבודה. והנה התיקון לזה החטא הוא שאם באמת יטו בני ישראל לדרך הטובה לקבל עליהם עול תורה ועבודה וליקח כל הדינים והגבורות אשר נגזר עליהם עי"ז להיות לחמם בזיעת אפם ויניחו אותם על התוה"ק ואז ממילא יהיה נפטרים

מהקנס עמל הגשמי א"כ לא יהיה שום חטא במה שהכה משה רבינו ע"ה את הסלע ולא בדיבור בעלמא:

והנה ידוע דפרה אדומה מרמזת על דינים כמבואר בסה"ק פר"ה פ"ר דינים ה' אותיות אלקים ועי' באוה"ח הק' שכ' וז"ל רואה אני כי כל סימני' מוכיחים על הדינים אדומה כי היא זה תגבורת הדינים וכו' עיי"ש. וז"ש הפ' זאת חקת. חק לישנא דמזוני ונ"ל דמה שנגזר על האדם דלעמל יולד ובזיעת אפו יאכל לחם צריך לקיים. התורה היינו בעמל התורה ועבודה וכל המקבל עליו עול מלכות שמים מעבירים ממנו וכו' ויהיה אח"כ. אשר צוה ה' לאמר היינו באמירה בעלמא תבא השפע והפרנסה. ואמר ויקחו אליך. שבזה שתהיו עמלים בתורה יהיה המתקה. פרה אדומה. היינו הדינים והגבורות שנקנס עליכם בזיעת אפיך תאכל לחם ואדם לעמל יולד כי לא תצטרכו לשום עמל גשמי ודי יהי' בעקימת שפתים. וכבר אמרנו לעיל שכל אלו הדינים וגבורות המה ע"י חטא משה רבינו ע"ה שהכה את הסלע ולא הראה לישראל דרך העבודה שבדיבור בעלמא ימצאו מזונם וטרפם וכל היום יהיה עוסקים בתוה"ק. וזה שפי' רש"י ז"ל לעולם היא נקראת על שמיך פרה היינו הדינים ובני הגבורות שעשה משה במדב"ר ר"ל ע"י הדיבור כנ"ל ובזה שיהיה ישראל עמלים בתורה יתוקן פגם משה רבינו ע"ה שלא עשה ע"ד הדיבור ויהיה המתקה לכל הדינים וגבורות ואך טוב וחסד ירדוף את בנ"י ויתרומם קרן התורה בבי"א:

וישלח משה מלאכים מקדש ברנע וגו' דרך המלך כלך לא נטה ימין ושמאל עד אשר נעבור גבוליך וגו' רק אין דבר ברגלי אעבורה וגו'. יתבאר ע"ד הרמז עפ"י אמרם ז"ל איזה חסיד המתחסד עם קונו דהיינו שעושה חסד לפנים משורת הדין ומקדש עצמו במותר לו בגדרים וסיגים יתירים כדי להתהלך לפני ה' בקדושה וטהרה יתירה וכבר האריכו ז"ל למעניתם בנותן טעם לשבח במדות החסידות שמעלתה קודש קדשים ומרחקתו את האדם מן החטא ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק ישר ונאמן לפני אלהים וכבר כתבו תלמידי הבעש"ט שאנו אין לנו בדורינו היתום הזה שום התחזקות ותעלה ארוכה שלא תמוט רגלינו ח"ו מדרך ה' כ"א מדת החסידות והפרישות והוא שעמדה לנו ולבנינו אחרינו להיות מאמין בה' יתברך ובנפלאותיו עד אין חקר והדברים עתיקין. והנה בודאי אמת שאין לך מדה טובה ממדת החסידות ומנה לא תזיע ואשרי למי שזוכה לכך להתנהג עצמו בחסידות ופרישות כל ימיו ולעשות לעצמו מעגלי צדק ונתיבות יושר בדרכי ה' לפנים משורת הדין. אמנם כ"ז דוקא אם מדת החסידות שמתנהג בו אינו מתנגד כלל לתורתינו הקדושה ולדברי חכמים וחידותם ז"ל משא"כ אם נוגע ומתנגד לתוה"ק או לאשר גבלו הראשונים כמלאכים ברוח קדשם דהיינו בעלי ש"ע ושאר פוסקים גאוני

ארץ מוסדי דור דור ודורשיו אשר כל רז לא אנס להם ודבריהם דברי אלהים חיים בודאי דאסור ח"ו להטות מדבריהם אף כחוט השערה וחלילה ליחס זאת למדות החסידות כי אין זה אלא מעשה יצה"ר ר"ל. וחסיד המתחסד עם קונו זהו שעושה לעצמו שביל לפנים משורת הדין כדי שלא יהיה קרוב לבא ח"ו לידי איסור או חילול מצוה שבתורה ובדברי חז"ל. וזש"ה דרך המלך כלך ר"ל דרך המלך נקרא דרך ישרה הכבושה לרבים מאז ומקדם בכל עת וזמן והיינו בדרך התורה הקדושה שהיא דרך ישרה וברכה לכל בר ישראל לא נטה ימין ושמאל שם רומז למ"ש רש"י ז"ל על לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וקבלנו מפי השמועה אפילו אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהיא ימין. והכוונה אם שיהיה נראה בעינינו עפ"י מדות החסידות על שמאל שהיא ימין ועל ימין שהוא שמאל עכ"ז לא נטה לדבר החסידות הזה כי אם בדרך התורה נלך. רק אין דב"ר ר"ל במקום שאינו נוגע ומתנגד כלל לדרך התורה הקדושה שנקראת דבר כמ"ש קחו עמכם דברים. אלה הדברים הואיל משה באר את התורה. כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. וכמו דבר צוה לאלף דור. אז ברגלי שהיא מרמז לדרך היחיד והיינו נתיב ושביל במדות החסידות אשר כל או"א עושה לעצמו ומתנהג בו בזה אעבורה אבל אם ח"ו יהיה מתנגד לתורתינו הקדושה בודאי לא נלך בו רק בדרך המלך היינו בדרך התוה"ק כי כל דרכיה דרכי נועם והבן:

בלק

וירא בלק וגו' את כל אשר עשה ישראל לאמרי וגו' ויגר מואב מפני העם וגו' ויקץ מואב מפני בנ"י וכבר דקדקו על ששינה באמרו ויקץ מואב מפני בנ"י ולא אמר מפני העם כמו שאמר מקודם. גם להלן באמרו מה טובו אהליך יעקב משכנתיך ישראל שינה ג"כ מיעקב לישראל. והנ"ל בס"ד עפימ"ש בעטרת צבי על הזוהר עה"פ ויעמוד מלאך ה' במשעל הכרמים דהא דקרי לי' במשעל ולא בשביל. והביא שם בשם הרב החסיד המקובל האמיתי מו"ה ארי' ליביש האבדק"ק לאנצוט כי במשע"ל ר"ת שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כי הי' רוצה לגזול מישראל זה השביל מחמת טעם במשע"ל ע"כ והוא ז"ל ביאר זאת באופן אחר וז"ל אשר שרש כר"ם הוא סוד ה' פעמים ב"ן בסוד חמש גנים דלעיל ד' ר"א ע"ב ושרש שם ב"ן המתחלק בסוד הוי"ן עצמות השבולין עולה בגימ' עו"ל כמבואר בכוונת נשמת וכאשר הארכנו בסוף פ' אמור וזה במשעו"ל בש"ס עו"ל עכ"ד הקדושים:

ול"נ לרות בדרך הנגלה לפי דרכם דשניהם עולים בקנה אחד. בהקדם להבין אמרם ז"ל באבות כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. ולכאורה יפלא הלא כבר אמרו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. אכן י"ל עפימ"ש דעל ההכנה של המצוה ועל מה שממתין ומצפה על המצוה ומשים עליו העול לחשוב בלבו בהמצוה קודם עשייתה ע"ז שפיר מגיע לו שכר אף בהאי עלמא כי על המצות אשר צוה אלקינו ית' נאמר היום לעשותן ומחר לקבל שכרן אכן על ההכנה ועל קבלת העול עליו בהמצוה זה לא נאמר בקרא לצווי מאתו יתב' ואך הוא נמסר לכל איש ואיש כפי דעתו והשגתו לשים עליו העול בהמצוה ולהכין עצמו בהכנה דרבה (עיין בפ"ק דב"ק דף ט' ע"ב ברש"י ותוס' שם) וז"ש המקבל עליו עו"ל תורה הכוונה שמקבל עליו העו"ל דייקא קודם עשיית התורה והמצוה להכין עצמו לעשיי' מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א כי ע"ז שפיר מגיע לו שכר אף בהאי עלמא. וזה אפשר לפרש בכוונת הפסוק ויעמוד ה' במשע"ל כמו"ש הרה"ק מלאנצוט שרצה לגזול השביל מישראל מחמת טעם במשע"ל שנוטריקון שלו שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. אכן ע"ז מתן שכרו בצדו כמ"ש בעל עטרת צבי שגם היא נוטרי' בש"ס עו"ל וכבר אמרנו דהיכא דמשים עליו העול לחשב בהמצוה שזה הוא ההכנה של המצוה כידוע ואז שפיר איכא שכר אפי' בהאי עלמא:

וזה נראה לי לפרש גם בקרא לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל. כי הנה לכאורה גבי ויאבק איש עמו ולא יכול לו שמצא יעקב עי"ז גם טובה בעוה"ז כידוע יש להקשות ג"כ הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ויעקב נצחוהו וקבל הברכות בכח התורה והמצות שעשה. אכן כפי מה שבארנו דעל מה שנמסר לכל איש ואיש לקיים כפי דעתו והשגתו דהיינו שימת העול והכנה שבמצוה ע"ז שפיר איכא שכר אף בהאי עלמא א"כ גם ליעקב הגיע השכר אף בהאי עלמא עבור שימת העול והכנה קודם המצוה. (ועיין בדברינו לעיל בריש פ' וישלח) וזהו אמרו לא יעקב יאמר עוד שמך כ"א ישראל כי שרית עם אלקים היינו במצות שצוה אלקים ועם אנשים היינו במצות שנמוסרים לאנשים לעשותם דהיינו השימת עול והכנה ועי"ז ותוכל. וזש"ה מה טובו אוהליך יעקב וש"ת שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ע"ז אמר משכנותיך ישראל ר"ל שאתה בבחי' ישראל שמורה על כי שרית עם אלקים ועם אנשים היינו גם המצות שנמסרים להאנשים והיא ההכנה והעול שמשעבד גופו קודם עשיית המצוה להמצוה שע"ז מגיע השכר אף בהאי עלמא. וז"ש וירא בלק. את כל אשר עשה ישראל דייקא לאמרי ויגר מואב מפני העם וגו' ולכאורה מאמרו ויגר מואב מפני העם משמע שהי' מתיירא אף בלא זה שהי' בבחי' ישראל מדקאמר מפני העם ועכ"ז הרגו מלכי האמורי

וקשה קו' הנ"ל הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולכן שינה אח"כ באמרו ויקץ מואב מפני בנ"י דייקא שכל הפחד והמורא לא הי' אלא מחמת שהי' בבחי' ישראל שמורה על כי שרית עם אלקים ועם אנשים שמגיע לו שכר אף בהאי עלמא:

לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו וגו' יש לשאול על אמרו לא הביט וגו' ולא ראה עמל בישראל הלא כתוב אדם לעמל יולד. הגם שעמל דהכא פי' עולה ועבירה. ועמל דהתם היינו יגיעה ועמל עכ"ז צ"ב למה כתב לישנא דמשתמש בתרי אפי. והנ"ל עפימ"ש בסה"ק ישמח משה לאא"ז זצוקלה"ה על אמרם ז"ל במס' אבות כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א. כי הנה להבין ולהשכיל בדברי תורה צריך יגיעה רבה כמו שדרשו בפ' אדם כי ימות באוהל וכו' והדעת מכרעת דהיגיעה נתחדש אחרי החטא כי מקודם הי' כתנות או"ר דהיינו שלא הי' שום מסך המבדיל בינו לבין התורה אור ונתעצם בעצמות התורה ולא הי' צריך ליגיעה אבל אחר החטא שנעשה כתנות עו"ד והיא המסך המבדיל צריך ליגיעה רבה והיינו דכתיב בזיעת אפיך תאכל לחם אף אם כמשמעו קאי על לחם הגשמי והגזירה והקנס כקנס על כל בני אדם הנה אותם שתורתן אומנתן שוב אין צריכין לשום השתדלות לטרפם לפי שנתקיים בהו הגזירה בעמל התורה וההיפך באלו שפורקין לגמרי עול התורה מעל צווארם צריכין לייגע בהשתדלות טרפם מכח הגזירה והקנס הקדום. וזה שאמרו במד"ר אדם לעמל יולד ואינו יודע לאיזה עמל כי הבחירה ביד כל אחד באיזה עמל שיבחר. וזהו אמרו כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול ד"א עכ"ד ודפח"ח וש"י. ממוצא הדבר נשמע שאלו שפורקין עול תורה ואומרים אי אפשר לעסוק בתורה בשביל עסק פרנסה ומן ההכרח לבלות כל הזמן לצורך הפרנסה מבלי לקבוע עתים לתורה כלל וכלל הקב"ה מכביד עליהם עסקיהם ופרנסתם בטורח גדול ועבודה רבה לקיים בזעת אפיך תאכל לחם הגשמי. משא"כ ליראי ה' וחושבי שמו יתב' המקבלים עליהם עול התורה וקובעים עתים לתורה הקב"ה מצליח בידם ומזמין להם פרנסתם ומשפיע להם כל השפעות טובות במעט הזמן כמו שירד המן לצדיקים על פתח בתיהם (עי' גמ' יומא דף ע"ה) כדי שישאר להם זמן פנוי לעסוק בתורה והקנס שנקנס עליהם אדם לעמל יולד מקיימים בעמל התורה והעבודה בלב פנוי מדאגת וטרדת טורח הזמן בפרנסה ועניני עוה"ז. וזש"ה לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל היינו העמל והיגיעה הגשמי בטורח הזמן לבקש טרף לפיו. ומפ' הקרא הטעם כי ה' אלקיו עמו ותרוע"ת. מלשון תרועם בשבט וגו'. מלך בו. ר"ל הכוונה ע"י שמשבר עצמו לפני מלך מלכו של עולם ומקבל עליו עול תורה ומקיים אדם לעמל יולד בעמל התורה ממילא דלא משכחת בו

און ונעשה חפשי מהקנס שנקנס בעמל ובזעת אף לאכול לחם הגשמי ואדרבה כדי שלא יטרוד אותו הבלי הזמן מוכן לו די מחסורו ובא עליו כל הברכות וישיגו אותו כל מיני השפעות וישועות טובות כמלך היושב על כסאו מבלי דאגת עניני פרנסה בכ"ע:

כי לא כחש ביעקב וגו' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל וגו'. אפשר לרמז בזה דהנה לעיל בפ' חקת כתיב ויעש משה נחש נחושת וגו' והי' אם נשך הנחש והביט אל נחש הנחושת וחי ואמרו רז"ל במס' ר"ה וכי נחש ממית או מחי' אלא בזמן שהי' ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו וכו'. מצינו למידין שאין הדבר תלוי אלא בתשובה שאם החי יתן אל לבו לעזוב דרך הרשע ולהתחרט בחרטה גמורה בלב נשבר ונדכה על המעשים שעשה כדי לרצות לפני אדון כל ומשעבד את לבו לאהבת ה' ולהכניע את כח החומרי וזוהמת יצרו הרע אשר משיאו לחטוא. אז אל דעות ה' הוא יודע כחו ודעתו וישוב וירחמנו כי רחום וחנון הוא. ולדעתי זה מרומז בקרא דכ' ויעש משה נחש נחושת נח"ש בפת"ח דפתח רומז על פתחי תשובה כאמרם ז"ל אמר הקב"ה פתחו לי פתח כסדק של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם. ולכתחלה בעי אתערותא דלתתא שצריך האדם להתחיל בתשובה ואח"כ הקב"ה עוזרו ופותח לו שערי תשובה כפתחו של אולם והבא לטהר מסייעין אותו. וז"ש הפ' והי' אם נשך הנחש את איש ר"ל שנתפס ח"ו בעבירה והביט אל נח"ש (בפתח) הנחושת. הכוונה להתחיל בתשובה ולעשות פתח חרטה ואם כה יעשה יתרפא וחי כי הקב"ה יפתח לו אח"כ כפתחו של אולם. אמנם אם גם כן הדבר בתשובה צריך אתערותא דלתתא ואח"כ הקב"ה עוזרו עכ"ז לע"ל אם ח"ו ישראל אין עושים תשובה מ"מ נגאלין בלי עובדא דלתתא כי הקב"ה אומר למעני אעשה והוא ישפיע מלמעלה שפעו לטהר לבבות בלי עובדא דלתתא כלל. וזהו הענין הנרצה בפלוגתא כנ"י לבין הקב"ה שאמרה כנ"י לפני הקב"ה רבש"ע שלך היא השיבנו אמר להם שלכם היא שנאמר שובו אלי ואשיבה אליכם נאום ה'. והיינו באיתערותא דלתתא. ואמרה כנ"י לפניו רבש"ע שלך היא שנאמר שובינו אלקי ישעינו לכן נאמר השיבנו ה' אליך ונשובה היינו גם בלי אתערותא דלתתא (עי' מד"ר רבה איכה) וז"ש כי לא נחש (בפתח) ביעקב ר"ל הכוונה בעת שאין ישראל עושים ח"ו אתערותא דלתתא כעת כלו' אז יאמר ליעקב ולישראל מה (בפתח) פעל אל היינו שהקב"ה יפתח לנו פתח ויגאול אותנו גם בלי איתערותא דלתתא באתערותא מלמעלה ומי יתן שנזכה לגאולה שלימה בבי"א אוכי"ר והבן:

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל. יתבאר עפ"י מה שפירשתי הפ' לא יעקב יאמר עוד וגו' כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל עפימ"ש הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש פ"א

דפאה כי המצות כולן נחלקים על שני חלקים החלק האחד מצות המיוחדת לאדם בנפשו במה שיש בינו ובין הקב"ה והחלק השני מצות התליות בתועלת בני אדם וכשיעשה אדם המצות התלוית בתועלת בני אדם תחשב לו לצדקה לעוה"ב לפי שעשה המצוה וימצא טובה גם בעוה"ז בעבור שנהג מנהג טוב גם עם בני אדם עכ"ל הזהב. ובזה פי' אאמו"ר זצוקללה"ה בספר ייטב לב פ' פנחס הפ' לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו וגו' כי פנחס עשה טוב לשמים כי קנא קנאת ה' וטוב לבני אדם כי השיב חימה מעל ישראל וז"ש לכן אמור וגו' את בריתי שלום ר"ל שכר עוה"ז והיתה לו וגו' הובטח שיהי' זרעו כהנים עובדי ה' היקר מכל חיי עוה"ב כמו שאחז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט בעוה"ז מכל חיי עוה"ב. וגמר הטעם תחת אשר קנא לאלהיו. טוב לשמים. ויכפר על בני ישראל טוב לבריות וז"ש המדרש בדין הוא שיטול שכרו עכ"ד וש"י. והנה אצל יעקב אבינו ע"ה בהאבקו עם המלאך ויוכל לו מצא טובה בעוה"ז והלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא כאשר הקשינו לעיל רק דלפי דברי הר"מ במז"ל הנ"ל הגיע לו שכרו על המצות שעשה לתועלת בני אדם. וז"ש לו המלאך לא יעקב וגו' כי שרית עם אלהים ועם אנשים ר"ל שעשית מצות שהם עם אלהים רצון הבורא יתברך ועם אנשים שעשית מצות שהם לתועלת בני אדם ועי"ז ותוכל כי ע"ז מגיע שכרו גם בעוה"ז עפ"י דין. וזש"ה מה טבו אהליך יעקב ר"ל אפילו בעוה"ז המכונה בשם אוהל כי הוא רק דירת עראי כמו אוהל. ומה טעם הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ויהיה כמשיב משכנתיך ישראל שיש בהם מדרגה של ישראל כמו שאמר המלאך כי שרית עם אלהים ועם אנשים כנ"ל ע"כ גם בעוה"ז ימצא טובה וחיים וברכה והבן.

א"י מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל. יתבאר בהקדם לפ' לא הביט און ביעקב ולא ראת עמל בישראל ה"א עמו וגו'. דהנה יש מחלוקת הקדמונים יש אומרים דמי שיש לו נטי' לרע וכובש את יצרו גדול ממי שנולד במזג טוב וזהו סברת הקדמונים. ויש אומרים דאותו שיש לו נטי' לרע הגם שכובש את יצרו עכ"פ יש לו תכונה רעה בנפשו ע"כ אותו שנולד במזג טוב עדיף וזה דעת הרמב"ם. ומוזלה"ה (בספר ישמח משה בהפטרה לפרש' ראה) כתב דאלו ואלו דברי אלהים חיים דהתחלת האדם ודאי העיקר כהחולקים דאם נטבע כך מבטן צדיק מה פעל אבל לאחר הכיבוש ומנוחה יכבשנו כ"כ עד שיבא לבחינת דוד המלך ע"ה ולבי חלל בקרבי כאמרם ז"ל ודאי אה טוב ועדיף מהלוחם כל ימיו כללו של דבר דבתחלה קיי"ל כהחולקים ובסופו כהרמב"ם ובזה פי' הפ' סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא וגו' שסוף צריך להיות את אלהים ירא בלי שום נטי' כלל כי זה כל האדם עיי"ש:

והנה י"ל דכל עוד אשר יש לו להאדם נטי' לרע וצריך בכל פעם כח גדול וחזק להתגבר ולהתווכח נגד יצה"ר הטמון בקרבו אז בשם יעקב יכונה. כמ"ש וירא כי לא יכול לו וגו' בהאבקו עמו. ואמרו ז"ל שהוא שרו של עשו. הוא הס"מ הוא היצה"ר. ואחר שגבר עליו וכבש את יצרו והגיע למדרגת אברהם ודוד אז נעלה לבחינת ישראל כי שרית. כלו' שנתעלה ונתגדל בכחו על היצה"ר ונעשה ישראל הולך בדרך הישר בלי מונע ומפריע. והנה אמרו ז"ל יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ואלמלא הקב"ה עוזרו וכו'. וזש"ה לא הביט און ביעקב. דהיינו שהקב"ה לא הביט און בעוד שהוא בבחינת יעקב שיש בו עוד נטי' לרע אז לא הביט און שהקב"ה עוזרו ומסייעו שיכבוש וינצח את יצרו וזהו העזר במה שלא הביט און בעוד שהוא בבחי' יעקב. אבל ולא ראה עמל. בעת שהוא בבחינת. ישראל. לאחר הכיבוש ומנוחה אז לא יצטרך לעמל ויגיעה כי כבר הוא נזדכך ונטהר לגמרי. ותרועת מלך בו שהוא מושל על כל הדברים גם בלי עזר להטותם לטובה בדרך ה':

והנה דעת לנבון נקל שאף שיותר משובח האיש הזה שנולד בנטי' לרע. אכן זה יגדל רק לאחר שעזב את כל דרך הרע. אבל כ"ז שעוד עודנו עומד בקשרי המלחמה צריך שיהיה אצלו רק כעין דירת עראי. והעיקר הוא שיבא לדירת קבע שיכנס לבחינת ישראל לעשות ולקיים את כל דברי התוה"ק כי רק בההתחלה צריך הוא לבחינת יעקב ע"ד הבא לטהר. וזש"ה מה טבו אהליך יעקב היינו שטוב הוא שהאוהל שלך דהיינו הדירת עראי יהיה יעקב ורמזה ג"כ התוה"ק למה שנאמר דטוב האיש שנולד במזג הנטי' לרע וצריך הוא לבחינת יעקב. אכן העיקר הוא שיהיה משכנתיך לבא למדרגה ישראל שיבא לדירת קבע לתקוע אהלו במקום יתד שלא תמוט ובה ישגה תמיד לעשות ולשמור ככל הכתוב בתורה הקדושה כנחלים נטי' שיהיה נטע נאמן לעשות ולהוסיף רבות קודשא בכל דרכיו לטובה והבן:

וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו בער ונאם הגבר שתם העין נאם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים ופירש"י שתם העין עינו נקורה ומוצאת לחוץ וכו' וי"מ פתוח העין וכו' ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו הי' ע"כ ובאמת יש להפליא ע"ז האיך בלעם שהי' גאותו גדול כנודע אמר כן על עצמו דלפי שני הפי' הוא לגנאי לו ולמה לו לבזות עצמו בעיני"ו ויתר הדקדוקים א"צ להאריך בהם. ויל"פ הלא נודע כי השגחת השי"ת על עם קרובו בנ"י הוא על שני פנים א' ע"י נסים נגלים הנפלאים לעין כל הנעשים בשיבור טבע העולם ושידוד מערכת השמים וכוכביהם כמו בקי"ס והורדת המן וכדומה כי יאמרו הכל אפי' האומות בראותם כל אלה כי הגדיל ה'

לעשות עם ישראל כנאמר כי שמענו את אשר הוביש ד' את מי י"ס וגו' ולא קמה עוד רוח וכו' ועיין הרואה יראה בעליל כי יד ה' היתה זאת לשבר הטבע למען ישראל. הב' השגחת ה' באופן כי לא יעשה נסים ונפלאות למעלה מן הטבע רק מלביש הנס בתוך חוקי הטבע וסיבה מסיבה מנהג העולם ואין הנס לעין כל כי המחוסר אמנה יוכל לומר שבמקרה הוא כך ולא מאת ה' ח"ו אבל באמת ישראל המאמין בה' ובתורתו ידע נאמנה כי גם בדרך הזה מלובש ומכוסה נסי ה' ונפלאותיו לבנ"י רק שהוא בהסתר בדרכי הטבע בסיבות העולם וכמו"ש רס"ג עה"פ משגיח מן החלונות שנראה לעין כל נסי ה' והב' הוא רק כמציץ מן החרכים שאם יתן לב להבין ולהשכיל בעינא פקיחא בודאי יראה כי גם בזה מלובש יד ה' ונסיו וכמו שאמרו ז"ל שה א' בין ע' זאבים וכו' בודאי יכיר וידע כי רק ה' עשה כל אלה. והטעם הדבר שבשנים קדמוניות בעת צאתנו מארץ מצרים הי' נסים נגלים ועתה אך באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו ובעינינו לא ראינו נסים נגלים לעין כל מבואר בספר יערות דבש על מאמרם ז"ל למה נמשלה אסתר לשחר מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים ולכאורה קשה הלא בסוף הלילה האיר היום והשחר וכאן סוף כל הנסים שפסקו וחשכו עיני ישראל מראות הנהגה נסיות אלא טבעיות. אבל הענין הוא בעוד שלא הי' ישראל תקוע בלבם אמונת אלוקי עולם כי לה' הארץ ומלואה והוא המנהג ומידו הכל הוצרכו לנסים נגלים אבל בימי מרדכי ואסתר האיר ה' עיניהם להבין ולהשכיל שגם בהנהגה טבעיות יש בו הנהגה והשגחה מוסתרת וה' אתנו וא"כ שוב א"צ לנסים נגלים עכ"ד:

והנה אאמ"ו זלה"ה בספר ייטב לב פרשת שלח הביא בשם הגאון מוהר"ם א"ש זצ"ל לפרש ונאום הגבר שתום העין כי מי שרואה בשתי עיניו אינו רואה רק מקרוב ולא מרחוק אבל מי שרוצה לראות למרחוק אז צריך לסתום עין א' ולהביט בא' מעיניו ואז הראי' מצומצמת ביותר באותו העין ע"כ גם למרחוק הוא רואה וז"ש ונאם הגבר שתום העין כי אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב עכ"ד דפח"ח וש"י והענין היא ע"ד המבואר כי בנסים נגלים א"צ שיראה למרחוק כי בקל הוא רואה במה שלפניו כח ה' שהפליא במעשיו שלא כדרך הטבע אבל באופן השני בודאי צריך ראי' יתירה ולתת לב להבין והוא בחי' ראי' למרחוק שצריך לסתום עין אחת כדי שיוכל להביט למרחוק כנ"ל. והנה בספר ישמח משה למוזלה"ה פ' וארא כ' בשם הראב"ע כי שם שדי מורה על שידוד המערכה אך בדרך הנהגה ולא בתולדות חדשות המשנה והן הן הנסים הנסתרים אבל שם הוי' ההו' כל הויות מאתו יצאו תולדות חדשות יעש"ה. וז"ש בלעם על עם בנ"י כי גם בעת אשר לא יעשה ה' להם נסים ומופתים נגלים לעין כל גם בדרך הטבע וסבות העולם

מלובש ומכוסה כח ה' להושיע אותם. וז"ש נאם בלעם וגו' ונאום הגבר שתם העין כנ"ל שמביט ע"י שסותם עין האחת למרחוק נאום שומע. לשון הבנה כטעם כי שומע יוסף. אמרי אל להבין ולהשכיל כי גם בעת אשר רק מחזה שד"י יחזה בדרך שידוד המערכה והנהגת עולם בטבע. כופל. ר"ל דלכאורה הוי זאת כעין נפילה דאין כאן השגחת השי"ת בפרטות על עם ישראל אבל באמת גם בזה גלוי עינים גם בדרך הזה הנה עין ה' אל יראיו בגלוי רק שצריך הבטה למרחוק ואם יראה אדם בעיניו יפה יראה כי גם בדרך הטבע השגחת השי"ת על ישראל והבן:

פנחס

פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם וגו' והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם. ואיתא בלקוטי תורה מהאר"י ז"ל הנה שלשה קנאות נזכרו בפ' הזה והם בקנאו וכו' וסימנם אל גנת אגוז ירדתי ג"פ קנא בגימט' גכ"ת עכ"ל וצ"ל הרמז זה לפנחס בן אלעזר. והנ"ל דהנה ברש"י ז"ל נאמר לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה וכו' והרג נשיא שבט מישראל וכו' והנה טענת השבטים היה כי זה האיש פנחס עשה כאן עבירה גדולה כאשר נבאר להלן בפרשה. והאיך שער בנפשו לעשות כן אכן פנחס דעת אחרת היתה אתו יהיה איך שיהיה הן אמת שאני אעשה כאן עבירה ואף שהיא עבירה עכ"ז הנני מן המוכן לעשותה משום עת לעשות לה' הפרו תורתיך. כי מזה העשיה יצמח כבוד להקב"ה ויתקדש שמו הגדול והנורא וראו כל בשר יחדיו כי ה' הוא האלהים וזה תחת אשר קנא לאלהיו שלא היה כוונתו של פנחס לשם דבר אחר רק לקנא לשם ה' אלהים אף שהיא עבירה והיה עושה הדבר הזה במסה"נ כמו שאמרו ז"ל בסנהדרין ובמדרש שהרבה נסים נעשו לו וכ"ז רק בשביל שלא היה מכוין בהעשיה לשום הנאת עצמו ואדרבה היה מוכן לקבל עונש של העבירה ולא עשה כ"א בשביל אשר קכא לאלהיו והקב"ה עזרו לזה שיתקדש ע"י ש"ש וא"כ ממילא בדין הוא שיטול שכרו משלם מאת הקב"ה ע"כ והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם צדקתו תעמוד לעד לדור דורים לו ולזרעו אחריו וכמו שהביא בספר ייטב לב לאאמו"ר זצוק"ל בפ' ראה פי' הפ' מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי. למען ייטב להם ולבניהם לעולם עיי"ש באריכות ונקדים מה דאי' בש"ע הל' ר"ה סימן תקפ"ג יש מדקדקין שלא לאכול אגוזים וכו' אגוז בגימטריא ח"ט. ואף שאגוז ג"כ גימט' טו"ב הנה ע"ז אמרו שניהם כאחד לא טובים המה ובזה יבואר הרמז של הלק"ת מה דסמך הפ' אל גנז אגוז וגו' להפ' פנחס בן אלעזר. והוא כאשר נאמר לעיל דפנחס לא היה כוונתו

להתגדל עצמו בעשייתו מחמת שעושה טובה גדולה לעצמו עי"ז שהרג נשיא מישראל ואדרבה הים יודע בעצמו שהוא עושה בזה המעשה עבירה ולא היה מתכוין כלל להחלק הטוב שיהיה לו הנאה מזה ויגיע לו שכר גדול וז"ש וסימנך ג"פ קנ"א בגימט' גנ"ת אל גנת אגוז ירדתי שעיקר הכוונה בקנאת פנחס היה אגוז ירדתי לקחת לעצמי הסימן של ירידה שיש באגוז שגימט' ח"ט וכיון שכן בדין הוא שיטול שכרו והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' כנ"ל:

א"י פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן וגו' פי' רש"י ז"ל לפי שהי' השבטים מבזין אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם עגלים לע"א והרג נשיא שבטו מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. והנה ראוי לשום לב מה דקאמר שהיו השבטים מבזין אותו הראיתם בן פוטי דמשמע מחה שהמעשה היה בעצם טוב ואך לירידת מעלת יחוסו לא נאה לו ואח"כ כשיחסו אחר אהרן אז נראה הדבר שאין בו שום עולתה להיותו נין אהרן ושפיר עשה בהריגת הנשיא ולכאורה מן התימא הוא זה דמה ענין יחוס לזה הלא אם טוב היה המעשה בעצם אה נפק"מ הוא במי שעושה אותה ואדרבה שלפעמים יש יותר כ"ר לפניו יתברך אם איש פשוט מוסר את נפשו עבור קדושת שמו יתברך כי ידוע שהיא עשה זאת במסה"כ שנתקבצו עליו כל שבנו שמעון כמבואר במדרשי חז"ל י"ב כסים נעשו לו. ובמדרש לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום בדין, הוא שיטול שכרו וכבר נלאו למצוא הפי' בזה שהוא תמוה מאי משמענו בזה אחר אמרו הכני נותן לו את בריתי שלום. ויתבאר לדעתי דהנה נחלקו הרמב"ם ורבינו ירוחם (עי' ביו"ד סי' קנ"ז) בכל שאר המצות שבתורה חוץ מג' דברים דהדין בהו דיעבור ואל יהרג אם אדם רשאי להחמיר על עצמו דהרמב"ם סובר דאינו רשאי ומתחייב בנפשו ור"י וסייעתו סוברים דרשאי להחמיר על עצמו אמנם מבואר ברמ"א ובש"ך שם דאם הוא אדם גדול חסיד וי"ש כ"ע מודי דרשאי למסור עצמו על קידוש השם אפי' על מצוה קלה יעי"ש:

והנה כאן גבי פנחס שמסר עצמו על מצוה קלה שאינו מחויב בה כי באמת הלכה היא ואין מורין כן א"כ לפי דעת השבטים שפיר בזוהו שאמרו ראיתם בן פוטי זה שפיטם וכו' והרג נשיא מישראל שהוצרך לעשות זאת במס"נ והי' מתחייב בנפשו לפי שיטת הרמב"ם ז"ל שאינו רשאי לעשות כן וע"ז בא הכ' לסתור דבריהם ויחסו אחר אהרן שהי' בבחי' אדם גדול וי"ש והי' רשאי למסור עצמו ע"ז ולפי"ז שפיר נכון הדבר שזה תליא אחר העושה שאם הוא אינו בבחי' גדול כדעת השבטים שאמרו עליו בן פוטי זה וכו' א"כ הוא מתחייב בנפשו במצוה זו כנ"ל ואך אם הוא בבחי' אדם גדול כמו שיחסו הכ' אחר אהרן שפיר מותר לו למסור עצמו אפי' עבור מצוה קלה שבקלות ולכן אמור הנני נותן

לו את בריתי שלום ושפיר אמר המדרש בדין הוא שיטול שכרו כי מאחר שיחסו הכ' אחר אהרן לא עבר עבירה ושפיר מותר לו למסור עצמו אפי' על מצוה קלה כנ"ל והבן:
א"י בדברי המדרש הנ"ל לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום בדין הוא שיטול שכרו יש להקשות דהמדרש סותר דברי הפן הנני נותן לו וגו' דמשמע שהוא בדרך מתנה ולא בדין ומשפט ובמדרש אמר בדי"ן הוא שיטול שכרו דמשמע דמן הדין הוא. ונ"ל בס"ד עפי"ד האלשיך עה"פ אלקים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. שפי' שאם הקב"ה מברך לאחד עבור מעשיו הטובים ששוקל אותם במאזני צדק ונידון עבור זה לטובה אז יוכל להיות שברכתו לא תתקיים לעד כי אם יפסוק עבודתו ומעשיו הטובים לא יהי' נידון בטוב הזה ובפרט לזרעו אפשר שתפסוק ברכתו לעד אם הם לא יהי' ראוים לאותו איצטלא ולא יאחזו מעשי אבותיהם בידיהם אבל לא כן הוא במי שהקב"ה נותן לו ברכתו בדרך חנינה ומתנת חנם אז יותר קרוב הוא שתתקיים ברכתו גם לעד ולדורות כי איך שיהי' יוכל להתברך בדרך חנינה ומתנת חנם כי מאוד רבו רחמיו וחסדיו יתב' וז"ש אלקים יחננו ויברכנו אז יאר פניו אתנו סלה עכ"ד וש"י. ולפי"ז י"ל גם כאן אצל פנחס שאף שבדין הי' שיטול שכרו מ"מ לא רצה הקב"ה ליתן לו שכרו בדרך דין ומשפט כי אם יתן לו בדרך דין אז תוכל ברכתו ליפסק ממנו לאחר זמן ולכן נתן לו זאת בדרך חנינה ומתנת חנם כדי שיוכל להתברך בברכה זו לעד ולדורות וז"ש הכני נות"ן הייינו בדרך מתנה לו את בריתי שלום כדי והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם שלא תופסק ברכתו ותתקיים קיום נצחי לעד ולדורות. וע"ז אמר המדרש בדין הוא שיטול שכרו ר"ל שהוא הי' באמת ראוי ליטול שכרו אף מן הדין ואך מה שנתנה לו במתנה היא רק כאמור כדי שתתקיים גם לזרעו אחריו ברית כהנת עולם והבן כי נכון הוא:
ע"י פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל וברש"י לפי שהיו השבטים מבזין אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לע"א והרג נשיא וכו' לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן. וכבר דקדקו המפו' דמה תיקן בזה שיחסו אחר אהרן הלא ידעו גם הם שהוא נכד אהרן מ"מ ביזהו להיותו גם בן פוטי. ובמסורה לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום. לכן אמר לבנ"י אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים. ונ"ל פ' עפי"מ שפירשתי כבר הפ' מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לד' א' נדבה אשר דברת בפיך וקשה על כפל הלשון דהאי נדבה אשר דברת בפיך לכאורה שפת יתר ועו"ק דמתחלה קרי' לי נדר ואח"כ נדבה וזהו קושי' חז"ל ונראה דהנה זאת תורת האדם כשיעלה על לבו איזה מחשבה טובה או הנהגה טובה לשמור ולעשות ויחוש לנפשו פן ואולי כשיגיע לידו וירצה לקיים כאשר הי' עם לבבו ימניע

אותו יצרו מלעבדה ולשמרה ולהוציא מחשבתו הטובה אשר חשב וקיבל עליו לעשות בפועל והרבה טענת להמסית הידוע ע"כ איפוא זאת עשו וזאת העצה היעוצה וסגולה לזה אשר בעת שיעלה על מחשבתו הטובה לעשות יוציא ויבטא בשפתיו שזאת אעשה ואז יהי' מוכרח ואנוס עפ"י הדיבור שהוציא בשפתיו בדין קבלה ונדר לעשותו (ע"ד שפי' אאמ"ו זלה"ה בספר ייט"ל פ' ראה לפ' האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני וכו' ה"ז צדיק גמור והקשו בתוס' בר"ה מהא דתנן אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס ותי' בטוטו"ד עפ"י הבחי' הנ"ל דבתחלה צריך לומר להוציא בשפתיו להסיר המונע וזה האומר סלע זו לצדקה וכו' משא"כ בשעת נתינה צריך להיות רק לשמו יתברך עיי"ש ובזה ישבנו קושי' המין עמא פזיזא דהקדימו נעשה לנשמע עיין לעיל בסו"פ משפטים). וזה שא"ה מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לד' אלקיך היינו אם נדרת לקיים מצות השם והוצאת בשפתיך אז בודאי תשמור ועשית אף נדבה אשר דברת בפיך היינו מקודם שהוצאת בפיך הי' רק נדבה נדבת פיך שלא היית מחויב בה עכ"ז לאחר היציאה מוכרח אתה לעשותו מכיון שהוציא בפיו אתיא עלה מדין קבלה ונדר ומשם בארה ביאור הפ' בכאן דהנה רצה הקב"ה לזכות את פנקס בכהונה ובברית שלום וידוע שבכל ענין יבאו בני אלקים מיימינים ומשמאילים להשטין עליו ע"כ אמר השי"ת למשרע"ה לכן אמר הנני נותן לו את בריתי שלום היינו אם כבר אמרתי הנני נותן שוב אין שום פתחון פה ומקום לבה"ד לחלוק שכבר מלתי אמורה. וז"ש לפי שהי' השבטים מבזין אותו שהוא אינו ראוי לכהונה לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן ולכן אמר ומאחר שכבר אמרתי שוב קם בבל תאחר ובבל ישנה וז"ש המסורה לכן אמור לבנ"י אני ה' והוצאתי וגו' היינו גם שם בגאולת מצרים הי' מסטינים ומקטריגים שאמרו מה נשתנו אלו מאלו רק אחר שבא אומרת האל פקוד יפקוד א' אתכם והוצאתי אתכם בדין הוא שיצאו לחירות ואין שטן ופגע רע ואך טוב לישראל והבן:

לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל. והנה שלום כתיב בוא"ו קטיעא וכבר נאמר ונשנה הפי' בזה במפו' התוה"ק וגם לדעתי נראה לומר בטעם הדבר. בהקדם מה שיש לחקור ולשאול דכאן אצל פנחס קנאה מצינו שניתן לו שכר ברית כהנת עולם ובא בשכרו תחת אשר קנא לאלקיו ובהפטרה פ"ז גבי אליהו הנביא כתיב ג"כ קנא קנאתי לה' וגו' ונאמר לו אח"כ ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתיך ופירש"י אי אפשי בנביאתך וכו' א"כ מצינו שעוד נענש על זה אשר קנא לה' צבאות שנלקחה ממנו הנבואה וצריך טעם נכון לחלק ביניהם. אכן ירצה לדעתי דהנה פנחס בעת אשר קנא קנאת ה' צבאות והלך לקיים

הדין של קנאים פוגעים בו הנזכר בגמ' וקנא על הברית הנזכר בזוהר פ' נח. אך אף באותו מעמד הי' ויעמוד פנחס ויפלל שעשה פלילות עם קונו ולמד זכות על ישראל אדם קרוץ מחומר והוא המושך אותו לזה לעבור על רצון הבורא לעשות כמעשה הזה. וזהו תחת אשר קנא לאלקיו. וגם ויכפר על בנ"י כי לימד זכות עליהם אף בעת שהי' אשר קנא לאלקיו לקנא קנאת ה' אכן הי' מלמד זכות עליהם כי האדם עלול לחטא ע"י שהוא עפר מן האדמה (ועמש"ל בפ' נח עה"פ את האלקים התהלך נח) וע"כ בשכר זאת שלמד זכות על בנ"י מגיע לו השכר. אבל אצל אליהו הנביא מצינו ההיפוך שבעת אשר לבש קנאה קנאת ה' צבאות עוד למד קטגוריא על בנ"י כאמור קנא קנאתי לה'. כי עזבו את בריתך ע"כ נענש ונאמר לו אי אפשי בנביאתך מאחר שאתה מלמד קטגוריא על בני:

ועפי"ז נבין ג"כ על מה דכתיב שלום בוא"ו קטיעא עפימ"ד בזוהר הק' ריש פ' ויקרא. ונתתם לי אות אמת דא אות וא"ו דדא אקרי אמת וכו':

והנה פנחס בעת אשר קנא לה' לא הי' כוונתו באמת רק לעשות נקמה ח"ו כי אדרבה עוד באותו מעמד למד זכות עליהם כנ"ל וזהו הנרמז בתיבת שלום בוא"ו קטיעא המרמז על אמת כי האמת הי' נעדר שלא נתכוין רק לעשות נקמה בעטותו קנאה כי אדרבה עוד עשה טובה גדולה בעמיו כנ"ל ע"כ והיתה לו ולזרעו אחריו וגו' תחת ויכפר על בני ישראל והבן:

וידבר ה' וגו' צו את בנ"י וגו' את קרבני לחמי וגו' תשמרו להקריב לי במועדו. ובמדרש ילקוט ע"ז הה"ד אתה צויתה פקודיך אתה צויתה ומה צויתה צו את בנ"י וגו' את קרבני לחמי והיכן צויתה בחומש הפקודים ומה צויתה לשמור מאוד תשמרו להקריב לי במועדו ע"כ והוא תמוה. ונ"ל בס"ד עפ"י אמרם סוף מנחות כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה. שעתה אין לנו לא כהן בעבודתו ולא לוי בדוכנו צריך לעסוק בתורת הקרבן שהוא חייב ואז נחשב כמו הקרבת הקרבן בעצמו ומצינו בגמ' שהי' ר"י כותב כמה חטאות וקרבן עולה שהוא חייב כדי שבעת שיבנה ביהמ"ק בבי"א יוכל להביא אותם תיכף להקרבה הרי שצריך להיות ממתין ומצפה שיוכל להקריב קרבנותיו שהוא חייב וצריך לכותבם על פנקסו שיזכרם ואך לפי שעה שא"א לו להקריבם צריך ללמוד תורתם שיהי' נחשב בזה כאלו הקריבם לקרבן לפניו ית'. והנה ידוע דהתורה מכונה בשם לחם כמ"ש לכו לחמי בלחמי. עוד זאת ידוע דתיבת שמר משמש לפעמים על המתנה כטעם ואביו שמר את הדבר שומר אמונים. וז"ש את קרבני לחמי' ר"ל שתוכלו גם להקריב את קרבני ע"י לחמי' שהיא התורה כנ"ל כי כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וקאמר עוד תשמרו להקריב לי במועדו והיינו שגם בזה צריך להיות ממתין

ומצפה להקריב את הקרבן במועדו היינו בעת שיבא המועד להקרבתו בעת שיבנה ביהמ"ק בבי"א:

וזהו כוונת דברי המדרש שרצה לפרש כוונת הכ' באמרו הה"ד אתה צויתה פקודיך היינו התורה ומה צוית לו את בנ"י וגו' את קרבני לחמי והיינו שצווי התורה הוא ג"כ לצווי את קרבני לחמי שיוכלו להקריב את הקרבן ע"י לחמי שהוא התורה וגמר אומר לשמור מאוד תשמרו להקריב לי במועדו דהיינו שצריך להמתין ולצפות מתי יבנה ביהמ"ק שיהי' יכולת להקריב את הקרבן במועדו וה' יזכינו לזה בבי"א כי"ר והבן:

מטות דרוש לחינוך בהכנ"ס בק"ק אוהעל בשק פ' מטות

בפ' דיומא וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י לאמר זה הדבר אשר צוה ה' איש כי ידור נדר לה' וגו' לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. וכבר דקדקו על כפל לשון אל ראשי המטות וגם לבנ"י עי' רש"י. גם אמרו קודם זה הדבר אשר צוה ה' ושוב כי ידור נדר לה' דהי' סגי באמרו וידבר משה איש כי ידור נדר לה' וכו' ובמדרש איתא זש"ה טוב אשר לא תדור כו' ובנדרים פליגי ר"מ ור"י טוב אשר לא תדור כו' טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר מהו הכוונה בכל זה:

בהקדים הא דאי' במס' ברכות דף ח' א"ל רבא לרפרם ב"פ לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דאמרת משמי' דר"ח במילי דבי כנישתא א"ל הכי אר"ח מנאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבהכנ"ס ומבהמ"ד והיינו דאמר ר"ח ב"א משמי' דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד ע"כ:

ויש בזה לדקדק חדא מה דקאמר לימא לן מהני מילי מעליותא דאמרת וכו' במילי דבי כנישתא דנראה כאלו הי' עוד במילי דבי כנישתא מילי דלאו מעליותא נינהו ושאל לו רק על מילי מעליותא ולמה לא אמר סתם לימא לן מר מהני מילי דאמרת משמי' דר"ח במילי דבי כנישתא. גם מה שדקדקו כולם דהוא שאל ממנו לאמור לו מעליותא דבי כנישתא והשיב לו כי אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבהכנ"ס ובהמ"ד א"כ הרי זה לא סיפר בשבח ביהכנ"ס רק במעלת שערים המצויינים בהלכה וגורע מבי כנישתא אתמהה. גם להבין הא דאר"ח ב"א משמי' דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד"א של הלכה מהו הכוונה בד' אמות דוקא. ועי' בהקדמה לפי' משניות להרמב"ם ז"ל:

ועוד בקרא גופי' בדברי נעים זמירות ישראל דהמע"ה שאמר אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב דקאי על בהכנ"ס כדרשת חז"ל הנ"ל יש לתמוה מאוד דלמה שינה דהמע"ה לשונו מלשון התורה דכתיב בפ' בלק מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל דקאי על בהכנ"ס כאמרם ז"ל א"כ חזינן דתוה"ק מכנהו או אוהל יעקב או משכן ישראל ודוד בשנותו אמר משכנות יעקב ולא ישראל וזה ודאי טעמא בעי. וכל אלה באחת יבוארו בס"ד. וטרם כל שיח אתיא הנחה לפרש הפ' גופי' מה טבו אהליך יעקב וגו' דשינה מאוהל למשכן ומיעקב לישראל:

אולם הכוונה בזה י"ל דהנה לעיל בפ' יתרו כתיב כה תאמר אל בית יעקב ותגד לבנ"י אלה הדברים וגו' ופרש"י מהמדרש אל בית יעקב אלו הנשים ותגד לבנ"י האנשים. ובאמת לכוונה זו יש להבין הטעם דלמה קדמה התורה הק' האמירה לנשים ואח"כ להאנשים דלכאורה איפכא מסתברא. ובמדרש שם באמת נתן טעם לזה בכמה אופנים יעי"ש ולדרך המוסר נראה לפרש הקרא והוא. דהנה מנהג ישראל תורה מאז בעת יבנו מקדש מעט זו בית ה' לתפלה ולת"ת בונים לו שם גם עזרת נשים מקום אשר יבואו גם הנשים על האנשים לשפוך שיח תפלתם לה' דבאמת קיי"ל דגם הנשים חייבות בתפלה דרחמי נינהו כדאי' בש"ס ברכות ובש"ע ה' תפלה א"כ בודאי נאמר גם בהם כל הקובע מקום לתפלתו וכו' ונכון מאוד שיהי' להם ג"כ מקום מוכן לתפלה כאנשים. אמנם זה לאלה אשר הולכים כמנהג בנות ישראל הצנועות במעשיהן ובלבושיהן עפ"י התורה ועפ"י חז"ל להם נאה ויפה לבחור להם בית ה' להתפלל בתוכו לפני שומע תפלת כל פה. אולם אלה אשר פרצו הגדר הצנועות וסרו מהר מדרך בנות ישראל הכשרות עשו יעשו להם מלבושים שלא כדת של תורה הן מצד איסור כלי גבר על אשה הן מצד איסור בחקותיהם לא תלכו בפריצות יתירה דאית בהו להתדמות לאלה אשר לא נוכל להשוות ועל ראשם פארי המגבעות חדשים מקרוב באו אשר לא שערום אבותינו בודאי לאלה העושות ככה יותר טוב הי' להם להיות בביתם ולהחבות עכ"פ בחדריהם פנימה מבלי לצאת חוצה במלבושים, כאלה לעבור על דת יהודית בפרסום ובפרט לבא בכאלה לחצרות ה' אל מקום הקודש הייטב בעיני ה' וע"ז נאמר כי תבאו לראות פני מי ביקש זאת מידכם ח"ו וכו' ויען כי כבר העידו חז"ל נשים דעתן קלות ויחשבו כי אין בידם און ואינם רואים בפעולתם רע כלל לכן בזה החיוב מוטל על האנשים להוכיח אותם על פניהם ולהזהירם מכל דבר אשר שלא כתורה ויפרשו מדרכיהם ומעלליהם הלא טובים. ואל ישעו בדברי שקר לאמר כי לא ישמעו להם כי זאת לפנים בישראל להיות כל איש שורר בביתו בכל אשר יצוה להם המה יסורו למשמעתו ויקשיבו אזנם לקול בעליהן

ככל אשר יורום לעשות. ובזה יובן בטוב טעם דהכ' מכנה הנשים לבית יעקב ואנשים לישראל עפ"י דכתיב לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלקי"ם וכו' ותוכל. נמצא דשם ישראל מורה על שררות משא"כ עקב במורה רק על טפל כעקב לגבי ראש דכולהו בתר רישא גרירא כמובן. כ"כ אשה אשר היא כטפל לגבי בעלה והוא עלי' לראש ונקראת היא לגבי' עקב. והאיש מכונה בשם ישראל מורה על שררתו עלי' והבן: **והנה** כאשר רצה הקב"ה ליתן את התורה וצוה למשרע"ה שיאמר דבריו לנשים ג"כ אז פיו פתח בחכמה באומרו כה תאמר אל בנ"י ר"ל בזה האופן תצוה לאנשים גזירת התורה באם ותגיד לבני ישראל דייקא שיהי' האנשים בבחי' בני ישראל מושלים על נשיהם לצוות להם דרכי ה' או אז יתכן שגם הנשים ישמרו פקודי ה' ע"י שבעליהם יורו להם הדרך ילכו בה מבלי להטות ימין ושמאל והמה יקבלו דבריו במורא ושמו אותו להם לראש ומושל עליהם כאמור. והנה בצדק נוכל לכנות המקום לתפלת בנות ישראל לאהל. יען כי היא רק דירת עראי לתפלה לבד שזמנה רק פ"א ביום או שני פעמים אבל לתורה אינו להם שמזה פטורין ולמדתם את בניכם ולא בנותיכם. משא"כ מקום תפלת האנשים שהוא כדירת קבע בין לתפלה ובין לתורה שזמנה יום ולילה תמיד והגית בו וכו' לא נקראהו לאוהל ויותר נכון לקבעו בשם משכן שהוא מורה יותר על דירת קבע מאוהל כידוע. ולזה רומז הכ' בדרך חכמה ומוסר מה טבו אהליך יעקב ר"ל מקום אשר מתקנים לתפלת בית יעקב אלה הנשים. באופן אשר משכנותיך ישראל באם המשכן אשר עשוי לאנשים נוכל לקרותו משכן ישראל דייקא כלומר דהאנשים המה בבחי' ישראל לשורר על נשיהן וישמעו לקול דבריהם אז באמת מה טוב ונעים אהל יעקב ג"כ משא"כ להיפוך ח"ו כנ"ל וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא:

היוצא לנו מכ"ז עד היכן הדברים מגיעים אשר החיוב מוטל על הנשים לציית לקול בעליהן ועל האנשים להדריכם בדרך ישרה לטוב להם ולבניהם אחריהם והארכתי במוסר אכמ"ל ועתה נשוב לבאר כל הכתוב לעיל גם לפרש באופן אחר הקרא מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל ליישב שינוי הלשון. והוא דהנה בפ' תרומה כתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ופי' בספה"ק דהקב"ה צוה לעשות מקדש אפריון עשה לו מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף וכו' אולם הכוונה תוכו רצוף אהבה לישראל ואוה למושב לו לשכון בתוך ישראל עם קרובו בקרב לבב כל אחד ואחד ע"ד זכאה מאן דמתקן לי' דירה נאה בלבי'. וכמ"ש החרדים בתוך לבי משכן אבנה ואם כן הי' כוונת השי"ת בבנין בית מקדשו כן הוא בבנין מקדש מעט זו בהכנ"ס ובהמ"ד לא סגי באם מפאר ומרומם בית ה' מעצים ומאבנים והעיקר הוא לבנות בית ה' בתוך לבבו ברוח טהורה

ונפש נכונה ובפרטות בעת חינוך בהכנ"ס וביהמ"ד מוטל על כל אחד לחשוב עם נפשו לקדש אבריו וגידיו ולחנך עצמו לעבודת ה' דהיא העיקר וכל בנין הביהכנ"ס ובהמ"ד הוא רק הכנה וכלי מוכשר לזה כמו במקדש דרצון ה' הי' לקדושת ישראל בעצמם כמש"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם דייקא שיהי' ראוים לשכון כבודו בקרבם. ובכן אחי יראה כ"א לקבל עליו פקודי ה' ולהזהר מדברים אשר צוה שלא לעשותם ובפרטות לשמור את השב"ק מחללו ח"ו הן במעשה הן בדיבור ע"י אמירה לנכרי שאסרו חז"ל ולדעת מקצת פוסקים הוא מה"ת ועכ"פ יש לו אסמכתא בקרא דלא יעשה כמובא בפוסקים. ובעוה"ר גדלה המכשלה מאוד שאינם נזהרים באיסור שבות אמירה לעכו"ם בחשבם כי המה בעצמם יקיימו למען ינוחו. וידיהם אינם עושות מלאכה רק העכו"ם. ויש לרמוז זאת בקרא בדרך צחות הקול קול יעקב הוא שמצוה לעשות. והידים ידי עשו העושות המלאכה ולא הכירו ר"ל שלא הבדיל כלל בין אם עושה בעצמו או ע"י א"י. ע"ד כי את הבכור וכו' יכיר ר"ל הפרשה. כי היו ידיו של ישראל המצוה על המלאכה כידי עשו ממש. והוא חילול שב"ק ח"ו ורבים נכשלים באם הנכרי ממשרתי ביתו עושה לו עבודה לצורכו לדעתו ולהנאתו ולא ישימו על לב גודל האיסור חלול ש"ק דשקול ככל התורה כמאחז"ל. ובעוה"ר פשתה המספחת אפי' אצל יראים וכשרים כי יתקנו בביתם משרתי א"י את המנעלים בשב"ק וידמו בנפשותם כי המה לא אמרו להם לעשות והמשרתים אינם מצווים ועושים. ובאמת כיון דהגוי עושה המלאכה לצורך ישראל אפי' בלי צווי אסור לישראל להנות מאותו מלאכה עד מוש"ק בכדי שיעשה באיסור תורה ולכן משיחת מנעלים שקונין וויקסין דאיסור תורה הוא מלאכת ממרח אז אסור ישראל להנות ממנו ואסור ללבוש המנעלים שנמשחו בשבת ע"י א"י עד מוש"ק בכדי שיעשה [וכן אי' בספר תפ"י בפתיחתו לה' שבת] ואף דלכאורה משמע מדברי המג"א סי' רנ"ב ס"ק י"ג כיון דבלא"ה ראוי ללבוש מותר להנות ממנו ע"ש זה דוקא באם הנכרי לא עשה הדבר לדעת ישראל משא"כ באם עשאו לדעת ישראל בודאי אסור בכה"ג ועי' בפרמ"ג או"ח סי' רנ"ג ס"ק י"ב דמבואר כן להדיא. ובלא"ה חילוק גדול משם כמובן. ובזה רבים נכשלים במצות קלות שאדם דש בעקבי"ו ע"י שלובש מנעלים האסורים לו בשבת ועושה איסור עם כל פסיעה ופסיעה שדורך בעקבותיו. וע"ז נאמר שמור רגליך כאשר תלך אל בית אלהי"ם. לזאת יראה כל איש להסיר המכשלה הזאת מתח"י ולא יהי' לפוקה ח"ו ולפקוח על ביתו ורשותו שלא יבואו ח"ו לידי חלול שבת ועי"ז יזכה בקדושה והי' מחנהו קדוש להיות שוכן שם שם ה' ויתחנך עצמו לעבודתו והי' לבער מקרבו כל רע. וזה כל פרי מגמת עם ה' בהבנות בית ה' כאמור:

ונבוא אל הביאור דכבר חקרו הקדמונים בענין ההפרש שבין החסיד המעולה אשר אין בלבו שום נטי' לרע אך כולו טוב. ובין הכובש יצרו ומושל ברוחו להתגבר עליו למען ישמור מצות ה' ועי' בשמנה פרקים להרמב"ם ז"ל דנראה דעתו דחסיד המעולה הוא יותר עדיף מכובש יצרו דיש בו עוד נטי' לרע ומתגבר עליו וקצתם מהקדמונים גזרו אומר כי הכובש את יצרו הנוטה לרע ומושל בנפשו עדיף כי לפום צערא אגרא. ומוזלה"ה בספר ישמח משה הכריע בזה כי מי שאין לו נטי' לרע מתחלה ה"ה בבחינת מלאך ומאי רבותי' אמנם מי שנברא בבחי' נטי' לרע ומשבר את רוחו עד שנהפך כולו לטוב ולא נשאר בו שום שמץ נטי' לרע וגם יצה"ר נהפך לטוב זהו עדיף מכולם וזה בחי' אברהם אע"ה שהפכו לטוב כדכתיב ומצאת את לבבו נאמן. ובזה פי' הפ' סוף דבר הכל נשמע. כלו' בלב האדם. את האלהיים ירא וגו' ולא נשמע אצלו שום קול ונטי' אחרת כלל כי זהו כל האדם השלם עכ"ד (תמצאנו בהפטרה לפ' ראה) (ועמש"ל בפ' בלק). נמצא דעיקר השלימות הוא באופן דמתחלה נברא בנטי' לרע אמנם זאת עבודתו אשר התגבר על יצרו והפכו לטוב עד ששוב אין שום נטוי' בקרבו כלל אבל בכל עת שעוד נשמע בלבבו נטי' לרע איננו בתור השלימות האמתי אף אם באמת לא ישמע לקול יצרו כיון דלא הפכו לטוב עדיין כנ"ל:

והנה נוכל לכנות מדרגת האדם באם עוד בו אתה נטי' לרע בשם יעקב ע"ש היצר הכרוך עוד בעקבו. משא"כ כאשר שב מן המלחמה והגיע לתור השלימות הנרצה ומושל ביצרו עד כי יכול לו לגמרי והפכו לטוב בשם ישראל יכונה עד"ש כי שרית עם אלהי"ם ותוכל דמורה על שררותו כמבואר (ועיין שם לעיל בפ' בלק). וזש"ה מה טבו אהליך יעקב הן אמת כי טוב לאדם להיות ג"כ בבחי' יעקב כנ"ל דאל"כ אם נברא בלא נטי' לרע כלל צדיק מה פעל ומה רבותי' אמנם זה יהי' רק בבחי' אהל אך לדבר עראי ולא קבע. כדי שאח"כ יהי' משכנותיך ישראל בבחי' זו שיעלה במעלות מדרגתו ויהפוך יצרו לגמרי אשר ע"ז מורה שם ישראל כנ"ל מושל ביצרו לגמרי. וזה יהי' אז בבחי' משכן אוהל קבוע בל יצען להגיע אל שלימות האמתי כי זה כל האדם כאמור:

והנה במדרש ילקוט הובא באוה"ח הק' פ' שמיני עה"פ ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה'. א"ל משה לישראל אותו יצה"ר תעבירו מלבכם וכו' ותהיו כולכם ביראה א' ובעצה א' לשרת לפני המקום כשם שהוא יחידי בעולם כך תהיו עבודתכם מיוחדת לפני וכו' יעש"ה הכוונה לדרכינו אם אמנם כי יגיע שלימות לאדם עי"ז שנברא בכח הנוטה אותו לרע ח"ו מכח היצה"ר הכרוך בעקבו למען יחשב לפני ה' מעלת עבודתו שמואס ברע ובחר בבחירתו אך לטובה והתגבר על יצרו הרע הטמון בחבו. אולם רק באופן אשר שלם

עבודתו להעביר היצה"ר מקרב לבו ולהפכו לטוב שלא ישמע עוד בקרבו רק ליראה את ה' ולשמור מצותיו ע"ד סוף דבר הכל נשמע כנ"ל ואז יתגלה שלימותו. וז"ש המדרש אותו יצה"ר אשר טמון בקרבכם בנטי' לרע. תעבירו מלבבכם ותהיו כולכם ביראה א' ובעצה א' דייקא ר"ל שגם יצה"ר יסכים עמכם בעצה א' עם היצ"ט לשרת לפני ה' כשם שהוא יחידי בעולמו כך יהי' מדרגת עבודתכם את בוראכם מבלי כח אחר הפכי בלבבכם שיעמוד לנגדכם ושניהם כאחד יהי' שלום לטובה ובדרך זה יהי' עבודתכם מיוחדת לפניו שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם דייקא כמו שימול ערלת בשרו הנברא עמו בטבע כן ימול ערלת לבו אם כי נברא בכח נטי' לרע יראה להסירו ולהפכו לטוב כאמור:

והנה אי' בש"ס ברכות אם פגע בך מנוול זה משכהו לביהמ"ד וכו' הרי מצינו דסגולת ביהמ"ד לבטל מעליו כח יצה"ר ושיוכל ללחום כנגדו. אך כ"ז נחוץ לאיש אשר עודנה לא טיהר את לבבו מכל שמץ נטי' לרע ולא הפך היצה"ר לטוב ועדיין מלחמתו שולטות בקרבו לכן יצטרך לפעולה זו. לא כן אדם השלם אשר כבר תיקן מדותיו וכשרון מעשיו וכבר הגיע למעלת השלימות באופן שעבודתו הוא מבלי כח המנגד כי גם יצה"ר מסכים עמו לסייעו לטוב וזהו שלימות האמיתי א"כ איפוא לכאורה יחשוב האדם דלאיש אשר אלה לו לא יגיע שום מעלה ויתרון ע"י בהמ"ד למעלתו כי אינו צריך עוד לסגולתו לכבוש ע"י את יצה"ר. אולם ז"א כי באמת מה גדלו מעלות בהכנ"ס וביהמ"ד ביתר שאת ויתר עוז ורב התועלת יגיע ממנו גם לגדול הערך והמעלה אם כי כבר לבבם נאמן לפניו ית' כאשר הגידו לנו חכמים ז"ל מהם הרבה בש"ס אשר סיפרו כמה מעלות טובות למקום ביהכ"נ ובהמ"ד עלינו הנם מבוארים במס' ברכות למכביר ומהם הקובע מקום לתפלתו וכו' והלומד בבהכנ"ס לא במהרה הוא שוכח וכו' וכיוצא בהם א"כ טובה ומעליותא היא לכל אדם כגדול כקטן. וז"ש א"ל רבא לרפרם בר"פ לימא לן מר מהני מילי מעלייתא דייקא דאמרת משמי' דר"ח במילי דבי כנישתא ר"ל השאלה הי' שאמרו לו אם יגיע מעלת ביהכנ"ס גם להני השלימים אשר אינם צריכים סגולת בהמ"ד למען ירחיקו מאתם את הצפוני מלבבם. כי זה הוא רק בבחי' הסיר הנזק. משא"כ להאדם השלם שאינו בבחי' זו אמנם רק להגיע על ידו לאיזה מעלה ושבח יתירותא וזה שאל מאתו האם יש בבהכנ"ס ובהמ"ד דבר מוסיף שלימות להשלם. וע"ז אמר לו הכי אר"ח מ"ד אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. וקשה ע"ז דלמה שינה דהמע"ה מלשון תורה דאמרה משכנות ישראל והוא קרי לי משכנות יעקב. להכי פירש הוא הכוונה אוהב ה' שערי ציון המצויינים בהלכה דייקא ר"ל אלה הצדיקים אשר כבר המה מצויינים במעלתם כי הפכו את יצרם הרע לטובה זה אהוב להקב"ה יותר מאלה אשר עודנה המה בבחי' משכנות

יעקב דייקא שנקראים רק בבחי' יעקב יען כי לא הגיעו עוד לשלימות האמיתי. והיינו דאר"ח ב"א משמי' דעולא מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד"א של הלכה בלבד. הכוונה בזה דהנה מבואר בספה"ק דהקדושה היא בבחי' רה"י וס"א מכונה לרה"ר עלמא דפרודא ואי' בש"ס ד"א של אדם קונות לו בכ"מ דזה הו' לו כחצירו וכרה"י (ומה"ט איסור העברה ברה"ר מה"ת הוא בד"א אבל לא בפחות והבן) וכ"כ בדרך רמז האדם אשר איננו שולט עליו יותר כח היצה"ר להסיתו לרע ח"ו ואדרבה מסייעו לטוב הוא בבחי' רה"י ועבודתו מיוחדת לפניו ית' באין כח אחר הפכי לנגדו. משא"כ מי שהוא עבודתו בבחי' זה וזה שופטו שיש לו שני יצרים זה מושכו לטוב וזה להיפוך א"כ עדיין הוא בבחי' רה"ר א"כ שפיר מסיים מיום שחרב בהמ"ק אין לו להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה בלבד ר"ל מי שהוא עבודתו בבחי' רה"י ד"א של אדם כשם שהוא יחידי בעולמו כלשון המדרש הנ"ל וכאמור וא"כ שפיר שייך מאמר הלז להא דקאמר לעיל מיני' עה"פ אוהב ה' שערי ציון וכו' והמה דברים אחדים יחדיו מצומדים כמובן:

והנה אי' בספה"ק עה"פ איש כי ידור נדר לה' דייקא ע"ד שאמר דהמע"ה נשבעתי ואקיימה כו' שנשבע כנגד יצה"ד לזרוזי נפשי' במצות ה' לקיימם וכ"ז לאיש הצריך ללחום עוד מלחמת היצר ע"כ צריך עצות ותחבולות בנדר ושבועה לעמוד כנגדו משא"כ מי שכבר הפכו לטוב בודאי אין לו לנדור נדר ועליו נאמר טוב שאינו נודר כל עיקר ר"ל דעיקר עבודת האדם שלא יהי' צריך לנדר למול יצרו הרע המסיתו. ולעומת שתי בחינות אלה המבוארים לעיל אמר הכ' וידבר משה אל ראשי המטו"ת. הם בחי' הראשונה קדומה במעלה אלה גדולי העם שהשלימו כבר את נפשם והטו את יצרם הרע ג"כ לעבודת ה' וגם לבני ישראל בחי' שני' שלא הגיעו למעלת הראשונים ואלה הם אשר ישפטו בכל עת את היצה"ר השוכן עוד בקרבם בכח נטי' לרע לאמר. לשניהם לכ"א לפי מדרגתם. לראשי המטות יאמר זה הדבר אשר צוה ה' דייקא שיהי' בבחי' זה הדבר כמ"ש במדרש עה"פ זה הדבר אשר צוה ה' הנ"ל הכוונה אותו יצה"ר תעבירו מלבבכם וכו' א"כ ממילא א"צ להם כלל נדר לזרוזי נפשם נגד יצה"ר ולבנ"י יאמר איש כי ידור נדר לה' שהם צריכים לתחבולה זאת לנדור שלא יחל דברו וכו' וע"ז הביא במדרש ג"כ פלוגתת ר"מ ור"י ומסיים טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דהוא תכלית ושלימות האדם להיות עבודתו לפניו ית' בעצה א' בשני יצרים בבחי' זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וכאמור:

איש כי ידור נדר לה' או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה. ודקדקו במפוה"ת בתיבת לה' הנאמר כאן והיה צריך לומר איש כי ידור נדר או השבע שבועה. ונ"ל בס"ד בהקדם מה דאיתא ביו"ד הל' צדקה סימן רנ"ח כתב הרמ"א

ז"ל אם חשב בלבו ליתן איזה דבר לצדקה חייב לקיים מחשבתו ואין צריך אמירה וכו' וי"א דאם לא הוציא בפיו אינו כלום והעיקר כסברא הראשונה עכ"ל. ואמרתי דאלו הב' דעות כאחד המה ואפשר לקיים שניהם דהא דלא מהני אם חשב בלבו ליתן רק צריך שיוצא בפה היינו משום דמחשבה עשוי' להשתנות בכל שעה פעם יחשב כך ופעם כך ואין תופס כלל ע"כ צריך שיוציא בפיו ובשפתיו ואז אחרי דברו לא ישונה. אכן זהו דוקא אצל פשוטי עם ועם. אבל אצל האנשים החשובים וצדיקים שלבם מסור בידם ואין חושבים במחשבתם רק מה שהוא רצון הבורא בודאי אצלם די בזה אם נודרים ומקבלים עליהם אף במחשבה בעלמא כי אצלם היא אחת המחשבה כרצון הבוב"ה ולא ישתנה וחשוב כמו שקבלו בפי'. וזה שמסיים רמ"א והעיקר כסברא ראשונה והיינו כי לכל אדם יש לו חזקת כשרות ובודאי לא תשתנה המחשבה מכמות שהיתה וא"ש. ועפי"ז נ"ל הכוונה בהכ' איש כי ידור נדר לה' דהנה איש יקרא זה שהוא גדול במעלה כמ"ש משה איש האלהים. איש ראש לבית אבותיו. וז"ש איש כי ידור נדר דהיינו אצל האיש המורם מעם יחשב ידור נדר אף שהוא רק לה' בלתי לה' לבדו שאין לזולתו שום ידיעה כלל והיינו אף שהוא רק במחשבת לבד נדרו נדר גמור ודי לו כמו שהוציא בשפתיו כי אצלו לא תשתנה המחשבה בשום פעם כלל מחמת כי כן רצון הבורא ית"ש. ואמרו או השבע שבועה לאסור איסר על נפשו היינו מי שאינו במדרגה הזאת וצריך לשבע שבועה ולאסור איסור על נפשו כי במחשבה לבד אין אצלו שום קיום וחוזק כי עשוי' להשתנות צריך שיהיה ככל היוצא מפיו יעשה להוציא בשפתיו כי ע"י המחשבה לבד אינו נחשב לנדר רק כשהוציא בשפתיו והבן:

זה הדבר אשר צוה ה' וגו' לא יחל דברו וגו' ובמסורה לא יחל דברו. לא הלכתי, בגדולות ובנפלאות ממני וצ"ב. והנ"ל עפי"מ דמרגלא בפומי לומר שהעיקר היא בכ"ע אשר יעמוד המוכיח המורה ומלמד את העם דרכי ה' ומדריכם בדרך אשר ילכו והמעשה אשר יעשון בכל הדברים הנאמרים להם בכל ענינים. שאל יבקש המוכיח העומד בשער שעיקרו יהיה המדרש והדרוש אשר דרש ידרוש לפניהם שיהיה בלשון צח ונקי ושיבקש בכל פעם להעמיד את דבריו בהפסוק שהדרש יהיה מכוון ונאות אבל האמת כי לא המדרש עיקר אלא המעשה אשר צריך ללמוד מדבריו את אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם כדי להחיות את נפשם בדרך התורה והמצוה וצריך רק לומר זה הדבר אשר צוה ה' כי באם יבקש ויחפוש בכל פעם שיצטרך לפעול איזה דבר בלב ישראל ויחפוש מטמונים שיהיה נרמז בקרא ושיהי' באה דורש לפניהם ויערוב חין מליצתו אין זה תכליתו של הדברים כי לפעמים ימצא שאין לימודו יעלה יפה ואותו הענין אשר ידובר

בו לפי העת לא יהיה לו משמעות בקרא ואז יחדול מלדבר דבר כי אין כוונתו העיקרי לטובת הענין ובפרט אם ילך בדרך הזה לדבר בשפה ברורה צחות הנאום והלשון כלשון העמים גם השומע ימצא הלא תואנה כי גם כל דבריו אינם מצד האמת רק שברצונו להתנאה ולהתפאר עצמו ברוח שפתיו בדרשותיו הנעימים ולהנאת עצמו הוא דורש ולא תאבה ולא תשמע לדברי הרב הדורש ההוא. אכן באם שיאמר בכל פעם שצריך להוכיח ולומר. זה הדבר אשר צוה ה' בכל מקום יהיה זמנו ואז לא יחדול בשום זמן שלא לאמור דבר הצריך וניתן לאמרו וגם השומע יטה אוזן קשבת לשמוע לקולו לעשות ככל אשר יאמר כי יראה שאין המוכיח הזה דורש רק לעשות כרצון הבורא יתברך שמו ובאמת כן הוא רצונו של מקום ואז יסיר ממילא מעליו תלונות בני ישראל שאומרים שמתכוין להנאת עצמו להיות נאה דורש. והרי אלו באזהרה שא"ה וידבר משה אל ראשי המטות הם העומדים על הפקודים שומרי משמרת הקודש. לאמור. בעת שיצטרכו לאמור להם איזה דבר בדרכי ה' יאמר להם בלשון. זה הדבר אשר צוה ה'. אלו הן הדברים הניתנין באמירה ונצטוו לעשותם מפי ה' ולא יבקשו דרך לדרוש בניב שפתים ונעימות הלשון שיתפרסם שמו בעולם ואז. לא יחל דברו שלא יצטרך לחדול ולחשוך מדבריו שלא לאומרם כי באופן הזה יהי' דבריו נאמרים בכל עת ובכל מקום אכן זה היא דוקא אם יתכוין הדורש בכוונתו רק לש"ש אבל לא כן כשמתכוין להנאת עצמו אז כל דבריו פועל ריק המה וגם השומע לא יתן אוזן קשבת לקול דבריו. וז"ש המסורה לא יחל דברו שלא יצטרך לחלל דבריו מפני המלעיגים עליו והטעם כי לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני כי לא מתכוין במאמריו להנאתו רק לאמר זה הדבר אשר צוה ה' ועי"ז יתקיימו דבריו ויעמדו לעד ויעשו פרי ורושם לטובה וכולם יכירו וידעו שזה הדבר אשר צוה ה' לעשות והבן:

וידבר משה אל העם לאמר החלצו מאתכם אנשים לצבא וגו' ויש לדקדק בתיבת אנשים שנראה לכאורה כמיותר דכי ס"ד דרק נשים ולא אנשים דהא אין דרכן של נשים לצאת למלחמה ועיין רש"י ז"ל ובמדרש שיר השירים איתא על מלחמת מדין ושכולה אין בהם שלא הקדימו תפילין של ראש לשל יד ויש להבין בזה כוונתו גם מה ענינו למלחמת מדין. יתבאר לדעתי עפימ"ש אאמ"ו זצוקלה"ה בספרו ייטב לב הפ' ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וגו' דיש לדקדק בתיבת לפניכם דהיל"ל לכם גם הסמיכות להפסוק דלמעלה מיני' לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן ה' על פני כל הארץ וגו' ופי' עפי"ד המדרש מה כתיב למעלה כ"א שמור תשמרון א' הקב"ה אם שמרתם דברי תורה אני משמר אתכם מן המזיקין אראב"ז אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו כמה אלפים

מזיקין וכל א' פרמא (פי' מסוה) נתינה בפניו שלא יביט באדם ויזיק וכשעונותיו של אדם גורמין מעביר פרמא מפניו והוא מסתכל בו ומזיקו אריב"ל אוקינא (דמות וצלם) מהלכת לפני האדם והכריזות כרוזין תנו מקום לאיקונין של הקב"ה ראה כמה שומרין משמרין אותך אימתי בשעה שאתה משמר דברי תורה הרי נתתי לפניך שני דרכים ברכה וקללה וכו' ועפי"ז פי' לא יתיצב איש בפניכם היינו דמות וצלם איש לא יתיצב בפניכם כ"א דמות וצלם אלהים יתיצב בפניכם ר"ל על הפנים שלכם ואז פחדכם ומוראכם יתן ה' על פני כל הארץ כאשר דבר לכם ופירש"י והיכן דבר את אימתי אשלח לפניך ור"ל כנ"ל לפניך דייקא על הפנים שלך ובזה פי' הנסמך לזה ראה אנכי נותן לפניכם דייקא היינו על פניכם ברכה עכ"ד יע"ש"ה (ועיין עוד בייטב לב פרשת ויגש על הפסוק הוציאו כל איש מעלי. ולא עמד איש אתו וגו' הנאות לענינינו) ועפי"ז נראה לי לפרש גם כן הפסוק החלצו מאתכם אנשי"ם לצבא היינו דמות וצלם אנשים תחלצו מאתכם לגמרי שע"י שיהיה לכם דמות וצלם אלהים פחדכם ומוראכם יתן ה' על פני כל הארץ:

והנה אמרו ז"ל על הפסוק וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך אלו תפילין שבראש שע"י תפילין שבראש גם כן יראו ויפחדו ממנו האומות אכן כפי המבואר שבכח סגולת שמירת התורה והמצוה גם כן משמר אותו וממשיך עליו דמות וצלם אלהים שמתייראים ומתפחדים ממנו המזיקין והאומות וכל המביטים בפניו אם כן לא יצטרך זה להסגולה הלזו של תפילין שבראש דייקא כיון שגם על פניו בעצמו נקרא שם ה' ע"י שיש לו דמות וצלם אלהים ומתפחדים מפניו כמבואר. והנה מבואר בש"ע דכל דבר החשוב ושיש לו פעולה יתירה לו ראוי ליתן דין קדומה ולפעמים כתב בלשון קדימה להורות שהוא החשוב. ומזה יובן שגם התפילין שבראש יש לו קדימה לתפילין של יד מחמת שע"י ייראו ויפחדו ממנו האומות אמנם זהו דוקא למי שצריך לפעולה הזו של תפילין שבראש משא"כ מי שיש לו צלם ודמות אלקים על פניו ואינו צריך לפעולה דתפילין של ראש ממילא שאין שייך אצלו דין קדימה של ראש יותר לשל יד. וז"ש במדרש שיר השירים על מלחמת מדין דכתיב בי' החלצו מאתכם אנשים וגו' וכדפירשנו כונתו שיחלצו מאתם דמות וצלם אנשים שיראו ויפחדו מהם האומות ע"י שיהיה להם צלם אלהים על פניהם ושכולה אין בהם שלא הקדימו תפילין של ראש לשל יד והיינו שלא נתנו דין קדימה כענין דבר הוראת דבר החשוב לתפילין ש"ר יותר משל יד מחמת שלא הצטרכו לפעולתו היתירה שיש לו שמתייראים ומתפחדים ממנו האומות כי הם היה להם בחי' זו אף בלא תפילין שבראש ע"י הצלם אלהים כנ"ל ודו"ק:

ע"י דברי המד"ר הנ"ל באומרו שלא הקדימו תפילין של ראש לשל יד. עפימ"ש הגאוה"ק מוהר"ם מלינסק זלה"ה הובא בייט"ל לפרש הפסוק שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת. עפ"י הידוע שצריך האדם לתקן קודם את מעשיו בהעבירות שעשה שעבר על הל"ת ואח"כ יוכל להתחיל לקיים את המצות בקום ועשה כי אם יקיים את המצות עשין קודם שעזב ותיקן את מעשיו הרעים בעשיית הל"ת אז גם המ"ע שהוא מקיים נחשבים לאפס ואין וגם הוא בסכנה גדולה שלא יחנופנו הסטרא אחרא ר"ל ולכן צריך עכ"פ לקבל עליו לזהר מהיום והלאה שלא לעבור על הל"ת ואח"כ יקיים העשין וזהו פי' הפסוק שוא לכם משכימי קו"ם היינו שמקדימים המצות של קום ועשה מאחרי שבת שמאחרים המצות ל"ת שהם שב ואל תעשה וזה דרך שוא ומהופך עכ"ד וש"י:

והנה מודעת זאת דהמצות עשין הם עבודה הנעשית באיתגליא שהכל רואים בעת שהוא עושה המצוה אכן מצות ל"ת היא רק עבודה הנעשית בחשאי ובאיתכסיא כי מי יודע בעת שרואה בזה שאינו עושה כלום שהוא מונע את עצמו עתה שלא לעשות איזה מעשה שאסרה תורה כי כמה בטלני איכא בשוקא. והנה גם תפילין של ראש ושל יד מרמזין על אלו שתי הבחינות עבודה הנעשית באיתגליא ועבודה הנעשית באיתכסיא כי תפילין של ראש היא באתגליא שהכל רואים עבודתה דוגמת המ"ע ונאמר ע"ז וראו כל עמי הארץ וגו' אכן תפילין של יד היא רק באתכסיא כטעם והי' לך לאות ולא לאחרים לאות (ועיין בייט"ל מ"ז מש"ש בזה לדרכו) וז"ש שלא הקדימו תש"ר היינו המ"ע לתש"י המרומז למצות ל"ת שלא הקדימו המ"ע לל"ת כנ"ל שצריך להיות סור מרע ואח"כ ועשה טוב והבן:

מסעי

ויכתוב משה את מוצאיהם למסעיהם על פי ה' ואלה מסעיהם למוצאיהם. וידוע מה שדקדקו מפורשי התורה דלמה שינה דמתחלה הקדים מוצאיהם למסעיהם ואח"כ הקדים מסעיהם למוצאיהם. עוד יל"ד באמרו על פי ה' דהלא כבר ידוע זאת ממה דכתיב בפרש' בהעלתך. והנ"ל בזה בהקדם לפרש מאחז"ל (שבת ל"א) דר"י סובר דסותר ע"מ לבנות שלא במקומו פטור ופריך ממשכן דהוי סותר ע"מ לבנות שלא במקומו ומשני כיון דכתיב על פי ה' וגו' כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי עיי"ש. ולכאורה היא משולל הבנה [ועיין בייט"ל לאאמו"ר זצוקלה"ה בפ"ז מה דמביא בשם הערבי נחל פי' נחמד וגם הוא פי' בטו"ט] ואענה גם אנכי על פי פשוט. דהנה אם סותר ע"מ לבנות שלא במקומו אם כן המקום הזה שסותר נשאר בלי בנין כלל ושפיר היא מקלקל את המקום הזה ומה שבונה

במקום אחר אח"כ היא ענין בפני עצמו ולא שייך כלל למקום הסתירה והיינו טעמא דר"י שסובר סותר ע"מ לבנות שלא במקומו דפטור דהוי מקלקל כיון שבזה המקום לא יהי' שום בנין משא"כ אם סותר ע"מ לבנות במקומו לא הוי מקלקל שום מקום דיבנה במקום הזה אח"כ בנין מחדש. וכ"ז שייך באדם שיש חילוק אצלו בין מקום למקום משא"כ אצל הקב"ה שמלא כל הארץ כבודו א"כ כל סדנא דארעא חד הוא ולמקום אחד יחשב אצלו ית"ש ולפי"ז שפיר משני דבמשכן כיון דכתיב על פי ה' וגו' כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי דאצלו ית"ש כל היכא שיבנה כלו חד מקום היא שהוא מקומו של עולם ולא הוי מקלקל שום מקום.

והנה איתא בסה"ק ייטב לב מאמו"ר זצוקללה"ה בסו"פ ואתחנן בשם אביו הגאוה"ק זצוקללה"ה לפ' כאשר יחנו כן יסעו שהצדיק יאחז דרכו גם בלכתו בדרך לא יעצרנו השלג והגשם מלעבוד את השם כאשר בהיותו בביתו מקום חניותו וע"ש בשם אחיו הרה"צ מוהר"ש זלה"ה לפ' בזה הפ' ויכתוב משה את מוצאיהם וגו' יעש"ה ואני אומר דאם לפעמים צריך האדם לנוד ולנסוע מביתו למרחצאות לרפואת תעלה א"כ לכאורה על ידי טלטול הדרך ואי בריאות ועיכובים שונים מוכרח הוא להיות סותר סדר שיעור לימודו שיעורין כסדרן ודרך עבודתו לשמו יתברך כמובן אמנם ע"י שאח"כ כשישוב לביתו וישיג הרפואה יהי' ביכולתו לעבוד את ה' ביתר שאת ויתר עז ע"כ הוי כסותר ע"מ לבנות. וכדי שלא יהיה ח"ו סותר ע"מ לבנות שלא במקומו ע"כ צריך לדעת כי מה' מצעדי גבר כוננו ועל פי ה' כל נסיעותיו ותנועותיו וממילא אם מכוין בכ"ז למלאות רצונו ית' א"כ בכ"מ הוי כסותר ע"מ לבנות במקומו כי אצלו ית"ש כל המקומות שוין כנ"ל. וזש"ה ויכתוב משה את מוצאיהם [ע"ד שפי' האר"י ז"ל יציאות השבת וכו' דע"י שמכניס מרשות לרשות יוצא משמירת שבת עיי"ש]. ור"ל דגם מוצאיהם קצת מדרכי התורה כנ"ל שנוסע וסותר סדר עבודתו לשמו יתברך כתב משה למסעיהם הכנסה קרי לי' היינו למסעות ממדרגה למדרגה בעבודת ה' כי אח"כ יעבדו את ה' ביתר עז וכדי שלא יהי' ח"ו סותר ע"מ לבנות שלא במקומו לזה אמר על פי ה' כנ"ל שאצלו יתברך הכל הוא במקומו ולכן ואלה מסעיהם היינו מה שבונה אח"כ במסעות ממדרגה למדרגה ביתר שאת בעבודת השי"ת היא במקום מוצאיהם היינו במקום הסתירה ושפיר הוא סותר ע"מ לבנות במקומו והבן:

דברים אלה הדברים אשר דבר משה וגו' במד"ר זש"ה מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון. מוכיח זה משה אדם אלו ישראל וכו' ד"א מוכיח אדם אחרי אר"י ב"ר סימון מהו אחרי אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחני אחר ישראל והוכיח את ישראל

אחרי לישראל אמר אתם חטאתם חטאה גדולה להקב"ה אמר למה יחרה אפך בעמך ע"כ. וצ"ל מה דסמך זה להפ' אלה הדברים הול"ל להפסוק דואתם חטאתם וגו' או להפסוק דלמה יחרה אפך בעמך והפשוט דסמכו לכאן דמוכיח אדם אחרי לפרש אלה הדברים שדבר משה בתוכחה אבל בודאי יש בו עוד כוונה שסמך המאמר הזה בכאן. עוד יש להבין ולשאול בגוף המאמר דקאמר לישראל אמר אתם חטאתם חטאה גדולה ולהקב"ה אמר למה יחרה אפך בעמך לכאורה לאיזה צורך ותועלת הוצרך לכל אלה דדבר זה שייך רק אצל שני ב"א שחטאו זה כנגד זה היא הנותנת רב התועלת לאיש הרוצה לעשות שלום בניהם שיאמר לכאו"א שחבירו לא חטא כנגדו ואדרבה שהוא חטא נגדו חטאה גדולה כי מאחר שיכניס זאת בלבו שחבירו לא חטא כנגדו יהי' נוח לרצות אכן אצל הקב"ה לישראל מה תועלת הי' במה שאמר לישראל אתם חטאתם וגו' ולהקב"ה אמר למה יחרה אפך בעמך כיון שאין שום דבר נסתר מנגד עיניו של הקב"ה והוא שמע גם באמרו לישראל אתם חטאתם וגו' אבל יובן הענין דמשה רבינו ע"ה כוון כאן בתוכחתו לשני דברים כי באמת כתבו בספרי מוסר שעמוד גדול הוא בדרכי התשובה לידע את גודל הפגם אשר פגם בחטאו ורב המרי ואל יקל בעיניו חטאו לומר מה עשיתי ולמה יחרה ה' בי כי עי"ז לא יהי' התשובה בלב שלם ולכן צריך השב אשר ישוב להגדיל חטאו מאוד בעיניו כדי לשבר את לבו בקרבו על החטא והפגם שעשה עד לב השמים ועד בכלל שפגם באורות עליונים כידוע ואז יהי' תשובתו רצוי' ומקובלת לפני הרוצה בתשובה ושב ורפא לו. ולזה הוצרך משה רבע"ה רעיא מהימנא לומר לישראל אתם חטאתם חטאה גדולה אף שאמר להקב"ה למה יחרה אפך בעמך כי הוצרך להגדיל החטא והאמרי בעיני ישראל והבן. ויש עוד דברים בגו לדעתי ירמוז עוד לדבר אחר. והיא כי הנה אמרו בריש מס' ע"ז לא היו ישראל ראוין לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה לרבים שמעינן מהא דבאמת ישראל לא הי' יכולין לבא לידי חטא זה ורק הקב"ה הי' המסבב הסיבה שיבואו לידי חטא ולטובה נתכוין להורות לעם דרכי התשובה לרבים. וזה ירמוז בקרא שאפשר לומר שמשרע"ה אמר זאת בדרך תימה אתם חטאתם חטאה גדול"ה ירצה שהחטא הי' גדול יותר מכפי ערכם שעלולים לחטוא אלא מכח השי"ת המכונה בשם הגדו"ל הגבור כמו שאמרו בגמ' הנ"ל ולא הי' כוונתו לומר שחטאו חטאה גדולה בעצם כי רק לזה הית' כוונתו שחטאתם באה מכחו הגדול כי האל הגדול הביאם לזה ולטובה יתכוין שעי"ז יש להם קיום בעוה"ז ע"י דרכי התשובה (וגדולה רומז לחסד. כי אמרתי עולם חסד יבנה):

ובזה יל"פ גם מה שאמר משה הודיענו נא את דרכיך וא"ל הקב"ה וראית את אחורי ופני לא יראו. (דדרך רומז לתשובה כמ"ש ודרך תשובה הורית) והיינו שרמז לו הקב"ה זה שהעיקר קיום העולם היא ע"י שנפלו ונשברו אז ממדרגתם לחטוא בחטא העגל שעי"ז הי' מורה תשובה לרבים וזה וראית את אחורי דייקא ע"י אחורי המרות על שפלות כמובן ויש לרמז עוד כי ידוע מה שאחז"ל על וראית את אחורי שהראה לו קשר של תפילין והנה ידוע דהקשר צריך שיהי' נעשה כאות דל"ת ואמרו ז"ל במס' שבת דאות דל"ת מורה על דלות ושפלות וזהו וראית את אחורי ע"י השפלות אכן ופני שהיא ההיפוך שאינו מרמז על שפלות ואדרבה שהיא מורה על קצת גבהות עי"ז ולא יראו שלראות פני אלקים אי אפשר רק ע"י השפלות שהי' להם קצת וזהו שראתה חכמתו ית' והביאם לחטוא בחטא העגל וזה הי' הנחמה שניחם אותם משרע"ה לישראל. ועי"ז ימתקו הדברים שאמר משה להקב"ה למה יחרה אפך בעמך כיון שחטאתם אתה הסיבות ולמה יחרה אפך בם. וזה אפשר לרמז ג"כ במקרא שהתחלנו בו ואלה הדברים אשר דבר משה ופירש"י ז"ל שאמר להם דברי תוכחה והנה מובן שמשה לא הוכיחן אלא רק כדי שישיבו בתשובה והנה כל התשובה לא באה אלא מכח שנשפלו קצת בחטא העגל כמבואר. וז"ש ואל"ה. ר"ל ע"י שאמרו ישראל אלה אלקיך ישראל. הדברים אשר דבר משה. כי בלא חטא העגל לשוא ולריק הי' תוכחתו של משה כי לא הי' להם שום תקנה אחר המעשה אכן ע"י חטא העגל הורה להם דרכי התשובה. וז"ש המד"ר ע"ז הה"ד מוכיח אדם היינו שהוכיח את ישראל שנקראו אדם כמבואר שם במדרש. אחרי ר"ל ע"י אחרי שהיא מורה על בחינת השפלות שנשפלו בחטא העגל כמבואר עי"ז הוכיחן כי בלא זה לא הי' צורך להוכיחן כנ"ל. וזה שמסיק המדרש ע"ז אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחני אחרי ישראל והוכיח לישראל אחרי לישראל אמר אתם חטאתם חטאה גדולה כמו שפירשנו בזה שאמר להם שחטאתם באה להם מכחו הגדול. ולהקב"ה אמר למה יחרה אפך בעמך כיון שאתה גרמת להם וכוונתך הי' להורות להם דרכי התשובה שלא הי' ראוים לחטא העגל וזה מרומז בפסוק דמוכיח אדם אחרי. ובפסוק דאלה הדברים וגו' כמבואר ושפיר נסמך לכאן. ודוק היטב כי נכון היא בעזהי"ת:

א"י בכוונת המדרש הנ"ל בהקדם לפרש מה דכתיב להלן ויהי' בארבעים שנה וגו' ככל אשר צוה ה' אותו אליהם. דלכאורה אותו היא מיותר דהי' די לומר ככל אשר צוה ה' אליהם. ונ"ל לפ' עפי"מ דאי' בגמ' כשאדם בצער שכינה מה אומרת קלני מראשי כי השי"ת הוא מקור הטוב ורוצה להטיב לכל עמו ישראל שלא יחסר להם שום דבר ואם אדם עובר עבירה ח"ו ומלך במשפט יעמוד ארץ לא די שציער וחבל בעצמו נוסף לזה

שגם השכינה כביכול שרי' בצער ובזה פי' המפו' שכר עבירה עבירה מה שהשי"ת מעניש על העבירה הוא ג"כ עבירה כי אין רצון הבוב"ה לענוש בריותיו. ועפי"ז נ"ל לפרש הפ' בהפטרה דיומא על מה תכו עוד תוסיפו סרה הכוונה מה שהם גורמים במעשיהם שהשי"ת מוכרח להכותם ולייסרם. בזה. עוד תוסיפו סרה כי זה ג"כ עבירה היא. וז"ש הכ' ככל אשר צוה ה' אות"ו אליהם (אתו כמו אתו עמו כלו' אליו) ר"ל שהצווי נוגע ג"כ להשי"ת שאם יקיימו ישראל מה שכתב בתורה יעשו בזה נחת רוח להבורא ית"ש וזה כוונת המדרש מוכיח אדם אחר"י שמשה הוכיח אדם אלו ישראל שלא בשבילם לבד אלא רק אחר"י בשביל השי"ת ג"כ שלא יגרמו במעשיהם לענוש אותם אשר עי"ז יגיע הצער גם להשי"ת והבן:

ה' אלקינו וגו' לאמר רב לכם שבת בהר הזה פרש"י הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים וגו' וצריך להבין הלשון שבת בהר הזה וכי הישיבה גרם לזה והי' צריך לכתוב רב לכם עשיתם בהר הזה. ונקדים לפרש אמרם ז"ל לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את המקום כשהי' שכינה על הר סיני נאמר השמרו לכם וגו' נסתלקה השכינה נאמר במשוך היובל המה יעלו בהר (תענית כ"א) וכתב המקנה בסוף הפתיחה לכאורה קשה ממה שהשכינה הי' מכבד את המקום אין מזה ראי' לאדם. עוד יש להבין למה צריך הגמ' להביא זה כשנסתלקה השכינה וכו' הלא עיקר הראי' שאדם מכבד את המקום מהפסוק ראשון השמרו לכם עלות בהר כי מקודם הי' מותר לעלות בהר ואח"כ נאסר להם. וגם הפ' גופא במשוך היובל המה יעלו בהר משמע שהיא לשון צווי שיעלו בהר ומה הי' להם לעשות שם אחר סילוק השכינה. אכן נ"ל עפ"י הגמ' דברכות (דף ה' ע"ב) כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו. דכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה דכתי' ויעמוד פנחס ויפלל. ומפרש שם הצל"ח דעיקר הטעם של קביעת מקום שהמקום שהתפלל שם קנה קדושה ושוב כשמתפלל שנית באותו מקום קדושת המקום מסייע לו שיתקבל תפלתו ומצינו בתענית שאמרו לא המקום מכבד את האדם אלא האדם מכבד את המקום ע"כ הקובע מקום לתפלתו מורה בזה שהיא ענין שצריך עוד לקדושת המקום עיי"ש. וא"כ י"ל שמה שאמרו שם בגמ' שהאדם מכבד את המקום הכוונה שנשאר שם השראת קדושה אף לאחר הסתלקות השכינה וראי' לזה ממה שאמרה תורה במשוך היובל המה יעלו בהר שמחמת שהי' שם השראת השכינה אף לאחר הסתלקות השכינה בקל יוכל למשוך עליו קדושה מהרשימה הנשאר שם ע"כ אמרה תורה כעין צווי המה יעלו בהר למשוך עליו הקדושה וא"כ לפי"ז שפיר מייתי ראי' ע"ז כפשוטו כפרש"י והפסוק השני

במשוך היובל היא לראי' ע"ד שכתבנו לעיל. וזש"ה רב לכם שבת בהר הזה פרש"י הרבה גדולה ושכר לכם עשיתם משכן מנורה וכלים וזה גרם מחמת ישיבתכם בהר הזה שהיה בכאן השראת שכינה ואף אחר הסילוק נשארה הרשימה דקדושה ע"כ היה בנקל לכם לעשות כל המצות ומעשים טובים אך פנו וסעו לכם ובאו הר האמורי ושם ג"כ ישתדלו לעשות מעשים טובים כי זאת עיקר עבודת האדם שצריך לעבוד השי"ת בכל מקום ובכל זמן שלא יאמר המקום או הזמן גרם כי הבא לטהר מסייעין אותו והבן:

א"י י"א דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה פנו וסעו לכם וגו' בהר ובשפלה וגו' וברש"י בשם המדרש הרבה גדולה ושכר לכם על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן וכו' קבלתם תורה וכו' פנו וסעו וכו' עכ"ל. ונ"ל ע"ד רמז עפי"מ דאיתא בש"ע דט"ב שחל להיות בשבת (כמו בשנה זו) נוהג בו דברים שבצנעה. (סי' תקנ"ד ברמ"א ומג"א) ואפשר לומר ע"ד אגדה דהנה אנחנו ב"י נצטוינו מפי יוצרינו לשמור את השבת כהלכתו ככל מצותיו ומשפטיו כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת. והנה בענין השמירה מצינו שני בחינות המתחלקות לפי דעת בנ"א כל איש לפום דרגא דילי' הא' גוף השמירה היא דבר הנוח לו להגוף לשבות יום אחד בשבוע מכל מלאכה כדי שעי"כ יהיה לו כח לעתיד לעשות מלאכתו בששת ימי המעשה כמקדם והשביתה ההוא היא לצורך המלאכה אשר יצטרך לעשות וגם כי על ידי השמירה יצמח לו טובה וברכה כי כל ברכאין כולן ביומא שביעאה תלין כדאיתא בזוהר הקדוש וע"כ על כונה זו נוח לו לאדם השביתה. אכן זה הכונה הוא רק אצל פשוטי עם אכן אצל אנשי מעלה כוונת השמירה באופן אחר כי רק ע"י כי קודש הוא כי ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וינפש כ"כ שובתים גם הם להנאת הנפש לעשות נחת רוח לפניו יתברך וכמ"ש ושמרתם את השבת כי קודש הוא אכן אותם הבני עליה הם מועטים דלאו כל מוחא סביל דא שלא יכוין להנאת עצמו כלל רק להנאת הנפש כי אף שנראה לעין ששומר את השבת כהלכתו עכ"ז בלבו יוכל להיות שמתכוין רק להנאתו ובהצנע מחשבתו אינה רצויה כ"כ אכן צריך שאף בהצנע לא יהיה במחשבתו עני' ומחשבה אחרת רק לשמים כמ"ש והצנע לכת עם י"א שאף הדברים שהמה בהצנע יהי' ג"כ כוונתו רק עם ה"א לשמים:

והנה בט"ב. אסור באכילה ושתיה ובכל דברים המענגים את האדם וגם אמרו כי כל העושה בו מלאכה אין רואה בו סימן ברכה אכן כשחל בשבת נדחים כל הדברים הללו ומותר מפני כבוד שבת. וא"כ ביום הזה א"א לומר ששומרים את השבת להנאת הגוף כי אדרבה לפי"ז היה צריך היום הזה להיות יום עצרה וצום ואסור בכל הנאות שבעולם וע"כ עיקר מה שמותר ביום הזה דברים הללו היא רק מפני שכן צוה הקב"ה וא"כ ביום

השבת הזה כל איש ואיש שומר את השבת כהלכתו וכוונתו רצוי' רק לשם ה' יתעלה בלי שום פני' אחרת כלל וזה ירמוז באומרו בט"ב החל בשבת נוהג דברים שבצנעה היינו דברים שבצנעה שאמרנו לעיל והצנע לכת עם ה"א זה הוא נוהג באותו יום אצל כל איש ואיש כנ"ל. וזשה"כ י"א דבר אלינו בחורב לאמר וחורב ירמוז לזמן חורבן. רב לכם. היינו זה שהיא רב לכם ירצה שתוכלו לכוין להנאת עצמכם בכל הדברים זהו דיקא שבת בהר הזה בעוד ישיבתכם בכאן שקבלתם התורה והמצוה תוכלו לכוין ג"כ להנאת עצמכם. אכן פנו וסעו לכם. היינו שתסורו ותסעו מזה שתכוונו לכם בעת שיהיה. ובואו הר האמרי בהר ובשפלה. במעמד הגלות מצב השפל והמר והנמהר בעוה"ר אז תסעו מבחינת לכם כי אז לא תוכלו לכוין להנאת עצמכם רק לשם קדושת שמו יתברך וימלא ה' כל משאלותיך ויראה בעני עמו ומכל צרה יחלצם ומשפלותם ירוממם ויראם בנחמה בבנין עיר על תלה ונזכה לגאולת עולם במהרה:

ה' אלהיכם וגו' הוא ילחם לכם. יל"ד בתיבת הו"א שנראה כשפת יתר דהיה סגי באמרו ה' א' ילחם לכם. ונ"ל עפימ"ש בספה"ק לפרש הפסוק ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה'. עפי' הזוהר בריש פרש' בא ובפרשת פנחס דף רל"א ד"ה פתח ר"ש וכו' ויהי היום דא ר"ה שגם הקב"ה כביכול נידון אז בר"ה אם יהיה העת בשנה זו שיתגלה כבוד מלכותו עלינו לעיני כל העמים ויתודע ויתגלה לעין כל שה' הוא האלהים כמ"ש אשר פדית גוי ואלהיו וזה ויהי' היום דא ר"ה ויבואו בני האלהים להתיצב על ה' דהיינו לדון את ה' במשפט כמ"ש האריז"ל ויגבה ה' צבאות במשפט עכדה"ק והנה בודאי כל מי שיראת ה' נוגע בלבבו באמת לא יתן אל לבו ביום הדין ליחרד מאימת הדין שדנין אותו או לשאר אנשים ורק בזה יירא וימס לבבו ויפחד מאימת הדין שדנין את ה' אם יתגלה מלכותו בשנה ההוא. וזה כ"ל פי' הפסוק לא תגורו מפני איש (כי אז אשר צוה משה אותם לקבל עליהם דיינים מומחים וצדיקים לטובתם כי מלך נכנס תחלה לדין כנודע. וכדי הם הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהשיבן על אדמתן) וזה אומרו לא תגורו מפני איש ר"ל שלא תגורו בעת המשפט מחמת שדנין את האיש כי המשפט לאלהים היא ולכן לא ירא ולא יפחד אלא מאימת הדין ומשפט של האלהים:

והנה ידוע מה שכתב זקיני המהרש"א ז"ל עה"פ אוה למושב לו שעתה בעת אשר אנחנו בגלות המר הזה ושכינת עוזו עמנו בגלותינו אין שמו וכסאו שלם שנחסר א' מכסא ונשאר כס ומשם הויה נחסר אותיות ו"ה וכשיהי' הגאולה השלימה העתידה בבי"א ויהי' שמו שלם וכסאו שלם אז ימלאו אלו הג' אותיות או"ה וז"ש או"ה למושב לו עכדה"ק. והנה כי אשר הקדמנו בשם הזוהר שהקב"ה נידון בר"ה אם יתגלה מלכותו עלינו בשנה

הזאת לפי"ז גם אצל מלחמת כל המלכים הוצרך הקב"ה להלחם גם עבורו כביכול כיון שעל ידי זה אם ישראל יבואו לארצם יתגלה מלכותו לעין כל ויהיה שמו וכסאו שלם וישלמו האותיות או"ה וז"ש י"א הו"א ר"ל על ידי שישלמו האותיות הו"א על ידי זה ילחם לכם כי הא בהא תליא כמבואר והבן:

ואתחנן

ואתחנן אל ה' וגו' חתה החילות להראות את עבדך וגו' בספר נחל קדומים עה"ת מביא מדרש נפלא וזהו אתה אמרת אל תשלח ידך אל הנער וחלפת אותו באיל אעברה נא וגו' ע"כ והיא פלאי. וכדי להבין דבריו נקדים לפ' איזה קושי' ודקדוקים שיש לדקדק בעניני דעקידת יצחק ואלו הם א') יש להבין דברי המדרש בפרשת שלח שכתב שם על וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו שאמר תהא רואה כאלו בני שחוט וכו' באותה שעה א"ל הקב"ה לך אכול בשמחה לחמך ע"כ וצריך להבין הסמיכות והשייכות ללקיחת האיל תחת יצחק הפ' לך אכול בשמחה וגו'. ב') יל"ד באמרו אח"כ ויען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך. הול"ל יען אשר לא חשכת את בנך. אשר עשית את הדבר הזה ל"ל. ג') יל"ד עוד באומרו עשית את הדבר הזה הלא לא עשה כלום ורק רצה לעשות ולא הניחוהו מן השמים והול"ל יען אשר רצית לעשות את הדבר הזה. ד') יש להבין למה לא מצינו בשום מקום שהקב"ה יאמר לאברהם אבינו ע"ה להקריב את האיל תחת בנו מהיכן ידע אברהם אבינו ע"ה שזה יהיה לרצון הבוב"ה דאם הי' לרצונו יתברך בודאי הוי אומר לו ומדלא א"ל אולי ח"ו אינו לרצונו והאיך הי' ממציא מדנפשי' לעשות כן ויתבאר הכל בס"ד כי הנה אי' בפסיקתא להלן עה"פ שמור את יום השבת לקדשו וז"ל אר"י זכור נתן לאוה"ע ושמור נתן לישראל ע"כ וגם זה היא פליאה רבתי באין מבין דבריו כלל ונגד ההלכתא דקיי"ל עכו"ם ששבת חייב מיתה ופשיטא היא שאין לו שום שייכות כלל אצל שבת והאיך אמר דזכור נתן לעכו"ם. גם בגופא דקרא יש לדקדק בשנותו את לשונו מדברות ראשונות שנאמר זכור את יום השבת ובאחרונות נאמר שמור את יום וגו'. גם יל"ד באמרו ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת וגו' הי' די לומר ששת ימים תעבוד ויום השביעי שבת לה' והאי ועשית כל מלאכתך ל"ל. והנ"ל בזה בהקדם לפרש הכ' להלן בפ' זו מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי. כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם דלכאורה קשה במה דקאמר ליראה אותי וגו' למען ייטב להם וגו' הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ויבואר עפימ"ש דבאותן המצות שאין חיוב בדבר לעשותן ורק הוא מביא את עצמו לידי חיוב שפיר איכא שכר עליהם אף בהאי

עלמא. דהנה אמרו ז"ל דתשובה מאהבה זדונות נעשין לו כזכיות ותשובה מיראה זדונות נעשין לו כשגגות. ולפי"ז אפי' במי שחטא הרבה ועבר הרבה נגד רצונו יתברך אפי"ה יוכל לעשות מכל העבירות שלו זכיות ע"י שיעשה תשובה מאהבה. ולפי"ז נלפענ"ד לומר מלתא דמסתבר שמי שזוכה לעשות תשובה מאהבה שנעשה לו מהעבירות זכיות בודאי שדינם לאותן הזכיות כמצות שמביא את עצמו לידי חיובם שהדין הוא אצלם שיש להם שכר אף בהאי עלמא כי גם כאן אותן הזכיות שנעשו לו ע"י התשובה מאהבה לא נכתבו כלל בתורה (כי רק עיקר התשובה נכתב בקרא ולא הזכיות שנתהוו ע"י התשובה) ורק הוא בעצמו התעורר להמצות ע"י העבירות והתשובה מאהבה שעשה ושפיר הוי כאלו הוא הביא א"ע לידי חיוב ע"כ בשכר זאת בדין הוא שיטול שכרו אף בעוה"ז וכבר ידוע שאין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא כמה"כ ואף בקדושיו לא יאמין וצריך האדם להיות בתשובה כל ימיו ויתחרט על חטאיו וישיב בתשובה על שחטא. ועפי"ז יתבאר הפ' מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי וגו' ליראה אותי דייקא היינו לא ליראה בשביל עצמו מיראת העונש ואהבת השכר ורק ליראה אותי ית' ומאהבתו יתב' ואז ממילא גם תשובתו שמוכרח לעשותו לא יעשה רק מאהבה ואז בדין הוא למען ייטב להם ולבניהם לעולם כי ע"ז מגיע להם השכר אף בהאי עלמא כי יתעוררו בעצמם מצות חדשות ע"י תשובה מאהבה שע"ז יש שכר אף בהאי עלמא כנ"ל ובזה נוכל להבין ג"כ מה דאי' בזוה"ק (פ' יתרו) דכל ברכאן דלעילא ותחא ביומא שביעאה תליין. והיינו שא"א לזכות לברכה או לפרנסה בעוה"ז כי אם ע"י השבת ואפי' אם עובד כמה מלאכות בימות החול להתפרנס כל זה אינו שוה כלום אם אינו שומר את יום השבת קודש כי שמירת יום השבת נותן כח ואומץ רב והשפעה טובה במלאכתו שעושה בכל ימות החול לפרנסה כמבואר כ"ז בסה"ק באריכות. ולכאורה גם זה טעמא בעי דהאיך יכול לזכות ע"י שמירת השבת לפרנסה בריוח וכי לאו כללא היא דאמרו היום לעשותן ומחר לקבל שכרן דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וא"כ שבת קודש הוא ג"כ בכלל כל שאר המצות ולמה ישתנה דינו ליתן שכרה גם בעוה"ז שיזכה ע"י שמירתה למזוני רויחא. ולתשובת שאלה זו נאמר דהנה ידוע אשר מלבד מה שנתן לנו הקב"ה מתנה טובה את יום השבת לשוש ולשמוח בו נוסף לזה זיכה אותנו שכל אחד ואחד מישראל יוכל להוסיף מחול על הקודש מדעתו כפי השגתו ומה שמוסיפים מחול על הקודש מדעתם יהי' נקרא בכלל יום הש"ק גופי' וכבר מבואר בסה"ק שבאמת חיוב היא להוסיף מחול על הקודש (עיין בס' ייט"פ לאאמ"ו זלה"ה במאמר שם הגדול אות ב' ותבין) ועי"ז הוי כאלו הביא עצמו לידי חיוב ושפיר איכא שכר עליו אף בהאי עלמא כדין שאר המצות שהוא מביא עצמו

לידי חיוב. ולפי"ז י"ל דדברי הזוה"ק ומפו' דכל ברכאין דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין ורבות השפע תבא רק ע"י שמירת שבת היא רק עבור התוספת שבת שהוא מביא א"ע לידי חיוב שגם זה היא נכלל ביום הש"ק גופי' [ועיין שם בייט"פ בדרוש הנ"ל שכ' שם וז"ל וידוע כי שכר תוס' שבת היא בעוה"ז כי יתר על החיוב שאדם עושה מדעתו שכרו מיד כידוע עיי"ש]:

ומזה יראה ויבין האדם שיסוד ועמוד גדול הוא זה להוסיף מחול על הקודש שבזה תלוי כל חיות האדם שיוכל לקנות בו קנין נפש בחיי עוה"ב וגם ימצא שכרו בצדו אף בהאי עלמא כאשר רמזו בר"ת שב"ת ביומו תתן שכרו. וגם שזה מעיד על שמירת יום הש"ק גופי' אם שומרו כראוי אם לאו כי הנה נחזי אנן בד"מ מי שנפשו חמדה מאוד להשיג איזה דבר ויש לאותו דבר שמתאוה לה זמן מוגבל שעד הזמן הזה יוכל להשיגה ואם יאחר הזמן אף רגע אחת יאבד זכותו בהתקוה ההוא בודאי שלא ימתין עד הרגע האחרונה של אותו זמן המוגבל לילך אז להיות זוכה באותו דבר שמתיירא פן נתעכב אז עוד רגע ויפסידנו ורק הוא מתחזק ומתאזר חילים לגבר לילך בזריזות ובחשקות גדול קודם סוף זמן המוגבל כדי לעמוד הכן ולצפות ולהמתין מתי שיגיע העת המוגבל שיש לה. משא"כ זה שאינו מתאוה כ"כ לאותו דבר זה יבא בסוף זמן המוגבל כי לא יצער א"ע כ"כ אם יאחר הזמן ויפסיד אותו הדבר. וכ"כ הענין במה שצריך להוסיף מחול על הקודש שמי שמתענג מאד ביום שבת ונפשו מתאווה לו להתענג בו כדת היום ככתוב בתוה"ק בכל לב ונפש זה ימתין ויצפה ליום השבת קודם ביאתו ויראה להוסיף מחול על הקודש בין מלפניו בין לאחריו כי למיחוש בעי אם לא ישמור רק זמן המפורש בתוה"ק שמא יאנס ויתעכב עוד איזה רגע ויחלל את השבת ח"ו כי א"א לצמצם ולכן הוא מתחזק לקדשו בהוספה קצת קודם זמן בואו אמנם זה שאינו מתאוה כ"כ ליום השבת קודש ורק ששומר השבת משום מנהג אבותי' בידיהם זהו לא ימתין ולא יצפה עליו להוסיף מחול על הקודש ועוסק בעסקיו עד הזמן שהגיע החיוב עצומו של יום כי אינו מתיירא כ"כ אם יאחר איזה רגע ח"ו ויחלל את השבת ר"ל:

פירות הנושרין מדברינו אלה דהא בהא תליא שמירת יום הש"ק בעצם עם ההוספה מחול עה"ק דאי לא הא לא קיימא הא וזהו שמו"ר את יום השבת לקדשו ירצה שצריך להיות שומר ומצפה. מל' ואביו שאמר את הדבר. ולהמתין עליו קודם ביאתו להוסיף מחול על הקודש. ובזה יוצדק אמרם ז"ל זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו שכל שישנו בשמירה כנ"ל ששומר ומצפה ומוסיף מחול עה"ק ישנו בזכירה שאז שומר כראוי לו כדת מחללו ותרוויי' חדא מלתא הזכירה עם השמירה וטובים השנים שנקראים בשם

יום השבת והנה מודעת זאת דעשי' לא יקרא רק באם יעשה מלאכתו והוציא מכח אל הפועל זו יקרא עשי' שנעשית מבוקשו משא"כ אם לא יוכל להשיג את מבוקשו שרצה להשיג ע"י מלאכתו אז לא יקרא עבודתו בשם עשי' כי לא עשה כלום במלאכתו ואך עבודה היא דמתקרי כי עבודתו עבד אף שלא הי' לשום תועלת:

ועפי"ז יובן שפיר המשך הכ' דקאמר אחר אומרו שמור את יום השבת וגו' דמשמע שצריך להוסיף מחול עה"ק וע"ז אומר ששת ימים תעבוד ר"ל אף שתעבוד בכל ששת ימי המעשה עבודת עבודה בעניני הפרנסה ואעפ"כ אם תרצה שיהי'. ועשית כל מלאכתך. ר"ל שיהי' עשי' בכל מלאכתך שהיא ע"י שגומר בה את מחשבתו ומגמתו שרצה לעשות בעבודתו הסגולה לזה ויום השביעי שבת לי"א כי השבת הוא הנותן כח ושפע במלאכתיך שיתקיים וזהו רק מחמת דקאי אדלעיל מני' דקאמר שמור את יום השבת דהיינו שצריך להוסיף מחול על הקודש כאמור אבל בשכר ש"ק גופי' א"א כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והרי הוא כמבואר. ועי' מה שכתבתי בפ' וישב:

והנה יש לחדש עוד דבר בענין שמירת יום השבת וזהו כי הנה מרן החיד"א ז"ל בפי' שמחת הרגל על ההגדה הק' בשם המפו' על מה דאמרינן דיעקב ועשו חלקו בב' עולמות יעקב נטל עוה"ב ועשו נטל עוה"ז. ולפי"ז האיך מצינו ידינו ורגלינו אם יש לאיש הישראלי אשר הוא מזרע יעא"ה איזה הון ועושר יותר מההצטרכות שלו גזילה היא בידו מעשו אשר היא כנטול בחלקו את העוה"ז ותי' עפי"מ דאיפסקא הלכתא בשני שותפין שצריכים לחלק בנכסיהם ובהריוח ואם א' מהם הי' מציל מן הנהר נתבטל בזה השותפות לגמרי ולא לבדו יאתה זה שהציל והנה ידוע שאלמלא קבלו ישראל את התורה הי' העולם נהפך לתהו ובוהו כמש"ה אם לא בריתי כו' חוקת שמים וארץ לא שמתי א"כ אתיא בדין המציל מן הנהר וכו' ונתבטל השותפות עכ"ד ואני מוסיף והולך עפימ"ש האלשיך והאוה"ח הק' בפ' בראשית כי בששת ימים נברא גוף העולם ולא הי' בו כח לעמוד ולהתקיים רק ע"י ששבת ה' ביום השביעי הקנה בו נפש למען יעמוד ימים רבים וז"ש כי ששת ימים ר"ל שיעמוד רק ששת ימים עשה ה' וגו' וביום השביעי שבת וינפש הקנה בו בחי' נפש להתקיים עדי עד. וז"ש כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שמי ששומר שבת כהלכתו הוא סבה לקיום העולם ובזה נעשה שותף עכ"ד עיי"ש ומוזלה"ה בסה"ק ישמח משה פי' בזה שומריו וזוכריו המה מעידים כי לששה כל ברואים ועומדים לא אמר בששה כ"א לששה כי לא הי' בכח הבריאה להתקיים רק לששת ימים עכ"ד. כלל היוצא מדבריהם הקדושים שכל מי ששומר את יום השבת נעשה שותף להקב"ה במע"ב מפני ששמירת יום הש"ק היא

סבה לקיום העולם ולפי"ז יצא לנו הדין דין אמת אשר ישראל ששומרים את השבת הוי בדין המציל מן הנהר ולעצמו הציל ומעתה נסתרה ונתבטלה טענת עשו לענין חלוקת הב' עולמות כי כבר נתבטלה השותפות ע"י שמירת שבת דהוי כמציל מן הנהר:

איברא אכתי יש לדון ולשאול אם כפי אשר בארנו נסתר טענת עשו בחלקו בעוה"ז עכ"ז קשיא אהלכתא דנקטינן שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והאיך יגיע לנו טוב עוה"ז ע"י שמירת השבת אמנם זכור תזכור אשר הוכחנו לדעת שע"י התוס' שבת שכרה בצדה גם בעוה"ז. ולפי"ז מצינו למידין דכל חד וחד יועיל על ענין אחר דשמירת יום השבת גופי' יועיל להפסיד העוה"ז לעשו כיון שזהו קיום העולם ושמירת התוס' שבת יועיל להמשיך ההשפעות העוה"ז אצל ישראל כי יש עליו שכר אף בהאי עלמא וטובים השנים כנ"ל ומעתה בין תבין את דברי הפסיקתא דאמר ואר"י זכור נתן לאוה"ע ר"ל עבור האוה"ע והיינו שזכירת יום השבת בעצם מועיל להפסיד ולבטל טענת העוה"ז מאוה"ע. שמור היינו השמירה והמתנה ליום השבת שהיא התוספת שבת מחול עה"ק נתן לישראל היינו עבור ישראל כי זה מועיל להמשיך עליהם ההשפעות וטוב עוה"ז שיש עליו שכר אף בהאי עלמא כמבואר:

והנה א"א מרן זצוקללה"ה דבר בקדשו בדרושי ר"ה בספר ייטב פנים דרוש ל"ג כתב וז"ל וזה הי' כוונת אברהם אבינו ע"ה בענין האיל כי על גוף המצוה שכרו בעוה"ב והוא רצה להאכיל לבניו גם שכר עוה"ז ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא לכך הוסיף מדילי' ויקח את האיל שעל הוספה שכרו בעוה"ז וז"ש יען אשר עשית את הדבר הזה דייקא כלומר להקריב את האיל וגם ולא חשכת לכך ברך אברכך בזה ובבא וכו' ייעו"ש ויש להוסיף על דבריו הק' שע"כ לא צוהו השי"ת להקריב את האיל שראה חכמתו יתברך שיצטרכו בניו לזכות העקידה גם בעוה"ז לטוב להם לכן הניח לאברהם לעשות זאת מדעתו אשר לא צוה ה' ויהי' בדין מביא עצמו לידי חיוב ושפיר יגיע שכרו אף בהאי עלמא. וזכותו זה יעמוד לבניו אחריו ולב"ב עד סוף כל הדורות. ומעתה יתבאר שפיר המדרש הנ"ל דקאמר על אמרו ויקח את האיל ויעלהו לעולה תחת בנו שאמר תהא רואה כאלו בני שחוט וכו' באותה שעה א"ל הקב"ה לך אכול בשמחה לחמך ור"ל שמחמת שלקח את האיל תחת בנו שזה לא צוה אותו הקב"ה א"כ שפיר א"ל לך אכול בשמחה לחמך כי ע"ז מגיע שכר אף בהאי עלמא והבן זה. אכן עוד צריך להבין בזה האיך הקריב אברהם אבינו ע"ה תמורתו איל כדי שישאר זכות זה לבניו ולהשתמש בו אף בעוה"ז הלא משנה שלימה תנינן א"ת כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס והאיך עשה זאת בהקרבת האיל לזכות לבניו אחריו. אולם יתב' עפימ"ש ז"ל במסכת סוטה שאמר לו הקב"ה למשה

בשעה שבקש לכנוס לארץ וכי לאכול מפרי' אתה צריך אלא לקיים מצות התלוית בארץ הריני מעלה עליך כאלו קיימת אותן ואתן לך שכר וכו' והקשה ע"ז זקיני המהרש"א ז"ל וכי משה עשה ע"מ לקבל פרס ותי' שבכה"ג שאינו מחויב בדבר רק שרוצה להביא עצמו לידי חיוב שרי לעבוד ע"מ לקבל פרס ומשה עדיין לא הי' מחיוב בדבר לקיים מצות התליות בארץ כיון שלא הי' בארץ עכ"ד הק'. ולפי"ז גם על אברהם אבינו ע"ה לק"מ שלקח את האיל כדי שיזכו בניו אחריו כיון שלא היה מחיוב בדבר כיון שלא צוהו הקב"ה ורק הוא הביא עצמו לידי חיוב ולא קשה מדבריהם ז"ל שאסרו ע"מ לקבל פרס. ובזה יומתקו דברי המדרש הנצב פתח דברינו שאמר משה רבינו ע"ה להקב"ה אתה אמרת אל תשלח ידך אל הנער והחלפת אותו באיל ומזה מוכח שבאותן המצות שהאדם מביא את עצמו לידי חיוב מותר על מנת לקבל פרס כי גם החלפת האיל היה עבור לקבל פרס לבניו כמבואר ולכן אעברה נא ואראה כמו"ש המהרש"א ז"ל שכוונתו הי' עבור מצות התלויות בארץ שמביא את עצמו לידי חיובן ומותר לעבוד באותן המצות שמביא א"ע לידי חיוב על מנת לקבל פרס וה' יזכינו לרומם קרנינו בגאולה שלימה ולהעלינו לארצינו בבי"א והבן כי נחמד היא.

ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר י"א וגו'. כבר דקדקו במפורשי התוה"ק בכוונת של בעת ההוא. ואפשר לומר בהקדם מה דאיתא בס' ייטב לב מא"א מוזללה"ה לפ' מאחז"ל ששואלין את האדם קבעת עתים לתורה היינו אם קבע העת והזמן שיהי' נטפלים להתורה ולא שיהא לימוד התורה תלוי אצלו בהזמן כאשר חדשים מקרוב באו וכמו שער בנפשם כי קצר תקצר להם הזמן לעסוק בתורה כי טרודים הם על המחיה ועל הכלכלה ומבטלים ת"ת באומרים כי לפי עתים הללו א"א לעסוק בתורה כי לא כימים הראשונים אשר הי' יושבים איש תחת גפנו ותאנו אבל בימים האחרונים די להם שיספיקו עצמם בלחם צר ומים לחץ וגם לזה אי אפשר בלתי אם מבטלים ת"ת ולרדוף בכל היום אחרי פרנסתם. אבל האמת לא כן הוא כי העיקר הוא שאין התורה טפילה להזמן והתורה קדומה לבריאת הזמן לכן לא תפול תחת שום זמן ומי שמקיים התורה בודאי ירחמו עליו מן השמים לאשר שהוא בעצמו מורה שאינו נופל תחת הזמן והעת יעיי"ש בספרו בכמה מקומות. ועל פי זה אמרתי גם אני לפרש פי' התנא דבי אלי' כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר הליכות עולם לו אל תקרא הליכות אלא הלכות. והיא עפ"י הכלל דחידש לנו מרן אדמו"ז בעל ישמח משה זצללה"ה דכ"מ שנאמר א"ת אין הכוונה לעקור לגמרי את הנכתב ולקרות דוקא באופן הזה ולא באופן הראשון כ"א טובים השנים מן האחד וא"ת זה לבד אלא גם זה. וז"ש כל השונה הלכות בכל יום היינו

שעוסק בתורה בכל יום ויום ובכל מקום ובכל זמן. אז מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנא' הליכות עולם. היינו תהלוכות של העולם הוא לו תלוי בו ונמסרו בידו וטפילים המה לתוה"ק וע"ז אמר אל תקרא הליכות אלא הלכות כלומר דא"א לקרות הליכות עולם לו שיהיה שולט על הזמן רק אם תקרי ג"כ הלכות דהיינו ע"י הלכות התורה שעוסק בהם נעשה מושל ושליט על תהלוכות הזמן של העולם. (ועמש"ל בזה בפרש' אחרי בפסוק ואל יבא בכל עת אל הקודש). ואפשר לומר בזה הסמיכות סיום הש"ס ותחלתו מאימתי קורין את שמע בערבית וכו' והקשו בגמרא תנא אהיכא קאי וכו' ותו דתני ערבית ברישא ליתנא דשחרית ברישא ומשני תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך וכו' דלכאורה יש להבין סברת המקשן וכי לא ידע מזה הקרא בשכבך ובקומך אך י"ל דהמקשן סבר דדרך התנא לחשוב וליזול כפי סדר הנהגת האדם ותהלוכות העולם וע"כ מקשה דמהראוי היה להקדים שחרית ברישא אמנם התרצן רימז לי' באמרו תנא אקרא קאי דברינו הנ"ל דהיינו שאל יאמר האדם שחוקי התוה"ק נתונים תחת מנהגי ב"א והמדינה ח"ו אלא אדרבה הזמן ומנהג העולם והטבע הכל נופל תחת התוה"ק וע"כ שפיר אקרא קאי ותני ערבית ברישא שלא עפ"י מנהג בני אדם והיינו הסמיכת תנא דב"א כל השונה הלכות בכל יום ואינו אומר שהיום גורם לו שלא ללמוד רק כל העתים שווין אצלו לטובה לשנות ולגרוס מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר הליכות עולם לו כלומר שתהלוכות העולם נופל תחתיו והוא מושל עליו ומשו"ה מאימתי קורין את שמע בערבית דייקא ולא תני בשחרית לרמז בזה שהתנא אקרא קאי ולא לפי הליכות האדם והבן. ובזה פירשתי דברי נעים זמירות ישראל (תהלים קי"א) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים. דהנה ידוע דיש כ"ח עתים י"ד לטובה וי"ד להיפוך וכשישראל עוסקים בתורה אז העת נמסר בידם להטות לטובה וז"ש כח מעשיו היינו הכ"ח עתים זה הגיד לעמו שנתן להם הכח ע"י התוה"ק להטות הזמן לכל אשר יחפוצו:

ובזה יל"פ הפ' בפ' בלק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל. דהנה עת סתם משמע עת לעשות לה'. אברכה את ה' בכל עת. אבל כעת מורה יורה אף שהיא כעין זמן זה אשר בעוה"ר עמוד התורה הוא לא כמו שהי' צריך להיות. וכאשר העת גורם אכן אף בעת הזאת עם ישראל אין משגיחין בזה ומודיעים לכל פעולותיו של הקב"ה וז"ש כעת אף שהוא כעת ולא עת לעשות לה' עכ"ז יאמר ליעקב ולישראל ע"י עם בנ"י יתודע לכל מה פעל אל פעולותיו וגדולותיו של הקב"ה. וזש"ה ואתחנן אל ה' בעת ההוא. דהנה יום ה' הגדול והנורא העתיד להיות ב"ב הוא הנקרא יום ההוא כמ"ש ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד. אכן בעת הזאת אשר היא לפני זמן הגאולה העתידה זה יקרא עת ההוא היינו

הזמן של ההוא כי אז בימים הללו ביום ההוא יהי' ה' אחד. והנה אמרו ז"ל כי בעקבתא דמשיחא יהי' דוחקא בתר דוחקא כאשר עינינו רואות בעוה"ר ואז יהי' גודל הפרצה בהמחנה ואותו זמן הוא הנקרא קדרותא דצפרא כי כמו שלפני זריחת אור הבוקר ועמוד השחר אז היא העת המאפיל ביותר מכל הלילה ואח"כ אתא בוקר ויהי אור כ"כ יהי' קודם הגאולה קודם זריחת אורו של משיח שיבא ב"ב אכן באמת אין בנו כח לעמוד נגד כל התלאות והתרפקאות דעדו עלינו כי כשל כח הסבל מרוב טרדות הזמן ע"כ ע"ז ויחל משה א"פ י"א באמרו ואתחנן אל ה' בעת ההוא. היינו בעת שיהי' העת וזמן של ההו"א קודם בא יום ה' כי אז יהי' הדוחק גדול מאוד (עי' ברע"מ פ' נשא) לאמר ה"א. שגם אז יודע לכל כי ה' הוא האלקים ואין בלתו משגיח על בריותיו ומרחם וחונן עליהם לגאלם גאולת עולם במהרה בימינו אמן:

א"י ואתחנן אל ה' בעת ההוא וגו' יל"ד באמרו בעת ההוא שנראה לכאורה כשפת יתר גם למה אמר בעת ההו"א בלשון נסתר ולא אמר בעת הזה בלשון נוכח. יתבאר לדעתי והוא בהניח הנחה צודקת דמודעת זאת אשר כל פעולותיו של השי"ת המה אך לטובה ואפי' אם כראה לפעמים למראות עינו של אדם שהם להרע ח"ו גם אז אם ישכיל ויביט בהם למרחוק ויהי' רואה את הנולד יראה שיש בהם תכלית גדול לטובה ומאתו יתב' לא תצא הרעות והענין הוא שבעת שישראל עושין רצונו של מקום אז הקב"ה עושה להם נסים ונפלאות וטובות נגלים משא"כ בעת שאין עושין רצונו של מקום ח"ו אף שגם אז הוא עושה להם כל הנסים והטובות הכל כמקדם כי מקור הטוב רוצה להיטיב אבל היא בהסתר ונעלם בבחי' הסתרת פנים וכבר נתבאר זה בסה"ק עד"מ לבן מלך שחטא נגד אביו ואביו רוצה אז לייסרו ולהראות לו פנים של כעס כדי שלא ישוב עוד לכסלה מעשיו הרעים והחטאים הקודמים ובאמת כרחם אב על בנים לבו בל עמו לעשות כדבר הרע הזה לבנו לייסרו בשבט מוסר לכן הוא נותן לו כל צרכו וגם מדבר עמו מה שצריך לדבר אבל היא בהסתרת פנים כדרך שני שונאים שמוכרחים לדבר זה עם זה שאינם מדברים פא"פ כדבר איש אל רעהו ואך מדבר עמו בהסתרת פנים וגם בעת שנותן לו איזה דבר אז אינו נותן לו מיד ליד כדרך שני אוהבים ורק הכל היא היא בהסתרת פנים והכוונה בזה שמוכרח להראות לו פנים של זעם כדי לייסרו בשבט אנשים להטותו לתחי' לצרפו כצרף כסף וע"כ אף שבאמת תוכו רצוף אהבה עכ"ז מראה לו הסתרת פנים למען טובתו כנ"ל וכ"כ היא ג"כ אצל הקב"ה שבעת שישראל חטאו לפניו ורוצה להראות להם פנים של כעס כדי ליסרם ולצרפם ובאמת עדיין לא זז מחבבן ולא נתקו זיקי אהבה ממנו וחסדי ה' לא תמנו ולזאת אף שנראה כמסתיר פניו מאתנו ואעפי"כ

הוא נותן לנו תמיד כל צרכינו ועושה עמנו רחמים וחסדים כמדתו ורק שהיא בהסתר וכמ"ש הרמ"א הפ' אלקי"ם ר"ל מדה"ד חסדיך בקרב היכליך שאף במדה"ד יש בתוכו רחמים וחסדים גדולים ורק שהוא בהסתרת פנים. ומשם בארה ביאור הפ' ואתחנן אל ה' וגו' דהנה משרע"ה בעת שבקש לכנוס לארץ וידע כי יצא הקצף מלפני ה' וירע למשה בעבורו אכן אעפי"כ בקש מחמת שידע שאף בעת הקצף והסתרת פנים גם אז נכלל בתוכו רחמים גדולים שאינם נראים מחמת הסתרת פנים. וז"ש ואתחנן אל ה' בעת ההוא ר"ל אף שהי' בעת שהקב"ה הי' בבחי' הסתרת פנים ורמז בתיבת ההו"א שגם הוא לשון נסתר לאמר ה' אלקים. כפרש"י ז"ל רחום בדין אתה החילות וגו' את גדלך פי' רש"י זו מדת טובך וכו' ואת ידך החזקה כובש ברחמים את מדה"ד החזקה ור"ל שאף ידך החזקה שמורה על בחי' הדין הוא מגביר אותה לרחמים ע"י שכובש כעסו בחזקה. ומכל אלה נשמע שאף בדין ובעת הסתרת פנים יש בתוכו רחמים ולכן גם הוא בקש אף בעת הסתרת פנים לעורר עבורו הרחמים והחסדים שנכלל בתוכו וה' יזכינו לעשות רצונו ית"ש ונזכה לישועות ונפלאות נגלים בגאולה שלימה בבי"א והבן:

במדרש בשעה שבקש משה אעברה נא וגו' א"ל הקב"ה והלא כתיב ועניתם את נפשותיכם בט' לחודש ע"כ ואומר דרשוני וחיו ויתבאר לדעתי בס"ד עפימ"ש הטור בסי' תר"ד וז"ל תנא ר"ח מדיפתי ועניתם את נפשותיכם בט' לחודש וכי בטו' מתענין והלא בי' מתענין ללמדך שכל האוכל ושותה בטו' כאלו התענה תשיעי ועשירי והכי קאמר קרא הכינו עצמכם בט' לענינו של מחר ומדאפקי' רחמנא לאכילה בלשון עניו א"כ חשוב כמו עניו כאלו התענה ט' ויו"ד פי' כאלו נצטוו להתענות בשניהם עכ"ל הטור יעיי"ש. והנה ממוצא הדבר כשמע מדקאמר רבינו הטור הכי קאמר הכינו עצמכם בט' לעינוי של מחר משמע שמחמת שהאכילה בט' היא הכנה לתענית העשירי וע"כ היא נחשבת כמו גוף התענית ולכן הוי כמו התענה בט' וכו' מכאן נלמוד לכל המצות שבתורה שגדול ההכנה של המצוה כעשיית עצם המצוה. והטעם כי אינו דומה מי שעושה המצוה בהכנה מקודם כמו שמצינו שצדיקים הי' שוהין שעה אחת קודם התפלה היינו הכנה לכוון לבם לאביהם שבשמים. יאמרו הצדיקים שבאותו שעה הי' מתפללים החסידים הראשונים כדי שיכוונו לבם בתפלה ועי"ז הי' מתפללים בהתלהבות גדול באהבה חשיקה ודבוקה במסה"נ ממש משא"כ מי שאינו עושה שום מלאכת מחשבת הכנה קודם עשיית המצוה א"כ אף שעושה המצוה הוי רק כמצות אנשים מלומדה וא"כ זאת תורת העולה שההכנה של המצוה לו יחשב כעצם המצוה כי ע"י ההכנה נעשה המצוה כראוי בהתלהבות אהבת המקום ב"ה וב"ש ברעותא ובחדותא דלבא. והנה גם אצל ביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו

כתב אא"ז זצוקללה"ה בספרו ישמח משה (פ' תצוה) לפרש הפ' תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה' עפי"מ שחקרו הקדמונים הכי הב' מקדשים שנחרבו היו פועל ריק ח"ו כיון שנחרבו והי' כלא הי' אמנם באמת רב התועלת נצמח מהם כי הם היו הכנה דרבה לביהמ"ק הג' המקוה לעתיד בב"א שלולי ב' מקדשים הראשונים לא הי' בכח הארץ הלזו הגשומה לקבל אור נוגה קדושת ביהמ"ק השלישי אשר כוננה היוצר בגבהי מרומים ורק בכח השני ביהמ"ק הראשונים ובכח מעשה הקרבנות אשר הי' שם כמה מאות שנים קנתה המקום שפע אלוקי רוחני עדי תוכל לסבול קדושת ביהמ"ק השלישי וז"ש תביאמו ותטעימו בהר נחלתך וקראו הר ע"ש חרבנו וש"ת כיון שנחרבו הלא הי' פועל ריק ח"ו ע"ז אמר מכון לשבתך פעלת ה' שהם הי' הכנה לביהמ"ק השלישי עיי"ש באורך מילי מתיקא כדובשא. (עיין בדורשינו לעיל בפ' תולדות הרחבנו הדברים).

והנה כבר אמרו דאם הי' משה נכנס לארץ והי' הוא הבונה את ביהמ"ק לא הי' נחרב לעולם כאשר דבר בקדשו מזה הקדוש הרמ"ע מפאנו בספר עש"מ. אמור מעתה דאם הי' משה נכנס לארץ הי' נתבטלה אז ההכנה שכוון הקב"ה בשני בתי המק' הראשונים על ביהמ"ק הג' המקוה לעתיד בבי"א. כי גם הראשונים לא הי' נחרבין (ובאמת אמרו חז"ל שבפ' תביאמו ותטעימו נתנבא משה שלא יכנוס לארץ וא"ש לפי' דברי הי"מ הנ"ל) וז"ש המדרש בשעה שבקש משה אעברה נא וגו' א"ל הקב"ה והלא כתיב ועניתם את נפשותיכם בטו' לחודש ולכאורה הלא בי' מתענין ולא בט' אלא שכל האוכל ושותה בט' כאלו התענה ט' ויו"ד מטעם שהוא הכנה לתענית העשירי וההכנה הוי כמצוה גופא א"כ מוכח מכאן שגדול מעלת הכנה כנ"ל א"כ מפני מה אתה מבקש אעברה נא כיון שאם אתה תכנוס לארץ תתבטל אז ההכנה שגזרה חכמתי לאותו ביהמ"ק הג' שיהי' קיום נצחי בב"א ומזה יראה האדם וישכיל ויבין לעשות הכנה לכל מצוה ומצוה בקדושה ובטהרה בלתי לה' לבדו וה' יטהר לבבינו לעבדו באמת ויתרומם קרנינו בגאולה שלימה בבי"א:

ברש"י אעפ"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם. וצ"ב מה הוא הרבותא שהצדיק אין מבקש אלא מתנת חנם ואינו תולה בזכות המע"ט כי הלא ידע הצדיק בעצמו שאין מגיע לו שכר המעשים וכמ"ש יעקב אע"ה קטנתי מכל החסדים. ואפ"ל עפ"י הכלל של החוה"ל הא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא היינו דוקא שכר המחשבה אבל שכר המעשה ישולם בהאי עלמא. (ובזה פי' אאמ"ו זצלה"ה בספר ייט"ל פ' וירא הפ' מה רב טובך אשר צפנת. לעוה"ב ליראיך על יראה המסור ללב פעלת. באתגליא. לחוסים בך. היינו על המעשה שזה. נגד ב"א נגלה לכל אדם עכ"ד). והנה הצדיקים אף כשעושים המצוה נדמה אצלם בעיניהם כאלו לא

עשו כלל ולא קיימו המצוה כראוי שלא היתה בכוונה רצוי' ובמחשבה טהורה הנכונה להיות בעת שרוצים לעשות. אכן דעת לנבון נקל כי לא יוכל הצדיק לומר שלא עשה מעשה המצוה כי נראה בעליל שעשה המצוה. וא"כ ע"ז גם הצדיק יוכל לבקש שכר המצוה בהאי עלמא כי אף שלא קיים המצוה כראוי לו לפי דעתו עכ"ז על המעשה לא יוכל להיות ענו לומר לא פעלתי וז"ש ז"ל אעפ"י שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים היינו המעשה עשוי' המצוה בדין הוא שיטלו שכרם עכ"ז אין מבקשים השכר אלא מתנת חנם והבן. ובדרך הזה עניתי ואמרתי לפרש הפ' בפ' תבא וענית ואמרת וגו' בערתי הקודש מן הבית וגו' לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי וגו' ככל אשר צויתני השקיפה ממעון קדשך. דלכאורה צ"ב האיך יאמר נא ישראל עשיתי ככל אשר צויתני שקיים מצות ה' כראוי כאשר צוה השי"ת. וגם צ"ל מה שאמר השקיפה ממעון קדשך. וברך את עמך והא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ולדרכינו יתבאר ע"נ דהא דשכר מבהע"ל היא רק שכר המחשבה אבל בשכר המעשה בעצם יבא על שכרו גם בהאי עלמא כנ"ל בשם החוה"ל:

והנה באמת אין איש אשר יוכל להתפאר עצמו שקיים את מצות השם בשלימות כראוי בכוונה רצוי' במחשבה הטהורה כי מי יאמר זכיתי לבי. אכן על המעשה א"א לומר שלא נעשתה שהרי היא נגלית ונראית לעיין הרואה שנעשה המעשה וזה אמרו עשיתי ככל אשר צויתני דהיינו כי אף שבאמת שלא קיימתי המצוה כראוי רק עשיתי המעשה כאשר צותני כי ע"ז לא נוכל לומר שלא נעשה וכיון שעשיתי במעשה ע"כ השקיפה ממעון קדשך כי שכר המעשה ישולם לנו בהאי עלמא וברך את עמך ישראל:

ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה וגו' לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה וצדקה תהי' לנו וגו'. ויש לדקדק באמרו לעשות את כל החוקים וגו' הלא יש בתוה"ק עדות חוקים ומשפטים והחוקים נקראים אלה המצות שאין להם טעם המושג בשכל אנושי ורק מצוה לעשותם מחמת גזירת הבורא יתברך ולמה פרט כאן דייקא החוקים והלא גם העדות והמשפטים החיוב לעשותם ויש שכר עליהם כמו על החוקים. גם אמרו בכפילא לטוב לנו וגו' לחיותנו. גם צל"ד הכוונה באמרו כהיום הזה שהיא לכאורה כמיותר. ומרן האריז"ל דבר בקדשו בעניני צירופי הוי' המאירים בכל חודש וחודש כ' שצירוף הוי' המאיר בחודש אלול היא היהאוי' היוצא מפסוק וצדק"ה תהייה לנ"ו כ"י בסופי תיבות ויש להבין מה ענין הרמז בצירוף דחודש אלול לפ' הזה. ויתבאר לדעתי עפימ"ש בספרים של צדיקים לפ' הפיוט דר"ה באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט המלך המשפט ופי' שבעת שישראל אין עושין

רצונו של מקום ח"ו ואין להם שום זכות להצדק ביום הדין ובאמת הקב"ה הוא טוב ומטיב ומקור הטוב רוצה באמת שיזכו ישראל בדין אבל צריך לסתום פי המקטריגים והמשטינים שלא יהי' להם שום טענה ופתחון פה במה לקטרג ולכן עצה היעוצה לזה היא שאם ישראל מקיימין איזה מצות מאותן החוקים שאין להם טעם עפ"י השכל אז ה' צלך גם הקב"ה יוכל להמליץ בעד ישראל לעשות להם מדה כנגד מדה כמו שהם מקיימין המצות אף שהם חוקים בלא טעם ושכל כ"כ צריכים הם לזכות בדין ולצאת בדימוס אף שאין בזה שום טעם ושכל במה לזכותם וזהו באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חו"ק ר"ל שהם מקיימין החוקים וצדקינו במשפט שבזה יוכל להצדק אותם בדין ומשפט. וזה פי' הפסוק תקעו בחודש שופר וגו' כי חו"ק לישראל הוא ר"ל מה שישראל מקיימין החוקים זהו משפט לאלקי יעקב ואין מן הצורך עוד לעיין בדינם כי בזה חכו בדין אף באיזה אופן שיהי'. וז"ש ויצוינו ה' לעשות את כל החוקים האלה לטוב לנו שע"י החוקים נוכל לזכות בדין באיזה אופן שיהיה וזהו לטוב לנו שנשיג טובה מרובה ע"י עשיית החוקים והדר מפרש ואמר לחיותנו כהיו"ם הזה דא ר"ה כדאיתא בזוהר עה"פ ויהי היום ור"ל שכמו שאצל ר"ה מגיד דבר חוק וצדקינו במשפט שע"י קיום החוק יצדיק אותנו במשפט כ"כ הוא בכ"י שאדם נידון שע"י קיום החוקים היא לחיותינו ולהטיב לנו ולמען אשר ימי אלול מסוגלים מאד לתשובה וצריכין בו הכנה לר"ה וליום הדין לכן אמר על זה וצדקה תהי' לנו כי וגו' ומרומז בזה צירוף דר"ח אלול שצריכין אז הכנה שיצדיק אותנו הקב"ה בדין בר"ה שזהו ע"י קיום החוקים כמבואר.

ושמרת את המצוה וגו' אשר אנכי מצוך היום לעשותם. יש לרמוז בזה עפימ"ש בדיבור הקודם דהיום נקרא ר"ה כדאיתא בזוהר הקדוש ויש להסביר טעם הדבר בקריאת היום לר"ה דייקא עפ"י פשוט כי נודע שבכל יום ויום צריך האדם לידע שאין לו עוד רק זה היום שעמד בו עתה כי וי יודע מה יולד יום ואמרו ז"ל במשנת חסידים שוב יום אחד וכו' שבכל יום ויום צריך לשוב שמא זה היום הוא לפני מיתתו וזש"ה וידעת היום שאם תדע שאין לך רק היום אז ממילא והשבות אל לבבך. והנה בכל יום ויום אין האדם משים על לבו זאת כי עולם כמנהגו נוהג אולם ביום הדין ר"ה אשר מלך במשפט יעמוד ארץ ויודע כאו"א אשר עתה דנין עליו כפי מעשיו בין לחיים כי מי לא נפקד כהיום הזה. ולזה נקרא ר"ה היום שכל העומד בו אינו מובטח רק ליומו ולא ליום שלאחריו והבן. וכלפי שאמרו ז"ל (ר"ה ט"ז ע"א) אדם נידון בכל יום א"כ בכל יום זמנו של יום הדין והיא דוגמת ר"ה א"כ הדרא קושי' לדוכתי' למה נקרא דוקא ר"ה היום אכן י"ל עפ"י הידוע דלרעה לא מהני חזרה ולטובה מהני חזרה א"כ י"ל לפי"ז הא דאמרינן אדם נידון בכל יום הוא דוקא

לטובה שדנין במעשיו אם הטיב אותם ואז אף אם כבר נגזרה עליו גזירה בר"ה לרעה ח"ו משנין אותו לטובה. ואיתא במפורשים שאדם הוא מדרגה הגבוה כמו אדמה לעליון וזהו שדייקו בלשונם אדם דלטובה שמתקן מעשיו וחושב עם קונהו בכל יום נידון לטובה בכל יום ולפי"ז מי שהוא בבחי' אדם שמתקן מעשיו בכל יום אצלו נקרא כל יום בשם היום כי בכל יום דנין אותו כדוגמת ר"ה. וז"ש ושמרת את המצוה אשר אנכי מצוך היו"ם לעשותם דהיינו שתשמרו את מצותי ותתקנו את מעשיכם באופן שתעשו את כל הימים שיהי' נקראים היום שיהיה אצליכם בבחינת יום הדין כמו ר"ה והבן.

עקב

והיה עקב תשמעון את המשפטים וגו' יל"ד באמרו תשמעון את המשפטים הלא מצינו בתורה ג' חילוקים בעניני המצות. עדות. חוקים. ומשפטים. והחוקים המה שאין להם שום טעם ומשפטים המה שכליים כידוע ולמה פרט הכתוב ליתן שמירה להמשפטים בלבד ושייר עדות וחוקים אשר גם עליהם יגיע השכר כמו על המשפטים עוד יל"ד באמרו ושמרתם ועשיתם אותם הלא כבר אמר תשמעון גם יל"ד אמרו ושמר ה' אלהיך לך וגו' תיבת ל"ך ל"ל. והנ"ל עפ"י מ"ש מהר"י אלבו בספר העקרים מאמר ג' פ' כ"ח שעיקר שלימות הנפש מהמשפטים לא מפני המעשה או הנשמר מלעשותן בלא תעשה כ"א מפאת המחשבה שמחשב שמקיים כן מכח מצות ה' בהם לא מפני ששכלו מחייב כן כי באמת יש במשפטים ג"כ טעמים נעלמים מעין כל חי וענין זה יקשה על האדם לשבר הטבע לבלי להתכוין להנאתו כי אם לש"ש. ובזה פי' א"א זצוקלה"ה בספרו ייטב לב הפ' אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' כי אפי' אותן המצות שהשכל מחייב לעשותן עבור שתלוי בהם חיות האדם כמו גניבה גזילה רציחה וכדומה שזהו קיום העולם שלא לעשותן אעפי"כ לא יעשה אותם אלא מחמת כי כן חקק וגזר יחידו של עולם הבוב"ה וב"ש וזה אמרו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם דהיינו אותן המשפטים שבהם תלוי חיות האדם אף על פי כן לא יעשה אותם אלא מחמת אני ה' כי כן גזרתי עכ"ד. ונ"ל עוד להוסיף תבלין כי הנה סברא זו לא שייך למימר רק באיש אשר כבר גבר שכלו על החומר ולא יעשה דבר שלא כשורה באיש אשר אלה לו איכא למיחוש שמא יסיתנו יצרו לקיים ולשמור המשפטים מצד תיקון המדיני. אכן באיש שחומרו גובר על שכלו אז גם אפילו אותן המצות השכליים לא יעשה אותם מצד שכלו שהתחייב בהם כי נחזי אנן במי שהוא כרוך אחר החומר אם יבא לידו איזה תאוה ילך אחרי' ולא ישקוט עד עשותו המזימתה אפילו שהדבר ההוא מכוער ומתנגד מאד לשכל האנושי ואם יודע

ברור שהתאוה הזו יזיק לו לבריאת גופו ובזה ודאי שהשכל מחייב שלא לעשות הדבר הזה ואעפי"כ יתגבר החומר בגבורות התאוה על הצורה השכל וילך בתר התאוה ההוא וכמו שאמרו ז"ל רשעים מסורים ביד לבם. וחכמי המחקר כתבו שהשכל והרצון הם ב' דברים הפכים ולא ישתמשו בנושא אחד במקום שיש רצון קדום לא יעשה השכל פעולתו כידוע. וא"כ לפי"ז לאיש הזה אין לו עבודה כ"כ בשעה שרוצה לעשות איזה מצוה שכלי להתנגד על יצרו שלא לעשות המצוה בעבור שהשכל מחייב לעשותה כי הוא אינו להוט כ"כ לעשות מה שהשכל גוזר רק באיש שלבו מסור בידו ותיקן א"ע וכאיש גבורתו המשיל הצורה על החומר ולא יעשה דבר שלא כהתורה והמצוה ע"ז אכתי איכא למיחש פן בעשותו מן המצות שהם תיקן מדיני יעשה מצד השכל המחייב דע"ז תחול האזהרה שלא לעשות המצוה רק עבור צווי הבורא ב"ה וב"ש. והנה ידוע אשר מן הד' שמות אשר יקרא בהם האדם המדרגה הגדולה שבהן אד"ם כמו אדמ"ה לעליון ומעתה זה שיעור הפסוק ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אותם האד"ם כלומר אותן שנקראים בשם אדם ששכלן גבר על החומר ויוכל לדחותן היצר בעשותן אותן המצות עבור שיש בהן חיי האדם כנ"ל שהשכל מחייב ועז"א אני ה' שלא תעשה אותם רק מצד שאני המצוה:

והנה איתא במדרש רבה פרש' בחקותי על הפסוק אם בחקותי וגו' ועשיתם אותם אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאלו עשיתם עצמכם ועשיתם אותם עכד"ה. ולפי"ז גם אנו נאמר כאן בהפסוק והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה והיינו שאותן המשפטים שהם מצות שכליות ג"כ תראו שלא לעשותם עבור שהשכל גוזר ורק תשמעו בהם אלי שאני אני הוא המצוה לעשותם וגמר אומר שהעבודה הזאת לא שייך אלא ע"י ושמרתם ועשיתם אותם כדברי המדרש הנ"ל היינו שתתקנו את עצמכם באופן שהצורה תמשול על החומר ואז והיה בהניח לך אויביך מסביב הנחה סוברת שתקיים אותן המצות מצד תיקון המדיני וע"ז גמר אומר ושמר ה' אלהיך ל"ך ר"ל שהשי"ת ישמור אותך שלא תעשה עבור ל"ך (כמו"ש לך שלך יהא) עבור ששכלך מחייב רק שהוא יתברך אמר ונעשה רצונו ובכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך וישמרך מכל דבר רע וה' יזכינו לטהר את לבבינו בב"א כי"ר:

שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן וגו' מי יתיצב לפני בני ענק. ואיתא במדרש רבה הלכה אדם מישראל ששותה מים לצמאו אומר שהכל נהיה בדברו ר"ט אומר בורא נפשות רבות וחסרונם והיא פליאה נשגבה מה ששייך זה לכאן. ונקדים לפרש הפסוק כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם. עפי"מ דאיתא

במס' בב"מ דף פ"ה דבר זה שאלו לחכמים ולנביאים על מה אבדה הארץ וכו' ויאמר ה' שלא ברכו בתורה תחלה ולכאורה קשה דבשביל מניעת בה"ת יהי' עונש כזה ואיתא בספר ישועת יעקב או"ח סימן מ"ז לפרש דהנה אמרו ז"ל במסכת ע"ז (דף ב') ה' מסיני בא וזרח משעיר למו שהקב"ה החזיר את תתורה על כל אומה ולשון ולא קבלו' וישראל קבלוה אלא דטענת האומות על שהקב"ה כפה על ישראל הר כגיגית כמשחז"ל שם כלום כפית עלינו וכו' והנה התוספת הקשו דהא קבלו מרצונם שאמרו נעשה ונשמע. ובמדרש תנחומא מבואר דעל תורה שבכתב אמרו נעשה ונשמע אבל תורה שבעל פה שיש בה דקדוקים רבים ומה שתלמוד ותיק עתיד לחדש לא קבלו' מרצון רק ע"י כפי' ואיתא במדרש רבה ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ דהיינו כיון שלא היו שומעין לחכמי הדור בטלה הארץ שהארץ מתנהגת עפ"י זכות התורה ע"כ מה שהיו מתרשלין בתורה שבעל פה אבדה הארץ וא"כ עיקר ברכה של ברכת התורה אשר בחר בנו מכל העמים על תורה שבע"פ והם לא ברכו בתורה תחלה ומחמת שבעטו בה ובחכמי הדור גלל כן לא ברכו בתורה תחלה כי ברכה זו עיקרה תלי' בתורה שבעל פה וע"כ אבדה הארץ כדאיתא במד"ר הנ"ל דעיקר קיום העולם אם ישראל מקיימים גם תורה שבעל פה עכ"ל בקיצור עיי"ש בדבריו כי נעמו. וכן איתא בכמה מקומות ששכר העולם הזה היא בשביל שמקיימים הגדרים וסייגים מה שהחכמים עושים בכל דור ודור (וטעם הדבר עיין בייט"ל ריש פ' דברים):

ובזה אמרתי לפרש הפ' (ישעי' סי' נ') ומי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו וגו' כי נחם ה' ציון נחם כל חרבתי' וישם מדברה כעדן וגו' הכוונה שלא די במה שאומר שהוא שומע בקול ה' תורה שבכתב מפי הגבורה שזה אכתי אינו נקרא ירא ה' אך זה נקרא ירא ה' השומע בקול עבדו לחכמים העושים גדרים וסייגים שהם עבדים להקב"ה ע"כ בשכר זאת ישיבו על אדמתן וישם מדברה כעדן וגו'. וזש"ה כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וכו' כי לחם רומז לתורה כטעם לכו לחמו בלחמי כדאיתא במס' חגיגה דף י"ד ע"כ לא על הלחם לבדו ר"ל תורה שבכתב שמצוה ועומד מהר סיני רק על כל מוצא פי ה' דהיינו מה שהתלמוד ותיק עתיד לחדש והחכמים המציאו לעשות גדרים בכדי לשמור את התורה זהו ג"כ פי ה' וע"ז יחיה האדם דעיקר קיום העולם היא בשביל תורה שבעל פה כמ"ש ז"ל לא גלו ישראל אלא בשביל שכפרו בתורה שבעל פה שנאמר על פי הדברים האלה כרתי וגו' וז"ש גם כאן כי על כל מוצא פ"י ה' זה תורה שבע"פ שעי"ז יחיה האדם כנ"ל. גם בהדי' מבואר במדרש כי על כל מוצא פי ה' זו תלמוד. וזהו ש"ס תורה שבעל פה ועל ידי זה יהיה קיום וחיזוק לחיות העולם. ועפי"ז יתבאר המדרש הנ"ל דהנה איתא בספר

תורת משה לפ' המדרש הנ"ל וז"ל טובה גדולה עשה הקב"ה עם בריותיו להשקות מים לצמאון היינו מפני שבראו חסר ונצמא למים ואלו בראו בשלימות לא היה צמא ולא הי' צריך למים נמצא ברכה זו מה טיבה אבל האמת זו היא עיקר טובה בריאת האדם שלכך נברא בחסרון ויכיר בוראו ויעבוד ה' ויזכה לשתי עולמות נמצא חסרונו יותר טובה לו מכל טוב והיינו דמברך ברוך הבורא נפשות רבות וחסרונם יותר על כל מה שברא להחיות בהם נפש כל חי כי עי"ז ברוך חי העולמים זוכה לב' עולמות הנה כי כן ממש יש בפרשה זו שמשה רבינו ע"ה הפליג בגבורת ענקים וחוזק מבצר העירות והקב"ה יעשה להפליא להורישם ויש להקשות הא כבר מתחילת בריאת עולם נפל ארץ ישראל בחלקם של ישראל וא"כ למה הי' לו להקב"ה להושיב שם ענקים ושיבנו להם ערי מבצר שיש להם טרחא גדולה להוציאם הי' לו לעשות שיהי' בלי טורח אלא זה הי' מטובת הקב"ה כדי שידעו ויבינו חסדי הבורא ית"ש ושלא בכחם ועוצם ידם עשו חיל וא"כ זה דומה לברכת בורא נפשות רבות עכ"ל בקיצור ועפ"י דרך זה גם אנו נאמר לפי דרכינו לפ' המדרש. דהנה ידוע דאין מים אלא תורה כדכתיב הוי כל צמא לכו למים (ישעי' נ"ה) ע"כ אמר השותה מים לצמאו דהיינו שלומד בצמאון ובחשקות גדול וביגיעה רבה ובודאי ימצא חידושין דאורייתא ועיין בטו"ז או"ח סי' מ"ז שכ' שהכוונה בברכה לעסוק בד"ת דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה ובזה התורה מתקיימת עיי"ש ושאל כיצד מברך דהלא באמת הכל נמסר למשה בסיני מפי הגבורה כל מה שהתלמוד ותיק עתיד לחדש כולם מרועה אחד נאמרו דליכא מידי דלא רמיזא באורייתא אך לא נכתב בפירוש בכדי שיוכל גם הוא לרוות צמאונו ולחדש חידושי דאורייתא ולהוציא מכח התורה אל פעלו טבא כאשר נאמר ע"ז ותן חלקינו בתורתיך ע"כ אמר שהכל נהי' בדברו ר"ל שכל זה מאת השי"ת וכ"ט אמר ג"כ כדבריו אך צריך להבין אמאי לא נכתב גם זאת בתורה בפירוש וכן מצינו בגמרא עירובין דף כ"א אותו ק"ו דרש רבא הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה וכו' ואח"כ אמר שמא תאמר אם יש ממש מפני מה לא נכתבו ועפ"י דרכינו מיושב ג"כ קושי' הגמרא הנ"ל אך הגמרא ניחא להו לתרץ להביא הפ' עשות ספרים הרבה] ולתרץ זאת אמר שיאמר בורא נפשות רבות דהיינו שברא את האדם ונתן לנו את תורתו כי אדם מרומז על זה אדמה לעליון וחסרונם כי לאדם נדמה בגדר חסרון ח"ו אבל באמת הוא טובה גדולה ויתירה כדי שיהי' ברוך חי העולמים שעי"ז זוכה לשתי שלחנות שע"י תורה שבע"פ קיום העולם כמ"ש המד"ר הנ"ל ונסמוך לזה הפסוק שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן דלמה הושיב הקב"ה שם גוים גדולים וחזקים כדי להודיע

טובתו וחסדו על ישראל כמ"ש בספר תורת משה הנ"ל והבן כי הוא דבר נחמד והשי"ת ישפיע עלינו שפע וברכה בכל עת אוכי"ר:

ראה

ראה אנכי וגו' צל"ד למה אמר אנכי ולא אמר אני ובבעה"ט ראה אנכי שבעשרת הדברות. ויש לרמז בזה מה ששמעתי מפה קדוש אדמו"ר הגאון הקדוש מצאנז זלה"ה שיש שני בחינות באמונת הבורא ב"ה שיש אחד המאמין מכח צווי התוה"ק להאמין באלהי עולם ויש אשר אין צריך להאמונה כי רואה עין בעין בראי' חושית השגחת הבוב"ה ובחי' זו יותר גדולה מבחי' הנז"ל וזה שאמר ראה אנכי היינו שבעיניך תראה בחוש את האנכי ה' אלהיך שבעשרת הדברות ואל תאמין בו רק יהי' נראה לפניך אשר ה' הוא האלהים כי"ר שיטע בלבנו אמונתו כיתד שלא תמוט בב"א:

ראה אנכי נותן לפניכם היום וגו' לכאורה היה צ"ל נותן לכם מה זה דקאמר לפניכם וגם להבין הסמיכות הפרשה מה כתיב למעלה לא יתיצב איש בפניכם פחדכם ומוראכם יתן י"א על פני כל הארץ אשר תדרכו בה. ראה אנכי נותן לפניכם ונל"ע עפימ"ש האוה"ח הקדוש בפ' ואתחנן עה"פ ואתם הדבקים בה' אלהיכם עפי"מ דקיי"ל בש"ע יו"ד כל הנטפל לה' מלפניו מותר למחקו. מאחריו כגון כ' של אלקיך כ"ם של אלקיכם אינם נמחקים והרי הם כשאר אותיות של שם שהשם מקדשם. והוא מה שנתכוין באומרו הדבקים בה' פי' לפי ששם זה המיוחד שם הוי' אין לו אות נסמכת לו מלאחריו אלא מלפניו כגון לה' בה' ואותיות שמלפניו מותר למחקן לזה גמר אומר שהוא אלהיכם פי' דבקות זה שאתם דבקים בה' אינו כדביקות אותיות שלפניו אלא כאותיות שלאחריו כ"ם של אלקיכם שהם קדושים כשאר אותיות של השם עכ"ל בקיצור:

והנה הטעם מבואר שם בש"ע דאותיות שלפני השם מותר למחקן מחמת כי עדיין לא נתקדשו בקדושת השם והאותיות שלאחר השם דנתקדשו בקדושת השם אסור למוחקן. ויש לומר עוד טעם ע"ז עפ"י רמז עפ"י המבואר בכתבי האר"י ז"ל דשם הוי' בעצם היא מקור הרחמים ואותיות שלפני הוי' היא דין ושם אלהים הוא גבורה ופחד ואותיות שלאחריו מרומזים על רחמים וחסדים ואיתא בפ"ק דברכות שכל דיבור ודיבור היוצא מפי הקב"ה לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר אבל לרעה קיי"ל דיש חזרה וא"כ האותיות שלאחר שם אלהים המרומזים לרחמים וחסדים אסור למוחקן דלטובה אפילו על תנאי אינו חוזר. וז"ש הכ' אתם נצבים היום כלכם לפני י"א היינו אתם נצבים היו"ם הנקרא ר"ה כלכם לפני י"א ר"ל שיהי' להם תקומה כפרש"י שם הרבה הכעסתם למקום והכי

אתם קיימין לפניו וזה לפני ה'. אף האותיות שלפני השם הוי' המה אלהיכם כאותיות שלאחר השם אך דהנה ידוע דמדה"ד אינו חוזר ברקניא אבל ע"ז נאמר מושל בגבורתו עולם עיניו בגוים תצפינה שמדה"ד יהי' חוזר על אומות העולם ונתתי כפרך מצרים כידוע. וזש"ה לא יתיצב איש בפניכם אפילו בפניכם היינו האותיות שלפני השם. פחדכם ומוראכם אשר הוא מרומז באותיות שלפני השם יתן ה"א על פני כל הארץ וגו' שהמדה"ד יחזור עליהם ועז"א ראה אנכי נותן לפניכם אפילו האותיות שהמה לפניכם לפני השם יהי' בידכם נתנו ויהי' לכם לברכה:

א"י ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וגו' את הברכה אשר תשמעו וגו' ודקדקו המפורשים שהי' צ"ל ראה נותן לפניכם שהרי ידוע מי הוא הנותן ותיבת אנכי נראה כמיותר. וכ"כ דקדקו בתיבת היום אשר נראה לכאו' כשפת יתר. והנראה לדעתי לומר בזה דהנה מודעת זאת אשר אחת ממדת הטובות אשר נצרך להשלמת האדם היא מדת הענוה. והיינו שהאדם צריך שיהי' בכל עת ובכל זמן ורגע שפל בדעתו ולחשוב עצמו לשפל ברך ונכה רוח מי אנכי איש נבזה ונדכה לכל וכאשר יתן האדם זאת על לבו אזי יגיע בזה לשלימות הנרצה ברצות ה' דרכיו יצליחו ויעשה פרי בדרך העבודה וכמ"ש עקב ענוה יראת השם ובפרט כי ע"י מדת הענוה הזאת ינצל מכל חטא דפשע. כשיעלה על לבו ח"ו איזה מחשבת פגול ופסול לעבור ולעשות אחת ממצות ה' אשר לא תעשנה אזי ע"י מדת הענוה שיהי' בו יעצור וישמור אותו לבלי לעבור על רצון קונו ויצרו בחשבו כי אדם להבל דמה ימיו כצל עובר יחלופו ויעבורו מבלי משים והוא חלילה יאבד לנצח ישיב אל העפר אשר לוקח משם ויעלה לאפס ותוהו וע"כ איך יעיז גוש עפר רמה ותולעה לעבור על רצונו מרה תהי' אחריתו וא"כ ע"י מדת הענוה ינצל מן החטא לבל יפגום את נפשו ויהי' כל ימיו ביראת ה' ובעבודתו. וכלפי שאמרו כי גם מגרעות ניתן להמדה המשובחת הנזכרת כי בהעלות על לבו גודל שפלותו יתיר עצמו לפחיתות בעצת היצר הסוכן בו וימעט בדרכי ה' בחשבו כי מי אנכי שאזכה לעבוד את ה' אדון כל העולמים יוצר כל המעשים לזאת עצה היעוצה להשתמש במדת ההפכי וע"ז נאמר ויגבה לבו בדרכי ה'. זמרו ה' כי גאות עשה והיינו שצריך לעמוד בתוקף ועוז וגבהות הלב בעת שרוצה לקיים מצות ה' ורצונו יתברך ואם אין אני לי מי לי כאשר ביאר זאת בעקידה ובשאר ספה"ק באורך אכן כאשר יגיע ויעלה במעלות הגדלות הנזכרת צריך האדם באותו זמן ובאותו מקום לנטירותא ושמירה יתירה לבל יהי' אחוז ונסבך במדת הגאות לרעתו כי יוכל לגרום רעה לנפשו עי"ז במאד מאוד וע"ז נאמר ורם לבבך ושכחת את ה"א והיא המדה הרעה מכל המדות גאות אדם תשפלנו עד שאול תחתית ויפול ברשת

היצר אשר כרה לו שוחה להאבידו מן העולם. ע"כ ביותר צריך זירוז וישקול בפלס דרכיו לבל יהי' לו שום תערובות ושמץ זרות בעבודתו שלא ישתדל במדת הגאות רק במעת לעת ומפקידה לפקידה לעת הצורך לצרכי גבוה וע"י ברורי המדות יזכה לשמור ולקיים כתורה וכמצוה ויתברך בגופו ונפשו:

והנה תיבת יום ירמוז לשני בחי' ושני דרכים טוב ורע. והיינו אצל האיש אשר יודע וכמו שער בנפשו למה נשלחה הנשמה אשר מלחם אבי' תאכל לעוה"ז השפל שהיא רק להשלמת נפשו ואין לו זמן לזה רק יום אחד בלבד כי ראה יראה כי יבא יומו יום מועד לכל חי והוא עוד לא עשה מאומה להשלמת נפשו ובהעלות זאת על זכרונו יתן לבו לשוב אל ה' בכ"ע וכמ"ש שוב יום אחד לפני מיתתך כאשר אתמר בבי מדרשא משמי' דרבינו הקדוש מלובלין לפ' אמרם אין ועתה אלא תשובה כי אין לו לאדם רק אותו רגע שעומד בו העבר אין והעתיד מי יודע. ע"כ כל ימיו יהי' בתשובה שלימה ויזדכך ויטהר נפשו ונשמתו האצולה מנועם זיו אור העליון מכל שמץ דופי ויזכה לראות בנועם ה' בהיכל הברכה אכן אצל האיש השוגה פתי ובער חסר דעה ואין בו תבונה להבין ולהשכיל על מה נשלחה נשמתו ממרום חצובה לעוה"ז ולא יתן אל לבו אלה הדברים הנאמרים להשלמת נפשו ומשוקע בתאות בשרים והולך אחר שרירות לבו הרע ועושה רעות גדולות כדי למלאות תאות נפשו ועוד ישחק ליום אחרון באמור כל היום אכול בשר ושתה יין הרוג בקר ושחוט צאן כי היום נאכל ומחר נמות ואין לו ג"כ אלא היום הזה להפיק את תאותו ושרירות לבו הרע ומבלים כל זמניהם בדברי הבלים וגורמים רעה לעצמם עד אין חקר אוי לאותו בושה וכלימה בעת אשר יפקדו ויבואו לחשבון על כל דרכיהם. ומי זה האיש אשר יחוס וישגיח על עצמו ישמר לבל יבא במסיבה עם אנשים כאלה אשר עזבו את הנאמר שוב יום אחד לפני מיתתך לעסוק בתשובה. וצריך שיהי' וידעת היום שמידיעת היו"ם (הזה) יצמח לך והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים ולעבדו באמת ובלב שלם כל הימים אשר אנחנו חיים על האדמה עוה"ז. ונאמר אשר כמו שנרמז בתיבת יו"ם שני בחי' הנז"ל לטוב ולרע לשבט ולחסד כ"כ נרמז ג"כ בתיבת אנכי כמו שאמרנו למעלה מענין ב' המדות הגאוה והענוה. והחכם עיניו בראשו לדעת את אשר יבחר לטוב לו שיהי' נשמר אצלו מדת הענוה לבל יחטא ואשם עקב ענוה יראת ה' ושיתנהג עצמו בנשיאת ברמה לעת הצורך לבל יפול ממדרגת עבדות השם ויגבה לבו בדרכי השם ולא להתגאות ח"ו וישקול בפלס מאזני צדק את הדברים האלה הברכה והקללה. וזש"ה ראה אנכי נותן לפניכם. היינו שתראה לאנכי בשני דרכים הנרמזים בו דרך הענוה ודרך הנשאה. נותן לפניכם היום. שבתיבת היום ישנם ג"כ הב' בחי' הללו.

ברכה וקללה. וזהו את הברכה אשר תשמעו אל מצות י"א באופן הזה שתשמרו את מצות הי' יהי' לכם הדרכים האלה לברכה:

א"י ראה אנכי נותן לפניכם וגו' את הברכה אשר תשמעו וגו' צל"ד דפתח בלשון יחיד רא"ה אנכי וסיים בלשון רבים נותן לפניכ"ם גם אמרו אח"כ את הברכה אשר תשמעו שר"ל שע"י שמיעת התורה והמצות יתן לכם ברכה ולכאור' באמת אסור לעבוד בשביל הברכה ומשנה שלימה שנינו אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס. ובמדרש איתא (הובא בספר דמשק אליעזר) וז"ל ראה אנכי שבעשרת הדברות מכאן שישראל ערבים זה בזה ע"כ. והנה המדרש הזה אומר דרשוני חדא מה ענין עשרת הדברות לכאן פ' ראה אנכי וגו' גם האיך מוכח מכאן דישראל ערבים זה בזה והנה ראשית דבריו דקאמר ראה אנכי עשרת הדברות מוזכר ג"כ בבעל הטורים וז"ל ראה אנכי ראה עשרת הדברות שפתח באנכי ותקיים אותם כי כל המצות כלולות בהם ע"כ וצ"ב דמה ענין עשרת הדברות לכאן לנתינת הברכה והקללה. ויתבאר לדעתי עפי"מ שפי' אאמו"ר זצוקללה"ה (פ' זו בספר ייטב לב ובספר ייטב פנים מאמרי תוכחת מוסר אות ג') מאמר חז"ל (ב"ב ע"ח) עה"פ על כן יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם באו חשבון באו ונחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב ודקדק בזה אאמו"ר זלה"ה איך יאמרו המושלים כן והלא זה מכח שכר ועונש וכבר אמרו אל תהי' כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ופי' דז"ש אל תהי' כעבדים וכו' זה לא שייך למימר רק לו לעצמו כדי שיקבל הוא פרס זה אסור לכוין בעבודתו אכן כבר אמרו לעולם יראה אדם את עצמו כאלו הוא חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת הכריע א"ע וכל העולם לכף זכות וכו' א"כ לפי"ז כל העולם הוא מכריע לכף זכות בעבודתו ובזה ודאי מותר לעבוד את ה' ע"ז שיקבלו כל העולם כלו פרס כי זהו רצון הבורא להכריע את העולם לכף זכות וז"ש על כן יאמרו המושלים ביצרם באו חשבון באו ונחשוב חשבונו של עול"ם דהיינו מה שיוכל להכריע את כל העולם לכף זכות ע"י עבודתו ובזה שפיר מותר לעבוד ע"מ לקבל פרס לחשוב הפסד מצוה כנגד שכרה עכדה"ק ודפח"ח וש"י ועיין שם בייטב לב שסובב הולך בזה לפ' הפ' ראה אנכי ואני אומר קצת באו"א עפ"י פשוט שזה אומרו ראה אנכי שהוא כמדבר ליחיד וסיים לפניכם בלשון רבים כי מאחר שכאו"א יוכל להכריע את כל העולם לכף זכות וכן להיפוך יוצדק אמרו ראה לכל יחיד שהוא יכול להכריע במעשיו להרע או להטיב לפניכם לכולכם ורבים תלוים בכל יחיד ויחיד ובזה שפיר גמר אומר את הברכה אשר תשמעו וגו' כי מאחר דקאמר דאחד יוכל לזכות לכל העולם כלו ולכן אמר אשר

תשמעו שע"י השמיעה בתורה ומצות תזכו לברכה ותוכלו לעבוד את ה' בשביל זה כיון שתביאו בזה ברכה לכל העולם שבזה מותר לעבוד על מנת לקבל פרס היינו הברכה:

והנה כהחזיון הזה נ"ל לומר ג"כ באמרו אנכי י"א שכבר הקשו כולם למה אמר אנכי י"א בלשון יחיד ולא אמר בלשון רבים ה' אלהיכם אכן כפי המבואר י"ל דרמז לדברינו אלה דקאמר אנכי ה' אלהיך בלשון יחיד לומר שכל יחיד ויחיד אם יקיים זאת יכריע את כל העולם כלו לכף זכות וכל העולם תליא בעובדא דילי' שהוא יוכל להחריב את כל העולם וגם יוכל לקיימה ולהעמידה אף שאינו אלא יחיד בלבד ומזה תוכחת מגולה לבטל טענת היצר הנשרש בינינו בעוה"ר לומר לכאו"א שלא יוכל לעבוד את ה' כראוי ע"י שהוא בזמן הזה ודר בין אנשים שהם רובם ככולם אינם עובדים את ה' כלל ולמה הוא יוציא א"ע מן הכלל ומשתגע יקרי ששינה במנהגיו מכל האנשים שבעולם ובזמן הזה די אפילו מה שעובד במעט את הבוב"ה וב"ש ובטענה זו היצה"ר רבים חללים הפיל והדיח אותם מעבודתו ית' אכן באמת כפי המבואר שבדידי' תליא כל העולם כלו וכאו"א יוכל להחריב ח"ו או לקיים העולם אף שאינו אלא יחיד בלבדו א"כ לפי"ז מה צריך הוא להשגיח על מנהג העולם האיך המה מתנהגים שלא ישנה הוא ממנהגם הלא הוא בעצמו מקיים העולם כלו כפי מה שירצה וא"כ לפי"ז כל העולם משועבד ונצרך לו וכמו שפירשתי הפ' הליכות עולם לו שר"ל שכל תהלוכות העולם המה לו ואצלו בידו וברשותו האיך לעשות בה ומה לו להיות נגרר ונטפל לזה העולם ולהשגיח עליהם. וכ"ז נשמע מאמרו אנכי י"א בלשון יחיד שרק ליחיד נאמר זה ע"י שיוכל הוא לזכות לכל העולם כלו. וזה כוונת הבעה"ט דק' בכאן אצל ראה"ה אנכי שפתח בלשון יחיד ומסיים בלשון רבים להורות על הכוונה הנז"ל שהיחיד יוכל להטיב מעשיו לפניכם לכולכם וע"ז אמר ראה בעשרת הדברות שפתח באנכי ומשם תראה ותדע זאת שאחד יוכל לזכות לכל העולם כלו כי כל ישראל המה כאיש אחד חברים וערבים זב"ז וראי' מוכרחת הוא לזה מעשרת הדברות דאמר אנכי י"א בלשון יחיד כנ"ל. והן הן דברי המדרש ראה אנכי שבעשרת הדברות מכאן שישראל ערבים זה בזה דהיינו שכאו"א יוכל לתקן מעשיו לפניכם לכולכם לזכות אתכם ונזכה במהרה לגאולה שלימה כיר"א:

דרוש מה שאמרתי בפ' ראה

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה דקדקו מפה"ת (א') מה רמז באמרו אנכי ולא אמר אני. (ב') לפניכם ל"ל ולכה"פ הול"ל לכם. (ג') תיבת היום נראה כשפת יתר דהי' די באמרו לפניכם ברכה וגו' והנ"ל בזה בס"ד בהקדים לפ' המדרש רבה פ' עקב אר"י ב"ח אימת שמרו בני ישראל את השבת וכו' שמא לרעתך נתתי לך את השבת לא נתתי אלא

לטובתך כיצד אר"ח ב"א את מקדש את השבת במאכל ובמשתה וכו' ואני נותן לך שכר שנאמר וקראת לשבת עונג עיי"ש ולכאורה יפלא מאד דברי המדרש באמרו לא לרעתכם נתתי לכם וכו' הלא אמרינן בגמ' מתנה טובה יש בבית גנזי ושבת שמה הרי חזינן דשבת מתנה טובה ואי' איפוא יעלה עה"ד לחשוב ח"ו שלרעה ניתן השבת. והנ"ל בס"ד ונקדים לפ' דברי הגמ' (ביצה י"ז ע"ב) דאי' התם במתני' חל להיות אחר השבת ב"ש אומרים מטבילין את הכל מלפני השבת ובה"א כלים מלפני השבת ואדם בשבת וכו' ומקשינן עלה בגמרא דכ"ע מיהת כלי בשבת לא מ"ט אמר רבה גזירה וכו' ורבא אמר מפני שנראה כמתקן כלי א"ה אדם נמי אדם נראה כמיקר עיי"ש:

והנה הרמב"ם ז"ל (בה' תשובה) מרמז סוד המקוה וטבילה אעפ"י שאין ראי' לדבר זכר לדבר שנאמר רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם עיי"ש הרי שכוונת הטבילה היינו טבילה לטהרת פשע ולנקיון והעברת הזוהמא וערבוביתא והיא שהפליגו חז"ל לטבול בע"ש להכוונה הנז' רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם וחובה על האדם מלפני שבת לעיין במעשיו ויהי' ממארי דחושבנא ויעשה חשבון מה שעשה כל השבוע ועל חטאים שימצא בעצמו הוא יתחטא בו בעש"ק ויתודה ויתקן כל הקלקול כדי לקבל שבת מלכתא בקדושה ובטהרה ואפשר שלזה הי' תוקעין כשהי' ישראל שרויין על אדמתן בעש"ק ו' תקיעות כמאמרם ז"ל כדי לעורר העם בתשובה עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם. וז"ש ב"ש מטבילין את הכל מלפני השבת שצריך לפשפש במעשיו ולתקן את אשר פגם. בע"ש דכיון שהתחיל השבת ולא תיקן את אשר חטא ח"ו ונפשו לא מטוהרה אז הוי מעוות שלא יוכל לתקן עד אחר השבת וב"ה אומרים אדם בשבת ר"ל הגם אמת שמצוה מן המובחר היא לקבל עליו שלא יחטא עוד מלפני השבת עכ"ז אם ח"ו לא טרח בע"ש להטיב מעלליו ומעשיו להיות סור מרע ועשה טוב אז עת רצון הוא גם בשבת ומקשה בגמרא כלי מ"ט לאו משום שנראה כמתקן א"ה אדם נמי דמה לי תיקון מנא ומה לי תיקון גברא והיינו טעמא דב"ש דסברי דאדם בשבת נמי לא ומתרצי אדם נראה כמיקר ר"ל שנראה רק כמקרר היצה"ר שבוער בלבו ולא יניח ולא ישקוט עד שמביאו אל תאוות העולם גוער בו ומצננו שיסיר מאתו וכיון שאינו גמר מלאכה עד אשר ייטיב מעלליו ומעשיו א"כ לאו מתקן הוא ושרי אף בשבת. נמצא לפי דברינו דאליבא דב"ש שסוברים מטבילים את הכל מלפני השבת נמצא שיום השבת גרוע מימי החול דבכל יום ויום מימות החול היא זמן לתשובה דב"ק יוצאת ואומרת שובו בנים שובבים וכו' משא"כ בשבת מי שלא טרח בע"ש. שלא תיקן מעשיו מע"ש ח"ו לפתח חטאת רובץ עד אחר השבת. וז"ש במדרש לא לרעתך נתתי לכם אלא לטובתך

כי ההלכתא כב"ה שאומרים אדם בשבת שגם בשבת יפה ומועיל התשובה ונרות בר"ת שב"ת שב"ת ב"ו תשו"ב כידוע וכיצד הרי אתה מענג אותך במאכל ומשתה וכו' ר"ל שיהיה התשובה בעדן ותענוג שאכלת ושבעת וברכת את ה' והיינו לטובתכם. והעיקר היא דעו כא אחיי ורבותיי כי שבת מורה על שרש האמונה והבטחון בחי העולמים שמאמין בה' באמונה שלימה ובלב תמים ומידו הכל בהשגחה פרטיות ולא ח"ו במקרה כאמרם ז"ל אין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מלמעלה ולזה צריך האדם לטעת ולהשריש בלבו האמונה החזקה שלאו דוקא אותן הנסים הנגלים ומופלאים לעין כל בשיבר הטבע ושידוד המערכה כמו קי"ס וכדומה יד ה' עשתה זאת אלא אף מה שאינה למעלה מן הטבע ומלובש ומכוסה בהטבע ג"כ המה נסי ה' ונפלאותיו ואם ירצה האדם לבחון את לבו וכליותיו אם הם באמונה אצלו שהכל הוא בהשגחה פרטיות מאל תמים דעים לקראת שבת לכו ונלכה. כי השבת היא הנסיון הראשון לשבות בו ולנוח בו כאשר נצטוה ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתיך ויום השביעי שבת לה' א' לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך ואף כי לכאורה יצר וירע לב האדם אשר יצרו רע מנעוריו לשמור שבת קודש כהלכתו ככל משפטו וחוקתו בהעלות על לבבו שיושב בטל ואינו יכול להשתכר במלאכתו כי משרתיו ובהמתו בטלים ממלאכה ועי"ז פשתה המספחת בדורינו זה שכל אחד וא' מתיר לעצמו איסורין ובפרט מוכרי הי"ש (שענקין) בלי שום שאלת חכם האיך לנהוג עפ"י היתר כיון שעבר ושנה נעשה להם כהיתר ומחללים ש"ק בפרהסיא. דעו נא כי עי"ז נשבר כל מטה לחם ופרנסות של ישראל ומביא גלות לעולם על מה תכו בדחקות ולחץ על אשר תוסיפו סרה מאחרי ה' ולחלל ש"ק ח"ו. ע"כ אל נא אחי תרעו הטיבו דרכיכם ומעלליכם לקדשו ולשמרו כדת מחללו וכל השומר שבת כהלכתו נותנים לו נחלה בלי מצרים כי ש"ק היא מקור הברכה כל ברכאן דלעילא ותתא ביומא שביעאה תליין וע"י שמירת שבת תזכו לברכה ושפע ותצליחו ותשכילו בכל אשר תפנו. וזה אמרו במד"ר לא לרעתך נתתי לך אלא לטובתך כי הכל היא בהשגחה פרטיות דברים הנראים לו לאדם לרעה ח"ו טובה היא מאת ה' יצמח מזה ישועה גדולה כנ"ל. והנסיון הב' היא שצריכים אנו הדבקים בה' כלנו חיים היום לדעת שלא נפקד מאתנו בכל תוקף אריכות גלותינו אפי' אות אחת ונקודה קטנה מתורתינו הקדושה ולא שלט בה ח"ו יד הזמן כי התורה נצחיות קדמה לבריאת העולם והזמן ואין העת מנהיג אותנו כאשר הי' מרגלא בפי דאבא מרן זצוקללה"ה על אמרם ז"ל קבעת עתים לתורה הכוונה אם קבעת העת אל התורה היינו שעשית התורה לעיקר והעת להטפל שלא אמרת כי רוח החדשה אינה סובלת לקיים התורה והמצות

כראוי כמו אלה קלי הדעת אשר כופרים בהשגחת הבורא יתב' וחותרים חתירות למעול מעל בה' וכיחש באמית"ו להרחיק א"ע מתוה"ק הנתונה לנו מפי הקב"ה ע"י רעיא מהימנא משרע"ה ובאים בטענה שלא כדורות הראשונים דורינו שבדורות אבותינו לא הי' פרנסות של ישראל מצומצמים ולזה הי' לאל ידם לקבוע עתים לתורה אמנם עכשיו הזמן גרמא לרדוף אחר המחי' והכלכלה בכל יום זמנו. ועבירה גוררת עבירה שמוצא היצה"ר פתח פתוח גם את בניהם להעביר מהתורה ומצות ויפזרו ממון וזמן בניהם מימי נעוריהם שיבלו ימיהם בלימוד חכמה נכרי' בבתי השכלה לדייק בלשונם שלא ידעו אבותם ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם ונמצא שועלים קטנים מחבלים כרם ה' צבאות בה' פשעו ותורתו בל ידעו ומהם אשר עוזבים תורת ה' תמימה ומעבירים את בניהם מדרכי התורה לעשות מהם גוים גמורים. דעו כי על כל אלה יביא ה' במשפט ודין גרמא הצר ומצוק הרעות רבות אשר מצאונו כי לולי זאת שיהי' עוסקים בתורה הי' נכסיו מצליחין כאמרם ז"ל ע"כ נקבל עלינו מהיום והלאה לקבוע עתים לתורה ולגדל בנינו על ברכי התורה ולנטוע בלבם האמונה שהוא נבדל מכל עם ולשון ובחכמתם ובחקותיהם אל יהי' לו עסק עמהם ולהשריש על לוח לבם התורה והמצוה בלב הנער בעוד עודנו באבו רך בשנים ונוחים הדברים לתקוע בלבו כי היא עיקר חיינו ובזכות זה שנקבל עלינו ועל בנינו עול התוה"ק כמש"ה כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט השי"ת יעביר מעלינו עול מלכות ועול דרך ארץ ובזכות האמונה אנו ניזונים כמשז"ל במד' אין ישראל נתונים אלא בזכות האמונה בכל מילי דמיטב בשפע ברכה והצלחה:

והנסיון הג' להאמין באמת שהכל בהשגחה פרטיות היא מאתו ית' להיות מובדל מן העמים וידוע וניכר לעם ה' כלו זרע אמת קרויין בנים למקום בצלם אלהים היינו בפאת ראשם וזקנם ובמלבושים שלא לדמות להם למלבושיהם ולהגביר ימין על שמאל שיהי' ימין ה' רוממה ומי שעוד שביב וניצוץ ישראלי בוער בקרבו אל יסיר לפיתוויי היצר המסיתו באשר שמן ההכרח הוא להיות דומה להם במלבוש וכיו"ב כי יש לו עסק עם חורים וסגנים אדונים ושרים ואם בחקותיהם לא ילך לא יהי' לו עסק עמהם במקנה וקנין וכדומה כי מי שיש בו אמונה שהכל בהשגחה פרטית ואפילו זיז כ"ש הכל הוא מאתו יתברך יודע שכל חריצות ענינו ושקידת מעשיו והשגחה בדרכיו הכל היא מאפס ותוהו ומה' נתקנו לאיש ישראלי כל עלילותיו ומצעדיו ומכיר טובת ה' אשר מפליא לעשות עם בני ישראל ואדרבה בשכר זאת ששם ה' נקרא עליו ינחינו למחוז חפצו ויתנהו עליון על כל הגוים והמה יהי' נכנעים לפניו כש"ה וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עלי' ויראו

ממך וישיגו אותו כל הברכות וכל מיני השפעות כאשר עם לבבו וכל דברינו הנ"ל רמזה התוה"ק בהפ' הנ"ל. ראה אנכי. ר"ל בזה נראה לעין שאנו מאמינים באמונה שלימה באנכי ה' אלהיך שהכל בהשגחה פרטית מאתו יתברך. לפניכם. דייקא שמרמז לצורת הפנים שנהי' מובדל מהעמים בפנים בצלם אלהים ומלבושים כנ"ל. וגם רמז לפניכם היו"ם ר"ל שהיום והעת יהי' משועבדים לפניכם לקבוע עתים לתורה ולגדל בנים על דרכי התורה ואין יד העת ישלוט בכם לבטל אתכם אפילו כחוט השערה. וגם נרמז בתיבת היום שמירת שבת כטעם כי שבת היו"ם לה' ואם שלש אלה נעשה ונשמור לקיים אז יבואו עלינו כל הברכות הנאמרים בפרשה ונזכה לכתיבה וחתימה טובה כי היום רומז ג"כ על ר"ה כטעם ויהי היום כידוע ושואלין ודורשין שלשים יום מענינו של יום הבא כנודע שמר"ח אלול נוהגין להרבות בתפלה ותחנונים והיום מברכים ר"ח אלול הבעל"ט ונזכה לשנת פרנסה וכלכלה ולשנת גאולה שלימה במהרה בימינו אמן כי"ר:

ונתתה את הברכה על הר גריזים ואת הקללה על הר עיבל הלא המה בעבר הירדן אחרי דרך מבוא השמש. מול הגלגל אצל אלוני מורה. והנה צריך להבין את הסימן שנדע היכן המה שני ההרים שנתנה לנו התות"ק אחרי דרך מבוא השמש ודי הי' באמרו שהיא מול הגלגל אצל אלוני מורה וזה יספיק לדעת מקום ההרים ולאיזה צורך תלה הסי' במבוא השמש. ויתבאר לדעתי בהקדם מה שאמרתי לפרש בכוונת המדרש בפ' אמור וכי תבואו אל הארץ וגו' וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן במדרש זש"ה מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש וצריך ביאור סמיכת הפ' הזה דמה יתרון וגו' לה"פ דוהבאתם את עומר וגו' ועניתי ואמרתי עפימ"ש מו"ז זצוקלה"ה בספר ישמח משה בפ' וירא עה"פ כחום היום. ובפ' אמור בביאור דברי הגמ' (בב"ב דף ט"ז) מרגניתא טובה הי' תלוי בצווארו של אע"ה וכל חולה הרואה אותה מיד נתרפא ולאחר שנפטר תלאו הקב"ה בגלגל חמה. והנה המאמר הזה הוא סתום וחתום הענין של המרגניתא ומה הי' רפואתה וגם מה שאמרו שתלאו הקב"ה בגלגל חמה הלא אם יביט אדם באור השמש אפי' כל היום לא תעלה ארוכה למחלתו ומה שייכות יש למרגניתא של אברהם לגלגל החמה. ותו"ד שם מביא בשם אגודת אזוב שלמד מדעת קדושים כי השמש יש לה מנגד למהלכה הטבעי שמכריחה להההיפך שס"ה פעמים קודם הליכתה פעם אחת אעפי"כ אינה מניחה את שלה אף רגע אחד והולכת לאט עד שתגמור הליכתה. וזהו מוסר ויסוד גדול בעבודת השי"ת כי סבת כל חולי הנפש הוא ע"י סבת המונעים ושערי תירוצים לא ננעלו. וזהו ואוהביו כצאת השמש בגבורתו שהם עושים כמעשה השמש נשיאים וגשם ורוח אין נגדם להפריע אותם מעבודת הקודש וזה הי' המרגליות

של א"א ע"ה איתן לימד דעת טרם לכל מודעת לבלי להשגיח על המניעות ועיכובים בעסק עבודת אלקים וכל חולי הנפש שהי' רוצה לעבוד השי"ת אלא שהי' נראה לו עיכובים ומניעות הי' א"א נתן עניו בצוארו בקולו לפני חילו ומיד נתרפא וכשנפטר תלאו הקב"ה בגלגל חמה שנוכל ללמוד זה מן החמה. וזה מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש הכוונה שכל היתרון שבאדם הוא רק אם יעמול בבחי' השמש לשבור זרוע המניעות והעיכובים ולעבוד את בוראו בבחי' השמש. וזה יראוך עם שמש עכת"ד הק' והרחבנו מעט הדברים דהנה האיש המושל בגבורתו על היצר הסוכן באדם להדיחו ולהסיתו לאמור כלך מדרך זה בטרדות ואמתלאות ותחבולות בודאי לא ישמע אליו ולא יאבה לו לשמוע לקול דברי המסית ואל יעצרוהו שום סיג וסבה וכובש את יצרו לעשות רצון הבורא יתעלה אכן מי שהוא עוד עודנו במדרגה הפחותה ועדיין לא נח ממלחמת האויב לבא אל המנוחה וזאת הארגעה לאיש כזה יבא בערמה ויכרה שוחה לרגלו ויחתור במחתרת להכין לפניו עיכובים ומניעות שונות עד כי יחשוב בדעתו שבודאי אינו כדאי לעשות המצוה הזאת ומן השמים יעכבוהו ושולחים לו המניעות האלה כדי שעל ידם אחדול מזה כי אין לאיש פשוט כמוני להיות לבוש בעיטופא ולבושי דרבנן לבא לפני המלך לעמוד לפניו לשרתו. אמנם צריך האיש לידע כי מהידוע אשר כל דבר נתפעל מהיפכו ומדבר המנגד לו ואיש נבוב ילבב יתבונן וידע כי כל הדבר הקשה אשר יגיע ויבא לידו לעצריהו ולעכביהו מלעשות המצוה אינו משום שאינם רוצים מן השמים ואין מניחים לעשות המצוה כי אדרבה כל אלה הדברים נשלחים אצלו רק בשביל שיתגבר על כל אלה ואל ימנע בשביל זה המצוה כי כל ישראל ראויין לאותו איצטלא ובעשותו המצוה תגדל ויתרבה שכרו עוד יותר ויותר מאלו לא הי' מתנגד לו וע"י הפוכו יעלה למעלה במדרגה הגדולה עד למאוד ונלמד זאת מהשמש ומא"א ע"ה כנ"ל:

ובזה יבואר ע"נ המדרש עה"פ והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן דהנה לפי דרך הטבע אם האדם יגיע לזה לראות בכורי אדמתו וקצירו מאוד תערב שמחה בלבו כבכורה בטרם קיץ בעודה בכפו יבלענה מרוב החביבות אחרי הטרחות הרבות ויגיעות אשר טרח חרש וזרע וקצר עד אשר בא הזמן שיוכל ליקח מפרי אדמתו לביתו וראשית פרי אדמתו היא מגודל החשיבות בעיניו ובאה הפקודה שיקח את הדבר החבוב בעיניו למאוד ויתנה לאשר לא עמל בה ויאכלו אחרים יגיעו והוא דבר המנגד לטבע ועכ"ז כתבה לנו התוה"ק לנתנו לכהן כי עי"ז שהאדם יגביר עצמו על הטבע ויעשה ההיפוך ממנה נתפעל בהפכו הזה לטובה כי עי"ז ישא ברכה ויראה פרי טוב בעמלו אשר עמל בו וכמש"ה איש אשר יתן לכהן לו יהי'. ממון הרבה. כי ע"י מה שהוא עושה היפוך הטבע

לשבור גבורת התאווה ליתן לאחרים ראשית ביכורי יתרבה השפעתו למעלה מהטבע עד למעלה. וזהו סמיכת המדרש ע"ז הפ' מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול. שלא יפול לב האדם בעת שמקיים המצות והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן. מה יתרון יהי' לו בכל עמלו שיעמול בשביל אחרים שהם יאכלו יגיעו וע"ז נאמר. תחת השמש כמו שפי' מווזלכה"ה שיתן עיניו וילך וילמוד מהשמש המדה הזאת כי ע"י הפוכה לדבר המנגד לה עוד יתרבה פעולתה עשר מעלות ביתר שאת. וכ"כ אצל האדם אשר מכניע את הטבע תחת רצון הבורא יתב' ואל ישגיח בשום דבר המונעו לעשות רצון קונו יראה שכר טוב בעמלו ומעשה ידיו יצליחו ויעשו פרי בכל טוב. וברכה. וזש"ה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה שהדבר הזה נתון ביד כל איש ואיש לעשות כפקודת הקב"ה ויוכל לחול עליו הברכה משמי מעונה. ושאל יאמר האומר הן אני אין ראוי לקבל ברכת ה' ואינני כדי לקיים מצות הבורא אדון כל כי אנכי הרואה בכל עת שארצה לקיים איזה מצוה יהי' לי כמה מניעים ועיכובים ובודאי מן השמים נסבה זאת שאין חפיצים בי שאקיים מצות השם. וכדי להוציא זאת מלב האדם נאמר בתוה"ק ונרמז בפ' זה ונתת את הברכה היינו שכל איש ואיש יכול להביא ברכה אל ביתו וע"ז נתן הסימן הלא המה וגו' אחרי. פרש"י. מופלג שאם ידמה לך שאתה מופלג ורחוק מן הברכות האלה כי יש לך עיכובים רבים מלקבלם ע"כ תכין לך הדרך מבוא השמש שתשים עיניך במבוא השמש שהשמש נתפעל במעלה ע"י כח המנגדה כנ"ל כ"כ תוכל ליקח לך הדרך הזה לעצמך שאל ימצריך שום סיג וסבה מלעשות את מצות ה' ומלהוריק לך ברכה עד בלי די שפע ברכה והצלחה ולכל בני ישראל:

ונתתה את הברכה וגו' פרש"י את המברכים כתרגומו ית מברכיא וכו' וכוונתו כיון דעל הברכה עצמה לא יוצדק לשון נתינה עיין שפ"ח. והקשה הרא"ם הא כתיב ונתן על השעיר את כל עונות בנ"י והרי גם שם לא הוי רק בדיבור וכתב ונתן. ונראה לת' קושי' הרא"ם ויצדקו דברי רש"י ז"ל דהנה באמת צריך להבין הרי אמרו בגמ' גבי לאו שאין בו מעשה וקתני ממיר ואמר ר"י לא תתני ממיר דבדיבורו אתעביד מעשה וכ"כ אמרינן בעלמא דעקימת שפתים הוי מעשה וא"כ מצינו שגם דיבור יקרא מעשה וא"כ שייך שפיר לשון נתינה על הדיבור אכן יש לחלק דהא דבדיבורו אתעביד מעשה היינו היכא שתיכף עי"ז נעשה ונשלם המעשה וכמו בממיר שתיכף ע"י דיבורו עשה מחולין קודש. אכן באם המעשה באה רק לאחר זמן לא שייך לשון נתינה על הדיבור שהרי כעת אין בו ממש כלל והוי אין בו מעשה וא"כ כאן גבי הברכה דתלה בתנאי הזאת אם תשמעו אל מצות ה' וא"כ תיכף בעת נתינת ואמירת הברכה לא נעשה עוד שום מעשה כלל

וע"כ שפיר לא שייך בו נתינה שהרי אין בו ממש ושפיר פרש"י את המברכים ולא קשה מונתן על השעיר דשם באמת תיכף בשעת האמירה נעשה המעשה ושפיר שייך לומר לשון ונתן על השעיר את עונות בנ"י ולטהרם מכל חטא ופשע ותיכף נעשה המעשה ע"כ שייך בי' לשון נתינה. והבן:

שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך יתבאר בהקדם לפרש מאמר המלך החכם משכני אחריך נרוצה עפימ"ש אאמו"ר זללה"ה בספר ייטב לב פ' בלק המסורה אפס קצהו תראה וכלו לא תראה. וכלו מחמדים. עפ"י הידוע דאף שאין צדיק באדם אשר יעשה טוב וגו' אעפי"כ בכללות ישראל לא נמצא עולתה בהם כי כל אחד ואחד נמצא בו דבר טוב ומדה טובה זה עוסק בתורה וזה עוסק בגמ"ח לא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן כולן שוין לטובה ולכן בלק שרצה שבלעם יקלל שונאיהם של ישראל אמר אפס קצהו תראה וכלו היינו כל ישראל בכללות לא תראה ע"ז אמר המסורה כי וכלו מחמדים כנ"ל שהכלליות ישראל כולם אהובים כולם ברורים עכ"ד וש"י:

ועפי"ז יל"פ מ"ש משרע"ה אם אין פניך הולכים וגו' והקב"ה אמר וראית חת אחורי ופני לא יראו כי מודעת זאת דבאם כל או"א מישראל יזכה להשלים א"ע מלא קומתו אזי נאמר עלי' וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך מכל יחיד מישראל אבל באם לא זכו אזי צריכין להיות באגודה אחת ואז אין כל אומה ולשון יכול לשלוט בהם. והנה משה רבע"ה לא ידע עדיין מזה ודימה בדעתו שאין שום עצה רק שכל אחד ישלים עצמו שיקרא עליו שם ה' ויראו מפניו ולכן אמר אם אין פניך הולכים כלומר על כל אחד מישראל יתן אור הפנים אל תעלינו מזה. ובתשובת הקב"ה נאמר לו וראית את אחורי וקבלו ז"ל שהראהו קשר של תפילין ושם רמז לו שישראל צריכין כולם באגודה אחת בקשר אמיץ וחזק ואז כלו מחמדים אפי' אם לא השלים כאו"א עצמו. וזש"ה משכני אחריך נרוצה ר"ל משכני אחריך בבחי' קשר של תפילין שנהי' כולם באגודה אחת אז נרוצה בנקל כי אפי' באם לא השלים עצמו כל א' ג"כ כלו מחמדים ואין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם. והנה בשלש רגלים באו ישראל למדרגה גדולה שכל אחד וא' הי' לו בחי' קריאת שם ה' פני אל כמ"ש בסה"ק עה"פ ולא יראו פני ריקם. וזש"ה שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וא"כ היו כולם באגודה אחת בלב אחד בבחי' וכלו מחמדים. ונוסף לזה שבלא"ה הי' בבחי' את פני ה' א' כלומר שכל אחד ואחד הי' לו אור פני מלך חיים שהשם נקרא עליו והבן:

שופטים

צדק צדק תרדוף למען תחי' וירשת את הארץ וגו' וי"ל אמרו בכפילא צדק צדק תרדוף. גם צ"ל אמרו למען תחי' דכתב רחמנא ל"ל הלא ממילא אם ירש את הארץ בודאי יחי'. בהקדם מה שאמרתי בסיום הש"ס ביומא דהלולא דכ"ק אבא מארי זצוקללה"ה למ' דברי התנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכ"י מובטח לו שהוא בן עוה"ב שנאמר הליכות עולם לו א"ת הליכות אלא הלכות. ולנעוץ סופו בתחלתו מאימתי קורין את שמע וכו' דהנה אבא מארי זצוקללה"ה בספרו ייט"ל פ' ראה ובייט"פ במאמרי תוכחת מוסר אות ג' מפרש הגמ' ב"ב ע"ח אהא דכתיב ע"כ יאמרו המושלים אלו המושלים ביצרם באו חשבון נחשוב חשבונו של עולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב ע"כ וי"ל איך המושלים ביצרם יאמרו כן הלא זו מאהבת השכר ויראת העונש וכבר אמרו חכז"ל אל תהי' כעבדים המשמשים ע"מ לק"פ ומבואר עפ"י אמרם ז"ל בקידושין פ"ק ת"ר לעולם יראה האדם א"ע כאלו חצי' זכאי וחצי' חייב עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע וכל העולם לכף זכות עבר עבירה אוי לו שהכריע א"ע וכל העולם לכף חובה וכבר כתבו המפו' הא דאין לעשות מצוה מכח שכר ועונש היינו בשביל עצמו כי הו"ל כאלו עושה לצורך עצמו אבל בשביל שכר ועונש העולם זה ודאי ראוי ונכון לעשות מצוה לזכות הרבים ולהציל נפשות ישראל והן הן דברי הגמ' כי הבלתי מושלים ביצרם עושים מכח חשבון של עצמם אבל המושלים ביצרם יאמרו באו ונחשוב חשבונו של עולם דייקא מה שהעולם נידון עפ"י הרוב ואם אתה עושה כן תבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב כי זה אחת ממצות שבין אדם לחבירו בכלל גמילת חסדים לתומכו ולסעדו להכריע כל העולם לכף זכות ועל כיוצא באלו א' אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ופי' הרמב"ם ז"ל בעבור שנהג מנהג טוב בין אדם לחבירו ימצא טוב בעוה"ז ועל מעשה המצוה שעשה רצון קונו ע"ז ימצא טוב לעוה"ב עכ"ד ודפח"ח וש"י וזכותו יגן עלינו ועל כל ישראל ונזכה לגאולה שלימה בב"א כי"ר:

אמנם קשה לי על דברי הגמ' דאמר עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע וכל העולם עמו לכף זכות וכו' הלא לפי שמבואר ברעיא מהימנא עה"פ אש תמיד תוקד על המזבח דא אורייתא דאתמר בה הלא כה דברי כאש וגו' לא תכבה ודאי עבירה אינה מכבה תורה אבל עבירה מכבה מנוה (ועמש"ל בפ' צו שהסברתי בטו"ט מדוע תורה אינה מכבה ומצוה מכבה ופי' ע"נ בזה הפ' כר מצוה ותורה אור עיי"ש] וא"כ האיך מלתא דפשיטא היא עשה מצוה אחת אשריו שהכריע א"ע ואת כל העולם לכף זכות אולי ח"ו עבר עבירה

מקודם וא"כ העבירה מכבה את המצוה. ונ"ל דלכאורה י"ל על דקאמר עשה מצוה אחת אשריו. תיבת אחת ל"ל הי' די לומר עשה מצוה אשריו וכו' אמנם יש לומר הכוונה בתיבת אחת לתרץ קו' הנ"ל דהנה יש ב' מיני מצות א' כגון תפילין ומזוזות שאנו מקיימין המצות כאשר נצטוינו מסיני ליחדא שמא דקוב"ה ושכינתי' ב' מצוה שאנו מקיימין המצוה לכוונה הנזכרת אולם אגב עשייתה נגרר עוד מצוה אחרת למשל בקריאת שמע שעושה מצוה במה שקורא ק"ש והיינו שקריאתה עצמה מצוה וגם מקיים אגב העשה של והגית בו יומם וכו' [ועיין בפ"ק דנדרים דהאומר אשכים ואשנה פרק זה וכו' והלא מושבע ועומד הוא וכו' כיון דאי בעי פטר נפשי' בק"ש וכו'] דכל הקורא ק"ש כאלו קורא בתורה וא"כ אם גם עבירה מכבה מצוה היינו דוקא מצוה כגון תפילין וכדומה אמנם מצוה כגון ק"ש אינה מכבה כי יש בה ת"ת ועבירה אינה מכבה תורה וזהו שאמרו כל העושה מצוה אחת דייקא שמרמז על אח"ד דהיינו ק"ש או ע"ד דאי' בסה"ק הת' והד' מתחלפין כנודע (עיין בסה"ק עבודת יוה"כ להרמ"ק תיקן ט') אז אשריו שהכריע את העולם לכף זכות כי מצוה כזו שיש בה ת"ת עבירה אינה מכבה כנ"ל ובזה אמרתי ג"כ כוונת רש"י ז"ל עה"פ ויאמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה וגו' אפילו אין בכם זכות אלא ק"ש בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם. דלכאורה אמ"ש דוקא ק"ש אמנם לפי דרכנו א"ש שהוא מצוה שיש בה תורה וא"כ אין עברה מכבה כנ"ל. כלל היוצא מדברינו שבמצות ת"ת או ק"ש שהיא נמי תורה מכריע את כל העולם לכ"ז כי עבירה אינה מכבה אותה והיינו דתנא דב"א כל השונה הלכות בכ"י מובטח לו שהוא בעוה"ב שנאמר הליכות עולם. ר"ל שמכריע בלימודו את כל העולם לכף זכות ועי"ז הליכות עולם. לו. ר"ל אף שעושה בשביל עצמו לקבל שכרו. א"ת הליכות אלא הלכות. ידוע הכלל של אא"ז זצוקללה"ה בסה"ק י"ט שבכ"מ שנאמר אל תקרי שניהם אמת. ור"ל יש הליכות עולם ע"י הלכות ששונה והיינו בשביל שעבירה אינה מכבה תורה. וזה שפתח התנא מאימתי קורין את שמע. דבק"ש ג"כ אית בה תורה וא"כ אין עבירה מכבה אותה וממילא שמכריע בקריאתה לכ"ז. אמנם כ"ז לקבל שכר המצוה בעוה"ב כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. אבל אם עושה מצוה כגון אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב והיינו כפי' הרמב"ם מצות שגומל חסד ונהג מנהג טוב בין בנ"א וכנ"ל יש לו עוה"ז על הגמול שעושה לבנ"א ושכר מצוה שעושה לבין קונו צפון לו לעוה"ב וכוונת התדב"א שלא יקופח שכרו גם לעוה"ב אם כי יבוא על שכרו בעולם הזה שהכריע והטיב לזולתו וכאשר מבואר בס' ראה אנכי נותן לפניכם היום בעוה"ז ברכה והקלל"ה ר"ת והקרן קיימת לו לעוה"ב. וזש"ה צדק צדק תרדף ר"ל אחרי מצוה שיש בה

ב' צדקות לה' היינו שעושה רצונו יתב' וצדק שגומל טוב לבריות ואם כה תעשה למען תחי' ר"ל בעוה"ב שהיא חי' נצחיית וירשת את הארץ היינו עוה"ז ואך טוב וחסד ירדוף אותך בזה ובבא ומי יתן והי' גאולתינו במהרה בימינו אמן:

כי תבא אל הארץ וגו' ואמרת אשימה עלי מלך וגו' שום תשים עליך מלך וגו' קשה כפל הלשון שום תשים. וחכז"ל הרגישו בזה אך ד"ת כפטיש יפוצץ סלע. ב' כבר שאלו כל חכמי לב במה שמצינו בשמואל (א' ח') כאשר אמרו ישראל לשמואל הנה אתה זקנת. שימה לנו מלך לשפטינו ככל הגוים וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך. מדוע חרה אפו בם הלא שאלו כהוגן. ובפרט שאמרו חכז"ל וכן פי' הרמב"ם ז"ל שזאת א' ממצות ה' למנות מלך. ג' הקשה בעל העקידה מדוע תחלה הי' הדבר רע בעיניו. ואח"כ כאשר הגיד להם משפט המלוכה את בניכם וגו' ואת בנותיכם וגו' תהי' לו לעבדים וימאנו העם לשמוע בקול שמואל ויאמרו לא כ"א מלך יהי' עלינו נאמר וישמע שמואל את כל דברי העם וידברם באזני ה' ויאמר ה' אל שמואל שמע בקולם והמלכת וגו' הרי שבסוף נתרצה וידבר דבריהם באזני ה' ובמה אשתני למעליותא דיבורם מאשר מקדם. ד' קשה למה שינה שמואל את לשונם שישראל אמרו שימה לנו מלך. וגבי שמואל כתיב וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך ושינה מלשון שימה לל' תנה. ה' קשה הלשון כאשר בכף הדמיון כאלו אמרו. הלא אמת הוא שכך אמרו שימה לנו מלך והי' צ"ל באשר. ונלפענ"ד לבאר כל הענין. ונקדים לפרש הפ' בפרש' פנחס יפקד ה' אלהי הרוחת לכל בשר איש על העדה וגו' ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה. דלכאורה צ"ל אמרו איש על העדה בודאי צריך להיות איש ולא מלאך. ב' כיון שאמר אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ממילא יהי' להם רועה הלא כך הוא דרכו של רועה להורותם דרך ילכו בו והמעשה אשר יעשו. אך נ"ל כי הנה ידוע מה שצונו הבורא ית"ש למנות מלך היא למען ילחם מלחמותיהם וישמרם מכל אויב ואורב וישגיח עליהם ולנהלם על מבועי החכמה וע"ד הישר לבלי יעשה איש כלבבו וכשא"ה בימים ההם אין מלך בישראל איש כל הישר בעיניו יעשה מכלל לאו אתה שומע דאם יש מלך בישראל לא כן הוא כי מוראו של מלכות עליהם לבלי לעשות עול וכמ"ש שאלמלא מוראו איש את רעהו חיים בלעו וזה נקרא עול מלכות. ואיתא במפו' שאין תוכחת מוסר מועיל לזולתו בלתי ממי שהוא דומה לו ע"ד שמצינו הלל מחייב עניים ראב"ח מחייב עשירים ואם יוכיחנו מי שלא טעם טעם חטא מעולם יאמר בלבו שזה א"י כמה קשה להחוטא לפרוש מזה ולשוב אבל אם יוכיחנו מי שחטא ושב הרי הוא יודע טבעו של תשובה ויקבל ממנו. וז"ש טוב לשמוע גערת חכם מאיש שומע

שיר כסילים ר"ל מאותו איש שהוא הי' שומע עצת כסילים עכ"ד ע"כ מהראוי למנות מלך כדומה להם וישיבו כולם מדרכם לדרכי ה'. ועוד זאת אם המלך הוא איש אלהים וראיתי בני עלי' והם מועטים בודאי רבים ילכו לאורו להתפלל עליהם וליתן להם עצה ותושי' כי הופיע רוח הקודש בבית מדרשו וכדמצינו גבי שמואל (אי'. ט') גבי האתונות הנה איש האלהים וגו' אולי יגיד לנו את דרכינו. וזה האיש המורם מעם כמובן אין באפשרי להשגיח עליהם בפרטיות כל אחד ואחד רק בדבר הנוגע לכלל ישראל. וזש"ה יפקוד ה' אלהי הרוחת לכל בשר ופירש"י שיהי' סובל כל אחד ואחד ואמר אח"כ אף שיש איש על העדה מכבר אך זה האיש הוא אשר יוציאם ואשר יביאם פרש"י אשר יוציאם בזכיותיו ר"ל התנהגות שלו רק מכח מצות ומעשים טובים שיש לו ורבים ילכו לאורו להתפלל עליהם. ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה להם דייקא רועה בדומה להם והבן. וזש"ה שום תשים עליך מלך אף שכבר יש לך מלך. אעפי"כ תשים עליך מלך שיהי' אחיך בדומה לך וכמש"ל. ועפ"י האמור נבוא אל המכוון לענין שלפנינו כשבאו ישראל אל שמואל ואמרו שימה לנו מלך כאשר זקן שמואל וזקן זה שקנה חכמה ורבים הלכו לאורו. ולא הי' באפשרי להשגיח על כל אחד וא' בפרטיות ע"כ אמרו שימה לנו מלך ואמת שגוף הדבר הוטב בעיניו מאד. עכ"ז ראה כי יש בזה דעות שונות מהם אשר כוונתם רצוי' לתכלית ולהועיל להשגיח עליהם לנהלם על מבועי החכמה בכלל ובפרט וכפיהם כן לבם ויש אשר בפיהם אמרו הן ולבם בל עמם ואין להם שום נפ"מ הן או לאו וכל אפין שוין להם וכל כוונתם שאין רצונם לפרוש מן הצבור. והמופת להכיר כוונתם ומחשבתם היא ניכר מתוך מעשיהם כי מי שלבו חפץ באמת הוא עושה הדבר בכל אמצי כחו ומכלה ממון וזמן עבור הדבר לא כן מי שלבו אינו חפץ באמת אינו מכלה שום ממון וזמן כי כל אפין שוין לי' והחילוק נוכל להבין מי שעושה הדבר בכל אמצי כחו בודאי מקבל עליו עול מלכות ואימתו ומוראו ומפחדו ומהדר גאונו יחרד וירעד כאשר יצא מפיו כן יקיים כי אין אדם טורח בסעודה וכו' אבל מי שאינו מכלה שום ממון וזמן אינו מקבל עליו עול מלכות וכמו שפי' האלשיך שם הפ' (שמואל א' סי' י') אמרו מה ישענו זה ויבזהו ולא הביאו לו מנחה. ע"כ הרך לבבו ולא התחזק במלכות. ויהי כמחריש. וא"כ מעשיהם בלתי רצוי' הבל ואין בם מועיל. ובזה יתבאר הכל על נכון כי גבי שמואל כתיב באמרם ישראל לשמואל עתה שימה לנו מלך. כלומר עתה דייקא. בלתי תלוי בזמן וכח וממון. ע"כ וירע הדבר בעיני שמואל כאשר אמרו תנה לנו מלך כלומר כאלו אמרו תנה בלשון מתנה שיתן להם מלך אף שאמרו בלשון שימה לנו מלך הבין שמואל שלא אמרו רק בלשון מתנה מכח שאמרו עתה דייקא שימה לנו מלך

כמש"ה את"ן לך מלך באפי' וז"ש שמואל לקמן (י"ב) ודעו וראו כי רעתכם רבה אשר עשיתם. לשאול לכם מלך. שם רמז להם שכוונתם באמרם שימה לנו מלך רק בלשון שאלה כמו שאחד משאיל לחבירו שום חפץ אינו מחסרו שום ממון כי שאלה חוזרת בעיני'. אך כאשר אמר השי"ת להגיד להם משפט המלך את בניכם ואת בנותיכם וגו' ואעפי"כ וימאנו העם לשמוע בקול שמואל אחז ראה שמואל ששאלו כהוגן ע"כ וידברם באזני ה' וכן כתיב בהפ' ואמרת אשימה עלי מלך שום תשים כמה פעמים ר"ל שיהי' בכל מאמצי כח ולא להשגיח על ממון וזמן. ועפי"ז יתבארו עוד הכתובים דלקמן ויאמר העם איש אל רעהו מה זה הי' לבן קיש הגם שאול בנביאים. ויאמר ומי אביהם ע"כ הי' למשל הגם שאול בנביאים. ולכאורה קשה למאי נ"מ כתב כן בספר לדעת מה שבזוהו אך י"ל עפי"מ דאיתא בגמרא (כתובות דף י"ז ע"א) כי סמכו רבנן לר' זירא שרו לי' הכי לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן. ועיין בחי' מהר"ש שפי' שהוא אינו מן הצבועים שדומים לפרושים ומבקשים שכר כפנחס ולכאורה הדבר דחוק לומר על ר"ז שבח כזה שאינו מן הצבועים הלא אין לך מדה גרוע מזו כידוע אך י"ל לדעתי שלא מצד השבח אמרו לו כן אלא לפי שהבינו שר' זירא הוא נחבא אל הכלים מאד ע"כ למען שיהי' לו התחזקות בלבבו אמרו לו כן. דהנה גלוי וידוע זאת לכל דעיקר הוא להאמין באמת שהכל היא בהשגחה פרטיות ואין לך דבר הנעשה בעולם שלא יהי' בהשגחה מן הבורא ית"ש ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה עד שמכריזין עליו מן השמים והוא אחד מהי"ג עקרים אשר צריך כל איש ישראל להתחזק זאת בלבבו באמת ובלב שלם. ואיתא בס' שיש ב' הנהגות בעולם מהבורא ית"ש הנהגה נסיית. והנהגה טבעיות. הנהגה נסיית הוא משפט ית' מבלי התלבש בטבעיות. והנהגה הטבעיות היא ג"כ בהשגחתו יתב"ש בהתלבשות הטבע והחילוק ביניהם היא שהדבר אשר הוא ע"י התלבשות הטבע יוכל אדם בעל בחירה לשלוט בו וכמ"ש האלשיך על הפ' וישמע ראובן ויצלהו מידם. השליכו אותו. והבור רק וגו' אבל נחשים ועקרבים יש בו. ומה הצלה הי' זאת אך כוונת ראובן לא הי' רק למען הציל אותו מידם דייקא שלא ישלטו עליו שום בעל בחירה כמבואר בזהר שם עיי"ש וצריך לומר שכך הוא רצונו יתב"ש שהדבר אשר נופל תחת הטבע יוכל לשלוט עליו בעל בחירה אשר הוא נופל תחת הטבע אבל הנהגה נסיית אשר משפט יתברך מבלי התלבשות הטבע ואין הדבר נופל תחת הטבע כלל אין שום בן אדם יכול לשלוט עליו רק השי"ת (עיין בספר יערות דבש מ"ש על דברי הגמרא פ"ק דברכות עה"פ מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכו' עיי"ש) וז"ש רבנן לר"ז לא כחל ולא שרק וכו' שהם ידעו והבינו שר' זירא הי' אצלו ענו מאד כמו שכ' והאיש משה ענו מאד וראה שיש

דעות שונות בעם זה אומר בכה וזה אומר בכה ע"כ הי' מצטער להיות מן הסמוכין ע"כ אמרי לי' רבנן הכי שזה רק אם הי' הדבר בדרך הטבע וכמ"ש אבל האמת לפי דעתך לא כחל ולא שרק וכו' ואעפי"כ ויעלת חן א"כ כראה בעליל שהוא הנהגה נסיית כי בו בחר ה' ואין הדבר נופל תחת הטבע כלל ע"כ אין להשגיח על שום בן אדם כי הכל בהשגחה יתב"ש לבדו. וזה שמדייק שרו לי' לפי דעתך. אבל לפי האמת הי' בדרך הטבע כי הי' ר' זירא ראוי לאותו אצטלא. ולפי"ז יתבאר ויאמרו העם איש אל רעהו מה זה הי' לבן קיש. ומי אביהם והגם שאול בנביאים כיון ששאול הי' נחבא אל הכלים וגם הבין ג"כ כמו שהבין שמואל בתחלה שלא הי' בדעתם לשים עליהם מלך רק בתורת מתנה וזה אומר כה וזה אומר כה ע"כ הרך לבבו מאוד אך כאשר שמע אשר אמרו עליו ומי אביהם והגם שאול בנביאים א"כ הוא בעיני העם לא בר אבהן ולא בר אוריין ואעפי"כ בחר ה' בו ואינו בדרך הטבע כלל ונראה לכל שהדבר היא ע"י הנהגה נסיית ע"כ נתחזק מלכותו בלבבו שאין להשגיח על שום אדם כי הכל הוא מאת השי"ת וממנו לא תצא רק טוב וכן מצינו במגלת אסתר כי מרדכי היהודי משנה למלך וגו' ורצוי לרוב אחיו. ר"ל רק לרוב אחיו כי איזה אנשים הי' אשר לא הי' מרוצה להם אעפי"כ הוא הי' דורש טוב לעמו ודובר שלום לכל זרעו אף לאלו שלא הי' מרוצה להם הוא הי' טוב ודובר שלום לכל זרעו. והשי"ת יתן שיהי' שלום וטוב לנו ולכל ישראל אמן:

דרוש זה אמרתי לפני א' אבי מו"ר זצלה"ה וקלסו מאוד:

תצא

כי תלא למלחמה על אויביך ונתנו ה' אלהיך בידך ושבית שביו. יתבאר עפימ"ש בספר בני יששכר ובס' אגד"כ כי סגולת עבירה לשמה היא להפיל שונאי ישראל כי בעת שישראל עושים מצות ומעשים טובים ירד הטוב והשפעה על כל פנים שגם אוה"ע יהנו מהטוב הנשפע כשזה הללו את ה' כל גוים. בזמן כי גבר עלינו חסדו. ולהיפך בהיפוך בעת שישראל עושים ח"ו עבירות תבא הרע על כל פנים א"סכ איפוא האיך יכולים להמשיך רק רע לשונאי ישראל זהו רק ע"י עבירה לשמה שהכוונה הוא טוב לישראל וע"י המעשה העבירה רעה תבא עליהם. והדברים ארוכים אצלינו בפ' בשלח בביאור דברי המדרש א"ל הקב"ה למשה הים סוער והשונא רודף ואתה עומד ומכבה בתפלה עיי"ש והנה ידוע מספה"ק אשר העבירה מכונה בשם יציאה ועיין בסה"ק נועם אלימלך פרשה זו. ומעתה זה שיעור הפ' כי תצא היינו שתעשה עבירה אבל כוונת העבירה תהי' למלחמה על אויביך כשתצרך ללחום את שונאי ישראל וכונתך תהי' לשמים אז

ונתנו י"א בידך כי גדולה עבירה לשמה. ובכח סגולתה המה יפלו ואתה תעמוד ושבית שביו וק"ל:

מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' א' נדבה אשר דברת בפיך. כבר דקדקו על כפל הלשון מוצא שפתיך תשמר. ועשית כאשר נדרת. גם קרי לי' נדר וקרי לי' נדבה. ואפ"ל דהנה מודעת זאת אשר אין לך אדם שאין לו שעה וכאשר יעלה על לב האדם איש הישראלי לעשות איזה מצוה ממצות השם אשר תעשינה אולם למיחוש בעי שכאשר תגיע זמן עסק המצוה אשר עלה במחשבתו לעשותה ידיחנו ויסיתנו וימנענו היצה"ר ע"כ זאת העצה היעוצה שתיכף בעת אשר יעלה מחשבת המצוה בלבבו ימהר ויחיש להוציא בשפתיו בביטוי שפתים שהנני מקבל עלי לעשות המצוה ואז אתי עלה מדין ותורת נדר שהוא בבל יחל דברו כמש"ה נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקיך ומכאן סמך רב גידל א"ר שנשבעין לקיים המצות דשרי לי' לאינש לזרוזי נפשי' בפ"ק דנדרים עיי"ש ועיין בייטב לב פרשת ראה שפי' האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחי' בני ה"ז צדיק גמור ולא אמר הנותן היינו להכוונה הנ"ל שאומר כדי להסיר ממנו המונע ומיישב בזה קושי' התוספת מהא דתנן אל תהי' כעבדים וכו' עיש"ב אמרי נועם. ועפי"ז ישבתי הקושי' עמא פזחא שהקדימו נעשה לנשמע שמהמורא אשר עלה על ראשם פן ידיח אותם היצר לקבל עליהם התורה והמצוה קפצו ופצו פה ואמרו נעשה קודם לנשמע כדי שיהי' מחויבים ועומדים מצד הקבלה. וזש"ה מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת כאשר קבלת עליך המצוה לעשותה ה"ה אצלך בנדר ואין אתה בן חורין להבטל ממנה וגמר אומר אם. נדבה אשר דברת בפיך כלו' שלא היית מחיוב ועומד מקודם רק ע"י נדבת פיך עכ"ז מחיוב אתה לקיים מוצא שפתיך לאשר שדברת בפיך והבן:

תבוא

ואמרת לפני י"א בערתי וגו' לא אכלתי באוני ממנו וגו' שמעתי בקול ה' א' עשיתי ככל מצותך אשר צויתני. ונראה לכאורה שמצות הבאת ביכורים הי' ברום לב בפאר והלל שקיים ככל אשר צותה עליו התורה ולכן מן הדין מבקש השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל וכו' כאשר נשבעת לאבתינו וגו' וכן פרש"י ז"ל בהדיא על השקיפה וגו' עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם. וי"ל דהלא מצות הבאת ביכורים הי' בהכנעה ושפלות כאמרם ז"ל עה"פ וענית ואמרת לפני ה"א שהוא עונה כאדם פחות שקבל טובה גדולה ממלך שמענה עצמו לפניו בלב נשבר כ"כ הוא יכניע עצמו לפני ה' וכ"כ הרמב"ם

ז"ל שעיקר טעם מצוה זו ההכנעה וההשתעבדות אל השי"ת עיי"ש. ונ"ל בס"ד בהקדם לפרש הפ' והי' עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אותם ושמר ה' א' לך את הברית. אשר נשבע לאבותיך ודקדקו המפו' שמאחר שישמעו וישמרו ויעשו כל המשפטים יש להם זכות עצמם ול"ל זכות אבות. ויתבאר ע"נ עפ"י הגמ' שבת פ"ח א"ר אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה ב"ק ואמרה להן וכו' ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברישא עושי והדר לשמוע ביאור הדבר עפימ"ש בגמרא (ברכות כ') קמאי הוו קא מסרי נפשי' אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשינו אקדושת השם. כי אבותינו קבלו עליהם כל מה שבגדר אדם לעשות עד כלות נפשם ונשמתם באהבה בכל לבבם בנפשם ומאודם לעשות נ"ר לפני מי שאמר והי' העולם וע"כ הי' ביכלתם להקדים נעשה לנשמע משא"כ אנן דלא קא מסרו נפשינו אקדושת השם ונתקלקל בידינו האי נעשה ונשמע (ועיין במד"ר פ"ז עה"פ ולא נתן לכם לב לדעת) וא"כ אנו מקדימים נשמע קודם לנעשה ברישא לשמוע בקול דברו והדר עושי דברו וז"ש והי' עקב ר"ל לבסוף רמז על של עתה תשמעון ושמרתם ועשיתם ר"ל ברישא תשמעון ואח"כ ועשיתם. ושמר ה"א לך את הברית אשר נשבע לאבותיך ר"ל יעשה למען זכות אבותינו שמסרו נפשי' אקדושת השם והקדימו נעשה לנשמע והבן. ובזה י"ל פ' הנ"ל בטו"ט לא אכלתי באני ממנו. שמעתי בקול ה' ר"ל שמוע ברישא. עשיתי ככל אשר צויתני. ר"ל ואח"כ עושי דברו וא"כ לאו להתפאר בא בזה אלא אדרבה בהכנעה ושפלות ובלב נמוך בא להתודה שלא קיים המצוה במסה"כ כמו אבותינו שמסרו נפשי' אקדושת ה' והקדימו נעשה ונשמע וע"כ מבקש השקיפה ממעון קדשך וברך את עמך. כאשר נשבעת לאבותינו ר"ל שנזכה לברכה בזכות אבותינו כמ"ש ושמר י"א. אשר כשבע לאבותינו דהם קיימו המצות במסה"ל וזכותם יעמוד לנו ולבנינו עד עולם ונזכה לגאולה שלימה בב"א:

והי' אם שמוע תשמע וגו' ונתנך ה' א' עליון על כל גויי הארץ ובאו עליך כל הברכות האלה והשיגוך וגו' יש להבין אמרו ונתנך ה' א' עליון קודם אמרו ובאו עליך כל הברכות וגו' הלא איפכא הול"ל קודם ובאו עליך כל הברכות ואח"כ ונתנך עליון. ובמד"ר זש"ה לריח שמניך טובים שמן תורק שמך ע"כ עלמות אהבוך יש להבין סמיכת המדרש. וי"ל לדעתי עפימ"ש אא"ז צוקללה"ה בתפלה למשה (תהלים כ"ב) עה"פ ואני כזית רענן בבית אלהים וגו' עפי"מ דאיתא במדרש תצוה יפה תואר פרי זית קרא ה' שמך למה נמשלו ישראל לזית מה זית אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתישה אף ישראל כו' ד"א מה שמן צף מלמעלה ואינו מתערב בשום משקה וכו' וכל א' מישראל יש לו הבחירה אם

שיהי' נבדל מאוה"ע בכל הענינים א"כ נתקיים בזה קריאת שם פרי זית שקרא ה' שמו וא"צ לכתישה משא"כ כשאינו נבדל ומתדמה להם במלבושים או בשאר ענינים א"כ בהכרח צריך לכתישה וא"כ יש ב' דרכים במה שנמשלו ישראל לזית א' למעליותא וא' לגריעותא וז"ש יפה תואר פרי זית קרא ה' שמך היינו יפיותו של זית דהיינו המעליותא שיש בזית דאין מעורבין ולא שיהי' צריך כתישה ח"ו וזהו ואני כזית ר"ל בזה נמשל איש הישראלי לזית במה שהוא רענן מושרש בבית אלהים דהיינו מובדל ומופרש מאוה"ע וא"כ א"צ לכתישה עכ"ד (ועי' בפ' תצוה מה שפירשתי שם הפ' ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית וגו' בטוטו"ד) והנה דעת לנבון נקל דאם ח"ו ישראל נמשלו לזית לגריעותא דהיינו כמו זית אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתישה א"כ אין שלוה והשקט רק ההיפוך כי מן ההכרח להעמיד עליהם מלך קשה וע"י האוה"ע ליסרם ולהכניעם ולצרפם ולהזכירם לפשפש במעשיהם ולשוב אל ה' משא"כ אם נמשלו לזית למעליותא דהיינו מה זית צף מלמעלה ואינו מעורב בשום משקה אז יש שלוה והשקט עם האוה"ע. וז"ש לריח שמניך טובי"ם שמן תורק שמך ר"ל למעליותא נמשל לשמן דהיינו מה שמן צף למעלה ואינו מעורב בשום משקה כנ"ל וכיון שכן א"צ לכתישה ע"כ עלמות אלו אוה"ע כפי' רש"י אהבוך היינו שיש לך שלות השקט כנ"ל. ובזה כבין מה שהקדים הפ' ונתנך ה' א' עליון על כל גויי הארץ לבא עליך כל הברכות האלה וגו' ר"ל ונתנך ה' א' עליון על כל גויי הארץ שתהי' צף מלמעלה ומובדל ומופרש מהם בכל הענינים ולא תצטרך לכתישה להיות שרוי בצער ויסורים בשביל להבדיל אותך מהם אלא אדרבה ובאו עליך כל הברכות האלה והשגוך וגו'. וזהו סמיכת המד"ר לריח שמניך טובים שמן תורק שמך ר"ל למעליותא נמשלו ישראל לשמן שצף מלמעלה ואינם צריכים לכתישה וע"כ עלמות אהבוך שתשב בטח בדד ושאנן בשלוה והשקט ונזכה לגאולה שלימה בב"א:

נצבים

אתם נצבים היום כלכם וגו'. מה כתיב למעלה ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו' למען תשכילו את כל אשר תעשון. וסמיך לי' אתם נצבים היום כלכם וגו' לעברך בברית ה' אלי. וברש"י לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים וכו' הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל באלו התחיל משה לפייסם וכו' ונ"ל לדרוש סמוכין עפ"י הידוע אמרם ז"ל לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה שנאמר על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית וכו' כי היא חיינו ואורך ימינו ובה נהגה תמיד לשמור ולעשות ככל אשר

יורינו חז"ל גודרי גדר ועומדים בפרץ להזהיר אותנו את הדרך אשר נלך בו לאור באור החיים בתוה"ק כי לא יספיק לנו להשלואתינו במה שנשמור את התורה שבכתב בלבד כי התורה שבעל פה היא ג"כ עיקרית כמו התורה שבכתב בכל פרטי' ודקדוקי' וצריך ע"ז שמירה יתירה וכמ"ש עשו משמרת למשמרת וכאשר ביאר בזה בעל הנועם מגדים פי' הפ' אלה הדברים אשר יעשה אותם האדם דייקא היינו תורה שבע"פ מתקנת וגדרי חז"ל וחי בהם כי עיקר החיות תלוי ג"כ בהם כי כאשר נשמר ונעשה לדברי חז"ל ג"כ הקב"ה ישמע ויאזין לקול מבוקשנו וכמ"ש בספה"ק ייט"ל (בפ' קדושים) קדשים תהיו כי קדוש אני ה' עפי"ד המדרש תנחומא אל יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים שאינם מה"ת א"ל הקב"ה כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימים וכו' למה שאף על דבריהם אני מסכים שנאמר וכו' וז"ש קדשים תהי' שתקיימו דברי חכמים כי קדוש אני ה"א כביכול גם אני שומע לדברי חכמים לקיים גזירתם עיי"ש בדבריו היקרים:

והנה התורה שבכתב נקראת חק כמש"ה זאת חקת התורה אשר צוה ה' לאמר. שאנו מצוים לקיים מבלי לבקש שום טעם כלל רק המצוה יתברך יודע ערכה וטעמה ועז"א בגמ' למה תוקעין רחמנא אמר תקעו וכן הוא גזירות המלך לעשות כן מבלי לחקור אודותי' וצפוני' רק לשמור ולעשות כמצוה עלינו מפי הבורא ית"ש אבל על התורה שבעל פה נאמר ונשנו לנו טעמים ונמוקים על מה אדני' הטבעו ומה ראו על ככה לתקן ולגזור ונוכל לקיים כל מצותם מצד הבנת הדברים ושים שכל העניין והנה כאן בפ' הקודמת ששמעו ישראל הקללות הכתובים בספר התורה ובודאי מי יוכל לעמוד בדברים הללו. אכן חז"ל הורו לנו כי הקללות האלה לברכות יחשבו וכאשר כאמרו ונשנו בסה"ק כי לא נאמרו הדברים רק ליתן שכר טוב למי שמקיים מצות ה' וכמבואר בהאגדה הנ"ל שמביא רש"י וכל הקללות האלה יהפכו לטובה ולברכה א"כ התורה שבעל פה הוא הנותנת לנו כח לעשות חיל בתורה שבכתב להורות לנו דרך החיים. וזה כוונת הפ' ושמרתם את דברי הברית הזאת היינו תורה שבע"פ שבשביל זה כרת הקב"ה את הברית עמנו עם ישראל (ועיין בייטב לב ריש דברים בטעם הדבר) למען תשכילו את כל אשר תעשון כי התורה שבע"פ יכולין אנו לקיים מצד השכל והבנה וכנ"ל וסמך לי' אתם נצבים היום כלכם אף לאחר שמועת הקללות האלה כי ידענו מפי חז"ל בתורה שבע"פ שכל הקללות יהפכו לברכות וזהו ע"י לעברך בברית ה"א היינו כריתת הברית עה"ת שבעל פה אשר כרת ה' עמנו לטוב לנו שע"י נוכל לקיים את כל הכתוב בתוה"ק והבן:

א"י אתם נצבים היום כלכם לפני ה' א' ראשיכם שבטיכם וגו' כל איש ישראל. יל"ד על תיבת היום שנראה לכאורה כשפת יתר. גם אם פרט הכ' כל אלו ראשיכם שבטיכם וגו'

למה הוצרך אח"כ לומר כל איש ישראל. גם להבין הסמיכות בפ' תבוא ושמרתם את דברי הברית וגו' למען תשכילו את כל אשר תעשון דנראה כמיותר והי' די באמרו למען תשכילו אשר תעשון ונ"ל בס"ד דהנה אמרו רבנן בכפילא מאוד מאוד הוי שפל רוח גם מבואר בגמ' אר"א לעולם ילמד אדם מדעת קונו (ופרש"י לאהוב את הנמוכות) שהרי הניח הקב"ה הרים וגבהות והשרה שכינתו על הר סיני הנמוך מכל ההרים ובוא וראה כמה גדולה מדת ענוה והשפלות רוח כי משה רבינו ע"ה שהי' מובחר כל היצורים ולא קם נביא עוד כמותו ועכ"ז לא שבחו הקב"ה אלא במדת הענוה כמש"ה והאיש משה ענו מאוד. ע"כ מהראוי לכל אדם לשים על לב להיות נבזה בעיניו ושפל ברך ורוח נשברה וצריך לדעת שהוא מגוש עפר וסופו לעפר אמנם אם תמיד בכל עת ובכל זמן יהי' נחשב בעיניו כאין ואפס איכא למיחוש שח"ו בנקל יפול ממדרגתו גם כשיבא מצוה תח"י ע"כ החכם עיניו בראשו להיות ויגבה לבו בדרכי ה' כמבואר בפ"ק דקידושין לעולם יראה אדם א"ע כאלו חציו חייב וחציו זכאי עשה מצוה אחת מכריע את כל העולם לכף זכות עיי"ש ולהיות זהיר במצוה קלה כבחמורה כי ע"י מצוה קלה מכריע את העולם לזכות. וזה שרמזה התוה"ק למען תשכילו (כמבואר ברמב"ם הלכות דעות כי ענוה היא מדת החכמה) את ירמוז למדת ענוה ע"ד דאמרו בפ"ב דפסחים את בשרו הטפל לבשרו. שהיא יסוד ושורש העבודה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. כ"ל ירמוז לגאוה והגדולה דכל משמע הכל והיינו לדבר מצוה צריך להיות חזק בדעתו וקל כנשר וגבור כארי לעשות רצון קונו וחפץ צירו והיינו אשר תעשון:

והנה בנועם מגדים פרש' דברים איתא וז"ל השמש נקרא יום וכן כתב המהרש"א ז"ל בהדיא על דרש חז"ל הוצאת חמה מנרתיקה מפסוק כי הנה יום בא וכו' והרי"ף ז"ל כתב בהא דאמרו הנעלבים וכו' ואוהביו כצאת השמש כי השמש מדתה ענוה ששתקה בדבר הירח אי אפשר לשני מלכים עיי"ש הרי דהיום מדת ענוה. וז"ש אתם נצבים היו"ם כלכם ראשיכם שבטיכם וגו' ור"ל הכוונה שגם ראשיכם שבטיכם צריכים להיות שפלי רוח וענוים עכ"ז כל איש ישראל ר"ל צריך לדעת שהוא כל כלליות ישראל והיינו במקום הצורך למצות ה' כמש"ה (שמואל א' ט"ו) הלא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל וגו' ומי יתן ה' שנזכה לעבדו באמת ובתמים ובא לציון גואל בב"א:

א"י אתם נצבים היום כלכם לפני ה' א' וגו' וברש"י למה נסמכה פרש' אתם נצבים לקללות לפי ששמעו מאה קללות חסר שתים הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם לפני המקום והרי אתם קיימים לפניו. יל"ד בתיבת היום. עוד יל"ד על דברי המדרש הנ"ל שאמר להם משה

הרבה הכעסתם לפני המקום והרי כלכם קיימים שנראה מזה שבא להקל בעיניהם הדבר שאל יפחדו מאימת וחרדת הדין שהרי כלם קיימים וח"ו לומר כן דכל האומר הקב"ה וותרן וכו' והנלע"ד עפי"ד הטו"ז סי' רמ"ב אהא דאמרו כל השומר שבת כהלכתו אפילו עע"ז כדור אנוש מוחלין לו איכא למידק אי לא עשה תשובה שבת מאי מהני ואי עשה תשובה שבת ל"ל. ונראה דמיירי שעשה תשובה אלא דתשובה לא מהני שיהא מוחלין לו כדאיתא בפ' יוה"כ עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה תולה ומיתה ממרקת קמ"ל דאם בעשותו תשובה שומר שבת כהלכתו מהני שיהא נמחל לו לגמרי עכ"ל הטו"ז. והנה מבואר בזוה"ק (פרש' פנחס רל"א) ויהי היום דא ר"ה. וכבר כתבו ספה"ק גם בהיום הנאמר כאן אתם נצבים היום רומז על ר"ה. גם תיבת היום רומז לשבת כטעם שבת היום. וז"ש אתם נצבים היום דא ר"ה ופרש"י הרבה הכעסתם לפני המקום והרי כלכם קיימים וקשה הא מבואר בפ' יוה"כ דעל כמה עבירות אין תשובה ויוה"כ מכפר כ"א ח"ו וכו' וע"ז רמז הפסוק אתם נצבים שתהיו קיימים היו"ם דא ר"ה ויום השבת דאם ישמור השבת כהלכתו אז תשובה מהני אף בלי יסורים הממרקים כדברי הטו"ז ז"ל וע"כ גם אם הרבה הכעסתם לפני המקום חיים כלכם היום.

א"י ברמז אתם נצבים היום. בא ללמדנו הפ' האיך ובמה איפוא נוכל להמלט ולעמוד על נפשינו ביום הגדול והנורא דא היו"ם ר"ה כאשר יבואו בני האלהים להתיצב על ה' מיימינים ומשמאילים ואם כל אחד ואחד ילך וישיב לדרכו לחנן ולחלות רק בעדו ובעד ביתו האיך נזכה בדין בקום למשפט גבר בחקר אדם אם יבוקר על כל פרט ופרט מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר ועז"א הכתוב אתם נצבים היום באיזה צד ואופן תזכו במשפט ותהי' נצבים וקיימים כפרש"י כלכם לפני ה' א' היינו באם כלנו נהפוך פנינו נוכח פני ה' לשפוך שיח תחינתינו רק על הגלות שם הנכבד והנורא שיתגדל שמו ב"ב כי צדיק הוא ה' וראוי כי יבא מועד עת קיבוץ גליות ואז יתפרדו ויבדלו כל המשטינים והמקטריגים. ראשיכם שבטיכם כל איש ישראל היינו מי אשר רק בשם ישראל יכונה אף אם אינו ראוי וכדאי לעצמו עכ"ז הקב"ה בודאי כדאי שיתגדל ויתקדש שמו בב"א. (עוד ביאור עה"פ אתם נצבים היום כלכם לפני ה' א' תמצא לעיל בפ' נח עיי"ש.)

כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך וגו' כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו. במד"ר זש"ה כי חיים הם למוצאיהם כו' למי שמוציאם מפיו ד"א למי שמוציאן לאחרים ד"א למי שממציא אותן שנאמר כל המצוה. וצ"ב ואפשר לומר בזה. דהנה ידוע מספה"ק כי מעיקרי העבודה בעבודת השי"ת הוא שיהי' פיו ולבו שוין כמעשהו כך מחשבתו שלא לעשות רק כמצות אנשים מלומדה מבלי משים בכוונת הלב וע"ז חרה אף ה' באומרו ע"י

ישעי' הנביא יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה עיין בזה בספר חסידים מש"ב. כי רחמנא לבא בעי. והא דצריכין לעשות הדברים בפועל הוא רק שעי"ז יתעוררו האברים הפנימים בתשוקתם כמה"כ וכל קרבי את שם קדשו. לעשות רצון הבורא יתברך. והיינו כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך. אכן העיקר הוא ובלבבך לעשותו שאחר כוונת הלב הן הן הדברים. והא דצריך לעשות בפה היינו שעי"כ יגיע לזה ובלבבך לעשותו ואיזה עבודה שבלב הוי אומר זה תפלה כי ע"י כח התפלה שמתפלל בכל כחו יגיע לעיקרית העבודה שהיא בלב הפנימי לעשות רצון הקב"ה ולקיים את כל דברי התוה"ק:

והנה הבחינה לזה אם כיון לבו בעשותו מצות השם הוא אם ממנו יראו וכן יעשו אחרים גם הם כמעשהו אז מסתמא הי' פיו ולבו שוין כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב. כמו שפי' הר"ם אלשיך והי' הדברים אלה על לבבך אח"כ ושננתם לבניך. וזה רמז הכ' בפיך ובלבבך. אם חפץ אתה לידע אם המעשה נעשית כראוי נתן בהם סימן ע"י לעשותו אם יצמח מזה עשי' גם לאחרים. וע"ז רמז המדרש כי חיים הם למוצאיהם למי שממציא אותן בפיו כי מתחלה צריך להוציא בשפתיו להרבות בתפלה בכל כחו כדי שאח"כ יתעורר הלב לעבודתו ית"ש. והנסיון לזה אם כיון בעבודתו עז"א ד"א למי שממציא אותן לאחרים אם גם אחרים יעשו כמוהו בודאי היו הדברים רצוים לפני המקום ולהגיע למדרגה זו אמר ד"א למי שממציא אותן לעצמו כמ"ש קשוט עצמך תחלה ואח"כ קשוט אחרים. המוציא מחבירו עליו הראיה כמבואר בסה"ק ועולה הפסוק והמדרש בקנה אחד כנ"ל:

וילך

וילך משה וגו' בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא. ובמדרש הה"ד ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים וצ"ב. והנ"ל דהנה מודעת זאת מפי סופרים וספרים שעיקר התפלה שצריכים אנו להתפלל אל ה' שיתגלה כבוד שמו יתברך עלינו ועל כל ישראל וכלם כאיש אחד יראו בחי' התגלות שרק לו יאתה המלוכה ואין עוד מלבדו ועי"כ נזכה אח"כ מיד לגאולה שלימה ותמלא כל הארץ דעה וכל הרשעה כלה כעשן תכלה ואף אוה"ע יכירו וידעו כי כך תכרע כל ברך וזהו תכלית האמיתי שיהי' יחוד שמו יתברך בשלימות בהתגלות על כל יושבי תבל:

והנה איתא בזוהר תרומה (קל"ג ול"ד) וז"ל כיון דאיהו אתיחד לעילא בשית סטרין אוף הכי איהי אתיחדת לתתא בשית סטרין אחרנין בגין למהוי אחד לעילא ואחד לתתא וכו'

ואי תימא הא כתיב אחד לעילא ולתתא לא כתיב אחד. ועד הוא אחד בחילופי אתוון וכו' ובגין דלא תשלוט ע"ה אכן מחלפי אתוון וכו' ובזמנא דאתי דיתעבר ע"ה מעלמא ולא תשלוט (בהדה) כדין יתקרי אחד באתגליא וכו' עיש"ב (ענין החילוף עי' בהרמ"ז הוא"ו מתחלף בא' בחילוף א"ה"ו"י' והע' בה' באותיות אחע"ה) וכתב ע"ז אאמו"ר זצוקללה"ה בגכי"ק בגליון הזוהר וז"ל ונ"ל שזה מרומז בפסוק וידעת היום וגו' כי ה' הוא האלהים. בעת שיהי' היחוד בשלימות. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. בעת שתמלא הארץ דעה. אז אין עו"ד אותיות וע"ד כלומר לא יתחלפו לאותיות וע"ד כי אז יהיה ה' אחד ושמו אחד עכדה"ק (ונדפס בסה"ק ייטב לב בפ' ואתחנן ובייטב פנים בכ"מ ועיין מה שכתבנו בזה לעיל בסו"פ בחקותי):

והנה משה רבינו ע"ה רעיא מהימנא בודאי הי' עבודתו ביד חזקה להתגלות שמו ית' בלבן של ישראל בבחי' התגלות אף קודם זמן הגאולה השלימה שהוא העת של התגלות יחוד שמו יתברך בשלימות אף לעיני האוה"ע כי עי"ז שיהי' התגלות שמו יתברך לעיני ישראל ממילא יתקרב הגאולה השלימה ויהיה התגלות שמו יתברך על כל יושבי תבל שהיא התכלית האמיתי. וזש"ה ולא קם נביא עו"ד (כלומר שגם בעת שעוד נאמרו אותיות וע"ד שזהו קודם שתמלא הארץ דעה והתגלות כבוד שמו יתב' לעיני כל כי אז לא הי' עוד התיקון השלם כנ"ל) בישראל. כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים שהוא הי' מודיע ומשתדל להתגלות לעיני כל ישראל יחוד שמו יתברך בבחי' התגלות דהיינו פא"פ אף קודם זמן הגאולה השלימה כדי שעי"ז יתקרב הגאולה ויהי' התגלות שמו ית' בשלימות וגם אוה"ע יכירו וידעו כי ה' אלהינו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. והנה רש"י ז"ל פי' על אמרו לא אוכל עוד לצאת ולבא מלמד שנסתמו ממנו מסורת ומעיינות החכמה לא הי' ביכלתו עוד לעבוד את עבודתו כמקדם להתודע ולהגלות מלכותו יתברך בבחי' התגלות לעיני כל ישראל אף קודם מלאות היחוד בשלימות וז"ש בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עו"ד כלומר אותיות וע"ד לצאת ולבא היינו להודיע ולהגלות יחוד שמו יתברך כמקדם לעיני ישראל בבחי' התגלות פא"פ. וע"ז סמך המדרש הה"ד ולא קם נביא עו"ד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פא"פ ר"ל משה רבינו ע"ה היה מודיע את השם ב"ה לישראל בבחינת פא"פ היינו בחי' התגלות אף בעת שנאמרו אותיות וע"ד בישראל כדי שיתמהר הגאולה השלימה ויהיה יחוד שמו יתברך בהתגלות לעיני כל העמים. ולזה משה שפיר קאמר כאן שרק ע"י שהוא בן מאה ועשרים שנה ונסתמו מעינות החכמה שהי' לו מכבר וע"כ לא יוכל לעסוק עו"ד בענין התגלות שמו ית' כ"ז

שאין יחוד שמו יתברך בשלימות האמיתי ויה"ר שיתגלה ויתקדש שמו יתברך לעיני כל העמים במהרה בימינו אמן:

וילך משה וגו' במדרש אין וילך אלא לשון תוכחה שנאמר לכו חזו מפעלות ה'. וצ"ב דמאי משמע מקרא זה דוילך היא לשון תוכחה. ונ"ל עפ"י הידוע הבעש"ט ז"ל לפרש המשנה כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו. הכוונה שכל הנגעים שאדם רואה חוץ ממנו בחבירו זהו נגעי עצמו שאי אפשר לו לאדם לראות בחבירו איזה חסרון אלא א"כ יש גם לו סניף אחד מהדבר הרע ההוא ע"כ. ולפי"ז יש להבין על אלו הצדיקי הדור אשר אין להם אף סניף ושמץ אחד מאלו החסרונות שבשאר העם האיך יכולים לראות חסרונם ולומר להם תוכחה להורות להם דרכי תשובה אכן לתשובת השאלה כבר נאמר ונשנה בספה"ק שהמנהיג הדור צריך לפעמים לירד ולפול ממדרגתו שהי' עד עתה כדי שיוכל להתחבר עם שאר העם וכ"כ היא בכאן בעת שצריך לומר דברי תוכחה צריך לירד קצת ממדרגתו כדי שיכיר וידע בחסרון חבירו להכניע את לבו לתשובה אבל לפעמים אין זה ברשות וביד האדם המורם לעשות הדבר הזה כי מי שהוא באמת במדרגה גבוה ואינו רואה שום חסרון בחבירו האיך יוכל להשפיל עצמו להכיר החסרון של כל איש ואיש מישראל אכן לזה צריך סייעתא דשמיא שהקב"ה יוריד אותו קצת ממדרגתו ואף שנראה אז כקצת ירידה אבל באמת הקב"ה עושה זאת שיכיר ויראה בחסרון חבירו להוכיחו על מעשיו וירידה זו צורך עלי' כמ"ש ומתלמידי יותר מכולם. והנה גם לאידך גיסא מי שהוא במדרגה הקטנה עד למאוד ורוצה מכאן והלאה לעזוב את דרכו ומעשיו הרעים אבל אינו יכול להתחיל בעבודת השי"ת כי עיניו ולבו וכל אבריו הם כבר מקולקלים רעים וחטאים לה' מאוד ואין בכחו להתחיל באיזה דבר טוב גם אז צריך לסייעתא דשמיא שהקב"ה יתן לו קצת התנשאות שיוכל להתחיל בעבודת השי"ת וה' מוריד ומעלה משפיל ומגביה שמי שהוא במדרגה גבוה לפעמים הקב"ה משפילו להוכיח את חבירו שישוב מדרכיו הרעים ומי שנשפל הקב"ה מגביהו קצת שיוכל להתחיל בתשובה. וזה נ"ל פי' הפ' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל כי ידוע דיעקב נקרא מי שהוא במדרגה הקטנה וישראל נקרא מי שהוא במדרגה הגדולה כשא"ה לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים וגו' וז"ש כעת יאמר ליעקב. ר"ל למי שהוא במדרגה הקטנה. ולישראל. מי שהוא במדרגה גדולה לשניהם יאמר. מה פעל אל כי אלו שניהם צריכים לפעולת אל יתברך זה יצטרך להשפילו וזה להגביהו כמבואר. והנה משה רבינו ע"ה בעת שהיה מוכיח את ישראל להכניע את לבם לאביהם שבשמים מוכרח הי' ליפול ולירד קצת ממדרגתו לומר תוכחה כנ"ל וזה הי' נראה לכאורה לרעה. וזש"ה וילך משה

וגו' ע"ד המבואר בלק"ת פרשת שמות עה"פ לכה ואשלחך וגו' דהליכה מורה לרעה עיי"ש. והיינו שהי' מוכרח ליפול ממדרגתו שנראה לכאורה בעיני האדם לרעה כל פעם שהי' מוכיח את ישראל ולכן קודם מיתתו שלא יכול עוד לירד ממדרגתו הגבוה כמש"ה תוסף רוחם יגועון כנודע אמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבא כלומר ליפול ממדרגה הגבוה שהיא בבחינת לבא למדרגה הקטנה המרומז בתיבת לצאת כי יציאה מורה בחי' עומד בחוץ ממדרגה הגבוה. והן הן דברי המדרש עה"פ וילך משה אין וילך אלא לשון תוכחה כי רק בתוכחה צריך ליפול ממדרגה הגבוה ואף שנראה לכאורה לרעה כמרומז בתיבת לכה אבל באמת ירידה היא צורך עלי' וצריך לזה סייעתא דשמיא וזה שגמר אומר חזו מפעלות אלהים שתראו מה פעל אל בזה להשפילו ממדרגתו ולאיש הנצרך לתוכחה הוא מגביה קצת כדי שיוכל לעבוד את השי"ת והבן:

האזינו

יערף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירם עלי דשא וגו' כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו. בביאור מקראי קודש הללו האירו לנו מפוהתה"ק בהשכל ודעת. ולדעתי נראה הכוונה בזה בהקדם דברי המדרש (ילקוט תהלים) נפש החוטאת באם תתכפר. נבואה אמרה נפש החוטאת תמות שאלו לתורה וכו' יביא קרבן ויתכפר שאלו להקב"ה אמר יעשה תשובה לפני ויתכפר לו הה"ד טוב וישר ה' עכ"ל וכבר נאמרו ונשנו בזה במפו' ויתבאר לדעתי עפי"ד הקדושת לוי בביאור המדרש (אמור) ולקחתם לכם ביום הראשון ראשון לחשבון עונות. כי בר"ה עושין תשובה מיראה וזדונות נעשו כשגגות מוטב שאל יזכרו כלל אכן בסוכות זמן שמחתינו שעושין תשובה מאהבה אז יבואו לחשבון על כל הנעלם שהי' מכוסה עד עתה כי על כל אלה יביאו למשפט ולחשבון הזכיות וזהו ראשון לחשבון עונות לחשבם לזכיות עכדה"ק:

והנה עיקר תשובה מאהבה היא לעבוד את ה' מיראה הרוממות לירא מפני השם הוי' ב"ה לעבדו בלב שלם ולא שיהי' עובד את עצמו מחמת יראת העונש כי עיקר רצונו של הבורא יתעלה הוא שנעשה תשובה מאהבה מיראת רוממותו יתברך כמש"ה ועתה ישראל מה ה"א שואל מעמך כי אם ליראה את ה"א דייקא ולא יראה אחרת כלל. שובה ישראל עד י"א. אם תשוב ישראל אלי תשוב. והנה להגיע תיכף למדה הזאת עבודת אהבה הוא דבר גדול מאוד וקשה לעשות כן בתחלתו. ע"כ בחמלת ה' עלינו נתן לנו את הימים הקדושים הנוראים בראשית השנה אשר בו יטהר עצמו כל איש ישראל מכל כתמי ולכלוכי עונותיו ולהרגיל עצמו בעבודה בעת בואו לפני מ"ה ואח"כ יוכל

לזכות לעלות מעלה במדרגה הגדולה לעשות נ"ר לרצונו יתברך ולהגיע לבחי' יראה הרוממות וע"י התשובה מאהבה נתקן ג"כ את התשובה הקודמות שהי' רק מחמת יראת העונש כי מעתה הזדונות אשר ע"י התשובה מיראה הקודמת נעשו כשגגות עתה ע"י תשובה מאהבה יתהפכו כולם לזכיות להרבות עלינו זכיות עד אין קץ לטוב לנו ולכל עמו בית ישראל בשנת גאולה וישועה ונודע כי מי שהוא עובד מיראה אמתיות יראה הרוממות הדבר הזה ישאר לעד לדור דורים ואינו פוסק וכמ"ש בסה"ק ובייטב לב בפ' ראה ובכ"מ פי' בזה הפ' מי יתן והי' לבבם זה ליראה אותי (דייקא) למען ייטב להם ולבניהם לעולם משא"כ מי שעובד מיראה תתאה הוא הדבר אשר יוכל לעמוד ימים רבים ופוסק לאחר זמן. ובזה יובן המדרש שאלו נפש החוטאת במה תתכפר היינו איזה דרך שיבקש לו לכפרת חטאיו ע"ז נאמר נפש החוטאת תמות. שיעשה תשובה מיראה שהחי יתן אל לבו יום מועד לכל חי וסופו לעפר ועי"כ יגיע לו כפרה על חטאיו. וכ"כ התורה אמרה יביא קרבן והיא ע"ד דאיתא בסה"ק עה"פ אדם כי יקריב מכם קרבן שהעיקר הקרבן אשר האדם מביא הוא שיביא א"ע ויחשוב בדעתו שכל הדברים אשר עושים להקרבן הי' נצרך לעשות לו לגופו ע"י חטאו אשר חבל ופגם באבריו. אכן זהו רק בבחי' תשובה תתאה וסופו להיות נפסק והולך כנ"ל אבל העיקר הוא שיהי' על לבו תמיד יראת הרוממות כי דבר הזה הוא המתקיים לעולם והקב"ה חפץ חסד לרחם על בריותיו וע"ז אמר הקב"ה יעשה תשובה לפנ"י דייקא היינו ליראה אותי יראת הרוממת בלי שום יראה אחרת ואז יתכפר לו למען ייטב לו ולזרעו אחריו. ומשם בארה ביאור הכתוב יערף כמטר לקחי. היינו דברי התורה. כטעם כי לקח טוב נתתי לכם כאחז"ל ועיין ברש"י כאן. שאמרה יביא קרבן זה הוא כמטר שפוסק לפעמים ונעצר וכ"כ מי שעושה תשובה מיראה נפסק ותמוט ממנו. אכן תזל כטל. שאינו פוסק. אמרתי היינו מה שאני אמרתי יעשה תשובה לפני יראה הרוממת זה הוא כמו הטל שאינו פוסק ואינו נעצר כי הוא דבר המתקיים. ולזה גמר אומר כי שם ה' (דייקא) אקרא היינו יראה הרוממת אז הבו גודל לאלהינו הכוונה כמו שכתבנו שע"י תשובה מאהבה האמתית נתקן ג"כ את התשובה הקודמת שהי' מיראה תתאה ונשארו שגגות כי לאחר כן הזדונות והשגגות יעשו זכיות להתהפך לטובה עלינו ועל כל עמו בית ישראל והבן. כי שם ד' אקרא הבו גדל לאלהינו. הנה כבר אמרו חכז"ל קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים ובמה מקשט האדם עצמו בזה שמדבק עצמו בכל לבבו נפשו ומאדו במדותיו של הקב"ה וכל מחשבותיו דיבוריו ומעשיו קדושים לד' ומקיים בנפשו שויתי ד' לנגדי תמיד ואז יהי' מובטח שיתקבלו באהבה דבריו ותוכחתיו כאשר יבקש זאת גם מאחרים שיקשטו

עצמם במעשים טובים ליתן כבוד ויקר להבורא יתברך מלכו של עולם. וז"ש כי שם ד' אקרא אם אנכי בעצמי מעומק הלב קורא בשם ד' אזי אוכל לומר גם לאחרים הבו גודל לאלהינו ולא אהי' כקול קורא במדבר כי יכנסו הדברים באזני שומעיהם ובלבותם ויעשו פרי קדש הלולים לתורה ולתעודה:

ברכה

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל ופי' רש"י ז"ל שנשאו לבו לשבור הלוחות והקב"ה הסכים לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת. וצ"ב. ונ"ל בקישור סיום התורה לעיני כל ישראל בתחלתה בראשית ברא אלהים וגו' והארץ היי' תהו ובהו וגו' עפימ"ש בס' באר מים חיים לפ' הפ' בראשית ברא אלהים וגו' ששניהם כאחד נבראו כמאמרם (חגיגה י"ב) וע"כ מחמת שהמשפיע והמקבל היו עומדין כאחד ביחד בלי שום ריחוק מקום ביניהם לכן והארץ היתה תהו ובהו שנעשה השבירה היינו שבירות הכלים הידועים ורמוזים בפ' ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבנ"י וימלוך באדום בלע בן בעור וגו' ובודאי לא דברה תורה במתים לספר שמות מלכי אדום וכו' אכן הכל המה סודי ורזי התורה והמה רומזים לשבירת הכלים עיי"ש באריכות. ובזה יש לפרש מה שפי' רש"י ז"ל עה"פ ואת כל ארץ נפתלי עד הים האחרון ד"א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראה הקב"ה כל המאורעות וכו' עד שיחיו המתים:

והנה מקום יש בראש לומר שכשראה משה רבינו ע"ה דורות האחרונים איך שהגיעו לתכלית השפלות בביטול תורה ותפלה ופרנס שלהם גם כן לפי הדור ואין נביא ומוכיח על פשעם וחטאתם ולהלהיב את לבם לאביהם שבשמים וע"ז מגושמים המה בתכלית הגשמיות ע"כ נרתע משה רבינו ע"ה לאחוריו והי' מצטער מאוד על המראה הזה אמנם אח"כ נתיישב לבו והי למנחם ולמשיב נפשו שאדרבה מזה יהי' קידוש השם יתברך שיתגלה שמו יתברך עלינו ויצמח ישועה גדולה לישראל כי ע"י שאומה הישראלית הם בתכלית השפלות ובמעלה התחתונה נעשה דוגמת השבירות הכלים הידועים כנ"ל ואם כן אח"כ יתחדש כנשר נעוריהם ויזכו אח"כ לעולם החדש חיי נצחית (ועיין בספר ישמח משה בפתיחה לס' בראשית מש"ש לפ' הפ' נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל) וזהו הי' כוונת משה רבינו ע"ה בענין שבירת הלוחות לעיני כל ישראל ר"ל כיון שאנשי דורות האחרונים בראותם בימיהם איך שהגיעו לתכלית השפלות עם מנהיגיהם ומנהלם גם כן לפי דורם ואם כן ייראו לנפשם ויחשבו בלבם שח"ו נתחייבו שונאי ישראל כלי' ע"כ

הראה להם משה רבינו ע"ה שבירת הלוחות לעיניהם דייקא שלא יפחדו כי אדרבה ע"י השבירת הכלים יצמח ישועה גדולה וקידוש שמו יתב' עלינו שיתחדש עולם חדש ותיקון כל פגם בחיי נצחית. וכ"ז נשמע מהפ' בראשית ברא א' את השמים ואת הארץ והארץ הי' תהו ובהו והיינו שע"י שהי' תהו ובהו בבחי' שבירה הי' אח"כ בראשית ברא א' את השמים ואת הארץ שנברא עולם חדש וזהו קישור סיום התורה לעיני כל ישראל היינו שבירת הכלים עם בראשית ברא א' את השמים וגו' והארץ הי' תהו ובהו שהיא גם כן בחי' השבירה והתיקון שעולה מזה שע"י שהם במעלה התחתונה בבחי' שבירה יצמח להם אח"כ עולם חדש וחיי נצחית כמו בבראשית ברא א' את השמים ואת הארץ והבן:

השמטות לפ' נח

וידבר אלהים וגו' צא מן התבה וגו' במדרש זש"ה כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. וכתיב לכל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים זמן הי' לנח לכנס אל התיבה שנאמר בא אתה וכל ביתך אל התיבה וזמן הי' לו שיצא ממנה שנאמר צא מן התיבה כיון שבא זמנו לצאת לא קבל עליו לצאת אמר אצא ואהי' פרה ורבה למארה עד שנשבע לו הקב"ה שאינו מביא עוד מבול לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח. ע"כ וצ"ב. והנ"ל בהקדם מה שפי' רש"י ז"ל עה"פ ויעש נח ככל אשר צוהו ה' זה ביאתו לתיבה ועמדו ע"ז באוה"ח ובבאר מים חיים הלא מקרא מלא דבר הכ' ויבא נח וגו' אל התיבה וא"כ כל הפ' הזה מיותר אם נאמר שכוונתו על ביאתו אל התיבה. ולי נראה לדקדק עוד בזה למה דקדק רש"י ז"ל לומר דייקא זה ביאתו לתיבה הלא הרבה צוהו הקב"ה שיקח מכל הבהמות וחיות וכדומה ולמה הוציא רש"י ז"ל אחת ביאתו אל התיבה מן הכלל לומר שרק לזה נתכוין. ויתבאר עפי"ד אאמ"ו זצוקללה"ה בספר ייטב לב עה"פ נח איש צדיק תמים וכו' עפי"ד חז"ל שכל מעשיך יהי' לשם שמים וכתיב בכל דרכיך דעהו וכמו שצריך לעבוד את הבוב"ה בתורה ותפלה כ"כ צריך לעבדו בכל ענינים באכילה ושתיה ומ"מ באמונה ודיבורים עם בני אדם שתהא עבודתו תמה לשם שמים לצורך המביא לעבודתו וכמבואר באו"ח סי' רל"א עיי"ש ואפילו כשעוסק עם ב"א מחשבתו תהי' דבוקה בהשי"ת וכבר כ' בסמ"ג ובספר שע"ת לר"י השמר לך פן תשכח את ה' הוא מכלל הל"ת שבתורה עיי"ש בגמר דבריו ביאור הפסוק. הנחה זו תורנו לדעת כי זאת תורת האדם וזה כלל גדול ויסוד מוסד בעבודת הש"י שביותר צריך לזרז עצמו בדבר שיש בה הנאת הגוף צריך ג"כ לעבוד את בוראו תמיד במכל ענין וענין. והנחה זו תאלפנו לדעתו של נח בעת ביאתו אל התיבה אף שהי' מצוה ועומד מאתו ית' אבל הי' בה ג"כ

הנאת הגוף הרבה שע"י המצוה הזאת ינצל מכל בני דורו והי' קשה מאוד לעמוד בזה נגד יצרו שלא יעשהו אלא למען ציוי הבורא ית' ולא להנאת עצמו כלל וכלל ע"כ העיד עליו הכ' ואשתבוחי' אשתבח בי' באומרו כי אותך ראיתי צדיק לפנ"י דייקא שלעין הרואה יראה שביאתו אל התיבה הי' למען הציל נפשו ותרם וממטר מי המבול אבל הכ' העידו שלא כיון גם בזאת רק לקיים מצות השם וזה אמרו לפני שזה לא נגלה לשום נברא בלתי לה' לבדו היודע מחשבות. וז"ש ויעש נח ככל אשר צוהו ה' ג"כ לכוונה הנ"ל בא לשלול שלא עשה למען הציל חיותו רק למען שיקיים רצון השי"ת ורק זאת הי' כל מגמתו וא"ש דברי רש"י ז"ל זה ביאתו אל התיבה כי בשאר המעשים שנצטוה דהיינו שיקח מכל הבהמה וחיות וכדומה אין בה שום הנאת הגוף כי עדיין לא הותר לו לאכול מבע"ח ומאי רבותי' דנח במה שקיים מאמרו ית' אך ביאתו אל התיבה שהי' להנאתו ולצרכו ע"ז דייקא אמר ויעש נח כאשר צוהו ה' שלא עשה אלא לכוונה כאשר צוה ה' והבן:

והנה ידוע דברי ז' בסי' י"א עה"פ וזרח השמש ובא השמש וזה שאמר ובא השמש כונתו על שקיעת החמה ולמה נקרא השקיעה בשם ביאה הוא מחמת כששוקעות הוא חוזרת אל עולם העליון מקום אשר כבוד השם שוכן בתוכו לכן נקרא בא השמש כי כל הליכה אל דביקות הבורא ב"ה נקרא ביאה וההפרד מדביקותו ית' נקרא יציאה. וז"ש בא אתה וכל ביתך אל התיבה ולא אמר לך אלא בא אתה כי בעת ביאתו אל התיבה שלא הי' לו גם בזה שום כוונה אלא למען המצוה יהי' בדביקות גמור למצות הבוב"ה לכן לזאת יקרא ביאה לסיבת התדבקות בו ית' וע"כ אמר ב"א אתה וגו' כי אותך ראיתי צדיק לפנ"י כנ"ל. אמנם אח"כ כשאמר צא מן התיבה לא אמר בא מן התיבה הוא לסבת המדרש הנצב פתח השער שלא רצה לצאת עד שנשבע לו הקב"ה ובאמת הי' לו גם אז להיות בבטחון גמור להשי"ת ושלא לחקור כלל אחר דרכיו אם כך צוהו לצאת מן התיבה בהדי כבשא דרחמנא ל"ל והי' לו לעשות מצות השי"ת ותהוי יציאתו כביאתו ויען שהי' הלך וחסר מדביקותו ואמנותו לכן נאמר לו צא מן התיבה כי הי' אז בבחי' יציאה:

אך עכ"ז איכא למימר שנח לא חטא כלל ולא עשה זאת מחמת העדר הבטחון והדביקות כי ידוע שלפעמים צריך לעשות איזה דבר המנגד וההפכי אף שנראה כקצת ירידה מ"מ אם רואה שמזה יצמח איזה טובה ורצון הבורא ב"ה צריך למסור נפשו ולעשות זאת אף שנראה כחטא והוא ירידה שצורך עלי' והנה גם מזה נצמח טובה גדולה שנשבע הקב"ה שאינו מביא עוד מבול לעולם ושזהו גם רצון הקב"ה כמה"כ כי לא אחפוץ במות המת לכן עשה זאת שעבר על דברי הקב"ה ולא זז משם עד שנשבע לו כו'. והן הן דברי המדרש עה"פ צא מן התיבה ירמוז שהי' אז בבחינת יציאה שנפל ממדרגתו קצת ועז"א

לכל זמן ועת לכל חפץ זמן זה הי' לנח לכנס לתיבה שנ' בא אתה דהיינו שיקרא בשם ביאה יכונה למדרגתו המעולה וזמן הי' לו לצאת ממנה ירצה למה שאמרנו שלפעמים עת וזמן לירד ולצאת ממדרגתו ורמז זה באמרו צא מן התיבה. ושלא יעלה עה"ד שנפל ממדרגתו ולא הי' יציאתו כביאתו לאשר אמר צ"א מן התיבה ע"ז גמר אומר המדרש כי גם היציאה הוא לספר בשבחו כי ע"י שלא רצה לצאת כשבע לו הקב"ה שאינו מביא עוד מבול לעולם וקיים גם בזה רצון הבורא כנ"ל:

לפ' לך

ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו' ויל"ד באמרו הוציא לחם ויין ולא אמר הביא לחם ויין. ובמדרש רבה פליגי רבי שמואל בר נחמן ורבנן רבי שמואל אמר הלכות כהונה גדולה מסר לו לחם זה לחם הפנים ויין אלו הנסכים ורבנן אמרי תורה גילה לו שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. ונראה ביאורו כי הנה כתיב אצל אברהם וירק את חניכיו שמונה עשר ושלש מאות איש ובזה הלך ללחום את הארבעה מלכים ולכאורה דבר זה ינגד לשכל האנושי אשר שלש מאות איש ילחמו וינצחו את הארבעה מלכים הגדולים והגבורים ובפרט לפי"מ שאמרו ז"ל במס' נדרים והובא ברש"י כאן שלא הי' עמו רק אליעזר לבדו שמנין שמו שי"ח בודאי דבר זה יוצא מהיקש הטבעי ואך ע"י גבורות ונפלאות הבורא יוכל להציל את לוט וא"כ כל הטורח למה לעשות מלחמה אם גם בזה הי' חוץ לדרך הטבע. אמנם כן הן מודעת זאת שכל עניני האיש מיום הולדו אשר צריך לעשות איזה פעולות לכל ההצטרכותו וכן אודות הפרנסה שצריך לעשות עסקים הרבה ובאמת כל הפעולות הללו אינם פועלים כלל וכלל זולת ישועת השי"ת אשר נותן לו טרפו וחוקו מידי יום ביומו רק כי כן גזרה חכמתו ית"ש כמו שאמרו ז"ל יכול יהא יושב ובטל ת"ל וברכתיך בכל אשר תעשה שהברכה תחול ותתן כחה בעשי' ובעוה"ר יש כמה אנשים אשר טח עיניהם מראות והולכים בשיטתם אשר פרנסתם וכל ההצטרכותם כחם ועוצם ידם עושה לחם אבל באמת אמרו כל כל דהו משמע וזהו מצד היצר סוכן בקרבם וזה לך האות מאיתן המזרחי אאע"ה ראש המאמינים עת שהלך ללחום עם המלכים האדירים אנשי השם בעולם ונצחם ובלתי שום ספק לא יעלה עה"ד שגבר מהם בכחו כנז"ל אך עכ"ז הי' צריך לעשות פעולתו זו להריק את חניכיו אף שכל זה אינו שוה כלום עפ"י שכל הטבעי. וכ"כ הן המה כל מעשה בני אדם ופעולותיו. וכלפי שאמרו רבותינו הביאו לפני עומר כדי שאזכור לכם תבואות שבשדה הביאו לפני ביכורים שאזכור לכם פירות הארץ וכ"כ בענין לחם הפנים דכתיב ונתתם לחם פנים לפני תמיד והענין הוא

כדי שיזכור להם הקב"ה שצריכין ללחם. ובעוה"ר עתה שחרב ביהמ"ק והוסר התמיד אין לנו קרבנות ולא לחם הפנים התורה הוא במקום קרבנות כנודע והנה איתא בסה"ק ישמח משה למוזללה"ה לפ' הפ' בזעת אפיך תאכל לחם שהתורה נקראת לחם ואם מזיע הרבה על התורה מקיים בזה הפ' בזעת אפיך תאכל לחם ואין צריך עוד להזיע על הלחם של פרנסתו שבא לו אח"כ ומקרא מלא דבר הכתוב אם בחקותי תלכו שתהי' עמלים בתורה ונתתי גשמיכם כו' כשמיענה מן הדא דהתורה מסוגלת מאוד להפרנסה וז"ש בשעת חזרתו של א"א מהמלחמה שנצח את המלכים ומלכי צדק מלך שלם הוציא ר"ל שמצא דבר חדש לחם ויין שהוא חייו ועיקר פרנסתו של האדם זה לא נתהוה ברבות הפעולה רק אדרבה עשה מלאכתיך עראי כאשר א"א לא נצח בכחו רק עשה פעולה כ"ד לקיים וברכתיך בכל אשר תעשה והכל הוא רק בידי שמים. ועדיין צריכין למודעי באיזה זכות יצו השם את הברכה בעשי' זוטרא וקלה וע"ז פליגי ר"ש ורבנן שר"ש אמר לחם זה לחם הפנים והנסכים שמזה נצמח הפרנסה מענין הקרבנות וע"י שנותנים לחם לפניו ית' שיזכור להם שצריכין ללחם ורבנן אמרו לחם ויין זה תורה שגילה שאף מהתורה נצמח הפרנסה שמקיים בזעת אפיך תאכל לחם שעייגע עול התורה ועבודה והבן:

אחר הדברים האלה הי' דבר ה' וגו' אל תירא אברם אנכי מגן לך וגו' ובמד"ר האל תמים דרכו זה אברהם שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך אמרת ה' צרופה שצרפו בכבשן האש מגן הוא לכל החוסים בו אנכי מגן לך שכרך הרבה מאוד. יתבאר בהקדם שפי' רש"י ז"ל בפ' אל תירא אברם וגו' שהי' מתיירא על שהרג כמה נפשות ועז"א לו הקב"ה אל תירא אברם אנכי מגן לך שלא תענש ע"ז וצ"ל מעיקרא מאי קסבר הלא מסתמא כשהלך א"א לעשות איזה דבר עשה חשבון בנפשו אם זהו רצון הבורא ואז יקרב לעשותו וא"כ קשה לבסוף מה קסבר אשר מורא עלה על ראשו על איבוד הנפשות הלא בוודאי שקיל וטרי מקדם ראש שאין בזה שום פגם וחטא. אכן י"ל בדרכי העבודה כי הנה אף שבכל המעשים אשר האדם עובד בהם את השי"ת צריך שיהי' גם מחשבתו לש"ש ושלא יתערב בה שום מחשבה חיצוניות עכ"ז אינו צריך להמנע א"ע מעשיית המצוה ההוא אם נכשל בה במחשבה בלתי רצוי' וע"ז נאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אף שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה וע"כ אם אירע שעשה איזה מצוה ומתיירא אח"כ שמא בעת העשיי' נפל במחשבתו איזה פני' שהוא שלא לשמה אין צריך להתחרט אז על קיום המעשה ההוא כי אף אם נניח שכן הי' האמת שהי' בדעתו איזה מחשבה זרה ג"כ לא ימנע מעשיית המצוה כיון שהמצוה בעצמותה נעשית אך צריך לעשות תשובה

על המחשבה פגולה ויקבל על עצמו בקבלה בלב שמהיום והלאה לא יתור לבבו ויקיים המצוה במחשבה ובמעשה כראוי:

אמנם יש עבודה אחרת אשר לפעמים צריך לעשות איזה דבר אף שהוא אחת ממצות השם אשר לא תעשנה מ"מ צריך לעשותה לסיבה שממנה יצמח איזה טובה ורצון הבוב"ה כעין עבירה לשמה הנזכר בגמרא שאף שהמעשה בעצמותה היא רע וחור אם מחשבתו היא טוב הוא גדול ממצוה שלא לשמה. ובזו העבודה צריך זירוז יותר שלא יהי' בו מעורב שום פני' אחרת ח"ו כי במעשה כזו אם מתיירא אח"כ שלא הי' במחשבתו לש"ש בלתי לה' לבדו ממילא צריך לעשות תשובה על כל קיום המעשה שעשה כי בשלמא בעשיית מצוה ממש שהמעשה בעצם הוא טוב אז אף אם אירע שבמחשבתו לא הי' טוב הוא מצוה שלא לשמה בהכרח משא"כ במעשה כזו שהדבר בעצם רע ואך הטוב אשר בקרבו משום שעושהו לשמה שיצמח ממנה איזה רצון הבוב"ה וא"כ אם הטה את מחשבתו לדברים אחרים בלתי רצוים לפניו ית' אין כאן לא מחשבה ולא מעשה והיא עבירה גמורה וצריך לשוב על כל המעשה ההוא. אמור מעתה שזה הענין הי' באברהם אף שכשהלך עשה באמת חשבון בנפשו אם בזה שהולך להרוג כמה נפשות יש בו רצון הבורא ב"ה ושפיר גמר בדעתו כי ראוי ויאה לעשות זה אבל אח"כ שהי' ירא לנפשו אולי געל במחשבתו להנאתו או לסיבת נקמה וכדומה ממילא הי' מתיירא על כל המעשה שעשה במה שהרג כמה נפשות ואין כאן לא מצוה ולא מחשבה כנז"ל. אמנם לפי מה שאמרו שלא הי' לאברהם שום נטי' לרע כלל שהפכו כלו לטוב שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך בשני יצריו ממילא לא הי' לו להתיירא עוד כלל כי כל זה הענין שייך באדם אשר נפשו עדיין לא מטוהרה מחלאת היצר יוכל ליפול במחשבתו בעת עשיית המצוה מחשבת חוצי אבל באברהם אבינו ע"ה שלא היה לו שום נטי' לרע כלל וגם היצה"ר כבר הפכו כלו לטוב א"כ מה הי' לו לירא מפחד מחשבה רעה כיון שאין יצרו עומד על גביו ולא הי' לו שום נטי' לרעה. וז"ש לו הקב"ה אל תירא אברם אנכי מגן לך מזה החטא שאתה מתיירא כדברי רש"י ז"ל כי שכרך הרבה מאו"ד שם רומז למ"ש ז"ל טוב זה יצ"ט מאוד זה יצה"ר וע"ז אמר שכרך הרבה אף וואו"ד זה היצה"ר ר"ל שהפכו כלו לטוב ויקבל שכר גם עבורו ואם כן ממילא אין לך להתיירא עוד מזה החטא:

וז"ש המדרש ע"ז הה"ד האל תמים דרכו זה אברהם שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך דהיינו בשני יצריו שהפכו כלו לטוב ואמרו ז"ל בכל לבבך בשני יצריך אמרת ה' צרופה שצרפו בכבשן האש ונתעלה אח"כ לסיבת מסירת נפשו שלא הי' לו עוד שום נטי' לרע כלל מגן הוא לכל החוסים בו אל תירא אברם אנכי מגן לך דהיינו שהי' מגן לו אך החטא

ע"י כל אלה שלא הי' לו שום נטי' לרע כלל ולא הי' יכול לחטוא במחשבתו רק כלו קודש לה' והבן:

לפ' וירא

איתא במדרש וז"ל כשראתה שרה שמשה לא יכנס לארץ ישראל אמרה גרש את האמה הזאת ואת בנה עכ"ל והיא פלאי. ונראה ביאורו דהנה מודעת זאת אשר הערב רב היוצא ממצרים הן הם גרמו לנו כמה וכמה רעות ומשה רבינו ע"ה קרבם וגיירם וכוונתו הי' לגייר גרים להכניסם תחות גדפי דשכינתא והמה הי' בעוכרינו ויסבו ויניעו את לב בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' עד שעשו להם עגל מסכה וימירו את כבודו בתבנית שור וגו' ודין גרמא כמה רעות וצרות אף שכוונת משה רבינו ע"ה הי' לטובה כנ"ל שרצה להיות ממזכי הרבים אבל הם השחיתו גם את ישראל עם קדוש בהתערבם עמהם ותהי לעד שהקב"ה אמר לו לך רד כי שחת עמך היינו העם שלך שאתה העלית מארץ מצרים הם השחיתו התעיבו הכל:

והנה איתא בזוה"ק סו"פ תשא ובמפרשים אשר חטא העגל גרם שלא יכנסו לא"י גם משה לא יכנס שהוא גרם במה שלקח את הערב רב. למעשה העגל עיי"ש בדבריהם מבואר מזה גודל החסרון שהי' בלקיחת הערב רב. והנה י"ל דזה הי' גם פלוגתת אברהם ושרה אם לגרש את ישמעאל אם לקרבו שמסתמא גם אברהם אבינו ע"ה הכיר את ישמעאל מה טיבו אלא משו"ז לא רצה לגרשו כי רצה להכניסו תחת כנפי השכינה אמנם שרה אמנו רוח אחרת הי' עמה אשר אמרה שיותר טוב לגרשו ולרחקו כדי שלא יטה גם את לבב יצחק לסור מאחרי ה' ותורתו כאשר הי' בלקיחת הערב רב שרצה משה לקרבם ולהכניסם תחת כנפי השכינה ולבסוף השחיתו גם את ישראל זרע אברהם יצחק ויעקב וז"ש כשראתה שרה שמשה לא יכנס שזה הי' על ידי שגרם לחטא העגל בלקיחת הערב רב כנז"ל א"כ זכינו לדין שיותר טוב הוא לרחק את הרע כדי שלא ישחית את הטוב ולכן גרש את האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה עם בני יצחק כדי שלא להחטיאו ח"ו וק"ל (אח"ז מצאתי בס' דברי שלמה עה"ת שפי' גם כן כמו שכתבתי ומשנה לא זזה ממקומה):

במסורה ואחשד גם אנכי אותך מחטו לי. חלילה לי מחטא. אשמרה דרכי מחטוא. יתבאר כי הנה אמרו ז"ל הבא לטהר מסייעין לו שהקב"ה שומר את כל הרוצה באמת לילך בדרכיו שלא יבוא לידי חטא ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו. אמנם הדין נותן דזהו רק באם הוא שומר עצמו בכל מה שבידו לעשות שלא יחטא ועושה לעצמו

התפעלות וגדרים וסייגים לעבודת הבורא ית' וכלפי שאמרו שיצרו של אדם מתגבר עליו ולא בכח יגבר איש לכן היא הנותנת שהקב"ה עוזרו ועומד לימינו לשמרו ולהצילו מידו שאל יביאהו לידי שום חטא ועון אכן באם האדם ישב ובטל ולא יעשה המוטל עליו במלחמת היצר ואך יהי' לבו נכון ובטוח בה' שיצילו מלבוא לידי חטא אז אין הקב"ה שומרו ומצילו כלל:

והנה מבואר בדברינו כ"פ בשם ספה"ק אשר יסוד המוסד העיקרי שלא יבא לידי חטא הוא הסגולה לתקן מדת היסוד וכ"כ הוא ברית הלשון המכוון נגד ברית המעור שבשנים הללו אם יתקנם בתיקון גמור אז יוכל להנצל מכל חטא ועון והקב"ה ישמרהו אז מרשת היצר כי בתיקון היסוד נבנה כל הבית כנודע. וזאת תורת המסורה ואחשוך גם אנכי אותך מחטוא לי שם רומז שהקב"ה שומר את האדם מחטא לו. אמנם זהו רק אם חלילה לי' מחטוא היינו להכוונה שאמרנו שבראשית צריך האדם לשמור אותו ואם שומר עצמו באמת מכל צד שלא יחטא אז הקב"ה עזרו ושומרו. ובמה יזכה את ארחו להנצל מחטא והי' כמשיב הסגולה לזה אשמרה דרכי שם רומז לברית המעור כטעם דרך גבר בעלמא (יסוד נקרא דרך כטעם האשה נקנית בג' דרכים דאריך ודאבא ודאמא ועיין בזוהר ויחי דף רל"ז ובזוהר בשלח דף כ"א) מחטוא בלשוני היינו ברית הלשון הללו אם ישמור את עצמו אז הקדוש ב"ה יצילהו וישמרהו מכל חטא ופשע והבן:

לפרשת תולדות

ויצא הראשון אדמוני במדרש רבה אמר רבי חגי בשם ר' יצחק בזכות ולקחתם לכם ביום הראשון אני נגלה לכם ראשון שנאמר אני ראשון ואני אחרון ופורע לכם מן הראשון זה עשו שנאמר ויצא הראשון אדמוני ובונה לכם ראשון זה ביהמ"ק ואביא לכם ראשון זה מלך המשיח וכו' עיי"ש. יתבאר ע"ד רמז דהנה דבר זה גלוי וידוע ומבואר בסה"ק דכל דבר נתפעל אך מההפכו כאשר האריך בזה בס' כלי יקר פ' חוקת עיי"ש אמרי נועם וכאשר כתב בזה זקיני בישמח משה עה"פ מי יתן טהור מטמא לא אחד. המורם מדבריהם אשר כל דבר לא יוכל להתגבר כ"כ אם היא יחידי בלי שום דבר המנגדו כי מההתנגדות וההפכיות נתעורר הדבר ונתפעל יותר. וזה נ"ל טעם הדבר במש"כ כי יצר לב האדם רע מנעוריו. ויצרו טמון בקרבו מיום הולדו והיצ"ט לא בא אצלו עד י"ג שנים ואז היצה"ר כבר הוא מלך זקן וכסיל ולמה עשה ה' ככה לאיש והוא הנותנת טעם לשבח למה שאמרנו כדי שיהי' להיצ"ט התנגדות והפכיות יתירה מיום בואו אל האדם שאז תגדל העבודה אשר יעשה אותם האדם שיתפעל הרבה ע"י התנגדות יתירה ולזה

אמרו טוב זה יצ"ט מאוד זה יצה"ר שהטוב הנצמח מהתנגדות שלו הוא טוב יותר מטוב הפשוט בעצם ולכוונה זו י"ל שסיבב המסובב שעשו נולד בראשונה אף כי באמת לא הי' עשו הבכור ולא לו משפט הבכורה כ"א ליעקב אחיו הקטן בני בכורי ישראל ואך לזה נולד עשו בראשונה כדי שיוכל להיות ורב יעבוד צעיר יען שהי' לו התנגדות גדול שהוא הי' הראשון ואם אחיו הקטן לוקח הבכורה אזי הוא בהתגברות יתירה והוא ביתר שאת ויתר עז ולכן בדין הוא שהרב יעבוד צעיר ועיין בסי"מ בפ' א"כ למה זה אנכי. וממילא שהבא והנצמח אח"כ זה הוא נקרא הראשון שהוא העיקר ולא מה שנראה בעיני האדם ועי"ז הי' יעקב הבכור ולו משפט הבכורה והוא הראש וראשון לכל דבר:

וזה שאמר ולקחתם לכם ביום הראשון רמז שיקחו להם מדרגת מהראשון שאינו כלום ולא נצרכה אלא להעדפה והתגברות יתירה שיתן בהבא והנצמח אחריו וצורך הלקיחה הוא שכמה פעמים שהיצר סוכן באדם קודם עשיית איזה מצות בהתנגדות גדול ודע כי זה אינו כלום והוא נצרך להמצוה שאח"כ ואל ימנע מעשייתה כי אדרבה יתוסף עי"ז רבות קודשא בהתגברותו כנ"ל וז"ש המד"ר בזכות ולקחתם וגו' אני נגלה לכם ראשון שנאמר אני ראשו"ן ואני אחרו"ן דהיינו שאף האחרון הוא ראשון שנתגבר ונקרא הוא ראשון אף שבראתי ראשון ואחרון אינו קודם רק בהזמן אבל באמת האחרון הכי נכבד שהקודם לו טפל אצלו ופורע לכם מן הראשון זה עשו שהי' ראשון ומוקדם בזמן ויעקב בהתגברו עליו הוא הראשון כנ"ל וזהו גם כן היסוד לבנין ביהמ"ק ולביאת המשיח במהרה בימינו אמן:

ויהי כי זקן יצחק וגו' צ"ל (א') אמרו לא ידעתי יום מותי ועתה שא נא כליך וצודה לי ציד אינו מובן לכאורה כלל הכי מחמת שלא ידע יום מותו ע"כ צוה לצוד לו ציד לאכול בתמי' ואמר והביאה לי מטעמים ואכלה בעבור תברכך נפשי למה לא ברכו בלי אכילת המטעמים וכבר עמד ע"ז הרמב"ן ז"ל. (ב) דברי המד"ר עה"פ כי הקרה ה' א' לפני וז"ל אם לקרבניך הקרה ה' שנאמר וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל למאכלך עאכו"כ והוא תמוה מה ק"ו הוא זה הלא אין לאלו שום שייכות להדדי. (ג) וירח את ריח בגדיו דרש שם במדרש כגון יוסי משיתא ויקום איש צרורות ובמ"כ וביפ"ת כתבו דדרש אית בגדיו אלא בוגדיו כדאיתא בש"ס וצ"ל מנ"ל לשנות הקריאה. (ד) ראה ריח בני כריח שדה כו' אינו מובן הדמיון לשדה אשר ברכו ה'. (ה) דברי המדרש שם מלמד שהראה לו הקב"ה ביהמ"ק חרב ובנוי ראה ריח בני הרי בנוי כמד"א ריח ניחוחי תשמרו כריח שדה הרי חרב כמד"א ציון שדה תחרש. ואשר אנכי אחזה בזה לבאר אשר ענין זה הוא ממש כענין סוד העקידה ומה ששייר לתקן בעקידה תיקן בכאן ואפרש שיחתי דהנה

איתא בישמח משה לפרש הפ' אלהים יראה לו השה לעולה בני עפי"ד התנחומא ריש פ' צו זאת תורת העולה מה עולה שהיא עולה לפני הקב"ה ומכפרת על ישראל כי בעת שעשה אברהם עולת האיל שנאמר וירא והנה איל אחר ומהו אחר אחר שראה הקב"ה כי בכל לבבו ובכל נפשו בא להעלות את יצחק בנו לעולה וכו' שם הבטיחו הקב"ה שבעת שיעלו בניו עולות שיקבלם מיד עכ"ל וביאור הדברים דמאז נצמח דקרבן בהמה מכפרת על אדם דהאבות הי' פועל דמיוני ואז הי' ממש יצחק לעולה ואף באיל נכנס נשמתו לכך מאז חשוב הקרבת הבהמה כאלו הקריב את עצמו וז"ש אלהים יראה לו השה בעתיד כשיהי' קודש לעולה בני עכ"ד. היוצא לנו מדבריו אשר מה שהקרבנות מכפרים על עונותיהם של ישראל כ"ז פעל ועשה יצחק אבינו בשעת העקידה שנאמר וירא והנה איל אחר אמנם תינח בזמן שבית המקדש קיים פעל ועשה מראש אבינו במה שרגל תמורתו איל להקריב לפניו שקרבנתם יהי' כפרתם אבל עדיין לא תיקן מה יעשו בזמן שאין ביהמ"ק קיים שאין עולה מכשרת ולא חלב ויותרת לכן לבי אומר שע"ז התכוין עתה קודם נתינת הברכות להשאיר אחריו ברכה להועיל לנו ולחיותינו בזמן עתה שאין ביהמ"ק קיים והוא עפ"י מאמרם ז"ל במסכת ברכות כ"ה ובחגיגה כ"ז בזמן שביהמ"ק קיים מזבח מכפר על ישראל עכשיו שלחנו של אדם מכפר ולכאורה דבר זה היא פליאה ונשגבה וכמו זר יחשב שהאדם עת אשר ישב על הלחם לרעבונו ולצרכו שיתכפר כמו הקרבת הקרבנות ורש"י ז"ל הרגיש בזה וכתב שהפי' בשולחנו של אדם הוא הכנסת אורחים. אבל לדעתי גם בלא"ה יש לפרשו כפשוטו עפי"ד מוזלה"ה בספר ישמח משה פרשת ויקרא שכתב לפרש ענין הקרבנות שהוא לכאורה נגד השכל והסברא דאם אדם חטא בהמה מה חטאה גם אינו מובן מה התועלת יש בזה ששוחט בהמות וישרפם וביאור הוא ז"ל שהעיקר הוא שישים החוטא אל לבו ויחשוב בעצמו מה זה שבשביל שחטאתי אני ישחט תמורתי בע"ח שלא חטאה ואין עול בכפה ובודאי אין זה כ"א השתעבדות הפחות להנכבד ממנו כי עי"ז הותר לו לשחוט תמורתו בע"ח הנה מזה יבא החוטא ליקח ק"ו בעצמו ומה הבע"ח לנגד האדם אשר לא בראו ולא גמלו כך על אחת כמה וכמה איך ראוי לאדם להשתעבד ולהכנע להנכבד ממ"ה הקב"ה שבראו והוציאו ואינו מסיר השגחתו ממנו אף רגע ומזה יבוא לחשוב עם קוניהו ולקרוע סגור לבו על חטאיו ופשעיו ויתמרמר מאוד וישיב בתשובה גמורה את"ד ז"ל ולפי"ז אשר כל ענין הקרבנות הוא רק שיחשוב החוטא בהשתעבדות הפחות להנכבד א"כ לזאת הכוונה אמרו ז"ל עכשיו שולחנו של אדם מכפר בהעלות על לבו מה ששוחט הבע"ח להעלותו

על שולחנו לאכילה מזה יבא לחשוב בהשתעבדות הפחות להנכבד והיינו טעמא דקרבן ודא ודא אחת הוא:

וז"ש לא ידעתי יום מותי שא כליך וגו' וצודה לי ציד שכיון שלא ידע יום מותו ע"כ רצה אז להשאיר אחריו ברכה ולתקן מה ששייר בתיקון העקידה שגם בעת חורבן המקדש יקרבו את קרבנם באכילתם ובמה שצוה להביא ציד לאכילתו עשה אז פועל דמיוני לזה. ומעתה יובנו דברי המדרש בטוטו"ד אם לקרבנך הקרה ה' שנאמר וירא והנה איל אחר למאכלך עאכו"כ כי הקרבן והאכילה שניהם על קוטב אחד יסובו כי גם בהמאכל עשה אז פועל דמיוני שיהי' תמורת הקרבן ומה בהקרבן עשה ופעל פעולה זו לעד ולדורות כדברי המדרש תנחומא עאכו"כ בפעולת האכילה שהוא נצרך על זמן שאין לנו שום תקנה לא כהן בעבודתו וכו' ומה לנו לעשות זולת פעולת אבינו בזה לשום המאכל תמורת קרבן והוא דבר הכרחי יותר מהקרבן שהוא בזמן שהביהמ"ק על מכונו עם הכהנים והלוים. וז"ש וירח את ריח בגדיו א"ת בגדיו אלא בוגדיו ר"ל שגם בעת שאין ביהמ"ק קיים אך מה שאוכל לצרכו גם בזה וירח את ריח ניחוח הקרבנות וז"ש ראה ריח בני הרי בנוי כריח שדה הרי חרב בכל אלה אשר ברכו ה' שגם בעת חורבנו ברכת ה' שרוי על ישראל ופועלים בכח אכילתם כמו בכח הקרבנות והבן:

לפ' ויצא

ויצא יעקב וגו' במד"ר רשב"נ פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים אל ההורים כמלפני ולמעבדני מאין יבא עזרי אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב בי' וכל טוב אדוניו בידו אני אין בידי לא נזם אחד ולא צמיד אחד וכו' חזר ואמר לית אנא מוביד סברי מן בריי אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ:

והנה כל המפורשים תלי זיניהם בפשט דברי המדרש וגם אני אמרתי בזה הרבה עיין בדברינו לעיל ועוד לאלקי מילין עפי"מ שנודע כי יש שני מיני נסיונות נסיון העוני ונסיון העושר והנה אף כי עניות מעביר על דעת קונו עכ"ז נמנו וגמרו ואמרו שגדול נסיון העושר יותר מן העוני ומצינו דהכ' הזהיר רק על נסיון העושר באמרו פן תאכל ושבעת וגו' ורם לבבך ושכחת. ואיתא בסה"ק אשר זה אינו רק בהעשירות הבא בידי ממערכת השמים אשר מזלי' גרם לי' העשירות זאת היא שכר הקרוב להפסד אשר יוכל להטות את לבבו מדרך החיים וע"ז נאמר יש עושר שמור לבעליו לרעתו ובזה הנסיון גדול מן העוני אמנם כן יש מי שזכה לעשירות והון רב בגזירת האומר ועושה לא עפ"י מזלו ומנהג העולם וזה העושר הניתן לו מאתו ית' לא יטה את לבו מדרך ה' כי הלא מאתו

לא תצא הרעות ואין לך רעה גדולה מזו באם יסור מאחרי ה' ע"י עשירות ובלתי ספק אשר ה' הנותן לו כסף וזהב ישמרהו ג"כ שלא יזיק לו לעבודתו וע"ז נאמר ברכת ה' הוא תעשיר וגו':

וזהו הנרצה בכוונת המדרש מאין יבא עזרי כלומר מאלו הב' בחינות אליעזר בשעה שהלך וגו' וכל טו"ב אדוניו בידו שלא הי' שמור לרעתו אף שהי' לו עשירות גדול עכ"ז עמד בצדקו ולא הזיקו נסיון העושר אני אין בידי לא נזם ולא צמיד שאליפז לקח ממני הכל כידוע מדבריהם ז"ל בפ"ק דמגילה עיי"ש (שאחר גזילת אליפז למד בבית עבר ועיין שם במהרש"א ובנזה"ק ריש פ"ז) ואם כן עמד הרבה בנסיון העוני עכ"ז הי' מיצר ודואג שמא בהליכתו לבית לבן ויתעשר שמה לא יעמוד בנסיונו של עושר חזר ואמר לית אנא מוביד סבריי מן ברריי ותהי זאת נחמתו בעניו עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ר"ל שכיון שעזרי מעם ה' ע"כ לא אירא ולא אפחד שחיק לי לעבודת הש"י כי מאתו לא תצא הרעות בשום אופן והבן:

ותהר עוד ותלד בן ותאמר הפעם אודה וגו' ובמדרש רבה הה"ד וקח מאתם מטה מטה לבית אב כו' י"ל"ד על אמרו בכפילא מטה מטה ב' פעמים ואפשר לרמוז למה דאיתא במדרש רבה עה"פ ומטה אהרן בתוך מטותם י"א הוא המטה שהיה ביד יהודא וי"א הוא המטה שהיה ביד משה וי"א הוא המטה שביד כל מלך ומלך וכו' ועתיד להיות ביד מלך המשיח במהרה בימינו שנאמר מטה עוזך וגו' ע"כ ובייטב לב לא"א מוזלה"ה ריש פרש' מטות כתב שהכוונה למה דאיתא במדרש רבה פרש' וארא שהקב"ה מסר שרביטו למשה שנאמר ומטה האלהים בידי ור"ל מטה האלהים שבידי לרדות אויבי ה' ולהטות לבב העם לשוב אל ה' וז"ש הוא המטה שביד כל מלך ומלך וביד מלך המשיח ב"ב שהוא צדיק מושל ביראת אלהים עיי"ש בביאור דבריו ואני מוסיף עוד שגם הוא המטה שביד יהודא כיוונו לזה על כי מזרע יהודא יצא מלכות בית דוד וזה היה הסימן חותמך ומטך פועל דמיוני על מטה העתיד להיות בידו וביד זרעו הוא מלך המשיח שמטה האלהים בידו. וז"ש וקח מאתם מטה מטה לבית אב לזה אמר בפ' שם רומז כי מלבד זה המטה הפועל דמיוני תכלית המכוון הוא עוד המטה אחר העתיד להיות ביד מלך המשיח ורמז על שניהם על המטה שביד יהודא ומטה שביד מלך המשיח כי הכל חד הוא וזהו אמרו גם כן ותהר עוד ותלד בן (יהודא) את ותאמר הפעם אודה את ה' כי מיהודא יצא מלכות בית דוד ומתחתיו יצמח מלך המשיח שיגלה את מלכותו יתברך ויבואו כולם שכם אחד להודות לה' ולעבדו ועפי"ז יובן מה שאמר המד"ר ע"ז הה"ד וקח מאתם מטה ממה שבהמטה של יהודא נכלל מטה של מלך המשיח שיבא בב"א והבן: